

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου**  
**Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών**  
**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Τίτλος διατριβής:** Κρατική συγκρότηση, συστημικές πιέσεις και συμμαχίες στη Μέση Ανατολή (1979- 1995).

Οι περιπτώσεις των κρατών της Ιορδανίας, Συρίας,  
Σαουδικής Αραβίας.

**ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ**

**Ηλίας Τασόπουλος**

**Κόρινθος, Μάρτιος 2015**

Copyright © Ηλίας Τασόπουλος, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Η έρευνα για τη διατριβή πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (I.K.Y)

**University of Peloponnese**  
**Faculty of Social and International Sciences**  
**Department of Political Science and International Relations**

**State building, international system constraints and  
alliances in the Middle East region. The cases of  
Jordan, Syria and Saudi Arabia (1979-1995)**

**Ilias Tasopoulos**

**Corinth, Greece, March 2015**

**Στη Δήμητρα και τον Ανδρέα που από τη γέννηση τους μέχρι σήμερα μου  
διδάσκουν κάτι καινούριο κάθε μέρα**

## ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Να ξεκινήσει κάποιος να γράφει το πρώτο του κείμενο τόσο μεγάλου εύρους όπως μία διδακτορική διατριβή, είναι ίσως είναι το πιο δύσκολο μέρος της διαδικασίας. Όντως η αρχή ενός διδακτορικού είναι το ήμισυ του παντός. Κι αυτή η αρχή θα μάλλον απίθανο να είχε υπάρξει, δίχως τον θεσμό της χορήγησης υποτροφιών από την ελληνική πολιτεία. Ευχαριστώ θερμά το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών για την υποτροφία που μου χορήγησε για την πραγματοποίηση της παρούσας διατριβής. Αν δεν είχα συμμετάσχει στις γραπτές εξετάσεις που διοργάνωσε, συγκεντρώνοντας την υψηλότερη βαθμολογία, το μέλλον μπορεί να ήταν διαφορετικό. Η υλική υποστήριξη για την αγορά όλων των απαραίτητων συγγραμμάτων αλλά και η ηθική ανταμοιβή του κόπου ενός νέου ερευνητή αποτέλεσαν βασικά και απαραίτητα συστατικά της συγγραφής της διατριβής.

Στη διεθνή πολιτική αλλά και στη ζωή, το τελικό αποτέλεσμα συχνά δεν είναι ότι αρχικά σχεδιάζοταν ή ήταν επιθυμητό. Δεν πρέπει να έχει υπάρξει υποψήφιος διδάκτορας που να μην έχει σκεφτεί σοβαρά πως το διδακτορικό του δεν πρόκειται να ολοκληρωθεί. Για το ότι τελικά η έρευνα μου συνεχίστηκε και τελικά πραγματοποιήθηκε, θα ήθελα να ευχαριστήσω κατ' αρχάς, όλους τους ανθρώπους που έχουν δημιουργήσει έναν χώρο συζήτησης για τα ζητήματα της περιοχής κι όχι μόνο, στο Κέντρο Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών. Λένε πως η συγγραφή ενός διδακτορικού είναι μία μοναχική διαδικασία. Όμως αμφιβάλλω πραγματικά για το τελικό αποτέλεσμα, δίχως αυτούς τους ανθρώπους που είδα όλα αυτά τα χρόνια στο ΚΕΜΜΙΣ να ερευνούν, να συζητούν, να προβληματίζονται, να δημιουργούν και να κοπιάζουν ώστε να μπορεί ο κάθε ερευνητής να προχωράει τη σκέψη του λίγο παραπέρα, τη Στέλλα Σημαντηράκη που μου έδειξε πως όλα είναι εφικτά όταν μπουν στο σωστό πλαίσιο, την Άννα Αποστολίδου που κάθε δουλειά της αγγίζει την τελειότητα, την Χριστίνα Πρίφτη που ολοκληρώνει κάθε πρότζεκτ που της ανατίθεται με ένα χαμόγελο, τη Χρυσούλα Τουφεξή που προχωράει πάντα ένα βήμα μπροστά σε ότι κάνει, την Αλεξία Λιακουνάκου που κάθε πρόταση και σκέψη της είναι σαν να απεικονίζει την πραγματικότητα όπως η πιο απρόσμενη φωτογραφία, αλλά και τη Ζακία Άκρα, που δίνει όλο της το είναι με ότι καταπιάνεται, την Ελισάβετ Παρασκευά-Γκύζη που μπορεί να θέσει ερωτήματα για πράγματα που δεν έχει σκεφθεί κανείς και φυσικά τη Μαρίνα Ελεθεριάδου με την καταπληκτική

ικανότητα να αποτυπώνει τη συγκροτημένη σκέψη της σε κάθε κείμενο της. Η συναναστροφή με όλους αυτούς τους νέους επιστήμονες και οι συνεχείς συζητήσεις για τα ζητήματα των διεθνών σχέσεων, θα ήταν μάλλον αδύνατη δίχως τον Δρ. Σωτήρη Ρούσσο, που υλοποίησε τη λειτουργία του ΚΕΜΜΙΣ, ενός ζωντανού κύτταρου παραγωγής γνώσης κι έρευνας στη χώρα μας, κι έδειξε πως κάποιος μπορεί να δημιουργήσει κάτι από εκεί που δεν υπάρχει τίποτα.

Φυσικά η αναφορά των ανθρώπων που, ηθελημένα ή μη, συνεισέφεραν με τον ένα ή άλλο τρόπο στην ολοκλήρωση της διατριβής θα μπορούσε να συνεχιστεί για πολύ, αν και σε μερικές περιπτώσεις δεν είναι εφικτό. Για παράδειγμα αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που εργάζονται στις βιβλιοθήκες του Παντείου Πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, του Ιδρύματος Μεσογειακών Μελετών, του Ελιαμέπ και ανταποκρίθηκαν με θέρμη στα κατά καιρούς αιτήματα μου.

Η πραγματοποίηση της διατριβής φυσικά θα ήταν αδύνατη δίχως τη συμβολή της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής κι όχι μόνο για το τεχνικό μέρος, τις καίριες παρεμβάσεις τους αλλά και την άμεση ανταπόκριση τους σε κάθε περίπτωση που χρειάστηκε. Ήταν κυρίως επειδή τόσο ο καθ. Αστέρης Χουλιάρας, όσο κι ο καθ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου δίνουν το καλό παράδειγμα με το βίο που διάγουν και το έργο που παράγουν ως ακαδημαϊκοί, τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς, πείθοντας σε, με τον δικό τους τρόπο, να προσπαθήσεις λίγο παραπάνω για να τα καταφέρεις ότι χρειάζεται. Ότι και να λεχθεί βέβαια για τον επιβλέποντα καθηγητή Σωτήρη Ρούσσο, έναν άνθρωπο που δείχνει καθημερινά πως δεν χρειάζεται να φτάσει κανείς σε μία σεβάσματα ηλικία ή να ακολουθεί την πεπατημένη και τα καθιερωμένα πρότυπα ώστε να χαρακτηριστεί ως ένας διανοούμενος του καιρού μας, θα είναι λίγο, μπροστά στη βοήθεια που προσέφερε για την πραγματοποίηση της διατριβής.

Οφείλω να μνημονεύσω βεβαίως τον στενό οικογενειακό μου κύκλο για τη βοήθεια που μου προσέφερε όλο αυτό το διάστημα, και ιδιαίτερα την κυρία Χαρούλα και τον κύριο Γιάννη κυρίως για την αγάπη και την εκτίμηση τους στην προσπάθεια μου, αλλά και τη Γεωργία και τον Παναγιώτη-Νίκο για την υπομονή τους να συνεχίζουν να ανταλλάσσουν τις σκέψεις τους μαζί μου. Η πραγματοποίηση της διατριβής θα ήταν αδύνατη δίχως τη συνδρομή της μητέρας μου, που πέρα από την πλήρη υποστήριξη της σε όλα τα επίπεδα και με κάθε τρόπο, ήταν ο άνθρωπος που πάντα μου έδινε τη βεβαιότητα πως θα αυτό το ταξίδι θα είχε ένα ευτυχισμένο τέλος,

αλλά και τον πατέρα μου που έκανε ότι περνούσε από το χέρι του για να ξεκινήσω τις σπουδές μου στο πανεπιστήμιο.

Το να παραδώσει κανείς ένα τελικό κείμενο για τη διατριβή του ίσως είναι τελικά το δυσκολότερο πράγμα, ακόμα κι από το να ξεκινήσεις να γράφεις την πρώτη λέξη. Πάνω απ' όλα χρειάζεται καθαρότητα του πνεύματος, πίστη, αποφασιστικότητα κι αισιοδοξία, που στη δική μου περίπτωση οφείλονταν σε έναν σπάνιο άνθρωπο, που διέθετε έναν μοναδικό συνδυασμό εντιμότητας, εξυπνάδας, εσωτερικής κι εξωτερικής ομορφιάς, τον οποίο γνώρισα τον πρώτο χρόνο φοίτησης μου στο πανεπιστήμιο και ευτυχώς δεν αποχωρίστηκα ποτέ από τότε. Σε ευχαριστώ πολύ για όλα, Νικόλ.

# **Κρατική συγκρότηση, συστημικές πιέσεις και συμμαχίες στη Μέση Ανατολή (1979- 1995). Οι περιπτώσεις των κρατών της Ιορδανίας, Συρίας, Σαουδικής Αραβίας.**

Σημαντικοί όροι: Μέση Ανατολή, Διεθνές Σύστημα, Αραβικός κόσμος, Συμμαχίες, Εξωτερική πολιτική

## **ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Η μελέτη των προσπαθειών και των δυνατοτήτων ενός κράτους να επηρεάζει και να διαμορφώνει το εξωτερικό περιβάλλον του έχει συμβάλει στην οργάνωση μίας πολυεπίπεδης πραγματικότητας διεθνών σχέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η διατριβή επιχειρεί να απαντήσει ορισμένα βασικά ερωτήματα των διεθνών σχέσεων μέσω της εξέτασης της εξωτερικής πολιτικής των αραβικών κρατών. Ποια είναι τα κίνητρα της συμπεριφοράς ενός κράτους στη σύναψη μίας διακρατικής συμμαχίας; Κατά πόσο συσχετίζονται η άσκηση εξωτερικής πολιτικής με την περίοδο συγκρότησης των βασικών δομών του κράτους; Πως μπορεί η μελέτη περιφερειών, όπως η Μέση Ανατολή, να συνεισφέρει ουσιαστικά στη θεωρητική συζήτηση περί της συμπεριφοράς των κρατών;

Ο εικοστός αιώνας αποτελεί την περίοδο όπου το κράτος εδραιώνει την παρουσία του ως παράγοντας των διεθνών σχέσεων του αραβικού κόσμου, ενώ ισχυρές δυνάμεις εκτός της Μέσης Ανατολής αποκτούν σημαντική επιρροή στην περιοχή. Αυτή η διαμορφωτική περίοδος κορυφώνεται με την πρώτη και τη δεύτερη συμφωνία ειρήνης του Ισραήλ με αραβικά κράτη, το 1979 με την Αίγυπτο και το 1994 με την Ιορδανία αντίστοιχα. Μέσω της μελέτης των διεθνών σχέσεων του αραβικού κόσμου αποδεικνύεται πως οι βασικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής των κρατών συνδέονται άμεσα με την περίοδο συγκρότησης των βασικών δομών τους και τη νομιμοποίηση των ρυθμίσεων του περιφερειακού συστήματος.



# **State building, international system constraints and alliances in the Middle East region. The cases of Jordan, Syria and Saudi Arabia (1979-1995).**

**Keywords:** Middle East, International system, Arab world, Alliances, Foreign policy

## **ABSTRACT**

A way to approach international relations - a multilayered topic par excellence - is to examine how several types of states have been making attempts to influence the behavior of their neighbors, rise above their surroundings or adapt to their wider environment. Analyzing the Arab states could provide answers to several crucial international relations theory questions. For example, what are the underlying motives of a state when it forms an alliance with another country? Is there any correlation between foreign policy making and state formation? How could region-based analysis contribute to the theoretical discussion about state behavior in general and building interstate alliances in particular?

While Arab states start pursuing a more assertive international presence during the 20th century, powerful states from abroad extend their influence in the Middle East. This formative period reaches a peak when Israel signed its first peace accords with an Arab state in 1979, Egypt, and a second one with Jordan in 1994. It is suggested that alliance choices are highly influenced by the circumstances during the state formation period. States which accepted the status quo that was shaped in the region followed a different path from the ones that were dissatisfied and determined to revise it.

# ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή

- 1.1 Ιστορία διεθνών σχέσεων και Μέση Ανατολή
- 1.2 Θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας
- 1.3 Οι σχέσεις του κράτους με την κοινωνία ως μεταβλητές της έρευνας
- 1.4. Το κράτος από την Ευρώπη στη Μέση Ανατολή
- 1.5. Η νομιμοποίηση του διεθνούς συστήματος ως μεταβλητή
- 1.6 Υποθέσεις εργασίας

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η Μεγάλη Συρία

- 2.1. Το σύγχρονο κράτος
  - 2.1.1. Η τελευταία περίοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
  - 2.1.2. Η διαμορφωτική επίδραση της περιόδου της Εντολής
  - 2.1.3. Μετά την ανεξαρτησία
- 2.2 Η στροφή προς το Ιράν
- 2.3 Η σύντομη συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το βασίλειο της Ιορδανίας

- 3.1 Η Χασεμιτική Δυναστεία
  - 3.1.1 Η περίοδος της Εντολής
  - 3.1.2 Η δημιουργία της Ιορδανίας
  - 3.1.3 Η επίδραση του παλαιστινιακού στοιχείου
  - 3.1.4 Η οικονομική ανάκαμψη μετά την «καταστροφή» και τον «μαύρο Σεπτέμβρη»

3.2 Η υπογραφή συνθήκης ειρήνης της Αιγύπτου και του Ισραήλ

3.3 Η κρίση του 1991

3.4 Η ειρήνη του βασιλιά

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Στον Οίκο της Σαουδικής Αραβίας**

4.1. Το σύγχρονο βασίλειο

4.1.2 Η ανασύσταση του Οίκου των Σαουντ

4.2.2 Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

4.2 Η υπογραφή συμφωνίας ειρήνης στο Καμπ Ντεϊβιντ

4.3 Η αλλαγή καθεστώτος στο Ιράν και ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου

4.4 Η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Συμπεράσματα**

## **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### 1.1 Ιστορία διεθνών σχέσεων και Μέση Ανατολή

Η εξέλιξη του θεσμού του κράτους σε έναν κυρίαρχο τύπο κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης πολλαπλασίασε τις απόπειρες ερμηνείας της κρατικής συμπεριφοράς τους τελευταίους αιώνες. Ένα κύριο αντικείμενο μελέτης του κλάδου των διεθνών σχέσεων σε αυτό το πλαίσιο αποτέλεσε η σχέση του κράτους με το εξωτερικό περιβάλλον του. Οι αναλύσεις περιστράφηκαν γύρω από τις προσπάθειες των κρατών να επηρεάζουν και να διαμορφώνουν τον περίγυρο τους.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων έχουν έκτοτε επικεντρωθεί στην εξέταση της συμπεριφοράς του κυρίαρχου αυτού θεσμού, λόγω της ικανότητας των κρατών να «οικειοποιούνται τα δικαιώματα ή τις αρμοδιότητες των βασικών παραγόντων στην παγκόσμια πολιτική» και «να αντιστέκονται στις υπεράνω των κρατών ή εντός των κρατών ομάδες που επιδιώκουν να του αποσπάσουν αυτά τα δικαιώματα και τις αρμοδιότητες».<sup>1</sup> Η αναζήτηση κοινών χαρακτηριστικών στη συμπεριφορά των κρατών αποτέλεσε τη βάση δημιουργίας του διεθνολογικού επιστημονικού κλάδου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εξέταση των ομάδων με καθοριστική επιρροή στη διεθνή πραγματικότητα οδήγησε στον διαχωρισμό της μελέτης των διεθνών σχέσεων στην περιγραφική, κατά κύριο λόγο, διπλωματική ιστορία και το ρυθμιστικό, εν πολλοίς, διεθνές δίκαιο αντίστοιχα.<sup>2</sup>

Το νεοδημιουργηθέν ερευνητικό πεδίο θα μπορούσε να καταδείξει τις αιτίες διαφοροποίησης της διεθνούς από την εσωτερική πολιτική, αλλά και τους παράγοντες που ευνοούν την αύξηση των ένοπλων συγκρούσεων, μέσω της μελέτης των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές οργάνωσης των ανθρώπινων κοινοτήτων.

Οι κρατοκεντρικές προσεγγίσεις και ο ρόλος της ισχύος στη διεθνή πολιτική καθόρισαν τη συγκρότηση της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού ως επιστημονικού

---

<sup>1</sup> Bull, Hedley, *Η άναρχη κοινωνία*, Αθήνα: Ποιότητα; 2<sup>η</sup> έκδοση, 2002, σελ. 111

<sup>2</sup> Βλ. Simmons, Beth A. & Steinberg, Richard H., *International Law and International Relations* (επιμ.), Cambridge: Cambridge University Press, 2007

παραδείγματος των διεθνών σχέσεων. Η ερμηνεία του ανταγωνισμού μεταξύ των ανθρωπίνων συλλογικοτήτων για την απόκτηση πλούτου<sup>3</sup> και ισχύος<sup>4</sup> αποτέλεσαν το βασικό πεδίο ενασχόλησης του παραδοσιακού ρεαλισμού βάσει της παραδοχής πως οι άνθρωποι δεν αντιπαρατίθενται μεταξύ τους για τη διασφάλιση της επιβίωσης τους, αλλά μόνο ως μέλη ομάδων που συγκεντρώνουν τη νομιμοφροσύνη τους.<sup>5</sup> Η ερμηνεία των επιπτώσεων της δράσης του κράτους συγκρότησε τον πυρήνα σκέψης του ρεαλισμού.

Η ραγδαία ανάπτυξη του Πρώτου και του Δεύτερου Κόσμου μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε συνδυασμό με την παγκόσμια προβολή της δυσμενούς κατάστασης του Τρίτου Κόσμου,<sup>6</sup> έδωσε την ώθηση για την ανάπτυξη ολιστικών προσεγγίσεων στον θεωρητικό διάλογο των διεθνών σχέσεων μετά από τη δεκαετία του 1950. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης για την επέκταση της επιρροής τους σε παγκόσμιο επίπεδο δημιούργησε τα κίνητρα για την κατασκευή θεωρητικών σχημάτων που θα ερμήνευαν τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής.

Το σημείο καμπής στην προσπάθεια αναγωγής των διεθνών σχέσεων σε θεωρητικό επίπεδο ωστόσο, υπήρξε η εισαγωγή της έννοιας του διεθνούς συστήματος και η επίδραση του στη συμπεριφορά των κρατών.<sup>7</sup> Η επιλογή μίας δομικής προσέγγισης προσομοίαζε με την απομάκρυνση από ένα αντικείμενο, μέσω της οποίας θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή η πραγματική διάσταση του. Όταν κάποιος παρατηρούσε την παραμικρή λεπτομέρεια ενός αντικειμένου, υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να μην αντιλαμβάνεται το πλήρες φάσμα μίας εικόνας, καθώς η απόσταση παρατήρησης είναι εξαιρετικά κοντινή.<sup>8</sup>

Η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας μίας συστημικής θεωρίας διεθνών σχέσεων συνεισέφερε στην εξέταση ολόκληρης της υφηλίου ως μία ενιαία μονάδα ανάλυσης.

---

<sup>3</sup> Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα: Ποιότητα, 2003

<sup>4</sup> Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace*, Fourth Edition, New York: Alfred A. Knopf, 1967

<sup>5</sup> Gilpin, Robert, "No one Loves a Political Realist", σελ. 7 στο Frankel, Benjamin (επιμ.), *Roots of Realism*, London: Frank Cass, 1996, Gilpin, Robert, "The Richness of the Tradition of Political Realism" στο Keohane, Robert O. (επιμ.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia: Columbia University Press, 1986 και Schweller, Randall, "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition" στο Vasquez, John A.- Elman, Colin, *Realism and the Balancing of Power, A New Debate*, New Jersey: Prentice Hall, 2003, σελ. 74

<sup>6</sup> Binder, Leonard στο «Crises in Political Development» στο Binder, Leonard (επιμ.), *Crises and Sequences in Political Development*, Princeton: Princeton University Press, 1971, σελ. 3-67

<sup>7</sup> Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1977

<sup>8</sup> Onuf, Nicholas, 'Levels of Analysis', School of International Service, American University, Washington, September, 1993

Οι θιασώτες των συστημικών θεωριών επιχείρησαν να καταρρίψουν τη βασική υπόθεση εργασίας των περιφερειακών σπουδών, καθώς δεν αποδέχονταν πως οι σχέσεις της κάθε περιοχής διαπνέονται από ιδιότυπα χαρακτηριστικά που αποτρέπουν την ομαδοποίηση τους και την εξέταση τους ως σύνολο. Οι αναλυτές του διεθνούς συστήματος πρότειναν πως οι εξελίξεις κάθε περιφέρειας θα πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα της λειτουργίας ενός συστήματος με παγκόσμια διάσταση. Οι ομοιότητες μεταξύ των διάφορων περιοχών υπερτερούσαν των διαφορών τους, καθώς η λειτουργία του διεθνούς συστήματος είχε παρόμοιες συνέπειες για όλες τις περιφέρειες.

Η παραδοχή πως ο τύπος του διεθνούς συστήματος καθορίζει τον τρόπο αλληλεπίδρασης των κρατών αποτέλεσε τον κοινό παρονομαστή των θεωριών των διεθνών συστημάτων. Σύμφωνα με τις συστημικές προσεγγίσεις, η σύσταση ενός διεθνούς συστήματος, ανάλογα με το πλήθος των ισχυρών μονάδων του και τα χαρακτηριστικά της αλληλεπίδρασης τους, επηρέαζε τη σταθερότητα του και την ανάληψη λειτουργικών ρόλων από τα μέλη του.<sup>9</sup>

Οι συστημικές προσεγγίσεις εστίαστηκαν σε διαφορετικές όψεις της διεθνούς αλληλεπίδρασης ή χαρακτηριστικά των βασικών μονάδων και μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες, αν εξεταστούν ως αναμορφώσεις παραδοσιακών θεωριών διεθνών σχέσεων- του μαρξισμού,<sup>10</sup> του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού.<sup>11</sup> Οι οικονομικές παράμετροι αποτέλεσαν το επίκεντρο του δομικού μαρξισμού, ο πολιτικό-στρατιωτικός ανταγωνισμός κυριάρχησε στις αναλύσεις του δομικού ρεαλισμού, ενώ οι κοινωνικές και πολιτισμικές πλευρές της διεθνούς πολιτικής χαρακτήρισαν τον κοινωνικό ιδεαλισμό.

---

<sup>9</sup> Kaplan, Morton A., *Systems and Process in International Politics*, New York: John Wiley & Sons Inc, 1957

<sup>10</sup> Wallerstein, Immanuel, *The Politics of the World-Economy. The States, the movements, and the civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987, Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1976, Amin, Samir, «Globalism or Apartheid on a Global Scale?» στο Wallerstein, 2004, Poulantzas, Nicos, *Political Power and Social Classes*, London: NLB and Sheed & Ward, 3<sup>η</sup> εκδ., 1973, Moon, Bruce E. «The Foreign Policy of the Dependent State», *International Studies Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Sep., 1983., pp. 315-340

<sup>11</sup> Wendt, Alexander, *Social Theory* ο.π., Katzenstein, Peter J., (επιμ.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, σελ 400-447 Farrell, Theo, «Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program», *International Studies Review*, Vol. 4, No. 1, Spring, 2002, pp. 49-72. Για ένα θεωρητικό διάλογο μεταξύ του ρεαλισμού και του κονστρουκτιβισμού, βλ. Hopf, Ted, «The Promise of Constructivism in International Relations Theory», *International Security*, Vol. 23, No. 1, Summer, 1998, pp. 171-200, Για μία συνολική ανάλυση των ιδεών στις διεθνείς σχέσεις βλ. Gofas, Andreas & Hay, Colin, «The ideas debate in international and European studies: Towards a Cartography and Critical Assessment», Working Paper submitted at Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI), January 2008

Βέβαια, η απόσταση των συστημικών θεωριών από την καθημερινή πραγματικότητα, και ο υφέρπων ντερτεμινισμός τους έδωσαν τη λαβή για τη θεμελίωση των επικριτικών επιχειρημάτων.<sup>12</sup> Ωστόσο, η αναγωγή στο όλον ως μέθοδος ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων φαίνεται να διαμόρφωσε τον θεωρητικό διάλογο των διεθνών σχέσεων στο τέλος του 20<sup>ου</sup> αιώνα.

Ειδικότερα, ο διάλογος των διεθνών σχέσεων χαρακτηρίστηκε ως μία αντίδραση στο δομικό ρεαλισμό σε ανάλογο βαθμό με την εμφάνιση του μεταπολεμικού ρεαλισμού ως αντίδραση στον ιδεαλισμό της περιόδου του μεσοπολέμου.<sup>13</sup> Σε ένα φόντο αυξανόμενου ανταγωνισμού εξοπλισμών, ο δομικός ρεαλισμός απέκτησε κεντρική θέση στον διάλογο, καθώς συνέλαβε τη διεθνή πολιτική ως κάτι αυτόνομο, αναπτύσσοντας την έννοια της δομής της διεθνούς πολιτικής σε αντίθεση με τον παραδοσιακό ρεαλισμό που θεωρούσε πως είναι αδύνατο να μελετηθεί η διεθνής πολιτική ως κάτι αυτόνομο.<sup>14</sup>

Οι σχέσεις μεταξύ των λιγότερο ισχυρών κρατών προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των διεθνολόγων, καθώς η συμπεριφορά των μικρών δυνάμεων κρίθηκε σημαντική για την έκβαση του Ψυχρού Πολέμου κι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, για την προσέλκυση των νεοσύστατων κυβερνήσεων των πρώην αυτοκρατορικών εδαφών στους συνασπισμούς τους εντάθηκε. Οι πρώτες απόπειρες ερμηνείας της εξωτερικής πολιτικής των μικρότερων κρατών βάσει των διδαγμάτων των δομικών προσεγγίσεων εμφανίστηκαν στο τέλος της δεκαετίας του 1960.<sup>15</sup>

Ενώ εμφανίστηκαν ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις όπου επιχειρήθηκε η σύνδεση των επιπέδων του κράτους και του εξωτερικού περιβάλλοντος του,<sup>16</sup> η σκιά των δομικών προσεγγίσεων παρέμεινε βαριά κι αποτέλεσε το επίκεντρο του

---

<sup>12</sup> Keohane, Robert O. (επιμ.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia: Columbia University Press, 1986

<sup>13</sup> Fettweis, C. J., «Evaluating IR's Crystal Balls: How Predictions of the Future Have Withstood Fourteen Years of Unipolarity», *International Studies Review* 6, 84, 2004

<sup>14</sup> Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations ...* ο.π.

<sup>15</sup> Rothstein, Robert L. *Alliances and Small Powers*, New York and London: Columbia University Press, 1968, Martin, Laurence W. (επιμ.), *Neutrality and nonalignment*, New York: Praeger, 1962, Fox, Annete Baker, *The Politics of Attraction*, New York: Columbia University Press, 1977, Platias, Athanassios, G., *High Politics in Small Countries, An Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden*, Ph.D., Cornell University, 1986, Brecher, Michael & Yehuda, Hemda Ben, "System and Crisis in International Politics", *Review of International Studies*, Vol. 11, No. 1 (Jan., 1985), pp. 17-36, Cantori, Louis J. & Spiegel Steven L., *The international politics of regions*, New Jersey: Prentice-Hall, 1970

<sup>16</sup> Cantori, Louis J. & Spiegel Steven L., *The international politics of regions*, New Jersey: Prentice-Hall, 1970, Brecher, Michael & Yehuda, Hemda Ben, "System and Crisis in International Politics", *Review of International Studies*, Vol. 11, No. 1 (Jan., 1985), pp. 17-36

ενδιαφέροντος για μία πλειοψηφίας αναλυτών.<sup>17</sup> Ωστόσο, οι συστημικές θεωρίες επεδείκνυαν μία τάση προσήλωσης στις μεγάλες δυνάμεις θεωρώντας τις ως τη βάση του διεθνούς συστήματος.<sup>18</sup> Η επαρκής ερμηνεία των διεθνών σχέσεων μεταξύ των υπόλοιπων, διεθνώς αναγνωρισμένων, κρατών, ιδιαίτερα ύστερα από τον πολλαπλασιασμό τους λόγω της μεταπολεμικής κατάρρευσης των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών παρέμεινε ανέφικτη με τη χρήση των συστημικών θεωριών.

Η εξέταση των διεθνών σχέσεων μεταξύ των αδύναμων κρατών<sup>19</sup> όμως επεκτάθηκε τις επόμενες δεκαετίες. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι αιτίες της σύγκρουσης μεταξύ λιγότερο αναπτυγμένων κρατών αποτέλεσε ένα βασικό ζήτημα μελέτης των διεθνολόγων. Η ερμηνεία της συμπεριφοράς των αδύναμων κρατών εξακολούθησε να διατηρεί τη σημασία της παρά τη μείωση της πιθανότητας μίας διακρατικής αναμέτρησης με όπλα μαζικής καταστροφής για μία πληθώρα λόγων, εκ των οποίων θα μπορούσαν να αναφερθούν δύο ως χαρακτηριστικά δείγματα. Η αποσύνθεση του Ανατολικού Συνασπισμού σε συνδυασμό με την προθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών να εμπλέκονται σε διαμάχες σε περιοχές εκτός του άμεσου ενδιαφέροντος τους αύξησε την επιρροή των περιφερειακών δυνάμεων. Ταυτόχρονα, ο θεσμός του κράτους αποτέλεσε έναν καθοριστικό παράγοντα μετριασμού των επιπτώσεων της εμφάνισης ένοπλων εξτρεμιστικών κινήματων σε πολλές περιφέρειες και τους συνεπαγόμενους κινδύνους για την περιφερειακή ασφάλεια.

Μέχρι πρόσφατα όμως, η προσέγγιση των φαινομένων της Μέσης Ανατολής πραγματοποιούνταν, κατά κανόνα, εκτός του πλαισίου της επιστήμης των διεθνών σχέσεων, με βασικό επιχείρημα πως ειδικές συνθήκες χαρακτηρίζουν την περιοχή και δεν επιτρέπουν τις θεωρητικές συζητήσεις. Δεδομένης της έλλειψης συγκριτικών μελετών για τη συγκρότηση συμμαχιών στη Μέση Ανατολή σε αυτή την περίοδο, ο φιλόδοξος στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ενσωμάτωση των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής στην προβληματική της επιστήμης των διεθνών σχέσεων. Χρησιμοποιώντας τα διδάγματα των δομικών προσεγγίσεων και τις βασικές παραδοχές του παραδοσιακού παραδείγματος, θα αναλυθούν οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, η συνολική εξέταση της οποίας παραμένει μία ανεξερεύνητη περιοχή.

---

<sup>17</sup> Walt, Stephen, *The Origins of Alliances*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1987, σελ. 21-26

<sup>18</sup> Binder, L., «The Middle East as a Subordinate International System», *World Politics*, 10, 3, Apr., 1958, σελ. 408-429

<sup>19</sup> Για τους σκοπούς της μελέτης, αδύναμο ορίζεται ως ένα κράτος που δεν συγκαταλέγεται στις Μεγάλες Δυνάμεις



Δεδομένης της έντονης επίδρασης των Μεγάλων Δυνάμεων του διεθνούς συστήματος, θα αξιολογηθούν τα θεωρητικά διδάγματα του ρεαλιστικού παραδείγματος για τους σκοπούς της έρευνας, για να οργανωθεί δηλαδή μία πολύπλοκη πραγματικότητα πολυεπίπεδων σχέσεων στη βάση της εξέτασης των βασικών πολιτικών ομαδοποιήσεων που οι άνθρωποι συστήνουν. Το επίπεδο του κράτους άλλωστε παραμένει το πεδίο όπου καθίσταται δυνατή η εφαρμογή των σημαντικότερων αποφάσεων της διεθνούς πολιτικής στη Μέση Ανατολή,<sup>20</sup> και μπορεί να συμβάλλει στην εξέλιξη της θεωρητικής συζήτησης περί των διεθνών σχέσεων, με έμφαση στις ιδιαιτερότητες που έχουν αναδείξει οι περιφερειακές σπουδές.

Η περίοδος της εξέτασης επηρεάστηκε από δύο βασικά φαινόμενα, την εξωτερική πολιτική και στρατιωτική παρέμβαση από τις Μεγάλες Δυνάμεις και την απότομη ενσωμάτωση της περιοχής στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, μέσω της μεταφοράς κεφαλαίων από τη Δύση προς τη Μέση Ανατολή για την εξασφάλιση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων. Η εξωτερική παρέμβαση και η οικονομική ενσωμάτωση αποτελούν επιπτώσεις της αλληλεπίδρασης των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος με τα δυτικά κράτη να εμπλέκονται στην περιοχή με σκοπό να αυξήσουν την ισχύ τους ώστε να αντεπεξέλθουν στο μεταξύ τους ανταγωνισμό. Ενδιαφέρον προκαλεί πως οι συστημικές πιέσεις στην περίοδο συγκρότησης των κρατών προέρχονται από το διεθνές σύστημα κι όχι από το περιφερειακό σύστημα, όπως θα αναμενόταν από τον ορισμό του δομικού ρεαλισμού, όπου ένα σύστημα κρατών συγκροτείται εφόσον η συμπεριφορά τους επηρεάζεται από την τακτική τους αλληλεπίδραση.<sup>21</sup> Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης στην εφαρμογή και λήψη αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής αποτελούν το κύριο ζήτημα της διατριβής.

## 1.2 Θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας

Η ερμηνεία της συμπεριφοράς των κρατών αποτέλεσε τη βάση των θεωρητικών αναζητήσεων του πολιτικού ρεαλισμού, ενώ η σημασία διαφορετικών παραγόντων των διεθνών σχέσεων, όπως οι θεσμοί, οι διαμάχες στο εσωτερικό των

---

<sup>20</sup> Για την επέκταση της επιρροής του κράτους στη Μέση Ανατολή βλ. Yapp, Malcolm, *The Near East since the First World War: a history to 1995*, 2nd ed., Harlow: Longman, 1996

<sup>21</sup> Waltz, Kenneth, *Theory ...* ο.π.

κρατών και οι πολιτικές ιδεολογίες, είτε υποβαθμίστηκαν είτε εξετάζονταν υπό το πρίσμα των κρατικών επιδιώξεων.

Η βασικότερη αμφισβήτηση του παραδοσιακού παραδείγματος περιστρέφεται γύρω από δύο βασικά ζητήματα: τη σημασία της ισχύος και τις επιπτώσεις ύπαρξης ενός διεθνούς διακρατικού συστήματος. Ο πολιτικός ρεαλισμός κατακρίθηκε αρχικά για την παγίδευση του σε ένα περιοριστικό πλαίσιο εξέτασης πολύπλευρων διεθνών εξελίξεων.<sup>22</sup> Αργότερα η κριτική επεκτάθηκε στην υπερβολική διεύρυνση του ρεαλιστικού ερμηνευτικού πλαισίου σε βαθμό που να υποστηριχθεί πως ο πολιτικός ρεαλισμός δεν αποτελεί πλέον μία συνεκτική σχολή σκέψης, μην πληρώντας ορισμένα βασικά μεθοδολογικά κριτήρια.<sup>23</sup>

Η αρχική σύλληψη της θεωρίας του δομικού ρεαλισμού συνδυαζόταν με την ανάλυση της εσωτερικής πολιτικής ενός κράτους, ώστε να ερμηνευθεί μία απόφαση εξωτερικής πολιτικής.<sup>24</sup> Ένα διεθνές σύστημα δημιουργεί μόνο ένα φάσμα επιλογών εξωτερικής πολιτικής, βάσει των περιορισμών και των κινήτρων συμπεριφοράς που αντιμετωπίζει ένα κράτος μέλος του συστήματος, ενώ οι αντικειμενικοί σκοποί και η εξωτερική πολιτική των κρατών καθορίζονται πρωτίστως από τα συμφέροντα των κυρίαρχων μελών τους ή των συνασπισμών που τα κυβερνούν.<sup>25</sup> Ωστόσο, σύμφωνα με τους δομικούς ρεαλιστές, τα κράτη δρουν υπό τον «καταναγκασμό» της αναρχίας του διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς η κατανομή ισχύος καθορίζει τα όρια της εξωτερικής πολιτικής του κάθε κράτους.<sup>26</sup> Ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών για την απόκτηση ισχύος απορροφά την προσοχή κάθε κυβέρνησης και την αναγκάζει να προσαρμόζει τις πράξεις της αναλόγως.<sup>27</sup>

Το βασικό στοιχείο του ρεαλισμού είναι πως τα κράτη εξετάζονται ως ορθολογικοί δρώντες<sup>28</sup> που χρησιμοποιούν τα διαθέσιμα μέσα τους για την επίτευξη των, καθοριζόμενων από το εθνικό συμφέρον, σκοπών τους. Ενώ ο κλασικός

---

<sup>22</sup> Η έμφαση δίνεται από άλλους στην επιρροή των ιδεών βλ. Wendt, Alexander, *Social theory of international politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999 ή στις επιπτώσεις της αλληλεξάρτησης. Keohane, Robert.- Nye, Joseph *Power and interdependence*, 2nd ed., Glenview, Ill.: Scott, Foresman and Company, 1989

<sup>23</sup> Legro, Jeffrey W.-Moravcsik, Andrew, « Is Anybody Still a Realist?», *International Security*, Fall 1999, Vol. 24, No. 2, Pages 5-55, Vasquez, John A., *The power of power politics: from classical realism to neotraditionalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998

<sup>24</sup> Mearsheimer, John, «Reckless States and Realism», *International Relations*, Vol. 23, 2009, 241-256, σελ. 246-249

<sup>25</sup> Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή ...* σελ. 48

<sup>26</sup> Wolfers, Arnold, *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, Baltimore: John Hopkins Press, 1967, σελ. 11-12

<sup>27</sup> McClelland, Charles, *Theory and the International System*, New York: Macmillan, 1966, σελ. 64

<sup>28</sup> Morgenthau, Hans J., *Scientific Man vs. Power Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 1946

ρεαλισμός εξετάζει τις προσπάθειες των μονάδων του συστήματος να αποκτήσουν ισχύ για την επίτευξη των σκοπών τους, ο δομικός ρεαλισμός ασχολείται με την κατανομή ισχύος μεταξύ των μελών ενός διεθνούς συστήματος, παραμερίζοντας τις ιδιότητες των κρατών. Αυτός ο άναρχος κόσμος των παικτών της διεθνούς πολιτικής διαφοροποιείται από την ιεραρχική κοινότητα της εσωτερικής πολιτικής λόγω της έλλειψης μίας αρχής με παγκόσμιες εξουσίες να λαμβάνει αποφάσεις που θα εφαρμόζουν τα κράτη.<sup>29</sup> Τα ορθολογικά κράτη στοχεύουν στη διαρκή αύξηση της επιρροής τους και τη βελτίωση της θέσης στην περιφερειακή ισορροπία ισχύος. Η έννοια της ορθολογικότητας στη συμπεριφορά των κρατών αποτελεί τη βάση συζήτησης της παρούσας έρευνας.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο εξετάζονται, κατ' αρχάς, οι καταβολές της ανάπτυξης του κράτους στη Μέση Ανατολή, ανατρέχοντας στην εγκαθίδρυση του θεσμού στη Δυτική Ευρώπη. Ένας βασικός λόγος επιλογής της συγκριτικής αυτής προσέγγισης είναι πως το κράτος στη Μέση Ανατολή έχει πολύ περισσότερα κοινά με τον θεσμό που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, παρά με προηγούμενες μορφές οργάνωσης της Μέσης Ανατολής. Επιπρόσθετα, η επίδραση του διεθνούς συστήματος στην ανάδυση του κράτους στη Μέση Ανατολή αποτελεί μία βασική παράμετρο της ανάλυσης, καθώς οι εξωτερικές επιρροές ήταν κυρίαρχες στην περιοχή. Η αυξανόμενη αλληλεπίδραση των κρατών που συγκρότησαν για πρώτη φορά ένα πραγματικά παγκόσμιο σύστημα καθόρισε τους τρόπους συμπεριφοράς στην περιοχή, αλλοιώνοντας υπό μία έννοια την πολιτική εξέλιξη των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής. Μέχρι πρόσφατα άλλωστε, ήταν απίθανο εξωτερικές δυνάμεις να επηρεάζουν ένα κράτος περισσότερο από τα κράτη της περιφέρειας, λόγω των γεωγραφικών περιορισμών.<sup>30</sup>

Με βάση τα ανωτέρω η εξέταση και αξιοποίηση της ιστορίας ενός κράτους μπορεί να συμβάλει στην ερμηνεία της εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο του ρεαλιστικού υποδείγματος. Σε αυτό το υπόβαθρο θα υποστηριχθεί πως κρίσιμες περιόδοι στη δημιουργία ενός κράτους χαράσσουν μία «τροχιά εξάρτησης» για τη μετέπειτα πορεία του.<sup>31</sup> Η επίδραση αυτών των κομβικών στιγμών δεν είναι

---

<sup>29</sup> Waltz, Kenneth, *Theory ...* ο.π., Mearsheimer, John, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 2007

<sup>30</sup> Buzan, Barry & Little, Richard, *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2000, σελ. 57, 79-80

<sup>31</sup> Mahoney, James, "Path Dependence in Historical Sociology", *Theory and Society* 29, 2000, σελ. 507-45, North, Douglass C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press 1990 Pierson, Paul, "Macrosocial Processes in the Study of Comparative

προσωρινή αλλά συνεχίζεται πολύ καιρό μετά τον χρόνο κατά τον οποίο συνέβησαν, ενώ εμφανίζεται σε πολλές εκφάνσεις της εσωτερικής δομής και της εξωτερικής πολιτικής του. Η διαδικασία συγκρότησης ενός κράτους χαράσσει μία τροχιά εξάρτησης για τη μετέπειτα πορεία του, χρησιμεύοντας στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων για τη διαχρονική συμπεριφορά του.<sup>32</sup>

Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι διαφορετικές όψεις του ρεαλισμού δεν έχουν καταφέρει να αναδείξουν τη σχέση μεταξύ της διαμόρφωσης του κράτους και των παραγόντων σύγκρουσης και συνεργασίας λόγω κυρίως της η α-ιστορικής φύσης των θεωρητικών παραδόσεων. Η επικέντρωση στο παρόν απέτρεψε την αξιοποίηση των διδαγμάτων των εσωτερικών συγκρούσεων στη Δυτική Ευρώπη και σε άλλες περιοχές του κόσμου, όσον αφορά τις επιπτώσεις στη διαμόρφωση των κρατικών δομών.<sup>33</sup> Οι ιστορικές εμπειρίες ενός κράτους διαδραματίζουν όμως σημαντικό ρόλο στην εξωτερική πολιτική του, ακόμα και μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι ρυθμίσεις μίας περιφέρειας, με προεξάρχοντα παράγοντα τα εδαφικά σύνορα, έχουν βαθιά επίδραση στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους.

Προς επίρρωση αυτού του ισχυρισμού θα παρατεθούν τα κριτήρια της εξέτασης τριών κρατών του αραβικού κόσμου, ως αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, αφού αναλυθεί η επίδραση των συστημικών πιέσεων στη συγκρότηση των κρατών στη Μέση Ανατολή. Το κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με τη διατύπωση δύο υποθέσεων εργασίας βάσει των οποίων θα εξεταστεί η επιρροή τους διεθνούς συστήματος στη συγκρότηση των κρατών και τις συμμαχίες στη Μέση Ανατολή. Θα εξεταστεί συγκεκριμένα κατά πόσο συσχετίζονται α) η νομιμοποίηση των περιφερειακών διακρατικών ρυθμίσεων και οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής και β) οι πιέσεις του διεθνούς συστήματος κατά τη διάρκεια της συγκρότησης κράτους στην αυτονομία αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής.

---

Politics. Big, Slow-Moving, and... Invisible” στο Mahoney, James- Rueschemeyer, Dietrich (επιμ.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, σελ. 195, Skocpol, Theda & Pierson, Paul, “Historical institutionalism in Contemporary Political Science” στο Katznelson, Ira & Milner, Helen, *Political Science: The State of the Discipline*, 2002, New York - London: W. W. Norton & Company, Pierson, Paul, "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics", *The American Political Science Review*, Vol. 94, No. 2, Jun., 2000, pp. 251-267, Levi, Margaret, "A Model, A Method, and a Map: Rational Choice in Comparative and Historical Analysis” στο Lichbach, Mark & Zuckerman, Alan (επιμ. ) *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, New York: Cambridge University Press, 1997, pp.19-41

<sup>32</sup> Αναλυτικά βλ. Hertog, Steffen, *Princes, Brokers and Bureaucrats ...* κεφ. 1

<sup>33</sup> Ayoob, Mohammed, “Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World” στο Neuman, Stephanie G., *International Relations Theory and the Third World*, New York: St. Martin’s Press, 1998, σελ. 41

Κατά συνέπεια το ζήτημα της επιρροής των ιστορικών καταβολών ενός κράτους στην εξωτερική πολιτική του, λαμβάνοντας υπ' όψιν από πού προέρχονται οι οικονομικοί πόροι ενός κράτους και η δυνατότητα του να διεισδύει στην κοινωνία που κυβερνά θα τεθούν στο επίκεντρο της ανάλυσης.<sup>34</sup>

### 1.3 Οι σχέσεις του κράτους με την κοινωνία ως μεταβλητές της έρευνας

Κατ' αρχάς, θα πρέπει όμως να αναφερθούμε σε ορισμένα βασικά στοιχεία που περιορίζουν την αξιοποίηση των θεωρητικών διδαγμάτων του ρεαλισμού, ξεκινώντας από το ζήτημα της αυτονομίας του κράτους στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Εκκινώντας από αυτό το σημείο, θα εξετάσουμε κατά πόσο δύο μεταβλητές της έρευνας, δηλαδή η προέλευση των οικονομικών πόρων και η δυνατότητα διείσδυσης του κράτους στην κοινωνία που κυβερνά, επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική του κάθε κράτους.

Η έννοια του κράτους αναδύθηκε σε μία σειρά διαφορετικών πολιτισμών ανά τον κόσμο, αλλά στη Δύση βρήκε την κατ' εξοχήν εκδοχή του. Η σύγχρονη οργάνωση εκεί ανέπτυξε την έννοια του κράτους ως έναν συνεταιρισμό που περιορίζει τόσο τους εξουσιαστές όσο και τους εξουσιαζόμενους, αλλά δεν ταυτίζεται όμως με κανέναν από τις δύο πλευρές. Ταυτόχρονα, το σύγχρονο κράτος χαρακτηρίστηκε από τη δημιουργία ενός σώματος υπαλλήλων που εξασφαλίζουν τη συνέχεια στη διοίκηση του κράτους και την επιβολή των διατάξεων του νόμου της γραφειοκρατίας κατά τον Max Weber.<sup>35</sup> Αν και πολλά πολιτικά μορφώματα είχαν συγκεντρώσει την εξουσία σε μία κεντρική διοίκηση σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας και προϊστορίας,<sup>36</sup> μόνο το σύγχρονο κράτος δεν ταυτιζόταν με την εκάστοτε κυβέρνηση ή καθεστώς.<sup>37</sup>

Η αρχική σύλληψη των συμφωνιών μεταξύ αυτών των προπλάσμάτων κράτους προέκυψε από την προσπάθεια των κυβερνήσεων να παρεμποδίσουν τη λήστευση των πολιτών τους από τους ανεξέλεγκτους στρατούς στις επικράτειες τους,

---

<sup>34</sup> Για την έννοια της διείσδυσης (penetration) βλ. Mann, Michael *The sources of social power*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, σελ. 57-8

<sup>35</sup> Weber, Max, *Economy and Society*, London-Berkeley: University of California Press, 1978

<sup>36</sup> Nettl, J. P. «The State as a Conceptual Variable», *World Politics*, Vol. 20, No. 4, Jul., 1968, σ. 559-592

<sup>37</sup> Van Creveld, Martin, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, σελ. 2-3

επιδιώκοντας να είναι η μοναδική εξουσία στο εσωτερικό τους. Οι διμερείς συνθήκες επέτρεπαν στους άρχοντες της Γαλλίας, της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της Πρωσίας να είναι οι μόνοι που αποκομίζουν τα οφέλη από την εκμετάλλευση των υπηκόων τους.

Ωστόσο, τους επόμενους αιώνες η κατάσταση μεταβλήθηκε. Σε πολλά κράτη ξεκίνησε μία διαδικασία μετατροπής σε αυτόνομες οντότητες, απελευθερωμένες από μονάρχες και επιμέρους επιδιώξεις ομάδων πίεσης στο εσωτερικό τους, που στοχεύουν σε μακροπρόθεσμες στρατηγικές απέναντι στα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Αυτή η διαδικασία είχε ορισμένες θετικές συνέπειες σε προηγμένα δυτικά κράτη, καθώς η δημοκρατική πορεία έδωσε θεσμικές δυνατότητες στις οργανωμένες κοινωνικές ομάδες να ελέγχουν τις πολιτικές του κρατικού μηχανισμού. Σε λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, όμως, όπως στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής, παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές καθώς το κύριο εμπόδιο στην εφαρμογή των πολιτικών υπήρξε η απουσία των κεντρικών θεσμών και όχι η εκμετάλλευση τους.<sup>38</sup>

Η σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας στη Μέση Ανατολή επηρεάστηκε σημαντικά από τον τρόπο δημιουργίας του. Εξ' αρχής το κράτος είχε συγκρουσιακή σχέση με τις ελίτ και τον πληθυσμό, ξεκινώντας από την εποχή των Εντολών όταν η Βρετανία και η Γαλλία έκριναν ότι έπρεπε να φτιάξουν ένα είδος υποδομής που δεν επηρεάζεται από την κοινωνία. Τα κράτη υπό Εντολή ήταν εν πολλοίς αυτόνομα σε σχέση με τις κοινωνίες που κυβερνούσαν, διατηρώντας μία μεγάλη απόσταση με ότι ορίζεται ως κοινωνία.<sup>39</sup> Όμως, ακόμα και στα κράτη που δεν γνώρισαν έλεγχο από ξένη δύναμη, τα καθεστώτα που μονοπώλησαν την εξουσία συγκροτήθηκαν με τη συναίνεση, και συχνά με την υποστήριξη των δυτικών κρατών.<sup>40</sup> Σε περίπτωση που οι ίδιες ομάδες δεν είχαν την υποστήριξη εξωτερικών δυνάμεων, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα είχαν καταφέρει να αποσπάσουν την εξουσία.

Με αυτή την οπτική θα ήταν ίσως χρήσιμο να αναλογιστεί κανείς με διαφορετικό τρόπο τις επιπτώσεις της διεθνούς παρέμβασης. Η άμεση συνέπεια της διεθνούς αναγνώρισης των κρατών της Μέσης Ανατολής ήταν πολύ συχνά η

---

<sup>38</sup> βλ. Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth, Economies and Institutions in the Middle East*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997, σελ. 43

<sup>39</sup> Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty: oil booms and petro-states*, California: University of California Press, σελ. 49-59

<sup>40</sup> Roberts, Darryl «War and the historical formation of states Evidence of things unseen» στο Banks, Michael & Shaw, Martin (επιμ.), *State and Society in International Relations*, Exeter: Harvester Wheatsheaf, 1991, σελ. 156

περιχαράκωση της εξουσίας περιφερειακών ομάδων στο εσωτερικό της χώρας. Μόνο μία μικρή ομάδα ατόμων, δίχως να εκπροσωπεί το συνολικό πληθυσμό, εμφανίζονταν να αποτελεί το πρόσωπο του κράτους διεθνώς. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν κράτη διεθνώς αναγνωρισμένα μεν, με ελάχιστη νομιμοποίηση και δυνατότητα ελέγχου της επικράτειάς τους δε.<sup>41</sup> Σε αυτή την περίπτωση μέσω της αρχής της κυριαρχίας ισχυροποιούνταν ορισμένες μόνο ομάδες στο εσωτερικό του κράτους. Η διεθνής αναγνώριση συνήθως ενίσχυε την κυβέρνηση στο εσωτερικό του κράτους,<sup>42</sup> χωρίς όμως να της εξασφαλίζει την απαιτούμενη συναίνεση εντός των κρατικών συνόρων.

Η διεθνής παρέμβαση ενίσχυσε τις υποβόσκουσες τάσεις έλλειψης αντιπροσώπευσης στο εσωτερικό των μεσανατολικών κρατών. Εξ' αρχής μετά την ανεξαρτησία του, το κράτος στη Μέση Ανατολή αντιμετώπιζε λιγότερους ισχυρούς ανταγωνιστές στο εσωτερικό για τους πόρους ή την εξουσία, από ότι οι Ευρωπαίοι ομόλογοι του σε συγκρίσιμα στάδια ανάπτυξης. Οι παραγωγικές δυνάμεις που θα μπορούσαν να αντισταθούν σε μία αυταρχική διοίκηση εξέλιπαν στην περιοχή, αντίθετα από την Ευρώπη. Ένας μικρός αριθμός κοινωνικών ομάδων ήταν πραγματικά ανεξάρτητες από την κρατική πατρωνία, λόγω της φύσης της οικονομίας η οποία ευνοούσε τον κατακερματισμό των παραγωγικών δραστηριοτήτων, και των πρακτικών των ηγετών που απομυζούσαν τους ντόπιους πληθυσμούς.<sup>43</sup>

Οι σχέσεις κοινωνίας-κράτους και η πολιτική ανάπτυξη επηρεάστηκαν άμεσα από το εξωτερικό, σε αντίθεση με την αντίστοιχη περίοδο στην Ευρώπη. Σε γενικές γραμμές, τα κράτη στη δυτική Ευρώπη δημιουργήθηκαν μέσω της προετοιμασίας του πόλεμου, η διαδικασία για τη διεξαγωγή του οποίου, υπήρξε το βασικό κίνητρο για τη συγκρότηση τους. Οι κυβερνήσεις ήρθαν σε διαπραγμάτευση με την κοινωνία καθώς έπρεπε να αντλήσουν πόρους, ώστε να διεξάγουν τις αναγκαίες πολεμικές επιχειρήσεις για να επιβιώσουν. Ορισμένα κράτη θεώρησαν πως η έλλειψη συμμετοχής των κοινωνιών μείωνε την πιθανότητα τους να επιβιώσουν στο διεθνές σύστημα: η στρατιωτική αποτυχία της Πρωσίας στην Ιένα το 1806 για παράδειγμα έπεισε εξέχοντα μέλη των γερμανικών ελίτ πως ο αυστηρός απολυταρχισμός θα

---

<sup>41</sup> Jackson, Robert H. 1987, «Quasi-States, Dual Regimes, and Neoclassical Theory: International Jurisprudence and the Third World», *International Organization* 41 (4): 519–50.

<sup>42</sup> Halliday, Fred «State and society in international relations» στο Banks, Michael & Shaw, Martin (επιμ.), *State and Society* .... σελ. 195

<sup>43</sup> Anderson, Lisa, «The State in the Middle East and North Africa», *Comparative Politics*, Vol. 20, No. 1, Oct., 1987, pp. 1-18, Owen, Roger, *The Middle East in the World Economy, 1800-1914*, London-New York: I.B. Tauris, 1993

διαιώνιζε τη στρατιωτική μειονεξία τους.<sup>44</sup> Σε βάθος χρόνου, η φορολόγηση των πληθυσμών οδήγησε στον εκδημοκρατισμό των δυτικών κρατών ως αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης μεταξύ της κοινωνίας και του κράτους.<sup>45</sup> Οι κοινωνίες της Ευρώπης, οι παραγωγικές δυνάμεις κυρίως, απαίτησαν μεγαλύτερο ρόλο στη διακυβέρνηση ώστε να συναινέσουν στην παροχή πόρων στις κυβερνήσεις. Καθώς η διαδρομή αυτή δεν ακολουθήθηκε στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής, τα κράτη της Μέσης Ανατολής ανέπτυξαν διαφορετικές σχέσεις με τους πληθυσμούς των κοινωνιών τους διότι ο μεταξύ τους διάλογος πραγματοποιήθηκε με μεσολαβητή τη Δύση.

Η εξέλιξη της σχέσης μεταξύ της κοινωνίας και του κράτους οφείλεται στο συνδυασμό της εξωτερικής παρέμβασης και των οικονομικών εξελίξεων. Στο πλαίσιο της ενδοκρατικής διαμάχης για παράδειγμα, μειοψηφικές ομάδες που δεν ωφελούνταν από τα παραδοσιακά συμφέροντα ενσωματώθηκαν στον στρατιωτικό μηχανισμό, μία πρακτική που επέλεξαν και οι δυνάμεις από το εξωτερικό ως έναν τρόπο ελέγχου των τοπικών πληθυσμών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι αλαουίτες στη Συρία,<sup>46</sup> όπου ανέλαβαν στρατηγικές θέσεις στο στρατό της Συρίας κατά την περίοδο της γαλλικής Εντολής και οι βεδουίνοι στη Ιορδανία υπό την αρχηγεία των ιορδανικών ενόπλων δυνάμεων από τους Βρετανούς μέχρι το 1956.<sup>47</sup>

Η φύση του πολέμου στη Μέση Ανατολή είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιρροής από το εξωτερικό, καθώς η νεώτερη ιστορία της Μέσης Ανατολής έχει παρομοιαστεί με την προγενέστερη κατάσταση της Ευρώπης.<sup>48</sup> Ο πόλεμος στη Μέση Ανατολή, ωστόσο, κατά την περίοδο σχηματισμού των κρατών, υπήρξε έμμεσος και διεξήχθη μέσω της παρέμβασης δυνάμεων εκτός της περιοχής.<sup>49</sup> Μέχρι το 1948 τα κράτη της Μέσης Ανατολής δεν είχαν αντιμετωπίσει το ένα το άλλο ως κυρίαρχα κράτη.<sup>50</sup> Η διαδικασία που ακολουθήθηκε στα ευρωπαϊκά κράτη δεν παρουσιάζεται στα κράτη της Μέσης Ανατολής, ενώ η σύνδεση μεταξύ πολέμου

---

<sup>44</sup> Krasner, Stephen D., «Review: Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics», *Comparative Politics*, Vol. 16, No. 2, Jan., 1984, pp. 223-246

<sup>45</sup> Τίλλυ, Τσαρλς, *Εξαναγκασμός, Κεφάλαιο, και Ευρωπαϊκά Κράτη 990-1992 μ.Χ.*, Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, 2007

<sup>46</sup> Van Dam, Nikolaos, *The struggle for power in Syria*, London-New York: I.B. Tauris, 1997

<sup>47</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan, A study of the Arab Legion 1921-1957*, London: Frank Cass and Co Ltd, 1967

<sup>48</sup> Ο Robert Gilpin παρομοιάζει την κατάσταση στην περιφέρεια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με μία σελίδα από τη πρόιμη ευρωπαϊκή ιστορία. αναφ. στο Roberts, Darryl «War and the historical formation ... σελ. 154

<sup>49</sup> Ο.π., σελ. 153

<sup>50</sup> Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*, California: University of California Press, 2000, σελ. 9-10



και του σχηματισμού κράτους είναι μάλλον χαλαρή. Τα κράτη της περιφέρειας δεν χρησιμοποίησαν τον συντεταγμένο πόλεμο, άλλα διαφορετικά μέσα όπως το ανταρτικό και την παθητική αντίσταση.<sup>51</sup>

Η προετοιμασία για τη διεξαγωγή του πολέμου γίνεται με πολύ διαφορετικούς όρους στη Μέση Ανατολή. Η πλειοψηφία των πόρων για τις πολεμικές προετοιμασίες προέρχονται από το εξωτερικό, κι όχι από το εσωτερικό. Τα συνορεύοντα αραβικά κράτη του Ισραήλ αντλούν για παράδειγμα σημαντικά κεφάλαια από τα εμιράτα του Κόλπου, με το σκεπτικό της ενίσχυσης του «Αραβικού Μετώπου», ενώ οι πολεμικές επιχειρήσεις πραγματοποιούνται με όπλα προερχόμενα από τις μεγάλες δυνάμεις.<sup>52</sup> Εν τέλει, η επιρροή των πληθυσμών και των παραγωγικών τάξεων κατέληξε να είναι μικρή, καθώς τα έσοδα που προέρχονται από το εξωτερικό υπερέβαιναν κατά πολύ τα αντίστοιχα από το εσωτερικό.

Η αποτυχία των καθεστώτων στη Μέση Ανατολή να υπερβούν τις φυλετικές ή κοινωνικές καταβολές των πληθυσμών τους κι η έλλειψη παράδοσης κεντρικού σχεδιασμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων<sup>53</sup> συνετέλεσαν στην αντιμετώπιση, ορισμένες φορές, ανυπέρβλητων δυσκολιών στη νομιμοποίηση της εξουσίας τους. Πολύ συχνά η αποδοχή της εξουσίας του κράτους θεωρούταν ως προδοσία των παραδοσιακών αρχών εξουσίας. Η τοπική αντίσταση στις ραγδαίες αλλαγές είχε ως αποτέλεσμα να είναι αδύνατη η επιβολή της εξουσίας των εκάστοτε καθεστώτων στο σύνολο της επικράτειας. Τα κράτη έπρεπε να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις προκλήσεις για την εξουσία τους που προέρχονται από το εσωτερικό όταν λάμβαναν ή εφάρμοζαν μία απόφαση εξωτερικής πολιτικής. Η έλλειψη του μονοπωλίου νομιμοποιημένης βίας καθιστούσε εξαιρετικά ευάλωτα τα καθεστώτα στη Μέση Ανατολή, καθώς πολιτικοστρατιωτικοί σχηματισμοί δεν δέχονταν τις ρυθμίσεις που το καθεστώς προσπαθούσε να επιβάλει στο εσωτερικό του και κατ' επέκταση δεν αποδέχονταν το δικαίωμα του να παραμείνει στην ηγεσία. Βέβαια, η επέκταση του κεντρικού διοικητικού ελέγχου σε αυτές τις χώρες συνέπιπτε και με τις οικονομικές δυνατότητες του κράτους.

Επιπρόσθετα, όσο και αν ο χαρακτηρισμός «αυταρχικό κράτος» προδιαθέτει για μία αυτονομία της άσκησης της εξουσίας, τα κράτη της Μέσης Ανατολής δεν

---

<sup>51</sup> Bendix, Reinhard, *Kings or People: Power and the Mandate to Rule*, Berkeley: University of California Press, 1978, σελ. 602 παραπομπή στο Roberts, Darryl «War and the historical formation ... σελ. 156

<sup>52</sup> Heydemann, Steven, (επιμ.), *War, Institutions ...* σελ. 9-10

<sup>53</sup> βλ. Khoury, Philip S. and Kostiner, Joseph, *Tribes and State Formation in the Middle East*, Berkeley: University of California Press, 1990, σελ. 3-15

μπορούν να ελέγχουν και να χειραγωγούν απόλυτα την κοινή γνώμη. Οι πολιτικοί ηγέτες στη Μέση Ανατολή φέρονται σαν να έχει μεγάλη σημασία η κοινή γνώμη.<sup>54</sup> Οι κοινωνίες άλλωστε διαθέτουν μία πληθώρα τρόπων μέσω των οποίων αγωνίζονται να επιβάλλουν διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες απόψεις στους κυβερνώντες. Ομάδες και άτομα συμμετέχουν επίσημα ή ανεπίσημα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ώστε να διαμορφώσουν την τελική κρίση. Η συμμετοχή τους γίνεται μέσω της επιρροής τους στους ηγέτες ή σε άτομα που κατέχουν καίριες θέσεις, ή με την άσκηση πίεσης μέσω των μηχανισμών που ελέγχουν, όπως τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Όποτε, η λήψη μίας απόφασης δεν συνεπάγεται πως θα είναι δυνατό να εφαρμοστεί στην πράξη. Οι επικεφαλής των κρατών δεν είναι οι μοναδικοί υπεύθυνοι για την εφαρμογή των αποφάσεων εξωτερικών πολιτικής, ακόμα κι αν είναι οι μόνοι που λαμβάνουν τις αποφάσεις και δεν υπάρχουν θεσμικοί τρόποι για να επηρεαστεί η εξωτερική πολιτική.<sup>55</sup>

Ένας επιπλέον παράγοντας επηρεάζει την άσκηση εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή, όπου εντοπίζεται μία ακόμη διαφορά με την Ευρώπη. Η απώλεια της εξουσίας στη Μέση Ανατολή συχνά συνδεόταν με τη φυσική εξόντωση των αξιωματούχων, ή τη συνέχιση της ζωής του σε άθλιες συνθήκες, ενώ σε ένα κράτος της Δύσης η απώλεια της εξουσίας θα σημάωνει απλώς την απώλεια ορισμένων προνομίων. Ο Σαλαχ Τζαντίντ, κυρίαρχη προσωπικότητα του κόμματος Μπάαθ και του συριακού καθεστώτος από το 1963 έως το 1970, πέρασε τα επόμενα 23 χρόνια της ζωής του στις άθλιες συνθήκες μίας φυλακής στα περίχωρα της Δαμασκού όταν καθαιρέθηκε από το «διορθωτικό κίνημα» που έφερε τον, πρώην σύντροφο του, Χαφέζ αλ-Άσαντ στην εξουσία το 1970. Ο ισχυρότερος σύμμαχος του Τζαντίντ και υπεύθυνος των υπηρεσιών ασφαλείας του καθεστώτος, Αμπντ αλ-Καρίμ αλ Τζουντί, αυτοκτόνησε το Μάρτιο του 1969 κατά τη διάρκεια της εσωτερικής διαμάχης μεταξύ Άσαντ και Τζαντίντ, όταν ο Χαφέζ και ο αδερφός του, Ριφάατ αλ-Άσαντ, έφθασαν στα πρόθυρα της σύλληψης του, φοβούμενος το βασανισμό του μέχρι θανάτου, δηλαδή την εφαρμογή των μεθόδων που ακολουθούσε ο ίδιος μέχρι τότε. Η προοπτική της φυσικής εξόντωσης σε περίπτωση απώλειας της εξουσίας συνεπάγεται μία διαφοροποίηση της προσέγγισης των ηγετών ενός κράτους, καθώς ανατρέπει μία βασική παράμετρο, αναφορικά με τις τάσεις συμπεριφοράς μίας κρατικής οντότητας.

<sup>54</sup> Telhami, Shibley, "Arab Public Opinion and the Gulf War", *Political Science Quarterly*, 108 (3): 437-452, 1993, σελ 439

<sup>55</sup> Korany, Bahgat, *How foreign policy decisions are made in the Third World: a comparative analysis*, Boulder: Westview Press, 1986, σελ. 171

Το εσωτερικό περιβάλλον, εφ' όσον μπορεί να οδηγήσει σε βασανιστικό θάνατο, δεν διαφέρει τόσο πολύ από το εξωτερικό περίγυρο για το καθεστώς ενός κράτους.

Η πρακτική εξομοίωση του εξωτερικού περιγυρου με το εσωτερικό ενός κράτους περιπλέκει τις απόπειρες ανάλυσης, καθώς αμφισβητεί μία από τις βασικές παραδοχές των νεορεαλιστών, σύμφωνα με την οποία η επιβίωση αποτελεί ελάχιστη επιδίωξη ενός κράτους σε ένα άναρχο σύστημα. Τα κράτη, σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, θα πρέπει να φροντίζουν μόνο τους για την επιβίωση τους, λόγω των απειλών που αντιμετωπίζουν για την ασφάλεια τους, καθώς, σε αντίθεση με την επικράτεια τους, δεν υπάρχει κάποια παγκόσμια κυβέρνηση που να εφαρμόζει ένα σύστημα νόμων, διασφαλίζοντας τα δικαιώματα των μελών της. Όμως όταν ούτε στην επικράτεια του κάθε κράτους, δεν υπάρχει μία ελάχιστη συναίνεση, η συμπεριφορά ενός κράτους μεταβάλλεται.

Το θεωρητικό οικοδόμημα του δομικού ρεαλισμού φαίνεται να μην μπορεί να στηριχθεί στη Μέση Ανατολή χωρίς να τεθεί σε νέες βάσεις. Η ορθολογική επιλογή των αδύναμων κρατών, σύμφωνα με τον δομικό ρεαλισμό, θα ήταν η εξισορρόπηση της ισχύος των επίδοξων περιφερειακών ηγεμόνων και η επιδίωξη μίας ισοβαρούς κατανομή ισχύος. Η ισορροπία ισχύος στο περιφερειακό σύστημα θα επιτρέψει στα αδύναμα κράτη να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους.<sup>56</sup>

Όμως τα μικρότερα κράτη δεν στοχεύουν σε μία ισορροπία ισχύος αλλά, αντίθετα, φαίνεται να υποχωρούν απέναντι των πιέσεων των ισχυρότερων κρατών, αποδεχόμενα τους όρους ισχύος<sup>57</sup> και να ακολουθούν ανορθολογικές πολιτικές, βάσει των κριτηρίων ορθολογικότητας των δομικών ρεαλιστών.<sup>58</sup> Παράλληλα, οι δυνητικοί περιφερειακοί ηγεμόνες συχνά αντιμετωπίζουν εσωτερικά προβλήματα που δεν τους επιτρέπουν να επιδιώξουν την αύξηση της ισχύος τους και την ανάληψη της

---

<sup>56</sup> Waltz, Kenneth, *Theory ... ο.π.*, Mearsheimer John, *Η Τραγωδία... ο.π.*

<sup>57</sup> Korany, Bahgat, *How foreign policy decisions ... ο.π.*

<sup>58</sup> Η συμπαράταξη με μία επιθετική δύναμη είναι μια ασύμβατη έννοια με το μοντέλο της «εξισορρόπησης της ισχύος». Ο ρεαλισμός δέχεται ότι ένα κράτος μπορεί να υποχωρήσει στις απαιτήσεις ενός άλλου ισχυρότερου του, μόνο εφόσον η νέα συμμαχία πρόκειται να του αποφέρει οφέλη από την εκμετάλλευση ενός τρίτου κράτους. Η επιθετική, σε αντιδιαστολή με την αμυντική συμπαράταξη, είναι συμβατή με τη ρεαλιστική θεωρία, καθώς οι δύο σύμμαχοι ωφελούνται εις βάρος ενός τρίτου κράτους, αν και η κατανομή των κερδών δεν είναι ίση. Ωστόσο, ο Randall Schweller προτείνει πως η διαρκής υποχώρηση είναι μία ορθολογική επιλογή για τα εξαιρετικά αδύναμα κράτη, λόγω της ελπίδας να κατευνάσουν το ισχυρότερο κράτος, αφού δεν έχουν τη δυνατότητα να κάνουν τίποτα άλλο λόγω της αδυναμίας τους. Η ορθολογικότητα της στρατηγικής του «προβάτου» που στοχεύει «να φαγωθεί τελευταίο», με την ελπίδα πως το επιθετικό κράτος «θα έχει χορτάσει μέχρι να φτάσει σε αυτό» δεν είναι ευρέως αποδεκτή. Schweller, Randall L., «Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In», *International Security*, Vol. 19, No.1, Summer, 1994

περιφερειακής ηγεμονίας, παρά τους περισσούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους και την κατάλληλη γεωπολιτική θέση που διαθέτουν.<sup>59</sup>

Απαντώντας σε αυτές τις προκλήσεις, το μοντέλο της «εξισορρόπησης της απειλής» αποτέλεσε τη σημαντικότερη απόπειρα θεωρητικής προσαρμογής του δομικού ρεαλισμού στα δεδομένα της Μέσης Ανατολής. Μέχρι την εμφάνιση του, η πλειοψηφία των προσεγγίσεων δεν στόχευαν στη δημιουργία ενός συμπαγούς θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης αλλά απλά λάμβαναν υπ' όψιν τις παρατηρήσεις του ρεαλισμού, θεωρώντας τις συστημικές πιέσεις ως έναν από τους πολλούς παράγοντες λήψης αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής.<sup>60</sup> Το μοντέλο ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής του Stephen Walt, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις βασικές αρχές του δομικού ρεαλισμού.

Έχοντας ως βασικό στόχο την αντιμετώπιση των θεωρητικών δυσκολιών, το μοντέλο της «εξισορρόπησης της απειλής» αναμορφώνει μία βασική παραδοχή του δομικού ρεαλισμού- και του μοντέλου της «εξισορρόπησης της ισχύος», σύμφωνα με την οποία ένα κράτος με αυξανόμενη ισχύ θα εξισορροπηθεί από τα υπόλοιπα κράτη. Σύμφωνα με το μοντέλο της «εξισορρόπησης της απειλής», ένα κράτος εξισορροπεί τα κράτη που είναι περισσότερο απειλητικά για το ίδιο, και όχι απαραίτητα τα ισχυρά κράτη, καθώς η εξωτερική πολιτική του δεν στοχεύει στην εξισορρόπηση της ισχύος αλλά στην εξισορρόπηση των απειλών που δέχεται. Η αίσθηση της απειλής εκπορεύεται από τρεις άλλους παράγοντες, εκτός από την ισχύ<sup>61</sup>: τη γεωγραφική εγγύτητα, την επιθετική δυνατότητα και τις επιθετικές προθέσεις.<sup>62</sup> Ένα σχετικά αδύναμο κράτος στην κατανομή ισχύος, μπορεί να είναι απειλητικό για έναν γείτονα του, εάν σκοπεύει και έχει τη δυνατότητα να απειλήσει την κυριαρχία ή την εδαφική ακεραιότητα του με ένα αποδεκτό κόστος.<sup>63</sup> Σε μία τέτοια περίπτωση, το κράτος που απειλείται θα εξισορροπήσει το απειλητικότερό, και όχι το ισχυρότερο, κράτος. Οπότε, η συμπαρατάξη κρατών με ισχυρότερες δυνάμεις δεν παραβιάζει τις αρχές του

---

<sup>59</sup> Schweller, Randall «Missed Opportunities and Unanswered Threats: Domestic Constraints on the Balance of Power», Paper submitted at the Department of Political Science, Yale University, 2002.

<sup>60</sup> Korany, Bahgat- Dessouki, Ali E. Hillal, (επιμ.) *The Foreign Policies of Arab States, The Challenge of Change*, 2<sup>η</sup> εκδ., Oxford- Colorado: Westview Press Inc, 1991, Hinnenbusch, Raymond & Ehteshami, Anoushiravan, *The Foreign Policies of Middle East States*, London: Lynne Rienner Publishers, 2002

<sup>61</sup> Ο Kenneth Waltz είχε κατηγοριοποιήσει την ισχύ σε έξι τομείς, στρατιωτική ισχύς, οικονομική δυνατότητα, πολιτική σταθερότητα, πληθυσμός, εδαφική επικράτεια και πλουτοπαραγωγικοί πόροι. Βλ. Waltz, Kenneth, *Theory ...* σελ. 131

<sup>62</sup> Walt, Stephen, *The Origins of Alliances ...* σελ. 21-26

<sup>63</sup> ο.π., σελ. 24

δομικού ρεαλισμού, διότι η συμμαχία τους βασίζεται στην εξισορρόπηση μιας σημαντικότερης απειλής.

Μία σημαντική θεωρητική συνεισφορά του μοντέλου της «εξισορρόπησης της απειλής» συνίσταται στην υποβάθμιση της σημασίας των δύο υπερδυνάμεων στις επιλογές εξωτερικής πολιτικής των μεσανατολικών κρατών και τον τονισμό της σημασίας των περιφερειακών συσχετισμών ισχύος στη συμπεριφορά ενός κράτους.<sup>64</sup> Τα κράτη είναι περισσότερο ευαίσθητα στις απειλές που προέρχονται από την περιφέρεια τους, καθώς η επιλογή των συμμάχων τους είναι καθοριστική για το μέλλον τους.<sup>65</sup> Ένα κράτος θέτει ως βασική προτεραιότητα τη βελτίωση της θέσης του στο περιφερειακό σύστημα ασφαλείας, κι όχι στην παγκόσμια κατανομή ισχύος.<sup>66</sup>

Το μοντέλο της «εξισορρόπησης της απειλής» κατάφερε να ερμηνεύσει σε ικανοποιητικό βαθμό τις διεθνείς σχέσεις του αραβικού κόσμου, από την σκοπιά της συμπαράταξης των κρατών με τις μεγάλες δυνάμεις στην περίοδο του διπολικού διεθνούς συστήματος του Ψυχρού Πολέμου.<sup>67</sup> Ωστόσο, τα νέα δεδομένα της μετεξέλιξης του διεθνούς συστήματος μετά το 1989 παρουσιάζουν νέες προκλήσεις στο θεωρητικό μοντέλο της «εξισορρόπησης της απειλής»,<sup>68</sup> και τονίζουν ορισμένα ζητήματα θεωρητικής ασυμβατότητας τα οποία αντιμετωπίζει.

Οι τρεις παράγοντες του «μοντέλου της εξισορρόπησης της απειλής» δεν μπορούν να ερμηνεύσουν συνολικά την εξωτερική πολιτική των κρατών της περιφέρειας. Η εξέταση της γεωγραφικής θέσης, των επιθετικών προθέσεων και της επιθετικής δυνατότητας για παράδειγμα δεν μπορούν να εξηγήσουν τη συμπεριφορά κρατών όπως της Σαουδικής Αραβίας απέναντι στο Ιράν τη δεκαετία του 1980 ή της Ιορδανίας απέναντι στο Ιράκ το 1990.<sup>69</sup> Η Σαουδική Αραβία εξισορρόπησε το Ιράν παρά την απουσία ιρανικών επιθετικών δυνατοτήτων που θα μπορούσαν να

---

<sup>64</sup> Για μία ιστορική προσέγγιση με ορισμένες θεωρητικές παρατηρήσεις βλ. Kienle, Eberhard, *Ba'th v Ba'th, The conflict between Syria and Iraq 1968-1989*, London: I.B. Tauris, 1990

<sup>65</sup> Stephen, *The Origins of Alliances* .... σελ. 163

<sup>66</sup> Buzan, Barry- Waever, Ole, *Regions and Powers, The Structure of International Security*, 3rd Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, 2005

<sup>67</sup> Για μία σύνοψη της κριτικής του μοντέλου της εξισορρόπησης της απειλής βλ. F. Gregory Gause III, «Systemic Approaches to Middle East International Relations,» *International Studies Review*, Vol. 1, No. 1, Spring, 1999, pp. 11-31

<sup>68</sup> βλ. Ρούσσοσ, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος της ηγεμονίας*, Αθήνα: Μελάρι, 2007, σελ. 20-35

<sup>69</sup> Για την εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1990-1 βλ. Harknett, Richard J.-VanDenBerg, Jeffrey A. «Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf crisis», *Security Studies*, 6:3, 112 – 153, Garnham, David, “Explaining Middle Eastern Alignments During the Gulf War”, *Jerusalem Journal of Middle Eastern Studies*, September 1992, σελ. 73-74, 1997

χρησιμοποιηθούν εναντίον της. Ταυτόχρονα, το Ριάντ συνεργάστηκε με τη Βαγδάτη, παρά την αυξημένη πολιτική και στρατιωτική ισχύ του Ιράκ και τα μακρά σύνορα μεταξύ τους.

Θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι επιθετικές δυνατότητες ενός κράτους μπορούν να ενταχθούν στη συνολική ισχύ ενός κράτους χωρίς να χρειάζεται η ξεχωριστή εξέταση τους, αν και βέβαια η παρατήρηση του Walt είναι επαρκώς τεκμηριωμένη βάσει της εκτεταμένης βιβλιογραφίας για τη σημασία των επιθετικών δυνατοτήτων στην εξωτερική πολιτική των κρατών, σε αντίθεση με τη συνολική ισχύ του κράτους.<sup>70</sup> Επιπρόσθετα, ο παράγοντας των επιθετικών προθέσεων ενός κράτους δεν μπορεί να ενταχθεί στο ρεαλιστικό παράδειγμα.<sup>71</sup> Οι προθέσεις ενός κράτους είναι δύσκολο να ανιχνευθούν όπως καταδεικνύει η συμπεριφορά του Ιράκ υπό την αρχηγία του Σαντάμ Χουσεΐν απέναντι στα κράτη του Κόλπου το 1990.<sup>72</sup> Είναι αμφίβολο κατά πόσο οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής λαμβάνονται βάσει των επιθετικών προθέσεων ενός άλλου κράτους, όταν αυτή η μεταβλητή μπορεί να αλλάξει σε μικρό χρονικό διάστημα κι ανά πάσα στιγμή. Οι ρεαλιστές βέβαια υποστηρίζουν πως ένα κράτος θα μεταβάλει τη συμπεριφορά του εφ' όσον τα συμφέροντα του το απαιτούν. Οι προθέσεις ενός κράτους ωστόσο, είναι μία δευτερεύουσα εξαρτημένη μεταβλητή, επηρεαζόμενη από την αναζήτηση των κρατών για ισχύ και ασφάλεια.

Όμως, η σημαντικότερη θεωρητική αμφισβήτηση του μοντέλου της εξισορρόπησης της απειλής οφείλεται στη μη ολοκληρωμένη εξέταση των εσωτερικών κινδύνων ασφαλείας των καθεστώτων της Μέσης Ανατολής.<sup>73</sup> Η

---

<sup>70</sup> Christensen, Thomas J.- Snyder, Jack, "Chain gangs and passed bucks: predicting alliance patterns in multipolarity", *International Organization* 44, 2, Spring 1990, pp. 137-168, Christensen, Thomas J., "Perceptions and alliances in Europe, 1865- 1940", *International Organization* 51, 1, Winter 1997, pp. 65-97, Van Evera, Stephen, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, Vol. 9, No. 1, Summer, 1984, pp. 58-107

<sup>71</sup> Οι επιθετικές προθέσεις συνδέονται με την αναπαράσταση μίας χώρας ως εχθρού. βλ. Barnett, Michael N., *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, Columbia: Columbia University Press, 1998, σελ. 2-4

<sup>72</sup> Το Ιράκ είχε στενή συνεργασία με τα κράτη του Κόλπου στο χρονικό διάστημα που χρηματοδοτούσαν την πολεμική του προσπάθεια εναντίον του Ιράν. Μόλις όμως τα κράτη του Κόλπου διέκοψαν τις ροές κεφαλαίων προς τη Βαγδάτη, ύστερα από την παύση των εχθροπραξιών το 1988, το Ιράκ επιχείρησε να ενσωματώσει τα πετρελαϊκά κοιτάσματα του Κουβέιτ στην επικράτεια του με στρατιωτικά μέσα.

<sup>73</sup> Mufti, Malik, *Sovereign Creations: Pan-Arabism and Political Order in Syria and Iraq*, Ithaca: Cornell University Press, 1996

εξωτερική πολιτική κρατών όπως της Ιορδανίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί χωρίς την εξέταση των εσωτερικών κινδύνων ασφαλείας για το εκάστοτε καθεστώς.<sup>74</sup>

Οι παρατηρήσεις των προηγούμενων παραγράφων για τα κράτη της Μέσης Ανατολής φωτίζουν μία άλλη όψη του ζητήματος της επιβίωσης ενός κράτους, καθώς η αρχή της αναρχίας επεκτείνεται στο εσωτερικό. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η διαφορά μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος για τους αξιωματούχους ενός καθεστώτος είναι δυσδιάκριτη, αν αναμένεται να οδηγηθούν σε βασανιστική απώλεια της ζωής τους μόλις χάσουν την εξουσία. Τα κράτη στην περιφέρεια του διεθνούς συστήματος δεν είναι δυνατόν να διασφαλίζουν την εφαρμογή των νόμων στην επικράτεια τους με αποτέλεσμα οι ενδοκρατικοί συσχετισμοί να εξομοιώνονται με τις διακρατικές σχέσεις. Σύμφωνα με τη θεωρία της πανεξισορρόπησης,<sup>75</sup> ένα κράτος θα πρέπει να αντιμετωπίζει το ίδιο σοβαρά τις απειλές που προέρχονται από το εσωτερικό, ακριβώς όπως αντιμετωπίζει τους κινδύνους από το διεθνές σύστημα.<sup>76</sup>

Για την ακρίβεια πολλές από τις απειλές για την επιβίωση των κρατών στη Μέση Ανατολή προέρχονται από το εσωτερικό τους. Αντίθετα από τα κράτη της Δύσης που έχουν ως βασικό στόχο την επιβίωση τους από εξωτερικές απειλές, τα κράτη στη Μέση Ανατολή, έχουν πολύ συχνά ως κύριο στόχο τη διατήρηση του καθεστώτος στην εξουσία. Μία απόφαση εξωτερικής πολιτικής, όπως η σύναψη μίας συμμαχίας με ένα άλλο κράτος, μπορεί να είναι επωφελής για ένα κράτος αλλά να επηρεάσει αρνητικά το ίδιο το καθεστώς, αν π.χ. η συμμαχία καθιστούσε δυνατή την ενίσχυση μίας αντιπολιτευτικής ομάδας που δρούσε υπονομευτικά για το καθεστώς. Εφόσον η λήψη αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής δεν γίνεται με μία ορθολογική εκτίμηση του «εθνικού συμφέροντος» αλλά με κριτήρια διατήρησης του καθεστώτος στην εξουσία, ένα κράτος είναι πιθανό να χρησιμοποιήσει την εξωτερική πολιτική για να επιλύσει τα προβλήματα του καθεστώτος στο εσωτερικό του, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις στην επικράτεια του και περιορίζεται η αυτονομία της λήψης και εφαρμογής των αποφάσεων του.

---

<sup>74</sup> Garnham, David, "Explaining Middle Eastern Alignments ...", Harknett, Richard J. & VanDenBerg, Jeffrey A. «Alignment theory ... ο.π.

<sup>75</sup> Harknett, Richard J. & Van Den Berg, Jeffrey A. «Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf crisis», *Security Studies*, 1997, 6:3, 112 – 153

<sup>76</sup> David, Steven R. «Explaining Third World Alignment», *World Politics*, Vol. 43, No. 2 (Jan., 1991), pp. 233-256, Larson, Deborah Welch, "Bandwagon Images in American Foreign Policy: Myth or Reality?" στο Jervis, Robert- Snyder, Jack, *Dominoes and Bandwagons: strategic beliefs and great power competition in the Eurasian rimland*, New York: Oxford University Press, 1991

Οι νεοκλασικοί ρεαλιστές,<sup>77</sup> ξεκινώντας από την αποδοχή των βασικών αρχών του πολιτικού ρεαλισμού, επικεντρώθηκαν σε αυτές τις μεγάλες διαφορές του κράτους στη Μέση Ανατολή με το ευρωπαϊκό μοντέλο του έθνους-κράτους,<sup>78</sup> φτάνοντας στο συμπέρασμα πως ένα βασικό χαρακτηριστικό των νέων «αποτυχημένων» κρατών υπήρξε η «ασυμμετρία κράτους προς έθνος».<sup>79</sup> Η μορφή κράτους που αναδύθηκε στη Μέση Ανατολή χαρακτηρίστηκε από την έλλειψη συναίνεσης των κοινωνιών για τη διακυβέρνηση τους, σε βαθμό που να χαρακτηρίζεται ως «εδαφικό κράτος.»<sup>80</sup> Το επιχείρημα για την εισαγωγή αυτού του όρου στη συζήτηση είναι πως καθώς τα σύνορα δεν αντιστοιχούσαν σε ιστορικές μνήμες των κατοίκων, η συναίνεση των πληθυσμών για τη διακυβέρνηση τους έπρεπε να βασιστεί στην κοινή οίκηση μίας εδαφικής επικράτειας.<sup>81</sup> Τα νεοσυσταθέντα καθεστώτα δεν μπορούσαν ούτε να επιβάλλουν τον έλεγχο στο σύνολο της εδαφικής επικράτειας τους αλλά ούτε και να εξασφαλίσουν τη συναίνεση των πληθυσμών που φιλοδοξούσαν να κυβερνήσουν. Ας δούμε αυτή την παράμετρο πιο λεπτομερώς στο κεφάλαιο που ακολουθεί, με έμφαση όμως στην επίδραση του διεθνούς συστήματος στη συγκρότηση των κρατών της περιοχής.

#### 1.4 Το κράτος από την Ευρώπη στη Μέση Ανατολή

Το κράτος στη Μέση Ανατολή έχει πολύ περισσότερα κοινά με τον ομώνυμο θεσμό που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, παρά με προηγούμενες μορφές οργάνωσης της Μέσης Ανατολής. Ενδιαφέροντα συμπεράσματα μπορούν να προκύψουν από μία σύγκριση των δύο περιόδων καθώς το τελικό αποτέλεσμα των δύο ιστορικών

---

<sup>77</sup> Ο νεοκλασικός ρεαλισμός επεξεργάζεται τα συμπεράσματα του δομικού ρεαλισμού μέσα από το φίλτρο των εσωτερικών μεταβλητών του κράτους. βλ. Taliaferro, Jeffrey W., “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security* 25, 3, 128-61 Winter 2000/2001, σελ. 130, Martin, Susan B., “Balances of Power versus Balancing: A Conceptual Analysis”, Working Paper Series #99-02, Christopher H. Browne Center for International Politics, University of Pennsylvania, May 1999, Vasquez & Elman, Ρούσσοσ, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος ...* σελ. 27-29

<sup>78</sup> βλ. Miller, Benjamin, “Balance of Power or the State-to-Nation Balance: Explaining Middle East War-Propensity”, *Security Studies*, 15, 4, October-December 2006, Ρούσσοσ, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος .. ο.π.*

<sup>79</sup> βλ. Ρούσσοσ, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος ...* σελ. 25

<sup>80</sup> Korany, Bahgat, *How foreign policy decisions ...* σελ. 55

<sup>81</sup> Hinnenbusch, Raymond & Ehteshami, Anoushiravan, *The Foreign Policies ...* ο.π. σελ. 13



περιόδων έχει κοινά στοιχεία αλλά και σημαντικές διαφορές,<sup>82</sup> που θέτουν το πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Η κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από την οποία δημιουργήθηκαν τα κράτη της Μέσης Ανατολής, είναι συγκρίσιμη με την αποσύνθεση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον 16<sup>ο</sup> αιώνα υπό την έννοια της βαθμιαίας εξασθένησης και τελικής εξαφάνισης ενός αυτοκρατορικού κέντρου εξουσίας. Πρότερα, ο έλεγχος των δύο αυτοκρατοριών σε μία τεράστια γεωγραφική περιοχή είχε διευκολύνει τη σύσφιγξη των οικονομικών και των εμπορικών δεσμών μεταξύ των πληθυσμών και τη διαμόρφωση μιας συγγενούς πολιτικής κουλτούρας. Η Ευρώπη ήταν σχετικά ομοιογενής κατά την πρώιμη περίοδο λόγω των προηγούμενων αποπειρών ενοποίησης από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η ομογενοποίηση των πληθυσμών στα αυτοκρατορικά εδάφη ενθάρρυνε τους τοπικούς ηγέτες να θέτουν ως προτεραιότητα την προσάρτηση των γειτονικών εδαφών και πληθυσμών, κι όχι την καταστροφή και την εξολόθρευση τους, με την εκμετάλλευση των εδαφών να μπορεί να τους αποφέρει πόρους για την αύξηση της ισχύος τους.<sup>83</sup> Μία παρόμοια κατάσταση επικρατούσε στα αραβικά εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας όπου οι κοινές γλωσσικές και πολιτιστικές ρίζες των πληθυσμών λειτούργησαν ως σημείο αναφοράς για την εν μέρει νομιμοποίηση ύπαρξης μίας κρατικής εξουσίας.

Η Δυτική Ευρώπη του 16<sup>ου</sup> αιώνα παρείχε το κατάλληλο περιβάλλον ώστε να εξελιχθεί το σύγχρονο κράτος στην κυρίαρχη μορφή πολιτικής οργάνωσης παγκοσμίως<sup>84</sup> και να αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου. Το σύγχρονο κράτος αναδύθηκε ύστερα από μία σειρά συμφωνιών μεταξύ καθεστώτων που φιλοδοξούσαν να αποτελούν τη μοναδική πηγή εξουσίας στο εσωτερικό τους, ευρέως γνωστών ως η «Συνθήκη της Βεσφαλίας» του 1648. Οι σημαντικότερες αποφάσεις της Συνθήκης της Βεσφαλίας ήταν η παύση εκλογής «Ρωμαίου Αυτοκράτορα» και η καθιέρωση των αρχών της *de jure* ισότητας μεταξύ των κρατών

---

<sup>82</sup> Lustick, Ian S., “The Absence of Middle Eastern Great Powers: Political “Backwardness” in Historical Perspective”, *International Organization* 51, 4, Autumn 1997, pp. 653–83 Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions ...* ο.π.

<sup>83</sup> Lustick, Ian S., “The Absence of ...” σελ. 654-7

<sup>84</sup> Πιθανές εξελίξεις διαφορετικών μορφών πολιτικής οργάνωσης παρουσιάζονται σε προσεγγίσεις όπως Bull, Hedley, *Η άναρχη κοινωνία ...* σελ. 289-382, Ruggie, J. G., «Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis», στο Keohane, Robert O. (επιμ.), *Neorealism and Its Critics ...*, Watson, Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας: μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, 2η έκδ., Αθήνα: Ποιότητα, 2006

και της κυριαρχίας στο εσωτερικό τους.<sup>85</sup> Τα νεοσυσταθέντα κράτη ρύθμισαν τις μεταξύ τους σχέσεις μέσω των θεσμών του πολέμου και της διπλωματίας, χωρίς επαφές με άλλα διεθνή συστήματα.<sup>86</sup>

Η Βιομηχανική Επανάσταση ακολουθήθηκε από τη δημιουργία ενός διακρατικού συστήματος με παγκόσμιες διαστάσεις ενώ το ανθεκτικό δίκτυο χρηματοπιστωτικών θεσμών των δυτικών αστικών κέντρων εξασφάλιζε τεράστια διαθέσιμα χρηματικά κεφάλαια στα μέλη του διεθνούς συστήματος που προέκυψε.<sup>87</sup> Η θεαματική τεχνολογική και κοινωνική πρόοδος έθεσε νέα δεδομένα στον ανταγωνισμό των κρατών, δημιουργώντας το πρώτο πραγματικά παγκόσμιο σύστημα.<sup>88</sup>

Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης συνέβαλλαν τα μέγιστα στην επέκταση του θεσμού του κράτους στον υπόλοιπο κόσμο, σε βαθμό που να έχει υποστηριχθεί πως ορισμένοι θεσμοί της ευρωπαϊκής διεθνούς κοινωνίας του 19<sup>ου</sup> αιώνα «απλώς εφαρμόστηκαν παγκοσμίως».<sup>89</sup> Οι μεγάλες δυνάμεις διέθεταν πλέον τις οικονομικές και στρατιωτικές δυνατότητες, ώστε να επεμβαίνουν σε όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες με αποτελεσματικούς τρόπους.<sup>90</sup> Οι ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις του 19ου αιώνα επέκτειναν την επιρροή τους σε όλη την υδρόγειο μέσω της εξάπλωσης των δυτικών κανόνων συμπεριφοράς σε νέες περιοχές,<sup>91</sup> επιβάλλοντας τον καθορισμό σταθερών εδαφικών συνόρων στους τοπικούς ηγέτες και προωθώντας τη διεξαγωγή των διεθνών σχέσεων σε ένα επίσημο διακρατικό επίπεδο. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής αυτής της προσέγγισης θα μπορούσε να είναι η περίπτωση του αραβικού κόσμου, δίχως βέβαια να παραγνωρίζεται η σημασία των τοπικών πολιτικών δομών.

Η επίδραση των ευρωπαϊκών κρατών στην πολιτική οργάνωση της περιοχής κορυφώθηκε με τον τρόπο εισαγωγής του θεσμού του κράτους στη Μέση Ανατολή. Η

---

<sup>85</sup> Η πρακτική της εσωτερικής κυριαρχίας είχε ξεκινήσει από το 1000 περίπου, αν και δεν ήταν ευρέως διαδεδομένη. Strayer, Joseph R., *On the medieval origins of the modern state*, Princeton: Princeton University Press, 2005

<sup>86</sup> Buzan, Barry & Little, Richard, *International Systems ...* σελ 65-66

<sup>87</sup> ο.π., σελ. 307-317

<sup>88</sup> ο.π., σελ 264

<sup>89</sup> Watson, Adam, *Η εξέλιξη της ...* σελ. 39, Tilly, Charles “War Making and State Making as Organized Crime,” στο Evans, Peter- Rueschemeyer, Dietrich -Skocpol, Theda (επιμ.). *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, pp. 169-91, σελ. 185

<sup>90</sup> Πρβλ. Buzan, Barry & Little, Richard, *International Systems ...* σελ. 80-91

<sup>91</sup> Watson, Adam, *Η εξέλιξη της ...* σελ. 39, Buzan, Barry & Jones, Charles & Little, Richard, *The logic of anarchy: neorealism to structural realism*, New York: Columbia University Press, 1993, σελ. 76, Tilly, Charles “War Making and ...” σελ. 185

δημιουργία των κρατών της περιοχής υπήρξε το αποτέλεσμα της δράσης τοπικών δυνάμεων εντός, όμως, ενός πλαισίου σχεδιασμένου από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η παρέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν κράτη χωρίς ιστορικό προηγούμενο, ενώ σε άλλα εδάφη νομιμοποιημένοι πολιτικοί θεσμοί μετασχηματίστηκαν σε κρατικές οντότητες σε μικρό χρονικό διάστημα, διατηρώντας ορισμένα μόνο από τα χαρακτηριστικά τους.<sup>92</sup>

Η επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων στον αραβικό κόσμο πραγματοποιήθηκε σταδιακά, αρχικά με τον εναγκαλισμό της Υψηλής Πύλης μέσω του θεσμού της ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων του 19<sup>ου</sup> αιώνα και στη συνέχεια με την αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την αντικατάστασή της με το σύστημα Εντολών.<sup>93</sup> Η εξάπλωση των δυτικών κανόνων συμπεριφοράς στις νέες περιοχές επέτρεψε στις ευρωπαϊκές δυνάμεις να επεκτείνουν την επιρροή που είχε προκύψει αρχικά από την οικονομική δραστηριότητα ισχυρών επιχειρηματιών στη Μέση Ανατολή.<sup>94</sup>

Οι επιπτώσεις της οθωμανικής κατάρρευσης ήταν ιδιαίτερα έντονες στην περιοχή που ο βρετανικός σχεδιασμός ονόμασε Μέση Ανατολή. Ακόμα κι αυτή η δημιουργία του θεσμού του σύγχρονου κράτους στην περιοχή προήλθε από εξωγενείς παράγοντες.<sup>95</sup> Τα δυτικά κράτη αποπειράθηκαν να επεκτείνουν το θεσμό του κράτους σε άλλες περιοχές, μία εκ των οποίων υπήρξε η Μέση Ανατολή με το σύστημα των Εντολών.<sup>96</sup>

Οι διαφορές στην πορεία δημιουργίας του κράτους στις δύο περιοχές, Ευρώπη και Μέση Ανατολή, είναι αρκετές με πρώτη από όλες τη διαφορά των τριών αιώνων στη δημιουργία τους. Στο μικρό διάστημα λειτουργίας των κρατικών δομών στη Μέση Ανατολή δεν έχει καταστεί δυνατό να ενσωματωθεί η δυτική έννοια του κράτους στη νοοτροπία του πληθυσμού.<sup>97</sup> Αναπόδραστα, η διαδικασία της

---

<sup>92</sup> Harik, Iliya, «The origins of the Arab State System», στο Ghassan Salame (επιμ.), *The Foundations of the Arab State*, New York: Croom Helm, 1987

<sup>93</sup> Korany, Bahgat, «Alien and Besieged Yet Here to Stay: the Contradictions of the Arab Territorial State» στο Salame, Ghassan (επιμ.), *The Foundations of the Arab State ...* σελ. 57

<sup>94</sup> Owen, Roger, *The Middle East in the World Economy, 1800-1914*, London-New York: I.B. Tauris, 1993, σελ. 83-99

<sup>95</sup> Kedourie, Elie, *Chatham House Version and Other Middle-Eastern Studies*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1970, σελ. 386-7

<sup>96</sup> Buzan, Barry & Waeber, Ole, *Regions and Powers ...* ο.π., Buzan, Barry & Little, Richard, *International Systems ...* ο.π. σελ.304

<sup>97</sup> Butterworth, Charles E. «State and Authority in Arabic Political Thought» στο Salame, Ghassan (επιμ.), *The Foundations of the Arab State*, ο.π., Ayubi, Nazih, *Over-stating the Arab state: politics*

συγκρότησης κράτους στον αραβικό κόσμο επηρεάστηκε από τις διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές παραδόσεις των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής όπου το θρησκευτικό στοιχείο κυριαρχούσε στη ζωή των πληθυσμών. Οι νομικοί κανόνες και θεσμοί του Ισλάμ παρείχαν ένα κοινό πλαίσιο στην υπάρχουσα διαφορετικότητα<sup>98</sup> σε αντίθεση με τη Δύση όπου «το εθνικό κράτος αναφάνηκε ... όταν η έννοια της θρησκείας είχε περιορισθεί σε μία μόνο πλευρά της ζωής του ατόμου, χωριστής από τις άλλες της πλευρές».<sup>99</sup>

Παρά το ενδιαφέρον ορισμένων κοινωνικοπολιτικών ομάδων για την επιτυχημένη εφαρμογή του ευρωπαϊκού τύπου κρατικών θεσμών στην Ευρώπη, είναι απίθανο ο θεσμός να είχε εφαρμοστεί στον αραβικό κόσμο, χωρίς την επιβολή του από τα δυτικά κράτη,<sup>100</sup> καθώς η ανάπτυξη των πολιτικών συστημάτων των μεσανατολικών κρατών βρισκόταν σε ένα προγενέστερο στάδιο.<sup>101</sup> Οι συγκεντρωτικοί πολιτικοί θεσμοί είχαν πολύ μικρότερο χρόνο λειτουργίας με αποτέλεσμα να μην έχει επιτευχθεί ένας συγκρίσιμος βαθμός πολιτικής συγκρότησης με τη Δύση, όπου τα κράτη έχουν διαμορφωθεί με το πέρασμα των αιώνων.<sup>102</sup>

Κατά συνέπεια, το κράτος στη Μέση Ανατολή παρουσιάζει βασικές διαφορές με το ευρωπαϊκό μοντέλο του έθνους-κράτους. Ενώ στην περίπτωση της Ευρώπης από τον δέκατο έκτο αιώνα και έπειτα, το κράτος αναδύθηκε εντός της περιφέρειας, η μορφή των νέων κρατών της Μέσης Ανατολής ήταν αποτέλεσμα της επέκτασης της διεθνούς κοινωνίας και του σχεδιασμού των ευρωπαϊκών χωρών.<sup>103</sup>

Ένα βασικό αποτέλεσμα αυτής της διαφοράς ήταν η δημιουργία κρατικών θεσμών χωρίς την απαιτούμενη νομιμοποίηση για τη δημιουργία ενός έθνους-κράτους. Η κυριότερη επίδραση του διεθνούς συστήματος ήταν η ανάδυση του εδαφικού κράτους, μίας μορφής κράτους χαρακτηριζόμενο από την έλλειψη συναίνεσης του πληθυσμού που κυβερνά.<sup>104</sup>

---

*and society in the middle east*, London: I.B. Tauris, 1995, Gellner, Ernest, *Muslim Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981

<sup>98</sup> Gabriel A. Almond, James S. Coleman (επιμ.), *The politics of the developing areas*, Princeton: Princeton University Press, 1960, σελ. 378

<sup>99</sup> Βατικιώτης, Παναγιώτης, *Ισλάμ και κράτος*, 2η έκδ., Αθήνα: Παπαζήσης, 2000, σελ. 38

<sup>100</sup> Βλ. Butterworth, Charles E. «State and Authority ... ο.π. σελ. 108-9

<sup>101</sup> Για την έννοια της πολιτικής ανάπτυξης βλ. Eckstein, Harry, «The Idea of Political Development: From Dignity to Efficiency», *World Politics*, Vol. 34, No. 4 (Jul., 1982), pp. 451-486

<sup>102</sup> Huntington, Samuel P., *Political order in changing societies*, New Haven: Yale University Press, 1968

<sup>103</sup> Korany, Bahgat, «Alien and Besieged ... ο.π. σελ. 55

<sup>104</sup> βλ. Ρουσσος, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος ... ο.π. σελ. 25*, Korany, Bahgat, «Alien and Besieged ... ο.π. σελ. 55

Τα κράτη της Μέσης Ανατολής αντιμετώπισαν διαφορετικές συστημικές πιέσεις κατά την περίοδο δημιουργίας τους. Τρεις αιώνες νωρίτερα, τα κράτη της Ευρώπης είχαν συγκροτηθεί σε μία περίοδο «δημιουργικής αναρχίας» με τις πολιτικές οντότητες να ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις εν τη απουσία μίας εξουσίας ισχυρότερης από αυτούς κατά το στάδιο της διαμόρφωσης τους,<sup>105</sup> αναπτύσσοντας πρακτικές όπως τον θεσμό του πολέμου.<sup>106</sup> Τα κράτη της Μέσης Ανατολής, αντίθετα, συγκροτήθηκαν υπό ένα καθεστώς επικυριαρχίας<sup>107</sup> όπου σε μία αναλογία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως στείρα, καθώς οι γενικές αρχές βάσει των οποίων διεξάγονταν οι διεθνείς σχέσεις τέθηκαν από τα δυτικά κράτη. Η αρχή της κυριαρχίας και τα αυστηρά οριοθετημένα σύνορα υπήρξαν καινοφανείς πρακτικές στη Μέση Ανατολή.

Η διαφορά μεταξύ της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής ήταν δυσδιάκριτη στη Μέση Ανατολή. Αν και σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, η διεθνής πολιτική συνίστατο στις επίσημες επαφές μεταξύ αναγνωρισμένων κρατών διαμέσου μόνο των επίσημων εκπροσώπων τους, οι σχέσεις μεταξύ των πολιτικών οντοτήτων της Μέσης Ανατολής δεν περιορίζονταν στις επίσημες διακρατικές επαφές. Τα κέντρα εξουσίας στο εσωτερικό των κρατών επηρέαζαν σημαντικά την εξωτερική πολιτική. Από τον 19ο αιώνα, μία συνηθισμένη μεσανατολική πρακτική, υπό την οθωμανική κυριαρχία αλλά και υπό την βρετανική Εντολή, ήταν η ανάθεση των αρμοδιοτήτων για τα ζητήματα των νομαδικών φυλών που κινούνταν μεταξύ των συνόρων στους κυβερνήτες των περιοχών. Η κεντρική διοίκηση δεν αναμιγνυόταν παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Η διεθνής πολιτική της Μέσης Ανατολής συνίστατο στις σχέσεις μεταξύ των ισχυρότερων κέντρων εξουσίας των επισήμων κρατικών οντοτήτων. Και δεν ήταν αυτό μόνο. Πολλά κέντρα εξουσίας στο εσωτερικό των κρατών είχαν δικαιώματα διαχείρισης των αρμοδιοτήτων της εδαφικής επικράτειας.<sup>108</sup>

Μία μεγάλη διαφορά των δύο περιπτώσεων εντοπίζεται στον τρόπο δημιουργίας και πολιτικής ανάπτυξης των κρατών μετά την αυτοκρατορική κατάρρευση. Στην περίπτωση της αποσύνθεσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

---

<sup>105</sup> Lustick, Ian S., "The Absence of ... ο.π.

<sup>106</sup> Για τον πόλεμο ως θεσμό της διεθνούς κοινωνίας βλ. Bull, Hedley, *Η άναρχη κοινωνία ...* ο.π. σελ. 238-244

<sup>107</sup> Για την έννοια της επικυριαρχίας ως μοντέλο των διεθνών σχέσεων βλ. Watson, Adam, *Η εξέλιξη της ...* ο.π. σελ. 39-48

<sup>108</sup> Yapp, Malcolm, *The Near East ...* ο.π. σελ. 44-45

τοπικές πολιτικοστρατιωτικές ομάδες κατάφεραν να επιβάλλουν διαρκή έλεγχο σε πρώην αυτοκρατορικά εδάφη<sup>109</sup> χωρίς εξωτερική παρέμβαση, ενώ στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής αρκετά μεσανατολικά κράτη δημιουργήθηκαν με την ενεργό υποστήριξη των ιμπεριαλιστικών ευρωπαϊκών κρατών.<sup>110</sup> Τα δυτικά κράτη μετέβαλλαν το στρατηγικό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής με την επιβολή ενός σταθερού εδαφικού καθεστώτος χωρίς προηγούμενο, καθώς η οθωμανική αυτοκρατορία διατηρούσε μόνο μία υψηλή εποπτεία σε αυτά τα εδάφη. Η οικειοποίηση της χάραξης των συνόρων από τα δυτικά κράτη διαμόρφωσε τη μετέπειτα εξέλιξη της περιοχής.

Οι όροι λειτουργίας του περιφερειακού συστήματος της Μέσης Ανατολής τέθηκαν από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης με την εισαγωγή της αρχής της κυριαρχίας ως βάση της οργάνωσης των διεθνών σχέσεων της περιοχής. Η αρχή της εξωτερικής κυριαρχίας παρουσιάστηκε ως ένα δεδομένο για την αλληλεπίδραση των κρατών της Μέσης Ανατολής, ενώ στη δυτική Ευρώπη είχε υπάρξει το αποτέλεσμα της ελεύθερης διαπραγματεύσεως των διάφορων πολιτικών οντοτήτων της περιόδου. Οι αποικιακές δυνάμεις εισήγαγαν την αρχή της κυριαρχίας στην περιοχή με τη μορφή των Εντολών και ήταν πρόθυμες να την εφαρμόσουν οι ίδιες. Η μεγάλη επιρροή της Δύσης είχε διαφανεί ήδη από τη δεκαετία του 1920, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη δυναστεία των Χασεμιτών. Ο πρίγκιπας Φαϊσάλ τοποθετήθηκε ως βασιλιάς στο Ιράκ μετά από απόφαση των Βρετανών, ακόμα κι αν είχε ηττηθεί και από τους Γάλλους στη Συρία το 1920, ενώ ο αδελφός του Αμπντάλλα κατάφερε να εξασφαλίσει τη διοίκηση κάποιων, πρακτικά ακυβέρνητων εδαφών, που ονομάστηκαν αρχικά Υπεριορδανία και έπειτα Ιορδανία. Αν κι υπό την ηγεσία του Σαρίφ Χουσεΐν ηττήθηκε κατά κράτος από τη φυλετική συμμαχία του Ιμπν Σαούντ το 1925 και εκδιώχθηκε από την περιοχή της Χετζάζ, όπου και είχαν συγκροτήσει ένα πρόπλασμα κράτους, οι Χασεμίτες διατήρησαν την παρουσία λόγω της στήριξης των δυτικών δυνάμεων.

Η περιφέρεια της Ευρώπης έχει διαμορφωθεί από την παρουσία ξένων δυνάμεων, περισσότερο από κάθε άλλο σύστημα κρατών στη σύγχρονη ιστορία.<sup>111</sup> Επιπρόσθετα, εκτός από την εισαγωγή της αρχής της κυριαρχίας, ακόμα κι ο κρατικός μηχανισμός των περιοχών υπό ευρωπαϊκή Εντολή συγκροτήθηκε από τις Μεγάλες

---

<sup>109</sup> Lustick, Ian S., "The Absence of ... ο.π.

<sup>110</sup> Heydemann, Steven, *War, Institutions ... ο.π.*

<sup>111</sup> Roberts, Darryl «War and the historical formation ... ο.π. σελ. 156

Δυνάμεις μέσω της συγκέντρωσης των υπηρεσιών σε ένα διοικητικό κέντρο.<sup>112</sup> Η διαδικασία αυτή κορυφώθηκε την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, λόγω της αναγκαιότητας κάλυψης των ελλείψεων τροφίμων στα εδάφη της Μέσης Ανατολής από τα διάφορα εμπάργκο που κηρύχθηκαν την περίοδο των διαρκών συρράξεων. Η ανάδυση ρυθμιστικών μηχανισμών από τις ξένες δυνάμεις διασφάλισε μία ελάχιστη τροφοδοσία των στρατευμάτων τους και περιόρισε τις παρενέργειες του πληθωρισμού. Οι αξιωματούχοι των νέων γραφειοκρατικών υπηρεσιών, υπό την εποπτεία των δυτικών δυνάμεων, ήρθαν σε επαφή με αρκετούς τοπικούς πολιτικούς παράγοντες κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η δημιουργία θεσμών όπως το Κέντρο Τροφοδοσίας της Μέσης Ανατολής συνετέλεσαν στη συγκρότηση κρατικών δομών, καθώς οι δυτικοί έθεσαν τα θεμέλια για την εκβιομηχάνιση των μεσανατολικών κρατών και τη δημιουργία των σύγχρονων στρατών τους.<sup>113</sup>

Οι τοπικοί ηγέτες προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες ύστερα από την επιβολή των συνόρων από τις ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες, ενώ η απώλεια των παλιών προνομίων τους φαινόταν πιθανή. Οι κίνδυνοι για τις παλιές ελίτ αυξάνονταν, ειδικά στα κράτη που δεν περιήλθαν υπό ευρωπαϊκή Εντολή. Σε αυτές τις χώρες, η εγκαθίδρυση μόνιμου ελέγχου στο έδαφος δεν ήταν εφικτή μέχρι τότε, καθώς, μεταξύ άλλων, οι πηγές εισοδήματος για ένα καθεστώς ήταν εξαιρετικά ασταθείς.<sup>114</sup> Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Σαουδική Αραβία, όπου η πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν οργανωμένη σε ασταθείς νομαδικές φυλετικές συμμαχίες σε στενή σχέση με προάστια αγροτικών οικισμών μέχρι τη στιγμή της επαφής με τη Δύση.

Παράλληλα, οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες της Μέσης Ανατολής επιδεινώθηκαν από την έλλειψη υποδομών και τις μεγάλες αυξομειώσεις στην αγροτική παραγωγή, ενώ οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, αντίθετα, διοικούσαν συμπαγείς περιοχές και αντιμετώπιζαν γενικά ευνοϊκές συνθήκες βροχόπτωσης και εδαφικών συνθηκών. Τα κράτη της Μέσης Ανατολής αντιμετώπιζαν υπερβολικές αποστάσεις και αφιλόξενα εδάφη όπου φυλές αφηφούσαν τις απόπειρες

---

<sup>112</sup> Harik Iliya, «The origins of the Arab State System ... ο.π. σελ. 39

<sup>113</sup> Αναλυτικά βλ. Thompson, Elizabeth «The Colonial Welfare State in Syria and Lebanon» και Vitalis, Robert- Heydemann, Steven «War, Keynesianism, and Colonialism, Explaining State-Market Relations in the Postwar Middle East» στο Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions ... ο.π.*, Hurewitz, J. C., *Middle East Politics: The Military Dimension*, London: Praeger, 1969

<sup>114</sup> Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth ... ο.π. σελ. 43*

συγκέντρωσης της εξουσίας, ενώ εξέλειπαν η κανονική διοικητική πρακτική κι η συνεπής διατήρηση νόμου και τάξης.<sup>115</sup>

Πολλές φορές, η στρατιωτική και η οικονομική ισχύς ήταν αποσυνδεδεμένες σε εν μέρει νομαδικές κοινωνίες, όπως στη Σαουδική Αραβία. Η επικρατούσα κατάσταση ήταν εντελώς διαφορετική από τη σύνδεση της στρατιωτικής, οικονομικής και πολιτικής ισχύος στην Ευρώπη της ύστερης φεουδαρχικής περιόδου.<sup>116</sup>

Παρόλο που τα αστικά κέντρα στη Μέση Ανατολή αποτελούσαν το κέντρο των αγροτικών, εμπορικών και διοικητικών δραστηριοτήτων,<sup>117</sup> ο συνδυασμός δεν κατέληξε στην ανάδυση κρατικών δομών με τον τρόπο που συντελέστηκε στην Ευρώπη.<sup>118</sup> Καθώς το κέντρο βάρους των πολιτικών δρώμενων βρισκόταν στη σχέση των πόλεων με τους εγκατεστημένους γεωργικούς πληθυσμούς, τις αναδυόμενες ομάδες των εμπόρων και τις ανθεκτικές νομαδικές φυλές, η επίδραση της ευρωπαϊκής παρέμβασης στη Μέση Ανατολή οδήγησε στην εκμετάλλευση των νέων τεχνολογικών δυνατοτήτων και οργανωτικών καινοτομιών από τους τοπικούς ηγέτες για τη διαίωνιση της εξουσίας τους στο τοπικό επίπεδο. Τοπικοί άρχοντες, έχοντας τη βάση τους στις πόλεις, οργάνωσαν συχνά στρατιωτικές δικτατορίες βασισμένες στην αντιγραφή των γραφειοκρατικών δομών της Δύσης. Σε μερικές περιπτώσεις, διοικητές της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκμεταλλεύθηκαν τις φρουρές που είχαν στηθεί από το πρότερο δίκτυο της αυτοκρατορίας και οργάνωσαν διοικήσεις χωρίς καμία συμμετοχή του πληθυσμού.<sup>119</sup>

Καθίσταται σαφές οπότε πως ο τρόπος σχηματισμού των ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή επηρεάστηκε άμεσα από τις εσωτερικές απειλές ασφάλειας και

---

<sup>115</sup> Richards, Alan & Waterbury, John, *A political economy of the Middle East State, Class, and Economic Development*, San Francisco: Westview Press, 1990, σελ. 45

<sup>116</sup> βλ. Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth ...* ο.π. σελ. 98 Οι ευρωπαϊκές πόλεις, κωμοπόλεις και αστικά κέντρα συνδέονταν με τη διαδικασία της επέκτασης του κράτους και της συγκέντρωσης της εξουσίας στο κρατικό επίπεδο μέσω του ελέγχου της οικονομίας.

<sup>117</sup> Owen, Roger, *The Middle East ...* ο.π. σελ. 45-6

<sup>118</sup> Εξεταζόμενες σε μία αντιστοιχία, οι ευρωπαϊκές πόλεις αποτελούσαν την πρωταρχική πηγή κεφαλαίου για τους πρίγκιπες της Ευρώπης, λόγω της σύνδεσης τους με τις διεθνείς αγορές, ενώ η αστικοποίηση ενίσχυσε τη δημιουργία του κράτους. Αναλυτικά βλ. Tilly, Charles, «Entanglements of European Cities and States» και Blockmans, Wim P. «Voracious States and Obstructing Cities: An Aspect of State Formation in Preindustrial Europe» στο Tilly, Charles & Blockmans, Wim P. (επιμ.), *Cities & the Rise of States in Europe A.D. 1000 to 1800*, Boulder: Westview Press, 1994. Ο τυχαίος συνδυασμός μεταξύ του εξαναγκασμού της εξουσίας και της συγκέντρωσης κεφαλαίων οδήγησε στη ανάδυση του σύγχρονου ευρωπαϊκού έθνους-κράτους. Αναλυτικά βλ. Τίλλυ, Τσαρλς, *Εξαναγκασμός ...* ο.π.

<sup>119</sup> Harik, Iliya, «The origins of the Arab State System» ... ο.π. σελ. 33



την αναγκαιότητα του καθεστώτος να παραμείνει στην εξουσία. Ο στρατός ανέλαβε πολύ συχνά την προστασία του καθεστώτος από τις κοινωνικές δυνάμεις που, λόγω της αδυναμίας των άλλων πόλων ισχύος στο εσωτερικό, μπορούσαν να εκφραστούν αποτελεσματικά κυρίως από τους γαιοκτήμονες.

Σε αντίθεση με τη Μέση Ανατολή, τα κράτη στη Δυτική Ευρώπη συγκροτήθηκαν στο εσωτερικό τους μέσω της διασύνδεσης πολέμου και συγκρότησης κράτους.<sup>120</sup> Η προσπάθεια τους να αντιμετωπίσουν τις απειλές που προέρχονταν από το εξωτερικό οδήγησε στην εγκαθίδρυση μίας στιβαρής κεντρικής εξουσίας. Σε αυτή τη φάση επέκτασης του θεσμού του κράτους στην Ευρώπη, η συγκέντρωση της ισχύος απέναντι σε διαφορετικά κέντρα εξουσίας στην επικράτεια τους και η εμπέδωση των κρατικών δομών κατέστη απαραίτητη λόγω των πολλαπλών απειλών για την επιβίωση των κρατών, προερχόμενες από το εξωτερικό.<sup>121</sup> Η διεθνής λειτουργία του κράτους επηρέασε τις εσωτερικές διεργασίες του κρατικού μηχανισμού με τον στρατιωτικό και τον οικονομικό τομέα να μετασχηματίζονται από τον πόλεμο.<sup>122</sup> Η επιρροή των στρατιωτικών παραγόντων στο εσωτερικό των κρατών είναι το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του τρόπου συγκρότησης κράτους διεθνώς. Οι διεθνείς δραστηριότητες των κρατών, όπως ο πόλεμος, η εδαφική κατάκτηση και η διπλωματία, επηρέασαν το συνολικό μέγεθος του κράτους, την κοινωνική καταγωγή και τις αξίες των κρατικών στελεχών, την κυριαρχία ορισμένων διοικητικών τομέων και την κατανομή των πόρων του κρατικού προϋπολογισμού.<sup>123</sup>

Στη Μέση Ανατολή όμως, ο σχηματισμός μόνιμων στρατών, ως αποτέλεσμα των ανταγωνισμών για τη μορφή και τον έλεγχο των συνόρων, και οι απόπειρες συγκέντρωσης των νομικών, διοικητικών και οικονομικών μηχανισμών στο κρατικό επίπεδο δημιούργησε σημαντική τοπική αντίσταση που σε μερικές περιπτώσεις δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ.<sup>124</sup> Οι προσπάθειες συγκέντρωσης της εξουσίας, οι οποίες παλαιότερα ασκούσαν σε τοπικό επίπεδο, συνάντησε ανυπέρβλητες δυσκολίες που δεν επέτρεπαν την ουσιαστική μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων στην κεντρική εξουσία. Οι φορείς της τοπικής εξουσίας δυσανασχετούσαν, καθώς οι πρώην

---

<sup>120</sup> Howard, Michael *Ο ρόλος του πολέμου στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000, σελ. 140

<sup>121</sup> Τίλλν, Τσαρλς, *Εξαναγκασμός ... ο.π.*

<sup>122</sup> Gilbert, Felix, *The Historical Essays of Otto Hintze*, New York: Oxford University Press, 1975, σελ. 160-3

<sup>123</sup> Halliday, Fred «State and society ... ο.π. σελ 200-201

<sup>124</sup> βλ. Chaudhry, Kiren Aziz *The Price of Wealth ... ο.π. σελ. 43*

πανίσχυρες ομάδες γαιοκτημόνων υποσκάπτονταν από τους αναδασμούς της γης με τα συμφέροντά τους να πλήττονται ανεπανόρθωτα.

Η ανάδυση των μαζικών στρατών και οι ανάγκες στελέχωσης τους, υποχρέωσαν όμως τους Άραβες ηγέτες να στρατολογήσουν πολίτες εκτός των πολιτικά αξιόπιστων υποστηρικτών τους. Με αυτό τον τρόπο τα υλικά και επαγγελματικά οφέλη της στρατιωτικής θητείας επεκτάθηκαν σε αποκλεισμένες μέχρι τότε κοινωνικές ομάδες. Η διαδικασία της προετοιμασίας για πολεμικές επιχειρήσεις δημιούργησε ανακατατάξεις όχι μόνο στην πολιτική κατάσταση αλλά και στη φύση της κοινωνίας,<sup>125</sup> εντείνοντας τα κοινωνικά χάσματα. Ο στρατός τέθηκε επικεφαλής των προσπαθειών συγκέντρωσης της εξουσίας, αποκτώντας έναν ρόλο στα πολιτικά δρώμενα ως φορέας του εκσυγχρονισμού και εγγυητής εθνικών, αραβικών ή μη, αξιών στη διαδικασία συγκρότησης του κράτους. Αυτή η πορεία διακόπηκε σταδιακά.

Η εξέλιξη της σχέσης μεταξύ κοινωνίας και κράτους οφείλεται εν τέλει στον συνδυασμό της εξωτερικής παρέμβασης και των οικονομικών εξελίξεων. Η αφθονία των εξωτερικών πόρων συνέβαλε σε αυτές τις εξελίξεις, ενισχύοντας την αυτονομία των καθεστώτων της Μέσης Ανατολής απέναντι στους πληθυσμούς τους. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, συντελέστηκε άλλωστε η μεγαλύτερη μεταφορά πλούτου από μία περιφέρεια σε μία άλλη, χωρίς πόλεμο.<sup>126</sup> Η Δύση εκμεταλλεύθηκε τα πετρελαϊκά κοιτάσματα, εξαιρετικής ποιότητας και εύκολης εξόρυξης,<sup>127</sup> που βρίσκονταν στα αραβικά κράτη, τροφοδοτώντας με χρηματικά κονδύλια τους τοπικούς ηγέτες. Το αποτέλεσμα συχνά ήταν οι ηγεσίες των αραβικών κρατών να μην επιζητούν κεφάλαια από τους πληθυσμούς στο εσωτερικό τους, αλλά από το διεθνές σύστημα. Ο κρατικός μηχανισμός αύξησε την δύναμη του απέναντι στην ήδη αδύναμη κοινωνία.

Σε αντίθεση με την Ευρώπη, η ανάγκη του μεσανατολικού πετρελαιοπαραγωγού κράτους για τη συμμετοχή των παραγωγικών δυνάμεων στην οικονομία του μέσω της φορολογίας ελαχιστοποιήθηκε, καθώς τα έσοδα από την εξαγωγή των φυσικών πόρων, κυρίως του πετρελαίου, ήταν τεράστια σε σχέση με αυτά που λάμβανε από τη φορολόγηση των πολιτών του. Χαρακτηριστικό είναι πως η Σαουδική Αραβία έκρινε το 1976 πως ήταν ασύμφορη η διατήρηση της

---

<sup>125</sup> Heydemann, Steven, «Introduction» στο Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions ...* σελ. 19

<sup>126</sup> Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty ...* σελ. xv

<sup>127</sup> Issawi, Charles, *An Economic History of the Middle East and North Africa*, New York: Columbia University Press, 1982, σελ. 194- 227

φορολόγησης των κατοίκων της και κατήργησε την πλειοψηφία των αρμοδίων υπηρεσιών φορολογίας, λόγω των μικρών εσόδων και της αντίδρασης του πληθυσμού στη φορολόγηση των εισοδημάτων του.<sup>128</sup>

Η κατάσταση ήταν ανάλογη και σε κράτη που δεν διέθεταν πετρελαϊκά κοιτάσματα σε αφθονία καθώς κι εκείνα επηρεάστηκαν σημαντικά, θέτοντας ως προτεραιότητα την απόσπαση πόρων από το διεθνές και το περιφερειακό σύστημα μέσω της εκμετάλλευσης της γεωπολιτικής τους θέσης. Η στρατηγική που ακολούθησαν αυτά τα κράτη κατέστη εφικτή μετά την εμφάνιση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων, ενώ οι δυνατότητες εκμετάλλευσης του πετρελαίου συνέπεσαν με τη διαδικασία συγκρότησης κράτους. Πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οποιοδήποτε έσοδα από το πετρέλαιο χρησιμοποιούνταν κυρίως για να συμπληρώσουν τα προσωπικά εισοδήματα των τοπικών αρχών και δεν ενσωματώνονταν στο γενικό προϋπολογισμό.<sup>129</sup> Η ανακάλυψη της χρήσης του πετρελαίου από τις δυτικές χώρες, και τα συνεπακόλουθα χρηματικά κεφάλαια επέτρεψαν στα νέα κράτη να επιβιώσουν στο διεθνές σύστημα. Ως αποτέλεσμα της καθυστερημένης εισαγωγής τους στη διεθνή οικονομία, τα μεσανατολικά κράτη βασιζόνταν σε εξωτερικές, παρά σε εσωτερικές, πηγές χρηματοδότησης.<sup>130</sup>

Η αδυναμία των οικονομικών συστημάτων της Μέσης Ανατολής ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για αυτή την εξέλιξη. Το ζήτημα των εσόδων του κράτους είναι ενδεικτικό των θεμελιωδών διαφορών μεταξύ των ευρωπαϊκών και μεσανατολικών οικονομικών μοντέλων. Από τις αρχές του εικοστού αιώνα, τα έσοδα του μεσανατολικού κράτους προέρχονταν από τον αγροτικό τομέα στο μεγαλύτερο τους μέρος, περίπου 80%, με τη μορφή φόρων σε είδος ή σε χρήμα, στην κτηνοτροφία, ακόμα και στις καλύβες.<sup>131</sup> Το υπόλοιπο 20% των κρατικών εσόδων προέρχεται από φόρους στο εμπόριο δια ξηράς, φόρο ειδών, κρατικά μονοπώλια και φόρους στις αγορές και συντεχνίες.<sup>132</sup>

Σε αυτό το πλαίσιο ανισορροπίας εις βάρος της Μέσης Ανατολής, η οικονομία της περιοχής ενσωματώθηκε στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα μέσω των εμπορικών δεσμών με τη Δύση.<sup>133</sup> Η εξάπλωση της δραστηριότητας ισχυρών

---

<sup>128</sup> Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth ...* σελ. 83

<sup>129</sup> Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty* ο.π. σελ. 201,213

<sup>130</sup> Ο.π. σελ. 13

<sup>131</sup> Αναλυτικά βλ. Owen, Roger, *The Middle East ...*

<sup>132</sup> Richards, Alan & Waterbury, John, *A political economy ...* σελ. 44

<sup>133</sup> Harik, Pliya, «The origins of the Arab State System» ο.π.

επιχειρηματιών από τις ευρωπαϊκές χώρες με σκοπό την εκμετάλλευση των πόρων της περιοχής έθεσε τις οικονομίες των μεσανατολικών κρατών σε μία σχέση εξάρτησης με τη Δύση.<sup>134</sup> Η πρωτοφανής εξάρτηση των κρατών της Μέσης Ανατολής από το εξωτερικό εντάθηκε από τα έσοδα που προήλθαν από την εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων από τα κράτη της Δύσης.

Ένα κράτος το οποίο λαμβάνει ανταμοιβή για μη παραγωγικές δραστηριότητες έχει αποκληθεί εύστοχα ως «κράτος εισοδηματίας», με τα αραβικά κράτη να πληρούν τις προϋποθέσεις για έναν τέτοιο χαρακτηρισμό. Τα κράτη εισοδηματίες λαμβάνουν αμοιβή για μη παραγωγικές δραστηριότητες, δηλαδή δεν λαμβάνουν έσοδα για κάποιο προϊόν που παράγουν, ούτε για κάποια υπηρεσία που παρέχουν, αλλά ούτε για τις εμπορικές δραστηριότητες τους. Τα κράτη εισοδηματίες λαμβάνουν προσόδους<sup>135</sup> για τους φυσικούς πόρους τους ή για τη γεωγραφική τους θέση. Εφόσον οι εξωτερικές πρόσοδοι κυριαρχούν στην οικονομία, μία χώρα ορίζεται ως κράτος εισοδηματίας καθώς δεν υπάρχει κάποιο κράτος του οποίου η οικονομία είναι ολοσχερώς εξαρτώμενη από εξωτερικές προσόδους.<sup>136</sup>

Σύμφωνα με την ορολογία της ανωτέρω προσέγγισης, η Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα του Κόλπου χαρακτηρίζονται ως κατ' εξοχήν πετρελαιοπαραγωγά κράτη-εισοδηματίες, ενώ η Ιορδανία<sup>137</sup> αποτελεί ένας κράτος εισοδηματίας αποδέκτης. Τα κράτη εισοδηματίες αποδέκτες δεν στηρίζονται στα έσοδα από την εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων, αλλά στις προσόδους από την εκμετάλλευση της γεωπολιτικής τους θέσης με το έδαφος τους να χρησιμοποιείται ως τόπος διέλευσης του διαμετακομιστικού εμπορίου και με τη συνέχιση της ύπαρξής τους να αποτελεί

---

<sup>134</sup> Οι οικονομικές σχέσεις των κρατών της περιοχής αποτέλεσαν ένα βασικό θέμα της δυτικής βιβλιογραφίας, ως βασική παράμετρο του τρόπου αλληλεπίδρασης των αναπτυσσόμενων και των λιγότερο αναπτυσσόμενων οικονομιών. Wallerstein, Immanuel, *The Politics of the World-Economy. The States, the movements, and the civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987, Wallerstein, Immanuel, «The Three Stages of African Involvement in the World-Economy» στο Gutkind, Peter C. W.- Wallerstein, Immanuel (επιμ.), *The Political Economy of Contemporary Africa*, California: Sage publications, Inc, 1976, Poulantzas, Nicos, *Political Power and Social Classes*, London: NLB and Sheed & Ward, Third edition, 1973

<sup>135</sup> Ως πρόσοδος (rent), ορίζεται η ανταμοιβή που λαμβάνει ένα κράτος για την κατοχή των φυσικών πόρων. Beblawi, Hazem & Luciani, Giacomo (επιμ.), *The Rentier State*. London: Croom Helm, 1987 Ο όρος προέρχεται από την οικονομική πρόσοδο, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ της αγοραστικής τιμής ή ενός παράγοντα παραγωγής και το κόστος ευκαιρίας του (την τιμή που χρειάζεται για να παραχθεί το αγαθό ή για να διατηρηθεί η παραγωγή με την παρούσα χρήση του.) Βλ. Richards, Alan & Waterbury, John, *A political economy ...* ο.π. σελ. 16-17

<sup>136</sup> Beblawi, Hazem «The rentier state in the Arab world» στο Beblawi, Hazem & Luciani, Giacomo (επιμ.), *The Rentier State* ο.π.

<sup>137</sup> Luciani, Giacomo «Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework» στο Beblawi, Hazem & Luciani, Giacomo (επιμ.), *The Rentier State*, ο.π. Kienle, Eberhard, *Ba'th v Ba'th ...* ο.π. σελ. 22

στρατηγικό συμφέρον των μεγάλων δυνάμεων. Η Ιορδανία, για παράδειγμα, εμπλέκεται στην αραβοϊσραηλινή διαμάχη, διατηρεί παλαιστινιακές οργανώσεις υπό έλεγχο και επηρεάζει τις σχέσεις της Δύσης με το Ιράκ.<sup>138</sup> Τα κράτη εισοδηματίες αποδέκτες βασίστηκαν στη διεθνή οικονομική βοήθεια,<sup>139</sup> τόσο από τον αραβικό κόσμο όσο κι από τη Δύση και την Ανατολή, τα δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα μέχρι το 1991.

Ο χαρακτηρισμός κράτος-εισοδηματίας βασίζεται στην παραδοχή πως η συγκρότηση μίας οικονομίας είναι πολύ σημαντική, καθώς η χρηματοδοτική βάση του κράτους καθορίζει τη δομή του.<sup>140</sup> Κατά συνέπεια, αν κι οι πρόσοδοι που συλλέγουν τα κράτη εισοδηματίες δεν έχουν κανένα αντίκτυπο από μόνες τους, παρά μόνο εφόσον ξοδευθούν στο εσωτερικό,<sup>141</sup> η προέλευση των εσόδων<sup>142</sup> κι ο τρόπος που συλλέγονται και χρησιμοποιούνται, αποκαλύπτουν ορισμένα χαρακτηριστικά του κράτους.<sup>143</sup> Η συνολική εξέταση των κρατών-εισοδηματιών στηρίζεται στο σκεπτικό πως τα κράτη αυτά αντιμετωπίζουν παρόμοιες πιέσεις και προκλήσεις, χωρίς να σημαίνει πως έχουν αυτόματα παρόμοια συμπεριφορά.<sup>144</sup> Το βασικό επιχείρημα υπέρ της χρησιμότητας του όρου είναι πως ένα κράτος που το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων του προέρχεται από το εξωτερικό, θα παρουσιάζει μία διαφορετική πολιτική δυναμική από ένα κράτος όπου η διακυβέρνηση του εξαρτάται από τη φορολόγηση της εσωτερικής οικονομικής δραστηριότητας.<sup>145</sup>

Το μάλλον παράδοξο συμπέρασμα που εξάγεται, ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση είναι πως ο πλούτος από την εξαγωγή ορυκτών φαίνεται να ευνοεί την αντίσταση στο κράτος, παρά να αποτελεί έναν παράγοντα που μειώνει τις διαφωνίες στο εσωτερικό. Ο βασικός λόγος είναι η άδικη κατανομή των πετρελαϊκών εσόδων, καθώς τα οφέλη από την εξόρυξη πετρελαίου είναι άφθονα και συσσωρεύονται στο

---

<sup>138</sup> Luciani, Giacomo «Allocation vs. ... ο.π. σελ. 79

<sup>139</sup> Ross, Michael L. «Does Oil Hinder Democracy?» *World Politics*, Vol. 53, No. 3, Apr., 2001, pp. 325-361. Morgenthau, Hans, "A Political Theory of Foreign Aid", *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2, Jun., 1962, pp. 301-309

<sup>140</sup> Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth* ο.π. σελ. 96-97

<sup>141</sup> Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty* ... ο.π. σελ. 194-5

<sup>142</sup> Ο.π. σελ. 13, 222

<sup>143</sup> Evans, Peter B & Rueschemeyer, Dietrich & Skocpol, Theda, *Bringing the State Back In* ... ο.π. σελ. 17

<sup>144</sup> Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth* ... ο.π. σελ. 187

<sup>145</sup> Luciani, «The Oil Rent, the Fiscal Crisis of the State and Democratization» στο Salame, Ghassan, (επιμ.) *Democracy without Democrats? the renewal of politics in the Muslim World*, London: I.B Tauris & Co Ltd, 2001, σελ 131

κράτος ενώ είναι ταυτόχρονα άμεσα προσβάσιμα και εύκολα ρευστοποιήσιμα.<sup>146</sup> Εν τέλει, τα «πετροδóλαρα» ευνοούν την πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό των κρατών-εισοδηματιών. Τα πετρελαϊκά κοιτάσματα αποτελούν ένα ελκυστικό «λάφυρο» για τις πολιτικό-στρατιωτικές ομάδες, που τις ωθεί να κινητοποιηθούν εναντίον του καθεστώτος για να καταλάβουν τον έλεγχο των διαθέσιμων πόρων.<sup>147</sup> Επιπλέον, όταν οι κοινωνικές ομάδες δεν έχουν επιρροή στις πολιτικές του κράτους, ευνοείται η αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας, ακόμα και σε ιδεολογικούς και ηθικούς όρους.<sup>148</sup> Οι επίδοξοι επαναστάτες θέλουν να εκμεταλλευθούν την πιθανότητα κατάληψης πλουτοπαραγωγικών πόρων που θα τους προσφέρουν ένα εισόδημα που θα είναι εξασφαλισμένο, καθώς, σε αντίθεση με τις κατασκευαστικές ή τις εμπορικές επιχειρήσεις, που τείνουν να απομακρύνονται από πολιτικά ασταθείς περιοχές, οι πετρελαιοπαραγωγικές δραστηριότητες είναι μάλλον δύσκολο να μεταφερθούν σε ένα άλλο έδαφος.<sup>149</sup>

Τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη φαίνεται να πάσχουν από την πολιτική «ολλανδική ασθένεια», σε αντιστοιχία με τον οικονομικό όρο,<sup>150</sup> καθώς τα κράτη εισοδηματίες στηρίζονται στον προσπορισμό ενός «μη δεδουλευμένου» εισοδήματος, δεν συνάπτουν αμοιβαίες δεσμεύσεις με τους πολίτες τους και αναπτύσσουν μόνο ορισμένες πτυχές τους. Κυρίως όμως, η πολιτική ανάπτυξη των πετρελαιοπαραγωγών κρατών είναι ανισοβαρής. Η στήριξη των κρατών εισοδηματιών στα έσοδα από το εξωτερικό τους επιτρέπει να μην είναι αναγκαία η συμπερίληψη των τοπικών πολιτικών ομάδων στη διακυβέρνηση του κράτους, παρά μόνο όταν τα έσοδα από το εξωτερικό έφθιναν, όπως στην περίπτωση της Ιορδανίας το 1989.

Η βασική επίδραση του διεθνούς συστήματος ήταν η αλλοίωση της πολιτικής εξέλιξης των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο εάν τα υπάρχοντα καθεστώτα θα παρέμεναν στην εξουσία για πολύ καιρό, χωρίς τη συναίνεση των κοινωνιών τους, εάν δεν υπήρχε η εξωτερική παρέμβαση.

---

<sup>146</sup> Okruhlik, Gwenn, «Rentier Wealth, Unruly Law, and the Rise of Opposition ... ο.π. σελ. 300

<sup>147</sup> ο.π.

<sup>148</sup> Shambayati, Hootan, «The Rentier State, Interest Groups, and the Paradox of Autonomy: State and Business in Turkey and Iran», *Comparative Politics*, Vol. 26, No. 3, Apr., 1994, pp. 307-331

<sup>149</sup> Khan, M.K.-Jomo, K.S. (επιμ.), *Rents, Rent-Seeking and Economic Development*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

<sup>150</sup> Ο όρος προέρχεται από την ανισοβαρή ανάπτυξη των βασικών δομών μίας κρατικής οικονομίας από τη ξαφνική ανακάλυψη εξωγενούς πλούτου και την καθυστερημένη οικονομική ανάπτυξη του κράτους λόγω της στήριξης στα «άκοπα» οφέλη του, ορυκτού, πλούτου κυρίως. Wantchekon, Leonard, «Political Dutch disease», Working paper submitted at the New York University, April 2003 και Lam, Ricky - Wantchekon, Leonard, «Dictatorships as a Political Dutch Disease» Working Paper submitted at the Yale University, January 19, 1999

Κατά συνέπεια, ο ιστορικός δεσμός της Ευρώπης μεταξύ της συγκρότησης κράτους, της φορολογίας, της συμμετοχής και της νομιμοποίησης απουσιάζει στη Μέση Ανατολή.<sup>151</sup> Μία βασική αιτία της διάρρηξης μεταξύ του φορολογικού κύκλου και της συγκρότησης κράτους αποτελεί το ιστορικό παρελθόν των περιοχών. Για παράδειγμα, οι κατακτητές, και αργότερα οι τοπικοί άρχοντες, δεν ανάλωναν τις δυνάμεις τους στη συγκρότηση κρατικών δομών σε περιοχές όπου η εξόρυξη ήταν διαδεδομένη, σε αντίθεση με περιοχές όπου ως μέθοδος επιβίωσης επικρατούσε η γεωργία. Για να ελεγχθεί μία αγροτική περιοχή άλλωστε θα έπρεπε να υποταχθεί ολόκληρος ο πληθυσμός και να καταληφθούν δύσβατες αγροτικές. Στην περίπτωση των κοιτασμάτων αντίθετα, οι ξένες δυνάμεις χρειάζονταν απλά να ελέγχουν συγκεκριμένα σημεία εξόρυξης και εξαγωγής, κι όχι τεράστιες αγροτικές εκτάσεις που εκτείνονταν σε όλη την χώρα.<sup>152</sup>

Τα κράτη εισοδηματίες δεν είναι αναγκασμένα να εξαρτώνται από τα εγχώρια μέσα παραγωγής για τα έσοδα τους,<sup>153</sup> καθώς μπορούν να διατηρούν οικονομική και πολιτική αυτονομία από τις τοπικές επιχειρηματικές, παραγωγικές και κοινωνικές τάξεις, λόγω των συσσωρευμένων εσόδων από το εξωτερικό. Αρκετά κράτη στη Μέση Ανατολή δεν χρειάζεται να επιδείξουν οποιαδήποτε ικανότητα απόσπασης πόρων, καθώς τα έσοδα που προέρχονται από το εσωτερικό αποτελούν ένα αμελητέο μέρος των κυβερνητικών εσόδων. Το 69.4% των συνολικών κρατικών εσόδων της Σαουδικής Αραβίας αποτελούνταν από τις προσόδους του πετρελαίου το 1984. Το ποσοστό είχε φθάσει το 76.1% το 1991. Το 36.6% των κρατικών εσόδων της Ιορδανίας, μία χώρας χωρίς πετρελαϊκούς πόρους, προέρχονταν από τις μεταφορές πετρελαϊκών κεφαλαίων, μέσω δωρεών.<sup>154</sup> Η εισαγωγή των μεσανατολικών κρατών στη διεθνή οικονομία σε συνδυασμό με τη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια και το δανεισμό φαίνεται να ενίσχυσαν την αυτονομία του κράτους στο εσωτερικό.

Σε ένα κράτος-εισοδηματία, η εξίσωση της σχέσης κοινωνίας- κράτους αντιστρέφεται και πλέον η κοινωνία βασίζεται στο κράτος για να επιβιώσει, σε αντίθεση με τις περισσότερες περιπτώσεις, όπου το κράτος βασίζεται στην κοινωνία, αποσπώντας μέρος του πλεονάσματος που ο πληθυσμός παράγει. Το κράτος δεν διαχειρίζεται πλέον πόρους των πολιτών, αλλά αντίθετα οι πολίτες χρηματοδοτούνται

---

<sup>151</sup> Anderson, Lisa, «The State ... ο.π. σελ. 14

<sup>152</sup> Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty ...* ο.π. σελ. 60-61

<sup>153</sup> Ayubi, Nazih, *Over-stating the Arab state ...* ο.π. σελ. 246

<sup>154</sup> Luciani, Giacomo, «The Oil Rent ... ο.π. σελ 138

από το κράτος.<sup>155</sup> Κατά μία έννοια, οι πολίτες «φορολογούν» το κράτος, εισπράττοντας χρήματα για να επιτρέψουν στους κυβερνώντες να συνεχίσουν αγγύστα τη συσσώρευση πλούτου.<sup>156</sup>

Μία «νοοτροπία εισοδηματία» αναμένεται πως θα επικρατήσει και στην κοινωνία ενός κράτους εισοδηματία καθώς τα πολλά χρηματικά οφέλη προέρχονται χωρίς να υπάρχει κάποια προσπάθεια από την κοινότητα ως σύνολο. Με βάση τον Beblawi, ο οποίος χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο «κράτος εισοδηματίας» παραπέμποντας στον διαχωρισμό του Adam Smith και του David Ricardo μεταξύ της προσόδου και των άλλων πηγών εισοδήματος,<sup>157</sup> εκτιμάται πως η πληθώρα των κοινωνικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων που προσφέρονται από το κράτος οδηγεί τον πληθυσμό να καταλήγει να εξαρτάται από το κράτος και να μειώνει την κριτική του προς αυτό. Η ευθύνη του κράτους- εισοδηματία δεν είναι η χρηστή διαχείριση των πόρων που συλλέγει από την κοινωνία, αλλά η συνέχιση της παροχής υλικών αγαθών στους πολίτες του.

Τα κράτη εισοδηματίες είναι σε θέση να «εξαγοράζουν» τους πληθυσμούς τους για όσο διαρκούν οι μεταφορές κεφαλαίων από το εξωτερικό. Ένα κράτος- εισοδηματίας θα αναπτύξει μία διαφορετική σχέση με την κοινωνία τους καθώς η οικονομική εξάρτηση των πολιτών του καταλήγει σε μία «σχετική αυτονομία» από τα συγκεκριμένα συμφέροντα των διάφορων τάξεων στην κοινωνία.<sup>158</sup>

Το κράτος υπήρξε ο βασικός αποδέκτης των εξωτερικών προσόδων στην οικονομία, καθώς εκεί αποδίδονται κατευθείαν τα χρηματικά κεφάλαια. Η συμμετοχή των νέων εδαφών στη διεθνή οικονομία έγινε μέσω της παρέμβασης του κράτους, οπότε οι παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας επωφελήθηκαν ελάχιστα σε σχέση με το κράτος.<sup>159</sup> Αρκετά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία, προσπάθησαν να κόψουν τους δεσμούς μελών των κοινωνιών με εκπροσώπους του διεθνούς κεφαλαίου, όταν είδαν ότι οι δεσμοί αυτοί ισχυροποιούνταν<sup>160</sup> Το κράτος προσπάθησε να κρατήσει αδύναμη την κοινωνία.

---

<sup>155</sup> Luciani, Giacomo, «Oil and Political Economy in the International Relations of the Middle East», στο Fawcett, Louise, *International Relations of the Middle East*, Oxford: Oxford University Press, 2005, σελ. 91

<sup>156</sup> Ayubi, Nazih, *Over-stating the Arab state ...* ο.π. σελ. 323

<sup>157</sup> Beblawi, Hazem «The rentier state in the Arab world ... ο.π.

<sup>158</sup> Ayubi, Nazih, *Over-stating the Arab state* ο.π. σελ. 228

<sup>159</sup> Ο.π.

<sup>160</sup> Chaudhry, Kiren Aziz, *The Price of Wealth ...* ο.π. σελ. 261-262



Ανακεφαλαιώνοντας, παρά τις ομοιότητες του κράτους στη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη, μία θεωρητική συζήτηση για την εξωτερική πολιτική των κρατών της Μέσης Ανατολής θα πρέπει να λάβει υπ' όψιν δύο σημαντικές μεταβλητές, όπως αναδείχθηκαν από τη διάσταση του κράτους-εισοδηματία, δηλαδή την προέλευση των οικονομικών πόρων και τη δυνατότητα διείσδυσης του κράτους στην κοινωνία που κυβερνά.

## 1.5 Η ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΩΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ

Η εξέταση των περιφερειακών ρυθμίσεων μπορεί να καταδείξει τον βασικό γνώμονα της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Πότε ο καθοριστικός παράγοντας εξωτερικής πολιτικής είναι οι εσωτερικοί κίνδυνοι ασφάλειας και πότε η ορθολογική βελτίωση της θέσης του κράτους στην περιφερειακή ισορροπία ισχύος; Η συζήτηση για αυτό το ζήτημα φαίνεται να συνδέεται με την έννοια της νομιμοποίησης στις διεθνείς σχέσεις. Η νομιμοποίηση των περιφερειακών ρυθμίσεων άλλωστε είναι μία βασική επίπτωση των συστημικών πιέσεων καθώς απορρέει από την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών του διεθνούς συστήματος.

Ο δομικός ρεαλισμός επικεντρώνεται στην πολιτική διάσταση των σχέσεων μεταξύ των κρατών για την εξέταση της νομιμοποίησης ενός διεθνούς συστήματος. «Η νομιμοποίηση υποδηλώνει την αποδοχή του πλαισίου της διεθνούς τάξης από όλες τις δυνάμεις»,<sup>161</sup> όπως έγραφε χαρακτηριστικά ο Χένρι Κίσιντζερ αποτυπώνοντας το πνεύμα που θα διακατείχε τους δομικούς ρεαλιστές τα επόμενα χρόνια. Κατά συνέπεια, ένα διεθνές σύστημα είναι νομιμοποιημένο, όταν κανείς δεν έχει κίνητρο να αλλάξει το σύστημα, καθώς η κατανομή ισχύος εξυπηρετεί τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων του.<sup>162</sup> Η νομιμοποίηση ενός διεθνούς συστήματος επηρεάζεται από τον διαφορετικό ρυθμό μεταβολής των δυνατοτήτων των μεγάλων δυνάμεων, καθώς η άνιση ανάπτυξη καθιστά ικανές τις αναθεωρητικές δυνάμεις να επιχειρήσουν να μεταβάλλουν τους κανόνες λειτουργίας του διεθνούς συστήματος και αλλάζει ταυτόχρονα την προσέγγιση τους απέναντι στο status quo.<sup>163</sup>

---

<sup>161</sup> Kissinger, Henry, *A World Restored- Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812-22*, Boston: Houghton Mifflin, 1957, σελ. 1-2 πρμπ. στο Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή ...* ο.π.

<sup>162</sup> ο.π., σελ. 34-37

<sup>163</sup> ο.π.

Η νομιμοποίηση του περιφερειακού status quo αποτέλεσε το υπόβαθρο των διεθνών σχέσεων των ευρωπαϊκών κρατών από τον 17<sup>ο</sup> έως τον 20<sup>ο</sup> αιώνα,<sup>164</sup> σε μία περίοδο που υπήρξε η βάση για την ανάπτυξη του παραδοσιακού μοντέλου της ισορροπίας ισχύος. Θα ήταν αμφίβολο εάν ο μηχανισμός της αλληλοεξισορρόπησης των κρατών στην Ευρώπη θα λειτουργούσε, εάν οι περιφερειακές ρυθμίσεις δεν απολάμβαναν τις νομιμοποιήσεις των βασικών δυνάμεων της περιοχής. Παρ' όλα αυτά, η διάσταση της νομιμοποίησης δεν έχει λάβει κεντρική θέση στα διαθέσιμα ρεαλιστικά μοντέλα. Η εφαρμογή μίας θεωρίας βασισμένης σε δομικούς παράγοντες, όπως το ρεαλιστικό μοντέλο της ισορροπίας ισχύος, δεν μπορεί να ερμηνεύσει συνολικά τις διεθνείς σχέσεις χωρίς τη συμπερίληψη της διάστασης της νομιμοποίησης του περιφερειακού status quo.

Επιπρόσθετα, οι ανάγκες ασφάλειας των κρατών επηρεάζονται εμμέσως από τη νομιμοποίηση ενός διεθνούς συστήματος. Ένα διεθνές σύστημα δεν θα ήταν βιώσιμο εάν τα μέλη του ασχολούνταν μόνο με τις απειλές ασφάλειας, κι όχι με την ανάπτυξη ορισμένων κοινών κανόνων για τη διεξαγωγή σχέσεων συνεργασίας για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων, όπως ζητήματα διατροφής του πληθυσμού ή την ασφαλή μεταφορά ενεργειακών πόρων. Ένα μη νομιμοποιημένο σύστημα συμβάλλει μεσοπρόθεσμα στη δημιουργία κινδύνων ασφαλείας για τα μέλη του καθώς αποτρέπει την κοινή δράση των μελών του σε ορισμένα θεμελιώδη ζητήματα.

Η νομιμοποίηση του περιφερειακού συστήματος της Μέσης Ανατολής είναι ιδιαίτερα σημαντική σε αυτή την περίοδο. Η αύξηση της επιρροής του διεθνούς συστήματος οδήγησε στο καθορισμό των ρυθμίσεων ασφαλείας της κάθε περιφέρειας μέσω της αλληλεπίδρασης του περιφερειακού και του διεθνούς συστήματος.<sup>165</sup>

Μία παράπλευρη επίπτωση της ενίσχυσης των συστημικών πιέσεων στις περιφέρειες ήταν η έλλειψη τοπικής νομιμοποίησης των περιφερειακών καθεστώτων ασφαλείας, καθώς η ισχύς των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος επέτρεψε την επιβολή των περιφερειακών κανόνων λειτουργίας, παρά την αντίσταση των τοπικών δυνάμεων. Τα κράτη της Μέσης Ανατολής έπρεπε να διεξάγουν τις διεθνείς σχέσεις του με τους ευρωπαϊκούς όρους, βασιζόμενα στην αρχή της

---

<sup>164</sup> Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations* ο.π.,σελ. 175-176

<sup>165</sup> Για απόπειρες σύνδεσης του περιφερειακού με το παγκόσμιο επίπεδο βλ. Merom, Gil, «Realist Hypotheses on Regional Peace», *Journal of Strategic Studies*, 26: 1, 2003,109-135, Miller, Benjamin, «Competing realist perspectives on great power crisis behavior», *Security Studies*, 5: 3, 1996, 309-357

κυριαρχίας και της σταθερότητας των, σχεδιασμένων από τις μεγάλες δυνάμεις, διεθνών συνόρων.

Στην περίπτωση των μεσανατολικών κρατών, οι διεθνείς σχέσεις τους πραγματοποιήθηκαν στη βάση ενός μη νομιμοποιημένου καθεστώτος εδαφικών σχέσεων ως αποτέλεσμα της εξωτερικής παρέμβασης. Τα δυτικά κράτη μετέβαλλαν το στρατηγικό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής με την επιβολή ενός συνοριακού καθεστώτος χωρίς ιστορικό προηγούμενο. Πριν από την εποχή των Εντολών το 1919, η οθωμανική αυτοκρατορία διατηρούσε μόνο την υψηλή εποπτεία σε αυτά τα εδάφη. Η χάραξη των συνόρων πραγματοποιήθηκε δίχως τη συναίνεση των τοπικών πολιτικό-στρατιωτικών σχηματισμών.<sup>166</sup> Το τελικό αποτέλεσμα της διάδρασης μεταξύ περιφερειακού και συστημικού επιπέδου ήταν η δημιουργία μη νομιμοποιημένων περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας, χαρακτηριζόμενα από μεγάλη ένταση μεταξύ των περιφερειακών και των παγκόσμιων δυνάμεων.

Η εξέταση της επίδρασης της νομιμοποίησης μπορεί να καταστεί δυνατή με τον εμπλουτισμό του δομικού ρεαλισμού με προσεγγίσεις που κινούνται στο πλαίσιο του ρεαλιστικού παραδείγματος. Ενώ οι δομικοί ρεαλιστές ασχολούνται περισσότερο με τις σχέσεις ισχύος που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών, η βρετανική σχολή των διεθνών σχέσεων συμπεριλαμβάνει τη διαδικασία διαμόρφωσης κοινών αξιών μεταξύ των κρατών της διεθνούς κοινωνίας.<sup>167</sup> Μία κοινή αντίληψη για τις ρυθμίσεις των διεθνών σχέσεων επιτρέπει στα κράτη να μη βρίσκονται σε μία διαρκή κατάσταση πολέμου, λόγω της απουσίας μίας αρχής με εξουσία να εφαρμόζει αποφάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο.<sup>168</sup> Η βρετανική σχολή διεθνών σχέσεων θεωρεί πως η ισχύς δεν είναι το μοναδικό χαρακτηριστικό ενός διεθνούς συστήματος, με τη νομιμοποίηση ενός διεθνούς συστήματος «να εκφράζει περισσότερο ένα αίσθημα κοινών αξιών παρά κοινών συμφερόντων».<sup>169</sup> Εκπρόσωποι της σχολής διεθνών σχέσεων που εγκαινίασε ο Raymond Aron διακρίνουν τις διεθνείς κοινωνίες σε ομοιογενείς και ετερογενείς, ανάλογα με τις κοινωνικές ή πολιτικές σχέσεις που κυριαρχούν στο εσωτερικό των κρατών.<sup>170</sup> Μία ετερογενής διεθνής κοινωνία συνδέεται με την

---

<sup>166</sup> Korany, Bahgat, *How foreign policy decisions...* ο.π. σελ. 57

<sup>167</sup> Wight, Martin, *Systems of States*, Leicester: Leicester University Press, 1977, Bull, Hedley, *H άναρχη κοινωνία ...* ο.π. Watson, Adam, *H εξέλιξη της ...* ο.π.

<sup>168</sup> ο.π.

<sup>169</sup> Bull, Hedley, *H άναρχη κοινωνία ...* ο.π. σελ. 111

<sup>170</sup> Χειλά, Ειρήνη, *Διεθνής Κοινωνία Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 2006, σελ. 134, 145, Aron, Raymond, *Peace and war: a theory of international relations*, Malabar: R.E. Krieger Pub. Co., 1981

έλλειψη άσκησης αποτελεσματικής κρατικής εξουσίας και συναίνεσης της πλειοψηφίας του λαού για τη διακυβέρνηση του. Οπότε, καθώς «η έλλειψη νομιμοποίησης στο ενδοκρατικό επίπεδο επεκτείνεται και στην εξωτερική πολιτική, τα μη νομιμοποιημένα κράτη και οι κυβερνώντες τους αισθάνονται απειλούμενοι όχι μόνο από τους εσωτερικούς τους αντιπάλους, αλλά και από τα άλλα κράτη που απαρτίζουν την ετερογενή κοινωνία.<sup>171</sup> Μία ετερογενής κοινωνία δεν συμπεριλαμβάνει «αμοιβαίο σεβασμό των κανόνων του παιχνιδιού».<sup>172</sup>

Εάν συμπεριληφθούν τα συμπεράσματα των ανωτέρω σχολών σε μία νέα προσέγγιση, η νομιμοποίηση ενός διεθνούς συστήματος μπορεί να οριστεί ως η πολιτική αποδοχή της διαδικασίας συγκρότησης κοινών αξιών για τον τρόπο λειτουργίας του περιφερειακού συστήματος. Οι πεποιθήσεις ενός κράτους για τη νομιμοποίηση του διεθνούς συστήματος ερμηνεύουν σημαντικές πτυχές της συμπεριφορά των κρατών της Μέσης Ανατολής καθώς επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική τους εξίσου με την κατανομή ισχύος του διεθνούς συστήματος.

Η συμπεριφορά ενός κράτους συναρτάται άμεσα με τη νομιμοποίηση του περιφερειακού καθεστώτος, ειδικά για τα κράτη που δεν ευνοούνται από τις περιφερειακές ρυθμίσεις. Η σημασία της διαφωνίας ενός αναθεωρητικού κράτους με τις ρυθμίσεις ενός διεθνούς συστήματος αποτελεί μία διάσταση του μοντέλου του δομικού ρεαλισμού που δεν έχει τονιστεί επαρκώς.

Σύμφωνα με τον δομικό ρεαλισμό, οι ρυθμίσεις ενός διεθνούς συστήματος θα μεταβληθούν εάν τα ισχυρά μέλη του θεωρούν ότι δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους.<sup>173</sup> Εάν οι μεγάλες δυνάμεις διαφωνούν για την εξέλιξη της μορφής του διεθνούς συστήματος, μία σύγκρουση θα προκύψει μεταξύ τους, με τον νικητή του «ηγεμονικού πολέμου» να καθορίζει τους όρους του επόμενου διεθνούς συστήματος.<sup>174</sup> Η αντίστροφη πλευρά του παραπάνω επιχειρήματος δείχνει πως η συμπεριφορά των αναθεωρητικών κρατών επηρεάζεται από το διεθνές σύστημα, καθώς η προσπάθεια αλλαγής των διεθνών ρυθμίσεων διαμορφώνει την εξωτερική πολιτική τους. Σε αυτή την περίπτωση, η απόπειρα μεταβολής των συστημικών ρυθμίσεων αποκτά προτεραιότητα στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής, σε σύγκριση με άλλα ζητήματα και τις αξίες που πρεσβεύουν. Βάσει του παραπάνω συλλογισμού,

---

<sup>171</sup> Χειλά, *Ειρήνη, Διεθνής Κοινωνία ...* ο.π., σελ. 149

<sup>172</sup> ο.π., σελ. 142

<sup>173</sup> Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή ...* ο.π. passim

<sup>174</sup> ο.π., σελ. 313-351

η έλλειψη νομιμοποίησης του διεθνούς συστήματος αποτελεί συστατικό παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής των αναθεωρητικών κρατών.

Αν κι ο νεορεαλισμός παραδοσιακά θεωρεί τις εξελίξεις στις περιφέρειες ως απότοκο των εξελίξεων στο διεθνές σύστημα, το επίπεδο του διεθνούς συστήματος και συγκεκριμένα η πολικότητα του, δεν μπορεί να ερμηνεύσει τις περιφερειακές εξελίξεις.<sup>175</sup> Λαμβάνοντας υπ' όψιν την αυξανόμενη σημασία του επιπέδου των περιφερειών του διεθνούς συστήματος,<sup>176</sup> μπορεί να ειπωθεί πως η νομιμοποίηση των περιφερειακών ρυθμίσεων καθορίζει τη συμπεριφορά των αναθεωρητικών κρατών στην περιφέρεια τους,<sup>177</sup> σε αντιστοιχία με το επιχείρημα των δομικών ρεαλιστών. Καθώς η κατανομή ισχύος στο περιφερειακό σύστημα είναι ένα σημαντικότερο ζήτημα για όλα τα μέλη του, τα κράτη ανταγωνίζονται να επιβάλλουν τους κανόνες λειτουργίας στο υποσύστημα όπου ανήκουν, ώστε να βελτιώσουν τη θέση τους στην περιφερειακή κατανομή ισχύος, με αποτέλεσμα η διάσταση της νομιμοποίησης του περιφερειακού συστήματος να αποτελεί μία βασική παράμετρο της εξωτερικής πολιτικής τους. Οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής των αναθεωρητικών κρατών θα ήταν διαφορετικοί στην περίπτωση που δεν στόχευαν στην ανατροπή του status quo. Τα αναθεωρητικά κράτη προτάσσουν την αλλαγή των περιφερειακών ρυθμίσεων ως προτεραιότητα της εξωτερικής τους πολιτικής καθώς, συν τω χρόνω, το περιφερειακό καθεστώς διαβρώνει την ισχύ τους, μην εξυπηρετώντας τις επιδιώξεις τους. Οι περιφερειακές ρυθμίσεις αποκτούν μεγαλύτερη σημασία για τα κράτη των οποίων τα συμφέροντα δεν εξυπηρετούνται από το status quo, καθώς η επιρροή τους αναμένεται να φθίνει μακροπρόθεσμα. Ένα αναθεωρητικό κράτος διαθέτει κάθε κίνητρο να συμπεριφερθεί ορθολογικά, καθώς η επιβίωση του είναι άμεσα εξαρτώμενη από την επιτυχία της εξωτερικής πολιτικής του.

---

<sup>175</sup> Miller, Benjamin- Kagan, Korina, «The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the Post-Cold War Era», *International Studies Quarterly*, 1997, 41, 51–85, σελ. 53

<sup>176</sup> Για την αύξηση της σημασίας του περιφερειακού επιπέδου βλ. Buzan & Waever, *Regions and Powers ...* ο.π., Miller, Benjamin, «International systems and regional security: From competition to cooperation dominance or disengagement?», *Journal of Strategic Studies*, 18: 2, 1995, pp. 52 –100, Alagappa, Muthiah, «Regionalism and conflict management: a framework for analysis», *Review of International Studies*, 1995, 21, 359-387

<sup>177</sup> Οι αναθεωρητικοί σκοποί ενός κράτους δεν συνεπάγονται την ολική ανατροπή του διεθνούς συστήματος, αλλά τη βελτίωση της θέσης τους σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους. Η ολική ανατροπή του status quo θα σημάει νέους κινδύνους ασφάλειας για το κράτος. Waltz, Kenneth, *Theory ...* ο.π. Αναλόγως, η ανάληψη της περιφερειακής ηγεμονίας ουσιαστικά δεν σημαίνει την εξολόθρευση όλων των δυνητικών αντιπάλων, όπως υπονοεί ο επιθετικός δομικός ρεαλισμός, (Mearsheimer, John, *The Tragedy ...* ο.π.) αλλά την προώθηση ρυθμίσεων που ευνοούν τον περιφερειακό ηγεμόνα.

## 1.6 Υποθέσεις εργασίας

Η εξέταση της εξωτερικής πολιτικής της Συρίας, της Ιορδανίας και της Σαουδικής Αραβίας, προσφέρεται για την ανάλυση της περιοχής σε ένα τρίτο επίπεδο, εκτός από το διακρατικό και το ατομικό, όπου επικεντρώνονταν οι περισσότερες αναλύσεις της Μέσης Ανατολής. Η περιοχή επηρεάστηκε άμεσα από τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, κατ' αρχάς με την εμπλοκή της Δύσης στη συγκρότηση των κρατών και έπειτα με την επέκταση της ψυχροπολεμικής αναμέτρησης στα εδάφη της Μέσης Ανατολής. Στα τελευταία χρόνια της υπό εξέταση περιόδου, τα κράτη της περιοχής δέχονται ισχυρές συστημικές πιέσεις, τόσο με τη σταδιακή απόσυρση της Σοβιετικής Ένωσης, μίας εκ των δύο υπερδυνάμεων, από τη Μέση Ανατολή, όσο κι από την αβεβαιότητα που επικράτησε στην μεταψυχροπολεμική περίοδο.

Το βασικό κριτήριο των περιπτωσιολογικών μελετών ήταν η επιλογή κρατών που αποτελούν όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα της περιοχής. Η Συρία συνδυάζει την παρουσία ενός ριζοσπαστικού καθεστώτος, με ιδιαίτερη έμφαση στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους που εδρεύει σε μία επικράτεια με πολλές μη πλειοψηφικές πολιτικές κοινότητες. Η Ιορδανία αντίστοιχα δημιουργήθηκε μέσα από τις αποικιοκρατικές δομές που επιβλήθηκαν στην περιοχή, κυρίως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και θεωρήθηκε πολλές φορές ως ένα κομβικό κράτος για τη συγκρότηση συμμαχιών στη Μέση Ανατολή. Η Σαουδική Αραβία αποτελεί την πλέον χαρακτηριστική περίπτωση κράτους με προνεωτερικές δομές που λαμβάνει την πλειοψηφία των κρατικών πόρων της από το εξωτερικό.

Ταυτόχρονα, πολλές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής των τριών κρατών ήταν μη αναμενόμενες, όπως η εναντίωση της Ιορδανίας στις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ το 1979 και η συνεργασία της Συρίας και της Σαουδικής Αραβίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες το 1991. Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής της Ιορδανίας, της Σαουδικής Αραβίας και της Συρίας θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στη διαμόρφωση ενός συνολικού πλαισίου ανάλυσης των αδύναμων κρατών.

Η λήψη και εφαρμογή αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής των αραβικών κρατών συσχετίζονται άμεσα με τον τρόπο δημιουργίας τους και προσαρμογής τους

στις πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Οι συστημικές πιέσεις που ασκήθηκαν στη Μέση Ανατολή κατά την περίοδο συγκρότησης των κρατών επηρέασαν τη μελλοντική συμπεριφορά τους καθώς επέδρασαν στη νομιμοποίηση του περιφερειακού συστήματος και την αυτονομία δράσης τους. Η ύστερη δημιουργία αλλά κι ο τρόπος συγκρότησης των κρατών στη Μέση Ανατολή φαίνεται να έχει εξίσου σημαντικές συνέπειες στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής τους, όσο και οι κοινωνοπολιτικοί συσχετισμοί στο εσωτερικό των κρατών. Αρκετές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής χωρών του Τρίτου Κόσμου δεν μπορούν να διαχωριστούν από αυτές τις ιστορικές καταβολές τους.<sup>178</sup>

Ένας καθοριστικός παράγοντας για την συμπεριφορά των κρατών υπήρξε ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισαν εκείνα το διεθνές σύστημα, και συγκεκριμένα κατά πόσο θεώρησαν νομιμοποιημένες τις ρυθμίσεις στην περιφέρειά τους, με κατ' εξοχήν παράδειγμα τα εδαφικά σύνορα. Καθώς το διακρατικό σύστημα της Μέσης Ανατολής επιβλήθηκε σε μεγάλο βαθμό από το εξωτερικό, η αποδοχή ή η απόρριψη των περιφερειακών ρυθμίσεων αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο για τη διαμόρφωση του κάθε κράτους, καθώς οι τοπικές δυνάμεις είτε προσαρμόστηκαν είτε αντέδρασαν στο περιφερειακό status quo. Οι διαφορετικές εμπειρίες δημιουργίας οδήγησαν τα κράτη του αραβικού κόσμου σε αντικρουόμενες προσεγγίσεις εξωτερικής πολιτικής, είτε υπέρ του περιφερειακού status quo ή υπέρ της αναθεώρησης του.<sup>179</sup>

Ένα ερώτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσο η εφαρμογή των θεωρητικών διδαγμάτων του πολιτικού ρεαλισμού συνδέεται με τις αναθεωρητικές ή μη τάσεις ενός κράτους. Η Συρία, για παράδειγμα, παρουσιάζει ένα υψηλό επίπεδο πολεμικής ετοιμότητας παρά το γεγονός πως δεν δείχνει διάθεση να εμπλακεί σε στρατιωτικές επιχειρήσεις.<sup>180</sup> Η επίκληση μίας εξωτερικής απειλής, αρκετή για να επιτρέψει στα καθεστώτα να αποσπών πόρους από το εξωτερικό, συνέβαλε στη συγκρότηση του κράτους και στην εσωτερική του οργάνωση.<sup>181</sup> Κατά συνέπεια, επιστρέφοντας στον πυρήνα της έρευνας, θα πρέπει ίσως να αναλογιστούμε εάν, όπως προαναφέρθηκε, συνδυάζεται η ορθολογικότητα ενός κράτους, οριζόμενη ως η προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης στην περιφέρειά της, με τον αναθεωρητισμό.

---

<sup>178</sup> Roberts, Darryl «War and the historical formation ... ο.π. σελ. 153,

<sup>179</sup> Hinnebusch, Raymond & Quilliam, Neil, «Contrary Siblings: Syria, Jordan and the Iraq War», *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 19, Number 3, September 2006, σελ. 2

<sup>180</sup> Perthes, Volker, «Si Vis Stabilitatem, Para Bellum. State Building, National Security, and War Preparation in Syria» στο Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions ... ο.π.*

<sup>181</sup> Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions ... ο.π. σελ. 13-14*

Βάσει των ανωτέρω παρατηρήσεων, θα περιγραφεί η συμπεριφορά τριών αραβικών κρατών ως αντιπροσωπευτικά παραδείγματα: της Ιορδανίας, της Συρίας και της Σαουδικής Αραβίας. Στο βασικό μέρος της μελέτης περιγράφονται οι συνέπειες της συγκρότησης κράτους στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή κατά την περίοδο που μεσολάβησε μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας, μέχρι σήμερα, συνθήκης ειρήνης των αραβικών χωρών με το Ισραήλ.

Κατά συνέπεια, δύο υποθέσεις εργασίας θα είναι στο επίκεντρο της έρευνας, μέσω της εξέτασης των αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής της Ιορδανίας, της Σαουδικής Αραβίας και της Συρίας:

A) Όταν ένα κράτος, όπως η Συρία, θεωρεί ένα περιφερειακό σύστημα μη νομιμοποιημένο κατά τη διάρκεια της συγκρότησης των βασικών κρατικών δομών του, η εξωτερική πολιτική του προσομοιάζει στην ορθολογική συμπεριφορά του μοντέλου της ισορροπίας ισχύος, με σκοπό την επιβίωση και τη βελτίωση της θέσης του στο περιφερειακό σύστημα.

B) Όταν ένα κράτος, όπως η Ιορδανία ή η Σαουδική Αραβία θεωρεί ένα περιφερειακό σύστημα νομιμοποιημένο κατά τη διάρκεια της συγκρότησης των βασικών κρατικών δομών του, η εξωτερική πολιτική του επηρεάζεται μακροπρόθεσμα από τους εσωτερικούς κινδύνους ασφάλειας, με σκοπό τη διατήρηση του καθεστώτος στην εξουσία με τη βοήθεια των Μεγάλων Δυνάμεων.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

### Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΡΙΑ

#### 2.1. Το σύγχρονο κράτος

Η δημιουργία της Συρίας επηρεάστηκε σημαντικά από τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και συγκεκριμένα από τον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων για τη διεύρυνση της επιρροής τους στα εδάφη της Μέσης Ανατολής. Το σύγχρονο κράτος της Συρίας δομήθηκε μάλιστα σε αντίθεση με τις περιφερειακές συνθήκες, ύστερα από έντονες πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Χαρακτηριστικό είναι πως η συγκρότηση μίας οιονεί κρατικής οντότητας από παραδοσιακές δυνάμεις της περιοχής και επικεφαλής τον πρίγκιπα Φεϊζάλ από τον Οίκο των Χασεμιτών μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την αραβική εξέγερση παρεμποδίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις και την εφαρμογή του συστήματος Εντολών.

Η Γαλλία διέλυσε το δίκτυο διοίκησης που είχε καταφέρει να συγκροτήσει η Χασεμιτική Δυναστεία και εκτεινόταν σε κομβικά σημεία της μείζονος Συρίας. Όταν οι γαλλικές ένοπλες δυνάμεις κατέστρεψαν το στράτευμα του Φεϊζάλ στη Δαμασκό το 1920, κατήργησαν ουσιαστικά την ανεξάρτητη υπόσταση του βασιλείου της Συρίας. Καθώς τα εδάφη της Συρίας βρέθηκαν υπό Εντολή, η γαλλική αυτοκρατορία προσπάθησε να αναστρέψει τη διαδικασία συγκεντρωτισμού της διοίκησης των εδαφών που είχε ξεκινήσει από την περίοδο που τα εδάφη που βρίσκονταν υπό τη δικαιοδοσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η γαλλική αυτοκρατορία επιχείρησε να διασπάσει τα εδάφη της μείζονος Συρίας και να δημιουργήσει αυτόνομα κρατίδια στα εδάφη της ιστορικής Συρίας, επιτυγχάνοντας εν μέρει την αυτονόμηση του Λιβάνου. Τελικά, η ανεξαρτησία της Συρίας επιτεύχθηκε με τη συγκρότηση ενός κράτους με ένα μεγάλο μέρος, αν κι όχι το σύνολο των εδαφών της ομώνυμης περιοχής. Η συγκρότηση όμως ενός κράτους δίχως σημαντικά μέρη της μείζονος Συρίας, όπως την Παλαιστίνη και τον Λίβανο, οδήγησε τη Δαμασκό σε μία τροχιά σύγκρουσης με το διεθνές σύστημα, προκαλώντας την αντίδραση των κοινωνικών και οικονομικών ελίτ στα συριακά εδάφη στις περιφερειακές ρυθμίσεις, που επιβλήθηκαν από εξωτερικές δυνάμεις.

Το κράτος της Συρίας ήταν απόρροια ενός μη νομιμοποιημένου περιφερειακού συστήματος. Η Συρία ήταν εξ' αρχής δυσαρεστημένη με τις περιφερειακές ρυθμίσεις καθώς τα σύνορα του νέου κράτους δεν αντιστοιχούσαν με τα εδάφη ούτε της οθωμανικής Συρίας, τα οποία είχαν διαμελιστεί στο Ισραήλ, τα Παλαιστινιακά Εδάφη, την Ιορδανία και τον Λίβανο.<sup>182</sup> Έπειτα από την κατάρρευση της γαλλικής αυτοκρατορίας, και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Συρία αντιτάχθηκε στη νέα κυρίαρχη δύναμη στην περιοχή, τις Ηνωμένες Πολιτείες, ύστερα μάλιστα από την αναγνώριση του Ισραήλ ως ανεξάρτητου κράτους από αυτές. Η αδυναμία της Συρίας να αποτρέψει τη ρύθμιση των διεθνών συνόρων στην οποία αντιτίθονταν, επηρέασε τον σχηματισμό των κρατικών δομών της.

Το εξωτερικό περιβάλλον διαμόρφωσε τις συνθήκες για τη δημιουργία ενός αυταρχικού συριακού καθεστώτος με την πολιτική δομή του κράτους να προσαρμόζεται στις εξωτερικές απειλές που αντιμετώπιζε η Συρία.<sup>183</sup> Η δυσαρέσκεια της Συρίας για τις περιφερειακές ρυθμίσεις σε συνδυασμό με την εμπόλεμη κατάσταση με το Ισραήλ διευκόλυνε τη συμμετοχή του στρατού στην πολιτική αρένα. Η δυνατότητα κατάληψης της εξουσίας με τις ένοπλες δυνάμεις οδήγησε στη συγκρότηση αυταρχικών πολιτικών δομών και τη συγκέντρωση της εξουσίας στο ανώτατο επίπεδο.<sup>184</sup>

Η συγκρότηση ενός κρατικού μηχανισμού στη Συρία, υπό τις συνθήκες που προηγήθηκαν, συνέβαλε στην ανάδυση ενός καθεστώτος που ασκούσε εξωτερική πολιτική βάσει ορθολογικών υπολογισμών, και μείωσε την επιρροή παραμέτρων εσωτερικής πολιτικής και ασφαλείας στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής. Το καθεστώς που προέκυψε κατάφερε να ενσωματώσει και να ελέγξει τις κοινωνικές δυνάμεις και να νομιμοποιήσει την καταπίεση της αντιπολίτευσης με την χρήση ενός εθνικιστικού δημόσιου λόγου, στη βάση της δυσαρέσκειας εναντίον των περιφερειακών ρυθμίσεων που επικρατούσε στο πολιτικό σύστημα σε όλη την επικράτεια της Συρίας.<sup>185</sup>

Με στόχο την ανάπτυξη και την επαλήθευση του επιχειρήματος, ότι η συμπεριφορά της Συρίας επηρεάζεται από την κρίσιμη περίοδο της συγκρότησης των

---

<sup>182</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams, Realist Strategies: The Foreign Policy of Syria» στο Korany, Bahgat & Dessouki, Ali & E. Hillal, *The Foreign Policies of Arab States ...* ο.π. σελ. 374

<sup>183</sup> Βλ. Mufti, Malik. *Sovereign Creations ...* ο.π.

<sup>184</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 387

<sup>185</sup> Για μία ανάλυση της εξωτερικής βάσει της, καθοριστικής κατά τον συγγραφέα, επιρροής της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης βλ. Lawson, Fred, *Why Syria Goes to War: Thirty Years of Confrontation*, Cornell: Cornell University Press, 1996

κρατικών δομών της, θα ακολουθήσει αρχικά μία συνοπτική ανάλυση της φάσης διαμόρφωσης της Συρίας. Η προσέγγιση θα ξεκινήσει από το πρώτο τέταρτο του εικοστού αιώνα, όταν δομικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές στα εδάφη της ιστορικής Συρίας ακολουθήθηκαν από την επέκταση του διεθνούς συστήματος στην περιοχή και την ένταση των επεμβάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων. Έπειτα, θα υπάρξει μία ανάλυση της συγκρότησης του κράτους της Συρίας, ξεκινώντας από την περίοδο της Γαλλικής Εντολής και συνεχίζοντας στην περίοδο της ανεξαρτησίας, με τη σύντομη παρεμβολή της ενώσεως με την Αίγυπτο. Τέλος, μέσω της εξέτασης της συμπεριφοράς της Συρίας σε δύο σημαντικά ζητήματα από το 1979 έως το 1994 και συγκεκριμένα τη διαμάχη μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν τη δεκαετία του 1980 και την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990, θα υποστηριχθεί πως η εξωτερική συμπεριφορά της Συρίας είναι απότοκο της σύστασης της ως ενός αναθεωρητικού κράτους.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εξέταση των ανωτέρω περιπτώσεων θα καταδείξει πως η εξωτερική πολιτική της Συρίας βασίζεται στην προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης της στην περιφέρεια. Κατά συνέπεια, ο τρόπος δημιουργίας και συγκρότησης της Συρίας επηρέασε σημαντικά τη Δαμασκό σε βασικές αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής του.

Καθώς το κράτος της Συρίας έθετε ως προτεραιότητα τη βελτίωση της θέσης της στο περιφερειακό σύστημα, η εξωτερική πολιτική της Συρίας μπορεί να ερμηνευθεί από τις παραδοχές του ρεαλιστικού υποδείγματος. Οπότε, δεδομένων των ανωτέρω, η επιρροή του διεθνούς συστήματος στη φάση της συγκρότησης της Συρίας ως κράτους συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της μετέπειτα εξωτερικής συμπεριφοράς της.

### **2.1.1 Η τελευταία περίοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας**

Η επέκταση των ευρωπαϊκών κρατών προς τη Μέση Ανατολή και η αποδυνάμωση της Οθωμανικής Πύλης εισήγαγε τα εδάφη της Συρίας στην παγκόσμια οικονομία, συμβάλλοντας στην αλλαγή των κοινωνικοπολιτικών συσχετισμών στο μεσογειακό κομμάτι της εύφορης ημισελήνου.<sup>186</sup> Η επέκταση της επιρροής των

---

<sup>186</sup> Για μία γενική επισκόπηση των προηγούμενων αιώνων βλ. Copeland, Dale, *The Land and People of Syria*, Philadelphia & New York: J. B. Lippincott Company, 4<sup>th</sup> edition, 1964

ευρωπαϊκών κρατών στη Μέση Ανατολή ώθησε την Υψηλή Πύλη να αναδιαρθρώσει το οικονομικό σύστημα της ιστορικής Συρίας προς την κατεύθυνση της εμπορευματοποίησης της γεωργίας, οδηγώντας στη συγκρότηση μίας σχετικά ενιαίας και σταθερής κοινωνικής τάξης κτηματιών και γραφειοκρατών.<sup>187</sup> Η σχέση μεταξύ των νέων αυτών ελίτ και του διεθνούς συστήματος συνέβαλε σημαντικά στην πορεία του αναδύομένου κράτους.

Η ευρωπαϊκή επιρροή άλλαξε την πρότερη κατάσταση, όπου υπό την οθωμανική κυριαρχία οι πρόκριτοι της πόλης μεσολαβούσαν μεταξύ του τοπικού πληθυσμού και της αυτοκρατορικής Κωνσταντινούπολης.<sup>188</sup> Μία νέα αριστοκρατία, κινούμενη ελεύθερα από τη Δαμασκό και το Χαλέπι μέχρι την Ιερουσαλήμ, τη Τζάφα και τη Βηρυτό αναδύθηκε σε μία ενιαία διοικητικά περιοχή που συμπεριλάμβανε τόσο τη Συρία, όσο και την Παλαιστίνη, τον σημερινό Λίβανο, και μέρος της σημερινής Τουρκίας, όπως την πόλη της Αλεξανδρέττας.<sup>189</sup> Οι νέες ελίτ απέκτησαν τον έλεγχο της πολιτικής ζωής στην περιοχή μέσω της απόκτησης τοπικών αξιωμάτων, αντλώντας πλούτο από την εκτεταμένη τοκογλυφία στην επαρχία και την εκμετάλλευση της γαιοκτησίας τους. Οι «απούσες» αυτές ελίτ, οι οποίες κατείχαν εκτάσεις σε διάφορες περιοχές, που πολύ συχνά δεν βρίσκονταν καθόλου κοντά γεωγραφικά μεταξύ τους, ήταν σε θέση να εισπράττουν μισθώματα δίχως να χρειάζεται να κατοικούν σε αυτές τις περιοχές.

Όταν οι Νεότουρκοι ξεκίνησαν να καταλαμβάνουν όλες τις κυβερνητικές θέσεις εξουσίας, σηματοδοτώντας την αύξηση της επιρροής του τουρκικού εθνικισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αντίθετα με τον κοσμοπολιτισμό που επικρατούσε τον προηγούμενο καιρό, οι αραβικές ελίτ τάχθηκαν με το ρεύμα της προβολής του αρχαίου αραβικού πολιτισμού, συμβάλλοντας στον μετασχηματισμό του σε ένα πολιτικό κίνημα υπέρ του αραβικού εθνικισμού.<sup>190</sup> Τα στοιχεία ομοιογένειας των αράβων εθνικιστών ήταν πάντως σημαντικά, καθώς αν και οι ελίτ της περιοχής συμπεριελάμβαναν μεγάλες οικογένειες τουρκικής και κουρδικής

---

<sup>187</sup> Khoury, Philip S., *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism. 1920-1945*, London: I.B. Tauris, 1987, σελ. xiii

<sup>188</sup> Masters, Bruce, "The 1850 Events in Aleppo: An Aftershock of Syria's Incorporation into the Capitalist World System", *International Journal of Middle East Studies*, 11, 1990, pp. 3-20

<sup>189</sup> Αν κι η Οθωμανική Πύλη, αλλά κι οι Άραβες και οι Εβραίοι όλοι αναφέρονταν σε μία γεωγραφική περιοχή που αποκαλούσαν Παλαιστίνη, σε όρους γεωγραφικής ενότητας η Παλαιστίνη δεν υπήρχε πριν από το Α' ΠΠ. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η Παλαιστίνη ήταν μέρος του βιλαετιού της Συρίας.

<sup>190</sup> Khoury, Philip S., *Syria ...* ο.π. σελ. xiii

καταγωγής, όλοι ήταν αραβόφωνοι, αρκετοί μιλούσαν και τουρκικά ενώ, παράλληλα ακολουθούσαν το σουνιτικό δόγμα του Ισλάμ.<sup>191</sup> Κατά συνέπεια, οι παναραβικές ελίτ διέθεταν μία βάση εσωτερικής συνοχής. Μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αυτές οι σχετικά ομοιογενείς αραβικές ελίτ, δομημένες μετά από τη συνεννόηση διάφορων φατριών των πόλεων της Συρίας, της Παλαιστίνης και του Ιράκ, προσπάθησαν να επιβάλουν τον έλεγχο στην επικράτεια της ιστορικής Συρίας, πριν παρέμβη ο διεθνής παράγοντας το 1920. Εκείνο το έτος, η Γαλλική Αυτοκρατορία διέλυσε το οιονεί κράτος που βρισκόταν υπό δημιουργία στη Συρία από τον Χασεμίτη πρίγκιπα Φεϊζάλ, επιβάλλοντας το σύστημα των Εντολών, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο μέρος.

### **2.1.2 Η διαμορφωτική επίδραση της περιόδου της Εντολής**

Οι έντονες κοινωνικοπολιτικές διεργασίες των προηγούμενων δεκαετιών κορυφώθηκαν μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου στη Δαμασκό, όπου αραβικοί πληθυσμοί από τη Συρία, την Παλαιστίνη ακόμα και από το Ιράκ, ενώθηκαν σε μία νέα πολιτική οντότητα που ανακήρυξε τον Φεϊζάλ βασιλιά της Συρίας. Το βασίλειο της Συρίας διεκδικούσε τον έλεγχο των εδαφών της γεωγραφικής περιοχής της μείζονος Συρίας. Η ιδέα της μείζονος Συρίας δημιούργησε στιβαρούς πολιτικούς δεσμούς στις αραβικές ελίτ της Παλαιστίνης και της Συρίας, εδρασμένους στην εξάπλωση του αισθήματος υπέρ του αραβικού πολιτισμού ανάμεσα στους πληθυσμούς της Συρίας. Το ιδεώδες ενός μεγάλου αραβικού έθνους αποτελούσε την απάντηση των ελίτ των πόλεων -τους απόντες γαιοκτήμονες, τους γραφειοκράτες και τους εμπόρους, χριστιανούς κι εβραίους, αλλά και μουσουλμάνους- απέναντι στην απειλή των ιμπεριαλιστικών ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών, ενώ η αθρόα εβραϊκή μετανάστευση στην περιοχή γινόταν παράλληλα αισθητή.<sup>192</sup> Η εφαρμογή της Γαλλικής Εντολής συνέτριψε τα όνειρα των Αράβων εθνικιστών όμως, όταν τα γαλλικά στρατεύματα διέλυσαν τους ένοπλους του Φεϊζάλ το 1920 και κατέλαβαν τα εδάφη της Συρίας.<sup>193</sup>

---

<sup>191</sup> Ο.π. σελ. 11-12

<sup>192</sup> Ο.π. σελ. 97

<sup>193</sup> Rafeq, Abdul-Karim, "Arabism, Society, and Economy in Syria, 1918-1920" & Kasmieh, Khairia, "An Evaluation of the Arab Government in Damascus, 1918-1920" στο Choueiri, Youssef, *State and Society in Syria and Lebanon* (επιμ), Exeter: University of Exeter Press, 1993

Η άνετη γαλλική στρατιωτική επικράτηση ακολουθήθηκε από σφοδρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της Συρίας, αφού η φιλοσοφία των Εντολών, βάσει της οποίας η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία αναλάμβαναν τη διοίκηση των περιοχών της Μέσης Ανατολής, ώστε να προετοιμάσουν την ανακήρυξη τους σε ανεξάρτητα κράτη, απέκλειε την ανάδυση ενός ενιαίου αραβικού κράτους, σύμφωνα με τις επιθυμίες των παναραβιστών. Το σύστημα της Εντολής είχε διαμορφωτική επίδραση στη Συρία, αντιστρέφοντας τη προσπάθεια συγκεντρωτικής διοίκησης που είχε ξεκινήσει τον προηγούμενο αιώνα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και συνεχίστηκε υπό τον Φεϊζάλ.<sup>194</sup>

Η Γαλλία επεδίωξε το διαμελισμό της μείζονος Συρίας και προσπάθησε να αποτρέψει την ανάδυση ενός ενιαίου αραβικού κράτους. Η γαλλική διοίκηση προσπάθησε να παρεμποδίσει την επέκταση του εθνικιστικού κινήματος από τα μεγάλα αστικά κέντρα προς τις περιοχές με μειονότητες, χωρίζοντας την επικράτεια της Συρίας σε τέσσερις αυτόνομες διοικητικές περιφέρειες, με απώτερο στόχο να αποτρέψει τη δημιουργία μίας συγκεντρωτικής δομής και ενός ενιαίου κράτους.<sup>195</sup> Σε αυτό το πλαίσιο, οι Γάλλοι Εντολείς επιχείρησαν να στρέψουν την εξαθλιωμένη ύπαιθρο απέναντι στα αστικά κέντρα της Συρίας, ώστε να αντιμετωπίσουν τη δράση των αστών για την προώθηση του αραβικού εθνικισμού.<sup>196</sup>

Η στρατιωτική διοίκηση της Γαλλίας προχώρησε στον διοικητικό διαχωρισμό των εδαφών της Συρίας, με σκοπό να αντιμετωπίσει το εθνικιστικό κίνημα των αστικών κέντρων της Δαμασκού, του Χαλεπιού, της Χομς και της Χάμα, και προώθησε την ανεξαρτητοποίηση περιοχών, όπου βρίσκονταν συμπαγείς εθνοτικές ομάδες, όπως οι Αλαουίτες για παράδειγμα, ώστε να αναστρέψει τις τάσεις συγκεντρωτισμού της περιόδου του Φεϊζάλ.<sup>197</sup>

Ταυτόχρονα, και ίσως σημαντικότερα σε ιστορικό χρόνο, οι Γάλλοι εντολείς συγκρότησαν τα ένοπλα σώματα στη Συρία με μειονοτικές ομάδες και άτομα από την ύπαιθρο, ώστε να απομονώσουν τον στρατό από το κίνημα της ανεξαρτησίας που

---

<sup>194</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics in the Arab World: State-Society Relations and Foreign Policy Choices in Jordan and Syria*, Department of Political Science, McGill University: Montreal, 2000, σελ. 175

<sup>195</sup> Antonius, George, "Syria and the French Mandate," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, Vol. 13, No.4, Jul. - Aug., 1934, pp. 523-539

<sup>196</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ.176-7

<sup>197</sup> Αναλυτικά βλ. Rabinovich, Itamar, «The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-45,» *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 4, A Century of Conservatism, Part 2, Oct., 1979, pp. 693-712

επικρατούσε στις πόλεις της Συρίας. Επιπλέον των γαλλικών στρατευμάτων της Στρατιάς του Λεβάντε, στην οποία οι Γάλλοι διοικητές ενσωμάτωσαν άτομα από την περιοχή, συγκροτήθηκε μία λεγεώνα ειδικών αποστολών, στην οποία στρατολόγησαν σχεδόν αποκλειστικά από τον τοπικό πληθυσμό και αποτέλεσε το έμβρυο ενός εθνικού στρατού στη Συρία.

Επιπρόσθετα, οι Γάλλοι εντολείς ίδρυσαν τη Στρατιωτική Ακαδημία το 1924, όπου εκπαιδευόνταν γηγενείς αξιωματικοί για τη Συριακή Λεγεώνα. Αν κι η επιλογή των υποψηφίων πραγματοποιούταν θεωρητικά με εξετάσεις, συχνά αρκούσε η προσωπική παρέμβαση ενός υψηλόβαθμου Γάλλου αξιωματικού για την εισαγωγή στην ακαδημία. Καθώς οι μειονότητες και οι αγρότες Σουνίτες Άραβες επηρεάζονταν λιγότερο από τον αραβικό εθνικισμό, οι Γάλλοι τους ενθάρρυναν αρχικά να κάνουν αιτήσεις εισαγωγής στην ακαδημία και έπειτα από την εκπαίδευση υπό την επίβλεψη τους, τους προωθούσαν στη στρατιωτική ιεραρχία. Πολλοί από τους μετέπειτα αξιωματικούς ήταν απόφοιτοι της Ακαδημίας, Άραβες κι Αρμένιοι Χριστιανοί, Αλαουίτες, Κιρκάσιοι, Δρούζοι αλλά και Σουνίτες από αγροτικές περιοχές, ενώ αντίστοιχα κυμαινόταν το ποσοστό στις τάξεις των στρατιωτών. Χαρακτηριστικό ήταν πως τάγματα πεζικού και μοίρες ιππικού αποτελούταν αποκλειστικά και μόνο από Αλαουίτες, Κούρδους, Κιρκάσιους, Αρμένιους, Ισμαηλίτες ή Δρούζους. Η αναλογία κυμαινόταν στο ίδιο επίπεδο στη χωροφυλακή στη Συρία, η οποία περιφρουρούσε την επαρχία.<sup>198</sup> Η γαλλική Εντολή εκμεταλλεύτηκε την απουσία στρατιωτικής παράδοσης των απόντων σουνιτών γαιοκτημόνων των πόλεων, αλλά και την περιφρόνηση εκ μέρους τους προς τον στρατό, θεωρώντας το επάγγελμα του στρατιωτικού ως μία κακή επιλογή καριέρας, τόσο πολύ ώστε χρησιμοποιούσαν τις διασυνδέσεις και την περιουσία τους, για να εξασφαλίσουν απαλλαγές από τον στρατό για τους γόνους τους.<sup>199</sup>

Οι Γάλλοι Εντολείς συνέβαλαν αποφασιστικά στην εισαγωγή των μειονοτήτων στο πολιτικό σύστημα της χώρας, καθώς τον καιρό της Οθωμανικής Κυριαρχίας, πολλές εθνοτικές ομάδες διατηρούνταν εκτός πολιτικής, λόγω είτε των θρησκευτικών διαφορών τους, είτε της προνεωτερικής κοινωνικής οργάνωσης, είτε ακόμα των γεωγραφικών περιορισμών εκτός πολιτικής. Ενώ κάποιες εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, όπως οι διάφορες χριστιανικές κοινότητες, οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι και οι Κούρδοι, ήταν διασκορπισμένοι και δεν είχαν μία γεωγραφική βάση

---

<sup>198</sup> Khoury, Philip S., *Syria ...* ο.π. σελ. 80-82

<sup>199</sup> Ο.π. σελ. 80

που θα μπορούσε να τους προσφέρει ένα ασφαλές καταφύγιο, άλλες μειονότητες, όπως οι Αλαουίτες<sup>200</sup> και οι Δρούζοι, αποτελούσαν συμπαγείς μειονότητες που εκμεταλλεύονταν πολιτικά τη φυσική προστασία τους από βουνά και λόφους. Η απομόνωση βοήθησε άλλωστε στη συγκρότηση συμπαγών μειονοτήτων διαμορφώνοντας στην συνείδηση τους πως αποτελούν μία κοινότητα.<sup>201</sup>

Κατά την περίοδο της Εντολής, όμως, οι γαλλικές αρχές δεν μπόρεσαν να αποτρέψουν τη δημιουργία ενός εθνικιστικού κλίματος στη Συρία, με κοινό παρονομαστή την αντίδραση στη Δύση. Η προσπάθεια αποτροπής του διαμελισμού της μείζονος Συρίας, βάσει των συνοριακών γραμμών που εφάρμοζαν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, ένωσε πολλές παναραβικές οργανώσεις. Ο παναραβισμός έγινε ένας βασικός μοχλός πίεσης προς τους Γάλλους εντολείς, καθώς οι ελίτ των αστών προκρίτων δημιούργησαν ένα σχετικά ενιαίο αραβικό μέτωπο στην περιοχή,<sup>202</sup> ώστε να διατηρήσουν την πολιτική και κοινωνική επιρροή τους.<sup>203</sup> Η παναραβική πλατφόρμα των αστικών ελίτ εντόπισε έναν «χρήσιμο εχθρό» στο πρόσωπο των αποικιοκρατών Γάλλων, ώστε οι απύσες ελίτ να διαγωνίσουν την κυριαρχία τους σε όλα τα εδάφη της Συρίας. Προωθώντας έναν μετριοπαθή εθνικισμό εναντίον των Γάλλων, συσπείρωναν υπέρ τους τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις, τις οποίες παράλληλα απομυζούσαν οικονομικά. Ο εθνικισμός των ελίτ, βασισμένος στον ρομαντισμό του παρελθόντος, προσέλκυσε το ενδιαφέρον ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού, των παραδοσιακών εμπόρων, τεχνιτών, εργατών και μικροεπαγγελματιών αλλά και δημοφιλών θρησκευτικών ηγετών και της μορφωμένης νεολαίας. Ενώ οι απύσες ελίτ των αραβικών πόλεων προσπαθούσαν να βρουν μία ισορροπία μεταξύ της γαλλικής διοίκησης και όλων των αραβικών πληθυσμών, τα νέα αυτά στρώματα ετοιμάζονταν να κάνουν την εμφάνισή τους στην πολιτική σκηνή, ενώ η ανησυχία τους αυξανόταν από τη διείσδυση των εβραίων στη Συρία. Η παναραβική πολιτική πλατφόρμα εναντίον των «αυθαίρετων» συνόρων αποτέλεσε το πλαίσιο αναφοράς των νέων πολιτικών ομάδων.<sup>204</sup>

---

<sup>200</sup> Faksh, Mahmud A., "The Alawi community of Syria: a new dominant political force," *Middle Eastern Studies*, 20:2, 1984, pp. 133-153

<sup>201</sup> Khoury, Philip S., *Syria ...* ο.π. σελ. 14-58, passim

<sup>202</sup> Khoury, Philip, "Continuity and Change in Syrian Political Life: The Nineteenth and Twentieth Centuries", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991), pp. 1374-1395, σελ. 441

<sup>203</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 179

<sup>204</sup> Khoury, Philip S., *Syria ...* ο.π. σελ. 449-450



Ταυτόχρονα, οι οικονομικές συνέπειες του διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις υπονόμισαν σημαντικά τις προηγούμενες άρχουσες ελίτ. Η ασφυκτική οικονομική και πολιτική κηδεμονία της Γαλλικής Εντολής διάβρωσε τη θέση των μουσουλμάνων έμπορων ως διανομέων αγαθών στα αστικά κέντρα της Παλαιστίνης, του Ιράκ και της Τουρκίας. Η νέα οριοθέτηση των συνόρων της Μέσης Ανατολής μετέβαλε τους παλιούς δρόμους του εμπορίου, οδηγώντας σε διάλυση τις τοπικές αγορές και σε κατάρρευση τις εγχώριες βιομηχανίες, εγείροντας αντιδράσεις από τον τοπικό πληθυσμό. Για πολλούς εμπόρους και τεχνίτες, των οποίων το βιοτικό επίπεδο μειώθηκε δραματικά, το άρμα των παναραβιστών αποτελούσε τη μόνη διαθέσιμη επιλογή, καθώς τα νέα εδαφικά σύνορα απειλούσαν το βασικό έσοδο τους και ήδη θεωρούσαν τη χάραξη τους ως αυθαίρετη.<sup>205</sup>

Η αντιδυτική πλατφόρμα κέρδισε την υποστήριξη τόσο των ελίτ όσο και των νεαρών πολιτικοί ακτιβιστών, που δεν είχαν διδαχθεί τι σημαίνει η έννοια των δυτικών εθνικών συνόρων, ούτε αναγνώριζαν τα σύνορα που χάραξαν οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παναραβικό ιδεολογικό πλαίσιο έπειθε σημαντικό μέρος της νεολαίας να προσπαθεί να μεταδώσει το πνεύμα του αραβικού πολιτισμού. Η μορφωμένη νεολαία στόχευε στη ριζοσπαστικοποίηση του εθνικού συνασπισμού των ελίτ, αλλά κατανόησε την ανάγκη συνεργασίας με τους γηραιότερους τους, λόγω της γαλλικής κατοχής. Οι γαιοκτήμονες, σε συνεργασία με ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό μικρομεσαίων επαγγελματιών και την υποστήριξη των εμπορικών δικτύων, ηγούνταν του εθνικιστικού κινήματος, στη βάση της σύγκρουσης με το διεθνές σύστημα.<sup>206</sup>

Το πλαίσιο αντίθεσης στον ιμπεριαλισμό, ο οποίος εκφραζόταν κατ' εξοχήν από τη γαλλική παρουσία, αποτέλεσε την πλατφόρμα για την οργάνωση ενός δικτύου που εκτεινόταν σε όλο τον αραβικό κόσμο, και ενσωμάτωσε ανερχόμενα κοινωνικά στρώματα στα αστικά κέντρα του αραβικού κόσμου. Χαρακτηριστική ήταν η εξέχουσα επιρροή του παναραβικού κόμματος στη Συρία, παρ' όλο που οι βάσεις του βρισκόταν κυρίως στην Παλαιστίνη, καθώς σταδιακά ανασυστήθηκαν οι δεσμοί μεταξύ Σύρων και Παλαιστινίων, στη βάση της ισλαμικής συνδιάσκεψης της Ιερουσαλήμ το 1931, η οποία καλούσε για αλληλεγγύη όλων των μουσουλμάνων εναντίον του αποικισμού από τους Σιωνιστές και του βρετανικού ιμπεριαλισμού στην

---

<sup>205</sup> Ο.π. σελ. 209-210

<sup>206</sup> Ο.π. σελ. 210, 437-438

Παλαιστίνη. Στην περίοδο της Γαλλικής Εντολής, πολλοί Σύροι εθνικιστές, καταδικασμένοι σε εξορία ή σε φυλάκιση έβρισκαν καταφύγιο στην Παλαιστίνη, ενώ υλική υποστήριξη διοχετευόταν από την Παλαιστίνη προς τη Συρία. Ο αραβικός τύπος στην Παλαιστίνη δημοσίευε καθημερινά κείμενα εναντίον της «γαλλικής κατοχής» της Συρίας, προκαλώντας διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες στον αραβικό κόσμο υπέρ της ανατροπής του ιμπεριαλισμού, με συχνά βίαιη κατάληξη. Η αντίδραση απέναντι στα σύνορα που χάραξαν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις αποτέλεσε την κοινή συνισταμένη των αραβικών ελίτ στη Συρία και τον αραβικό κόσμο. Η γαλλική Εντολή συνέβαλε στην αύξηση της επιρροής των Παλαιστινίων στη Συρία, όπως για παράδειγμα στην εγκατάσταση του Γραφείου Εθνικής Προπαγάνδας το 1934. Οι νέες ελίτ επικεντρώθηκαν στο ζήτημα της Παλαιστίνης, στο δημόσιο λόγο τους, ειδικά μετά την εξέγερση του 1936 στην Παλαιστίνη. Συμπερασματικά, η αντιδυτική πλατφόρμα έθεσε τις βάσεις για να θεωρηθούν οι Ευρωπαίοι ως βασικοί υπαίτιοι για την κατάληξη του θέματος της Παλαιστίνης και να υπονομευθεί έτι περισσότερο η αποδοχή των συνόρων της περιοχής.<sup>207</sup>

### **2.1.3 Μετά την ανεξαρτησία**

Τελικά η δημιουργία του κράτους της Συρίας μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δίχως τις περιοχές της Ιορδανίας, του Λιβάνου, και της Παλαιστίνης, έθεσε τη Συρία σε μία τροχιά σύγκρουσης με το διεθνές σύστημα. Το συριακό κράτος που προέκυψε ήταν απόρροια ενός μη νομιμοποιημένου περιφερειακού συστήματος. Η Συρία ήταν εξ' αρχής δυσαρεστημένη με τις περιφερειακές ρυθμίσεις καθώς τα σύνορα του νέου κράτους δεν αντιστοιχούσαν με τα εδάφη της ιστορικής Συρίας, τα οποία είχαν διαμελιστεί στο Ισραήλ, τα Παλαιστινιακά Εδάφη, την Ιορδανία και τον Λίβανο.<sup>208</sup> Χαρακτηριστικό είναι πως η Συρία δεν σύναψε διπλωματικές σχέσεις με τον Λίβανο ύστερα από την ανεξαρτησία του, σε πολλές περιπτώσεις, οι Σύροι ηγέτες τόνιζαν πως οι Σύρια και η Ιορδανία θα έπρεπε να αποτελούν ένα κράτος. Το Παλαιστινιακό ζήτημα αποτελούσε *casus belli* για τη Συρία μέχρι και πρόσφατα, και η Δαμασκός παραμένει μέχρι σήμερα σε εμπόλεμη ουσιαστικά κατάσταση με το Ισραήλ.

---

<sup>207</sup> Ο.π. σελ. 535-540

<sup>208</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams... ο.π. σελ. 374

Η συγκρουσιακή πορεία της Συρίας με το διεθνές σύστημα οδήγησε στη συγκρότηση του σύγχρονου κράτους της Συρίας. Μακροπρόθεσμα, η διαμόρφωση της Συρίας προσομοιάζει στο νεορεαλιστικό μοντέλο διαμόρφωσης του κράτους, όπου η προσπάθεια αντιμετώπισης των εξωτερικών απειλών διαμορφώνει παρόμοιες εσωτερικές δομές στο κάθε κράτος, μέσω της προετοιμασίας για την άμυνα από τους εξωτερικούς εχθρούς.<sup>209</sup> Το περιβάλλον διαμόρφωσε τις συνθήκες για τη δημιουργία ενός αυταρχικού συριακού καθεστώτος με την πολιτική δομή του κράτους να προσαρμόζεται στις απειλές από το εξωτερικό που αντιμετώπιζε η Συρία.<sup>210</sup>

Η διαρκής ανασφάλεια των ελίτ συνέβαλλε στην αύξηση της πολιτικής επιρροής του στρατού στη Συρία, ειδικά μετά την «καταστροφή» του αραβοϊσραηλινού πολέμου του 1948 και την απώλεια του ελέγχου των παλαιστινιακών εδαφών. Η δυσαρέσκεια της Συρίας για τις περιφερειακές ρυθμίσεις σε συνδυασμό με τις εξωτερικές απειλές διευκόλυνε την άνοδο ριζοσπαστικών ομάδων στο εσωτερικό της Συρίας και ενίσχυσε τις προοπτικές συμμετοχής του στρατού στην πολιτική αρένα.<sup>211</sup> Τα αποτελέσματα του γαλλικού παρεμβατισμού κατά την περίοδο της Εντολής έγιναν ορατά στη σύσταση του στρατεύματος στη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, επιταχύνοντας την ενίσχυση της επιρροής των συμπαγών θρησκευτικών μειονοτήτων στην πολιτική ζωή της Σύριας, μέσω της επιρροής τους στο στράτευμα. Η αποτυχία των αστών γαιοκτημόνων να αποκτήσουν πρόσβαση στις Ένοπλες Δυνάμεις επέτρεψε στα νέα στρώματα να ελέγξουν το στράτευμα μετά την ανεξαρτησία, και να επιτύχουν τελικά την κατάρρευση της παλιάς άρχουσας τάξης.<sup>212</sup>

Οι γαλλικές προσπάθειες να αποτρέψουν τη θεσμοθέτηση ενός πολιτικού ρόλου για τον Στρατό οδήγησε τις αναδυόμενες Ένοπλες Δυνάμεις και τους πολιτικούς ηγέτες σε ρήξη, ακόμα και μετά την αποχώρηση της Γαλλίας από τη Συρία. Η περίοδος της γαλλικής Εντολής συνέβαλε στην πολιτικοποίηση του στρατού στη Συρία. Ήταν σαφές πως οι νέες ελίτ θεωρούσαν την ενίσχυση του στρατεύματος ως βασική προτεραιότητα του νέου κράτους, τόσο για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του από εξωτερικές απειλές, όσο και την ένοπλη ανάληψη της εξουσίας

---

<sup>209</sup> Για την επιρροή της διαδικασίας συγκρότησης κράτους στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής βλ. Mufti, Malik. *Sovereign Creations ...* ο.π.

<sup>210</sup> Ο.π.

<sup>211</sup> Hinnebusch, Raymond, *Globalization, State Formation and Generational Change: Foreign Policy in Syria and Jordan*, San Domenico: European University Institute, 2003, σελ. 44

<sup>212</sup> Khoury, Philip S., *Syria ...* ο.π. σελ. 97

στο εσωτερικό από τις ίδιες.<sup>213</sup> Από την περίοδο της Εντολής, οι συμπαγείς μειονότητες και άλλες αγροτικές ομάδες χρησιμοποίησαν τον στρατό ως όχημα για την κοινωνική τους ανέλιξη με τη βοήθεια των Γάλλων διοικητών. Μετά την ανεξαρτησία και την καθιέρωση ενός ενιαίου εθνικού στρατού, οι Δρούζοι και οι Αλαουίτες χρησιμοποίησαν τον στρατό για να αποκτήσουν και πολιτική ισχύ.<sup>214</sup>

Η δυνατότητα κατάληψης της εξουσίας με ένοπλα μέσα ευνόησε την ανάπτυξη και την άνοδο στην εξουσία ριζοσπαστικών κινημάτων,<sup>215</sup> όπως το Κοινωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα της Συρίας και το Μπάαθ. Ο κύριος φορέας του παναραβισμού, το Μπάαθ εν προκειμένω, κατόρθωσε να ενώσει πολλές μικρομεσαίες κοινωνικές ομάδες, όπως τους μισθωτούς και τους δημοσίους υπαλλήλους, εναντίον των ολιγαρχικών γαιοκτημόνων και των εμποροβιομηχάνων. Η άνοδος των παναραβιστών έφερε παράλληλα τα αγροτικά στρώματα στην επιφάνεια της πολιτικής σκηνής, και το σημαντικότερο, αύξησε την επιρροή των μειονοτήτων που είχαν αποκτήσει πρόσβαση στον στρατό τα προηγούμενα χρόνια.<sup>216</sup>

Η αντίθεση στις περιφερειακές ρυθμίσεις ενσωματώθηκε στο πολιτικό σύστημα της Συρίας, καθώς εμπεριείχε μία ακόμα διάσταση. Η κατάκτηση της εξουσίας από το μπααθικό καθεστώς προέκυψε από μία «αντιιμπεριαλιστική επανάσταση», όπως ευαγγελιζόταν το πραξικοπηματικό κίνημα, με κύριο αντίπαλο του την αριστοκρατική ολιγαρχία, μέλη της οποίας διατηρούσαν σχέσεις με τις εξωτερικές δυνάμεις και είχαν βοηθήσει στη συγκρότηση της περιφερειακής τάξης και την εδραίωση του εδαφικού καθεστώτος της Μέσης Ανατολής. Κατά συνέπεια, το μπααθικό καθεστώς δεν μπορούσε να εξαρτάται από εξωτερικές επεμβάσεις για την επιβίωση του, καθώς το διεθνές status quo ταυτιζόταν με εκπροσώπους των σχηματισμών που είχε ανατρέψει. Η κατάσταση επιδεινωνόταν για τη Δαμασκό από την αύξηση της δύναμης του Ισραήλ και συνέβαλε ακόμα και στην ένωση της Συρίας με ένα άλλο αραβικό κράτος, την Αίγυπτο, με σκοπό τη δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας. Οι απειλές για τις ελίτ προέρχονταν από πολλές κατευθύνσεις, τόσο από το εσωτερικό και τον αραβικό κόσμο εν γένει, όσο και από

---

<sup>213</sup> Hurewitz, J. C., *Middle East Politics* .... ο.π. σελ. 48

<sup>214</sup> Κι ακόμα και οι γόνοι εκείνων των εθνικιστών ηγετών που ενθάρρυναν τους ταλαντούχους νεαρούς να ακολουθήσουν στρατιωτικές καριέρες, δεν κατάφεραν να αποκτήσουν επιρροή στην Ακαδημία ή εντός του στρατεύματος. Houry, Philip S., *Syria* ο.π. σελ. 81-82

<sup>215</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ... ο.π. σελ. 387

<sup>216</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics* ... ο.π. σελ. 192

το εξωτερικό, όπως την απόπειρα πραξικοπήματος με τη βοήθεια της CIA στη Συρία το 1956.<sup>217</sup>

Η ένωση της Συρίας με την Αίγυπτο ενέτεινε τις τάσεις σύγκρουσης των αραβικών ελίτ με το διεθνές σύστημα, τόσο λόγω των κοινωνικοπολιτικών συνεπειών που επήλθαν στο εσωτερικό της Συρίας, αλλά κι επειδή η ίδια η δημιουργία της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας το 1958 κινούταν στο ίδιο πλαίσιο εναντίωσης στα δυτικής προέλευσης σύνορα στη Μέση Ανατολή. Η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία ενίσχυσε τη συγκέντρωση της εξουσίας στο ανώτατο επίπεδο και τις προσπάθειες καταστολής κάθε αντιπολιτευόμενης κίνησης, στη βάση ενός αντιδυτικού δημόσιου λόγου, θέτοντας τις βάσεις για την τελική υπέρσχυση του Μπάαθ στη Συρία τις επόμενες δεκαετίες.<sup>218</sup> Στη σύντομη περίοδο μέχρι τη διάσπαση της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας το 1961, τέθηκαν οι βάσεις για την κυριαρχία του κράτους απέναντι στην κοινωνία, στη βάση της σύγκρουσης με τον εξωτερικό παράγοντα. Ο Αιγύπτιος ηγέτης Νάσερ, στο ζενίθ της πολιτικής επιρροής του στον αραβικό κόσμο, προσπάθησε να αναδιαρθρώσει την οικονομία της Συρίας έπειτα από την «ένωση» και να αναδιοργανώσει τις σχέσεις κράτους και κοινωνίας σε κορπορατιστικές γραμμές, ώστε να καταπολεμήσει τις κοινωνικές συγκρούσεις στα εδάφη της Συρίας και να επεκτείνει τον έλεγχο του κράτους σε στρατηγικούς τομείς, κυρίως τις γεωργικές εκτάσεις και τις βιομηχανίες. Η στρατηγική βασιζόταν στον αποκλεισμό των γαιοκτημόνων, των βιομηχάνων και των εμπορικών ελίτ, από τη διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίων, σφυρηλατώντας δεσμούς μεταξύ του καθεστώτος, των συνδικάτων και των επιχειρηματικών ενώσεων, με βάση το κρατικό χρήμα. Οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις αποδυνάμωσαν την οικονομική αυτονομία των γαιοκτημόνων και βελτίωσαν την ευμάρεια και το εισόδημα των αγροτών, πατρυνάροντας παράλληλα τον αγροτικό πληθυσμό και στερώντας του κάθε αυτονομία.<sup>219</sup>

Στη συνέχεια, το μπααθικό καθεστώς, το οποίο τελικά διαδέχθηκε την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία, κατάφερε να αποδυναμώσει τις παραδοσιακές αγροτικές και επιχειρηματικές ελίτ και να ελέγξει τους δραστήριους τομείς του πληθυσμού, καθιστώντας τις σχέσεις με τα κομματικά στελέχη ως τον μοναδικό

---

<sup>217</sup> Ο.π. σελ. 198

<sup>218</sup> Heydemann, Steven, *Authoritarianism in Syria: Institutions and Social Conflict. 1946-1970*, Ithaca: Cornell University Press, 1999, σελ. 80-87, 109-170

<sup>219</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 205-219

δίαιτο επικοινωνίας μεταξύ κράτους και κοινωνίας. Οι ηγέτες των εργατικών συνδικάτων και των άλλων θεσμών του κράτους διορίζονταν απευθείας από το καθεστώς με τη διαδικασία εκλογής σε εθνικό επίπεδο, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο την επιρροή των εκπροσώπων των τοπικών κοινωνιών. Η γραφειοκρατία και ο δημόσιος τομέας της Συρίας χρησιμοποιήθηκαν ως όργανα πολιτικού ελέγχου και διασφάλισης της ανοχής των πληθυσμών. Η εισροή αραβικής βοήθειας μετά τον πόλεμο του 1973 χρηματοδότησε την επέκταση της κρατικής γραφειοκρατίας και δημοσίων βιομηχανιών.<sup>220</sup> Η εντύπωση ήταν διάχυτη στη Συρία πως η κοινωνική ανέλιξη θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω του μπααθικού κόμματος.<sup>221</sup>

Η αυταρχική συγκρότηση του συριακού κράτους επέτρεψε στο καθεστώς να ασκεί εξωτερική πολιτική βάσει ορθολογικών υπολογισμών, μειώνοντας την παρουσία παραμέτρων εσωτερικής πολιτικής και ασφαλείας στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής. Ο κεντρικός έλεγχος της πολιτικής δραστηριότητας επέτρεψε στο μπααθικό καθεστώς να διαμορφώσει τη συμμετοχή και εκπροσώπηση του πληθυσμού μέσω του κόμματος και κατά το δοκούν.<sup>222</sup> Καθώς η Συρία βρισκόταν σε μια περίοδο κρατικής συγκρότησης, ο σχεδιασμός των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας συνδυαζόταν με την αντιμετώπιση εσωτερικών κινδύνων ασφάλειας,<sup>223</sup> επιτρέποντας στο Μπάαθ να εξουδετερώσει κάθε δυνητική αντιπολίτευση από άλλα κοσμικά πολιτικά κόμματα, όπως τους κομμουνιστές. Παράλληλα με την καταστολή, το καθεστώς δημιούργησε πελατειακά δίκτυα στην κοινωνία και τον στρατό, ώστε να αποτρέψει μία βιώσιμη εναλλακτική στο καθεστώς. Χαρακτηριστικό είναι πως αν και τα κατώτερα στρώματα της γραφειοκρατίας προερχόταν από αγροτικές περιοχές, μετά το 1963, πολλά μεσαία και ανώτερα αξιώματα προορίζονταν για τους μορφωμένους Σουνίτες των αστικών κέντρων.<sup>224</sup>

Σταδιακά το Μπάαθ επέκτεινε τη πελατειακή του βάση πέρα από τα σύνορα του, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στα εκκολαπτόμενα πολιτικά όργανα της Παλαιστίνης, ακόμα και στο οιονεί ανώτατο θεσμικό όργανο του Εθνικού Κοινοβουλίου της Παλαιστίνης (ΕΘΚ). Το Μπάαθ νομιμοποίησε τους Παλαιστίνιους

---

<sup>220</sup> Ο.π. σελ. 266

<sup>221</sup> Ο.π., σελ. 261

<sup>222</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 238-248

<sup>223</sup> Βλ. Mufti, Malik. *Sovereign Creations ...* ο.π.

<sup>224</sup> βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 267

ως πολιτική δύναμη στο εσωτερικό της Συρίας μέσω του ΕΚΘ, συνομιλώντας μαζί τους ή δίνοντας τους αμνηστία και προνόμια, ώστε να εκμεταλλευθεί την επιρροή τους στον αραβικό κόσμο.<sup>225</sup>

Η εξωτερική πολιτική της Συρίας αρχικά εντάχθηκε σε ένα αραβικό εθνικιστικό πλαίσιο ώστε να μειωθούν η επιρροή και τα πολιτικά ερείσματα της φιλελεύθερης, αλλά και της ισλαμικής αντιπολίτευσης στα αστικά κέντρα. Ο μόνος τρόπος για να διατηρηθεί μία αξιοπιστία μεταξύ λόγων και έργων στην άσκηση μίας, φαινομενικά, παναραβικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η αντιπαράθεση με το Ισραήλ. Η απόκτηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων που θα επέτρεπαν στη Συρία να ασκήσει μία αξιόπιστη πολιτική αποτροπής των ισραηλινών στόχων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση μίας στρατηγικής αντιπαράθεσης με το Ισραήλ.<sup>226</sup> Σε διαφορετική περίπτωση, το μπααθικό καθεστώς θα κατάρρεε, είτε λόγω της στρατιωτικής εξόντωσης του από το Ισραήλ, είτε λόγω της απώλειας της πολιτικής συναίνεσης στο εσωτερικό του κράτους.

Σε αντίθεση με τη δεκαετία του 1960 και τα συνεχή πραξικοπήματα στο εσωτερικό της Συρίας, η διακυβέρνηση Άσαντ μετά το 1970 επέδειξε διαφορετικά χαρακτηριστικά, εμπεδώνοντας την κυριαρχία του στο εσωτερικό της Συρίας. Ο Χαφέζ αλ Άσαντ δημιούργησε έναν ιδιότυπο καθεστώς βασιζόμενος στο κόμμα του Μπάαθ και σε πολλά μέλη των αλαουτικών κοινοτήτων στη Συρία.

Η εξωτερική πολιτική της Συρίας χαρακτηρίστηκε από ορθολογισμό, ιδιαίτερα μετά το 1970, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια. Ο Χαφέζ αλ Άσαντ επέλεξε να κυβερνήσει τη Συρία με έναν συνδυασμό αυταρχικότητας και συναίνεσης, προσπαθώντας να χαλιναγωγήσει τις κοινωνικές δυνάμεις στο εσωτερικό της Συρίας, οι οποίες προσπαθούσαν να εκφραστούν αυτόνομα μέχρι τότε, είτε μέσω της θρησκευτικής είτε μέσω της εθνοτικής ταυτότητας. Το Μπάαθ συγκέντρωσε τον έλεγχο της εξωτερικής πολιτικής σε ένα στενό πυρήνα, που όμως δεχόταν τις απόψεις μίας διευρυμένης ομάδας ανθρώπων που εκπροσωπούσαν κοινωνικές δυνάμεις στη Συρία.<sup>227</sup>

Η διαμόρφωση ενός εθνικού στόχου, όπως ήταν η αντιπαράθεση με το Ισραήλ και τη Δύση, βοήθησε το καθεστώς να άσκει εξωτερική πολιτική σε σχετική απομόνωση από τις εσωτερικές πιέσεις. Η ύπαρξη εξωτερικών απειλών ευνόησε τη

---

<sup>225</sup> Ο.π. σελ. 253

<sup>226</sup> Hinnebusch, Raymond, *Globalization ...* ο.π. σελ. 44

<sup>227</sup> Quilliam, Neil, *Syria and the New World Order*, Reading: Ithaka Press, 1999, σελ. 37

συγκρότηση του κράτους, μέσω της ενίσχυσης της επιρροής των ελίτ που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια.<sup>228</sup>

Η εξωτερική πολιτική της Συρίας χαρακτηρίστηκε από ορθολογικές επιλογές, λόγω της ανάγκης της να επιβιώσει στο διεθνές σύστημα της Μέσης Ανατολής, ενώ η αντίθεση της στις περιφερειακές ρυθμίσεις των εξωτερικών δυνάμεων ενίσχυσε την προσπάθεια της Δαμασκού για την ανάληψη της περιφερειακής ηγεμονίας.<sup>229</sup> Κατά συνέπεια, το καθεστώς λάμβανε αποφάσεις βάσει της προσπάθειας βελτίωσης της περιφερειακής του θέσης.

Η πρόσληψη των συστημικών πιέσεων οδήγησε τη Συρία να χρησιμοποιήσει τους διαθέσιμους πόρους στο διεθνές σύστημα ώστε να αναπτύξει μία ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Η πλατιά πολιτικοκοινωνική συμμαχία του μπααθικού κόμματος και οι κορπορατιστικοί θεσμοί του συριακού καθεστώτος<sup>230</sup> καθιστούσαν δυνατή την κινητοποίηση των εσωτερικών πόρων του κράτους, διασφαλίζοντας την κοινωνική συναίνεση της πλειοψηφίας των αγροτικών πληθυσμών.

Η Συρία εντάχθηκε στο διεθνές σύστημα, αποδεχόμενη μόνο ορισμένες από τις παραμέτρους του, όπως τον διπολισμό και αναπτύσσοντας μία στενή σχέση με τον ένα από τους δύο πόλους του διεθνούς συστήματος, τη Σοβιετική Ένωση. Λαμβάνοντας μεγάλα χρηματικά κεφάλαια από τα πετρελαιοπαραγωγά αραβικά κράτη για τη διατήρηση μίας αποτρεπτικής στρατιωτικής ικανότητας εναντίον του Ισραήλ και την ανάπτυξη των βασικών υποδομών της, το Μπάαθ απόκτησε βραχυπρόθεσμη αυτονομία από τις οικονομικές πιέσεις της Δύσης. Κατά συνέπεια, η Συρία χρησιμοποίησε μέρος των εξωτερικών προσόδων, για να διασφαλίσει την επιβίωση της, προβαίνοντας σε προμήθειες στρατιωτικού εξοπλισμού και οπλικών συστημάτων, που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν αδύνατες.<sup>231</sup> Σε αυτό το πλαίσιο όμως, η Συρία κατάφερε να επιβιώσει λόγω των αναθεωρητικών κινήτρων της, που απαιτούσαν την αύξηση της ισχύος της, ακόμα κι όταν μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ανέπτυξε έναν εξαιρετικά διογκωμένο και αναποτελεσματικό κρατικό μηχανισμό.<sup>232</sup> Η εξωτερική απειλή, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση της

---

<sup>228</sup> Ehteshami, Anoushiravan & Hinnebusch Raymond A. *Syria and Iran: middle powers in a penetrated regional system*, New York: Routledge, σελ. 17

<sup>229</sup> Ο.π. σελ. 8

<sup>230</sup> Αναλυτικά βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 238-248

<sup>231</sup> Ehteshami, Anoushiravan & Hinnebusch Raymond A. *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 19

<sup>232</sup> Waldner, David, *State building and late development*, New York: Cornell University Press, 1999



διαφοροποιημένης δομής της συριακής οικονομίας από το καθεστώς, ωθούσε τη Δαμασκό προς μία κατεύθυνση ορθολογισμού στην εξωτερική πολιτική.<sup>233</sup>

Βάσει της πρώτης υπόθεσης εργασίας, θα εξετασθούν οι δύο κεντρικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής της περιόδου, δηλαδή η διαμάχη μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν τη δεκαετία του 1980 και η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990.

## 2.2 Η στροφή προς το Ιράν

Η συγκρότηση της συμμαχίας της Συρίας με το Ιράν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ Ιράκ και Ιράν, καταδεικνύει την ορθολογικότητα των επιλογών της Δαμασκού. Η Δαμασκός συμπαράταχθηκε με την Τεχεράνη, προσφέροντας σαφή στρατιωτική και πολιτική υποστήριξη σε μία κρίσιμη περίοδο για το Ιράν. Η απόφαση της Δαμασκού εκφράστηκε με πολλούς τρόπους, δεν ήταν επιβεβλημένη αλλά ούτε και συνδεδεμένη με την εσωτερική πολιτική κατάσταση στη Συρία. Η συμμαχία είχε ουσιαστικές επιπτώσεις στην ισορροπία ισχύος στην περιοχή, ενισχύοντας σημαντικά τόσο τη Συρία όσο και το Ιράν, σε μία περίοδο όπου η Τεχεράνη βρισκόταν υπό πίεση από την προέλαση των ιρακινών στρατευμάτων.

Στρατιωτικός εξοπλισμός, ομάδες διαχείρισης πολεμικού υλικού, ιατροί και νοσηλευτικές προμήθειες μεταφέρθηκαν αεροπορικώς από τη Συρία προς το Ιράν, λίγο μετά από την έναρξη των εχθροπραξιών του 1980. Η μεταφορά των πυραύλων εδάφους-αέρος SAM-7 ιδιαίτερα, αλλά και των αντιαρματικών πυραύλων Sagger και των ρουκετών RPG-7 ήταν ζωτικής σημασίας για το Ιράν, καθώς η Δύση είχε επιβάλλει εμπάργκο στο νέο καθεστώς και το Ιράν αντιμετώπιζε τρομερές δυσκολίες στην αντικατάσταση του στρατιωτικού εξοπλισμού, το 70% του οποίου ήταν δυτικής προέλευσης.<sup>234</sup> Η σαφής υποστήριξη της Συρίας προς το Ιράν, διαφαίνεται κι από τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με την, εχθρικής προς το Ιράν, Βαγδάτη τον Οκτώβριο του 1980, αφού το Ιράκ θεώρησε εξαιρετικά απειλητική τη μεταφορά 2,000 στρατιωτικών αξιωματούχων και πολεμικού εξοπλισμού από τη Συρία προς το Ιράν με στόχο τη συγκρότηση μονάδων εκτόξευσης πυραύλων.<sup>235</sup>

---

<sup>233</sup> Για τη μορφή της οικονομίας της Συρίας βλ. Perthes, Volker, *The Political Economy of Syria under Asad*, I.B. Tauris, London-New York, 1995

<sup>234</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 33

<sup>235</sup> Kienle, Eberhard, *Ba 'th v Ba 'th ...* ο.π. σελ. 159, 165

Παράλληλα, η Συρία συνέβαλε στην πολεμική προσπάθεια του Ιράν, παρέχοντας πληροφορίες μέσω των συριακών υπηρεσιών ασφαλείας και υποστηρίζοντας αντιπολιτευτικές δυνάμεις στην επικράτεια του Ιράκ με οπλισμό και στρατιωτικούς συμβούλους.<sup>236</sup> Ταυτόχρονα, η Δαμασκό ενίσχυσε τις αντιπολιτευόμενες κουρδικές οργανώσεις του βόρειου Ιράκ και κυρίως την Πατριωτική Ένωση του Κουρδιστάν. Χαρακτηριστικό είναι πως ο ηγέτης της δεύτερης μεγαλύτερης κουρδικής οργάνωσης, Τζαλάλ Ταλαμπανί, εξασφάλισε σημαντικές χορηγίες από τη Δαμασκό, σε μία ξεκάθαρη εχθρική κίνηση εναντίον του Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν.

Παράλληλα, ο συριακός στρατός πραγματοποίησε ασκήσεις στα σύνορα με το Ιράκ, αναγκάζοντας την ιρακινή διοίκηση να διατηρεί έναν αριθμό μεραρχιών στις δυτικές περιοχές, διατηρώντας ταυτόχρονα την αβεβαιότητα του Ιράκ για τις κινήσεις της Συρίας.<sup>237</sup> Η αύξηση της επιρροής του Ιράκ και η επιθετικότητα των ιρακινών στρατευμάτων έσπρωχνε τη Δαμασκό πιο κοντά στην Τεχεράνη. Λίγο πριν τις κινήσεις του συριακού στρατού άλλωστε, ο Ιρανός πρόεδρος Μπάνι Σαντρ είχε επισκεφθεί τη Δαμασκό ζητώντας τη συνδρομή της Συρίας για την αποδυνάμωση των ιρακινών δυνάμεων στο ανατολικό μέτωπο.<sup>238</sup> Η πίεση της Συρίας στα βόρεια σύνορα του Ιράκ διατηρήθηκε μέσω της συνεργασίας με την ιρακινή αντιπολιτευτική ομάδα του Εθνικού Προοδευτικού και Δημοκρατικού Μετώπου, καθηλώνοντας με αυτό τον τρόπο ένα μέρος του ιρακινού στρατού εκεί.

Επιπρόσθετα, η Συρία διέκοψε τη μεταφορά πετρελαίου μέσω του ζωτικού πετρελαιαγωγού Κιρκούκ- Μπανιάς προς την Τρίπολη στο βόρειο Λίβανο, στερώντας ένα ποσό που κατά προσέγγιση υπολογιζόταν στα 7 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως από το Ιράκ.<sup>239</sup> Η απόφαση της Συρίας ήταν ένα καίριο πλήγμα για το Ιράκ, καθώς οι θαλάσσιες μεταφορές μέσω του Κόλπου ήταν εξαιρετικά επικίνδυνες και το Ιράκ επιθυμούσε απεγνωσμένα τη λειτουργία του πετρελαιαγωγού στην επικράτεια της Συρίας. Το κλείσιμο του πετρελαιαγωγού ήταν τόσο σημαντικό ζήτημα για τη Βαγδάτη ώστε να οδηγήσει στην παύση της εξωτερικής βοήθειας που δινόταν από το Ιράκ προς τη Συρία στο πλαίσιο της συμφωνίας του Συμβουλίου της Βαγδάτης του

---

<sup>236</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 84

<sup>237</sup> Marshall, Christin, "Syria-Iran: A Strategic Alliance, 1979-1991," *Orient* 33, September 1992, σελ. 437

<sup>238</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 33

<sup>239</sup> Agha, Hussein & Khalidi, Ahmad, *Syria and Iran: Rivalry and Cooperation*, London: Pinter Publishers, 1995, σελ. 13 Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ... ο.π. σελ. 384

1978 για την υποστήριξη των κρατών του Αραβικού Μετώπου εναντίον του Ισραήλ.<sup>240</sup>

Όμως η συμμαχία των δύο επεκτεινόταν πέρα από το στρατιωτικό και το οικονομικό επίπεδο. Η διπλωματική στάση της Δαμασκού στα αραβικά συμβούλια ενίσχυσε τις θέσεις της Τεχεράνης, αν κι ο Άσαντ αρνήθηκε να υποστηρίξει με δημόσιες δηλώσεις το Ιράν. Η στάση της Συρίας (και σε ένα μικρότερο βαθμό, οι τοποθετήσεις της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και της Λιβύης) παρεμπόδισαν τη μετατροπή της πολεμικής αναμέτρησης σε μία συνολική διαμάχη μεταξύ Περσών και Αράβων ή μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών, παρά τις έντονες προσπάθειες του Σαντάμ Χουσεϊν για την επίτευξη μίας τέτοιου είδους σύγκρουσης.<sup>241</sup> Συνολικά, η στάση της Συρίας απέναντι στον πόλεμο μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ και η πάγια στάση της εναντίον της Βαγδάτης απέτρεψε την κινητοποίηση του αραβικού κόσμου εναντίον του Ιράν. Η Δαμασκός στήριξε τη στάση της στην αποτροπή της σπατάλης πολύτιμων αραβικών πόρων εναντίον ενός μελλοντικού συμμάχου κατά του πραγματικού εχθρού, όπως ισχυριζόταν, του Ισραήλ.<sup>242</sup>

Κατ' αρχάς, η συμμαχία μεταξύ του Ιράν και της Συρίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί από ιδεολογικές παραμέτρους. Θεωρητικά, οι ιδεολογικές παράμετροι μπορεί να αποτελέσουν τη βάση σύναψης συμμαχιών, καθώς ο συντονισμός της εξωτερικής πολιτικής δύο κρατών με παρόμοια πολιτικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά είναι ευκολότερος. Σε αυτό το πλαίσιο, η συμμαχία δύο κρατών με ιδεολογική συνάφεια θα αυξήσει τη δημοφιλία των κυβερνήσεων στο εσωτερικό τους, καθώς η εξωτερική πολιτική τους θα συμβαδίζει με τις πολιτικές αρχές τους. Η συγκρότηση μίας συμμαχίας στη βάση της κοινής ιδεολογίας μπορεί να στηρίζει ένα αδύναμο καθεστώς αποδεικνύοντας πως ανήκει σε ένα ευρύτερο λαοφιλές κίνημα. Η επίκληση ιδεολογικών αρχών από ένα καθεστώς συχνά αποτελεί μία ένδειξη προσπάθειας συγκρότησης συμμαχιών με κράτη που ασπάζονται τα βασικά δόγματα της.<sup>243</sup>

Όμως αυτό δεν συνέβη στη συγκεκριμένη περίπτωση, αφού οι διαφορές των κυρίαρχων πολιτικών ιδεολογιών και των κοινωνικοπολιτικών θεμέλιων στο

---

<sup>240</sup> Η Βαγδάτη συνέχιζε να συμμετέχει στο πρόγραμμα μέχρι τότε, ώστε να πειστεί η Συρία να μεταβάλλει τη στάση της. Kienle, Eberhard, *Ba' th v Ba' th ...* ο.π. σελ. 163

<sup>241</sup> Agha, Hussein & Khalidi, Ahmad, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 10-11

<sup>242</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 384

<sup>243</sup> Walt, Stephen, *The Origins of Alliances ...* ο.π. σελ. 34

εσωτερικό της Συρίας και του Ιράν ήταν αρκετές. Ύστερα από την κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη, ένα ισλαμικό καθεστώς αναδύθηκε στο Ιράν τις πρώτες μέρες του 1979, βασισμένο σε μία συμμαχία μεταξύ των εμπορικών στρωμάτων και θρησκευτικών ηγετών. Το ιρανικό καθεστώς βασιζόταν στην επίκληση θεοκρατικών αρχών και οργάνωσης. Αντίθετα, η νομιμοποιητική βάση του καθεστώτος στη Συρία βασιζόταν στην απόπειρα συγκρότησης μίας κοσμικής παναραβικής σοσιαλιστικής δημοκρατίας.<sup>244</sup>

Κατά συνέπεια, η συμμαχία μεταξύ του Ιράν και της Συρίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί από το μοντέλο που περιγράφηκε παραπάνω, όπου η ιδεολογία ενός κράτους απεικονίζει τα συμφέροντα και τις αξίες των εσωτερικών κοινωνικών δυνάμεων και επηρεάζει την εξωτερική συμπεριφορά ενός κράτους. Η ελίτ της Συρίας δεν θα στήριζε άλλωστε μία πολιτική συμμαχία με το Ιράν στη βάση της ιδεολογικής συγγένειας. Σε κάθε περίπτωση, η αστική επιχειρηματική τάξη της Συρίας, προεξάρχοντας των Σουνιτών Αράβων, επιθυμούσε την παραμονή της Συρίας στο αραβικό στρατόπεδο, με ότι αυτό συνεπαγόταν. Οι Σουνίτες Σύροι ήθελαν να διατηρήσουν τους περιφερειακούς δεσμούς με τα κράτη της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου λόγω και των οικονομικών συμφερόντων τους.<sup>245</sup>

Καθώς τα δύο καθεστώτα δεν μοιράζονταν τον ίδιο αξιακό κώδικα, οι τριβές μεταξύ τους φάνηκαν από τις πρώτες συναντήσεις των αντιπροσώπων των δύο κρατών. Χαρακτηριστικό ήταν πως υψηλοί αξιωματούχοι του ιρανικού καθεστώτος, όπως ο Υπουργός Εξωτερικών Αλί Ακμπάρ Βελαγιατί, έθεταν ως σημαντικά θέματα συζήτησης στις αρχικές συναντήσεις τους με τους Σύρους ομόλογούς τους την απαγόρευση εικόνων έκλυτης ζωής στη συριακή τηλεόραση, όπως οι χοροί ημίγυμων γυναικών για τον εορτασμό του νέου έτους. Όπως ήταν φυσικό, οι προτάσεις αυτές ακούγονταν με μεγάλη δυσπιστία από τους Σύρους.<sup>246</sup>

Ούτως ή άλλως, μία ανάλυση στη βάση των στενών σχέσεων των δυο καθεστώτων θα αποτελούσε ένα μικρό μέρος της ερμηνείας, καθώς η Συρία είχε συνεργασθεί με το Ιράν πριν από τη κατάρρευση του φιλόαμερικανικού καθεστώτος

---

<sup>244</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 2

<sup>245</sup> Η Martha Kessler, ενεργό μέλος της C.I.A. αυτή την περίοδο, ισχυρίζεται πως η Συρία σύναψε τη με το Ιράν, ώστε να αποτρέψει την πιθανή αναστάτωση που θα μπορούσαν να επιτύχουν οι Ιρανοί στο εσωτερικό της Συρίας. Είναι όμως δύσκολο να υποστηριχθεί πως με τόσα ανοικτά μέτωπα που υπήρχαν για την Τεχεράνη, κυρίως με το Ιράκ και τις Ηνωμένες Πολιτείες, θα είχε τη δυνατότητα να επηρεάσει τη Συρία. βλ. Kessler, Martha Neff, *Syria: Fragile mosaic of power*, Washington: National Defense University Press, 1987, σελ. 37, 87-88

<sup>246</sup> Seale, Patrick, *Asad of Syria: the struggle for the Middle East*, London: Tauris, 1989, σελ. 359

του Σάχη. Οι σχέσεις της Συρίας με το Ιράν είχαν αναπτυχθεί μάλιστα σε ικανοποιητικό βαθμό επί του καθεστώτος του Σάχη, λόγω της ύπαρξης της κοινής ιρακινής απειλής. Η Συρία είχε ταχθεί και το 1974 στο πλευρό του Ιράν, όταν φαινόταν πως ένας πόλεμος με το Ιράκ θα ήταν αναπόφευκτος,<sup>247</sup> ενώ παρακολουθούσε με προσοχή την κάθε κίνηση της Τεχεράνης σε αυτό το ζήτημα. Η ανησυχία της Συρίας για τη σύναψη της συμφωνίας του Αλγερίου μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ το 1975, όπου η Βαγδάτη και η Τεχεράνη φάνηκαν να βρίσκουν μία βάση συνεννόησης, οδήγησε τον Χαφέζ αλ Άσαντ να επισκεφθεί ο ίδιος την Τεχεράνη, ώστε να αποτρέψει τη σύναψη μίας συμμαχίας μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων του Κόλπου.

Η συμμαχία με το Ιράν δεν εξηγείται ούτε από την εσωτερική πολιτική αλλά ούτε και από τους κινδύνους ασφαλείας στην επικράτεια της Συρίας. Η σύναψη της συμμαχίας με το Ιράν μείωσε τη δημοτικότητα του Άσαντ στο συριακό πληθυσμό αλλά και στη βάση του κομματικού μηχανισμού.<sup>248</sup> Οι αντιπολιτευτικές οργανώσεις χρησιμοποίησαν τη συμμαχία της Συρίας με το Ιράν ώστε να προπαγανδίσουν πως το καθεστώς ευθύνεται για τον θάνατο μουσουλμάνων αράβων. Η παράνομη αντιπολίτευση κλιμάκωσε τις επιθέσεις της και η αντίδραση της μετατράπηκε σε ένα ισχυρό κτύπημα για το καθεστώς, όταν ισλαμικές οργανώσεις κατέλαβαν την πόλη Χάμα το 1982 και σε έναν θανάσιμο κίνδυνο για τον ίδιο τον πρόεδρο της Συρίας με την πραγματοποίηση τουλάχιστον μίας απόπειρας δολοφονίας με σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας εναντίον του.<sup>249</sup>

Θα πρέπει να τονιστεί πως ακόμα και ο τρόπος που αποφασίστηκε η συμμαχία με το Ιράν ήταν αντίθετος με τις γενικότερες αρχές άσκησης εξωτερικής πολιτικής από τη Συρία. Ο Άσαντ λάμβανε τις αποφάσεις, αναζητώντας την ομοφωνία της ηγετικής του ομάδας, αντίθετα από άλλους ηγέτες κρατών της Μέσης Ανατολής.<sup>250</sup> Στο πλαίσιο της γενικότερης συναίνεσης, ο πρόεδρος της Συρίας ζητούσε, μέχρι τότε, εθιμοτυπικά εισηγήσεις για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής από μία ομάδα σαράντα ακαδημαϊκών.<sup>251</sup> Σε αυτή την περίπτωση όμως, ο Σύρος πρόεδρος έδρασε

---

<sup>247</sup> Kienle, Eberhard, *Ba'th v Ba'th ...* ο.π. σελ. 62-3

<sup>248</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 384 Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 405-6

<sup>249</sup> Seale, Patrick, *Asad of Syria ...* ο.π. σελ. 328-331

<sup>250</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 388-9

<sup>251</sup> Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 408

περισσότερο συγκεντρωτικά. Η απόκλιση από τις αρχές της γενικής συναίνεσης προέκυψε λόγω των ισχυρών πιέσεων εξωτερικής προέλευσης.

Η σύσταση της συμμαχίας μεταξύ Ιράν και Συρίας ερμηνεύεται από το μοντέλο της ισορροπίας ισχύος. Ήταν η περίοδος που η Συρία αντιμετώπιζε δύο άμεσες απειλές για την επιβίωση της από τα κράτη που βρίσκονταν στην περιφέρεια της, το Ιράκ και το Ισραήλ. Η Δαμασκός εξισορρόπησε την αύξηση της ισχύος του Ιράκ, προβαίνοντας σε σύσφιγξη των σχέσεων της με το Ιράν και κάνοντας μία ορθολογική επιλογή, ώστε να αποτρέψει τη επιδείνωση της θέσης της στην περιφερειακή κατανομή ισχύος. Η στενή σχέση της Συρίας με το Ιράν εξισορρόπησε ταυτόχρονα και το Ισραήλ, επιτρέποντας στη Συρία να βελτιώσει μελλοντικά την περιφερειακή ισορροπία ισχύος υπέρ της.<sup>252</sup>

Η συμμαχία της Συρίας με το Ιράν απελευθέρωσε τη Δαμασκό από τη στρατιωτική πίεση της Βαγδάτης, επιτρέποντας της να συγκεντρώσει όλες τις δυνάμεις της στην ισραηλινή απειλή. Οι εχθροπραξίες με το Ιράν δημιούργησαν ένα βασικό μέτωπο για το Ιράκ, όπου ο Σαντάμ Χουσεΐν έπρεπε να συγκεντρώσει σχεδόν το σύνολο των στρατευμάτων του, καθώς, σε αντίθεση με τις αρχικές του προβλέψεις, η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν απέκρουσε την πλειοψηφία των ιρακινών επιθέσεων και αντεπιτέθηκε, καταλαμβάνοντας ιρακινά εδάφη με αραβικούς πληθυσμούς. Το Ιράκ δεν ήταν σε θέση να αντιπαρατεθεί στρατιωτικά πλέον με τη Συρία, πριν ολοκληρωθεί η σύγκρουση του με το Ιράν.

Οι συνέπειες για τη Δαμασκό θα ήταν οδυνηρές, σε περίπτωση που το Ιράν ηττόταν από το Ιράκ, και ουσιαστικά η Δαμασκός θα αναγκαζόταν να εξισορροπήσει τη Βαγδάτη. Η άμεση κατάληψη της ιρακινής περιοχής του Κουζεστάν από το Ιράκ θα εξέθετε τη Συρία σε ένα διπλό μέτωπο, με ενδυναμωμένους τους δύο θανάσιμους εχθρούς της, το Ισραήλ και το Ιράκ.<sup>253</sup> Η πιθανότητα μίας γρήγορης επικράτησης του ιρακινού στρατού ύστερα από την εισβολή του στα ιρακινά εδάφη, θα καθιστούσε το Ιράκ ικανό να απειλήσει τη Συρία από ένα νέο μέτωπο.<sup>254</sup> Παράλληλα, η επίλυση των συνοριακών διαφορών μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν προς όφελος της Βαγδάτης, θα ενδυνάμωνε το Ιράκ σε βαθμό που θα μπορούσε να στραφεί άμεσα εναντίον της Συρίας.

---

<sup>252</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran...* ο.π. σελ. 3

<sup>253</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 383

<sup>254</sup> Ένας βασικός στόχος του Ιράκ ήταν η επίλυση των συνοριακών διαφορών του με το Ιράν, και ίσως η επέκταση της εδαφικής του επικράτειας με την προσάρτηση του ιρακινού Κουζεστάν.

Η συμμαχία της με το Ιράν δεν συγκροτήθηκε στη βάση της μεταφοράς χρηματικών κεφαλαίων, παρά τη διευκόλυνση της συριακής οικονομίας από την ιρανική οικονομική βοήθεια και τις μεταφορές πετρελαίου, σε μία περίοδο που η Δαμασκός αντιμετώπιζε αρκετά προβλήματα, μην μπορώντας να απορροφήσει το κόστος των αμυντικών δαπανών.<sup>255</sup> Άλλωστε, η Σαουδική Αραβία ήταν πρόθυμη να προσφέρει οικονομική βοήθεια στη Συρία, εφ' όσον η συριακή εξωτερική πολιτική εναρμονιζόταν στο πλαίσιο της αραβικής συναίνεσης.<sup>256</sup> Η Σαουδική Αραβία υποσχέθηκε μάλιστα σημαντική οικονομική βοήθεια προς τη Συρία σε τουλάχιστον τρεις περιπτώσεις το 1983, και σε άλλες δύο στιγμές το 1987, εάν συμφωνούσε στην επαναλειτουργία του πετρελαιοαγωγού Συρίας-Ιράκ. Ωστόσο, η Συρία έκρινε πως αυτή η επιλογή θα διευκόλυνε το Ιράκ, προσφέροντας του χρηματικά κεφάλαια σε κρίσιμες στιγμές, ενώ θα ενίσχυε τις τάσεις διαφωνίας μεταξύ Ιράν και Συρίας.<sup>257</sup>

Εάν το Ιράκ κατάφερνε να επικρατήσει εναντίον του επαναστατικού ιρανικού καθεστώτος, η Βαγδάτη θα εξασφάλιζε την πρωτοκαθεδρία στον αραβικό κόσμο. Τα κράτη του Κόλπου θα ήταν πρόθυμα να ανταμείψουν πλουσιοπάροχα όποιον ήταν πρόθυμος να τους προστατέψει από το Ιράν. Το Ιράκ, έχοντας εξουδετερώσει την απειλή των αραβικών καθεστώτων από το Ιράν, θα ήταν ο βασικός αποδέκτης των πετροδολαρίων, ενώ η επιρροή της Συρίας στη Μέση Ανατολή θα συρρικνωνόταν επικίνδυνα.

Η συμμαχία με το Ιράν επέτρεψε τελικά στη Συρία να δράσει εκείνη ως μεσολαβήτρια του Ιράν με τα κράτη του Κόλπου, καθώς οι μοναρχίες θεώρησαν τη Συρία ένα παράγοντα που θα μετρίαζε την επαναστατικότητα του Ιράν.<sup>258</sup> Συμπράττοντας με την Τεχεράνη, η Δαμασκός απέκτησε μεγαλύτερη επιρροή στον αραβικό κόσμο, σε μία περίοδο που υπήρχαν τριβές μεταξύ των αραβικών κρατών και της Συρίας. Τα αραβικά κράτη είχαν απομονώσει διπλωματικά τη Συρία πριν το

---

<sup>255</sup> Οι αμυντικές δαπάνες ανερχόταν σε περισσότερο από το 1/3 των συνολικών κρατικών εξόδων και αποτελούσαν περισσότερο από το 15% του συριακού ΑΕΠ. Η ιρανική οικονομική βοήθεια προς τη Συρία διευκόλυνε προσωρινά το καθεστώς στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε, καθώς η Συρία έλαβε από 300 έως 800 εκατομμύρια δολάρια ετησίως την περίοδο 1982-1986.

<sup>256</sup> Η Σαουδική Αραβία παραδοσιακά θεωρούσε πως θα μπορούσε να μετριάσει τη συμπεριφορά της Συρίας, εάν ενίσχυε οικονομικά τις συριακές δραστηριότητες, ενώ η Συρία φαινόταν να εκμεταλλεύεται την ανησυχία της Σαουδικής Αραβίας για τις αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις της ενδυνάμωσης του Ιράν, εκμιαεύοντας οικονομικές ενισχύσεις. Βλ. Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ... ο.π. σελ. 384

<sup>257</sup> Βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ... ο.π. σελ. 441*

<sup>258</sup> Agha, Hussein & Khalidi, Ahmad, *Syria and Iran ... ο.π. σελ. 10-11, Salloukh, Bassel Fawzi, Organizing Politics ... ο.π. σελ. 443*

1980, εν μέρει λόγω της ισχυροποίησης της στον Λίβανο.<sup>259</sup> Οι σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και το Μαρόκο είχαν επιδεινωθεί στα μέσα του 1980 όταν οι δύο μοναρχίες εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια τους για την αναγνώριση του κινήματος στη Δυτική Σαχάρα ως την Αραβική Δημοκρατία των Σαχαρούι από τα κράτη του «Αραβικού Μετώπου Εναντίον του Ισραήλ» στη συνάντησή τους στην Τρίπολη. Στο ίδιο συνέδριο, η Συρία είχε προτείνει τη συμπερίληψη της Νότιας Υεμένης στα Κράτη του Μετώπου, παρά την αντίθεση της Σαουδικής Αραβίας, με τη Δαμασκό να δηλώνει πως μία επίθεση εναντίον της Νότιας Υεμένης θα θεωρούταν ως προδοσία του παλαιστινιακού αγώνα.<sup>260</sup>

Η άμβλυνση των τεταμένων σχέσεων με τον ευρύτερο περίγυρο της στην αραβική χερσόνησο ήταν πολύ σημαντική, καθώς τα ερείσματα της Συρίας κατέρρεαν στην άμεση περιφέρεια της αυτή την περίοδο. Η Ιορδανία για παράδειγμα συντασσόταν με το αναδυόμενο Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν και αντιτίθονταν στη συριακή πολιτική στο Λίβανο, ακυρώνοντας στην πράξη τη στενή σχέση μεταξύ της Δαμασκού και του Αμμάν μετά το 1975.<sup>261</sup>

Ένα βασικό πρόβλημα των σχέσεων της Συρίας με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, που εμπόδιζε τη βελτίωση της θέσης της στην περιφερειακή κατανομή ισχύος, λύθηκε με τη συμμαχία της με την Τεχεράνη. Η παρουσία ενός σημαντικού αριθμού μελών της αλαουιτικής κοινότητας στον κρατικό μηχανισμό της Συρίας, προεξάρχοντας του προέδρου Χαφέζ αλ Άσαντ, δυσχέραινε τις σχέσεις με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, των οποίων τα καθεστώτα ανήκαν στο κυρίαρχο σουνιτικό δόγμα. Οι αλαουίτες θεωρούνταν ως μη μουσουλμάνοι από τους σούνιτες, με τους ηγέτες των άλλων αραβικών κρατών να αντιμετωπίζουν περιφρονητικά το συριακό καθεστώς λόγω των αλαουιτικών καταβολών του. Ωστόσο η κατάσταση άρχισε να μεταβάλλεται όταν ένα σημαντικό μέλος της ιρανικής ελίτ με προεξάρχουσα θέση της σιιτικής ιεραρχίας και μεγάλη συμβολή στην κινητοποίηση των σιιτικών κοινοτήτων στο προσκήνιο της πολιτικής ζωής στο Λίβανο, ο Ιμάμης Μούσσα αλ Σαντρ, εξέδωσε το 1973 μία θρησκευτική εγκύκλιο που διακήρυσσε πως οι αλαουίτες αποτελούν μέρος του σιιτικού Ισλάμ. Η συγκρότηση μίας στενής σχέσης με το ιρανικό σιιτικό καθεστώς καθιέρωσε τους αλαουίτες ως μέρος του ευρύτερου ισλαμικού κόσμου, αναγνωρίζοντας τους ως μία έκφραση του σιιτικού Ισλάμ. Η σχέση του συριακού

---

<sup>259</sup> Walt, Stephen, *The Origins of Alliances ...* ο.π. σελ. 271

<sup>260</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 31

<sup>261</sup> Βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 415



καθεστώτος με την ιρανική ελίτ είχε προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό, που ο Άσαντ είχε προσφέρει πολιτικό άσυλο στον Αγιατολά Χομείνι, όταν εκείνος είχε εξοριστεί από το Ιράν.<sup>262</sup> Πλέον η Συρία είχε τη δυνατότητα να διαπραγματεύεται με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη με καλύτερους όρους, λόγω της αύξησης της επιρροής της.

Η συμμαχία με το Ιράν βασίστηκε στις ορθολογικές κινήσεις της Συρίας για τη βελτίωση της θέσης της στην περιφερειακή κατανομή ισχύος. Οι ενέργειες του Ιράν συνέβαλαν στη δημιουργία της περιφερειακής τάξης που επιδίωκε η Συρία, διαμορφώνοντας τη βάση μίας συνολικής αναδιάρθρωσης της περιφερειακής ισορροπίας υπέρ της Συρίας.

Η συμμαχία μεταξύ της Συρίας και του Ιράν διόρθωσε την ανισορροπία που προέκυψε από την ενδυνάμωση του Ισραήλ, βασικού συμμάχου των ΗΠΑ, μετά από τη συμμαχία του με την Αίγυπτο.<sup>263</sup> Οι συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ το 1979 είχαν μεταβάλει τους συσχετισμούς ισχύος εις βάρος της Συρίας ενώ η σχέση με τις ΗΠΑ, οι οποίες είχαν συναινέσει στη συριακή επέμβαση στο Λίβανο το 1976, είχε οδηγηθεί σε αδιέξοδο. Πλέον η Συρία θεωρούσε τις ΗΠΑ ως ένα εχθρικό κράτος, λόγω της συμμετοχής τους στις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ, και της δέσμευσης τους να αποστέλλουν οικονομική βοήθεια και προηγμένο στρατιωτικό εξοπλισμό σε ετήσια βάση στην Αίγυπτο ως αντιστάθμισμα της υπογραφής της συμφωνίας ειρήνης με το Ισραήλ. Η Ισλαμική Επανάσταση του Ιράν, όμως, έδειχνε πως η πραγματικότητα ερχόταν σε αντίθεση με την τάξη που προωθούσαν οι ΗΠΑ και το Ισραήλ. Ο Αγιατολάχ Χομείνι σταμάτησε τη ροή πετρελαίου, κατήγγειλε τις συμφωνίες με τη Δύση, διέρρηξε τις διπλωματικές σχέσεις με το Ισραήλ και σε μία συμβολική κίνηση, παρέδωσε το κτίριο που φιλοξενούσε την ισραηλινή πρεσβεία στην Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης.<sup>264</sup>

Επιπρόσθετα, η συμμαχία με το Ιράν επέτρεπε στη Συρία να επικεντρωθεί στη διαμάχη της με το Ισραήλ, όπου υπήρχε ένα σημαντικό διακύβευμα. Το Τελ Αβίβ και η Δαμασκός θεωρούσαν τα εδάφη του Λίβανου ως το κύριο πεδίο σύγκρουσης για την επέκταση της επιρροής τους στην περιοχή. Ο έλεγχος των εδαφών του Λιβάνου ήταν αναπόσπαστο κομμάτι του τροποποιημένου συριακού δόγματος της Ανατολικής

---

<sup>262</sup> Το συριακό καθεστώς είχε αναπτύξει στενές σχέσεις με βασικά μέλη της νέας επαναστατικής κυβέρνησης, όπως ο Ebrahim Yazdi, ο Sadeq Ghotbzadeh, και ο Mustafa Chamran, μέσω της υλικής υποστήριξης που ο Άσαντ τους παρείχε όταν ο Σάχης βρισκόταν ακόμα στην εξουσία. Συνέντευξη Χαντάμ, πρώην αντιπροέδρου συριακής κυβέρνησης στο Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics* ... ο.π. σελ. 436

<sup>263</sup> Ehteshami, Anoushiravan & Hinnebusch Raymond A. *Syria and Iran* ... ο.π. σελ. 5

<sup>264</sup> Seale, Patrick, *Asad of Syria* ... ο.π. σελ. 353

Μεσογείου, ύστερα από την κατάρρευση του ενιαίου αραβικού μετώπου,<sup>265</sup> και της προσπάθειας του Άσαντ να σχηματίσει μία αραβική συμμαχία μεταξύ του Λιβάνου, της Ιορδανίας και των Παλαιστινίων υπό την καθοδήγηση της Συρίας.<sup>266</sup> Ένας κύριος σκοπός του νέου δόγματος ήταν η αποφυγή περικύκλωσης της Συρίας, με τον βασικό κίνδυνο να προέρχεται από την προσπάθεια του Ισραήλ να ελέγξει την κοιλάδα του Μπεκάα στο Λίβανο.<sup>267</sup> Η συμμαχία με το Ιράν αποτελούσε μέρος της στρατηγικής της Συρίας για την αποκατάσταση μίας ευνοϊκής περιφερειακής ισορροπίας ισχύος. Η ενίσχυση της Συρίας στο Λίβανο ήταν εξίσου σημαντική για την αποκατάσταση του γοήτρου της Δαμασκού.<sup>268</sup> Η Συρία ήθελε να αποδείξει στις ΗΠΑ πως οι απαιτήσεις της θα έπρεπε να ικανοποιηθούν, πριν επιτευχθεί οποιαδήποτε συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ με ένα άλλο αραβικό κράτος, όπως ο Λίβανος ή η Ιορδανία.

Κατ' επέκταση, ο άξονας της Δαμασκού με το σιιτικό Ιράν έθεσε στη διάθεση της Συρίας ισχυρές εσωτερικές δυνάμεις στο Λίβανο στη σύγκρουση του με το Ισραήλ.<sup>269</sup> Η συμμαχία με την εξέχουσα δύναμη του σιιτικού Ισλάμ, το Ιράν, διευκόλυνε τη συνεννόηση με αναδυόμενες σιιτικές οργανώσεις, όπως η Χεζμπολάχ, και εμπόδιζε παράλληλα τη σχέση με το κίνημα της Αμάλ στον Λίβανο. Η μεταφορά ανθρώπινου δυναμικού και υλικών πόρων από το Ιράν στο Λίβανο τέθηκαν ουσιαστικά στη διάθεση της Συρίας, λόγω της εγγύτητας της, του μηχανισμού ελέγχου που είχε αναπτύξει η Δαμασκός και της εμπειρίας του Μπάαθ στην εσωτερική πολιτική του Λιβάνου, ύστερα από τη στρατιωτική επέμβαση και την κατοχή του λιβανικού εδάφους από τα στρατεύματα της Συρίας από το 1976.<sup>270</sup>

Ανακεφαλαιώνοντας, η Συρία αντιμετώπισε τον πόλεμο μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ, στο πλαίσιο της συνολικής ισορροπίας ισχύος στην περιφέρεια της. Η εξήγηση της συμπαράταξης με το Ιράν είναι δυνατή με τη χρήση του ρεαλιστικού θεωρητικού μοντέλου, καθώς κανένα άλλο θεωρητικό μοντέλο δεν προσφέρει μία συνολική ερμηνεία της επιλογής. Αγνοώντας τους κινδύνους στην επικράτεια της και την ιδεολογική ασυμβατότητα με το ισλαμικό καθεστώς στο Ιράν, η Δαμασκός

---

<sup>265</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 430

<sup>266</sup> Hinnebusch, Raymond, «Revisionist Dreams ...» ο.π. σελ. 396

<sup>267</sup> Salloukh, Bassel, «Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed», *Middle East Report*, No. 236, Fall, 2005, pp. 14-21

<sup>268</sup> Για τη σημασία του γοήτρου στις διεθνείς σχέσεις βλ. Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή ...* ο.π. σελ. 65-72

<sup>269</sup> Seale, Patrick, *Asad of Syria ...* ο.π. σελ. 364-5

<sup>270</sup> Hinnebusch, Raymond, «Pax-Syriana? The origins, causes and consequences of Syria's role in Lebanon», *Mediterranean Politics*, 3:1, 137 - 160

τάχθηκε με την Τεχεράνη για τη βελτίωση της σχετικής θέσης της Συρίας στην περιφερειακή ισορροπία.

### 2.3 Η σύντομη συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες

Η Συρία ήταν το πρώτο κράτος που καταδίκασε την επίθεση του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990, ενώ άλλες χώρες, όπως η Σαουδική Αραβία, δεν αντέδρασαν τις πρώτες μέρες. Ταυτόχρονα, η Συρία συνεργάστηκε με τα αραβικά κράτη του Κόλπου, αποστέλλοντας αρχικά επίλεκτες μονάδες 4.000 καταδρομέων στον Κόλπο τον Αύγουστο του ίδιου έτους και μεταφέροντας, έπειτα, μία μηχανοκίνητη μονάδα πεζικού, απαρτιζόμενη από 10.000 στρατιώτες και 300 άρματα μάχης από το μέτωπο με το Ισραήλ στον Κόλπο για να συμμετάσχει στην ανακατάληψη των εδαφών του Κουβέιτ.<sup>271</sup>

Επιπρόσθετα, η Συρία συναίνεσε στην πρόσκληση μη αραβικών στρατευμάτων για την προστασία της Σαουδικής Αραβίας από το Ιράκ στο αραβικό συμβούλιο του Καΐρου τον Αύγουστο του 1990. Σε άλλες εποχές, θα ήταν αδιανόητο για το μπααθικό καθεστώς, το οποίο είχε δομηθεί στη βάση ενός αντιδυτικού δημόσιου λόγου, να συνηγορήσει στην παρουσία δυτικών στρατευμάτων στην περιοχή. Η απόφαση της Δαμασκού βοήθησε τις ΗΠΑ καθώς νομιμοποίησε την παρουσία των στρατευμάτων της στην περιοχή, ενώ ενίσχυσε έμμεσα τις προσπάθειες των ΗΠΑ για την εγκαθίδρυση ενός δικτύου βάσεων στον Κόλπο. Εάν η Συρία δεν είχε στηρίξει την παρουσία των αμερικανικών στρατευμάτων, η Σαουδική Αραβία θα αντιμετώπιζε μεγαλύτερα προβλήματα στην πρόσκληση των αμερικανικών στρατευμάτων, λόγω της επιρροής της Συρίας στον αραβικό κόσμο.

Η συμμαχία μεταξύ ΗΠΑ και Συρίας δεν οφείλεται στην ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Οι σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Συρίας χαρακτηρίζονταν ήδη από ένταση πριν από το 1990 ενώ η συμμαχία τους αποσυντέθηκε σταδιακά μετά τον πόλεμο του Κόλπου. Αν κι η Συρία συμμετείχε στην ειρηνευτική διαδικασία και στη Διάσκεψη της Μαδρίτης, η λήξη των συγκρούσεων μείωσε τη συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν επενδύσει μακροπρόθεσμα στη συμμαχία τους με το Ισραήλ, παρά με τη Συρία.

---

<sup>271</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 444

Ταυτόχρονα, η ταύτιση της Δαμασκού με τις πολιτικές των Ηνωμένων Πολιτειών εναντίον του Ιράκ αύξησε τους κινδύνους ασφαλείας για το συριακό καθεστώς. Κατ' επέκταση η θεωρία της παν-εξισορρόπησης δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην ερμηνεία της συριακής εξωτερικής πολιτικής της περιόδου.<sup>272</sup> Η σύμπλευση της Δαμασκού με τη Ουάσιγκτον οδήγησε σε σημαντικές αντιδράσεις στο εσωτερικό της Συρίας, με αρκετές διαδηλώσεις υπέρ του Ιράκ να πραγματοποιούνται σε πόλεις στα βορειοδυτικά και σε περιοχές κοντά στα σύνορα με το Ιράκ και την Τουρκία όπως στην επαρχία Ντάιρ αζ Ζουρ και την πόλη Καμισλί. Ταυτόχρονα, υπήρχαν αναφορές για διαδηλώσεις Παλαιστινίων προσφύγων και φοιτητών στη Δαμασκό. Η δυσαρέσκεια του πληθυσμού για την κρατική πολιτική εκφράστηκε μέσω γκράφιτι, φυλλαδίων και συνομιλιών με ξένους ανταποκριτές, σύμφωνα με τους οποίους, αρκετοί Σύριοι άκουγαν το ραδιοφωνικό σταθμό της Βαγδάτης, εκφράζοντας τη δυσφορία τους για την πολιτική της κυβέρνησης τους και τη συμπάθεια τους για τον Σαντάμ.<sup>273</sup> Αρκετοί διανοούμενοι εξέδωσαν δημόσιες ανακοινώσεις εναντίον της χρήσης των συριακών στρατιωτικών δυνάμεων κατά του Ιράκ. Η επίθεση εναντίον ενός άλλου αραβικού κράτους, που κυβερνούνταν από έναν τόσο αδιάλλακτο αντί-ισραηλινό ηγέτη, όπως πίστευαν, φαινόταν αδιανόητο για πολλούς Σύρους.<sup>274</sup>

Η επιλογή της Δαμασκού για σύγκρουση με τη Βαγδάτη είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των προβλημάτων ασφαλείας του καθεστώτος. Οι πληθυσμοί των ήδη παραμελημένων ανατολικών περιοχών της Συρίας, όπου λόγω της γεωγραφικής απόστασης από την συριακή πρωτεύουσα αλλά και του σουνιτικού χαρακτήρα της περιοχής, οι κυβερνήσεις της Συρίας δεν έδειχναν ενδιαφέρον μέχρι τη δεκαετία του 1980, αποξενώθηκαν εντελώς. Οι επίσημες θέσεις της Συρίας για τη συμμετοχή της στη συμμαχία του ΟΗΕ δεν έπειθαν τους πληθυσμούς στις ανατολικές περιοχές. Η επίσημη θέση της Συρίας για τη δέσμευση της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας της Σαουδικής Αραβίας δεν αρκούσε για να πιστέψουν οι ελίτ της περιοχής πως έπρεπε η Συρία να στραφεί εναντίον του Ιράκ. Εκεί άλλωστε, η επιρροή των κρατικών μέσων επικοινωνίας ήταν ελάχιστη, εν μέρει λόγω της άμεσης πρόσβασης των κατοίκων στα εδάφη του γειτονικού Ιράκ. Η αποξένωση πόλεων της επαρχίας Ντάιρ αζ Ζουρ συνεπαγόταν μακροπρόθεσμους κινδύνους για το καθεστώς,

---

<sup>272</sup> Garnham, David, «Explaining Middle Eastern Alignments ... ο.π. σελ. 69

<sup>273</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ... ο.π. σελ. 444*

<sup>274</sup> Kienle, Eberhard, "Syria, the Kuwait War, and the New World Order" στο Ismael, Tareq & Ismael Jacqueline (επιμ), *The Gulf War and the New World Order, International Relations of the Middle East*, Florida: University Press of Florida, σελ. 386

καθώς η πλειοψηφία των κατοίκων συνδεόταν στενά με ιρακινούς πληθυσμούς. Οι μεγάλες φυλές του Ιράκ επεκτείνονται άλλωστε στην ανατολική Συρία κι η παραδοσιακή ηγεσία των φυλών βρισκόταν στα ιρακινά, κι όχι στα συριακά, εδάφη. Εκτός από την ταύτιση αυτού του πληθυσμού με τους κατοίκους των ιρακινών εδαφών, ο Σαντάμ Χουσεΐν είχε αναπτύξει ισχυρές προσωπικές σχέσεις με πολλούς αρχηγούς φυλών στις ανατολικές περιοχές της Συρίας. Η επιλογή της Δαμασκού να ταχθεί με την Ουάσιγκτον να ταχθεί με την Ουάσιγκτον μπορούσε να είχε εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις για το καθεστώς.

Η συστράτευση με τις ΗΠΑ αποτελούσε όμως μία ορθολογική επιλογή της Συρίας στην προσπάθεια βελτίωσης της θέσης της στην κατανομή ισχύος της περιφέρειας, σε μία χρονική στιγμή που η περιφερειακή ισορροπία ισχύος φαινόταν να μεταβάλλεται υπέρ του Ιράκ. Οι κίνδυνοι για τη Συρία άλλωστε αυξάνονταν. Η υπογραφή της συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Τεχεράνης και της Βαγδάτης το 1988 είχε κληροδοτήσει το Ιράκ με ένα καλό επίπεδο στρατιωτικών δυνάμεων, μία στρατιωτικοποιημένη κοινωνία<sup>275</sup> και πολλούς σκληραγωγημένους στρατιώτες στα δύσβατα εδάφη του Ιράν. Ακόμα κι αν δεν ευσταθούσε η προπαγάνδα του Σαντάμ Χουσεΐν για την ανάπτυξη της πρώτης αραβικής δύναμης με δυναμικό 1,000,000 στρατιωτών, ο ιρακινός στρατός αριθμούσε πάνω από 750.000 στρατιώτες και συγκαταλεγόταν στους πέντε ισχυρότερους στρατούς του κόσμου. Ο καιρός που η Βαγδάτη θα μετέτρεπε τη στρατιωτική υπεροπλία της σε πολιτικά κι εδαφικά οφέλη ίσως είχε φτάσει.

Το Ιράκ θα ενισχυόταν σημαντικά, εάν επιτύγχανε να διατηρήσει τα εδάφη του Κουβέιτ υπό τον άμεσο έλεγχο του. Τα έσοδα από την εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων του Κουβέιτ και η αύξηση της επιρροής της Βαγδάτης στη ρύθμιση των τιμών του αργού πετρελαίου παγκοσμίως θα αύξαναν την επιρροή του Ιράκ σε βαθμό που θα επηρέαζε τις εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι πενιχρές δυνατότητες της Συρίας δεν θα ήταν αρκετές για να αντισταθεί σε έναν δυνητικά πανίσχυρο γείτονα, ιδιαίτερα αν επρόκειτο για τον άσπονδο εχθρό της.

Το Ιράκ ήδη επιδίωκε να αυξήσει την επιρροή του σε όλη τη Μέση Ανατολή, παρέχοντας οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στα φτωχότερα κράτη της περιοχής.<sup>276</sup> Η Βαγδάτη υποστήριξε τη Μαυριτανία στη σύγκρουση της με τη Σενεγάλη αλλά και το ισλαμικό καθεστώς στο νότο του Σουδάν, ενώ ταυτόχρονα

<sup>275</sup> Quilliam, Neil, *Syria and the New World Order*, Reading: Ithaka Press, 1999, σελ. 161

<sup>276</sup> Kienle, Eberhard, *Ba 'th v Ba 'th ...* ο.π. σελ. 94

φαινόταν να αναλαμβάνει την πρωτοκαθεδρία του αραβικού κόσμου, ενθαρρύνοντας την ένωση μεταξύ της Βόρειας και τη Νότιας Υεμένης και αυξάνοντας τους τόνους στην αραβοϊσραηλινή διαμάχη.<sup>277</sup> Το Ιράκ είχε καταφέρει να προσελκύσει τις αραβικές χώρες φθάνοντας στα πρόθυρα συνεννόησης μαζί τους, με παραδοσιακούς υποστηρικτές της Συρίας, όπως η Σαουδική Αραβία, να συνάπτουν ένα σύμφωνο μη-επίθεσης με το Ιράκ τον Μάρτιο του 1989.

Η ενίσχυση του Ιράκ οδηγούσε στην απομόνωση της Συρίας στον αραβικό κόσμο.<sup>278</sup> Η Συρία φαινόταν να χάνει τον έλεγχο του παλαιστινιακού ζητήματος, καθώς το παλαιστινιακό κοινοβούλιο είχε αποδεχθεί κατ' αρχήν τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ 242 και 338 τον Νοέμβριο του 1988, αναγνωρίζοντας εμμέσως την ύπαρξη του κράτους του Ισραήλ. Η δημόσια αποκήρυξη τρομοκρατικών πράξεων και η αναγνώριση του δικαιώματος ύπαρξης του Ισραήλ ακολουθήθηκε από στενότερες διαπραγματεύσεις μεταξύ του Ισραήλ και της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) και έθεσε τις βάσεις για άμεσες συνομιλίες μεταξύ της ΟΑΠ και των Ηνωμένων Πολιτειών με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη να υποστηρίζουν τις ενέργειες του ηγέτη της ΟΑΠ, Γιασέρ Αραφάτ.<sup>279</sup> Η Συρία απέτυχε να αποτρέψει την έναρξη της διαδικασίας επανόδου της Αιγύπτου στο Συνέδριο του Αραβικού Συνδέσμου στο Αμμάν το 1987, καθώς τα συμπεράσματα να αναφέρουν πως η επιλογή σύναψης σχέσεων με την Αίγυπτο αποτελεί δικαίωμα του κάθε κράτους μέλους.<sup>280</sup> Επιπρόσθετα, η πραγματοποίηση μίας έκτακτης συνόδου του Αραβικού Συνδέσμου στην Καζαμπλάνκα το 1989 με σκοπό τη συζήτηση για το αδιέξοδο στο Λίβανο, έδειξε τους κινδύνους διπλωματικής απομόνωσης για τη Συρία, καθώς η Δαμασκός δεν θεωρούσε τα ζητήματα του Λιβάνου ως αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τα άλλα αραβικά κράτη.<sup>281</sup> Λίγο πριν το 1990, η Συρία ήταν το μόνο βασικό αραβικό κράτος που είχε μείνει εκτός των τριών υπάρχοντων οργανισμών διακρατικής συνεργασίας στον Αραβικό κόσμο, του Αραβικού Συμβουλίου Συνεργασίας, του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου και της Αραβικής Ένωσης του Μαγρέμπ.

Ήδη από τα τέλη του 1988, το Ιράκ αμφισβητούσε ακόμα και τον έλεγχο της Συρίας στη βάση της σφαίρας επιρροής της στον Λίβανο. Το αδιέξοδο για τη διαδοχή

---

<sup>277</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 287

<sup>278</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 452

<sup>279</sup> Ο.π. σελ. 455

<sup>280</sup> Ο.π. σελ. 451

<sup>281</sup> Ο.π. σελ. 456

του Προέδρου Ζεμαγιέλ είχε προκαλέσει μία μεγάλη πολιτική κρίση στο Λίβανο, με τον διοικητή των στρατιωτικών δυνάμεων Μισέλ Αούν να προσπαθεί να εκμεταλλευθεί το πολιτικό κενό για να καταλάβει την εξουσία και να μειώσει την πολιτικόστρατιωτική παρουσία της Συρίας. Ο Σαντάμ Χουσεΐν χρησιμοποιούσε κάθε διαθέσιμη δυνατότητα για να εναντιωθεί στις συριακές προσπάθειες επικράτησης των δυνάμεων του Αούν στον Λίβανο.<sup>282</sup> Το Ιράκ ξεκίνησε να μεταφέρει όπλα σε αντισυριακές δυνάμεις στο Λίβανο το φθινόπωρο του 1988, ενώ μία προσπάθεια μεταφοράς πυραύλους εδάφους-εδάφους μεσαίας εμβέλειας, που θα έδιναν τη δυνατότητα στις δυνάμεις του Μισέλ Αούν να απειλήσουν με βομβαρδισμό την πρωτεύουσα της Συρίας, απετράπη από τη Συρία τον Ιούλιο του 1989.<sup>283</sup> Η Βαγδάτη κατάφερε, ωστόσο, να αποστείλει σημαντικές ποσότητες όπλων σε ομάδες που συνδέονταν με τον αντισυριακό συνασπισμό του Αούν, μέσω της Αιγύπτου και της Ιορδανίας το 1989. Παράλληλα, το Ιράκ προσπάθησε να συσπειρώσει τα αραβικά κράτη εναντίον της συριακής στρατιωτικής παρουσίας στο Λίβανο, αναζητώντας τη διπλωματική καταδίκη της.<sup>284</sup>

Σε αυτό το πλαίσιο, η συμπαράταξη με τις ΗΠΑ επέτρεψε στη Συρία να απομονώσει τον αντισυριακό συνασπισμό στο Λίβανο, στερώντας τους έναν ισχυρό σύμμαχο. Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ συναίνεσαν στην χρήση βίας εναντίον των αντισυριακών δυνάμεων, επιτρέποντας στη Συρία να επιβάλει τη Συμφωνία του Τάεφ στο Λίβανο, εξολοθρεύοντας τις δυνάμεις του Μισέλ Αούν τον Οκτώβριο του 1990.<sup>285</sup>

Η ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τη μοναδική πλέον υπερδύναμη μετά το 1989 ήταν μία ορθολογική επιλογή για τη Συρία. Καθώς οι ΗΠΑ φαινόταν πως θα είναι ο μεγάλος νικητής του Ψυχρού Πολέμου, η ένταξη στην αμερικανική συμμαχία θεωρούταν ως ο μόνος τρόπος πιθανής επανάκτησης των Υψωμάτων Γκολάν. Υπήρχε μία εκτίμηση πως το Ισραήλ θα μπορούσε να αναγκαστεί να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τη Συρία υπό την αιγίδα των ΗΠΑ.<sup>286</sup> Η πτώση της Σοβιετικής

---

<sup>282</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 287

<sup>283</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 454

<sup>284</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ...* ο.π. σελ. 287

<sup>285</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991*, London: Faber and Faber, 1993, σελ. 97, Garnham, David, «Explaining Middle Eastern Alignments ...» ο.π. σελ. 69, Hansen, Birthe, *Unipolarity and the Middle East*, Surrey: Curzon Press, 2000, σελ. 145

<sup>286</sup> Hinnebusch, Raymond, “Defying the Hegemon: Syria and the Iraq War”, Paper given at the conference of the European Consortium on Political Research conference, Budapest, September 2005, σελ. 3 Hansen, Birthe, *Unipolarity ...* ο.π. σελ. 128. Ένα παράπλευρο κέρδος της Συρίας θα ήταν η

Ένωσης από το στάτους της υπερδύναμης και κατ' επέκταση η αναδιαμόρφωση της Σύροσοβιετικής σχέσης,<sup>287</sup> ανάγκασαν τη Συρία να προσεταιριστεί τις ΗΠΑ για να επανέλθει στην κεντρική διπλωματική σκηνή. Χρησιμοποιώντας σε αναλογία το βασικό επιχείρημα του Kenneth Waltz για την απλότητα ενός διπολικού συστήματος, οι επιλογές ενός περιφερειακού κράτους σε ένα μονοπολικό σύστημα είναι εξίσου ξεκάθαρες και συνίστανται στην προσέλκυση του προς τον μοναδικό πόλο του διεθνούς συστήματος<sup>288</sup>, όσο διαρκεί η μονοπολικότητα. Η Συρία επέλεξε να διαπραγματευθεί με τις Ηνωμένες Πολιτείες ενώ βρισκόταν ακόμα σε θέση σχετικής ισχύος,<sup>289</sup> διότι σε διαφορετική περίπτωση θα αναγκαζόταν να υποστεί μεγαλύτερο κόστος σε μία μελλοντική διαπραγμάτευση.<sup>290</sup>

Η Συρία κατάφερε να βελτιώσει τη θέση της στον αραβικό κόσμο με τη συμμετοχή στον συνασπισμό κρατών που οικοδομήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η εισβολή του Ιράκ εναντίον ενός άλλου αραβικού κράτους δικαίωσε εν μέρει την επίσημη θέση της για την αποφυγή καταδίκης του Ιράν την προηγούμενη δεκαετία, καταδεικνύοντας πως το Ιράκ αποσυντόνιζε το μέτωπο εναντίον του Ισραήλ.<sup>291</sup> Η Δαμασκός εκμεταλλεύθηκε τις λανθασμένες επιλογές του Σαντάμ Χουσεΐν και βελτίωσε τη θέση της στην περιφερειακή κατανομή ισχύος. Το μοντέλο της ισορροπίας ισχύος μπορεί να εφαρμοστεί για την επεξήγηση της συνεργασίας της Συρίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες εναντίον του Ιράκ, ύστερα από τις πολεμικές επιχειρήσεις του ιρακινού στρατού εναντίον του Κουβέιτ το 1990. Η προσπάθεια ανάληψης ενός ηγετικού ρολού στην περιοχή επισφραγίστηκε από την αναγνώριση της Συρίας από τις ΗΠΑ ως ένα βασικό μέλος της συμμαχίας του Πολέμου του Κόλπου το 1991.

---

αύξηση των αμερικανικών επενδύσεων στη Συρία. ο.π. σελ. 128. Η συμμετοχή της Συρίας στη συμμαχία απέφερε 1 δισεκατομμύριο δολάρια από τα κράτη του Κόλπου, κατ' εκτίμηση. Kienle, Eberhard, "Syria, the Kuwait War, and the New World Order" στο Ismael, Tareq- Ismael Jacqueline (επιμ), *The Gulf War ...* ο.π. σελ. 387

<sup>287</sup> Βλ. Golan, Galia, *Soviet policies in the Middle East: from World War Two to Gorbachev*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, σελ. 140-156

<sup>288</sup> Hansen, Birthe, *Unipolarity ...* ο.π. passim

<sup>289</sup> Kienle, Eberhard, "Syria ... ο.π. σελ. 384-5

<sup>290</sup> Η Συρία χρησιμοποίησε την επιρροή της στο ιρακινό καθεστώς για την απελευθέρωση δύο αμερικανών ομήρων στο Λίβανο τον Απρίλιο του 1990 Βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 459

<sup>291</sup> Goodarzi, Jubin, *Syria and Iran ....* ο.π. σελ. 289



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

### ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ

#### 3.1 Το σύγχρονο βασίλειο

Η δημιουργία της Ιορδανίας επηρεάστηκε σημαντικά από τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και συγκεκριμένα από τον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων για τη διεύρυνση της επιρροής τους στα εδάφη της Μέσης Ανατολής. Η συγκρότηση μίας κεντρικής διοίκησης από τη δυναστεία των Χασεμιτών γύρω από την Κοιλιάδα του Ιορδάνη θα ήταν εξαιρετικά απίθανη, δίχως την ενεργό εμπλοκή της Μεγάλης Βρετανίας, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού για τη διατήρηση της παγκόσμιας και, στη συγκεκριμένη περίπτωση, της περιφερειακής επιρροής της. Η Δυναστεία των Χασεμιτών εκμεταλλεύθηκε τη διεθνή συγκυρία για να συγκροτήσει ένα καθεστώς, το οποίο θα περιστρεφόταν γύρω της, χειραγωγώντας βασικές πληθυσμιακές ομάδες του πληθυσμού και εξαιρώντας άλλες, στη φάση της διαμόρφωσης του πολιτικού συστήματος του βασιλείου.

Η διάρθρωση του καθεστώτος κι η εσωτερική πολιτικοκοινωνική κατάσταση επηρεάστηκε από τον εξωτερικό περίγυρο του βασιλείου, σε τόσο μεγάλο βαθμό που διαμόρφωσε τη συγκρότηση του κράτους. Οι Χασεμίτες περιόρισαν την πρόσβαση των Παλαιστινίων της Δυτικής Όχθης στη διακυβέρνηση των εδαφών, μην ενσωματώνοντας ομαλά τους πρόσφυγες από τα παλαιστινιακά εδάφη και περιορίστηκαν στη νομή οφελών σε μία στενή ελίτ με βάση την Ανατολική όχθη του βασιλείου. Το καθεστώς στελέχωσε τις ένοπλες δυνάμεις με βάση φυλές των Βεδουίνων και μειονοτικές ομάδες, αποκλείοντας ουσιαστικά τον παλαιστινιακό πληθυσμό, στηριζόμενο στην εξωτερική προστασία του από τις μεγάλες δυνάμεις. Η επιβίωση του βασιλείου θα ήταν μάλλον αδύνατη δίχως την υποστήριξη από το εξωτερικό.

Η εξάρτηση του βασιλείου από το διεθνές σύστημα μετέτρεψε την Ιορδανία σε ένα κράτος εισοδηματία, εξαρτημένη από τη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια, τόσο από τη Δύση και τα πλούσια αραβικά κράτη. Το καθεστώς οργάνωσε ένα ανταρχικό κράτος, εξουδετερώνοντας πολιτικούς αντιπάλους και χειραγωγώντας κοινωνικές

ομάδες, με τη χρήση των κεφαλαίων από το εξωτερικό.<sup>292</sup> Η διαδικασία συγκρότησης του καθεστώτος οδήγησε στη δημιουργία ενός κράτους, η εξωτερική συμπεριφορά του οποίου επηρεαζόταν άμεσα από τις πιθανότητες ανατροπής του από το εσωτερικό. Κατά συνέπεια, το βασίλειο έθετε ως προτεραιότητα την αντιμετώπιση των απειλών για την παραμονή του στην εξουσία, παρά τη βελτίωση της θέσης της Ιορδανίας στο περιφερειακό σύστημα. Οπότε, δεδομένων των ανωτέρω, η επιρροή του διεθνούς συστήματος στη φάση της συγκρότησης της Ιορδανίας ως κράτους συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της μετέπειτα εξωτερικής συμπεριφοράς της.

Με στόχο την ανάπτυξη και την επαλήθευση του παραπάνω επιχειρήματος, πως δηλαδή η συμπεριφορά της Ιορδανίας επηρεάζεται από την κρίσιμη περίοδο της συγκρότησης της, θα ακολουθήσει αρχικά α) μία συνοπτική ανάλυση της φάσης διαμόρφωσης της Ιορδανίας. Η προσέγγιση θα ξεκινήσει από τις αρχές του εικοστού αιώνα, όταν η δυναστεία των Χασεμιτών κατέλαβε εδάφη ανατολικά της Κοιλιάδας του Ιορδάνη που συνέδεαν την ιστορική περιοχή της Συρίας με την Αραβική Χερσόνησο. Έπειτα, θα υπάρξει μνεία στην περίοδο που οδήγησε στη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην οποία υπάγονταν τα εδάφη μέχρι το 1918, ενώ η εισαγωγική ανάλυση θα ολοκληρωθεί με μία αναφορά στη δεκαετία του 1970. Τέλος, μέσω της εξέτασης της συμπεριφοράς της Ιορδανίας σε τρία σημαντικά ζητήματα από το 1979 έως το 1994 και συγκεκριμένα β) την ολοκλήρωση της συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, γ) την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και δ) τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης της Ιορδανίας με το Ισραήλ, θα υποστηριχθεί πως η εξωτερική συμπεριφορά της Ιορδανίας είναι απότοκο της σύστασης της ως ενός κράτους εισοδηματία.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εξέταση των ανωτέρω περιπτώσεων θα καταδείξει πως η εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας δεν βασίζεται στην προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης της στην περιφέρεια, σε αντίθεση με την εξωτερική πολιτική της Συρίας, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η εξάρτηση του βασιλείου από το διεθνές σύστημα συγκρότησε το βασίλειο ως ένα έμμεσο κράτος-εισοδηματία με συνέπεια η εξωτερική πολιτική του βασιλείου να βασίζεται στη διπλωματική προσέγγιση, κι όχι στη στρατιωτική αποτροπή, κι οι επιλογές του καθεστώτος να επηρεάζονται σημαντικά από την πιθανότητα αναταραχών στην Ιορδανία και τη

---

<sup>292</sup> Brynen, Rex, "Economic Crisis and Post-Rentier Democratization in the Arab World: The Case of Jordan", *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 25, No. 1. Mar., 1992, pp. 69-97, Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics* ο.π. σελ. 121

συνεχή ανάγκη διατήρησης της εξουσίας από το καθεστώς. Κατά συνέπεια, ο τρόπος δημιουργίας και συγκρότησης της Ιορδανίας είχε ως συνέπεια το βασίλειο να επηρεάζεται σημαντικά, όσον αφορά σε βασικές αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής του, από τη σταθερότητα στο εσωτερικό της και τη δυνατότητα ή αδυναμία εξωτερικών δυνάμεων να εγγυηθούν την επιβίωση του καθεστώτος.

### 3.1.1 Η περίοδος της Εντολής

Ως βασικό πέρασμα εμπορευμάτων και νομάδων, τα εδάφη ανατολικά της κοιλάδας του Ιορδάνη επηρεάζονταν άμεσα από τις εξελίξεις στον μουσουλμανικό κόσμο. Μέχρι το 1914 και την έναρξη του Μεγάλου Πολέμου, η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε καταφέρει να ελέγχει τις κύριες οδικές αρτηρίες από τον Βόσπορο προς την Αραβική Χερσόνησο. Τα νέα του χαλιφάτου μεταφέρονταν γρήγορα από τη μία άκρη του μουσουλμανικού κόσμου στην άλλη.

Οι προσπάθειες δημιουργίας μίας συγκεντρωτικής μορφής διοίκησης από την Υψηλή Πύλη στα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα επέδρασαν καταλυτικά στα εδάφη της Μέσης Ανατολής, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών γύρω από τον ποταμό Ιορδάνη. Οι τοπικοί πληθυσμοί εξοικειώθηκαν σταδιακά με τις πρακτικές συνέπειες της παρουσίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή. Οι κατασταλτικές δράσεις των οθωμανικών δυνάμεων μείωσαν σημαντικά τις επιδρομές των φυλών στα εμπορικά καραβάνια και τους εγκατεστημένους πληθυσμούς, ενώ δείγματα μετασχηματισμού των παραδοσιακών συμπεριφορών της περιοχής εμφανίστηκαν ύστερα από την επιβολή της κεφαλικής φορολόγησης και τη στρατολόγηση του πληθυσμού σε συνδυασμό με τις πρωτοβουλίες τόνωσης της οικονομικής δραστηριότητας από την Υψηλή Πύλη, όπως τη δημιουργία του σιδηροδρόμου της Χιτζάζ και τη χορήγηση επιδομάτων σε ισχυρούς φυλάρχους.<sup>293</sup> Φυλές μετατοπίστηκαν, πληθυσμοί μετεγκαταστάθηκαν και νέες πόλεις ιδρύθηκαν από την επέκταση των διοικητικών δομών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Μέση Ανατολή. Το αυτοκρατορικό κέντρο και οι εξελίξεις στον μουσουλμανικό κόσμο σχετικά με το ζήτημα του χαλιφάτου συνέχισαν να επηρεάζουν την περιοχή, ενόσω η

---

<sup>293</sup> Robins, Phillip, *The History of Jordan*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, σελ. 6-15, Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan*, London: I.B. Tauris, 1993, σελ. 42-44 Rogan, Eugene, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Transjordan, 1850-1921*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

Οθωμανική Αυτοκρατορία από παράγοντας του διεθνούς συστήματος μετατρεπόταν σε πεδίο ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων, της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας προεξάρχοντος.

Η στροφή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς τον τουρκικό εθνικισμό μετά την Επανάσταση των Νεότουρκων οδήγησε άλλες οiwονόι εθνικές κοινότητες να εντείνουν τη δράση τους εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινωνικοί σχηματισμοί των αραβικών ελίτ και η μεταξύ τους συνεννόηση έθεσαν τις βάσεις για μία μελλοντική κοινή πορεία ενός αραβικού κόσμου. Από το τέλος του δεκάτου ένατου αιώνα, οι πρώτες μυστικές ενώσεις συγκρότησαν ένα ευρύ δίκτυο ανθρώπων, όπου συζητούνταν οι τρόποι παλιγγενεσίας του αραβικού έθνους.

Παράλληλα, οικογένειες με φήμη στον ισλαμικό κόσμο κατάφεραν να ανέλθουν στην ιεραρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να αποκτήσουν αξιώματα από τους Οθωμανούς, προτάσσοντας την επιρροή τους στην δυσπρόσιτη έρημο και τις φυλές των βεδουίνων. Η Δυναστεία των Χασεμιτών αποτελούσε μία χαρακτηριστική περίπτωση αξιοποίησης της πρόσβασης στην οθωμανική αυλή, καθώς ο σαρίφης Χουσεΐν, μία ηγετική φυσιογνωμία της Δυναστείας, κατάφερε να ηγηθεί ενός διοικητικού και στρατιωτικού μηχανισμού και να ελέγχει ουσιαστικά σημαντικές περιοχές της Αραβικής χερσονήσου, στο όνομα της Οθωμανικής Πύλης.

Καθώς η σταδιακή αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οδήγησε τις μεγάλες δυνάμεις στον σχεδιασμό της επόμενης μέρας, η δυναστεία των Χασεμιτών βρέθηκε στο επίκεντρο της μετεξέλιξης του περιφερειακού συστήματος. Ο βρετανικός σύνδεσμος με τον φημισμένο Οίκο του μουσουλμανικού κόσμου επηρέασε την πορεία των γεγονότων.<sup>294</sup> Οι δεσμοί του Αμπντάλλα με το δίκτυο των αράβων εθνικιστών καθιστούσε τη στήριξη προς τη Χασεμιτική Δυναστεία μέρος της στρατηγικής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας υπέρ του παναραβισμού και μία μορφή επένδυσης σε φίλιες δυνάμεις στην περιοχή. Το ξέσπασμα του Α' Παγκόσμιου Πολέμου επιτάχυνε τις εξελίξεις, μειώνοντας τις δυνατότητες έλεγχου των εδαφών

---

<sup>294</sup> Η σοβαρή πιθανότητα απώλειας του ελέγχου των αραβικών εδαφών εκ μέρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ειδικά μετά από τη ενδυνάμωση των σχέσεων της Υψηλής Πύλης με την Αυτοκρατορική Γερμανία, ώθησε τη Μεγάλη Βρετανία να προετοιμάσει το έδαφος για τη νέα κατάσταση. Από τη βάση τους στο Κάιρο, οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών βρισκόταν σε επαφή με τις αραβικές εθνικιστικές ενώσεις στην ευρύτερη περιοχή της ιστορικής Συρίας. Το βρετανικό προσωπικό του Αραβικού Γραφείου του Καΐρου διευκόλυνε τις υπάρχουσες επαφές μεταξύ αυτών των ενώσεων και τους απογόνους του σαρίφη Χουσεΐν και κυρίως τον νεότερο υιό του, πρίγκιπα Φεισάλ, αλλά και τον μεσαίο υιό του, Αμπντάλλα, θεωρώντας πως η ενδυνάμωση του ρεύματος του παναραβισμού θα λειτουργούσε προς όφελος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan ...* ο.π. σελ. 158

από το οθωμανικό αυτοκρατορικό κέντρο και δίνοντας μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων στους σχηματισμούς που είχαν δημιουργηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

Όταν η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτέλεσε ένα ορατό ενδεχόμενο, η Χασεμιτική Δυναστεία ακολούθησε μία ανεξάρτητη πορεία, βασισμένη στην προοπτική ενοποίησης των πόλεων και των φυλών της Αραβίας, με στόχο την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας για την πραγμάτωση των σχεδίου της. Ο Χασεμίτης πρίγκιπας Αμπντάλλα, υιός του Χουσεΐν και μελλοντικός βασιλιάς της Ιορδανίας, σύνδεσε τις φιλοδοξίες του πατέρα του με το ριζοσπαστικό κίνημα του αραβικού εθνικισμού, έχοντας βρεθεί κοντά στους εκπροσώπους του ρεύματος από το 1912 έως το 1914.<sup>295</sup> Η προοπτική ελέγχου μίας τόσο μεγάλης εδαφικής επικράτειας, όσο εκείνης όπου κυριαρχούσαν αραβόφωνοι πληθυσμοί, ήταν ένα μεγάλο θέλημα για τον Οίκο των Χασεμιτών.

Παράλληλα, η επιρροή των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή αυξήθηκε θεαματικά. Το είδος, όμως, της βρετανικής παρουσίας στη Μέση Ανατολή μεταβλήθηκε, καθώς οι παγκόσμιες διαστάσεις του Μεγάλου Πολέμου μείωσαν τα κονδύλια που η Μεγάλη Βρετανία μπορούσε να διαθέσει για τη διατήρηση της επιρροής της στη Μέση Ανατολή. Το Λονδίνο θεώρησε πως η βρετανική επιρροή θα διασφαλιζόταν μέσω εντεταλμένων στρατιωτικών αξιωματούχων που θα παρείχαν συμβουλές στις τοπικές ελίτ και θα διατηρούσαν επιτόπου την τάξη με έναν περιορισμένο προϋπολογισμό. Σε αυτό το μοτίβο, οι Βρετανοί ανέπτυξαν σχέσεις με επιφανείς μουσουλμανικές οικογένειες, οι οποίες θα μπορούσαν να επιβιώσουν στο κενό που άφηνε η οθωμανική κατάρρευση και να υλοποιήσουν τα βρετανικά σχέδια. Κατ' επέκταση, η Χασεμιτική Δυναστεία βρέθηκε σε θέση να επωφεληθεί από τις εξελίξεις.

Στα μέσα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου κορυφώθηκε η προσπάθεια των Χασεμιτών να εκμεταλλευθούν τη νέα διαμορφωθείσα κατάσταση. Όταν η Μεγάλη Βρετανία πείστηκε πως ένας φημισμένος Οίκος στον αραβικό κόσμο θα μπορούσε να συσπειρώσει τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς και να αποτρέψει την επέκταση της επιρροής των αντίπαλων δυνάμεων του Άξονα στη Μέση Ανατολή, ο πατριάρχης των Χασεμιτών, σαρίφη Χουσεΐν, κήρυξε την αποσκίρτηση των Αράβων από την

---

<sup>295</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, London: Penguin Books, 2007, σελ. 3

Οθωμανική Αυτοκρατορία.<sup>296</sup> Η Αραβική Εξέγερση του 1916 είχε περιορισμένα αποτελέσματα στην κατάσταση στο έδαφος, αλλά κατέδειξε στους Βρετανούς πως η Δυναστεία των Χασεμιτών φιλοδοξούσε να επιβάλει μία κεντρική διοίκηση σε μία δύσβατη και προνεωτερική περιοχή, όπου δρούσαν πολλές ένοπλες ομάδες. Κατά συνέπεια, οι φιλοδοξίες των Χασεμιτών θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την προώθηση των βρετανικών συμφερόντων. Οι Βρετανοί ήταν πρόθυμοι να επενδύσουν μικρά χρηματικά ποσά στη Μέση Ανατολή για τη διατήρηση της επιρροής τους, τα οποία όμως για τα δεδομένα της περιοχής και τη γενικότερη ένδεια, ήταν πολύ σημαντικά, ιδιαίτερα για τους Χασεμίτες ώστε να μπορέσουν να εξασφαλίσουν την χρηματοδότηση των υποστηρικτών τους.

Ταυτόχρονα, οι Χασεμίτες αξιοποίησαν το ρεύμα πολιτικής ενοποίησης των αραβικών πληθυσμών στη Μέση Ανατολή, αποκομίζοντας περαιτέρω οφέλη από την υποστήριξη της δράσης των παναραβιστών από τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Τα όνειρα των παναραβικών οργανώσεων έγιναν σημείο αναφοράς από τις παρυφές της οροσειράς του Άτλαντα στο Μαρόκο στο Δέλτα του Νείλου μέχρι τις άκρες της Μεσοποταμίας. Η δράση των δικτύων των αράβων εθνικιστών, μέσω των οποίων πολλά πρώην μέλη του Οθωμανικού στρατού έφταναν από διαφορετικά μέρη για να ενταχθούν στις δυνάμεις της Χασεμιτικής δυναστείας, συνδυάστηκε με την εμπλοκή της Μεγάλης Βρετανίας στην περιοχή. Ο μύθος του χρυσού που έρεε από τη Βρετανία στα κιβώτια των Χασεμιτών ωθούσε πολλούς τυχοδιώκτες στη Χιτζάζ εκείνη την εποχή.<sup>297</sup> Επιπρόσθετα όταν το 1920 η στρατιά του νεώτερου πρίγκιπα των Χασεμιτών, Φεισάλ, ηττήθηκε και εκδιώχθηκε από τη Συρία, πολλοί πρώην άραβες σύντροφοί του προσέγγισαν τον Αμπντάλλα, προσφέροντας τις υπηρεσίες τους. Ξεκινώντας από τη Χιτζάζ και έχοντας στρατολογήσει δύο χιλιάδες άτομα, ο Χασεμίτης πρίγκιπας έφτασε στα εδάφη ανατολικά του Ιορδάνη και κήρυξε την ίδρυση του εμιράτου της Υπεριορδανίας, ως ένα μεταβατικό στάδιο μέχρι τη δημιουργία ενός ενιαίου αραβικού κράτους.<sup>298</sup> Η διάσταση ενός ιδεατού αραβικού κέντρου, γύρω από το οποίο περιστρέφονταν οι εκάστοτε σχηματισμοί των αράβων ηγετών, ήταν απαραίτητη για το εμιράτο, καθώς δεν υπήρχαν ίχνη εθνικής

---

<sup>296</sup> Οι Νεότουρκοι φαινόταν πως είχαν πάρει το μέρος των Δυνάμεων του Άξονα, έχοντας εξασφαλίσει συνδέσμους με τους Γερμανούς, με αποτέλεσμα να υπάρχει η πιθανότητα, ο Οθωμανός Σουλτάνος να συνταχθεί μαζί με τον Άξονα, η στάση του, ως ηγέτης του Μουσουλμανικού κόσμου, να ενθαρρύνει την αναταραχή στους πληθυσμούς της Μέσης Ανατολής και να απειλήσει τις βρετανικές αποικίες στην Ινδία και τις γαλλικές στη βόρεια Αφρική.

<sup>297</sup> Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan* ... ο.π. σελ. 84

<sup>298</sup> Ο.π. σελ. 82-3

συνείδησης πριν τη δημιουργία του εμιράτου, ενώ τα εδάφη ανατολικά του Ιορδάνη δεν είχαν ποτέ κοινή διακυβέρνηση στο παρελθόν.<sup>299</sup>

Έχοντας ένα αξιοσημείωτο ιστορικό εξωτερικών επιρροών στη διάρκεια των προηγούμενων αιώνων, η Χασεμιτική Δυναστεία έθεσε εξ' αρχής την πρόσβαση της σε εξωτερική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια ως βασική προτεραιότητα για τη διοίκηση των εδαφών ανατολικά του Ιορδάνη και την περαιτέρω ανάπτυξη του βασιλείου. Η αδυναμία της γηγενούς οικονομικής βάσης της Ιορδανίας καθιστούσε, εν πολλοίς, απαραίτητη την υποστήριξη από το εξωτερικό. Με έναν πληθυσμό περίπου 400.000 ατόμων,<sup>300</sup> περιορισμένους φυσικούς πόρους και αγροτική παραγωγή μικρού μεγέθους με μεγάλες διακυμάνσεις λόγω των άστατων κλιματικών συνθηκών, οι οικονομικές προοπτικές της χώρας ήταν δυσοίωνες.<sup>301</sup> Η χρηματοδότηση ενός προϋπολογισμού κεντρικής διοίκησης των περιοχών ανατολικά του ποταμού Ιορδάνη ήταν αδύνατη λόγω της περιορισμένης οικονομικής δραστηριότητας.

Η δημιουργία μίας συγκεντρωτικής διοίκησης γύρω από τα εδάφη του Ιορδάνη κατέστη δυνατή λόγω της ικανότητας του εμίρη Αμπνταλλά να εξασφαλίζει την εμπιστοσύνη των φύλαρχων της ερήμου και να συγκεντρώνει ταυτόχρονα την οικονομική υποστήριξη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Καθώς τα εδάφη του Ιορδάνη θεωρούνταν ακυβέρνητα από τη Δύση, το Λονδίνο ήταν πρόθυμο να διοχετεύσει κονδύλια προς τους Χασεμίτες, ώστε να αποτρέψει τις επιθέσεις εναντίον γαλλικών στόχων στη γειτονική Συρία και τη διατάραξη των ομαλών σχέσεων μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας. Ο Χασεμίτης πρίγκιπας εκμεταλλεύθηκε την ανυπαρξία μίας κεντρικής διοίκησης στην περιοχή, η οποία έθετε σε κίνδυνο τη συμμαχία μεταξύ της Γαλλίας και της Αγγλίας,<sup>302</sup> ώστε να επεκτείνει την επιρροή του βασιλείου του σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επικράτεια.

Μόνο η Βρετανία θα μπορούσε να προσφέρει τη δυνατότητα στη Χασεμιτική Δυναστεία να επιβάλει μακροπρόθεσμα τον έλεγχο της στην επικράτεια των εδαφών του Ιορδάνη. Η στήριξη στην οικονομική βοήθεια, εκτός από μία διέξοδο στα οικονομικά προβλήματα του εμιράτου, αποτελούσε ταυτόχρονα τον μοναδικό τρόπο

---

<sup>299</sup> Massad, Joseph A., *Colonial Effects*, New York: Columbia University Press, 2001, σελ. 27

<sup>300</sup> Gubser, Peter, *Jordan, Crossroads of Middle Eastern Events*, Colorado: Westview Press, 1983, σελ. 12

<sup>301</sup> Brand, Laurie A. *Jordan's Inter-Arab Relations The Political Economy of Alliance Making*, New York: Columbia University Press, 1994, σελ. 42

<sup>302</sup> Βλ. Αναλυτικά στο Alon, Yoav, *The Making of Jordan, Tribes, Colonialism and the Modern State*, New York: I.B. Tauris, 2007, Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan* ... ο.π.

για να διατηρήσει την εξουσία του ο Αμπντάλλα στο εσωτερικό του βασιλείου. Οι κίνδυνοι για τη Χασεμιτική Δυναστεία έβριθαν, καθώς, ακόμα και κατά την περίοδο πριν από τη δημιουργία της Ιορδανίας ως ενός οιωνοί κράτους με κεντρική διοίκηση, τα περισσότερα αραβικά κράτη εποφθαλμιούσαν την απόσπαση εδαφών της ή και την απορρόφηση του συνόλου της επικράτειας της. Ταυτόχρονα, αντίθετα με τους συντηρητικούς κύκλους του νότου που εκτιμούσαν την μακρινή καταγωγή του Αμπντάλλα από τον προφήτη Μωάμεθ, ο πληθυσμός στα αστικά κέντρα και την περιφέρεια, και ιδιαίτερα στις φυλές, αντιστέκονταν στην επιβολή περιορισμών στις καθημερινές πρακτικές τους που συνεπαγόταν η παρουσία μίας κεντρικής διοίκησης` πολλώ δε μάλλον που οι προσπάθειες θεσμοθέτησης κανόνων πραγματοποιούνταν με τη δύναμη των όπλων από μία μη γηγενή δυναστεία. Άλλωστε, οι Χασεμίτες συχνά εκδήλωναν την νοσταλγία τους για τα παλιά μεγαλεία της Χιτζάζ στις προσωπικές συζητήσεις τους και η περιφρόνηση για τα νέα εδάφη που εξουσίαζαν μεταφερόταν γρήγορα στις ελίτ της κοιλάδας του Ιορδάνη, αυξάνοντας τη δυσαρέσκεια των τοπικών πληθυσμών. Δεδομένων των συνθηκών, η στήριξη στη βοήθεια από το εξωτερικό κρίθηκε απαραίτητη από την ηγεσία των Χασεμιτών. Όπως αναλύει ο Αντνάν Αμπού Οντέχ, μετέπειτα μέλος την βασιλική αυλής, «η πρόκληση της επιβίωσης εμποτίστηκε στην πολιτική ψυχολογία της ελίτ. Υπήρχε ένας αληθινός φόβος πως χωρίς έναν εξωτερικό στρατηγικό εταίρο, η Ιορδανία θα εξανεμιζόταν. Κατά συνέπεια, η Ιορδανία χρειαζόταν να αναπτύξει έναν περιφερειακό ρόλο, με σκοπό να διασφαλίσει έναν τέτοιο εταίρο. Μέχρι το 1956, στην Ιορδανία επιβλήθηκε ένας τέτοιος ρόλος από τη Βρετανία.»<sup>303</sup>

Η σχέση του εμιράτου με τη Μεγάλη Βρετανία ήταν κομβικής σημασίας. Από την πρώτη στιγμή της διακυβέρνησης της, η Χασεμιτική Δυναστεία της Ιορδανίας λάμβανε σημαντική εξωτερική οικονομική βοήθεια. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1924-1925 μέχρι και το 1943-1944, περισσότερο από το 50% των συνολικών κυβερνητικών εσόδων προέρχονταν από επιχορηγήσεις, με τη μορφή βοήθειας από το εξωτερικό, οι περισσότερες εκ των οποίων αποτελούσαν συνεισφορές της βρετανικής κυβέρνησης.<sup>304</sup>

Πέρα από τη διαρκή μεταφορά οικονομικών κεφαλαίων, η δημιουργία ενός αξιόμαχου ένοπλου σώματος ήταν καθοριστική για την επιβίωση της Ιορδανίας ως

---

<sup>303</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 462

<sup>304</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World: Institution Building and the Search for State*, New York: Columbia University Press, 1988, σελ. 42, 156-7



κράτους. Η λειτουργία της Αραβικής Λεγεώνας, ο επικεφαλής της οποίας οριζόταν από τη Βρετανική Αυτοκρατορία, συνέβαλε τα μέγιστα στην μακροημέρευση των Χασεμιτών στο Αμμάν. Τα βρετανικά προπύργια σε κομβικά σημεία της περιοχής, τα οποία είχαν ήδη δημιουργηθεί πριν το 1920, παρείχαν τα βασικά στοιχεία του στρατιωτικού μηχανισμού για τη δημιουργία του εμιράτου. Έπειτα, η εμπλοκή κι η οικονομική υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας συνετέλεσε στην ενίσχυση του παλατιού, παρέχοντας στο εμιράτο έναν οιονεί στρατιωτικό βραχίονα. Κατά συνέπεια, όταν ο Αμπντάλλα έφθασε στην Ιορδανία, η Χασεμιτική Δυναστεία διέθετε πρόσβαση σε ένοπλες δυνάμεις, στις οποίες θα μπορούσε να στηριχθεί σε κομβικές στιγμές. Η Αραβική Λεγεώνα, υπό τη διοίκηση της Μεγάλης Βρετανίας, ήταν τόσο σημαντική για το εμιράτο, ώστε οι Βρετανοί να έχουν τον πρώτο λόγο στις κρίσιμες αποφάσεις όπως π.χ. στον χωρισμό των εδαφών σε τρεις διοικητικές περιφέρειες. Οι πρώτες δοκιμασίες της Αραβικής Λεγεώνας σχετίζονταν με την καταστολή φυλών στη βόρεια Ιορδανία που αρνούσαν να πληρώσουν φόρους και είχαν ανταποδοτική προδιάθεση εναντίον του καθεστώτος. Ουσιαστικά, η Αραβική Λεγεώνα έπρεπε να αντιμετωπίσει την αντίδραση πολλών φυλών και επαρχιών στην επικράτεια της Ιορδανίας απέναντι στην επιβολή μίας κεντρικής διοίκησης. Οι συγκρούσεις της προσωπικής φρουράς του Αμπντάλλα με τις τοπικές φυλές δεν στέφθηκαν με επιτυχία, και καθώς η φρουρά των Χασεμιτών δεν μπορούσε ούτε καν να αναχαιτίσει τις επιδρομές των φανατικών Ουαχαμίτων στη Σαουδική Αραβία, εναντίον φυλών εντός των σχεδιασμένων συνόρων της Ιορδανίας, η επέμβαση της Αραβικής Λεγεώνας με τη συνδρομή της Βρετανικής Αεροπορίας ήταν πολύ συχνά απαραίτητη για να διασωθεί το νεαρό εμιράτο.<sup>305</sup>

Συν τω χρόνω πάντως, η επιστασία της Μεγάλης Βρετανίας, με την αποστολή έμπειρων αξιωματικών στην Ιορδανία για την οργάνωση της Αραβικής Λεγεώνας, οδήγησε στη δημιουργία ενός αξιόμαχου στρατεύματος στα δυτικά πρότυπα. Η στελέχωση της Αραβικής Λεγεώνας με αξιωματικούς από τη Βρετανική Αυτοκρατορία βελτίωσε θεαματικά τον συντονισμό και τις ικανότητες του στρατεύματος. Η σημασία της Αραβικής Λεγεώνας μεγεθυνόταν αν συγκριθεί με την ανυπαρξία άλλων οργανωμένων ισχυρών αραβικών στρατευμάτων στην περιοχή. Αν και οι ένοπλες δυνάμεις της Αίγυπτου και του Ιράκ υπερτερούσαν σε ποσοτικούς όρους, η Αραβική Λεγεώνα ήταν ένα πολύ πιο αξιόπιστο σώμα, οργανωμένο από

---

<sup>305</sup> Be'eri, Eliezer, *Army Officers in Arab Politics and Society*, New York: Praeger, 1970, σελ. 342

Βρετανούς αξιωματικούς, στελεχωμένο με πειθαρχημένες μονάδες αράβων, με το επιπρόσθετο πλεονέκτημα της ανώτερης εκπαίδευσης και εξοπλισμού.<sup>306</sup>

Η προεξάρχουσα επιρροή των Βρετανών επηρέασε τη σύσταση του καθεστώτος της Ιορδανίας, καθώς ο βρετανικός έλεγχος της Αραβικής Λεγεώνας συνδυάστηκε με την έλλειψη εμπιστοσύνης των Χασεμιτών στον ντόπιο πληθυσμό και την απουσία εκπροσώπησης του τοπικού στοιχείου στην αυλή του εμιράτου και κατά συνέπεια στον στενό πυρήνα του καθεστώτος. Πάρα την έλλειψη ατόμων με εμπειρία και ικανότητες για την αυλή και τις δυνάμεις ασφαλείας του παλατιού, οι Χασεμίτες παρέμεναν δύσπιστοι στη στελέχωση του βασιλείου με άτομα που προέρχονται από την περιοχή, λόγω των πολιτικών φιλοδοξιών των τοπικών ελίτ. Αρχικά οι Χασεμίτες στρατολόγησαν στα σώματα ασφαλείας και τις ένοπλες δυνάμεις από τις φυλές του νότου, επιλέγοντας άτομα για τα βασικά στηρίγματα του καθεστώτος από τις περιοχές που βρίσκονταν κοντά στην ιστορική έδρα της Δυναστείας στην Χίτζαζ.<sup>307</sup> Οι στοιχειώδεις γνώσεις σύγχρονης οργάνωσης των κατοίκων των αραβικών πόλεων, όμως, κατέστησαν χρήσιμο τον ντόπιο πληθυσμό στο εμιράτο, αναγκάζοντας ουσιαστικά τη Δυναστεία των Χασεμιτών να βασιστεί πάνω τους για την υποτυπώδη κεντρική διοίκηση του εμιράτου, παρά την προσκόλληση των αστικών πληθυσμών στην ιδεολογία του παναραβισμού. Οι φιλοδοξίες των αυλικών, που προσελκύονταν από τις προοπτικές της ιδεολογίας του παναραβισμού και επιθυμούσαν να προχωρήσουν στην πρακτική υλοποίηση των προσταγών του νέου ρεύματος, τους έφερε σε σύγκρουση με τους Βρετανούς.

Η επιρροή της Μεγάλης Βρετανίας κατέστησε δυνατό τον παραγκωνισμό των παναραβιστών από το Χασεμιτικό καθεστώς. Οι επιλογές των παναραβιστών για τους τρόπους προώθησης των ιδεολογικών πεποιθήσεων τους ανησυχούσε τους Βρετανούς, ιδιαίτερα λόγω των επιθέσεων των ενόπλων αράβων εναντίον γαλλικών στόχων, με το σκεπτικό πως η Γαλλία δεν επέτρεπε τη συγκρότηση της Μεγάλης Συρίας. Επιπλέον, η Μεγάλη Βρετανία διαφωνούσε με τη δραστηριοποίηση των παναραβιστών στην πολιτική αρένα, και ιδιαίτερα με τις φιλοδοξίες τους να διαχειριστούν τους πόρους του εμιράτου, κατευθύνοντας κονδύλια σε σκοπούς πέρα

---

<sup>306</sup> Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan* ... ο.π. σελ. 158

<sup>307</sup> Brand, Laurie, «Muhajirin w-al-Ansar: Hashemite Strategies for Managing Communal Identity in Jordan» στο Binder, Leonard (επιμ.), *Ethnic Conflict and International Politics in the Middle East*, Florida: University Press of Florida, 1999, σελ. 284

της ασφάλειας. Κατά συνέπεια, οι Βρετανοί ήθελαν να περιορίσουν την επιρροή των παναραβιστών στο βασίλειο, ασχέτως των ικανοτήτων των τοπικών ελίτ.

Εν τέλει, η Μεγάλη Βρετανία κατάφερε να ενορχηστρώσει την εκδίωξη των παναραβιστών από τις ένοπλες δυνάμεις της Ιορδανίας. Καθώς η Χασεμιτική Δυναστεία εξαρτιόταν άμεσα από την Αραβική Λεγεώνα για την επικράτηση απέναντι στους πολιτικούς αντιπάλους της, οι Βρετανοί χρησιμοποιούσαν την οποιοδήποτε περίσταση που χρειαζόταν η ένοπλη επέμβαση τους, ώστε να επιβάλουν τους όρους τους στον Αμπντάλλα. Πριν συμφωνήσουν να επέμβουν υπέρ της Δυναστείας, οι Βρετανοί πίεζαν τον Χασεμίτη εμίρη να απεμπλακεί από τους εθνικιστές του παναραβικού κινήματος, αποκλείοντας τους από τη διαχείριση των ζητημάτων του βασιλείου. Η Μεγάλη Βρετανία σκόπευε να επιβάλει αυξανόμενο έλεγχο στον Αμπντάλλα και ταυτόχρονα να ελαχιστοποιήσει την επιρροή των παναραβιστών στο βασίλειο.<sup>308</sup>

Η βρετανική επιρροή υπήρξε καταλυτική για τη σύσταση βασικών πυλώνων του εμιράτου. Η παρουσία των βρετανικών δυνάμεων συνέβαλε τα μέγιστα στη δημιουργία των δυνάμεων ασφαλείας, καθιστώντας τους βεδουίνους βασικό στήριγμα του καθεστώτος.<sup>309</sup> Βέβαια, η αξιοποίηση μίας μειοψηφικής ομάδας του πληθυσμού δεν αποτελούσε μία καθαρά βρετανική επιλογή, καθώς, η πρωτοβουλία ξεκίνησε από την ανάγκη των Χασεμιτών για στελέχωση των δυνάμεων ασφαλείας με έμπιστους τους, ειδικά λόγω των χαλαρών έως ανύπαρκτων δεσμών της Δυναστείας με άτομα της περιοχής. Η επιλογή μειοψηφικών ομάδων του πληθυσμού, όπως οι Βεδουίνοι και οι Κιρκάσιοι, για τα κλιμάκια των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας φαινόταν μία προτιμότερη εναλλακτική από την παροχή οπλισμού στους γηγενείς κατοίκους των μικρών αραβικών πόλεων και χωριών.

Η προδιάθεση των Χασεμιτών για τη συνεργασία με τους βεδουίνους ενισχυόταν από τη μέχρι τότε οργάνωση τους σε φυλές, η οποία δυσχέραινε τον έλεγχο τους, και την ταυτόχρονη αντίδραση τους στην προοπτική του ελέγχου από μία κεντρική διοίκηση, καθώς η αδυναμία βίαιης καθυπόταξης των φυλών υποχρέωνε ουσιαστικά τους Χασεμίτες να βρουν μακροπρόθεσμα έναν τρόπο συμβίωσης με τους

---

<sup>308</sup> Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan ...* ο.π., σελ. 104, Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 53

<sup>309</sup> Το 1921 βεδουίνοι αποτελούσαν τουλάχιστο το 1/4 του πληθυσμού, ενώ συνέχισαν να αποτελούν μεγάλο κομμάτι για αρκετό καιρό ακόμα. Massad, Joseph A., *Colonial Effects ...* ο.π., σελ. 59-60

Βεδουίνους. Εφ' όσον η ενσωμάτωση των Βεδουίνων συνδυαζόταν με τρόπους αξιοποίησης των ικανοτήτων του βεδουίνων, ένα ιδανικό σενάριο υλοποιήθηκε για τους Χασεμίτες. Το καθεστώς παρείχε χρήματα και απασχόληση, υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης στους βεδουίνους σε αντάλλαγμα για τη νομιμοφροσύνη τους.<sup>310</sup>

Σε ανάλογες βάσεις τέθηκε κι η συνεργασία των Χασεμιτών με τους Κιρκάσιους και τις μουσουλμανικές κοινότητες του, οι οποίες είχαν μεταφερθεί από τον Καύκασο στην περιοχή της Ιορδανίας τους προηγούμενους αιώνες, κυρίως από τους Οθωμανούς.<sup>311</sup> Αν κι οι Κιρκάσιοι βρίσκονταν υπό την αιγίδα του Σουλτάνου, οι κοινότητες τους δεν απολάμβαναν την απαραίτητη φυσική προστασία από επιθέσεις.<sup>312</sup> Οι Χασεμίτες εκμεταλλεύθηκαν την πολεμική παράδοση τους, παρέχοντας τους εξοπλισμό και στρατιωτικά αξιώματα. ενώ οι Κιρκάσιοι βρήκαν έναν πολιτικό προστάτη, μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των προηγούμενων συμμάχων τους.<sup>313</sup> Η τελική επιλογή του Αμμάν ως πρωτεύουσα του βασιλείου, όπου βρίσκονταν πολλοί από τους οικισμούς των Κιρκάσιων, χαλύβδωσε τη συνεργασία τους με τους Χασεμιτών.

Παρά την επιθυμία των Χασεμιτών να συσφίξουν τις σχέσεις τους με τις φυλές των βεδουίνων, θα πρέπει να τονιστεί πως οι Βρετανοί ήταν εκείνοι που υλοποίησαν την αξιοποίηση των Βεδουίνων και των Κιρκάσιων στις ένοπλες δυνάμεις. Η στρατιωτική οργάνωση της Ιορδανίας πραγματοποιήθηκε από τη Μεγάλη Βρετανία με την αποστολή μίας σειράς φιλόδοξων βρετανών αξιωματούχων, εκ των οποίων η παρουσία ενός νεαρού αξιωματικού με εμπειρίες στην περιοχή, του Τζον Μπάγκοτ Γκλαμπ, αποδείχθηκε εμβληματική. Μέσω των πρωτοβουλιών του Γκλαμπ, αποκρυσταλλώθηκε μία συνεκτική πολιτική στρατολόγησης των βεδουίνων στις ένοπλες δυνάμεις, καθώς ανεστάλη η μέχρι τότε στελέχωση των δυνάμεων ασφαλείας με αγρότες και αστούς, με το σκεπτικό πως δεν επιτυγχάνονταν η τήρηση της τάξης στη χώρα και την έρημο με τον πρότερο τρόπο στρατολόγησης. Αντίθετα, ο Γκλαμπ, προχώρησε στην οργάνωση μίας μονάδας για τη διαχείριση όλων των κρίσεων, όπου εμπλεκόταν το εμιράτο, στελεχώνοντας τα σώματα ασφαλείας σχεδόν αποκλειστικά

---

<sup>310</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 66

<sup>311</sup> Weightman, G. H., "The Circassians," στο Lutfiyya, Abdulla M. (επιμ), *Readings in Arab Middle Eastern Societies and Cultures*, Hague: Mouton & Co, 1970, σελ. 91-98

<sup>312</sup> Mackey, Bruce Douglas, *The Circassians in Jordan*, Monterey: California Naval Postgraduate School, 1979, σελ. 55

<sup>313</sup> Ο.π. σελ. 65-90

με φυλές βεδουίνους, που προέρχονταν από την ευρύτερη περιοχή της Συρίας ή ακόμα κι από την εχθρική Σαουδική Αραβία.<sup>314</sup> Η Περίπολος της Ερήμου, όπως ονομάστηκε αρχικά το σώμα, αποτέλεσε τη σημαντικότερη καινοτομία του Γκλαμπ. Μέσω των σωμάτων των Βεδουίνων και των Κιρκάσιων, ο βρετανός στρατηγός δημιούργησε ένα αξιόμαχο στράτευμα, καθώς οι νεοσύλλεκτοι, η πλειοψηφία των οποίων ήταν συνηθισμένοι στον νομαδισμό και τις δυσκολίες της ζωής στη φύση, αποδείχθηκαν, από τη στιγμή που οργανώθηκαν σε δικές τους μονάδες, αποτελεσματικότεροι, αλλά και πιο πιστοί στρατιώτες, από τους μόνιμα εγκατεστημένους αραβικούς πληθυσμούς. Εκτός από την αποτελεσματικότητα των ένοπλων μονάδων στο πεδίο της μάχης, η βρετανική στρατιωτική ηγεσία κατόρθωσε να αποκτήσει ψυχολογική εξουσία και έλεγχο στους φυλάρχους της ερήμου, μέσω της εκμετάλλευσης των δεσμών των ανδρών της Λεγεώνας με τη μέχρι πρότινος φυλή τους.

Οι ανάγκες της Χασεμιτικής Δυναστείας για στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων και τα οικονομικά αδιέξοδα των βεδουίνων οδήγησαν σε μία αρμονική συμβίωση, με τη μεσολάβηση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η προσπάθεια ενσωμάτωσης των βεδουίνων στο εμιράτο συνδυάστηκε με τις αρνητικές εξελίξεις στην τοπική τους οικονομία και τη συνεπαγόμενη αποδυνάμωση των φυλών τους. Η καταστολή των επιδρομών από τους βεδουίνους στα караβάνια και τους εγκατεστημένους πληθυσμούς μείωσε δραστικά το διαθέσιμο εισόδημα των βεδουίνων, ενώ η παρατεταμένη ξηρασία κατέστησε δυσχερή την ίδια την επιβίωση τους. Πλέον, η μόνη δυνατότητα προσπορισμού εσόδων για τους βεδουίνους στην οικονομία του νεοσύστατου εμιράτου προερχόταν από τη στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων, καθώς οι βεδουίνοι δεν ήταν καθόλου εξοικειωμένοι με τις διοικητικές όψεις του κράτους, ενώ η ενασχόληση με χειρωνακτικές δραστηριότητες θεωρούνταν υποτιμητική για εκείνους.<sup>315</sup>

Η στελέχωση των δυνάμεων ασφαλείας με βεδουίνους και Κιρκάσιους κι η εκπαίδευσή τους με βάση τα δυτικά πρότυπα από τη Μεγάλη Βρετανία διασφάλισε την παραμονή των Χασεμιτών στην εξουσία, καθιστώντας δυνατή την αντιμετώπιση επιδρομών είτε από τη Σαουδική Αραβία είτε από το Ιράκ, μειώνοντας το λαθρεμπόριο, καταστέλλοντας ανταρσίες και παρεμβαίνοντας στις διαμάχες μεταξύ

<sup>314</sup> Massad, Joseph A., *Colonial Effects ...* ο.π. σελ. 176-78

<sup>315</sup> Ο.π. σελ. 144

των φυλών στην Ιορδανία. Οι Χασεμίτες ενσωμάτωσαν τους Βεδουίνους στο καθεστώς και, αντίθετα με το παρελθόν, από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 και μετά οι εντάσεις μεταξύ των βεδουίνων και των Χασεμιτών ελαχιστοποιήθηκαν.<sup>316</sup> Μέχρι το 1930 η Αραβική Λεγεώνα κυριαρχούταν από την παρουσία βεδουίνων.<sup>317</sup> Κατά συνέπεια, η Μεγάλη Βρετανία, πέρα από την επιρροή της στη διαμόρφωση του καθεστώτος, συνέβαλε καθοριστικά στην επιβίωση της Χασεμιτικής Δυναστείας στο Αμμάν.

Εκτός από την προστασία του καθεστώτος από τα προβλήματα επιβίωσης του στην επικράτεια της Ιορδανίας, η Μεγάλη Βρετανία προστάτευε το βασίλειο από τις εξωτερικές απειλές. Οι βρετανικές δυνάμεις παρενέβαιναν δραστικά όταν προέκυπτε κάποιο πρόβλημα από τον εξωτερικό περίγυρο του εμιράτου. Άλλωστε το εμιράτο συχνά έπρεπε να αντιμετωπίσει τις επιδρομές των εξτρεμιστών ζηλωτών του μουσουλμανικού δόγματος του Ουαχαμπιτισμού από τη Σαουδική Αραβία, αλλά και τη δράση της φυλετικής συμμαχίας του Οίκου των Σαούντ, η οποία κατάφερε να εκδιώξει τον πατριάρχη της Δυναστείας των Χασεμιτών από τη Χιτζάζ το 1925. Δίχως την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας, οι δυνάμεις του Αμπντάλλα δεν θα μπορούσαν να απωθήσουν τις απειλές και τις επιθέσεις από τα εδάφη της Σαουδικής Αραβίας.

Σύμφωνα με την Εντολή που είχε λάβει από την Κοινωνία των Εθνών, η Μεγάλη Βρετανία ήταν υπεύθυνη να διαμορφώσει θεσμούς στα εδάφη της Μέσης Ανατολής που θα οδηγούσαν στη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών. Η διατήρηση της Ιορδανίας ως οιονεί κράτος οφειλόταν στην υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς, ταυτόχρονα με την εξωτερική προστασία, οι δυνάμεις ασφαλείας διασφάλιζαν την εξουσία της Χασεμιτικής Δυναστείας εντός του βασιλείου. Μέχρι το 1930, τα βασικά καθήκοντα των ενόπλων δυνάμεων στην Ιορδανία ήταν η διασφάλιση της επιβίωσης του καθεστώτος εναντίον των αντιπάλων της από το εσωτερικό και η αποτροπή των διασυνοριακών εισβολών από το εξωτερικό.

---

<sup>316</sup> Ο.π. σελ. 66

<sup>317</sup> Be'eri, Eliezer, *Army Officers ...* ο.π. σελ. 343

### 3.1.2 Η δημιουργία της Ιορδανίας

Εκτός από τη σύσταση του καθεστώτος της Ιορδανίας, η σχέση της Μεγάλης Βρετανίας με το εμιράτο ήταν καθοριστική για την επέκταση του βασιλείου και την επέκταση της επιρροής της Χασεμιτικής δυναστείας πέρα από τα στενά όρια της εδαφικής επικράτειας του εμιράτου. Η χρηματοδότηση της Μεγάλης Βρετανίας προς το βασίλειο συνοδευόταν από προσπάθειες ασφυκτικού ελέγχου κάθε οικονομικής δραστηριότητας του παλατιού, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη του Αμπντάλλα να διευρύνει τα περιθώρια δράσης του. Κατά συνέπεια, ο Αμπντάλλα προσπάθησε να επεκτείνει την επιρροή του πέρα από τα εδάφη του Ιορδάνη, μέσω της υποστήριξης της Μεγάλης Βρετανίας, ώστε να βρει εναλλακτικούς πόρους χρηματοδότησης και να αυξήσει τη διαπραγματευτική του ισχύ απέναντι στους Βρετανούς πάτρωνες του.<sup>318</sup> Έχοντας υφάνει ένα πελατειακό δίκτυο βασισμένο σε μεγαλογαιοκτήμονες και φυλάρχους, στους οποίους οι Χασεμίτες είχαν προσφέρει μεγάλες εκτάσεις γης με συμβολικό κόστος ως αντάλλαγμα για τη νομιμοφροσύνη τους,<sup>319</sup> και φιλοδοξώντας στην επέκταση του εμιράτου με την προσάρτηση εδαφών στον αραβικό κόσμο, ο Αμπντάλλα καλλιέργησε τις σχέσεις του με τον συντηρητικό κόσμο στα γειτονικά εδάφη της Συρίας, αξιοποιώντας τα βρετανικά κονδύλια. Με την οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό, ο Αμπντάλλα διασφάλισε την υποστήριξη Σύρων ιερέων, νομοδιδασκάλων, μικροϊδιοκτητών και φυλάρχων και έθεσε εαυτόν επικεφαλής για μία αλλαγή, στην πράξη, των πολιτικών δεδομένων στη Συρία. Ο εμίρης Αμπντάλλα πίστευε πως όταν η ιδέα ενός μεγάλου αραβικού κράτους θα γοήτευε τις ελίτ των αραβικών πόλεων,<sup>320</sup> η Χασεμιτική δυναστεία θα αποτελούσε την κορωνίδα της ενοποίησης, κι ο ίδιος θα ήταν ο μοναδικός ηγέτης που θα στρέφονταν οι Σύροι πολιτικοί.<sup>321</sup>

Ωστόσο, ο βασικός στόχος της προσπάθειας εδαφικής επέκτασης του Αμπντάλλα αποτέλεσαν τα εδάφη της ιστορικής Παλαιστίνης, τα οποία βρίσκονταν υπό τη δικαιοδοσία της Μεγάλης Βρετανίας. Ο Αμπντάλλα επικέντρωσε τη σκέψη

---

<sup>318</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan* ... ο.π. σελ. 18

<sup>319</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics* ... ο.π. σελ. 65

<sup>320</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan* ... ο.π. σελ. 20

<sup>321</sup> Faddah, Mohammad Ibrahim, *The Middle East in Transition: A Study of Jordan's Foreign Policy*, New York: Asia Publishing House, 1974, σελ. 15-16, 149-161, Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan* ... ο.π. σελ. 66, Khoury, Philip S., "Factionalism among Syrian Nationalists during the French Mandate, *International Journal of Middle East Studies*," Vol. 13, No. 4, Nov., 1981, pp. 441-469

και την ενέργεια του στα εύφορα εδάφη της ημισελήνου και τα αστικά κέντρα της Παλαιστίνης, ειδικά μετά το 1930. Ήδη από τους προηγούμενους αιώνες, οι δύο όχθες του Ιορδάνη και τα εδάφη της ιστορικής Παλαιστίνης συνδεόταν με ένα πολύπλοκο δίκτυο πολιτικών και οικογενειακών δεσμών, εμπορικών σχέσεων και ανθρωπίνων δικτύων.<sup>322</sup> Η ανάπτυξη του εμιράτου συνδυαζόταν με τις φιλοδοξίες εδαφικής επέκτασης της Χασεμιτικής Δυναστείας, με την προοπτική συνολικής οικονομικής εκμετάλλευσης των εδαφών της Ιορδανίας.

Πέρα από τις προσωπικές αντιλήψεις του Αμπντάλλα ή των προτιμήσεων βασικών μελών του καθεστώτος, η αδήριτη ανάγκη προσπορισμού εσόδων του εμιράτου ήταν εμφανής. Η αδυναμία της Ιορδανίας να εξασφαλίσει χρηματικά κεφάλαια από την επικράτεια της λόγω της ελάχιστης παραγωγικής βάσης συνετέλεσε στην εξάρτηση από τα κονδύλια που προέρχονταν από το εξωτερικό. Το βασίλειο δεν διέθετε αρκετούς πόρους για τη διασφάλιση της σταθερότητας του καθεστώτος ή και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής του πληθυσμού, εάν οι Χασεμίτες έθεταν έναν τέτοιο στόχο. Οπότε, ένας περιορισμός των επιλογών του καθεστώτος ήταν η ανάγκη αναζήτησης κονδυλίων για τη συνολική ανάπτυξη του βασιλείου εντός του αραβικού κόσμου, ασχέτως των εσωτερικών πολιτικών περιορισμών.<sup>323</sup>

Σε αυτή τη διττή προσπάθεια, η Ιορδανία αξιοποίησε τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος στην περιοχή, βασίζοντας μέρος του σχεδίου οικονομικής ανάπτυξης της στη σχέση του Χασεμίτη πρίγκιπα Αμπντάλλα με το κίνημα του εβραϊκού εθνικισμού. Η επιλογή της Ιορδανίας να επιδιώξει τη συνεργασία με μέλη της ευρωπαϊκής εβραϊκής ελίτ συνδεόταν άμεσα με τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της Ιορδανίας. Προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τη διαδεδομένη ένδεια στην περιοχή, η Χασεμιτική Δυναστεία αποπειράθηκε να προσελκύσει κεφαλαία από την Ευρώπη, στα οποία οι εβραϊκές ελίτ είχαν πρόσβαση. Ο Αμπντάλλα μπορούσε να αντλήσει άμεσα μετρητά σε ισχυρό νόμισμα από την εβραϊκή κοινότητα και να τα διανείμει στους υποστηρικτές του, είτε απλά πουλώντας εκτάσεις γης και αγροτεμάχια σε εύπορους εβραίους του εξωτερικού, είτε εισπράττοντας ποσά από εκπροσώπους του εβραϊκού κινήματος για τη μετριοπάθεια που τον διέκρινε σε σχέση με το εβραϊκό ζήτημα.

---

<sup>322</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 21

<sup>323</sup> Al Madfai, Madiha Rashid, *Jordan, the United States and the Middle East peace process 1974-1991*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, σελ. 11



Η σχέση της Χασεμιτικής Δυναστείας με το εβραϊκό κίνημα ήταν πολυδιάστατη. Οι στόχοι του Αμπντάλλα επεκτεινόταν πέρα από την απλή συγκομιδή κεφαλαίων από τους πλούσιους ευρωπαίους εβραϊκής καταγωγής. Το μεγαλεπήβολο σχέδιο του ήταν να φιλοξενήσει Εβραίους και Παλαιστίνιους υπό την σκέπη του σε ένα ενιαίο βασίλειο, καθώς θεωρούσε απαραίτητες τις ικανότητες του εβραϊκού πληθυσμού για την εκμετάλλευση των εδαφών, δεδομένης της ένδειας και των μειωμένων γνώσεων των πληθυσμών στην Ιορδανία.<sup>324</sup> Η ανάπτυξη του εμιράτου του, είτε αυτό περιοριζόταν στα εδάφη ανατολικά του Ιορδάνη είτε επεκτεινόταν σε όλο τον αραβικό κόσμο, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με βάση τις ικανότητες και τα κεφάλαια των Εβραίων μεταναστών.<sup>325</sup>

Το Αμμάν θεώρησε τόσο σημαντική την αξιοποίηση του διεθνούς συστήματος, η οποία θα μπορούσε να διασφαλίσει την επιβίωση της Ιορδανίας, με την άντληση κονδύλων και την τόνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων, ώστε να αντιμετωπίσει την αντίσταση στο εσωτερικό για τις σχέσεις της με τη Δύση ή και με το εβραϊκό κίνημα. Η στροφή προς το εξωτερικό αποτελούσε μία παράτολμη επιλογή, σε μία περίοδο που ο εβραϊκός εποικισμός της Παλαιστίνης συναντούσε την αντίδραση των τοπικών ελίτ, σπλώνοντας περαιτέρω την εικόνα της Δύσης στο βασίλειο. Η πολιτική κατάσταση στο εμιράτο ήταν τόσο τεταμένη, ώστε οι γηγενείς ελίτ οργάνωναν αποστολές από τις πόλεις για να ενημερώσουν τους χωρικούς για το απειλητικό κίνημα του Σιωνισμού και τις καταστροφικές προοπτικές της μαζικής μετανάστευσης Εβραίων από την Ευρώπη στην Παλαιστίνη, συνεχίζοντας κι εντείνοντας τις δράσεις τους.<sup>326</sup> Οι εχθρικές πράξεις εναντίον της βρετανικής διοίκησης της Παλαιστίνης με βασικό αίτημα την αναστολή της μαζικής

---

<sup>324</sup> Faddah, Mohammad Ibrahim, *The Middle East in Transition ...* ο.π. σελ. 11-14, Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 156-7

<sup>325</sup> Με τα σημερινά μέτρα είναι αμφίβολο ποια από τις δύο εναλλακτικές φαντάζει περισσότερο ουτοπική, η επέκταση μίας οντότητας με μία προνεωτερική μορφή οργάνωσης, όπως το εμιράτο των Χασιμιτών, σε όλο τον αραβικό κόσμο, το οποίο θα απαρτιζόταν από μετανάστες εβραίους και Αραβες μουσουλμάνους ή η αναγόρευση του εμίρη Αμπντάλλα σε βασιλιά όλων των εβραίων και μουσουλμάνων στην Παλαιστίνη. Η ρευστότητα της περιόδου, ωστόσο, σε συνδυασμό με την ύπαρξη μίας οργανωμένης στρατιωτικής δύναμης στο εμιράτο, εφοδιαζόμενη από το ισχυρότερο κράτος του κόσμου, από τον εξαιρετικά φιλόδοξο Αμπντάλλα δεν απέκλειε κανένα ενδεχόμενο. Παρά τον φόβο του για τη δυνητικά φθοροποιό επίδραση του Σιωνισμού στην περιοχή και τις αντιδράσεις του αραβικού πληθυσμού για οποιοδήποτε επαφή με τους Εβραίους, δεδομένου του συνεχιζόμενου εβραϊκού εποικισμού στην Παλαιστίνη, ο Αμπντάλλα θεωρούσε πως έπρεπε να κερδίσει ότι ήταν δυνατόν από το κίνημα, ώστε να επιτύχει τους δικούς του στόχους. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 22

<sup>326</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 86 Για τους κινδύνους των Παλαιστινίων από την εβραϊκή μετανάστευση βλ., Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians, 1876-1983*, Kent: Croom Helm, 1984, σελ. 40-47

μετανάστευσης εβραίων στα εδάφη της Παλαιστίνης κορυφώθηκαν το 1936 με την αραβική εξέγερση εναντίον της βρετανικής διοίκησης. Καθώς ο Αμντάλλα θεωρούσε πως θα μπορούσε να συγκεράσει τις αντίρροπες δυνάμεις εντός του εμιράτου του, το Αμμάν έπρεπε να λειτουργεί υπό καθεστώς έντονης ανασφάλειας και οι εσωτερικοί κίνδυνοι για το καθεστώς συνέχισαν να αυξάνονται.

Παράλληλα με τα προβλήματα για την επιβίωση του καθεστώτος στην επικράτεια του εμιράτου, οι σχέσεις με τους άλλους Άραβες ηγέτες για δυναστικούς λόγους παρέμειναν ταραγμένες, με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητη η συνεχής ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων στο εμιράτο. Δεδομένων των περιορισμένων πλουτοπαραγωγικών πόρων των Χασεμιτών, η διαρκής στρατιωτική συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία αποτελούσε τον μοναδικό τρόπο ένοπλης προστασίας του καθεστώτος από το επικίνδυνο εξωτερικό περιβάλλον. Η συγκρότηση της Αραβικής Λεγεώνας στα πρότυπα της στρατιωτικά προηγμένης Δύσης και ο διαρκής επανεξοπλισμός από τη Βρετανική Αυτοκρατορία είχε σημαντικές θετικές επιπτώσεις του στις δυνάμεις ασφαλείας του καθεστώτος. Κατά συνέπεια, η συμβολή του διεθνούς συστήματος ήταν καθοριστική για την επιβίωση του καθεστώτος.

Επιπρόσθετα, η αλληλεπίδραση των μεγάλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή διασφάλισε την περιφερειακή επιρροή της Ιορδανίας, δεδομένης της βρετανικής εμπλοκής στο εμιράτο. Η διαμόρφωση των ενόπλων δυνάμεων από τη Μεγάλη Βρετανία ενδυνάμωσε τις στρατιωτικές δυνατότητες του εμιράτου και κατέστησε την Ιορδανία σημαντικό παράγοντα της περιφέρειας. Καθώς οι υποχρεώσεις της Βρετανίας αυξάνονταν κατά τη διάρκεια και έπειτα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και, δεδομένης της αποτελεσματικότητάς τους, οι ένοπλες δυνάμεις της Ιορδανίας ζητούνταν σε όλη την ευρύτερη περιφέρεια.<sup>327</sup> Αξιοποιώντας τη σημασία του εμιράτου για την παρουσία της Μεγάλης Βρετανίας στην περιοχή, η Ιορδανία απέκτησε μεγαλύτερη αυτονομία στις κινήσεις της, υπογράφοντας μία συνθήκη με τη Μεγάλη Βρετανία η οποία διασφάλιζε την ανεξαρτησία της μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, υπό την προϋπόθεση παροχής στρατιωτικών εγκαταστάσεων στην Βρετανία εντός της επικράτειας της Ιορδανίας, με αντάλλαγμα μία ετήσια επιχορήγηση που θα υποστήριζε την Αραβική Λεγεώνα. Η αύξηση της σημασίας των Χασεμιτών απέναντι στους Βρετανούς, ειδικά μετά τη βοήθεια που τους παρείχαν τη

---

<sup>327</sup> Η Αραβική Λεγεώνα κλήθηκε να φυλάξει πολλές στρατιωτικές εγκαταστάσεις από την Παλαιστίνη μέχρι την κοιλάδα του Ευφράτη. Lunt, James D., *Hussein of Jordan: a political biography*, London: Macmillan Publishers Limited, 1989, σελ. 18

στιγμή της ανάγκης τους στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτυπώθηκε στην αναγόρευση του Αμπντάλλα από εμίρη σε άρχοντα του βασιλείου της Ιορδανίας.<sup>328</sup>

Η κατάληξη του πολέμου του 1948 και η κατανομή των εδαφών της Παλαιστίνης ανάμεσα στην Ιορδανία και το Ισραήλ οφείλεται εν πολλοίς στην ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματος κρατών.<sup>329</sup> Κατ' αρχάς, μετά την εγκαθίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948, η Χασεμιτική Δυναστεία βρήκε έναν σημαντικό εταίρο, ώστε να εξισορροπήσει τις περιφερειακές συμμαχίες μεταξύ των υπόλοιπων αραβικών κρατών και να επεκτείνει την εδαφική επικράτεια της, ενώ ο Αμπντάλλα απέσπασε τη δέσμευση του Λονδίνου πως θα επέμβει σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της Δυναστείας.<sup>330</sup> Επιπλέον, η παύση των συγκρούσεων μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών θα ήταν αμφίβολη, εάν δεν υπήρχε η οργάνωση των κρατών στο διεθνές επίπεδο αυτή την περίοδο και η ορατή προοπτική της διεθνούς επέμβασης, είτε από τη Μεγάλη Βρετανία είτε τη Γαλλία, επικρεμάμενη σαν δαμόκλειο σπάθη στα κράτη που προσπαθούσαν να ξεφύγουν από την επιρροή των αποικιοκρατικών αυτοκρατοριών. Δίχως τον κίνδυνο μίας επικείμενης διεθνούς επέμβασης, που ίσως ξαναέδινε λαβή και λόγο ύπαρξης στην αποικιοκρατία, οι πιθανότητες για τη συνέχιση των εχθροπραξιών στην Παλαιστίνη μέχρι της τελικής επικράτησης ενός εκ των εμπολέμων θα αυξάνονταν σημαντικά. Τέλος, η διατήρηση της Ιορδανίας ως ανεξάρτητης οντότητας σε μία παρατεταμένη περίοδο εξωτερικών συγκρούσεων ήταν εξαιρετικά αμφίβολη δίχως τον συνεχή επανεξοπλισμό της Αραβικής Λεγεώνας και της συνέχισης της αρχηγίας από έμπειρους βρετανούς αξιωματικούς. Το τελικό αποτέλεσμα και η διατήρηση μίας ανεξάρτητης Ιορδανίας εξαρτιόταν και επηρεάζονταν σημαντικά από το διεθνές σύστημα κρατών.

Η διεθνής θέση της Χασεμιτικής Δυναστείας διευκολύνθηκε πολιτικά από τη δράση του ΟΗΕ στην περιοχή. Αν και αρχικά ο νέος βασιλιάς Χουσεΐν και ο πρωθυπουργός Ριφάι δεν εκτιμούσαν τη πιθανή χρησιμότητα του ΟΗΕ για τη εγγύηση της ασφάλειας και της ανεξαρτησίας της Ιορδανίας και παρά την αδυναμία του βασιλείου να ενταχθεί στον ΟΗΕ ως πλήρες μέλος, το βασίλειο ξεκίνησε σταδιακά να χρησιμοποιεί τις καλές υπηρεσίες του οργανισμού τα επόμενα χρόνια,

---

<sup>328</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan: A Political Life*, New Haven & London: Yale University, 2008, σελ. 17

<sup>329</sup> Shlaim, Avi, *Collusion across the Jordan : King Abdullah, the Zionist Movement, and the partition of Palestine*, Oxford: Clarendon Press, 1988

<sup>330</sup> Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians* ... ο.π. σελ. 40-87-8

ξεκινώντας από τη διαδικασία αποχώρησης των βρετανικών στρατευμάτων από την ιστορική Παλαιστίνη.<sup>331</sup>

Ο ΟΗΕ παρείχε επιπλέον ένα πλαίσιο διεθνών διαπραγματεύσεων για το νέο εδαφικό καθεστώς της περιοχής, καθώς ακόμα και μετά την κατάπαυση πυρός, η Ιορδανία αντιμετώπιζε μία άμεση απειλή, την οποία δεν ήταν σε θέση να την αντιμετωπίσει στρατιωτικά, και, τουναντίον, την ανάγκαζε να εξαρτάται από εξωτερικές δυνάμεις. Παρά τη σιωπηλή συμμαχία που προέκυψε στο πεδίο της μάχης με το Ισραήλ, ο ανταγωνισμός της Ιορδανίας με το νεοσύστατο κράτος μαινόταν, καθώς ο ισραηλινός στρατός φαινόταν αποφασισμένος να προβαίνει σε επιχειρήσεις σε αραβικό έδαφος για να επιβάλει τους επιθυμητούς όρους ειρήνης. Η Ιορδανία, διαθέτοντας τα μακρύτερα σύνορα με το Ισραήλ μήκους παραπάνω από 400 μιλίων, έπρεπε να αντιμετωπίζει διαρκώς το νικηφόρο στράτευμα του Ισραήλ, που μόλις είχε επικρατήσει απέναντι στους αραβικούς στρατούς της Αιγύπτου, της Συρίας και του Ιράκ και είχε εξολοθρεύσει τις ένοπλες παλαιστινιακές ομάδες. Οι περίπου είκοσι χιλιάδες στρατιώτες της Αραβικής Λεγεώνας δεν μπορούσαν να αντιπαρατεθούν με τον ισραηλινό στρατό ούτε με ποσοτικούς όρους, καθώς το Ισραήλ στρατολογούσε από το σύνολο του πληθυσμού του, αλλά ούτε και με οικονομικούς όρους, λόγω της αδυναμίας χρηματοδότησης μίας παρατεταμένης στρατιωτικής παρουσίας σε όλη την έκταση των συνοριακών γραμμών του βασιλείου που είχαν προκύψει από την εκχειρία με το Ισραήλ.<sup>332</sup> Η συνδρομή του διεθνούς παράγοντα κρινόταν απαραίτητη για την εξωτερική προστασία της Ιορδανίας, πρωταρχικά από το Ισραήλ, δίχως να παραγνωρίζονται οι υπόλοιποι κίνδυνοι από τον αραβικό χώρο. Ο ΟΗΕ αποτέλεσε το θεσμικό βραχίονα για τη διατήρηση της Ιορδανίας ως ένα κράτος, ανεξάρτητο από τους εχθρικούς γείτονες τους, όταν το βασίλειο βρισκόταν σε κίνδυνο απώλειας της κυριαρχίας του.<sup>333</sup>

### 3.1.3 Η επίδραση του παλαιστινιακού στοιχείου

Ωστόσο, εκτός από την επίδραση στον εξωτερικό περίγυρο της Ιορδανίας, η σημασία του διεθνούς συστήματος υπήρξε καθοριστική για τις εξελίξεις στην

---

<sup>331</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 79

<sup>332</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 20

<sup>333</sup> Ο.π. σελ. 79

επικράτεια του βασιλείου. Αυτή την περίοδο, οι κίνδυνοι από το εσωτερικό για το καθεστώς υπερτερούσαν σε πολλές όψεις τις εξωτερικές απειλές, ιδιαίτερα, όταν μετά το 1948 οι στρατιωτικές δυνατότητες των Ιορδανικών δυνάμεων μετατράπηκαν σε εδαφικά οφέλη κι η πειθαρχία της Αραβικής Λεγεώνας επέτρεψε στη Χασεμιτική Δυναστεία να αναλάβει τον έλεγχο της Ανατολικής Ιερουσαλήμ και των εδαφών της Παλαιστίνης, δυτικά του Ιορδάνη.<sup>334</sup>

Ο διεθνής παράγοντας επέτρεψε στο καθεστώς του Αμμάν να διαχειριστεί τη δυσχερή κατάσταση στη διογκωμένη επικράτεια του βασιλείου. Πάρα την πραγμάτωση της επιθυμητής εδαφικής επέκτασης, όταν τα παλαιστινιακά εδάφη, δυτικά του Ιορδάνη περιήλθαν στην κατοχή της Χασεμιτικής Δυναστείας το 1948, οι κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις από την εκτεταμένη εισροή παλαιστινίων προσφύγων στο βασίλειο ήταν σοβαρότατες, καθώς η οικονομία του βασιλείου αντιμετώπιζε περισσότερα προβλήματα απ' όσα θα μπορούσε να διαχειριστεί το καθεστώς. Η Χασεμιτική Δυναστεία έπρεπε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της διαχείρισης ενός πληθυσμού διπλάσιου σε μέγεθος από ότι πριν, πολλοί εκ των οποίων έπρεπε να ανταποκριθούν σε μία ολοκληρωτική αλλαγή της καθημερινότητας τους, έχοντας χάσει όλα τα υπάρχοντα τους.<sup>335</sup> Εάν οι αναμενόμενες δυσκολίες από την αύξηση του πληθυσμού δεν αρκούσαν για τους Χασεμίτες, το καθεστώς έπρεπε να αντιμετωπίσει μία επιπρόσθετη δυσκολία. Το Αμμάν επιπλέον να διασφαλίσει την επιβίωση του μισού και πλέον πληθυσμού του βασιλείου, καθώς η πλειοψηφία των προσφύγων δεν διέθετε ίδια μέσα και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να επιβιώσει δίχως βοήθεια. Ο προσφυγικός πληθυσμός μάλιστα απαρτιζόταν από άτομα με πολύ καλύτερη εκπαίδευση από τους πληθυσμούς που καταδυνάστευε μέχρι τότε ο εμίρης Αμπντάλλα, τα οποία μπορούσαν να προβάλλουν τη δυσχερή καθημερινότητα τους στο εξωτερικό. Επιπρόσθετα, είχε διαμορφωθεί η εντύπωση στο εξωτερικό πως εσκεμμένα δεν προσφέρονταν εργασία στους Παλαιστίνιους, αλλά και πως το καθεστώς προέβαλλε εμπόδια στους πρόσφυγες να ασκήσουν τα επαγγέλματα τους, ώστε να μην εγκατασταθούν μόνιμα στην Ιορδανία. Για να μπορέσει ο Αμπντάλλα να επιχειρηματολογήσει πειστικά πως εκπροσωπεί τον αραβικό κόσμο, η Ιορδανία χρειαζόταν πρώτα απ' όλα να αποφύγει την εξαθλίωση των προσφύγων στην επικράτεια της, ώστε να μπορεί να τονίζει τη συγχώνευση των εδαφών της

<sup>334</sup> Massad, Joseph A., *Colonial Effects ...* ο.π. σελ. 148-149

<sup>335</sup> Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 144-5

Παλαιστίνης στο βασίλειο ως την έναρξη της πορείας ενοποίησης του αραβικού κόσμου και να διατηρεί την εμπιστοσύνη των υποστηρικτών του.

Η ανάγκη διαχείρισης της νέας κατάστασης αύξησε σημαντικά την εξάρτηση της Ιορδανίας από το εξωτερικό, καθώς η απελπιστική κατάσταση των προσφύγων μετέτρεψε τους καταυλισμούς σε εστίες ένοπλης διαμαρτυρίας από νεότευκτες οργανώσεις.<sup>336</sup> Η διοίκηση των παλαιστινιακών εδαφών ουσιαστικά καθιστούσε μη βιώσιμο πλέον το βασίλειο της Ιορδανίας, καθώς η επιβίωση των προσφύγων απαιτούσε άμεσα χρηματικά κεφάλαια, τα οποία έλειπαν από τη Χασεμιτική Δυναστεία. Οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες στους καταυλισμούς της Δυτικής Όχθης, αντιμετώπιζαν ακόμα και προβλήματα διατροφής: αν και ο πληθυσμός της Δυτικής Όχθης ήταν μεγαλύτερος από όλο το υπόλοιπο βασίλειο, η παραγωγή σιτηρών και κτηνοτροφίας ήταν πολύ μικρότερη, φθάνοντας περίπου το ένα τρίτο εκείνο της Ανατολικής Όχθης. Η κατάσταση ήταν λίγο καλύτερη στους, ουσιαστικά παλαιστινιακούς, οικισμούς που δημιουργήθηκαν στα περίχωρα των πόλεων της Ανατολικής όχθης του Ιορδάνη. Μόνο η συνδρομή του διεθνούς παράγοντα μπορούσε να διευκολύνει την κατάσταση, το οποίο και έγινε με τη συγκρότηση μίας εξειδικευμένης υπηρεσίας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες το 1949. Η UNRWA διέθετε την τεχνική και τη διοικητική ικανότητα, ώστε να παρασχεθούν στοιχειώδεις υπηρεσίες υποδοχής και εγκατάστασης προσφύγων, διοχετεύοντας παράλληλα σημαντικούς οικονομικούς πόρους για τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος στο βασίλειο.<sup>337</sup> Η UNRWA εκτελούσε έναν προϋπολογισμό που ανερχόταν έως και 13 εκατομμύρια δολάρια κάθε χρόνο, για την κάλυψη των άμεσων αναγκών των προσφύγων στην Ιορδανία έως το 1966.

Εκτός από τη διεθνή βοήθεια, περισσότερα εξωτερικά χρηματικά κεφάλαια κατευθύνονταν στην Ιορδανία, τονώνοντας σημαντικά την ιορδανική οικονομία. Τα εξωτερικά κονδύλια συχνά ανέρχονταν στο μισό περίπου των συνολικών δαπανών του κράτους, καθώς ακόμα 3 εκ. δολάρια εισάγονταν στην ιορδανική οικονομία μέσω του προγράμματος Point IV των Ηνωμένων Πολιτειών για αναπτυξιακούς σκοπούς.<sup>338</sup> Ουσιαστικά, τα χρηματικά κεφάλαια από το εξωτερικό επηρέαζαν τη

---

<sup>336</sup> Ο.π. σελ. 145-9

<sup>337</sup> Dann, Uriel, *King Hussein and the challenge of Arab radicalism: Jordan 1955-1967*, Oxford: Oxford University Press, 1989, σελ. 12

<sup>338</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan ...* ο.π. σελ. 11

λειτουργία της Ιορδανίας εξίσου σημαντικά με τις κρατικές δαπάνες, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις οι δράσεις που χρηματοδοτούνταν με κεφάλαια από το εξωτερικό άγγιζαν περισσότερο την καθημερινή πραγματικότητα απ' ό,τι οι επίσημες λειτουργίες του βασιλείου.<sup>339</sup>

Η αξιοποίηση του διεθνούς συστήματος από την Ιορδανία επεκτεινόταν πέρα από τη συνδρομή των διεθνών οργανισμών και των μεγάλων δυνάμεων για την αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος. Η Χασεμιτική δυναστεία ήλπιζε να αναπτύξει οικονομικά την επικράτεια της και να επεκτείνει την επιρροή της, πέρα από τα εδαφικά σύνορα του βασιλείου. Παραβλέποντας τα ζητήματα που προέκυπταν από τις μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών και τη ρευστότητα της περιοχής, ο Αμπντάλλα θεωρούσε πως υπήρχε και μία διάσταση οικονομικής ανάπτυξης στην εδαφική επέκταση του βασιλείου και τη δημιουργία του ενιαίου, πλέον, αραβικού κράτους στις δύο όχθες του Ιορδάνη. Μέσω της διοίκησης των παλαιστινιακών εδαφών, ο Αμπντάλλα ήλπιζε να εξασφαλίσει διεθνή βοήθεια και να προσελκύσει νέες περιοχές υπό τον έλεγχο του, ώστε να εκμεταλλευθεί τα εδάφη και τους πληθυσμούς και, κατ' επέκταση, να αυξήσει τα έσοδα του βασιλείου. Ωστόσο, ήταν δύσκολο τα κεφάλαια που θα εισέρεαν στη χώρα να αντιστάθμιζαν τα ζητήματα που προέκυπταν από τις πρωτόγονες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, την έλλειψη εξειδίκευσης του πληθυσμού σε γεωργικές και εμπορικές δραστηριότητες και την ανυπαρξία διοικητικών δομών. Παράλληλα, η παντελής ανισορροπία ανάμεσα στα εδάφη στις δύο όχθες του Ιορδάνη απειλούσε την όποια κοινωνική συνοχή του βασιλείου. Σε κοινωνικούς και οικονομικούς όρους, η Ανατολική Όχθη του Ιορδάνη δεν έδειχνε σημάδια ανάπτυξης. Οι μεταποιητικές επιχειρήσεις έλειπαν, οι εκπαιδευτικές υποδομές ήταν στοιχειώδεις και τα επίπεδα μόρφωσης παρέμεναν εξαιρετικά χαμηλά. Σε σχέση με τα εδάφη που απάρτιζαν μέχρι το 1948 το βασίλειο, η Δυτική όχθη του Ιορδάνη ήταν πολύ πιο προηγμένη. Η οικονομική δραστηριότητα κυμαινόταν σε υψηλά επίπεδα, αξιοποιώντας την εμπορική παράδοση του παλαιστινιακού πληθυσμού και την πρόσβαση στις θαλάσσιες οδούς της Μεσογείου, ενώ οι δομές σχολικής εκπαίδευσης ανταγωνιζόταν τις αντίστοιχες της ευρύτερης περιφέρειας της.<sup>340</sup> Χαρακτηριστικό των αντιθέσεων στις δύο όχθες του Ιορδάνη, ούτε το Σάλτ ή το Καράκ, ούτε το Ίρμπιντ ή το Καράκ, αλλά ούτε και το Αμμάν ή

---

<sup>339</sup> Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians* ... ο.π. σελ. 148-150, 167-71

<sup>340</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan* ... ο.π. σελ. 38

καμία άλλη από τις μεγάλες πόλεις του βασιλείου, δεν συγκέντρωνε πληθυσμό μεγαλύτερο από τις τριάντα χιλιάδες.<sup>341</sup> Η Δυτική Όχθη του Ιορδάνη, τουναντίον, κατακλυζόταν από πρόσφυγες μετά τον πρώτο αραβοϊσραηλινό πόλεμο. Τα αστικά κέντρα των παλαιστινιακών εδαφών συγκέντρωναν πολύ περισσότερο πληθυσμό, και παρ' όλο που, μετά το 1948, η Ανατολική Όχθη του Ιορδάνη απάρτιζε το 94% του εδάφους του βασιλείου, μόνο το 1/3 του συνολικού πληθυσμού κατοικούσε σε αυτή. Οι υπόλοιποι υπήκοοι, οι οποίοι σωρεύονταν στη Δυτική Όχθη του βασιλείου, προέρχονταν σχεδόν εξ' ολοκλήρου από την ιστορική Παλαιστίνη και συγκροτούσαν τον συνολικό πληθυσμό 1.5 εκ. του βασιλείου, τριπλάσιο μετά τα γεγονότα του 1948. Κατά συνέπεια, οι μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις δύο όχθες του Ιορδάνη καθιστούσαν αδύνατη την ενσωμάτωση του προσφυγικού κύματος στην αγροτική οικονομία του βασιλείου. Παράλληλα, οι Παλαιστίνιοι δυσκολεύονταν ασκήσουν τα επαγγέλματα τους στο κλίμα που είχε διαμορφωθεί μετά τον πόλεμο. Οι πρόσφυγες από την Παλαιστίνη, στην πολύ κακή κατάσταση στην οποία βρίσκονταν, εγκαταστάθηκαν τόσο στην Ανατολική όσο και τη Δυτική Όχθη και άλλαξαν την υφή του βασιλείου. Μόνο σημαντικά οικονομικά κεφάλαια από το εξωτερικό μπορούσαν να δώσουν προοπτικές επιβίωσης σε μία τόσο ιδιόμορφη περίπτωση.

Ωστόσο, οι επιρροές από το εξωτερικό είχαν απρόβλεπτες συνέπειες για το βασίλειο. Το καθεστώς του Αμμάν προσπαθούσε περισσότερο να περιορίσει και να ελέγξει τις δραστηριότητες του πληθυσμού, παρά να συνεισφέρει στην ανάπτυξη της περιοχής. Ουσιαστικά το Αμμάν χειραγωγούσε την εξωτερική οικονομική βοήθεια με σκοπό να διασφαλίσει την επιβίωση του καθεστώτος. Καθώς οι πρόσφυγες διέθεταν, όμως, επιχειρηματικές ικανότητες, αλλά και ορισμένα κεφάλαια που κατάφεραν να περισώσουν από τον πόλεμο, ενώ, ταυτόχρονα, αρκετοί πρόσφυγες διέθεταν επιχειρηματικές δυνατότητες, είχαν γνώσεις ιατρικής ή ασκούσαν δικηγορία, η εισροή των Παλαιστινίων τόνωσε σημαντικά τους τομείς της οικοδομής και των υπηρεσιών και επηρέασε σημαντικά την αγροτική οικονομία, που μέχρι τότε επικρατούσε στην Ιορδανία.<sup>342</sup> Η αβεβαιότητα των πολιτικών συνεπειών, όμως, ήταν σημαντικότερη για το καθεστώς από τη δυνητική αναπτυξιακή συμβολή των προσφύγων στην οικονομία του βασιλείου και κατά συνέπεια, το Αμμάν θεώρησε πως έπρεπε να λάβει μέτρα για τη διαχείριση της κατάστασης. Η Χασεμιτική

<sup>341</sup> Gubser, Peter, *Jordan, Crossroads ...* ο.π. σελ. 15

<sup>342</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 52, Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 157-72



Δυναστεία προσέγγισε προκρίτους των παλαιστινιακών εδαφών ώστε να κερδίσει την υποστήριξη των παλαιστινιακών κοινοτήτων,<sup>343</sup> ενώ προσέλκυσε αρκετούς παλαιστίνιους πολιτικούς, που κατάφεραν να βρεθούν στη βασιλική αυλή.<sup>344</sup> Με την προσέλκυση των ελίτ των Παλαιστινίων στη σφαίρα επιρροής του, το καθεστώς στόχευε στην εξασφάλιση της ανοχής του παλαιστινιακού πληθυσμού, ελπίζοντας να ενσωματώσει αρμονικά τους πρόσφυγες στο βασίλειο. Στην προσπάθεια διαχείρισης των πληθυσμών μετά την εδαφική επέκταση του βασιλείου, η Χασεμιτική Δυναστεία αποπειράθηκε να συστήσει μία νέα άρχουσα τάξη, δυνητικά χειραγωγούμενη από το καθεστώς, μέσω της οικονομικής βοήθειας από το εξωτερικό. Δύο μεγάλα συνέδρια με τη συμμετοχή πάνω από πέντε χιλιάδων προκρίτων από τα παλαιστινιακά εδάφη, οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να αποδεχθούν τις βλέψεις της Δυναστείας, σηματοδότησε τη διάθεση των Χασεμιτών να εμπλέξουν νέες ελίτ στη διακυβέρνηση της Δυτικής Όχθης του Ιορδάνη.<sup>345</sup> Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το καθεστώς προσέλκυσε αρκετούς Παλαιστίνιους στη βασιλική αυλή, τοποθετώντας τους σε κομβικά υπουργεία, με χαρτοφυλάκια σε θέματα Γεωργίας, Παιδείας, Ανάπτυξης και Εξωτερικών αλλά και σε υψηλές θέσεις, που είχαν σχέση με ζητήματα που αφορούσαν στη Δυτική Όχθη.<sup>346</sup>

Σε αυτό το πλαίσιο, η επιρροή του εξωτερικού παράγοντα συνέβαλε στη διαμόρφωση της πολιτικής του καθεστώτος αναφορικά με τα παλαιστινιακά επαφή. Η επιβολή της Χασεμιτικής Δυναστείας στη Δυτική Όχθη αλλά και στο σύνολο του βασιλείου απαιτούσε την ύπαρξη οικονομικών κεφαλαίων, τα οποία συνήθως προερχόταν από το εξωτερικό. Οι Χασεμίτες χρησιμοποίησαν την εξωτερική βοήθεια για να αναπτύξουν ανισομερώς το βασίλειο, όχι μόνο χρηματοδοτώντας μεγάλα έργα μόνο στην Ανατολική Όχθη, και όχι στη Δυτική Όχθη, αλλά και αποσπώντας κονδύλια που προορίζονταν προς τα εδάφη της Παλαιστίνης, για την ανάπτυξη των περιοχών που ήλεγχαν.<sup>347</sup> Η Χασεμιτική Δυναστεία θεώρησε πως είναι σε θέση να ελέγξει και να διαμορφώσει τα παλαιστινιακά εδάφη, σύμφωνα με τις επιθυμίες της.

---

<sup>343</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.166

<sup>344</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 52

<sup>345</sup> Massad, Joseph A., *Colonial Effects ...* ο.π. σελ. 226-234, Faddah, Mohammad Ibrahim, *The Middle East in Transition ...* ο.π. σελ. 15-16, Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan ...* ο.π. σελ. 66

<sup>346</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 162

<sup>347</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 14, Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 170-1

Το καθεστώς απάλειψε κάθε αναφορά του ονόματος της Παλαιστίνης στα επίσημα έγγραφα, ονομάζοντας τα εδάφη της Παλαιστίνης ως Δυτική Όχθη στην προσπάθεια να δοθεί μία αίσθηση ενότητας ανάμεσα στις δύο όχθες του βασιλείου. Ελέγχοντας την κυκλοφορία των ανθρώπων στην κεντρική Παλαιστίνη ή ακόμα και σε μερικές περιπτώσεις προς τη Λωρίδα της Γάζας, σε άτυπη συνεννόηση με το Ισραήλ και πιθανότατα με την Αίγυπτο, και διευκολύνοντας ή δυσχεραίνοντας τη μετανάστευση παλαιστινίων ανάλογα με την κατάσταση,<sup>348</sup> το Αμμάν προσπάθησε να εκκαθαρίσει την περιοχή από αντιφρονούντες και, ταυτόχρονα, να τοποθετήσει καθεστωτικούς δημάρχους ή περιφερειάρχες σε βασικές πόλεις των παλαιστινιακών εδαφών. Ακόμα και με φόντο τα μέτρα εκδημοκρατισμού του καθεστώτος, το Αμμάν διάρθρωσε τη δομή του κοινοβουλίου της Ιορδανίας, ώστε η εκπροσώπηση των περιοχών που ήλεγχε στο βασίλειο να είναι αρκετά υψηλότερη από ότι θα αναλογούσε στον πληθυσμό της.<sup>349</sup> Οι δύο όχθες του βασιλείου διέθεταν τον ίδιο αριθμό βουλευτών, παρά τον αρκετά μεγαλύτερο πληθυσμό της Δυτικής Όχθης. Παράλληλα, όταν πραγματοποιούνταν εκλογές στην Ιορδανία, το καθεστώς παρενέβαινε αποφασιστικά, αποκλείοντας αντίπαλους υποψηφίους και χειραγωγώντας ταυτοχρόνως την εκλογική διαδικασία, με τη μετακίνηση των ψήφων των στρατιωτών σε περιφέρειες όπου χρειαζόταν ψήφους, ώστε να συγκεντρώσει την απαραίτητη πλειοψηφία.<sup>350</sup>

Ωστόσο, η πραγματικότητα των απότομων αλλαγών θα επηρέαζε το ιορδανικό καθεστώς με τρόπους που δεν είχαν απασχολήσει μέχρι τότε το αυταρχικά κυβερνούμενο βασίλειο. Η σύνδεση του βασιλείου με το διεθνές περιβάλλον του είχε απρόβλεπτα αποτελέσματα. Πέρα από την ενίσχυση της οικονομίας του βασιλείου, μία βασική επιρροή της προσφυγικής παλίρροιας στην Ιορδανία ήταν ο μετασχηματισμός του πολιτικού συστήματος. Οι παλαιστίνιοι πρόσφυγες ήταν περισσότερο πολιτικοποιημένοι,<sup>351</sup> σε αντίθεση με την πλειοψηφία των χωρικών και των οικονομικά ασθενών κατοίκων των πόλεων της Ανατολικής Όχθης του βασιλείου. Από το 1925, συνδικαλιστικές οργανώσεις λειτουργούσαν στην ιστορική

---

<sup>348</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 13-4

<sup>349</sup> Ήδη ο εκλογικός νόμος του διασφάλιζε την εκπροσώπηση βάσει κοινοτήτων και την υπερεκπροσώπηση των κοινωνικών ομάδων στους οποίους το καθεστώς βασιζόταν, όπως τους Βεδουίνους και τους Κιρκάσιους. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 77

<sup>350</sup> Ο.π. σελ. 81

<sup>351</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank under the Jordanian Regime, 1949-1967*, Ithaca & London: Cornell University Press, 1982, σελ. 230-1, Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* σελ. 62-65

Παλαιστίνη,<sup>352</sup> εφημερίδες και άλλες περιοδικές εκδόσεις είχαν εμφανιστεί στη Δυτική όχθη του Ιορδάνη, ενώ υπήρχε δημοσιογραφική δραστηριότητα, η οποία συνέβαλε στην προβολή της μετανάστευσης εβραίων από την Ευρώπη στην περιοχή ως το βασικό πολιτικό ζήτημα της περιόδου. Οι πολιτικοί ηγέτες των προσφύγων ήταν πολύ νεαροί και σε πολλές περιπτώσεις η ηλικία τους δεν ξεπερνούσε τα 30 έτη, αντίθετα με την κυρίαρχη πολιτική φιγούρα της προπολεμικής Παλαιστίνης και θανάσιμο εχθρό του Αμπντάλλα, Μουφτή της Ιερουσαλήμ Αμίν αλ Χουσεϊνί. Έχοντας βαπτιστεί πολιτικά σε μία δύσκολη περίοδο μετά από ένα μεγάλο πόλεμο και διαθέτοντας επαφές με τη Δύση, ακόμα και σπουδάζοντας εκεί, οι παλαιστίνιοι πρόσφυγες τάσσονταν υπέρ της σύγχρονης πολιτικής δράσης.<sup>353</sup> Μέσω της δραστηριοποίησης των νέων πολιτικών ηγετών, πολλές, παράνομες, οργανώσεις δημιουργήθηκαν στη Δυτική Όχθη, επεκτείνοντας τη δράση τους και διευρύνοντας τη βάση των μελών τους στην κυρίως Ιορδανία.<sup>354</sup> Οι πρόσφυγες των παλαιστινιακών εδαφών βρήκαν ευήκοα ώτα στην αντίπερα όχθη, καθώς αρκετοί Ιορδανοί επιθυμούσαν την αλλαγή στο πολιτικό σύστημα της χώρας, καθώς από τη στιγμή της έλευσης τους στην Ιορδανία, οι Χασεμίτες βασιζόνταν σε άτομα εκτός που προέρχονταν εκτός του βασιλείου, μην επιτρέποντας την πρόσβαση των ελίτ της Ιορδανίας στα ανώτερα κλιμάκια της εξουσίας.<sup>355</sup> Οι παράνομοι πολιτικοί σχηματισμοί του βασιλείου πολλαπλασιάστηκαν και πολλοί Ιορδανοί πολίτες παλαιστινιακής καταγωγής εντάχθηκαν στο κομμουνιστικό κόμμα, τους σχηματισμούς υπέρ της ένωσης όλων των Αράβων ή τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες, με πολιτικές περγαμηνές που έλειπαν από την περιοχή, κατάφεραν να κερδίσουν υποστήριξη για τη δράση τους, έχοντας ως πολιτική πλατφόρμα την απελευθέρωση της Παλαιστίνης και την αντίθεση στις πολιτικές της Δύσης.<sup>356</sup> Οι πρόσφυγες από τους καταυλισμούς συνδέθηκαν με κοινωνικές ομάδες του βασιλείου που ήταν αποκλεισμένες από τη νομή της εξουσίας, τονίζοντας τα κοινά στοιχεία τους με την εκκολαπτόμενη μεσαία τάξη που δούλευε στις πρώιμες βιομηχανίες της περιοχής, ή και με τους εργάτες των ιορδανικών

---

<sup>352</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 154

<sup>353</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge, 1948-1983: A Political History*, Boulder and London: Westview, 1984, σελ.7

<sup>354</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.164-5

<sup>355</sup> Οι Χασεμίτες εμπιστεύονταν Σύρους, Κιρκάσιους ή Παλαιστίνιους που είχαν υπηρετήσει στη Βρετανική Διοίκηση της Παλαιστίνης στη Δυτική Όχθη, και γενικότερα άτομα που δεν κατάγονταν από την περιοχή, βλ. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 67, 83

<sup>356</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.164-5

πόλεων, καθώς και με τους παραδοσιακούς μικροκαλλιεργητές των αγρών. Ταυτόχρονα, εντασσόμενοι στο πολιτικό παιχνίδι του βασιλείου, οι Παλαιστίνιοι αποτέλεσαν μία δυνητική πολιτική πελατεία για τις δυνάμεις στα εδάφη της Ιορδανίας. Οι κομμουνιστές και οι μπααθικοί στράφηκαν μεταξύ άλλων και στους καταυλισμούς των Παλαιστινίων προσφύγων για να προσηλυτίζουν νέους πολιτικούς ακολούθους, σε περιόδους χαλάρωσης του αυταρχικού καθεστώτος.<sup>357</sup> Η ετερογενής σύνθεση των ομάδων εκτός της εξουσίας και των μελών της πρώην παλαιστινιακής άρχουσας τάξης βρέθηκε αντιμέτωπη πολλές φορές με το καθεστώς των Χασεμιτών. Παράλληλα, πολλοί ανεξάρτητοι διανοούμενοι και Παλαιστίνιοι ευγενείς<sup>358</sup> αποφάσισαν να αντιταχθούν στο καθεστώς, κερδίζοντας την υποστήριξη ακόμα και πολλών πολιτικών που κατάφεραν να βρεθούν στη βασιλική αυλή, ξαφνιάζοντας τους Χασεμίτες, οι οποίοι δεν ήταν συνηθισμένοι σε δείγματα αντίθετων απόψεων.<sup>359</sup> Παράλληλα, οι νέοι επιχειρηματίες, δικηγόροι, έμποροι και μικροκτηματίες, στο κοινοβούλιο χρησιμοποίησαν τη νεοαποκτηθείσα πολιτική επιρροή τους για να μειώσουν τη δύναμη του βασιλιά και να αλλάξουν το πατριαρχικό σύστημα εξουσίας του βασιλείου, μέσω οικονομικών και εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, καθώς και αναζήτηση νέων πολιτικών και νομοθετικών ισορροπιών, στηριζόμενοι στους νέους μορφωμένους υπαλλήλους και επιστήμονες στη Δυτική Όχθη και το Αμμάν.<sup>360</sup>

Το καθεστώς αντέδρασε ενισχύοντας μεταξύ άλλων το κίνημα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στο βασίλειο και δίνοντας του θρησκευτικές, πολιτικές και οικονομικές ελευθερίες από τη δεκαετία του 1950, ελπίζοντας να εξελιχθεί σε ένα είδος "πιστής αντιπολίτευσης". Το Αμμάν θεωρούσε πως η ανάπτυξη ενός μετριοπαθούς κινήματος Μουσουλμάνων Αδελφών ως αντίβαρο των άλλων πολιτικών οργανώσεων, όπως τους Νασσεριστές, τους Κομμουνιστές, τους Φιλοσυρους και τους Μπααθικούς.<sup>361</sup>

---

<sup>357</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan* ... σελ. 28

<sup>358</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World* ... ο.π. σελ.166

<sup>359</sup> Dann, Uriel, *King Hussein* ... ο.π. σελ. 52

<sup>360</sup> Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians* ... ο.π. σελ. 40,178-9

<sup>361</sup> Για τους Μουσουλμάνους Αδερφούς στην Ιορδανία βλ. Bar, Shmuel, *The Muslim Brotherhood in Jordan*, Tel Aviv: Tel Aviv University and the Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 1998. Για τη σχέση μεταξύ Μουσουλμανικής Αδελφότητας και καθεστώτος βλ. Wiktorowicz, Quintan, *The Management of Islamic Activism, Salafis, the Muslim Brotherhood, and State Power in Jordan*, New York: State University of New York, 2001

Η είσοδος των Παλαιστινίων προσφύγων στο βασίλειο και η αδυναμία διαχείρισης τους ενίσχυναν την προδιάθεση του καθεστώτος να κοιτάζει προς το εξωτερικό για να αντισταθμίσει τους κινδύνους για την επιβίωση του. Η οικονομική και στρατιωτική συμβολή των εξωτερικών δυνάμεων για τη διατήρηση του καθεστώτος ήταν κομβικής σημασίας για το βασίλειο της Ιορδανίας.

Για να συγκεντρώσει, όμως, το ενδιαφέρον των μεγάλων δυνάμεων και να εξασφαλίσει την υποστήριξη από το εξωτερικό, η Χασεμιτική Δυναστεία έπρεπε να τονίσει τη σημασία της Ιορδανίας στην περιοχή. Για να επιβιώσει ως ανεξάρτητο κράτος, η γεωπολιτική θέση της Ιορδανίας ήταν ένα πολύτιμο εργαλείο για τη Χασεμιτική Δυναστεία, ώστε να προσελκύσει εξωτερική οικονομική βοήθεια. Η χρησιμότητα της Χασεμιτικής Δυναστείας για τις μεγάλες δυνάμεις, ώστε να πειστούν να ενισχύσουν οικονομικά το βασίλειο, ήταν η διατήρηση των εδαφών της Ιορδανίας σε δυτική τροχιά. Επιπρόσθετα, οι διαθέσιμες εναλλακτικές της Δύσης φαίνονταν δυσοίωνες. Σε περίπτωση που το καθεστώς της Χασεμιτικής Δυναστείας έχανε τον έλεγχο της Ιορδανίας, η Δύση θα έχανε την υποστήριξη μίας μετριοπαθούς φωνής στον Αραβικό κόσμο, η οποία προωθούσε στόχους συμβατούς με τις επιδιώξεις της Δύσης. Αρχικά η Μεγάλη Βρετανία ήταν η μεγάλη δύναμη του διεθνούς συστήματος με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη διατήρηση ενός φιλικού καθεστώτος σε μία ζωτική σφαίρα επιρροής.<sup>362</sup> Σε διαφορετική περίπτωση, εάν το καθεστώς που διατηρούσε τον έλεγχο της Χασεμιτικής Δυναστείας στο βασίλειο κατέρρεε, τα εδάφη του Ιορδάνη θα μπορούσαν είτε να αποτελέσουν βάση για εχθρικές ενέργειες εναντίον δυτικών στόχων, είτε να περιέλθουν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Η Μεγάλη Βρετανία, αρχικά, κι οι Ηνωμένες Πολιτείες στη συνέχεια, ανέλαβαν την υποστήριξη της Ιορδανίας, επιλέγοντας να δώσουν σημαντικά ποσά για τη χρηματοδότηση των προϋπολογισμών της Χασεμιτικής Δυναστείας και βοηθώντας ουσιαστικά στη λειτουργία του διοικητικού μηχανισμού.

Αξιοποιώντας τη σημασία του βασιλείου για τη Δύση, η Ιορδανία εξασφάλιζε μία ετήσια χορηγία από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία αυξήθηκε κλιμακωτά από τα 144,000 δολάρια το 1922 στα 30,000,000 δολάρια το 1956, όταν και αποπέμφθηκε ο

---

<sup>362</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 18

βρετανός επικεφαλής της Αραβικής Λεγεώνας.<sup>363</sup> Η οικονομική χρηματοδότηση ήταν ζωτική για τη λειτουργία του βασιλείου, καθώς καθ' όλη αυτή την περίοδο αποτελούσε τουλάχιστον το 50% των συνολικών δαπανών του προϋπολογισμού του βασιλείου, υπό τη μορφή κάλυψης των εξόδων άμυνας και ασφάλειας. Συνολικά, τα κεφάλαια από το εξωτερικό όχι μόνο κάλυπταν το ισοζύγιο πληρωμών, αλλά άφηναν και συναλλαγματικό πλεόνασμα στους Χασεμίτες.<sup>364</sup>

Σε σχέση με τον διεθνή παράγοντα, οι αγαστές σχέσεις συνεργασίας της Χασεμιτικής Δυναστείας με τη Δύση, όμως, συχνά είχαν αρνητικές επιπτώσεις στο εσωτερικό του βασιλείου. Η τεταμένη μεταπολεμική περίοδος, το ζήτημα της εβραϊκής μετανάστευσης και το πρόσφατο αποικιοκρατικό παρελθόν των δυτικών δυνάμεων οδηγούσαν συχνά τις πολιτικές οργανώσεις στην Ιορδανία να αντιδρούν σε πρωτοβουλίες της Δύσης ή να επικεντρώνουν την κριτική τους προς τη Δύση για διάφορα συμβάντα της περιοχής, στα οποία οι δυτικές δυνάμεις, αν και τις αφορούσαν, δεν αντιδρούσαν. Η συχνή αυταρχική συμπεριφορά του καθεστώτος σε συνδυασμό με την ευρύτερη στήριξη του από τις δυτικές δυνάμεις ενέτεινε την αντίδραση εναντίον της Δύσης στο βασίλειο, ενώ άστοχες κινήσεις από τις δυτικές δυνάμεις, όπως το Σύμφωνο της Βαγδάτης στα μέσα της δεκαετίας του 1950, έδιναν το έναυσμα για επέκταση των αντιδράσεων στην επικράτεια της Ιορδανίας. Ωστόσο, παρά τις αντιδράσεις στο εσωτερικό, η Χασεμιτική Δυναστεία έπρεπε να διατηρεί αγαστές σχέσεις με τη Δύση, ώστε να συνεχίζονται οι κεφαλαιακές ροές και η στρατηγική στήριξη προς την Ιορδανία.

Αυτή ακριβώς η εξάρτηση από το εξωτερικό επηρέαζε το εσωτερικό πολιτικό σύστημα της Ιορδανίας. Η συνέχιση μεταφοράς χρηματικών κεφαλαίων στην Ιορδανία προϋπέθετε τη διατήρηση ομαλών σχέσεων με τις δυνάμεις της Δύσης, καθώς οι σημαντικές δράσεις με χρηματοδότηση από το εξωτερικό, τόσο για την επιβίωση των προσφύγων όσο για τη λειτουργία της οικονομίας, οι οποίες ενίσχυαν την οικονομία της Ιορδανίας, παρά τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα τους, χρηματοδοτούνταν κυρίως από τα κράτη της Δύσης, κυρίως τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μεγάλη Βρετανία, και ίσως να διακόπτονταν, ή να μην συνεχίζονταν με την ίδια ένταση. Σε κάθε περίπτωση, η εξωτερική βοήθεια προς την Ιορδανία επηρεαζόταν από τις σκοπιμότητες της διεθνούς πολιτικής, καθώς η ίδια η επιβίωση

---

<sup>363</sup> Ο.π.

<sup>364</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 17, Bailey, 1984, σελ. 19

της Ιορδανίας ήταν ένα πολιτικό ζήτημα. Μόλις το 1947 η Σοβιετική Ένωση είχε αρνηθεί την εισδοχή της Ιορδανίας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, κατηγορώντας το Αμμάν πως ακολουθούσε πλήρως τις επιλογές της Μεγάλης Βρετανίας. Η είσοδος της Ιορδανίας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ως πλήρες μέλος επιτεύχθηκε μόλις το 1955, αρκετά χρόνια μετά την ανεξαρτητοποίηση της, λόγω των ενστάσεων αρχικά από τις Ηνωμένες Πολιτείες και έπειτα κυρίως από τον ανατολικό συνασπισμό, ως αντίποινα της ΕΣΣΔ για τη στάση της Δύσης σε συμμάχους της. Οπότε, η οικονομική στήριξη των δυτικών κρατών ουσιαστικά απαιτούσε, τουλάχιστον, την ανοχή της Χασεμιτικής Δυναστείας στις πρωτοβουλίες της Δύσης στην περιοχή.

Οι οικονομικές δυσκολίες του καθεστώτος όμως, ουσιαστικά ανάγκαζαν το Αμμάν όχι μόνο να συμπλέει με τις δυτικές πρωτοβουλίες, αλλά και να υποστηρίζει την εμπλοκή της Δύσης στην περιοχή. Η ταύτιση της Χασεμιτικής Δυναστείας με τη Δύση επηρέαζε σημαντικά το εσωτερικό πολιτικό σύστημα, τροφοδοτώντας την αντίδραση εναντίον του καθεστώτος.<sup>365</sup> Λόγω της αδυναμίας μετάδοσης των πολιτικών μηνυμάτων στο ευρύτερο κοινό της Ιορδανίας, οι πολιτικές ομάδες μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τον αντιδυτικισμό, αλλά και τη δραματική κατάσταση των παλαιστίνιων προσφύγων ως πολιτική πλατφόρμα, ώστε να προσεγγίσουν την πολιτική πελατεία τους. Οι Άραβες εθνικιστές έφεραν στο προσκήνιο της δημόσιας συζήτησης τις κινήσεις της κυβέρνησης και αναφέρονταν εκτενώς στα ζητήματα των προσφύγων και της εμπλοκής της Δύσης της περιοχής, είτε στον τύπο είτε μέσω του κοινοβουλίου, και οργάνωναν δημόσιες διαδηλώσεις, οι οποίες αποτελούσαν προάγγελο αναταραχών στο βασίλειο. Οι δραστηριότητες των αντιπάλων του καθεστώτος οδηγούσαν στην πολιτικοποίηση του παλαιστινιακού πληθυσμού, ευνοώντας ένα ριζοσπαστικό εθνικιστικό κλίμα στις τάξεις τους. Οι πολιτικοί αντίπαλοι του καθεστώτος συνέβαλαν στην εμφύσηση της πεποίθησης στους Παλαιστίνιους πως το καθεστώς της Ιορδανίας ήταν ο βασικός λόγος για την κατάσταση των παλαιστινιακών εδαφών, και, ακόμα περισσότερο, ο σύνδεσμος της Χασεμιτικής Δυναστείας με τους Βρετανούς επιδεινώνει τη δυσχερή καθημερινότητα τους. Ακόμα κι αν το Χασεμιτικό καθεστώς κατάφερε να επιβιώσει από δημοσιονομική άποψη, η εξάρτηση του από την εξωτερική χρηματοδότηση αποδυνάμωνε πολιτικά τους Χασεμίτες.

---

<sup>365</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 19-20

Επιπλέον, η παρεμπόδιση της διείσδυσης των Παλαιστινίων στο Ισραήλ από τους Βρετανούς αξιωματικούς και η αδυναμία προστασίας των παλαιστινιακών χωριών στα σύνορα με το Ισραήλ, όταν δέχονταν επίθεση από τις ισραηλινές δυνάμεις, λειτουργούσαν ως αποδείξεις αυτών των αιτιάσεων. Η κάθε ισραηλινή επίθεση ακολουθούσαν από σοβαρές αναταραχές στην ιορδανική επικράτεια, οι οποίες συχνά στρέφονταν εναντίον του καθεστώτος, καταδεικνύοντας την επιτυχία της ατζέντας των αντικαθεστωτικών.<sup>366</sup>

Στις αρχές του 1950, οι Παλαιστίνιοι εκμεταλλεύθηκαν την αδυναμία του Χασεμιτικού καθεστώτος να διασφαλίσει την προστασία των συνοριακών περιοχών και την επιβίωση του βασιλείου, δίχως εξωτερική βοήθεια, για να βασίσουν την κριτική τους στην ίδια τη σύσταση της Ιορδανίας ως ανεξάρτητου κράτους, επιχειρηματολογώντας πως εφ' όσον η Χασεμιτική Δυναστεία έκρινε απαραίτητη την εξωτερική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια, και δεδομένων, ουσιαστικά, των αντίστοιχων υποχρεώσεων ανοχής των δυτικών πρωτοβουλιών, το βασίλειο δεν θα μπορούσε να είναι βιώσιμο ως ανεξάρτητο κράτος. Αντίθετα, εφ' όσον το βασίλειο δεν μπορούσε να συνεχίσει την αυθύπαρκτη πορεία του, μη μπορώντας να διασφαλίσει την οικονομική ανεξαρτησία του, θα έπρεπε να επιδιώξει τη σύνδεση με τα αραβικά κράτη, λαμβάνοντας αρχικά οικονομική βοήθεια μόνο από τον αραβικό κόσμο και επιδιώκοντας μετέπειτα την πολιτική ένωση του, σε ένα ενιαίο κράτος με τη συμμετοχή του συνόλου του αραβικού πληθυσμού. Ουσιαστικά, οι παναραβιστές χρησιμοποιούσαν την εξάρτηση του καθεστώτος από το εξωτερικό και τη διαρκή μεταφορά οικονομικών κεφαλαίων, ώστε να εφαρμόσουν το πολιτικό πρόγραμμα τους και την προσπάθεια συμμετοχής της Ιορδανίας σε ένα ενιαίο αραβικό κράτος, με την ενσωμάτωση του βασιλείου σε αυτή τη νέα οντότητα.<sup>367</sup> Η ύπαρξη ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων σε συνδυασμό με την πολιτική κουλτούρα τους είχε καθοριστική επίδραση στο βασίλειο, οδηγώντας ένα τόσο κλειστό σύστημα εξουσίας σε αναταραχή. Αντιστρέφοντας το επιχείρημα πως ο δρόμος για την ένωση του αραβικού κόσμου άνοιγε με την ένωση των δύο όχθων του Ιορδάνη από τη Χασεμιτική Δυναστεία, οι Παλαιστίνιοι αντέτειναν πως το ενιαίο βασίλειο έπρεπε εκείνο να προσαρτηθεί από τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, καθώς δεν ήταν σε θέση να προστατεύσει καν τα συνοριακά χωριά από τον ισραηλινό στρατό, πολλώ δε μάλλον

---

<sup>366</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 10

<sup>367</sup> Ibid, σελ. 13



να επικρατήσει στρατιωτικά του Ισραήλ και να επανακτήσει τα παλαιστινιακά εδάφη.<sup>368</sup> Με την παρούσα σύσταση της Ιορδανίας, όμως, σύμφωνα με τους παναραβιστές, η λήψη οικονομικής βοήθειας από τη Μεγάλη Βρετανία επηρέαζε τη συνολική πολιτική της Ιορδανίας. Γι' αυτό τον λόγο, το βασίλειο θα έπρεπε άμεσα να αρνηθεί οποιαδήποτε σχέση με την πρώην αποικιοκρατική υπερδύναμη της Μεγάλης Βρετανίας και να στραφεί προς τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, ώστε να λάβει την οικονομική συνδρομή που απαιτούνταν από το εξωτερικό. Η αρχηγία των ενόπλων δυνάμεων από έναν Βρετανό διοικητή, η οποία ενσάρκωνε την ύπαρξη ενός αποικιοκρατικού συμβόλου μέχρι το 1956, ανατροφοδοτούσε τις αιτιάσεις των αντικαθεστωτικών.

Η αντίδραση στην επικράτεια της Ιορδανίας ενείχε σοβαρούς κινδύνους για το καθεστώς, που θα μπορούσαν να φτάσουν ως την ανατροπή του από το εσωτερικό. Πολλές αποφάσεις των Χασεμιτών προκαλούσαν αντικαθεστωτικές ενέργειες που έπλητταν το κύρος του καθεστώτος, είτε με τη μορφή διαδηλώσεων σε όλες τις πόλεις της Ιορδανίας και κυρίως στην πρωτεύουσα του βασιλείου, είτε με τη δράση των αντικαθεστωτικών οργανώσεων στους επαγγελματικούς συνδέσμους και φορείς. Εφόσον βασικές αντικαθεστωτικές ομάδες αντιδρούσαν στη διατήρηση του καθεστώτος, η Χασεμιτική Δυναστεία αναγκαζόταν να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα στην εφαρμογή της οποιασδήποτε απόφασης της.

Επιπρόσθετα οι απειλές για την προσωπική ασφάλεια των μελών του καθεστώτος των Χασεμιτών, συμπεριλαμβανομένου του βασιλιά, δυσχέρανε τη διακυβέρνηση των εδαφών, καθώς πριν από τη μαζική έλευση παλαιστινίων προσφύγων το φαινόμενο των προσωπικών επιθέσεων στην Ιορδανία είχε εξασθενήσει.<sup>369</sup> Στη δεκαετία του 1950, ακόμα και το κομμουνιστικό κόμμα της Ιορδανίας εκστόμιζε απειλές για τη ζωή του βασιλιά και μελών του καθεστώτος, δίχως ωστόσο να έχει καμία ανάμειξη σε βίαιες ενέργειες.<sup>370</sup> Ο ίδιος ο βασιλιάς Αμπντάλλα έπεσε θύμα δολοφονικής επίθεσης που του στοίχισε τη ζωή, από έναν νεαρό παλαιστινιακής καταγωγής. Οι δράσεις από ομάδες αντιφρονούντων στην επικράτεια της επηρεάστηκε άμεσα από την εισαγωγή της Ιορδανίας στο διεθνές σύστημα και τις επιπτώσεις του, καθώς η εδαφική επέκταση του βασιλείου και η

---

<sup>368</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 18-19

<sup>369</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 93-96

<sup>370</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 236-7

είσοδος ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων κατέστησε ανέφικτη τη συνέχιση των προηγούμενων πρακτικών του βασιλείου.

Οι κίνδυνοι για την επιβίωση της Χασεμιτικής Δυναστείας, μετά από τις κατακλυσμαίες αλλαγές μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποκρυσταλλώθηκαν στη φάση της σύστασης του καθεστώτος. Μετά τη δολοφονία του βασιλιά Αμπνταλλά το 1951, η Ιορδανία βίωσε μία διαρκή απειλή πραξικοπημάτων. Η ταραχώδης περίοδος της διαδοχής ήταν ενδεικτική των κινδύνων ανατροπής, όταν οι επίδοξοι διάδοχοι του θρόνου έγιναν σημεία αναφοράς για κοινωνικές ομάδες για κινήσεις εναντίον του ίδιου του καθεστώτος, κατά τη διάρκεια του κενού εξουσίας.<sup>371</sup> Ακόμα και μετά την ενθρόνιση του βασιλιά Χουσεΐν, εγγονού του Αμπντάλλα, κάθε φορά που η ιδεολογία της ένωσης του αραβικού κόσμου ωθούσε τα πλήθη σε διαδηλώσεις, και οι οπαδοί του παναραβισμού έδιναν τον τόνο, το Αμμάν ένιωθε περισσότερο από όλες τις αραβικές πρωτεύουσες τους κινδύνους ανατροπής του καθεστώτος. Οι κίνδυνοι από τη σχέση μεταξύ της Ιορδανίας και της Δύσης έγιναν ξεκάθαροι το 1955, όταν η ένταξη της Ιορδανίας στο δυτικής προέλευσης σχήμα περιφερειακής συνεργασίας, που έγινε γνωστό ως το Σύμφωνο της Βαγδάτης αποτέλεσε μία ιδανική αφορμή για την εκδήλωση των αντιδράσεων εναντίον του καθεστώτος, απειλώντας το Χασεμιτικό καθεστώς με άμεση κατάρρευση.<sup>372</sup> Επιπλέον, οι κίνδυνοι για το καθεστώς αυξάνονταν από μία πληθώρα αιτιών, πέρα από τις ιδεολογικές αναφορές του πληθυσμού. Το Αμμάν επηρεαζόταν άμεσα από τις εξελίξεις στα γειτονικά κράτη της περιφέρειας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την κατάρρευση του παρακλαδιού της Χασεμιτικής Δυναστείας από την κεφαλή του Ιράκ το 1958 και τις εξεγέρσεις στους καταυλισμούς προσφύγων και τις πόλεις της Ιορδανίας που ακολούθησαν και αναμενόταν να θέσουν τέλος και στο καθεστώς του Αμμάν.<sup>373</sup>

Ταυτόχρονα, ο νέος βασιλιάς Χουσεΐν συγκλονίστηκε από περιστατικά άσκησης βίας στον περίγυρο του, όπως η κατακρεούργηση του ανιψιού του Φεισάλ

---

<sup>371</sup> Ο Ταλάλ ενέτεινε τις επαφές του με δυσαρεστημένα μέλη του στρατού που φοβόντουσαν για μία συνομοσία από τη Βρετανία εναντίον του θρόνου, και έπειτα ο Αμπουλ Χούντα, ένα ισχυρό μέλος του καθεστώτος, πρωτοστάτησε στην καθάιρση του. Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 30

<sup>372</sup> Ο Χουσεΐν προχώρησε στο παράτολμο βήμα του Συμφώνου της Βαγδάτης καθώς χρειαζόταν την οικονομική βοήθεια της Δύσης τόσο πολύ όσο τη στρατιωτική ενίσχυση των δυνάμεων του. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 82

<sup>373</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 90

στο Ιράκ, αναλογιζόμενος πως θα μπορούσε να βρίσκεται εκείνος στη θέση του.<sup>374</sup> Το 1958 τρεις τουλάχιστον βασικές πολιτικές οργανώσεις στην Ιορδανία ήταν αποφασισμένες να ασκήσουν βία εναντίον του καθεστώτος. Μέλη παναραβικών οργανώσεων εκπαιδεύονταν σε στρατόπεδα στη Συρία, ώστε να επιστρέψουν στην Ιορδανία και να αναλάβουν την εξουσία μέσω βίαιων ενεργειών, κομμουνιστές έφερναν λαθραία όπλα στη Χεβρόνα και τη Ραμάλα μέσω της Λωρίδας της Γάζας, ενώ οι μπααθικοί φαίνεται να είχαν καταφέρει να διεισδύσουν στον στρατό. Το καθεστώς ήταν ενήμερο για την αποφασιστικότητα των αντιπολιτευόμενων να αναλάβουν δράση εναντίον μελών του.<sup>375</sup>

Η Χασεμιτική Δυναστεία κατάφερε τελικά να επιβιώσει, αξιοποιώντας την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια από το εξωτερικό, η οποία, όμως, είχε διαμορφωτικό χαρακτήρα στη διαδικασία συγκρότησης ένοπλων δυνάμεων και δυνάμεων ασφαλείας, όπως θα αναλυθεί άμεσα.

Η ύπαρξη ενός πιστού ένοπλου σώματος, υποστηριζόμενο από τη Μεγάλη Βρετανία, ικανού να καθυποτάξει κινήματα που απειλούσαν το καθεστώς, αποτέλεσε έναν βασικό λόγο για την επιβίωση του βασιλείου. Ο καθοριστικός χαρακτήρας της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας στις ένοπλες δυνάμεις μεγεθυνόταν από τη σημασία της Αραβικής Λεγεώνας για το καθεστώς. Η Αραβική Λεγεώνα, με τις μονάδες της τοποθετημένες σε στρατηγικά σημεία για την προστασία της πρωτεύουσας, είχε εξαρχώς δημιουργηθεί με βασικό σκοπό να προστατεύει το καθεστώς από τους κινδύνους στην επικράτεια του βασιλείου.<sup>376</sup> Δίχως τη συνδρομή των στρατιωτών της Λεγεώνας, η Χασεμιτική δυναστεία δεν θα μπορούσε να βασιλεύσει επί μακρόν. Σε κομβικές στιγμές αναταραχών, η Αραβική Λεγεώνα αποδείκνυε τη σημασία της για το καθεστώς. Όταν το 1955 οι αναταραχές στην Ιορδανία εκτραχύνθηκαν ενόψει της υπογραφής του σύμφωνου της Βαγδάτης, μίας συμφωνίας που θα παγίωνε την οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη της Δύσης προς τη Χασεμιτική Δυναστεία, η επέμβαση της Αραβικής Λεγεώνας εναντίον του πληθυσμού διέσωσε το καθεστώς. Οι στρατιώτες εκτέλεσαν διαταγές βιαίας διαχείρισης των διαδηλώσεων, ακόμα και πυροβολώντας προς το πλήθος που

---

<sup>374</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π.σελ. 78-9

<sup>375</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 237-9

<sup>376</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 63

απαρτιζόταν από Ιορδανούς υπηκόους και Παλαιστίνιους πρόσφυγες, εγκαταλείποντας την παλαιότερη σχετική ηπιότητα σε πολυπληθείς συγκεντρώσεις.<sup>377</sup>

Η σύσταση του στρατεύματος της Αραβικής Λεγεώνας πραγματοποιήθηκε απευθείας από τη Μεγάλη Βρετανία. Η βρετανική επιρροή δεν αποτελούσε μία έμμεση συνέπεια της οικονομικής υποστήριξης, αλλά ένα άμεσο αποτέλεσμα της εξωτερικής εξάρτησης της Ιορδανίας. Καθώς οι απεσταλμένοι της Μεγάλης Βρετανίας διαχειρίζονταν τη λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων, οι Βρετανοί επικεφαλής της Λεγεώνας απέκλεισαν τόσο τις αστικές οικογένειες της Ιορδανίας, όσο και τους Παλαιστίνιους υπηκόους του βασιλείου από τη στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Αραβική Λεγεώνα στρατολογούσε αρχικά από τις φυλές των Βεδουίνων στα νοτιανατολικά, και συνέχισε σταδιακά τη στρατολόγηση από τα βόρεια της χώρας και από την Ανατολική Όχθη, παραμελώντας τη Δυτική Όχθη. Ο Βρετανός επικεφαλής της Αραβικής Λεγεώνας, Τζον Γκλαμπ, επέδειξε σημαντικές ικανότητες στην προσέλκυση πολλών φυλών στις ένοπλες δυνάμεις, παρά τις μεγάλες δυσκολίες στην ενσωμάτωση τους στο στράτευμα, λόγω των ελάχιστων γραμματικών γνώσεων των βεδουίνων και της ανύπαρκτης σχέσης τους με τις τεχνολογικές καινοτομίες της εποχής.<sup>378</sup>

Οι βεδουίνοι προωθήθηκαν με κάθε τρόπο σε καλύτερη θέση εντός των ενόπλων δυνάμεων του καθεστώτος,<sup>379</sup> λόγω των μαχητικών ικανοτήτων τους αλλά και της έλλειψης πολιτικών φιλοδοξιών τους. Οι Κιρκάσιοι κι οι Βεδουίνοι που απάρτιζαν τις μάχιμες μονάδες των ένοπλων δυνάμεων θεωρούσαν πως συνδέονταν περισσότερο με τους Χασεμίτες, παρά με ένα αφηρημένο αραβικό κράτος, καθώς δεν παρατηρούσαν τις εξελίξεις στον υπόλοιπο αραβικό κόσμο και δεν είχαν αντιλαμβάνονταν την έννοια του σύγχρονου κράτους. Αντίθετα από τις συνεχείς πολιτικές παρεμβάσεις των αστών και των Παλαιστινίων, οι βεδουίνοι δεν συμμετείχαν στα κοινά και, καθώς δεν διάβαζαν εφημερίδες ούτε άκουγαν ραδιόφωνο, επηρεάζονταν καθολικά από τους αρχηγούς της φυλής και τους, απομονωμένους στις στρατιωτικές πόλεις, Βρετανούς. Ο Βρετανός επικεφαλής της Λεγεώνας προσπάθησε να στελεχώσει με βεδουίνους, ακόμα και το σώμα των

---

<sup>377</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 87

<sup>378</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 16-18

<sup>379</sup> Ενώ μέχρι το 1950, οι βεδουίνοι ευημερούσαν, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η παλιά τους οικονομία, βασισμένη στην ανατροφή κατσικών και καμήλων, κατέρρευσε. Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 9

αξιοματικών, όπου αναγκαστικά απαιτούταν ένα βασικό επίπεδο μόρφωσης και, σε όποιες θέσεις δεν ήταν δυνατόν να τοποθετηθεί βρετανός αξιωματικός, απαρτίζονταν μέχρι και τη δεκαετία του 1950, μόνο από τις αστικές οικογένειες της Ιορδανίας, τους γόνους πολιτικών ή δημοσίων υπαλλήλων.<sup>380</sup> Η Μεγάλη Βρετανία καθόρισε τη σύσταση ενός βασικού πυλώνα του καθεστώτος μέσω της υλοποίησης της ενσωμάτωσης των Βεδουίνων στις μάχιμες μονάδες της Αραβικής Λεγεώνας.

Αντίστοιχα, η πολιτική των Χασεμιτών απέναντι στους Παλαιστίνιους σχετικά με τη στρατολόγηση τους στην Αραβική Λεγεώνα είναι ενδεικτική της επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας στη διαμόρφωση του καθεστώτος. Η αξιοποίηση του παλαιστινιακού πληθυσμού, θεωρητικά, θα μπορούσε να είχε θετικές επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα της Αραβικής Λεγεώνας, καθώς οι Παλαιστίνιοι είχαν μεγάλο κίνητρο για τη συμμετοχή τους σε ένα στράτευμα, το οποίο θα υπερασπιζόταν τα συνοριακά χωριά, και θα μπορούσε να συμμετάσχει μελλοντικά στην επανάκτηση των παλαιστινιακών εδαφών. Η κοινωνική ανέλιξη τους θα αποτελούσε ένα επιπλέον κίνητρο. Παράλληλα, η στρατολόγηση του παλαιστινιακού πληθυσμού, με το σαφές ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης, θα έλυνε σημαντικά προβλήματα σε μονάδες όπου απαιτούνταν άτομα με στοιχειώδη μόρφωση. Ωστόσο, το καθεστώς στρατολόγησε μόνο ελάχιστους αξιωματούχους παλαιστινιακής καταγωγής στο πεζικό και την αεροπορία, οι οποίοι μάλιστα προέρχονταν από φιλοχασεμιτικές οικογένειες της Δυτικής Όχθης,<sup>381</sup> και αξιοποιήθηκαν μόνο για την ειρήνευση ορισμένων περιοχών του βασιλείου, όπου κυριαρχούσαν από παλαιστινιακούς πληθυσμούς.<sup>382</sup> Ο παλαιστινιακός πληθυσμός ουσιαστικά αποκλείστηκε από τις βασικές μάχιμες μονάδες των ενόπλων δυνάμεων. Το καθεστώς προσπαθούσε να διατηρήσει την εμπιστοσύνη του στρατού και να αποτρέψει μία φθοροποιό επίδραση από φιλοπαλαιστίνιους και Άραβες εθνικιστές. Η στρατολόγηση περιορίστηκε μόνο στους πληθυσμούς της Ανατολικής όχθης, με βάση τους Βεδουίνους και τους Κιρκάσιους.<sup>383</sup>

---

<sup>380</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan* ... ο.π. σελ. 77

<sup>381</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World* ... ο.π. σελ.155

<sup>382</sup> Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians* ... ο.π. σελ. 40-87-8

<sup>383</sup> Η συμμετοχή στο στράτευμα συνεπαγόταν και αύξηση του κύρους ενός ατόμου, τόσο σε κοινωνικό όσο κι οικονομικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό είναι πως κάθε μέλος του στρατού στην Ιορδανία είχε περίπου οκτώ εξαρτώμενα μέλη, κατά μέσο όρο στις αρχές του 1970. Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan* ... ο.π. σελ. 160

Η επιλογή του Αμμάν για τη στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων είχε κόστος για το καθεστώς, το οποίο θα ήταν δυσβάστακτο δίχως την υποστήριξη των μεγάλων δυνάμεων και την προστασία από το εξωτερικό. Όπως έχει γίνει σαφές, το βασίλειο περικλειόταν από έναν εξωτερικό περίγυρο γεμάτο με ζητήματα ασφάλειας. Η δράση του ισραηλινού στρατού εξέθετε το Αμμάν και η Χασεμιτική Δυναστεία έπρεπε διαρκώς να διαχειριστεί την ανικανότητα της Αραβικής Λεγεώνας να υπερασπιστεί τα αραβικά χωριά από τους Ισραηλινούς, ενώ το σύνολο των αραβικών κρατών, πλην του Ιράκ, διακείτο αρνητικά απέναντι στους Χασεμίτες. Όμως, ακόμα και μετά από την αποχώρηση των Βρετανών από την κεφαλή της Αραβικής Λεγεώνας, η αφανής παρουσία των δυτικών δυνάμεων καθιστούσε δυνατή την άρνηση της πρότασης των υπόλοιπων αραβικών κρατών να στείλουν τα στρατεύματά τους στην Ιορδανία, ώστε να εξισορροπήσουν τη δράση του ισραηλινού στρατού. Εάν δεν υπήρχε η δυτική ομπρέλα ασφάλειας, η Ιορδανία ίσως αναγκαζόταν να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις των γειτονικών κρατών, καθιστώντας πρακτικά αδύνατο τον έλεγχο του συνόλου της επικράτειας της Ιορδανίας, καθώς η παρουσία ενός οργανωμένου στρατεύματος ελεγχόμενο από ένα άλλο αραβικό κράτος στην επικράτεια της Ιορδανίας θα λειτουργούσε ως πόλος έλξης για τους αντιφρονούντες, συμπεριλαμβανομένων των παλαιστινίων. Ταυτόχρονα, εάν ένα στράτευμα από άλλο αραβικό κράτος κατάφερνε να υπερασπιστεί τα σύνορα με το Ισραήλ, η ύπαρξη του κράτους της Ιορδανίας θα παρουσιαζόταν στις αραβικές ελίτ ως ανούσια, καθώς θα φαινόταν προτιμότερη η προσάρτηση του βασιλείου σε ένα μεγαλύτερο αραβικό κράτος. Η θέση της Ιορδανίας θα ήταν μάλλον αδύνατο να υποστηριχθεί στον αραβικό δρόμο, έχοντας ήδη ουσιαστικά αποκλείσει τους Παλαιστινίους από το στράτευμα.

Αντιμέτωπος με τη διαρκή έλλειψη δυναμικού για την επάνδρωση της Αραβικής Λεγεώνας και κρίνοντας πως η συνεργασία με τους Παλαιστινίους θα αφαιρούσε μέρος της πολιτικής πίεσης, ο Βρετανός επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων αποφάσισε να οργανώσει ένα πλαίσιο ενσωμάτωσης των Παλαιστινίων στον αμυντικό σχεδιασμό του βασιλείου, για να αποφύγει είτε τη δράση ενόπλων Παλαιστινίων δίχως οποιαδήποτε γνώση του, του είτε την απομόνωση της Ιορδανίας σε περιφερειακό επίπεδο.<sup>384</sup>

---

<sup>384</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan ...* ο.π. σελ. 98

Η απόπειρα ενσωμάτωσης του παλαιστινιακού πληθυσμού στον αμυντικό σχεδιασμό του βασιλείου πραγματοποιήθηκε, δίχως ουσιαστικά ο στόχος να είναι η εξωτερική προστασία του βασιλείου. Η Εθνική Φρουρά, απαρτιζόμενη από Παλαιστίνιους χωρικούς και μερικής απασχόλησης ενόπλους,<sup>385</sup> αποτελούσε ένα σώμα πολιτοφυλακής με ελαφρύ οπλισμό, με βάση την αντίστοιχη δομή του ισραηλινού συστήματος, ώστε να φαίνεται πως η περιφρούρηση περιοχών που συνόρευαν με το Ισραήλ αποτελούσε τον στόχο του σώματος. Από στρατιωτικής σκοπιάς η Εθνική Φρουρά δεν ήταν αποτελεσματική, παρά τους 40.000 άνδρες που έφτασαν να συμμετέχουν στην πρωτοβουλία στις δύο όχθες του Ιορδάνη.<sup>386</sup> Η ουσιαστική έλλειψη σύνδεσης της Εθνικής Φρουράς με την Αραβική Λεγεώνα συνέβαλε στην αναποτελεσματικότητά της, καθώς η φερόμενη ως παλαιστινιακή πολιτοφυλακή παρέμεινε ουσιαστικά ένα άθροισμα αυτόνομων υποομάδων, οι οποίες λάμβαναν ελαφρύ οπλισμό από το Αμμάν. Η λειτουργία της Εθνικής Φρουράς αποτελούσε ένα σχήμα διατήρησης του ελέγχου του παλαιστινιακού πληθυσμού, εξυπηρετώντας ως οργανωτικό πλαίσιο για τους εξτρεμιστές Παλαιστίνιους. Το Αμμάν προσπαθούσε να παρεμποδίσει την ανάπτυξη ενόπλων ομάδων που θα λειτουργούσαν με ενιαία δομή και θα μπορούσαν δυνητικά να εξασφαλίσουν υποστήριξη από τις επιφανείς οικογένειες της χώρας για να στραφούν εναντίον του καθεστώτος,<sup>387</sup> εκμεταλλευόμενοι τα κονδύλια που ήταν διατεθειμένα να διοχετεύσουν τα υπόλοιπα αραβικά κράτη για την αντιμετώπιση του ισραηλινού στρατού. Η ανησυχία για τις μελλοντικές προθέσεις της Εθνικής Φρουράς εκτεινόταν πέρα από τις παρυφές του καθεστώτος, σε μέρος των ελίτ των γαιοκτημόνων της Ανατολικής Ακτής, για την ύπαρξη ενός ένοπλου σώματος, που θα μπορούσε να στραφεί εναντίον τους, πλήττοντας αρχικά τα κέρδη από τις γεωργικές και εμπορικές δραστηριότητες τους ή φοβούμενοι ακόμα την αναδιανομή των εκτάσεων τους σε Παλαιστίνιους.<sup>388</sup> Παράλληλα όμως, το καθεστώς ανησυχούσε πως οι πολιτοφύλακες θα μπορούσαν να αποτελέσουν μία δεξαμενή στρατολόγησης των επίδοξων ηγετών των Παλαιστινίων, όπως του εκπροσώπου των Παλαιστινίων στους διεθνείς οργανισμούς, Αχμέντ Σουκάρι, ενώ η επιρροή των Μουσουλμάνων Αδελφών στην

---

<sup>385</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.155

<sup>386</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 146

<sup>387</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.155

<sup>388</sup> Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 91-100

Εθνική Φρουρά φόβιζε το καθεστώς.<sup>389</sup> Οποιοσδήποτε σκέψεις για την οργάνωση ενός ευέλικτου ενόπλου σώματος από τον Στρατηγό Γκλαμπ εγκαταλείφθηκαν, καθώς ένα τέτοιου είδους στράτευμα που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τις ισραηλινές επιδρομές στα σύνορα, ίσως αποκτούσε ταυτόχρονα τη δυνατότητα να καταλάβει εκτάσεις γης της Ανατολικής Όχθης, Σε κάθε βαθμό, η Εθνική Φρουρά κατέληξε σε ένα σώμα δίχως πραγματικές στρατιωτικές δυνατότητες αναχαίτισης των ισραηλινών επιδρομών.<sup>390</sup> Εν τέλει, η αδυναμία της Εθνικής Φρουράς ως σώμα διευκόλυνε τη μεταφορά του προσωπικού της στα τακτικά τάγματα του στρατού, δίχως να υπάρχει μεγάλη αντίδραση από μέλη του καθεστώτος.<sup>391</sup> Όμως ένα μικρό μέρος των μελών της Εθνική Φρουράς ενσωματώθηκε στο στράτευμα της Αραβικής Λεγεώνας, σε νέες μονάδες πεζικού,<sup>392</sup> ώστε να συνεχιστεί ο έλεγχος των δυνητικά απειλητικών Παλαιστινίων,<sup>393</sup> πριν η Εθνική Φρουρά καταργηθεί εντελώς στα μέσα της δεκαετίας του 1960.<sup>394</sup> Οι πιθανές πολιτικές επιπτώσεις της αξιοποίησης των Παλαιστινίων στον στρατό οδήγησαν στον ουσιαστικό αποκλεισμό τους από τις ένοπλες δυνάμεις, με συνέπεια οι Παλαιστίνιοι να αξιοποιούνται μόνο σε τεχνικές μονάδες.

Η ενσωμάτωση μελών της Εθνικής Φρουράς στις ένοπλες δυνάμεις πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη διαμόρφωση ενός πλαισίου διαχείρισης του παλαιστινιακού πληθυσμού, δίχως η στρατιωτική αποτελεσματικότητα να αποτελεί το βασικό κριτήριο.<sup>395</sup> Η ανορθολογική μορφή στρατιωτικής οργάνωσης δεν απέβη καταστροφική λόγω της προστασίας από τις εξωτερικές απειλές που προσέφερε στην Ιορδανία το διεθνές σύστημα, καθώς το καθεστώς δεν βασιζόταν στην αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων για την εξωτερική προστασία του κράτους. Εάν ο στόχος ήταν η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της Αραβικής Λεγεώνας, δεν υπήρχε κάποιος λόγος να αποκλειστούν βασικές ομάδες του πληθυσμού και κατ' επέκταση μπορεί να υποστηριχθεί πως ο ουσιαστικός σκοπός των ενόπλων δυνάμεων ήταν η διατήρηση του καθεστώτος στην εξουσία, εκμεταλλευόμενες την εξωτερική προστασία του βασιλείου.

---

<sup>389</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 32

<sup>390</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 101

<sup>391</sup> Be'eri, Eliezer, *Army Officers ...* ο.π. σελ. 347

<sup>392</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 146

<sup>393</sup> Αναλυτικά, Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 101

<sup>394</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan ...* ο.π. σελ. 110-1

<sup>395</sup> Ο.π. σελ. 98



Η προστασία από τις απειλές του εξωτερικού περιγυρου του μέχρι το 1956 διασφαλιζόταν από την πρόβλεψη επέμβασης της Μεγάλης Βρετανίας για την προστασία της Δυναστείας σε περίπτωση απειλής του βασιλείου. Η συνθήκη της Μεγάλης Βρετανίας με την Ιορδανία θα προκαλούσε την αυτόματη επέμβαση των βρετανικών δυνάμεων στο βασίλειο σε περίπτωση εξωτερικής επίθεσης, καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα μπορούσε να καταγγελθεί η μεταξύ τους συνθήκη, με όποιες συνέπειες για τους υπευθύνους της Βρετανίας για τη μη τήρηση μίας διεθνούς συνθήκης, σύμφωνα με το βρετανικό δίκαιο. Οπότε η βρετανική επέμβαση δεν ήταν μόνο θέμα μίας πρωτοβουλίας της εκάστοτε βρετανικής κυβέρνησης ώστε να επιβεβαιώσει την ηγεμονία της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά επρόκειτο για μία συμβατική υποχρέωση του βρετανικού κράτους, η οποία θα έπρεπε να τηρηθεί από τους κρατικούς λειτουργούς, ώστε να αποφευχθούν οι όποιες έννομες συνέπειες εναντίον τους. Αν και προφανώς η τελική απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας δεν μπορούσε ποτέ να προβλεφθεί με ακρίβεια, μία επέμβαση για την προστασία της Ιορδανίας από εξωτερικές επιθέσεις αποτελούσε μία σοβαρή πιθανότητα. Οι συμβατικές υποχρεώσεις της Μεγάλης Βρετανίας φαίνονταν να τηρούνταν ακόμα και εναντίον συμμάχων της Δύσης. Όταν τον Φεβρουάριο του 1956 μικρός αριθμός στρατευμάτων της Σαουδικής Αραβίας κινούνταν προς τα σύνορα με την Ιορδανία, ο Βρετανός πρωθυπουργός Άντονι Ιντεν ειδοποίησε άμεσα το Ριάντ πως η Βρετανία ήταν ενήμερη για τις κινήσεις, προειδοποιώντας πως στην περίπτωση μίας επίθεσης, η Μεγάλη Βρετανία θα βοηθούσε την Ιορδανία, σύμφωνα με τη μεταξύ τους συνθήκη.<sup>396</sup>

Η καταγγελία της συνθήκης μεταξύ της Ιορδανίας και της Μεγάλης Βρετανίας το 1957, όταν η πρώην κραταιά αυτοκρατορία δεν μπορούσε πλέον να χρηματοδοτήσει την επιρροή της σε παγκόσμιο επίπεδο, ακολουθήθηκε από την ανάληψη της υποχρέωσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη διατήρηση της Ιορδανίας στη Δυτική συμμαχία.<sup>397</sup> Ύστερα από τη βρετανική αναδίπλωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες συμφώνησαν να εντείνουν την οικονομική βοήθεια στους Χασεμίτες συμμάχους των Βρετανών, ενώ, λήφθηκε η απόφαση πως, σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου θα προχωρούσαν ακόμα και στη στρατιωτική βοήθεια στο

---

<sup>396</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 89

<sup>397</sup> Faddah, Mohammad Ibrahim, *The Middle East in Transition ...* ο.π. σελ. 15-16, 149-161, Salibi, Kamal, *The modern history of Jordan ...* ο.π. σελ. 268-299

Αμμάν.<sup>398</sup> Σε περιόδους όπου το καθεστώς αντιμετώπιζε κινδύνους εσωτερικής ανατροπής η στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών επιβεβαιώθηκε, καθώς ο Λευκός Οίκος προετοιμαζόταν για το ενδεχόμενο επέμβασης τους στην περιοχή υπέρ του καθεστώτος. Προς επίρρωση αυτού, όταν η Δυναστεία των Χασεμιτών αντιμετώπισε το, περιβεβλημένο με πολλές ανεπιβεβαίωτες φήμες, πραξικόπημα της Ζέρκα το 1957, ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Ντούαιτ Αϊζενχάουερ ζήτησε ο Έκτος Στόλος να λάβει προωθημένες θέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, σε μία σημαντική ένδειξη για την πρόθεση ανάληψης περαιτέρω δράσης,<sup>399</sup> ενώ ο Αμερικάνος πρέσβης στο Αμμάν ανακοίνωσε τη χορηγία 10 εκατομμυρίων δολαρίων για τη «διατήρηση της ανεξαρτησίας» του βασιλείου.<sup>400</sup> Όταν την ίδια χρονιά η κατάσταση εκτραχύνθηκε στη γειτονική Συρία, στον απόηχο της τότε προσπάθειας πραξικοπήματος αμερικανικής προέλευσης, χρειάστηκε η μεταφορά στρατιωτικού εξοπλισμού από τις Ηνωμένες Πολιτείες μαζί με τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας 30 εκ. δολαρίων για τη διαχείριση της κατάστασης στο βασίλειο.<sup>401</sup> Η βοήθεια δινόταν σε κρίσιμες περιόδους για το καθεστώς, σε στιγμές που τα χρηματικά αποθέματα του άρχισαν να εξαντλούνταν ή σε περιόδους αναταραχής, όπως το 1958, όταν το καθεστώς του Αμμάν απομονώθηκε από όλα τα κράτη που συνόρευαν με την Ιορδανία, έπειτα από το επιτυχημένο πραξικόπημα εναντίον του Χασεμίτη βασιλιά του Ιράκ και ανιψιό του Αμπντάλλα, Φεισάλ, και απειλήθηκε η πρόσβαση της Ιορδανίας σε αγαθά από το εξωτερικό, οι Ηνωμένες Πολιτείες συντόνισαν μία αερογέφυρα τις πρώτες ημέρες για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.<sup>402</sup> Πέρα από τις στρατιωτικές ενισχύσεις, η δημοσιοποίηση της βοήθειας 10 εκ. δολαρίων από τις ΗΠΑ, μετά το πραξικόπημα του Ιράκ εναντίον του παλατιού, ήταν μία ένδειξη αμερικανικής εγγύησης για τη διατήρηση ενός ανεξάρτητου βασιλείου της Ιορδανίας, αναλαμβάνοντας πλέον την ευθύνη από τη Μεγάλη Βρετανία,<sup>403</sup> η οποία ακολουθήθηκε από μία δέσμευση για μία περαιτέρω οικονομική βοήθεια ύψους 50

<sup>398</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π.σελ. 84

<sup>399</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 65

<sup>400</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 65, Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 109

<sup>401</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 69

<sup>402</sup> ΗΠΑ και Βρετανία θεωρούσαν πως μακροπρόθεσμα δεν θα άντεχε η Χασεμιτική Δυναστεία. Πάντως, βραχυπρόθεσμα συνέχιζαν να στηρίζουν την εξουσία, οι Βρετανοί μέσω της δέσμευσης στρατευμάτων, και οι Αμερικάνοι μέσω της μεταφοράς πετρελαίου, και άλλων χημικών προμηθειών και, βραχυπρόθεσμης, υποστήριξης του προϋπολογισμού (όχι περισσότερο από ένα μήνα μπροστά). Μετά τον Αύγουστο, οι Δυτικοί συμφώνησαν να παρέχουν βοήθεια ανά τρίμηνο. Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 77

<sup>403</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 65

εκ. δολαρίων.<sup>404</sup> Τέλος, στην προοπτική ενός πραξικοπήματος από το εξωτερικό το 1963, οι ΗΠΑ, αφού ενημέρωσαν τον Αμπντάλλα για τους πιθανούς κινδύνους, πίεσαν τόσο τον Αιγύπτιο Συνταγματάρχη Νάσσερ να παρέμβει εναντίον των επίδοξων πραξικοπηματιών, όσο και το Ισραήλ να απόσχει από οποιαδήποτε πράξη εναντίον του Αμμάν. Ταυτόχρονα, αεροπλανοφόρα του έκτου στόλου τέθηκαν σε θέσης μάχης στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ, σε συνεργασία με το Ηνωμένο Βασίλειο, πραγματοποιήθηκαν ετοιμασίες για μία πιθανή στρατιωτική επέμβαση.<sup>405</sup> Από το 1956 κι έπειτα, οι ΗΠΑ, με το κάλυμμα της καταπολέμησης του κομμουνισμού και του νασσερισμού στην περιοχή, αποτέλεσαν έναν στρατηγικό σύμμαχο της Ιορδανίας.<sup>406</sup>

Η σχέση της Ιορδανίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες είχε πολύπλευρες θετικές συνέπειες για την επιβίωση του καθεστώτος. Ξεκινώντας από το 1957, η CIA ενημέρωνε συχνά τη Χασεμιτική Δυναστεία για κινήσεις πραξικοπημάτων που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στο στράτευμα. Παράλληλα, οι σχέσεις του Χουσεΐν με τους πράκτορες των αμερικανικών υπηρεσιών ασφαλείας συνέβαλαν στην αναγνώριση της αναγκαιότητας για την ύπαρξη υπηρεσιών ασφαλείας του καθεστώτος. Κάθε φορά που ο βασιλιάς Χουσεΐν ενημέρωνε τη CIA για την ανησυχία του για επιθέσεις εναντίον της ζωής του, οι Αμερικάνοι πράκτορες καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης μίας κεντρικής υπηρεσίας πληροφοριών. Μέχρι τότε δεν υπήρχε κάτι ανάλογο στο βασίλειο κι ο Χουσεΐν πλήρωνε ο ίδιος όποιον έκρινε πως διέθετε χρήσιμες πληροφορίες, σύμφωνα με αξιωματούχο της CIA.<sup>407</sup> Εν τέλει, αμερικάνοι πράκτορες πρωτοστάτησαν στη συγκρότηση υπηρεσιών πληροφοριών του βασιλείου,<sup>408</sup> με κονδύλια και τεχνογνωσία των Ηνωμένων Πολιτειών.<sup>409</sup> Οι Ηνωμένες Πολιτείες παρείχαν εκπαίδευση και κονδύλια στο Αμμάν, με σκοπό να υπάρχει απρόσκοπτη κυκλοφορία αμερικανών

---

<sup>404</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 20

<sup>405</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 94

<sup>406</sup> Η Χασεμιτική Δυναστεία, παρά την αντίθεση της ιορδανικής κυβέρνησης την οποία ο βασιλιάς είχε διορίσει, υιοθέτησε την αντίθεση στον κομμουνισμό, ώστε να ενταχθεί στο Δόγμα Αϊζενχάουερ και να είναι σε θέση να λάβει οικονομική ενίσχυση ως κράτος που αντιστέκονταν στη διείσδυση του κομμουνισμού στη Μέση Ανατολή. Η αντίθεση στην κομμουνιστική ιδεολογία ίσως συσπείρωνε τον συντηρητικό κόσμο του βασιλείου, που αντιμετώπιζε επιφυλακτικά τις προοπτικές αναδιανομής του πλούτου, που εφαρμόζονταν στα γειτονικά κράτη.

<sup>407</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 148

<sup>408</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 93

<sup>409</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 49

πρακτόρων στο στρατηγικά τοποθετημένο βασίλειο.<sup>410</sup> Ο αντιπολιτευόμενος Αμπντάλλα Ταλ εκτιμά το ποσό που η CIA μετέφερε απευθείας στον Αμπντάλλα στα 3 εκ. δολάρια ετησίως, αν και είναι δύσκολη η επιβεβαίωση του πραγματικού ύψους. Ο βασιλιάς Χουσεΐν θεωρούσε πως η βοήθεια της CIA θα μπορούσε να αναπτύξει τις δυνατότητες των υπηρεσιών πληροφοριών και ασφάλειας<sup>411</sup> ενώ, βραχυπρόθεσμα, ο βασιλιάς θα έβρισκε πόρους για πληροφορίες στα σώματα ασφαλείας.<sup>412</sup> Πέρα από το κομμάτι της ασφάλειας και της χρηματοδότησης των υπηρεσιών πληροφοριών, οι Ηνωμένες Πολιτείες παρείχαν ταυτόχρονα σύγχρονο εξοπλισμό και επικουρούσαν την προσπάθεια βελτίωσης των τεχνολογικών υποδομών. Τα κονδύλια από τις Ηνωμένες Πολιτείες χρησιμοποιούνταν από το βασίλειο, ώστε να διατηρείται η πίστη των ατόμων με επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις,<sup>413</sup> ενώ ο ίδιος ο Χουσεΐν μετέφερε πληροφορίες στις Ηνωμένες Πολιτείες.<sup>414</sup> Η σχέση της Δυναστείας με τις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν κομβικής σημασίας κι ο Χουσεΐν προχώρησε στη συνεργασία με το εξωτερικό, παρά τις αντιδράσεις από την αυλή του, όταν μαθεύτηκε ο σύνδεσμος των δύο πλευρών.<sup>415</sup>

Παράλληλα, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν τη χρηματοδότηση των συνεχών ελλειμμάτων του ιορδανικού προϋπολογισμού, τα οποία καλύπτονταν ουσιαστικά μέχρι το 1956 από τη Μεγάλη Βρετανία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες επωμιστήκαν τα οικονομικά βάρη λόγω της αδυναμίας συνέχισης της βρετανικής χρηματοδότησης στο βασίλειο, ώστε να αποφευχθεί μία πιθανή επέκταση της επιρροής είτε της Αιγύπτου είτε της Σοβιετικής Ένωσης.<sup>416</sup> Το 1957 η οικονομική βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών προς την Ιορδανία ανήρθε στα 50 εκ. δολάρια, περίπου όσα δίνονταν από τη Μεγάλη Βρετανία τα προηγούμενα έτη, σε μία αλματώδη αύξηση σε σχέση με την πρότερη αμερικανική οικονομική βοήθεια. Αν κι η οικονομική στήριξη είχε ξεκινήσει από τις Ηνωμένες Πολιτείες προς την Ιορδανία πριν από το 1957, ήταν τα επόμενα χρόνια που απέκτησε μεγαλύτερη ένταση και

---

<sup>410</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 146-148

<sup>411</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 191

<sup>412</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 148

<sup>413</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 62-3

<sup>414</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 146-7

<sup>415</sup> Ο.π. σελ. 148

<sup>416</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 47-8

συνέχεια.<sup>417</sup> Έπειτα από το 1957, οι ΗΠΑ ανέλαβαν την οικονομική ευθύνη για τη χρηματοδότηση της Ιορδανίας, με το ύψος της χρηματοδότησης να ανέρχεται ετησίως στα 55 εκατομμύρια δολάρια μέχρι το 1966.<sup>418</sup>

Οι θετικές συνέπειες της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας από τη Δύση, ειδικά όσον αφορά στην κατασκευή και τη βελτίωση δημόσιων υποδομών, συνέβαλλαν στην ανοχή των πληθυσμών που εξουσίαζε το καθεστώς, από τον καιρό της βρετανικής παντοκρατορίας, και την κατασκευή δρόμων από το Λονδίνο, ώστε να είναι πιο εύκολη η αποστολή στρατευμάτων για την καταστολή εξεγέρσεων στο εμιράτο. Δεδομένης της παραδοσιακής εμπλοκής των υπηκόων του βασιλείου στο διαμετακομιστικό εμπόριο, η επέκταση του οδικού δικτύου, και ειδικά η κατασκευή λεωφόρων, και η δημιουργία υποδομών στα λιμάνια αξιολογούνταν θετικά από τους πληθυσμούς, καθώς τα οφέλη του εμπορίου διαχέονταν, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, στις κοινωνίες της περιοχής. Οι Βρετανοί δημιούργησαν επίσης το δίκτυο ηλεκτροδότησης του βασιλείου, τις γραμμές του τηλεγράφου και του τηλεφώνου, παρέχοντας ταυτόχρονα υπηρεσίες ταχυδρομείου,<sup>419</sup> ενώ ακόμα και μέχρι το 1959, η τεχνική βοήθεια των Βρετανών αξιοποιούνταν για έργα εναντίον ξηρασίας. Η βελτίωση των υποδομών συνέβαλε στην αύξηση του ΑΕΠ της Ιορδανίας μεταξύ του 1955 και του 1966 κατά 14.1% ετησίως,<sup>420</sup> ενώ από το 1954 έως το 1966, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της ύψους 8% ήταν ποσοστιαία μεγαλύτερος από οποιοδήποτε άλλο γειτονικό αραβικό, μη-πετρελαιοπαραγωγό κράτος.<sup>421</sup> Η αύξηση το 1960-61 έφτασε μάλιστα το 23%.<sup>422</sup> Η τόνωση της οικονομίας έγινε αισθητή στα μεσαία και κατώτερα στρώματα της κοινωνίας, με συνέπεια μέρος των χρημάτων από το εξωτερικό να καταλήγουν στους πληθυσμούς του βασιλείου.<sup>423</sup> Η έμφαση του βασιλείου στην ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, και η κατασκευή ξενοδοχειακών

---

<sup>417</sup> *ibid*, σελ. 47-8, 100, Ενώ το 1951 η ετήσια βοήθεια από τις ΗΠΑ κυμαινόταν στα 1.4 εκ. Δολάρια, το 1958 είχε ανέλθει στα 34 εκ. δολάρια ή ακόμα και στα 40 εκ. δολάρια. Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 119 Η βοήθεια δίνονταν μέσω του σχήματος Mutual Security Act του 1954, κι όχι στο δόγμα Αϊζενχάουερ. Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 69

<sup>418</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 68

<sup>419</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 54, Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 224-5

<sup>420</sup> Khatib, Fawzi, "Foreign aid and economic development in Jordan: an empirical investigation" στο Wilson, Rodney (επιμ.), *Politics and the Economy in Jordan*, New York: Routledge, 1991, σελ. 62

<sup>421</sup> Massad, Joseph A., *Colonial Effects ...* ο.π. σελ.

<sup>422</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge ...* ο.π. σελ. 20

<sup>423</sup> Ο.π. σελ. 136

εγκαταστάσεων βοήθησε την οικονομική δραστηριότητα και στις δύο όχθες του Ιορδάνη.

Ο μετασχηματισμός της οικονομίας, ο οποίος βοηθήθηκε σημαντικά από τις εισροές από το εξωτερικό, διευκόλυνε την ενσωμάτωση των Παλαιστινίων στο βασίλειο. Η βελτιωμένη οικονομική κατάσταση συνέβαλε στη διεύρυνση της αποδοχής του καθεστώτος από τους παλαιστίνιους,<sup>424</sup> λόγω της συμμετοχής του διοικητικού μηχανισμού στην οικονομική άνθηση, αν κι η ευρύτερη συναίνεση στην διατήρηση της Χασεμιτικής Δυναστείας ήταν συνάρτηση πολλών διαφορετικών παραγόντων. Πέρα από την ανάπτυξη των υποδομών, ο κρατικός μηχανισμός του καθεστώτος επηρέαζε σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα.<sup>425</sup> Η ίδια η φύση της οικονομικής δραστηριότητας στην επικράτεια του βασιλείου άλλαξε, με τις αλλαγές στον τομέα της γεωργίας, ιδιαίτερα με τα έργα άρδευσης μετά το 1958.<sup>426</sup>

Παράλληλα, η αδυναμία εύρεσης επαρκών πόρων για τη χρηματοδότηση της καταστολής των αντιφρονούντων και η αλλαγή των αντιλήψεων στη βασιλική αυλή οδήγησε το καθεστώς να προσπαθήσει να ενσωματώσει τον παλαιστινιακό πληθυσμό του βασιλείου, ξεκινώντας από το 1959. Με αφορμή την πρόταση του Ιράκ για μία παλαιστινιακή οντότητα, εγκαινιάστηκε η νέα πολιτική προσέγγιση του βασιλείου, με βάση τη διακυβέρνηση, όχι με την ένοπλη δύναμη, αλλά με δείγματα συναίνεσης. Το καθεστώς εκμεταλλεύθηκε την απροθυμία των προσφύγων να οργανωθούν ως ξεχωριστή ομάδα και την προτίμηση τους να ενσωματωθούν στην κοινωνία του βασιλείου, αλλά και την παραδοσιακή διαίρεση των Παλαιστινίων ανάμεσα στις δύο μεγάλες οικογένειες των Παλαιστίνιων, τους Νασασίμπι και τους Χουσεϊνί.<sup>427</sup> Το αίσθημα διχασμού στον αραβικό κόσμο, το οποίο συμβολιζόταν από τη διάλυση της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας μεταξύ της Αιγύπτου και της Συρίας το 1961, και τα μέτρα διοικητικής και οικονομικής μεταρρύθμισης που εφαρμόστηκαν, ενίσχυσαν το επιχείρημα των Χασεμιτών πως η Ιορδανία αποτελούσε ένα βιώσιμο κράτος,<sup>428</sup> και οδήγησε πολλούς Παλαιστίνιους να αποδεχθούν τελικά τον τρόπο ζωής εκεί και να

---

<sup>424</sup> Μετά το 1961 πολλοί Παλαιστίνιοι ακόμα δούλεψαν για τον βασιλιά. π.χ. ο Ανουάρ αλ Κατίμπ ήταν πρώην αιγύπτιος πράκτορας. Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 16-17

<sup>425</sup> Το 1954 σχεδόν το 1/4 του ΑΕΠ σχετιζόταν με τη δραστηριότητα του κράτους. Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ. 121

<sup>426</sup> Το ποσοστό των αγροτών αποτελούσαν το 65% του οικονομικά ενεργού πληθυσμός των 390.000 έως 500.000 (από 2 εκ.) το 1961-2. Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan ...* ο.π. σελ. 12

<sup>427</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. βλ. 83

<sup>428</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 18-19

βλέπουν αρνητικά την προοπτική ανεξαρτητοποίησης τους από την Ιορδανία.<sup>429</sup> Ωστόσο, η οικονομική ανάπτυξη δεν έφτασε σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να εξαλείψει τη διαδεδομένη ανεργία και τη φτώχεια σε αρκετές περιοχές του βασιλείου.<sup>430</sup>

Η συνεχής στήριξη του καθεστώτος από το εξωτερικό δεν απέτρεψε τις απρόβλεπτες κοινωνικές εξελίξεις και τις πολιτικές διεργασίες στους παλαιστινιακούς πληθυσμούς, οι οποίες οδήγησαν στην ανάδυση μίας ηγεσίας στους κόλπους των Παλαιστινίων. Η αυξημένη ανεργία των προσφύγων στη δεκαετία του 1950 μεγεθύνθηκε το 1960, υπερβαίνοντας το 50% στο Αμμάν, ενώ πολλοί εργαζόμενοι αμείβονταν με λιγότερα χρήματα απ' όσα κάλυπταν τις βασικές ανάγκες τους.<sup>431</sup> Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι παλαιστινιακές οργανώσεις ήταν σχετικά ακίνδυνες για το καθεστώς λόγω κυρίως της έλλειψης ηγεσίας ενός παλαιστινιακού εθνικού κινήματος και κατά συνέπεια το γενικό αίσθημα εχθρότητας εναντίον των Χασεμιτών δεν ήταν αρκετό για να απειλήσει τη διατήρησή τους στην εξουσία. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, το καθεστώς κατάφερε να επιβιώσει από τις διευρυμένες διαδηλώσεις και αντιδράσεις του 1955 και την αναστάτωση στη χώρα ως το 1957. Αντιστοίχως, οι μεγάλες πιέσεις που ασκήθηκαν μετά την ένωση της Αιγύπτου και της Συρίας στην Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία μεταξύ του 1958 και του 1961, για προσάρτηση των εδαφών της Ιορδανίας δεν είχαν αποτέλεσμα, παρά το ότι τα περισσότερα κόμματα στην Ιορδανία είχαν τις μητρικές βάσεις τους εκτός του βασιλείου,<sup>432</sup> καθώς το πολιτικό επίκεντρο τους βρισκόταν στην Ιορδανία,<sup>433</sup> ενώ η απουσία Παλαιστινίων ηγετών με επιρροή στο βασίλειο δεν επέτρεπε την υπόθαλψη μίας γενικευμένης εξέγερσης εντός της Ιορδανίας με εξωτερική βοήθεια.<sup>434</sup>

Ωστόσο το 1963, όταν εντάθηκαν οι συζητήσεις για ένωση των τριών μεγαλύτερων αραβικών κρατών, της Αιγύπτου, του Ιράκ και της Συρίας, ο ενθουσιασμός των Παλαιστινίων στην Ιορδανία ήταν τόσο μεγάλος ώστε να οργανωθούν εκτεταμένες διαδηλώσεις στο βασίλειο για πρώτη φορά μετά το 1957, με

---

<sup>429</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. βλ. 83

<sup>430</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 100

<sup>431</sup> Hacker, Jane M. *Modern Amman: A Social Study*, Durham: University of Durham, 1960, σελ. 129  
πρπμ στο Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 169

<sup>432</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 16-17

<sup>433</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 24-5

<sup>434</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 15

το αίτημα να ενταχθεί στον σχηματισμό και η Ιορδανία.<sup>435</sup> Οι κακές συνθήκες του παλαιστινιακού πληθυσμού, η αλλαγή των αντιλήψεων εντός του καθεστώτος, και η συνεπαγόμενη ελευθερία κινήσεων των αντικαθεστωτικών συνδυάστηκαν με την ανάδυση μίας τοπικής ηγεσίας εντός του βασιλείου το 1964,<sup>436</sup> με έμβλημα τον παλαιστινιακό εθνικισμό. Παράλληλα, η ίδρυση της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) με σκοπό τον συντονισμό των παλαιστινιακών οργανώσεων της διασποράς διευκόλυναν τη δράση, των ουσιαστικά αυτόνομων αντάρτικων ομάδων εντός αλλά και εκτός του βασιλείου, συχνά με τη βοήθεια ισχυρών αραβικών κρατών, όπως η Αίγυπτος του Νάσσερ.

Παράλληλα, οι Παλαιστίνιοι πέτυχαν να διεισδύσουν στους αναδυόμενους θεσμούς του βασιλείου. Το υψηλό ποσοστό συμμετοχής των Παλαιστινίων σε σχεδόν όλα τα κόμματα διατήρησε ζωντανό το παλαιστινιακό ζήτημα στην πολιτική αρένα του βασιλείου, δίνοντας πολιτική επιρροή στους Παλαιστίνιους σε πρακτικά ζητήματα.<sup>437</sup> Επιπρόσθετα, η απαγόρευση των πολιτικών κομμάτων στην Ιορδανία εκτόξευσε τις επαγγελματικές οργανώσεις στο πολιτικό προσκήνιο, στα οποία η πλειοψηφία των μελών των φορέων ήταν παλαιστινιακής καταγωγής. Η υποχρεωτική εγγραφή όλων των επιτηδευματιών της Ιορδανίας στον αντίστοιχο φορέα, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν μπορούσαν να ασκήσουν το επάγγελμά τους, κατέστησε τις επαγγελματικές οργανώσεις ένα πεδίο, όπου η αντιπολίτευση μπορούσε να διοχετεύσει την ενέργεια και τους πόρους της. Η επιτυχημένη επαγγελματική ζωή και το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των Παλαιστινίων, σε συνδυασμό με την συναίνεση του καθεστώτος να απέχει από τις παρεμβάσεις στην εσωτερική διάρθρωση των φορέων, επέτρεψε την κυριαρχία των παλαιστινίων στους φορείς. Αντίστοιχα, τα εργατικά συνδικάτα, αν και βρίσκονταν περισσότερο στο παρασκήνιο, θεωρούνταν από το καθεστώς ως προέκταση της ΟΑΠ και ακόμα κι ο ίδιος βασιλιάς τους προειδοποίησε να απέχουν από πολιτικές δραστηριότητες.<sup>438</sup>

Ταυτόχρονα, οι διαρκείς επιχειρήσεις του ισραηλινού στρατού παρακίνησαν πολλούς Ιορδανούς στρατιωτικούς διοικητές να υιοθετήσουν μία περισσότερο μαχητική στάση εναντίον των Ισραηλινών σε σχέση με τους Χασεμίτες και να μην

---

<sup>435</sup> Η κατάσταση εκτονώθηκε από την παραίτηση δύο υπουργικών συμβούλων. Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 16

<sup>436</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 226

<sup>437</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 250

<sup>438</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics ...* ο.π. σελ. 94-8



ακολουθούν κατά γράμμα τη γραμμή του καθεστώτος. Κατά συνέπεια, οι ένοπλες ομάδες των ανταρτών αξιοποιούσαν συχνά την παθητική ή ακόμα και την ενεργή υποστήριξη των Ιορδανών στρατιωτικών, που συμμαρζόνταν τις προσπάθειες των Παλαιστινίων στα σύνορα με το Ισραήλ.<sup>439</sup> Η ακραία στάση του Ισραήλ ριζοσπαστικοποίησε ακόμα περισσότερο τις ομάδες των Παλαιστινίων εντός της Ιορδανίας κι αποτέλεσε τον καταλύτη για την περισσότερο ενεργό εμπλοκή των τοπικών πολιτικών ηγετών της Δυτικής Όχθης στη διαμάχη, πολλές φορές στο πλευρό των Παλαιστινίων.<sup>440</sup> Οι άτακτες αντάρτικες επιθέσεις των παλαιστινιακών ομάδων που έπλητταν ισραηλινούς στόχους προσέλκυαν το ενδιαφέρον του αραβικού κόσμου, αλλά και του πληθυσμού του βασιλείου, καθιστώντας το ζήτημα ως αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης. Οι αντίπαλοι του καθεστώτος επιχειρηματολογούσαν πως ενώ οι Χασεμιτες επεδείκνυαν συναινετική στάση απέναντι στις θηριωδίες του ισραηλινού στρατού, την ίδια στιγμή οι παλαιστινιακές οργανώσεις εκδικούνταν τον ισραηλινό εχθρό. Ενδεικτική ήταν η συμμετοχή των δημάρχων και άλλων πολιτικών παραγόντων των παλαιστινιακών εδαφών σε αντι-Χασεμιτικές διαμαρτυρίες, ειδικά μετά την αναπάντεχη ισραηλινή επίθεση στο συνοριακό χωριό της Σαμού το 1966.<sup>441</sup> Επιπλέον, αρκετοί Παλαιστίνιοι είχαν ξεκινήσει να συνεργάζονται με τα κατώτερα κλιμάκια του στρατεύματος, καθώς μετά την αποχώρηση της πλειοψηφίας των βρετανών αξιωματούχων στο στρατό, οι ένοπλες δυνάμεις εξαρτιόταν σε μεγαλύτερο βαθμό από ντόπιους, και κυρίως Παλαιστινίους, εμπόρους κι επαγγελματίες για την επάνδρωση τεχνικών υπηρεσιών στο στρατό, αντίθετα με την πρότερη περίοδο, όταν η Λεγεώνα βασιζόταν εξ' ολοκλήρου στις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις.<sup>442</sup>

Η δράση των παλαιστινιακών οργανώσεων αποτέλεσε, κλιμακωτά, μία πολύ σημαντική απειλή για την επιβίωση του καθεστώτος των Χασεμιτών και η αντιμετώπιση του ζητήματος πραγματοποιήθηκε με τη συνδρομή των εξωτερικών δυνάμεων. Η αυξανόμενη δραστηριοποίηση των αντάρτικων οργανώσεων στο εσωτερικό του βασιλείου και η άρνηση τους να συμμορφώνονται με τις συστάσεις των αρχών οδήγησε τις δύο πλευρές σε μία συγκρουσιακή πορεία. Ανάμεσα στις

---

<sup>439</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 275

<sup>440</sup> Ο.π. σελ. 226

<sup>441</sup> Shemesh, Moshe, «IDF Raid On Samu': Turning-Point In Jordan's Relations With Israel and the West Bank Palestinians», *Israel Studies*, Volume 7, 1, Spring 2002, pp. 139-167

<sup>442</sup> Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan ...* ο.π. σελ. 7

πολλές δραστήριες παλαιστινιακές οργανώσεις, η Φατάχ απέκτησε σημαντική φήμη στον παλαιστινιακό πληθυσμό μετά την έναρξη των επιχειρήσεων της οργάνωσης του Γιασέρ Αραφάτ εναντίον του Ισραήλ το 1965.<sup>443</sup> Πέρα από τη συγκρότηση ενός ηγετικού πυρήνα που συσπείρωνε τους Παλαιστίνιους, οι διαρκείς επιθέσεις της Φαταχ εντός του Ισραήλ αποτελούσαν μεγάλο κίνδυνο για τους Χασεμίτες, καθώς προκαλούσε αντεκδικήσεις του Ισραήλ με επιθέσεις στα συνοριακά χωριά. Ταυτόχρονα, η δράση των Παλαιστίνιων ενόπλων και οι αντεκδικήσεις του Ισραήλ είχαν ως αποτέλεσμα να αποκτούν δυναμική στο εσωτερικό του βασιλείου οι απαιτήσεις των Παλαιστίνιων για καλύτερο εξοπλισμό τους, αλλά και την τοποθέτηση αξιωματικών παλαιστινιακής καταγωγής στις φρουρές, που αναλάμβαναν την υπεράσπιση των συνοριακών χωριών, αντί για τη διοίκηση αυτών των μονάδων από την ανατολική όχθη. Το καθεστώς των Χασεμιτών άρχισε να αισθάνεται απειλούμενο από τις παλαιστινιακές οργανώσεις,<sup>444</sup> αλλά δίστασε να στραφεί εναντίον τους, καθώς, μετά από την καταστροφική ήττα του 1967 και την αδυναμία των αραβικών κρατών να αντιμετωπίσουν το Ισραήλ,<sup>445</sup> τα αραβικά καθεστώτα έδειχναν να υποχωρούν στις απαιτήσεις των, γεμάτων αυτοπεποίθησης, Παλαιστίνιων ηγετών. Το παλαιστινιακό ζήτημα του βασιλείου εντάθηκε μετά το 1967, οδηγώντας το Αμμάν πιο κοντά στις αραβικές πρωτεύουσες. Η αθρόα μετακίνηση περίπου 200.000 προσφύγων στο βασίλειο,<sup>446</sup> σήμαινε πως ενώ πριν από το 1967, οι Παλαιστίνιοι αποτελούσαν το 40% της Ανατολικής Όχθης, το ποσοστό των Παλαιστίνιων στο συρρικνωμένο βασίλειο μετά την απώλεια της Δυτικής Όχθης το 1967, αυξήθηκε στο 60% του συνολικού πληθυσμού και οι παλαιστινιακής καταγωγής υπήκοοι προσέγγισαν το ένα εκατομμύριο. Η μετανάστευση από τα παλαιστινιακά εδάφη στο βασίλειο της Ιορδανίας κι η ανάδυση ριζοσπαστών ηγετών στα παλαιστινιακά εδάφη απειλούσαν σοβαρά την παραμονή των Χασεμιτών στην εξουσία.<sup>447</sup> Οι τεταμένες σχέσεις με τους Παλαιστίνιους συνέβαλαν στην απροθυμία της Χασεμιτικής Δυναστείας να ρισκάρει την αποξένωση των παλαιστινιακών οργανώσεων, καθώς μία πλήρη ρήξη ενείχε τον κίνδυνο της αναστάτωσης του συνόλου του παλαιστινιακού πληθυσμού. Καθώς το καθεστώς προσπάθησε να έρθει σε συμφωνία με βασικές αντιπολιτευτικές ομάδες, το Αμμάν έπρεπε να διαχειριστεί

<sup>443</sup> Dann, Uriel, *King Hussein ...* ο.π. σελ. 147

<sup>444</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 23

<sup>445</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 137

<sup>446</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 254

<sup>447</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 36

το κλίμα που διαμορφώθηκε από τις ριζοσπαστικές οργανώσεις, όπου το βασίλειο απεικονιζόταν ως ένα προχωρημένο φυλάκιο του αραβικού κόσμου, λόγω της γειτνίασης της με το Ισραήλ,<sup>448</sup> και τις απαιτήσεις τους να εξαπολύουν επιθέσεις στο έδαφος του Ισραήλ και στα κατεχόμενα εδάφη. Σε αυτό το πλαίσιο, η δράση των παλαιστινιακών οργανώσεων αύξησε τη δημοφιλία της ΟΑΠ στον αραβικό κόσμο και, μετά από τη μάχη του Καραμέχ το 1968, πολλοί εθελοντές από το βασίλειο της Ιορδανίας εντάχθηκαν στη Φατάχ, διαμορφώνοντας τις συνθήκες για τη δημιουργία θυλάκων ένοπλης αντίστασης εναντίον του καθεστώτος εντός της επικρατείας του βασιλείου.<sup>449</sup> Ένα ίσως σημαντικότερο στοιχείο ήταν πως η Φατάχ υποστήριζε πως πολλοί αξιωματικοί στον Στρατό θα συμμετείχαν σε ένα πραξικόπημα εναντίον των Χασεμιτών.<sup>450</sup> Ο κίνδυνος επιβίωσης του καθεστώτος ήταν υπαρκτός.

Όταν η κατάσταση εκτραχύνθηκε, η προστασία του βασιλείου από εξωτερικό ήταν καθοριστική στη διάσωση του καθεστώτος και τη διατήρηση των βασικών πυλώνων του. Το 1970, η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και το ιορδανικό καθεστώς οδηγήθηκαν σε σύγκρουση, με αφορμή τις αεροπειρατείες εξτρεμιστών Παλαιστινίων που κατάφεραν να καταστρέφουν ορισμένα πολιτικά αεροσκάφη δυτικών εταιριών. Παρ' όλο που οι ένοπλες δυνάμεις της Ιορδανίας κινητοποιήθηκαν πλήρως και στράφηκαν εναντίον των παλαιστινιακών οργανώσεων και των βάσεων τους στην επικράτεια της Ιορδανίας,<sup>451</sup> η Χασεμιτική Δυναστεία θεώρησε πως η εξωτερική επέμβαση, από τη Δύση κι όχι μόνο, ίσως αποδεικνυόταν απαραίτητη, ιδιαίτερα όταν συριακές ένοπλες δυνάμεις εισέβαλαν από τα βόρεια στο έδαφος της Ιορδανίας. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τον σύμβουλο του, Αντνάν Αμπού Οντέχ, ο βασιλιάς εξήγησε στο Υπουργικό Συμβούλιο πως η κατάσταση στον βορρά ήταν σοβαρή, τονίζοντας πως «η Ιορδανία μπορεί να χρειαστεί τη βοήθεια των ξένων φίλων της», ώστε να απωθήσει τη συριακή εισβολή και εξασφάλισε την έγκριση με κάποια «απροθυμία». Επιπρόσθετα, ο βασιλιάς, κάλεσε τη βρετανική πρεσβεία ζητώντας να μεσολαβήσει για μία «ισραηλινή ή οποιαδήποτε άλλη αεροπορική επέμβαση ή την απειλή μίας τέτοιας επέμβασης».<sup>452</sup> Το Ισραήλ, μετά από

---

<sup>448</sup> Ο.π. σελ. 2

<sup>449</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 175-6

<sup>450</sup> Ο.π. σελ. 176-77, 192

<sup>451</sup> Ο ιορδανικός στρατός είχε 65.000 καλά εκπαιδευμένους και εξοπλισμένους στρατιώτες και αντιμετώπιζε 15.000 ανέτοιμους και ελαφρά οπλισμένους ενόπλους. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 321

<sup>452</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 148

παράκληση των ΗΠΑ, ενίσχυσε τα στρατεύματα του στα συριακά σύνορα, ώστε να αποτρέψει την εισβολή περαιτέρω συριακών δυνάμεων στην Ιορδανία προς υποστήριξη των Παλαιστίνιων ανταρτών και να επιταχύνει την υποχώρηση των συριακών δυνάμεων που είχαν εισβάλει στο βασίλειο,<sup>453</sup> ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες μετακίνησαν τον Έκτο Στόλο στην Ανατολική Μεσόγειο και έθεσαν είκοσι χιλιάδες στρατιώτες σε ετοιμότητα μάχης.<sup>454</sup> Οι Ηνωμένες Πολιτείες, προεξάρχοντας του Προέδρου Νίξον και του Υπουργού Εξωτερικών Κίσιντζερ, υποστήριξαν τον βασιλιά Χουσεΐν αρκετά ώστε να μπορέσει να υπερισχύσει της ΟΑΠ, με σκοπό να αποτραπεί μία ευρύτερη περιφερειακή σύρραξη.<sup>455</sup> Όταν τα γενικά αποθέματα και προμήθειες των Χασεμιτών εξαντλούνταν, οι Ηνωμένες Πολιτείες σε συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία μετέφεραν αεροπορικά εξοπλισμό και προμήθειες.<sup>456</sup> Οι διεθνείς συμμαχίες της Ιορδανίας επέτρεψαν στο Αμμάν να συγκεντρώσει όλες του τις δυνάμεις απέναντι στους αντικαθεστωτικούς και να συντρίψει την αντίσταση, ενώ οι δυνάμεις από το εξωτερικό βρίσκονταν σε επιφυλακή για ενδεχόμενη επέμβαση. Το καθεστώς των Χασεμιτών εκμεταλλεύθηκε τον εξωτερικό παράγοντα για να αποτρέψει την ανατροπή του.

### **3.1.4 Η οικονομική ανάκαμψη μετά την «καταστροφή» και τον «μαύρο Σεπτέμβρη»**

Η επιρροή των εξωτερικών παραγόντων συνέβαλε στη αντιμετώπιση των δυσχερών συνεπειών ενός εμφυλίου τη δεκαετία του 1970. Οι μεταφορές χρηματικών κεφαλαίων από τις χώρες της Δύσης συνδυάστηκαν με τη σημαντική ενίσχυση, μετά από 1967, από τις χώρες του Κόλπου για την ανάκαμψη του βασιλείου. Η απότομη αύξηση των εσόδων των αραβικών κρατών του Κόλπου από τα πετρελαϊκά κοιτάσματα οδήγησε σε μεγάλες μεταφορές χρηματικών κεφαλαίων στο βασίλειο<sup>457</sup> είτε μέσω εμβασμάτων από τους Ιορδανούς υπηκόους που δούλευαν στα κράτη του κόλπου είτε από απευθείας οικονομική βοήθεια των κρατών του Κόλπου προς το

---

<sup>453</sup> Kalb, Marvin & Kalb Bernard, *Kissinger*, London: Hutchinson, Α' Εκδ, 1974, σελ. 200-209 στο Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 58

<sup>454</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 258-9

<sup>455</sup> Quandt, William, "U.S. Policy in the Jordan Crisis, 1970" στο Blechman, Barry & Kaplan, Stephen (επιμ). *Force without War*, Washington: Brookings Institute, 1978, σελ.20

<sup>456</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 220

<sup>457</sup> Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World ...* ο.π. σελ.160

βασίλειο.<sup>458</sup> Η αναπτυξιακή βοήθεια με τη μορφή χορηγιών από το εξωτερικό ανέβηκαν από 45,6 εκ. δηνάρια Ιορδανίας το 1973, στα 100,6 εκ. δηνάρια το 1975, και στα 210,3 εκ. δηνάρια το 1979.<sup>459</sup> Τα χρήματα που εισέρρευσαν στο βασίλειο βοήθησαν στη διατήρηση του καθεστώτος στην εξουσία.

Επιπλέον, τα κεφάλαια από το εξωτερικό<sup>460</sup> χρηματοδότησαν την κατασκευή υποδομών, την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής, την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, την κατασκευή και τη βελτίωση του οδικού δικτύου, την επέκταση του λιμανιού της Άκαμπα καθώς και την υποστήριξη της εσωτερικής βιομηχανίας, και την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.<sup>461</sup> Η βελτίωση του οικονομικού επιπέδου συνέβαλλε στην ανοχή των Χασεμιτών από τον πληθυσμό.

Η διεθνής συνδρομή κατέστησε εφικτή τη διαίωνιση του καθεστώτος μέσω της επέκτασης του κρατικού μηχανισμού. Το καθεστώς μετασχηματίστηκε μεν, αφού η Αραβική Λεγεώνα έπαυσε να αποτελεί τον μοναδικό αξιόπιστο εργοδότη για τους υπηκόους του βασιλείου. Το Αμμάν ξεκίνησε να στρατολογεί από σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού από το 1976, λόγω της αδυναμίας επάνδρωσης της Λεγεώνας και της προσπάθειας του καθεστώτος να επηρεάσει τη νεολαία σε μία ευαίσθητη στιγμή της ζωής τους.<sup>462</sup> Ωστόσο, το κράτος παρέμεινε ο μεγαλύτερος εργοδότης του βασιλείου, καθώς ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων αυξήθηκε πάνω από 200% από το 1970 μέχρι το 1985, φτάνοντας πάνω από 74.000.<sup>463</sup>

Η διαδικασία προσλήψεων στο δημόσιο, ειδικά μετά το 1970, αποτέλεσε μία σημαντική λειτουργία για την εσωτερική ασφάλεια στην Ιορδανία. Το καθεστώς ακολούθησε μία άγραφη πολιτική προνομιακής μεταχείρισης των Ιορδανών της Ανατολικής Όχθης σε σχέση με τους υπηκόους παλαιστινιακής καταγωγής, η οποία λειτούργησε συμπληρωματικά με την πολιτική στρατολόγησης στα σώματα

---

<sup>458</sup> Μέχρι το 1979, σχεδόν το 1/3 του εργατικού δυναμικού της Ιορδανίας δούλευε στον Κόλπο.

<sup>459</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 188

<sup>460</sup> Για αυτό το θέμα βλ. Pillai, Vel, «External economic dependence and Fiscal policy imbalances in developing countries: A case study of Jordan», *Journal of Development Studies*, 19:1, 1982, σελ. 5-18

<sup>461</sup> Αξιοσημείωτή ήταν η ανάπτυξη του καναλιού του Ανατολικού Γκόρ, το οποίο άνοιξε νέα εδάφη για γεωργία σε αρδύσιμη γη, προσθέτοντας 30.000 επιπρόσθετα εκτάρια γης στον γεωργικό τομέα, όταν ολοκληρώθηκε το 1964. Την ίδια περίοδο ένα διυλιστήριο πετρελαίου κατασκευάστηκε στη Ζέρκα, κάνοντας την Ιορδανία ανεξάρτητη από εισαγωγές σε ραφινρισμένα προϊόντα πετρελαίου. Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 18-19

<sup>462</sup> Lunt, James D., *Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 258-9

<sup>463</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 189, Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics*, σελ. 121

ασφαλείας και τις ένοπλες δυνάμεις,<sup>464</sup> όπως αναλύθηκε παραπάνω. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, ο δημόσιος τομέας έφθασε να απασχολεί περίπου το 60% του εργατικού δυναμικού.<sup>465</sup>

Η εξωτερική βοήθεια επέτρεψε στο καθεστώς να ακολουθήσει μία ανεξάρτητη πορεία χωρίς να χρειάζεται να στραφεί στις επαγγελματικές οργανώσεις και τα συνδικάτα. Αντίθετα, το καθεστώς μπόρεσε να διασφαλίσει την πίστη των μάχιμων μονάδων του στρατού, δίνοντας τους υλικές απολαβές και στρατιωτικές προμήθειες, δίχως τα κεφάλαια των Παλαιστίνιων.<sup>466</sup> Από τη μεριά τους, οι Παλαιστίνιοι συγκρότησαν μία νέα ελίτ, βασισμένη στα κεφάλαια του Κόλπου,<sup>467</sup> κι ακόμα κι αν δεν είχαν τη δυνατότητα να μετατρέψουν την οικονομική τους δύναμη σε πολιτική επιρροή, διατήρησαν την ανεξαρτησία τους από το καθεστώς, καθώς δεν εξαρτιόνταν οικονομικά από το κράτος. Ταυτόχρονα και τα εργατικά συνδικάτα έφτασαν να θεωρούνται μέρος της κοινωνικής ελίτ, καταφέροντας να αντιπαρατεθούν με τις δυνάμεις ασφαλείας, μέσω των οικογενειακών, επαγγελματικών και πολιτικών γνωριμιών τους, και να μένουν πολλές φορές εκτός του πεδίου ελέγχου του καθεστώτος.<sup>468</sup>

Μέσω διαφόρων όψεων, οι ιστορικές καταβολές της ανάπτυξης της Ιορδανίας από τη δημιουργία της έως τη δεκαετία του 1970 επηρέαζαν τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής του βασιλείου. Η τροχιά ανάπτυξης της Ιορδανίας διαμόρφωσε το μοντέλο αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής του βασιλείου, ακόμα κι όταν η επιρροή του διεθνούς συστήματος και των μεγάλων δυνάμεων στην Ιορδανία ήταν έμμεση πλέον, ύστερα από την αποχώρηση των Βρετανών και τον διαφορετικό τρόπο παρέμβασης των Ηνωμένων Πολιτειών. Η επίδραση του διεθνούς παράγοντα κατά τη διάρκεια της διαμόρφωσης του βασιλείου από τη Δυναστεία των Χασεμιτών, μέσω της επιρροής των μεγάλων μεταφορών οικονομικών κεφαλαίων, αλλά με τη μεταφορά τεχνογνωσίας και την κατασκευή υποδομών ήταν καθοριστική.

Η σημασία της τροχιάς εξάρτησης της Ιορδανίας θα τεκμηριωθεί μέσω της εξέτασης της εξωτερικής πολιτικής της Ιορδανίας αναφορικά με την υπογραφή της

---

<sup>464</sup> Brand, Laurie, *Jordan's Inter-Arab Relations ...* ο.π. σελ. 52

<sup>465</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 121

<sup>466</sup> Ο.π. σελ. 122

<sup>467</sup> Smith Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 114-117

<sup>468</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 102-3

συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ το 1979, του Πολέμου του Κόλπου του 1991 και της υπογραφής της συμφωνίας ειρήνης του βασιλείου με το Ισραήλ το 1994. Σε αυτές τις τρεις περιπτώσεις, οι αποφάσεις του βασιλείου επηρεάστηκαν από την ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους που θα μπορούσε να διασφαλίσει την παραμονή του καθεστώτος στην εξουσία.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εξέταση των ανωτέρω περιπτώσεων θα καταδείξει πως η εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας δεν βασίζεται στην προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης της στην περιφέρεια. Οι επιλογές του καθεστώτος επηρεάζονται σημαντικά από την πιθανότητα αναταραχών στη Ιορδανία και την ύπαρξη ισχυρών κρατών που θα μπορούσαν να διασφαλίσουν την επιβίωση του καθεστώτος.

### **3.2 Η υπογραφή συνθήκης ειρήνης της Αιγύπτου και του Ισραήλ**

Το τέλος του εμφύλιου πολέμου στην Ιορδανία ακολουθήθηκε από μία απρόσμενη περίοδο σταθερότητας στο βασίλειο. Οι εξελίξεις στο εξωτερικό περιβάλλον του βασιλείου όμως, ήταν δυσάρεστες για τους Χασεμίτες, ιδιαίτερα μάλιστα στο γειτονικό Ισραήλ. Πολλά μέλη των ισραηλινών ενόπλων δυνάμεων, που είχαν πρωτοστατήσει τα προηγούμενα χρόνια σε επιδρομές στα χωριά των συνόρων μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας, ανέρχονταν στην ιεραρχία του ισραηλινού πολιτικού συστήματος. Η ανησυχία στο Αμμάν εντάθηκε όταν το 1977 το ριζοσπαστικό κόμμα του Λικούντ συγκέντρωσε τις περισσότερες ψήφους στην εκλογική διαδικασία κι ανέλαβε τη διακυβέρνηση του Ισραήλ, έχοντας ως πολιτικό στίγμα τη δημιουργία του Μεγάλου Ισραήλ. Καθώς το Μεγάλο Ισραήλ συμπεριελάμβανε τη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη, τον έλεγχο της οποίας είχε απολέσει το βασίλειο στον πόλεμο του 1967, άλλα και τα υπόλοιπα εδάφη της Ιορδανίας, η συμπεριφορά του Ισραήλ προμηνυόταν ακόμα πιο απρόβλεπτη.

Επιπλέον, στα τέλη της δεκαετίας η Χασεμιτική Δυναστεία έπρεπε να διαχειριστεί την υποβάθμιση της σημασίας του βασιλείου σε σχέση με την αραβοϊσραηλινή διαμάχη. Ενώ μέχρι τότε η Ιορδανία αποτελούσε κομμάτι όλων των σχεδίων επίλυσης του παλαιστινιακού ζητήματος, η μετατόπιση της Αιγύπτου προς τη δυτική σφαίρα επιρροής στη δεκαετία του 1970 έθετε το βασίλειο στο περιθώριο. Ως ένδειξη της περιθωριοποίησης του βασιλείου, δεν είχε καν επιτευχθεί συμφωνία

στρατιωτικής απεμπλοκής μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας ως το τέλος της δεκαετίας, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε με την Αίγυπτο. Η μείωση της επιρροής του ήταν ένα σημαντικό πλήγμα για τον Βασιλιά Χουσεΐν, καθώς, μέχρι τη δραστηριοποίηση του Αιγύπτιου προέδρου Ανουάρ Σαντάτ στην αραβοϊσραηλινή διαμάχη, η οποία κορυφώθηκε με την επίσκεψη του Αιγύπτιου Προέδρου στην κατεχόμενη Ιερουσαλήμ, ο Ιορδανός βασιλιάς αποτελούσε τον βασικό εταίρο, τόσο του Ισραήλ όσο και των δυτικών και των αραβικών κρατών. Τα χρηματικά και πολιτικά οφέλη που αποκόμιζε για το βασίλειο του μέχρι τότε ήταν σημαντικά.

Η μετατροπή της Αιγύπτου σε έναν μετριοπαθή παράγοντα υπέρ της διαδικασίας ειρήνευσης Αράβων και Ισραηλινών έθετε νέα δεδομένα για το βασίλειο. Η υπογραφή από την Αίγυπτο μίας ξεχωριστής συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ, η οποία ουσιαστικά θα απέκλειε τη σύναψη μίας συνολικής συμφωνίας του ισραηλινού κράτους με όλα τα άλλα αραβικά κράτη έθετε ένα μεγάλο δίλημμα για την Ιορδανία.

Το αίσθημα διχασμού στον αραβικό κόσμο αποτυπώθηκε στη διαμόρφωση δύο πόλων στην περιοχή, με το Ιράκ και τη Συρία επικεφαλής των μετώπων απόρριψης από τη μία πλευρά και την Αίγυπτο από την άλλη, με τις Ηνωμένες Πολιτείες ουσιαστικό συμπαραστάτη του Καΐρου. Η αντίδραση του Ιράκ στη συνθήκη ειρήνης του Καμπ Ντέιβιντ μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ σηματοδότησε την ανάδειξη της Βαγδάτης ως την ανερχόμενη δύναμη του αραβικού κόσμου. Για το βασίλειο της Ιορδανίας όμως, η θέρμη των Ηνωμένων Πολιτειών για την υπογραφή της συνθήκης σήμαινε πως η Ιορδανία θα έπρεπε να επιλέξει τη συμπαρατάξη, είτε με τη μία είτε με την άλλη πλευρά. Τελικά, η Ιορδανία επέλεξε τη σύσφιγξη των σχέσεων της με το Ιράκ, μην υποκύπτοντας στην πίεση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Αιγύπτου να συμμετέχει στις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ, μετά την αιγυπτοισραηλινή συνθήκη ειρήνης.

Η τελική επιλογή της Ιορδανίας είναι δύσκολο να ερμηνευθεί από το κρατοκεντρικό ρεαλιστικό υπόδειγμα των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με το μοντέλο της ορθολογικής επιλογής, αρχικά η προοπτική μίας συνεννόησης της Αιγύπτου με το Ισραήλ θα μπορούσε να είχε θετικές συνέπειες για το βασίλειο. Η διαδικασία ανταλλαγής κατεχομένων εδαφών από το Ισραήλ με συνθήκες ειρήνης από τα αραβικά κράτη θα μπορούσε να διευκολύνει τις προσπάθειες της Ιορδανίας για την επανάκτηση των χαμένων εδαφών της μέσω διαπραγματεύσεων, μετά την απώλεια



της Δυτικής Όχθης και της Ανατολικής Ιερουσαλήμ το 1967,<sup>469</sup> αρκεί να υπέγραφε και εκείνη συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ, με όρους που θα την ευνοούσαν.

Επιπλέον, ο Αιγύπτιος Σαντάτ φαινόταν ένας μετριοπαθής πρόεδρος που θα μπορούσε να συνεργαστεί με τα συντηρητικά βασίλεια της περιοχής, όπως την Ιορδανία και τη Σαουδική Αραβία. Ο Σαντάτ υποστήριζε πως οποιοσδήποτε παλαιστινιακό μόρφωμα θα πρέπει να συνδέεται με κάποιον τρόπο με την Ιορδανία, ενισχύοντας ενίοτε τη θέση του Αμμάν.<sup>470</sup> Το βασίλειο ήθελε πάση θυσία να αποφύγει την απομόνωση του στον αραβικό κόσμο και δίχως τη βοήθεια της Αιγύπτου, η Ιορδανία δυσκολευόταν να επιβιώσει απέναντι στις ριζοσπαστικές δυνάμεις της περιοχής. Οι σχέσεις με την Αίγυπτο ήταν πολύ σημαντικές καθώς το Αμμάν είχε αναπτύξει μία επωφελή συνεργασία με το Κάιρο, καλύπτοντας από κοινού τις ανάγκες εργατικού δυναμικού της Σαουδικής Αραβίας, και αποκομίζοντας χρηματικά οφέλη μέσω της μεταφοράς κεφαλαίων από τον Κόλπο.<sup>471</sup>

Τέλος, μία μετριοπαθής Αίγυπτος θα μπορούσε να φέρει πιο κοντά τους ευρωπαίους συμμάχους της δυναστείας, με τις αραβικές χώρες και να αποτελέσει συνοδοιπόρο του βασιλείου στην προσπάθεια προσέγγισης μεταξύ της Δύσης και του αραβικού κόσμου. Όλο το προηγούμενο διάστημα η Ιορδανία ακολουθούσε μία μοναχική πορεία στα αραβικά συνέδρια, υπερασπιζόμενη συχνά τις πολιτικές της Δύσης στη Μέση Ανατολή. Η ενίσχυση της σχέσης της Αιγύπτου με τη Δύση θα μπορούσε να αποδειχθεί επωφελής για την Ιορδανία και να αποφευχθεί η υποβάθμιση της σημασίας της Ιορδανίας για τη Δύση. Η παραπάνω προσέγγιση ίσως εξηγούσε τη βεβαιότητα του Ανουάρ Σαντάτ και του Τζίμι Κάρτερ, προέδρων της Αιγύπτου και των Ηνωμένων Πολιτειών αντίστοιχα, πως οι οποιοσδήποτε αντιδράσεις του Χουσεΐν θα καμπτόταν από τις συνδυασμένες πιέσεις Αιγύπτου και ΗΠΑ.<sup>472</sup> Το συμφέρον της Ιορδανίας ταυτιζόταν με την πρωτοβουλία του Καΐρου.

Ωστόσο, το κρατοκεντρικό υπόδειγμα υποβαθμίζει τη σημασία των περιορισμών που αντιμετώπιζε το Χασεμιτικό καθεστώς στην επικράτεια της Ιορδανίας.<sup>473</sup> Αν η στήριξη της συμφωνίας μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ

---

<sup>469</sup> Robins, Phillip, *The History of Jordan ...* ο.π. σελ. 147-8

<sup>470</sup> Quandt, William, *Camp David: Peacemaking and Politics*, Washington: Brookings Institution, 1986, σελ. 50-1

<sup>471</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances. Regime Security and Jordanian Foreign Policy*, Florida: University Press of Florida, 2009, σελ. 106

<sup>472</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π., σελ. 399-400

<sup>473</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 106-7

μπορεί να αποδεικνυόταν επωφελής για την Ιορδανία, το Αμμάν δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει αυτή την πορεία. Η πολιτική της Ιορδανίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η προσπάθεια του Χασεμιτικού καθεστώτος να παραμείνει στην εξουσία και η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους της περιοχής, που θα μπορούσε να προστατεύσει το βασίλειο.

Από την έναρξη του ζητήματος της υπογραφής μίας ξεχωριστής συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, σε μία σημαντική καμπή της αραβοϊσραηλινής διαμάχης, έγινε εμφανής η δυσαρμονία που προκαλούσαν οι εσωτερικοί περιορισμοί του βασιλείου. Ενώ η Ιορδανία ήθελε να ακολουθήσει την Αίγυπτο, οι κίνδυνοι για την επιβίωση του καθεστώτος απέτρεπαν μία τέτοια επιλογή. Όταν ο Ανουάρ Σαντάτ επισκέφθηκε την Ιερουσαλήμ τον Νοέμβριο του 1977, αναγνωρίζοντας ουσιαστικά την Ιερουσαλήμ ως μέρος του Ισραήλ, η Ιορδανία αντέδρασε πολύ προσεκτικά. Το βασίλειο δεν τάχθηκε υπέρ της πρωτοβουλίας του Σαντάτ, αλλά η αντίδραση του απέναντι στην Αίγυπτο ήταν ήπια. Σε ένα τηλεοπτικό διάγγελμα προς το έθνος, ο Χουσεϊν εξέφρασε μεν επιφυλάξεις για την μονομερή κίνηση της Αιγύπτου, εξαίροντας δε το θάρρος του Σαντάτ να παρακάμψει τους εθιμικούς κανόνες, τις παραδόσεις και τα ψυχολογικά εμπόδια που περιόριζαν την αραβική προσέγγιση προς το Ισραήλ.<sup>474</sup> Παράλληλα, ο βασιλιάς χαρακτήρισε την αρνητική αντίδραση των Αράβων ως συναισθηματική, κι όχι λογική, και προσέγγισε την ασύλληπτη, μέχρι τότε, πράξη του Ανουάρ Σαντάτ να επισκεφθεί την κατεχόμενη Ιερουσαλήμ ως μία ακόμα προσπάθεια των Αράβων προς την ειρήνη. Υποβαθμίζοντας τη σημασία της κίνησης του Σαντάτ, ο Χουσεϊν προσπαθούσε να προλειάνει το έδαφος για τις μελλοντικές κινήσεις της Ιορδανίας.<sup>475</sup>

Το βασίλειο ήθελε να λάβει μέρος στη διαδικασία ειρήνευσης των αραβικών κρατών με το Ισραήλ, έστω και κι αν αυτό συμπεριλάμβανε μονομερείς ενέργειες της Αιγύπτου. Ωστόσο, η Ιορδανία δεν μπορούσε να ακολουθήσει την πορεία της Αιγύπτου με δημόσιες δηλώσεις, διότι η παραμονή του καθεστώτος στην εξουσία θα βρισκόταν σε κίνδυνο. Η συσπείρωση του Ιράκ, της Συρίας και των παλαιστινιακών οργανώσεων εναντίον της προσπάθειας ειρήνευσης της Αιγύπτου με το Ισραήλ, προμήνυε σοβαρούς κινδύνους για το Χασεμιτικό καθεστώς του Αμμάν. Η προοπτική της συμμετοχής του βασιλείου σε μία συνθήκη μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, η οποία δεν εδραζόταν στην άμεση επιστροφή των εδαφών που το Ισραήλ κατείχε

<sup>474</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 395-6

<sup>475</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 94

από το 1967, θα προκαλούσε αναστάτωση στους παλαιστινιακούς πληθυσμούς της Ιορδανίας. Η μερική επιστροφή των κατεχόμενων παλαιστινιακών εδαφών στην Ιορδανία άλλωστε θα στερούσε τη δυνατότητα από το καθεστώς να παράσχει γη και αξιώματα σε κρίσιμες πελατειακές ομάδες. Σε αυτό το μοτίβο, η κοινή πλατφόρμα εναντίωσης στην ειρήνευση με τους όρους του Ισραήλ, θα καθιστούσε ικανές τις παλαιστινιακές οργανώσεις να αποσταθεροποιήσουν το καθεστώς. Με πολλές συγκεντρώσεις ή και διαδηλώσεις στο βασίλειο, και ακόμα και οδομαχίες με τις ισραηλινές αρχές στα κατεχόμενα εδάφη,<sup>476</sup> οι παλαιστινιακές οργανώσεις μπορούσαν να μεταφέρουν την αναστάτωση στα εδάφη του βασιλείου. Η ΟΑΠ, με το ξεκάθαρο μήνυμα της για την απελευθέρωση και την ανεξαρτησία των Παλαιστινίων, η οποία θα ακολουθούταν από την κοινωνική επανάσταση όλων των αράβων, ήταν σε θέση να ξεσηκώνει τους φοιτητές και τα κομμάτια του πληθυσμού που επηρεάζονταν από ιδεολογικούς παραμέτρους, ακόμα κι αν δεν άνηκαν στη κομματική βάση της.<sup>477</sup> Αυτό το μέρος του πληθυσμού μπορούσε να κάνει ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία του, ειδικά στις πόλεις, όπου η επιρροή της ΟΑΠ ήταν σημαντική. Ήδη από το 1974, οι φοιτητικές οργανώσεις είχαν συγκροτήσει μία κοινή πλατφόρμα δράσης, υπό την Ένωση των Πανεπιστημιακών Φοιτητών της Ιορδανίας, η οποία ελεγχόταν από μέλη της Φατάχ, των αριστερών και των κομμουνιστών και μπορούσαν να οργανώσουν πολυπληθείς διαδηλώσεις.<sup>478</sup>

Η συγκρότηση μίας συμμαχίας μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ διευκόλυνε τις παλαιστινιακές οργανώσεις να προωθήσουν τη ριζοσπαστική ατζέντα τους στο βασίλειο. Η στήριξη του Ιράκ στην ΟΑΠ ενδυνάμωνε τις παλαιστινιακές οργανώσεις, γεμίζοντας με αυτοπεποίθηση τους Παλαιστίνιους ηγέτες, οι οποίοι προκαλούσαν αναστάτωση στο βασίλειο σε μία περίοδο, όπου η ευρύτερη επιρροή της Ιορδανίας ήταν μειωμένη και οι πρακτικές συνέπειες της απόφασης του Συνεδρίου του Ραμπάτ του 1974 είχαν αρχίσει να γίνονται εμφανείς. Η ανακήρυξη της ΟΑΠ ως νόμιμο εκπρόσωπο των Παλαιστινίων στο Ραμπάτ το 1974 με τη σύμφωνη γνώμη των αραβικών κρατών δυσχέρανε όλο και περισσότερο την προσπάθεια της Ιορδανίας να εμφανίζεται πως εκπροσωπεί τους υπηκόους παλαιστινιακής καταγωγής του βασιλείου. Πλέον, εκτός από τον πληθυσμό, η ΟΑΠ αύξανε την επιρροή της στους διοικητικούς μηχανισμούς των αραβικών κρατών, παρακάμπτοντας το βασίλειο. Από

---

<sup>476</sup> Ο.π. σελ. 102

<sup>477</sup> Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank ...* ο.π. σελ. 246

<sup>478</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 115

τις αρχές του 1978, η ΟΑΠ είχε βρει τρόπους να υπερπηδάει τα εμπόδια που όρθωναν οι Χασεμίτες για τη μεταφορά χρηματικών κεφαλαίων των αραβικών κρατών του Κόλπου στις παλαιστινιακές οργανώσεις. Μέσω μίας ρύθμισης, των «δίδυμων πόλεων», οι δήμαρχοι των αραβικών πόλεων θα λάμβαναν μεγάλα ποσά από άλλες πόλεις του αραβικού κόσμου, αν εξασφάλιζαν μία σύσταση από την ΟΑΠ. Παρά τη συνεχιζόμενη εχθρότητα των Χασεμιτών, η ΟΑΠ πολλαπλασίαζε τα μέσα επιρροής στη διάθεση της,<sup>479</sup> και μπορούσε να εκμεταλλεύεται την υποστήριξη του Ιράκ και της Συρίας.

Η αυτονομία της Αιγύπτου έναντι των άλλων αραβικών κρατών έφερε την ΟΑΠ ακόμα και κοντά στο συριακό καθεστώς, παρά τις αιματηρές συγκρούσεις τους στο Λίβανο, αυξάνοντας τους κινδύνους για τους Χασεμίτες. Η συνεργασία της Φατάχ του Γιασέρ Αραφάτ και των μελών της ΟΑΠ που ήλεγχε η Δαμασκός, θα μπορούσε να προκαλέσει μεγαλύτερα προβλήματα στο βασίλειο. Οι παλαιστινιακές οργανώσεις εμφανίζονταν αποφασισμένες να απειλήσουν ακόμα και τη ζωή του βασιλιά Χουσεΐν, σε περίπτωση που η Ιορδανία συντασσόταν με την Αίγυπτο, ενώ η άρνηση του Χουσεΐν να καταδικάσει την πρωτοβουλία του Σαντάτ προκαλούσε ένταση στις σχέσεις του με το συριακό καθεστώς. Οι απόπειρες επιθέσεων εναντίον του καθεστώτος έδειχναν πως ακόμα κι ο βασιλιάς αποτελούσε στόχο για τους άραβες εξτρεμιστές, όσο η Ιορδανία δεν έκλεινε την πόρτα στο Κάιρο. Οι πραγματικοί κίνδυνοι εκδηλώθηκαν ξεκάθαρα όταν τον Φεβρουάριο του 1978 ένας πύραυλος εδάφους-αέρος εκτοξεύθηκε εναντίον του προσωπικού αεροσκάφους του βασιλιά.<sup>480</sup> Τα αραβικά κράτη θα προσπαθούσαν ακόμα περισσότερο να υπονομεύσουν το καθεστώς, εάν το Αμμάν ακολουθούσε τον δρόμο της Καΐρου, και θα έβρισκαν πρόσφορο έδαφος, ακόμα και στην αυλή του βασιλιά καθώς οι περισσότεροι σύμβουλοι δεν επιθυμούσαν τη συμμετοχή της Ιορδανίας στις συνομιλίες μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ.<sup>481</sup> Ωστόσο, για όσο διάστημα ο Χουσεΐν δεν συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις, θεωρούταν ασφαλής,<sup>482</sup> παρά τη διακήρυξη του Παλαιστινιακού Εθνικού Κοινοβουλίου ήδη το 1973 πως θα εργαστεί

---

<sup>479</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 103-4

<sup>480</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 198

<sup>481</sup> Αναλυτικά, Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 397

<sup>482</sup> Το χασεμιτικό καθεστώς λάμβανε μεγάλες προφυλάξεις για την πρόληψη επιθέσεων εναντίον του Χουσεΐν, βλ. τα απομνημονεύματα της συζύγου του για την επίδραση των μέτρων ασφάλειας στη ζωή του. Queen Noor, *Leap of Faith: Memoirs of an Unexprected Life*, London: Weidenfeld and Nicolson, 2003, passim

για την ανατροπή του βασιλιά. Αντί να εκτοξεύει τα βέλη της ΟΑΠ εναντίον του Αμμάν, ο Αραφάτ τόνιζε τη συμμαχία του με τη Δαμασκό και έστρεψε τις κατηγορίες του προς το Κάιρο, κι όχι προς το Αμμάν.<sup>483</sup>

Κατά συνέπεια μέχρι τα μέσα του 1978, το Χασεμιτικό καθεστώς δεν ακολούθησε την πρωτοβουλία του Σαντάτ, αφήνοντας όμως όλες τις επιλογές δημόσια ανοικτές. Έχοντας ως στόχο να μην διαρρήξει τις σχέσεις του με τα αραβικά κράτη που απέρριπταν την προσέγγιση της Αιγύπτου με το Ισραήλ, την ανοχή των οποίων χρειαζόταν, ο Χουσεϊν ήταν προσεκτικός να μην ταυτιστεί με την πρωτοβουλία του Σαντάτ, είτε με λόγια είτε με πράξεις. Από την άλλη μεριά, ο Χουσεϊν φρόντισε να μην καταδικάσει τις προσπάθειες του Σαντάτ, όπως έκαναν τα αραβικά κράτη που αντιδρούσαν, με σκοπό να μπορεί να ενταχθεί στην πρωτοβουλία αργότερα. Ο βασιλιάς συνήθιζε να λέει πως οι πράξεις του Σαντάτ ίσως οδηγήσουν στην ειρήνη, ενώ δημόσια συμβούλευε τα αραβικά κράτη να μην επικρίνουν την Αίγυπτο σε τόσο μεγάλο βαθμό, ασχέτως της συμπεριφοράς του Σαντάτ. Ο Χουσεϊν προσπάθησε πολλάκις να μεσολαβήσει μεταξύ της Δαμασκού και του Καΐρου, ώστε να βρεθεί η χρυσή τομή και τόνιζε σε όλες τις δημόσιες παρεμβάσεις του την ανάγκη να διατηρηθεί η αραβική αλληλεγγύη.<sup>484</sup> Ο βασιλιάς της Ιορδανίας δεν διέρρηξε τους δεσμούς του με τον Σαντάτ, αρνούμενος να καταδικάσει την κίνηση του, παρά την πίεση από τα ριζοσπαστικά αραβικά κράτη, από την ΟΑΠ και την κοινή γνώμη στο εσωτερικό,<sup>485</sup> προτιμώντας να περιμένει την κατάληξη της υπόθεσης και να στρέφει τις επικρίσεις του εναντίον των Ισραηλινών.<sup>486</sup>

Ταυτόχρονα με τις μεσολαβητικές προσπάθειες τους, οι Χασεμιτες ήθελαν να αντισταθμίσουν τους πιθανούς κινδύνους για το καθεστώς από την ΟΑΠ στην επικράτεια του βασιλείου. Το Αμμάν κατεύθυνε τους υποστηρικτές του στη Δυτική Όχθη και τη Γάζα να συνεργαστούν με υποστηρικτές της ΟΑΠ, ώστε να παρεμποδίσουν οποιαδήποτε ισραηλινές προσπάθειες να εφαρμόσουν τα σχέδια του Ισραήλ για την αυτοδιοίκηση των κατεχόμενων εδαφών και τον αποκλεισμό της ΟΑΠ.<sup>487</sup> Συντασσόμενο με τις παλαιστινιακές οργανώσεις, το καθεστώς ήλπιζε να

---

<sup>483</sup> Talhami, Ghada Hashem, *Syria and the Palestinians The Clash of Nationalisms*, Florida: University Press of Florida, 2001, σελ. 105

<sup>484</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 93

<sup>485</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 197

<sup>486</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 93

<sup>487</sup> Ο.π. σελ. 98

ελέγξει τη δράση τους και να αντισταθμίσει τους κινδύνους για τη διατήρηση της σταθερότητας στο βασίλειο.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας απέναντι στο ζήτημα των αραβοϊσραηλινών σχέσεων επηρεαζόταν από τις απειλές για την παραμονή του Χασεμιτικού καθεστώτος στην εξουσία. Ενώ η ένταξη της Ιορδανίας στη συμμαχία μεταξύ της Αιγύπτου, των Ηνωμένων Πολιτειών και τους Ισραήλ θα βελτιώνει τη θέση του βασιλείου στο περιφερειακό σύστημα, οι Χασεμίτες απείχαν από τη διαδικασία λόγω των εσωτερικών ζητημάτων ασφαλείας. Σε μία μυστική συνάντηση του με τον πρόεδρο του Ισραήλ Μέναχεμ Μπεγκίν, ο βασιλιάς Χουσεΐν φαίνεται να κατέστησε σαφές πως δεν σκόπευε να αποκλίνει από τις αποφάσεις του Συνεδρίου του Ραμπάτ, η οποία έχριζε την ΟΑΠ ως εκπρόσωπο των Παλαιστινίων,<sup>488</sup> καταδεικνύοντας ουσιαστικά πως το Αμμάν δεν μπορούσε να ρισκάρει τη ρήξη με τους Παλαιστίνιους. Το βασίλειο είχε βρεθεί σε ένα αδιέξοδο, ελπίζοντας πως οι μονομερείς διαπραγματεύσεις της Αιγύπτου θα αποτύχουν, το πλαίσιο πολυμερών συνομιλιών της Γενεύης θα επανέλθει και δεν υπάρξει ριζοσπαστικοποίηση του αραβικού κόσμου.

Καθώς το 1978 έφθανε στο τέλος του, δίχως καμία πρόοδο στις διαπραγματεύσεις μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, προς ανακούφιση της Ιορδανίας,<sup>489</sup> οι ΗΠΑ ενεπλάκησαν ενεργά στην διαπραγμάτευση, αποκρυσταλλώνοντας το δίλημμα για την Ιορδανία. Αρχικά, η άρνηση των αραβικών κρατών να προχωρήσουν σε οποιοδήποτε άλλη συμφωνία για τη διευθέτηση ειδικών ζητημάτων καθιστούσε αναπόφευκτη, σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών τη σύγκληση μίας πολυμερούς διάσκεψης, ως συνέχεια της Διάσκεψης της Γενεύης του 1973.<sup>490</sup> Ωστόσο, το 1978 ο Λευκός Οίκος αποφάσισε να εγκαταλείψει το πλαίσιο της Γενεύης και να πρωτοστατήσει στη σύναψη μίας διμερούς συμφωνίας μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ. Η σύγκληση ενός συνεδρίου στο θέρετρο του Καμπ Ντέιβιντ κοντά στη Ουάσιγκτον ουσιαστικά σήμανε την εγκατάλειψη του πλαισίου πολυμερών διαπραγματεύσεων της Γενεύης και την υιοθέτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες των απευθείας διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ.

---

<sup>488</sup> Quandt, William, *Camp David ...* ο.π. σελ. 108

<sup>489</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 96

<sup>490</sup> Quandt, William, *Camp David ...* ο.π. σελ. 36

Η έναρξη της διαδικασίας του Καμπ Ντέιβιντ σήμανε την οριστική ρήξη των Ηνωμένων Πολιτειών με τα περισσότερα κράτη της περιοχής. Η εγκατάλειψη των προσπαθειών για μία συνολική λύση στο αραβοϊσραηλινό ζήτημα ενέτεινε τη δράση των δυνάμεων που αντιτίθονταν στις απευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου. Η Ιορδανία δεν μπορούσε να μείνει αμέτοχη στις εξελίξεις κι όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες παρενέβησαν για να προωθήσουν την υπογραφή μίας ξεχωριστής συμφωνίας μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, το βασίλειο τάχθηκε με τα αραβικά κράτη εναντίον της συνθήκης του Καμπ Ντέιβιντ. Οι κίνδυνοι στο εσωτερικό για το καθεστώς απέτρεπαν το βασίλειο από την ένταξη του στο πλαίσιο του Καμπ Ντέιβιντ.

Βραχυπρόθεσμα, μία υπογραφή ξεχωριστής συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αίγυπτου και του Ισραήλ εξασθénιζε τη θέση της απέναντι στο Ισραήλ, καθώς όλα τα ισραηλινά στρατεύματα θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν στα σύνορα με την Ιορδανία και τη Συρία, αντί να είναι διασκορπισμένα στα δυτικά κατά μήκος του Σινά.<sup>491</sup> Η ενίσχυση των στρατιωτικών δυνατοτήτων του Ισραήλ σήμαινε ένα ακόμα διαπραγματευτικό πλεονέκτημα στις Τελ Αβίβ στις σχέσεις του με το Αμμάν. Ωστόσο, ακόμα σημαντικότερα από τη διεθνή διπλωματία, η διαδικασία του Καμπ Ντέιβιντ είχε σημαντικές συνέπειες στο εσωτερικό του βασιλείου.

Κατ' αρχάς, η προσέγγιση του Σαντάτ υπέρ μίας εξωτερικής πολιτικής του Καΐρου με γνώμονα την προώθηση κατά προτεραιότητα των αιγυπτιακών θεμάτων και, κατ' επέκταση, η απομάκρυνση της Αίγυπτου από τον αραβικό κόσμο προκαλούσε μεγάλη ανησυχία τόσο στο καθεστώς αλλά και στις ιορδανικές ελίτ. Η προοπτική απώλειας της υποστήριξης του βασιλείου από το Κάιρο θα αποδυνάμωνε οικονομικά τα ανώτερα στρώματα της Ιορδανίας καθώς τα οφέλη μίας ανθούσας οικονομίας αποτελούσαν βασικούς πυλώνες της υποστήριξης των καθεστωτικών ελίτ προς τους Χασεμίτες. Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας διακινδύνευε την ανοχή των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων προς το καθεστώς.

Η δημιουργία ενός ευρέος συνασπισμού απαρτιζόμενου από κοινωνικές οργανώσεις, ενώσεις και επαγγελματικά συνδικάτα, με αιτήματα την ανασύσταση του κοινοβουλευτισμού, την άρση της λογοκρισίας και ευρύτερες ελευθερίες για τον πληθυσμό. Δεδομένης της απαγόρευσης της πλειοψηφίας των πολιτικών δραστηριοτήτων στο βασίλειο, οι επαγγελματικές οργανώσεις λειτουργούσαν ως

---

<sup>491</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 100

μέσο έκφρασης των κοινωνικών διεκδικήσεων. Η επίσκεψη του Σαντάτ στην Ιερουσαλήμ λειτούργησε ως σημείο συσπείρωσης για τις επαγγελματικές οργανώσεις και τα συνδικάτα, και οδήγησε στην εγκαθίδρυση του Συμβουλίου των Επαγγελματικών Ενώσεων ως συντονιστικού οργάνου. Καθώς οι επικεφαλής των συνδικάτων προέρχονταν από τους πρόσφυγες που ήλθαν στο βασίλειο τις δεκαετίες του 1950, και οι φορείς ουσιαστικά ελέγχονταν από τις παλαιστινιακές ριζοσπαστικές οργανώσεις, τη Φατάχ, το Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και το Κομμουνιστικό Κόμμα, οι οργανώσεις ήταν έτοιμες να ηγηθούν της αντίδρασης στην συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ.<sup>492</sup>

Μία σημαντικότερη παράμετρος της έναρξης της διαδικασίας του Καμπ Ντέιβιντ ήταν πως οι διμερείς διαπραγματεύσεις της Αιγύπτου με το Ισραήλ, εκτός από ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού στην Ιορδανία, ήταν ανάθεμα για τις παλαιστινιακές οργανώσεις. Η προοπτική μίας συνθήκης ειρήνης και κατά συνέπεια, η απώλεια της υποστήριξης της Αιγύπτου θα ήταν ένα βαρύ πλήγμα για τις παλαιστινιακές οργανώσεις, καθώς το Κάιρο διατηρούσε ιδιαίτερες σχέσεις με τους Παλαιστίνιους στη Λωρίδα της Γάζας. Το Καμπ Ντέιβιντ μάλιστα εντασσόταν στην ισραηλινή στρατηγική για διαίρεση οποιουδήποτε κοινού σχηματισμού των αραβικών κρατών και διεξαγωγή συνομιλιών με κάθε αραβικό κράτος ξεχωριστά. Κατ' επέκταση, η επιτυχία της ισραηλινής στρατηγικής σήμαινε πως όχι μόνο το Ισραήλ δεν θα συναινούσε στην ανάδυση μίας ανεξάρτητης παλαιστινιακής οντότητας από την ΟΑΠ, αλλά, δεδομένης της αποδοχής των απόψεων του Ισραήλ από τις ΗΠΑ αλλά και την Αίγυπτο, οι πιθανότητες για τη δημιουργία ενός παλαιστινιακού κράτους μειώνονταν αισθητά. Προς επίρρωση αυτού, ο Σαντάτ δεν έκανε κάποια αναφορά στην ΟΑΠ όταν αναφερόταν στους Παλαιστίνιους στην ομιλία του στην ισραηλινή βουλή ή σε επόμενες δηλώσεις του.<sup>493</sup> Κατά συνέπεια, το Καμπ Ντειβιντ απειλούσε την ίδια την πολιτική επιβίωση των παλαιστινιακών οργανώσεων. Η σύμπραξη του βασιλείου με το Κάιρο αναμενόταν να προκαλέσει την οργίλη αντίδραση της ΟΑΠ απέναντι στο Αμμάν και να διακινδυνεύσει τη σταθερότητα του βασιλείου.

Επιπλέον, η αλλαγή του πλαισίου συνομιλιών υποβίβαζε την Ιορδανία στο περιθώριο της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή.<sup>494</sup> Ο Χουσεΐν φοβόταν

---

<sup>492</sup>Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 85, 99-101

<sup>493</sup>Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 93

<sup>494</sup>Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 398-9



πως η Ιορδανία θα έχανε τα πλεονεκτήματα που είχε αποκομίσει στο πλαίσιο της Συμφωνίας της Γενεύης του 1973, αναβιβάζοντας ακόμα περισσότερο την επιρροή των παλαιστινιακών οργανώσεων εντός της Ιορδανίας. Στο πολυμερές πλαίσιο της Γενεύης, η Ιορδανία είχε διασφαλίσει πως θα εκπροσωπούσε τον παλαιστινιακό πληθυσμό στις διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ, έχοντας την υποστήριξη των υπόλοιπων αραβικών κρατών αλλά και την ανοχή της ΟΑΠ. Κατά συνέπεια, η Ιορδανία θα ήταν αναγκασμένη να διαπραγματεύεται την επιστροφή των κατεχόμενων εδαφών ώστε να τα παραδώσει έπειτα στην ΟΑΠ, υπονομεύοντας την επιρροή των Χασεμιτών στους υποστηρικτές της στα παλαιστινιακά εδάφη. Η αλλαγή του πλαισίου συνομιλιών είχε συνέπειες στα παλαιστινιακά εδάφη για το Αμμάν. Πως θα μπορούσε να πείσει το φιλοχασεμιτικό μπλοκ στα παλαιστινιακά εδάφη πως το βασίλειο θα συνέχιζε να τους παράσχει υποστήριξη, ώστε να διατηρήσει την επιρροή του, εφ' όσον θα ήταν αναγκασμένο να παραδώσει τη διακυβέρνηση στους αντιπάλους τους της ΟΑΠ; Επιπλέον, εάν δεν συγκαλούνταν πάλι ένα συνέδριο στο πλαίσιο της Γενεύης του 1973, ένας βασικός λόγος ύπαρξης του βασιλείου θα εξανεμιζόταν μαζί με ένα μεγάλο μέρος των χρηματικών κεφαλαίων που λάμβανε η Ιορδανία από τα κράτη του Κόλπου, ως εκπρόσωπος και προστάτης των παλαιστινιακών πληθυσμών. Σε αυτή την περίπτωση, οι συνέπειες θα ήταν μεγαλύτερες. Οι παλαιστινιακές οργανώσεις θα απαιτούσαν θεσμικούς ρόλους εντός του βασιλείου και ήταν επίσης πιθανόν να στένυε ο οικονομικός κλοιός γύρω από το καθεστώς, καθώς τα κονδύλια από τον Κόλπο θα διοχετεύονταν από άλλα κανάλια. Αν κι ο Χουσεΐν είχε αντιληφθεί την αλλαγή των αντιλήψεων της Αιγύπτου και την προτίμηση του Σαντάτ να διαχειριστεί μονομερώς τις διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ, παρά στο πολυμερές πλαίσιο των προτεινόμενων συμφωνιών της Γενεύης, η Ιορδανία συνέχιζε να προσπαθεί να αποτρέψει την υπογραφή μίας ξεχωριστής αιγυπτωισραηλινής συνθήκης ειρήνης και να επαναφέρει την Αίγυπτο στο πολυμερές πλαίσιο διαπραγματεύσεων της Γενεύης, ώστε να αποφύγει τις δυσμενείς συνέπειες στο εσωτερικό της.

Επιπρόσθετα, οι απειλές εναντίον του καθεστώτος στην επικράτεια της Ιορδανίας πολλαπλασιάστηκαν ύστερα από την έναρξη των απευθείας διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς η αντίδραση στο Καμπ Ντέιβιντ λειτουργούσε ως ενοποιητική πλατφόρμα στον αραβικό κόσμο. Για πρώτη φορά το Εθνικό Συμβούλιο της Παλαιστίνης πραγματοποιήθηκε στη Δαμασκό, παρά τις ένοπλες συρράξεις και τις συγκρούσεις

των προηγούμενων τεσσάρων ετών στο Λίβανο, καταδεικνύοντας τη σύμπραξη μεταξύ της Συρίας και της ΟΑΠ. Ο ίδιος ο Σύρος πρόεδρος Χαφέζ αλ Άσαντ κήρυξε την έναρξη του συμβούλιου, στο οποίο συμμετείχαν και υψηλόβαθμα στελέχη από το Ιράκ, όπως ο Ταρικ Αζίζ.<sup>495</sup> Η ΟΑΠ, βασικός ανταγωνιστής των Χασεμιτών για τη διοίκηση των παλαιστινιακών εδαφών, διέθετε τον Ιανουάριο του 1979 την υποστήριξη όλων των βασικών εκπροσώπων του παναραβικού κινήματος, της Συρίας αλλά και του Ιράκ.

Κατά συνέπεια, η ένταξη της Ιορδανίας στη διαδικασία του Καμπ Ντέιβιντ θα μπορούσε να μεταφέρει την αναστάτωση στο σύνολο του παλαιστινιακού πληθυσμού.<sup>496</sup> Με σκοπό να φαίνονται αξιόπιστες οι προθέσεις του Χουσεΐν εναντίον της αυτονομίας, ο βασιλιάς αποφάσισε να βελτιώσει ακόμα περισσότερο τις σχέσεις του με την ΟΑΠ, προσκαλώντας τον Γιασέρ Αραφάτ να επισκεφθεί το βασίλειο και οργανώνοντας την υποδοχή του στη βόρεια Ιορδανία. Επιπλέον, το γραφείο της ΟΑΠ στο Αμμάν επανεργοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1978 και ο βασιλιάς άφησε να γίνει γνωστό πως μπορεί να επέτρεπε στην ΟΑΠ να μετακινήσει εκρηκτικά από την Ιορδανία στη Δυτική Όχθη, ως ένα από δείγμα αντίστασης στα σχέδια του Ισραήλ.<sup>497</sup> Σε αυτό το πλαίσιο, αντιπροσωπεΐες της ΟΑΠ με επικεφαλής τον πρόεδρο του Εθνικού Κογκρέσου της Παλαιστίνης, Χαλίντ αλ-Φαχούμ, επισκέφθηκαν το Αμμάν τον Νοέμβριο του 1978, για να συζητήσουν τρόπους, ώστε το βασίλειο να καταπολεμήσει μαζί με τη Φατάχ το ισραηλινό σχέδιο αυτονομίας των παλαιστινιακών εδαφών. Τρεις κοινές επιτροπές συστήθηκαν για να συντονίσουν τις πολιτικές δραστηριότητες των δύο πλευρών, την προπαγάνδα, και τα σχέδια κινητοποίησης, αντίστοιχα, για τους κατοίκους της Δυτικής Όχθης και τη Λωρίδα της Γάζας, ώστε να αντισταθεί στο σχέδιο αυτονομίας. Το βασίλειο προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις των παλαιστινιακών οργανώσεων σχετικά με το ζήτημα των ισραηλinoαιγυπτιακών διαπραγματεύσεων και η ΟΑΠ συνέχισε να επιβεβαιώνει τους ιστορικούς δεσμούς μεταξύ των Παλαιστινίων και των Ιορδανών,<sup>498</sup> δίνοντας σήματα ανοχής.

Πέρα από τα εσωτερικά προβλήματα του βασιλείου, εάν η Ιορδανία συμμετείχε στο Καμπ Ντέιβιντ, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούσαν να εγγυηθούν

---

<sup>495</sup> Talhami, Ghada Hashem, *Syria and the Palestinians ...* ο.π. σελ. 107

<sup>496</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 400

<sup>497</sup> Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge...* ο.π. σελ. 98

<sup>498</sup> Talhami, 2001, σελ. 108

ούτε την ασφάλεια του καθεστώτος και ίσως ούτε ακόμα τη συνέχιση της χρηματοδότησης του βασιλείου. Αν κι η Ιορδανία θα μπορούσε να γίνει αποδέκτης αμερικανικής οικονομικής βοήθειας, σε περίπτωση που συμμετείχε στις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ, από το 1976 κι έπειτα η ροή κεφαλαίων από τις ΗΠΑ προς την Ιορδανία είχε διαταραχθεί λόγω της αποκάλυψης του τρόπου μεταφοράς των κονδυλίων. Η αμερικανική εφημερίδα *Washington Post* είχε αποκαλύψει το Φεβρουάριο του 1977 πως επί 20 χρόνια «η CIA πλήρωνε εκατομμύρια στο Βασιλιά της Ιορδανίας Χουσεϊν» μέσω μυστικών ετήσιων πληρωμών. Τα χρήματα παραδίδονταν σε μετρητά στον ίδιο τον βασιλιά από τον επικεφαλής του σταθμού της CIA στο Αμμάν, καθώς δεν μπορούσαν να μεταφερθούν φανερά, όπως στην περίπτωση της Αιγύπτου λόγω της πιθανής αντίθεσης του Κογκρέσου.<sup>499</sup> Ωστόσο, το Κογκρέσο διέκοψε όλες τις πληρωμές μετά τη δημόσια κατακραυγή για τις ενέργειες των μυστικών υπηρεσιών,<sup>500</sup> με αποτέλεσμα το βασίλειο να διατηρεί αμφιβολίες για τη δυνατότητα των Ηνωμένων Πολιτειών να παράσχουν οικονομική βοήθεια στην Ιορδανία στο άμεσο μέλλον. Εάν ο Λευκός Οίκος επηρεαζόταν σε τόσο μεγάλο βαθμό από δημοσιεύματα για τη μεταφορά οικονομικών κεφαλαίων, και δεδομένης της επιρροής του εβραϊκού λόμπι στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα, ακόμα κι αν οι Ηνωμένες Πολιτείες επιθυμούσαν να υποστηρίξουν οικονομικά το βασίλειο, η Ιορδανία θα ήταν αιχμάλωτη του Ισραήλ σε κάθε επόμενη κίνηση της.

Η συνέχιση της υποστήριξης από το εξωτερικό ήταν εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας για το βασίλειο. Πέρα από την υποστήριξη της Δύσης, όμως, στη δεκαετία του 1970 η Ιορδανία κάλυπτε σχεδόν το σύνολο των πετρελαϊκών αναγκών της από τα κράτη του Κόλπου και το Ιράκ. Η δυνατότητα και η προθυμία των κρατών του Κόλπου να συνεργαστούν με την Ιορδανία στα πεδία της εργασίας, του πετρελαίου, της εξαγωγής προϊόντων και του διαμετακομιστικού εμπορίου αλλά και να χορηγήσουν μεγάλα ποσά με τη μορφή αναπτυξιακής βοήθειας συνέβαλαν σημαντικά στη διατήρηση του βασιλείου.<sup>501</sup> Καθώς η Ιορδανία εξαρτιόταν άμεσα από την εξωτερική οικονομική βοήθεια από τα αραβικά κράτη για την εξυπηρέτηση των βασικών αναγκών διατήρησης του καθεστώτος, μία μεταξύ τους ρήξη θα ήταν αδιανόητη. Από το 1967 μέχρι το 1985, η βοήθεια που λήφθηκε από τα αραβικά

---

<sup>499</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 146-7

<sup>500</sup> Ο.π. σελ. 148

<sup>501</sup> Al-Khazendar, Sami, *Jordan and the Palestine Question, The role of Islamic and Left Forces in Foreign Policy-Making*, Ithaca Press: Reading, 1997, σελ. 34

πετρελαιοπαραγωγά κράτη ανερχόταν στο 82.4% της συνολικής εξωτερικής βοήθειας.<sup>502</sup> Τα αραβικά κράτη, του Ιράκ προεξάρχοντος, είχαν επιδείξει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των εσωτερικών υποδομών της Ιορδανίας,<sup>503</sup> ενώ αντίθετα η συνέχιση της αναπτυξιακής βοήθειας των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν αμφίβολη σε αυτό τον τομέα. Η διάχυτη αρνητική προδιάθεση στον Κόλπο για τη συμπεριφορά της Αιγύπτου αποτελούσε μία σημαντική παράμετρο για τις τελικές αποφάσεις της Ιορδανίας.

Η ανάδυση του Ιράκ στο προσκήνιο του αραβικού κόσμου έδωσε μία λύση στα διαφαινόμενα προβλήματα του βασιλείου. Σε μία περίοδο όπου τα οικονομικά προβλήματα επιδεινώνονταν σε βαθμό που είχαν παρατηρηθεί μεγάλες καθυστερήσεις ακόμα και στις πληρωμές των μελών στις υπηρεσίες ασφάλειας του καθεστώτος, λόγω εν μέρει της μη τήρησης των δεσμεύσεων οικονομικής βοήθειας των κρατών του Κόλπου προς το βασίλειο που είχαν συμφωνηθεί στο συνέδριο του Ραμπάτ το 1974. Αντίθετα από τις αραβικές μοναρχίες του Κόλπου και την απρόθυμη οικονομική υποστήριξη τους, το Ιράκ, διαθέτοντας πολλά χρήματα μετά από την «πετρελαϊκή έκρηξη» του 1973, εμφανιζόταν πρόθυμο να συνδράμει οικονομικά την Ιορδανία αλλά και να πείσει τα κράτη του Κόλπου να εντείνουν την υποστήριξη τους προς το βασίλειο. Είκοσι χρόνια μετά από την ψύχρανση των σχέσεων μεταξύ του Ιράκ και της Ιορδανίας, λόγω του αιματηρού πραξικοπήματος εναντίον του έτερου κλάδου της Χασεμιτικής Δυναστείας στη Βαγδάτη το 1958, το Αμμάν ξεκίνησε να κοιτάζει ξανά προς τη Μεσοποταμία για οικονομική υποστήριξη.<sup>504</sup> Η άνοδος του Σαντάμ Χουσεΐν στην κομματική ιεραρχία του Μπάαθ συνέπεσε με την αύξηση της επιρροής της Βαγδάτης στην ευρύτερη περιφέρεια της.

Καθώς το Ιράκ χρησιμοποίησε την αντίθεση στο Καμπ Ντέιβιντ ως σκαλοπάτι για την άνοδο της Βαγδάτης προς την κορυφή του αραβικού κόσμου, το Αμμάν θεώρησε πως θα μπορούσε να επωφεληθεί από τη σχέση της με τη Βαγδάτη. Εκτός από την οικονομική βοήθεια του Ιράκ προς την Ιορδανία, ο Σαντάμ Χουσεΐν προσφέρθηκε να προωθήσει το αίτημα της Ιορδανίας για αυξημένη οικονομική βοήθεια στα κράτη του Κόλπου, σε μία κρίσιμη στιγμή, όπου αναμενόταν η μείωση της αναμενόμενης αραβικής μεταφορά κεφαλαίων προς την Ιορδανία. Ως δείγμα της

---

<sup>502</sup> Khatib, Fawzi, "Foreign aid and economic development in Jordan: an empirical investigation" στο Wilson, 1991

<sup>503</sup> Brand, 1994, σελ. 198-200

<sup>504</sup> Ο.π σελ. 198-204

αυξανόμενης επιρροής του Ιράκ, ο Σαντάμ Χουσεΐν πρωτοστάτησε στη σύγκληση ενός συνέδριου μεταξύ των αραβικών κρατών στη Βαγδάτη στα τέλη του 1978, στο οποίο το Ιράκ επιχειρηματολόγησε πως η Ιορδανία δεν θα έμενε στο αραβικό μπλοκ της μη ομαλοποίησης των σχέσεων με το Ισραήλ, αν δεν λάμβανε οικονομική υποστήριξη. Η σημαντική ιρακινή ώθηση για μεγαλύτερη αραβική οικονομική βοήθεια των κρατών που αντιπαρατίθενται με το Ισραήλ εξασφάλισε στο βασίλειο τη μεγαλύτερη υπόσχεση αραβικής βοήθειας στην ιστορία της, φτάνοντας στα 1.2 δισεκατομμύρια δολάρια τον χρόνο για την επόμενη δεκαετία. Οι Χασεμίτες αναγνώρισαν πως ο Σαντάμ Χουσεΐν μπορούσε να πείσει τις μοναρχίες του Κόλπου να στηρίζουν οικονομικά το βασίλειο.<sup>505</sup> Η αραβική οικονομική βοήθεια επηρέασε την απόφαση του Χουσεΐν να αρνηθεί τη συμμετοχή της Ιορδανίας στο Καμπ Ντειβιντ, ενώ η σύσφιγξη των σχέσεων με το Ιράκ είχε πολύπλευρες θετικές συνέπειες για το εσωτερικό του βασιλείου.<sup>506</sup>

Η οικονομική βοήθεια που θα μπορούσε να αποσπάσει μελλοντικά η Ιορδανία από το Ιράκ αποτέλεσε επίσης ένα σημαντικό κίνητρο για τη στροφή προς τη Βαγδάτη.<sup>507</sup> Η μακροχρόνια στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής στην Ιορδανία εξαρτιόταν άμεσα από τη σύνδεση του βασιλείου με τις αραβικές αγορές, καθώς τα οικονομικά οφέλη προς τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα εξασφάλιζαν την ανοχή τους προς το καθεστώς. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Χουσεΐν ευχαρίστησε κρίσιμες ομάδες συμφερόντων στο εσωτερικό του βασιλείου με τη ενίσχυση των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων με το Ιράκ, καθώς η Βαγδάτη είχε αρχίσει να αποκτά σημαίνοντα ρόλο στο βασίλειο από τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Τα αναπτυξιακά δάνεια της Βαγδάτης βοηθούσαν στην εξυπηρέτηση του χρέους του βασιλείου, ενώ η κατασκευή των υποδομών από εταιρίες του ιρακινού κράτους βοηθούσε στη λειτουργία του βασιλείου ως διαμετακομιστικού κέντρου της περιοχής.<sup>508</sup> Από το 1975 το Ιράκ είχε ανοίξει ένα γραφείο στο λιμάνι της Άκαμπα το 1975, ώστε να επιβλέπει τις εισαγωγές και τις εξαγωγές προς το βασίλειο, οι οποίες το 1976 έφθασαν τους 350.000 τόνους ετησίως και υπολογιζόταν σχεδόν τα διπλασιαστούν τα επόμενα χρόνια. Η Βαγδάτη είχε επίσης συμφωνήσει για τη άτοκη δανειοδότηση της κατασκευής εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, ενώ

---

<sup>505</sup> Brand, Laurie A. *Jordan's Inter-Arab Relations* ... ο.π. σελ. 200

<sup>506</sup> Al-Khazendar, Sami, *Jordan and the Palestine Question* ... σελ. 34-5, Brand, 1994, σελ. 210, Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances* ... ο.π. σελ. 101

<sup>507</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances* ... ο.π. σελ. 108

<sup>508</sup> Brand, Laurie A. *Jordan's Inter-Arab Relations* ... ο.π. σελ. 198

στις αρχές του 1976 το Ιράκ εξέφρασε την προθυμία του να παρέχει πρόσθετη χρηματοδότηση για την ανάπτυξη της Ιορδανίας, σε ένα πενταετές πρόγραμμα ύψους 2,3 δις. δολαρίων και ενέκρινε χαμηλότοκο δάνειο 63 εκ. δολαρίων για την ανάπτυξη του οδικού δικτύου του βασιλείου.<sup>509</sup> Οι καλές σχέσεις της Ιορδανίας με το Ιράκ οδήγησαν τη Βαγδάτη να παράσχει δάνεια ύψους 8,4 εκατομμυρίων δολαρίων για την κατασκευή ενός δρόμου από το Αμμάν προς τη Ζαρκά, 5 εκατομμυρίων δολαρίων για τη δόμηση νέων κατοικιών, 50 εκατομμυρίων δολαρίων για ένα τεχνικό κολλέγιο πολιτικών μηχανικών, 3,34 εκατομμυρίων δολαρίων σε επιστημονικές και φιλανθρωπικές οργανώσεις, καθώς κι ένα δάνειο 2 εκατομμυρίων δολαρίων στις συνεργατικές εταιρίες της Ιορδανίας το δεύτερο εξάμηνο του 1979.<sup>510</sup> Η ανάγκη της Ιορδανίας για κατασκευή των απαραίτητων υποδομών στο εσωτερικό της χώρας ήταν τεράστια, ενώ η απουσία μεγάλων κεφαλαίων στο βασίλειο έκανε ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη στενότερων σχέσεων με το εξωτερικό περίγυρο. Η αστάθεια της περιοχής απομάκρυνε τις άμεσες ξένες επενδύσεις, ανάγκαζε την Ιορδανία να βρίσκεται σε δυσχερή θέση και να επιστρατεύει κάθε διαθέσιμο εφόδιο ώστε να εξασφαλίσει την απαραίτητη οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό.

Η ανησυχία των Χασεμιτών για την παραμονή τους στον θρόνο του Αμμάν αυξήθηκε όταν ο Σάχης εξαναγκάστηκε σε εξορία μακριά από το Ιράν τον Ιανουάριο του 1979.<sup>511</sup> Η ισλαμική επανάσταση κι η απροσδόκητη έκβαση του δυτικόστροφου Σάχη με τον οποίο ο βασιλιάς είχε αναπτύξει μία ειδική σχέση, συνέβαλε στην απόφαση του Χουσεΐν να απομακρυνθεί από τη Δύση και να κινηθεί προς το Ιράκ. Πέρα από ένα σύμβολο της αδυναμίας της Δύσης να προστατεύσει τους στενούς συμμάχους της, η γενικευμένη εξέγερση στο Ιράν, με βάση το θρησκευτικό στοιχείο, είχε αρνητικές επιπτώσεις στο βασίλειο. Ο αντίκτυπος της ιρανικής επανάστασης ενδυνάμωσε τη μεγαλύτερη αντιπολιτευτική οργάνωση στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα του βασιλείου. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα μπορούσε πλέον να επικαλείται ένα συγκεκριμένο υπόδειγμα διακυβέρνησης ενός κράτους της περιοχής με βάση τον Ισλαμικό Νόμο. Σε αρκετές ιορδανικές πόλεις, όπως η Σαλτ, λίγο έξω από την πρωτεύουσα του βασιλείου, διαδραματίστηκαν διαδηλώσεις υπέρ του

---

<sup>509</sup> Ο.π. σελ. 201-4

<sup>510</sup> Ο.π. σελ. 206

<sup>511</sup> Sasley, Brent E., «Changes and Continuities in Jordanian Foreign Policy», *MERIA*, Volume 6, No. 1, March 2002, σελ. 3

Χομεινί, οι οποίες καταστάλθηκαν άμεσα από τις δυνάμεις ασφαλείας του καθεστώτος.<sup>512</sup>

Σε αυτή τη δύσκολη πολιτική κατάσταση, η σχέση του βασιλείου με το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν ήταν πολύ σημαντική για τους Χασεμίτες. Η στενή σχέση του Χουσεΐν με έναν Άραβα ηγέτη που πρωτοστατούσε στην επίτευξη του ιδανικού της αραβική ενότητας επέτρεπε στο καθεστώς να διευρύνει τη βάση υποστήριξης του στο εσωτερικό. Το Χασεμιτικό καθεστώς μπορούσε να επιχειρηματολογεί πως εργάζεται για την επίτευξη της ενότητας όλων των Αράβων μαζί με κομβικά αραβικά κράτη, και κυρίως με το μπααθικό καθεστώς του Ιράκ. Ο νεαρός Σαντάμ γοήτευε ακόμα και βασικούς συμβούλους του Χουσεΐν, σε σημείο που ο βασιλιάς να παρομοιάζει τη σχέση του με τον Σαντάμ με την περίοδο των στενών σχέσεων του Χασεμίτη μονάρχη με τον Αιγύπτιο Συνταγματάρχη Νάσσερ πριν από 14 χρόνια. Η απόφαση συμπαράταξης του βασιλείου με το Ιράκ παρείχε τη δυνατότητα της διεύρυνσης του νομιμοποιητικού φάσματος του καθεστώτος, προβάλλοντας τη σχέση ισότητας του βασιλιά Χουσεΐν με τον ηγέτη της νέας πρωτεύουσας του αραβικού κόσμου, Σαντάμ Χουσεΐν σε όλη την περιφέρεια.

Συμπερασματικά, η απόφαση της Ιορδανίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η επίδραση της περιφερειακής κατάστασης στη σταθερότητα του καθεστώτος και η ύπαρξη μίας εξωτερικής δύναμης ικανής για να διασφαλίσει την παραμονή του Χασεμιτικού καθεστώτος στην εξουσία. Αν και ο βασιλιάς Χουσεΐν θεωρούσε η συμμετοχή της Ιορδανίας σε μία συνθήκη ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ θα μπορούσε να αποδειχθεί επωφελής για το βασίλειο, οι κίνδυνοι για την ακεραιότητα του Χασεμιτικού καθεστώτος αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα για μία τέτοια επιλογή. Ο Χουσεΐν προσπάθησε αρχικά να αντιμετωπίσει τους εσωτερικούς κινδύνους και να μειώσει την ένταση στην περιοχή σχετικά με το ζήτημα της συνθήκης, ώστε να είναι εφικτή η μελλοντική συμμετοχή του στο εγχείρημα.

Ωστόσο, όταν στην εξίσωση της προσέγγισης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ προστέθηκε η εγκατάλειψη του πολυμερούς πλαισίου διαπραγματεύσεων, οι κίνδυνοι για το Χασεμιτικό καθεστώς πολλαπλασιάστηκαν στο βασίλειο. Η επιτυχία του Σαντάμ να επιστραφούν στην Αίγυπτο το σύνολο των κατεχόμενων εδαφών του

---

<sup>512</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 107,112

Σινά ανέβασε τον πήχη για τον βασιλιά Χουσεΐν. Κάθε συμφωνία θα αξιολογούταν με βάση τα επιτεύγματα του Σαντάτ.<sup>513</sup>

Καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν φαίνονταν διατεθειμένες να παρέχουν τις απαραίτητες εγγυήσεις που το Χασεμιτικό καθεστώς χρειαζόταν για να παραμείνει στην εξουσία, η δραστηριοποίηση του Ιράκ στον αραβικό κόσμο με πλατφόρμα την εναντίωση στη διαδικασία ειρήνευσης του Καμπ Ντέιβιντ έδωσε μία προοπτική αντιμετώπισης των προβλημάτων του βασιλείου. Εν τέλει, ο βασιλιάς Χουσεΐν θεώρησε πως η συμφωνία ανέθετε τον ρόλο του «αστυνόμου» του Ισραήλ στα κατεχόμενα εδάφη.<sup>514</sup>

Παρά τις απειλές από τις Ηνωμένες Πολιτείες, για τη διακοπή της ροής εξοπλισμών, και την υπόνοια πως οι ΗΠΑ δεν θα προστάτευαν πλέον το βασίλειο από κάποια επίθεση από το εξωτερικό,<sup>515</sup> η Ιορδανία δεν δέχθηκε να συμμετάσχει στη διαδικασία του Καμπ Ντέιβιντ και σύσφιξε τις σχέσεις της με το Ιράκ. Η Ιορδανία αντιμετώπισε τη συμμετοχή της στο Καμπ Ντέιβιντ με βάση τους εσωτερικούς πολιτικούς κινδύνους και τη σκιά ενός ισχυρού γείτονα, μην προσπαθώντας να βελτιώσει τη θέση της στην περιφέρεια σε σχέση με τα άλλα κράτη.

### 3.3 Η κρίση του 1991

Η δεκαετία του 1980 σήμανε την έναρξη πολλών δυσκολιών για το βασίλειο. Οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις συνδυάστηκαν με σοβαρά οικονομικά προβλήματα στο δημόσιο τομέα, δίχως εύκολους τρόπους αντιμετώπισης τόσο για το καθεστώς όσο και για τους υπηκόους. Λίγους μήνες μετά από την αυθόρμητη εξέγερση των Παλαιστινίων στα κατεχόμενα εδάφη της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας του Δεκεμβρίου του 1987, ο Βασιλιάς Χουσεΐν προχώρησε σε μία από τις πιο απροσδόκητες αποφάσεις του βασιλείου. Ενώ η εξέγερση συνεχιζόταν στην κατεχόμενη Παλαιστίνη, ο Χουσεΐν ανακοίνωσε την απόφαση του να μεταφέρει την ευθύνη για τη διοίκηση της Δυτικής Όχθης τον Ιούλιο του 1988 στον βασικότερο ανταγωνιστή του, την ΟΑΠ, ως εκπρόσωπο του παλαιστινιακού λαού, σύμφωνα με τις απόφαση του Συμβουλίου του Ραμπάτ του 1974, παρά την αφοσίωση της

---

<sup>513</sup> Quandt, William, *Camp David ...* ο.π. σελ. 192

<sup>514</sup> Al Madfai, 1993, σελ. 10, Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan...* ο.π. σελ. 203

<sup>515</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 405



Δυναστείας στην συντήρηση και αύξηση της επιρροής της στην περιοχή τα προηγούμενα χρόνια.<sup>516</sup>

Η φυγή των παλαιστινιακών κεφαλαίων από το βασίλειο ύστερα από την απόφαση απεμπλοκής των Χασεμιτών από τη Δυτική Όχθη σε συνδυασμό, κυρίως, με την πτώση των τιμών του πετρελαίου και τη συνεπακόλουθη μείωση στη ρευστότητα των πετρελαιοπαραγωγών κρατών οδήγησε στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος στο βασίλειο και κατ' επέκταση στην υπερβολική διόγκωση του εξωτερικού χρέους της Ιορδανίας. Αν κι η συμμαχία του βασιλείου με τη Βαγδάτη συμπεριλάμβανε σημαντικά οφέλη για το Αμμάν, καθώς η Ιορδανία αποτελούσε τον βασικό δίαυλο για τη σύνδεση του Ιράκ με την ευρύτερη περιφέρεια του, ως πέρασμα για τη μεταφορά αγαθών και διέξοδος για τα πετρελαϊκά κοιτάσματα του Κόλπου, η αποδυνάμωση του Ιράκ ύστερα από τον πόλεμο με το Ιράν απέτρεπε την κάλυψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού της Ιορδανίας. Το Ιράκ δεν ήταν σε θέση να διασώσει οικονομικά το βασίλειο.

Οι Χασεμιτες επιχειρούσαν να αναζητήσουν πολιτικές λύσεις στα οικονομικά προβλήματα τους. Η δυσμενής συγκυρία ώθησε τον βασιλιά Χουσεϊν να πρωτοστατήσει στη σύσταση του Αραβικού Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ) με τη συμμετοχή των δύο ισχυρότερων αραβικών κρατών, του Ιράκ και της Αιγύπτου. Το ΑΣΣ στόχευε να βοηθήσει την Ιορδανία να αντιμετωπίσει τα αυξανόμενα προβλήματα της μέσω της μείωσης των περιορισμών μετακίνησης του εργατικού δυναμικού και της αύξησης των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ τους σε μία θεωρητικά διευρυμένη κοινή αγορά. Οι προσδοκίες του Αμμάν για τη λειτουργία του ΑΣΣ εκτεινόταν στην επέκταση των διαθέσιμων αγορών για τα προϊόντα της Ιορδανίας καθώς και στην αύξηση των πιθανοτήτων εργασίας για τους εξειδικευμένους υπηκόους του βασιλείου και τη δημιουργία ευκαιριών για την επιχειρηματική τάξη των Ιορδανών.<sup>517</sup>

Ωστόσο, βραχυπρόθεσμα, το δυσβάστακτο εξωτερικό χρέος οδήγησε στην άνευ προηγουμένου διολίσθηση του ιορδανικού δηναρίου και την αποψίλωση των αποθεμάτων συναλλάγματος του βασιλείου. Η αδυναμία ανταπόκρισης στις οικονομικές υποχρεώσεις ανέδειξε τις κοινωνικοπολιτικές αντιθέσεις στην επικράτεια του βασιλείου, σε μία περίοδο όπου το καθεστώς είχε αναγκαστεί να παραχωρήσει θεσμική εκπροσώπηση στους αντιπολιτευόμενους του, ώστε να εκτονώσει μέρος της

<sup>516</sup> βλ. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 441-452

<sup>517</sup> Brand, 1994, σελ. 230

συνεχούς πίεσης. Η συμμετοχή παλαιστινιακής καταγωγής πολιτικών στα νομοθετικά όργανα είχε διευρυνθεί σημαντικά, καθώς το καθεστώς προσπαθούσε να αποτρέψει τις ανεξέλεγκτες αντιδράσεις τους στις πρωτοβουλίες του Χουσεΐν για την επαναφορά της Αιγύπτου στους αραβικούς κύκλους και τις στενότερες σχέσεις του βασιλείου με το Ισραήλ. Η προσφυγή της Ιορδανίας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για την πρόσκαιρη κάλυψη των εξωτερικών δανείων της και η προσπάθεια του καθεστώτος να εναρμονιστεί στις απαιτήσεις περικοπής των κοινωνικών δαπανών οδήγησε σε γενικευμένες ταραχές στο βασίλειο το 1989. Η σοβαρότητα της κατάστασης ανάγκασε τον ίδιο τον βασιλιά να ασχοληθεί με το ζήτημα, περιδιαβαίνοντας τη χώρα και απευθυνόμενος στα αραβικά βασίλεια του Κόλπου για επείγουσα οικονομική βοήθεια. Προς εκτόνωση της εκτεταμένης λαϊκής δυσαρέσκειας, προκηρύχθηκαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στο βασίλειο μετά από 22 χρόνια.

Η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ τον Αύγουστο του 1990 αιφνιδίασε λιγότερο τον βασιλιά Χουσεΐν από τους υπόλοιπους επικεφαλής των αραβικών κρατών. Αν κι είναι απίθανο να είχε υπάρξει συνεννόηση μεταξύ των Χασεμιτών και του Σαντάμ Χουσεΐν, ο βασιλιάς Χουσεΐν θεωρούσε πιθανό ο Σαντάμ να κλιμακώσει δραστικά τη διαμάχη με το Κουβέιτ. Ωστόσο, η προέλαση της Ρεπουμπλικανικής Φρουράς του Ιράκ μαζί με στρατεύματα και άρματα στην πόλη του Κουβέιτ ξάφνιασε εν μέρει τους Χασεμίτες.

Οι απρόσμενες εξελίξεις μετατράπηκαν σε οξεία προβλήματα για το βασίλειο όταν ο Λευκός Οίκος πρωτοστάτησε στην αντίδραση εναντίον της Βαγδάτης. Η αντίδραση της Ουάσινγκτον στην εισβολή του Ιράκ έφερε την Ιορδανία στη δυσάρεστη θέση να πρέπει να επιλέξει μεταξύ των δύο βασικότερων συμμάχων της. Εάν η Ιορδανία συνεργαζόταν με τις συνασπισμένες υπό τις ΗΠΑ χώρες, θα είχε διαρρήξει τις σχέσεις με το Ιράκ, τόσο στο παρόν όσο και μέλλον. Ουσιαστικά, η οξύτητα της σύγκρουσης σήμαινε σημαντικά προβλήματα για την Ιορδανία, διότι το βασίλειο εξαρτιόταν κι από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές.

Το Ιράκ ήταν ο πρώτος εμπορικός εταίρος της Ιορδανίας, εκτός των άλλων, απορροφώντας το 45% των εξαγωγών της και το 75% της βιομηχανικής παραγωγής της.<sup>518</sup> Ακόμα πιο σημαντικά ήταν πως περίπου 90% των πετρελαϊκών εισαγωγών της

---

<sup>518</sup> Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars: Determining Hashemite Foreign Policy in 1990-91 and 2003», Prepared for delivery at the 2006 Annual Meeting of the American Political Science Association, August 31-September 3, 2006 in Philadelphia, PA, 2006, σελ. 13

Ιορδανίας προέρχονταν από το Ιράκ, ενώ οι Ιορδανοί τα προμηθεύονταν σε προνομιακές τιμές, κατώτερες από αυτές της διεθνούς αγοράς.<sup>519</sup>

Πέρα από τη σημαντική οικονομική σύνδεση του βασιλείου με το Ιράκ, η Ιορδανία παρουσίαζε σημαντική εξάρτηση από τα αραβικά κράτη του Κόλπου. Συνολικά 2,2 δισεκατομμύρια δολάρια από τον αραβικό κόσμο είχαν κατευθυνθεί στο βασίλειο τα χρόνια μετά το 1973, το οποίο ισοδυναμούσε στο 7,2% της συνολικής διεθνούς βοήθειας προς την Ιορδανία, ενώ η Σαουδική Αραβία είχε προσφέρει ακόμα περισσότερα στο Αμμάν.<sup>520</sup> Σε μία από τις δυσκολότερες στιγμές της ιστορίας του βασιλείου το 1989, η Σαουδική Αραβία είχε καταθέσει 1 δισεκατομμύριο δολάρια στην Κεντρική Τράπεζα της Ιορδανίας, ώστε να σταματήσει την υποτίμηση του ιορδανικού δηναρίου, το οποίο είχε χάσει το 78% της αξίας του, αν κι η Ιορδανία το διαψεύδει επισήμως.<sup>521</sup> Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια του 1989, η Ιορδανία είχε εισάγει σχεδόν 150,000 τόνους ακατέργαστου πετρελαίου από τη Σαουδική Αραβία, και περισσότερο από 300,000 τόνους ακατέργαστου πετρελαίου από το Κουβέιτ.

Κατά συνέπεια, το βασίλειο προσπάθησε να αποδράσει από τη δύσκολη θέση του, διαμεσολαβώντας μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Ο βασιλιάς Χουσεΐν περιόδευσε σε όλες τις μεγάλες αραβικές κι ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων της Αγγλίας και της Γαλλίας, με σκοπό να αποτρέψει την κλιμάκωση της διαμάχης.<sup>522</sup> Άλλωστε, ο βασιλιάς Χουσεΐν θεωρούσε πως οι πολεμικές ενέργειες θα ήταν περιορισμένες και η κατοχή του Κουβέιτ από το Ιράκ θα ήταν ένα διαπραγματευτικό χαρτί για τη διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των δύο πλευρών για τον έλεγχο των συνοριακών πετρελαϊκών κοιτασμάτων. Οι διαπραγματεύσεις θα μπορούσαν να καταλήξουν ή υπέρ του Ιράκ ή δίνοντας ίσως στη Βαγδάτη διέξοδο στον Κόλπο. Η φήμη του Σαντάμ στον αραβικό κόσμο καθιστούσε δυνατή τη σκέψη πως η σύρραξη θα μπορούσε να λήξει με την παροχή

---

<sup>519</sup> Μέχρι το 1980, η Ιορδανία λάμβανε το περισσότερο από το πετρέλαιο της από τη Σαουδική Αραβία. Μετά από το 1985 έγινε το Ιράκ, λόγω της συμφωνίας για ανταλλαγή προϊόντων με πετρέλαιο Schenker, David, *Dancing with Saddam: The Strategic Tango of Jordanian-Iraqi Relations*, Washington: Lexington Books, 2003, σελ. 32

<sup>520</sup> Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 107,112 Quandt, William, *Camp David ...* ο.π. σελ. 192, Al Madfai, 1993, σελ. 10, Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan...* ο.π. σελ. 203, Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 405 βλ. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 441-452 Brand, 1994, σελ. 230, Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ...» ο.π. σελ. 4

<sup>521</sup> Nevo, Joseph- Pappé, Ilan (επιμ.), *Jordan in the Middle East 1948-1988, The Making of a Pivotal State*, Frank Cass: Essex, 1994, σελ. 7

<sup>522</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 128-9

ανταλλαγμάτων στο Ιράκ για την επίλυση της διαφοράς.<sup>523</sup> Μία από τις δύο βασικότερες εφημερίδες του βασιλείου πρότεινε πως μία ειρηνική διευθέτηση της διαμάχης ήταν το πιθανότερο αποτέλεσμα. Ωστόσο, η τελική κατάληξη της ήταν αρκετά διαφορετική από τις προσδοκίες του βασιλείου, καθώς η σύρραξη απέκτησε παγκόσμιες διαστάσεις και η Ιορδανία αναγκάστηκε να ταχθεί με τη μία ή την άλλη πλευρά.

Τελικά, η Ιορδανία ακολούθησε μία ευμενή ουδετερότητα προς το Ιράκ, διευκολύνοντας όσο το δυνατόν τη Βαγδάτη. Η Ιορδανία ήταν αναγκασμένη να τηρήσει, τουλάχιστον ονομαστικά, τις επιβεβλημένες από τον ΟΗΕ κυρώσεις, άσχετα από οποιονδήποτε άλλους πολιτικούς συλλογισμούς καθώς τα οικονομικά κόστη θα ήταν τεράστια, εάν ο βασιλιάς Χουσεΐν δήλωνε ξεκάθαρα πως θα παραβεί τις κυρώσεις και διαρρήγνυε τις σχέσεις της με τον Δυτικό συνασπισμό. Η Ιορδανία αρνήθηκε να αναγνωρίσει την προσάρτηση του Ιράκ στο Κουβέιτ ως την 19<sup>η</sup> επαρχία του, επαναλαμβανόμενα δηλώνοντας ότι συνέχιζε να θεωρεί τη μοναρχία Σαμπάχ ως τη νόμιμη κυβέρνηση του Κουβέιτ, ενώ διακήρυσσε την επιμονή της στην αρχή της μη αποδοχής της πρόσκτησης εδάφους μέσω βίας. Ωστόσο, ούτε ο Χουσεΐν ούτε κανείς από τους συμβούλους του δεν καταδίκασε συγκεκριμένα το Ιράκ για την επιθετικότητα του εναντίον του Κουβέιτ. Η Ιορδανία έμεινε εντός της διεθνούς συναίνεσης, εφαρμόζοντας ονομαστικά μόνο τις διεθνείς κυρώσεις εναντίον του Ιράκ, ενώ στην πραγματικότητα οι Ιορδανοί συνέχισαν να συναλλάσσονται με τη Βαγδάτη. Ταυτόχρονα, το Αμμάν αποτέλεσε μία εναλλακτική φωνή στο διεθνή δημόσιο διάλογο, εκφράζοντας εν μέρει τις αιτιάσεις του Ιράκ στη διεθνή κοινή γνώμη. Ουσιαστικά, το βασίλειο υποστήριξε το Ιράκ, με όσες μικρές δυνατότητες διέθετε.

Η πολιτική της Ιορδανίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η προσπάθεια του Χασεμιτικού καθεστώτος να παραμείνει στην εξουσία και η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους της περιοχής, που θα μπορούσε να υποστηρίξει το βασίλειο. Η συμπαράταξη με το Ιράκ υπαγορεύθηκε από τους περιορισμούς που αντιμετώπιζε το Χασεμιτικό καθεστώς στο εσωτερικό του βασιλείου. Εν τέλει η Ιορδανία τάχθηκε με το ισχυρό κράτος που μπορούσε να διασφαλίσει τη διατήρηση των Χασεμιτών στην εξουσία.

Η απόφαση της Ιορδανίας συνδέεται με τις περιφερειακές διαστάσεις που απέκτησε η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, καθώς οι Άραβες σύμμαχοι των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή συνέδεσαν τη συναίνεση τους στις αμερικανικές

---

<sup>523</sup> Robins, Phillip, *The History of Jordan ...* ο.π. σελ. 178

πρωτοβουλίες με μία, ταυτόχρονη, πρωτοβουλία για την επίλυση του παλαιστινιακού ζητήματος. Το ζήτημα των Παλαιστινίων αποτελούσε μία βασική απειλή για τη διατήρηση του καθεστώτος των Χασεμιτών, και κατά συνέπεια, επηρέαζε σημαντικά την άσκηση εξωτερικής πολιτικής του βασιλείου.

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί πως η Ιορδανία συγκαταλεγόταν στα κράτη που υποστήριζαν την ευρύτερη εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στην αραβοϊσραηλινή διαμάχη, καθώς ήλπιζαν να μεταβάλλουν τη συμπεριφορά του Ισραήλ. Το Ισραήλ γινόταν όλο και περισσότερο επιθετικό απέναντι στο βασίλειο, ενώ μία υπόγεια απειλή εναντίον των Χασεμιτών αυξανόταν. Ηγετικά στελέχη του κόμματος Λικούντ, όπως ο Αριέλ Σαρόν, υποστήριζαν πως το παλαιστινιακό ζήτημα μπορεί να λυθεί εάν όλος ο παλαιστινιακός πληθυσμός μεταφερόταν στην Ιορδανία.<sup>524</sup> Ουσιαστικά η πολιτική απάντηση εξτρεμιστών ηγετών του Λικούντ στο αίτημα της διεθνούς κοινότητας για τη δημιουργία του κράτους της Παλαιστίνης ήταν πως το κράτος της Παλαιστίνης υπάρχει ήδη, παραπέμποντας στο βασίλειο της Ιορδανίας, το οποίο αποτελούνταν κατά πλειοψηφία από Παλαιστίνιους. Το επιχείρημα πως «το κράτος των Παλαιστινίων είναι η Ιορδανία», στηριζόμενο πως η καταγωγή της πλειοψηφίας των υπηκόων του βασιλείου ήταν παλαιστινιακή, αποτελούσε θανάσιμο κίνδυνο για το Χασεμιτικό καθεστώς, τόσο μεταφορικά όσο και κυριολεκτικά. Οι εμπειρίες των προηγούμενων δεκαετιών από τη διακυβέρνηση των προσφύγων είχαν καταστήσει σαφή την απροθυμία των Παλαιστίνιων να διαφεντεύονται από ένα παλαιού τύπου καθεστώς με επικεφαλής έναν άρχοντα, ενώ ένα αληθοφανές επιχείρημα για τον αραβικό δρόμο, όπως η μετατροπή του βασιλείου της Ιορδανίας σε παλαιστινιακό έδαφος, ίσως καθιστούσε ηθικά ανεκτές τις επιθέσεις εναντίον μελών του καθεστώτος, ακόμα και μέλη των σωμάτων ασφαλείας της Ιορδανίας. Κατά συνέπεια, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες αποδέχθηκαν την πρόταση των αραβικών κρατών πως έπειτα από την επίλυση της κρίσης του Κουβέιτ, θα ηγηθούν μίας προσπάθειας επίλυσης του παλαιστινιακού ζητήματος, η Ιορδανία ήταν θετική στη δραστηριοποίηση σε αυτή την κατεύθυνση. Η περιφερειακή ισορροπία ισχύος ήταν δευτερεύουσας σημασίας ζήτημα για την Ιορδανία, καθώς η βασική της ασχολία ήταν η διευθέτηση του παλαιστινιακού ζητήματος για την περιοχή, με σκοπό την αποφυγή των κινδύνων στο εσωτερικό του βασιλείου.

---

<sup>524</sup> Lynch, Mark, *State Interests and Public Spheres, The International Politics of Jordan's Identity*, New York: Columbia University Press, 1999

Κατ' επέκταση, η Ιορδανία ήθελε να χρησιμοποιήσει τη μαλακή ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και του Ιράκ, εναντίον του Ισραήλ. Ωστόσο, η συμπαράταξη με το Ιράκ δεν επιλέχθηκε για να βελτιωθεί η θέση της Ιορδανίας στην περιφέρεια της. Οι απειλές για τη διατήρηση της εξουσίας αποτελούσαν τη βασική έννοια του καθεστώτος.

Η Ιορδανία δεν μπορούσε να βρεθεί σε έναν συνασπισμό που αντιμαχόταν με το Ιράκ, καθώς μία αντιπαράθεση με τη Βαγδάτη θα αύξανε τη λαϊκή δυσαρέσκεια εναντίον του καθεστώτος λόγω των κοινωνικών αντιλήψεων εντός του βασιλείου. Η πλειοψηφία των υπηκόων του βασιλείου της Ιορδανίας είχαν αναπτύξει ιδιαίτερη σχέση με τον ιρακινό πληθυσμό, τόσο για πραγματιστικούς όσο και για ανθρωπιστικούς λόγους. Το Ιράκ αποτελούσε τον βασικό εξαγωγικό προορισμό για τα προϊόντα των Ιορδανών όλη την προηγούμενη δεκαετία, με συνέπεια τα οικονομικά οφέλη από τη σχέση με το Ιράκ να προδιαθέτουν μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού του βασιλείου θετικά.<sup>525</sup> Κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ, και καθώς ο θαλάσσιος διάδρομος του Σατ αλ-Άραμπ παρέμενε κλειστός, το Ιράκ αξιοποίησε την Ιορδανία ως τον βασικό διάδρομο για την προμήθεια υλικών.<sup>526</sup> Καθώς το Ιράκ εξαρτιόταν από την Ιορδανία για τα υλικά του πολέμου και για λιμενικές εγκαταστάσεις, το Ιράκ έγινε ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ιορδανίας και η μεγαλύτερη πηγή οικονομικής βοήθειας στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.<sup>527</sup>

Επιπλέον, οι δυσκολίες ενός αδελφού αραβικού λαού ωθούσαν πολλούς Ιορδανούς να ταχθούν υπέρ του Ιράκ σε οποιαδήποτε περίπτωση, η οποία ξεπερνούσε την απλή συμπάθεια και έφτανε στο επίπεδο της αυτοθυσίας. Κατά τη διάρκεια της διαμάχης με το Ιράν, περίπου πέντε χιλιάδες Ιορδανοί, πρώην μέλη του στρατού, μηχανικοί, και άνθρωποι από όλες τις τάξεις, πήγαν ως εθελοντές στο Ιράκ για να πολεμήσουν κόντρα στο Ιράν.<sup>528</sup>

Πέρα από τις σχέσεις μεταξύ των πληθυσμών των δύο κρατών, η προσωπική επιρροή του Σαντάμ επεκτεινόταν σε όλη την ιορδανική κοινωνία, δίχως να περιορίζεται σε κάποια πολιτική ομάδα ή κοινωνική τάξη.<sup>529</sup> Κατά τη διάρκεια της

---

<sup>525</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 136-7

<sup>526</sup> Schenker, David, *Dancing with Saddam ...* ο.π. σελ. 29-30

<sup>527</sup> Ο.π. σελ. 12

<sup>528</sup> Ο.π. σελ. 8

<sup>529</sup> Αναλυτικά βλ. Lesch, Ann Moseley, "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians." *Middle East Journal* 45 (1):30-50, 1991, σελ. 30-32, 44-46

δεκαετίας του 1980, η Βαγδάτη δημιούργησε ένα ισχυρό λόμπυ εντός του βασιλείου, απαρτιζόμενο από πολιτικούς, δημοσιογράφους, στρατιωτικούς, οι οποίοι τροφοδοτούσαν και υποδαύλιζαν το κοινό αίσθημα υπέρ του Σαντάμ Χουσεΐν. Χαρακτηριστικό της επιρροής της Βαγδάτης ήταν πως το μεγάλο συνέδριο του Αραβικού Συνδέσμου στο Αμμάν το 1987 χρηματοδοτήθηκε και υποστηρίχθηκε από το Ιράκ.<sup>530</sup> Πολλοί πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες επισκέπτονταν το Ιράκ και επέστρεφαν γοητευμένοι στο βασίλειο, με ακριβά αυτοκίνητα και δώρα, όπως κοσμήματα, ρολόγια, σύμφωνα με ευρέα διαδεδομένες φήμες. Οι δωρεές από το Ιράκ επεκτείνονταν πέρα από το πολιτικό τομέα, στις φυλές του βασιλείου καθώς και στον Τύπο.<sup>531</sup> Ο ίδιος ο Σαντάμ παρέδωσε προσωπικά μία επιταγή 2,7 εκατομμυρίων δολαρίων στον πρόεδρο της Ένωσης Συντακτών της Ιορδανίας, Ρακάν αλ-Μαχαλι για την κατασκευή κατοικιών για δημοσιογράφους στο βασίλειο.<sup>532</sup>

Όταν ο ιρακινός στρατός παρέλασε και κατέλαβε το Κουβέιτ σε λίγες ώρες, οι μάζες στην Ιορδανία έκαναν έναν παραλληλισμό με την εκδίωξη των αντιπαθητικών μοναρχιών του κόλπου, όπου θα ακολουθούσαν από την έλεγχο του πλούτου των εδαφών τους από τους αραβικούς λαούς και την αύξηση της δύναμης τους απέναντι στον ισραηλινό εχθρό. Προς επίρρωση αυτού, οι Ιορδανοί διεξήγαγαν τη μεγαλύτερη κοινωνική εθελοντική καμπάνια βοήθειας στην ιστορία του βασιλείου υπερβαίνοντας το ποσό των τροφίμων, χρημάτων, και δωρεές αίματος που συλλεχθήκαν για την παλαιστινιακή ιντιφάντα.<sup>533</sup>

Επομένως, εφ' όσον οι Χασεμίτες τάσσονταν εναντίον του Σαντάμ, ήταν πολύ πιθανό να εμφανιστούν σημαντικά προβλήματα για την ασφάλεια του καθεστώτος. Ειδικά αυτή την περίοδο το καθεστώς προσπαθούσε να αποφύγει οποιαδήποτε πράξη που θα μπορούσε να ξεσηκώσει τον πληθυσμό, λόγω των οξέων οικονομικών προβλημάτων αλλά και της μεγαλύτερης δυνατότητας έκφρασης της κοινής γνώμης.<sup>534</sup>

Οι Χασεμίτες θα είχαν σοβαρά προβλήματα εάν αντιτίθονταν στο Ιράκ, καθώς, πέρα από την αφηρημένη δυσαρέσκεια στον πληθυσμό, το 1989 το καθεστώς είχε θέσει σε κίνηση μία διαδικασία φιλελευθεροποίησης του πολιτικού συστήματος,

---

<sup>530</sup> Schenker, David, *Dancing with Saddam ...* ο.π. σελ. 65-66, Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 337-338

<sup>531</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. βλ. 377

<sup>532</sup> Brand, 1994, σελ. 206, Schenker, David, *Dancing with Saddam ...* ο.π. σελ. 66

<sup>533</sup> Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ...

<sup>534</sup> ο.π.

η οποία, αν και περιοριζόταν στον νομοθετικό τομέα, διευκόλυνε την λειτουργία της αντιπολίτευσης.<sup>535</sup> Πλέον, οι αντιπολιτευόμενες ομάδες είχαν τη δυνατότητα να πλήξουν το καθεστώς, μέσα από την ίδια τη λειτουργία του νομοθετικού και εκτελεστικού συστήματος, το οποίο οι Χασεμίτες θεωρούσαν πως μέχρι τώρα μπορούσαν να ελέγχουν. Ωστόσο, ενώ μέχρι αυτή τη στιγμή το καθεστώς μπορούσε να παρεμβαίνει εναντίον των αντιφρονούντων με τα μέσα καταστολής, αυτήν την περίοδο ήθελε να δώσει την εικόνα λειτουργίας μίας αναδυόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που σέβεται τη γνώμη των εκλεγμένων αντιπροσώπων, εν μέρει για να μην εκθέσει τους διεθνείς πιστωτές της αλλά και για να μην προκαλέσει την κλιμάκωση της αντιπαράθεσης με τα συνδικάτα, που ελέγχονταν από αντιπολιτευόμενους και να επιδεινώσει την άσχημη κατάσταση της οικονομίας της. Η φιλελευθεροποίηση του πολιτικού συστήματος της Ιορδανίας στα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρείχε ένα μέσο μέσω του οποίου κατέστη δυνατή η ενοποίηση και άσκησης πίεσης από την κοινή γνώμη στο καθεστώς για να παρέχει υποστήριξη ή τουλάχιστον να αποφύγει να παραταχθεί εναντίον του Σαντάμ.<sup>536</sup> Η απήχηση του Σαντάμ στις αραβικές μάζες υποχρέωσε σχεδόν όλες τις πολιτικές ομάδες, το Κομμουνιστικό Κόμμα, τους Νασσερικούς, τους Μπααθικούς, να πάρουν μία στάση υπέρ του Ιράκ. Ακόμα κι η Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία κατ' αρχάς απέφυγε να πάρει μία καθαρή θέση στην εισβολή της Κουβέιτ, εν τέλει εξέφρασε την αντίθεση της στην εισαγωγή ξένων στρατευμάτων στην περιοχή, ουσιαστικά τασσόμενη με τους στόχους του Ιράκ και την επίλυση της διαφοράς μεταξύ των αραβικών κρατών. Ακόμα κι ισλαμικές οργανώσεις, οι οποίες χρηματοδοτούνταν από τη Σαουδική Αραβία, αναγκάστηκαν να ταχθούν υπέρ των επιλογών εξωτερικής πολιτικής του καθεστώτος.

Επιπρόσθετα, η συμπαράταξη του Ισραήλ με τη συμμαχία εναντίον του Σαντάμ δυσκόλεψε την Ιορδανία, ακόμα κι αν η Δυτική Συμμαχία έκανε προσπάθειες να φανεί ουδέτερο το Ισραήλ. Καθώς το υπόλοιπο των περιφερειακά κατευθυνόμενων ενεργειών των Χασεμιτών αυτή την περίοδο επικεντρώθηκε σε μία καμπάνια υπέρ της ευαισθητοποίησης των Αράβων στον αυξανόμενο αριθμό Εβραίων, οι οποίοι μετανάστευαν από τη Σοβιετική Ένωση στο Ισραήλ, μία δημόσια

---

<sup>535</sup> Η κυβέρνηση που προέκυψε μετά τις εκλογές ενσωμάτωσε αριστερούς, φιλελεύθερους και Άραβες εθνικιστές, ενώ δόθηκαν υπουργικά χαρτοφυλάκια σε τρεις ανεξάρτητους ισλαμιστές. Λίγο έπειτα ο αριθμός των ισλαμιστών στο υπουργικό συμβούλιο έφτασε τους έξι. Ryan, Curtis, "Elections and parliamentary democratization in Jordan, *Democratization*, 5:4, pp. 176-196, σελ. 179-181

<sup>536</sup> Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ... ο.π. σελ. 1



συνύπαρξη με το Τελ Αβίβ θα εξέθετε το Αμμάν. Σε αυτό το πλαίσιο, μία επαφή μεταξύ Ισραήλ και Ιορδανίας θα μπορούσε να γίνει στο πλαίσιο μίας συνολικής αντιμετώπισης του παλαιστινιακού ζητήματος. Καθώς ο Σαντάμ προέβαλε ως ο προστάτης των Αράβων εναντίον του Ισραήλ, ο βασιλιάς αρκέστηκε σε δηλώσεις πως το Ισραήλ αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για την περιοχή, κι όχι το Ιράκ.<sup>537</sup>

Η διάρρηξη των σχέσεων με τη Βαγδάτη θα στερούσε μία πολύ σημαντική αγορά για τις εξαγωγές της Ιορδανίας. Ακόμα και αν υπήρχε σημαντική βοήθεια από το εξωτερικό για να αναπληρώσει τις οποιεσδήποτε απώλειες, η οικονομική εξάρτηση της Ιορδανίας από το Ιράκ ήταν πολύ πιθανό να επιδείνωνε τις κοινωνικές εντάσεις στο βασίλειο. Η Βαγδάτη είχε διεισδύσει ακόμα και στον αγροτικό κόσμο του βασιλείου, καθώς γεωργοί της Ιορδανίας είχαν συνάψει συμβόλαια ύψους 200 εκατομμυρίων δολαρίων με το Ιράκ. Πέρα όλων των όλων, μέσω του λιμανιού της Ακάμπα, όπου η επιρροή της Βαγδάτης ήταν εξαιρετικά σημαντική, έχοντας αναπτυχθεί με κεφάλαια σχεδόν αποκλειστικά από το Ιράκ, διαμετακομίζονταν το 70% των εισαγωγών και το 25% των εξαγωγών.<sup>538</sup>

Ο τομέας των επιχειρηματιών ήταν υπέρ του σανταμικού καθεστώτος στο Ιράκ. Την περασμένη δεκαετία είχαν κατασκευαστεί εργοστάσια και δρόμοι, ενώ ανθούσε μία βιομηχανία φορτηγών και εκσυγχρονίστηκε το λιμάνι της Άκαμπα λόγω της γειτονικής οικονομίας του εμπόλεμου Ιράκ. Το 1988, όταν ο πόλεμος έληξε, το διμερές εμπόριο είχε φτάσει στο 1 εκ. δολάρια ετησίως.<sup>539</sup> Οι εξαγωγές της Ιορδανίας προς το Ιράκ ανήλθαν στα 186 εκ. δολάρια το 1982, ενώ, ύστερα από μία διακρατική συμφωνία το 1984, ξεπέρασαν την προσωρινή κάμψη λόγω των οικονομικών προβλημάτων που προκαλούσε στο Ιράκ ο πόλεμος με το Ιράν και έφτασαν στα 212 εκ. δολάρια το 1989.<sup>540</sup> Μέχρι το 1985, στην ακμή των εμπορικών σχέσεων τους, σχεδόν οι μισές εξαγωγές μη-ορυκτών γίνονταν προς το Ιράκ και ήταν ύψους 168.7 εκ. δολαρίων.<sup>541</sup> Επιπλέον, αντίθετα από την ταχύτητα που λειτουργούσε το αυταρχικό καθεστώς του Σαντάμ, όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές, οι Ιορδανοί είχαν απογοητευθεί από τις διαδικασίες και πρακτικές που ακολουθούσαν οι Σαουδάραβες στις εμπορικές τους συναλλαγές, που χαρακτηριζόταν από συνεχείς

---

<sup>537</sup> Lesch, Ann Moseley, "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis ... ο.π. σελ 44-46, Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ... ο.π. Σελ.4

<sup>538</sup> Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ... ο.π. σελ. 13

<sup>539</sup> Schenker, David, *Dancing with Saddam...* ο.π. σελ. 30

<sup>540</sup> Ο.π. σελ. 37

<sup>541</sup> Ο.π. σελ. 12

χρονοτριβές και διαδικαστικά εμπόδια των εμπορικών σχέσεων, σε σημείο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως κεκαλυμμένος προστατευτισμός.

Οι σχέσεις με τα κράτη του Κόλπου δεν ήταν οι καλύτερες, αν και δεν είχαν φτάσει στο επίπεδο της ψυχρότητας. Καθώς οι Κουβετιανοί δυσανασχετούσαν με την καλή ποιότητα τεχνικών υποδομών, εκπαίδευσης, επικοινωνίας, και μεταφορών της Ιορδανίας, θεωρώντας πως αυτά τα έργα είχαν χρηματοδοτηθεί από τα δικά τους αναπτυξιακά δάνεια, και τελικά η Ιορδανία είχε καλύτερο επίπεδο διαβίωσης από τους χρηματοδότες τους. Κατ' επέκταση, αυτή η προσέγγιση από μέρους του Κουβέιτ, σήμαινε πως όταν ήρθε η ώρα να χρησιμοποιήσουν οι Κουβετιανοί όλες τις επαφές του αυτό το διάστημα και την επιρροή τους από όλα αυτά τα χρόνια των χρηματοδοτήσεων, δεν υπήρχε καλή θέληση λόγω της Κουβετιανής «επένδυσης» τη στιγμή της εισβολής.<sup>542</sup>

Ο βασιλιάς Χουσεΐν χρησιμοποίησε την κρίση του Κόλπου, ώστε να συγκροτήσει ένα ενιαίο μέτωπο στο εσωτερικό, το οποίο θα του έδινε τη δυνατότητα να γεφυρώσει τις διαιρέσεις του πολιτικού συστήματος της Ιορδανίας. Έχοντας ως κίνητρο την επιβίωση του καθεστώτος, το καθεστώς ξεκίνησε μία μεγάλη επικοινωνιακή προπαγάνδα υπέρ του Σαντάμ, ενώ ταυτόχρονα οι δημόσιες παρεμβάσεις του Βασιλιά ενίσχυαν την εικόνα του Σαντάμ στο εσωτερικό της Ιορδανίας. Για πρώτη φορά στην ιστορία του βασιλείου, το καθεστώς επέτρεψε και ακόμα και ενθάρρυνε τη διεξαγωγή αντι-δυτικών διαδηλώσεων σε δημόσιους χώρους καθώς δόθηκε ελευθερία στη Μουσουλμανική Αδελφότητα, ώστε να κινητοποιήσει τους υποστηρικτές των Χασεμιτών υπέρ της πολιτικής του βασιλιά σχετικά με τη στρατιωτική επέμβαση της Δύσης στον Κόλπο.<sup>543</sup> Ο βασιλιάς Χουσεΐν προσέγγισε την κρίση του 1991 ως το εφαλτήριο για να συγκεντρώσει τη νομιμοποίηση του συνόλου του πληθυσμού στο πρόσωπο του, σε μία σημαντική στιγμή στη διαδικασία της κρατικής συγκρότησης της Ιορδανίας καθώς για πρώτη φορά υπήρξε μία ολοκληρωτική συναίνεση στο πολιτικό σύστημα.<sup>544</sup>

Πέρα από την κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις, οι οποίες μπορούσαν να έχουν αρνητικές συνέπειες για τη μακροήμερευση του καθεστώτος, όπως αναλύθηκε παραπάνω, υπήρχαν άμεσοι κίνδυνοι ανατροπής του καθεστώτος από την επιρροή του Σαντάμ Χουσεΐν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας. Ενώ

---

<sup>542</sup> Brand, Laurie A. *Jordan's Inter-Arab Relations ...* ο.π. σελ. 123-151

<sup>543</sup> Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π. σελ. 484-5

<sup>544</sup> Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics ...* ο.π. βλ. 372

συνήθως στις τάξεις του στρατεύματος επικρατούσαν απόψεις μη άμεσης εμπλοκής σε πολιτικά ζητήματα παρά μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις, σε αυτή την περίπτωση είχαν εμφανιστεί φιλοираκινά αισθήματα, τα οποία εκφραζόταν σε ευρεία κλίμακα. Πολλοί αξιωματικοί του στρατού τάσσονταν σθεναρά στο πλευρό του Σαντάμ, έχοντας ευχάριστες μνήμες από τις αποστολές εκπαίδευσης τους στο Ιράκ, όπου είχαν γίνει δεκτοί με χαρά και πλούσια δώρα από τον στενό πυρήνα του ιρακινού καθεστώτος. Σύμφωνα με ευρέα διαδεδομένες φήμες, ορισμένοι τεχνικοί συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα, ώστε να μπορούν να μεταβούν στο Ιράκ για να εκπαιδεύσουν ιρακινούς τεχνικούς για να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν τα αμερικανικά αεροπλάνα Hawk, που κατέλαβαν στο Κουβέιτ. Επιπλέον, δεδομένου ότι παραδοσιακοί θεσμοί εξαναγκασμού όπως ο μηχανισμός των υπηρεσιών πληροφοριών ήταν επανδρωμένοι σε μεγάλο βαθμό από Ιορδανούς της Δυτικής Όχθης, επηρεασμένοι από τον φλογερό δημόσιο λόγο του Σαντάμ<sup>545</sup> όσο κι οι Παλαιστίνιοι, το κόστος για το καθεστώς, σε περίπτωση αντιπαράθεσης με το Ιράκ, θα ήταν τεράστιο.

Σε κάθε περίπτωση, οι ένοπλοι βραχίονες θα ήταν απρόθυμοι να εκπληρώσουν καθήκοντα φύλαξης των συνοριακών περιοχών, για την επιβολή των διεθνών κυρώσεων εναντίον του Ιράκ. Επιπλέον, θα ήταν πιθανότατα πολύ δύσκολο για τους Χασεμίτες να αποτρέψουν μαζικές λιποταξίες, χωρίς μία τεράστια μεταφορά οικονομικών κεφαλαίων στοχευμένη σε συγκεκριμένες μονάδες, αλλά και στο τμήμα εσωτερικών υποθέσεων.<sup>546</sup> Τέλος, οι δυνάμεις ασφαλείας θα δυσανασχετούσαν με την καταστολή διαδηλώσεων ή αντικαθεστωτικών ενεργειών, εάν η βάση διαμαρτυρίας στηριζόταν στην αντίθεση στον Σαντάμ Χουσεΐν. Η ώθηση προς συμπαράταξη με το Ιράκ ήταν σημαντική για το βασίλειο.

Πέρα από την καλή προαίρεση της Βαγδάτης, η ευρύτερη εξάρτηση του βασιλείου από το Ιράκ ήταν μεγαλύτερη αν ληφθεί υπ' όψιν πως οι ΗΠΑ είχαν δηλώσει πως δεν θα παρέμεναν στην περιοχή μετά τη λήξη του πολέμου. Εφόσον η Ιορδανία συνεργαζόταν με τις χώρες που ήταν συνασπισμένες με τις Ηνωμένες Πολιτείες, θα είχε διαρρήξει τις σχέσεις με το Ιράκ, τόσο στο παρόν όσο και μέλλον, σε μία περίοδο που το σανταμικό καθεστώς δεν φαινόταν ως πιθανό για κατάρρευση.

---

<sup>545</sup> Baram, Amatzia, "Baathi Iraq and Hashemite Jordan: From Hostility to Alingment", *Middle East Journal*, Volume 45, No 1, Winter 1991, σελ. 121

<sup>546</sup> Shulman, Debra, «Jordan and the Gulf Wars ... ο.π. σελ.. 9

Συγκεφαλαιώνοντας, το βασίλειο αντιμετώπισε μία πολύ δύσκολη κατάσταση όταν το Ιράκ εισέβαλε στο Κουβέιτ, καθώς οι βασικότεροι σύμμαχοί του διασπάστηκαν σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Καθώς οι Χασεμίτες απέτυχαν να γεφυρώσουν τους συμμάχους του, η Ιορδανία συντάχθηκε με το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν ώστε να μπορέσει να διατηρήσει τον θρόνο της, καθώς σε διαφορετική περίπτωση η παραμονή στην εξουσία της θα ήταν αμφίβολη. Κατά συνέπεια, η συμπαράταξη με το Ιράκ υπαγορεύθηκε από την επιρροή της Βαγδάτης στο εσωτερικό του βασιλείου, δίχως ο καθοριστικός παράγοντας είναι η βελτίωση της σχετικής θέσης της στην περιφέρεια.

### **3.4 Η ειρήνη του βασιλιά**

Ο πόλεμος μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ιράκ είχε δυσάρεστες συνέπειες για την Ιορδανία. Οι σχέσεις με τους βασικούς χρηματοδότες του βασιλείου στο εξωτερικό κλονίστηκαν, καθώς, εκτός από τα δυτικά κράτη, οι αραβικές μοναρχίες του Κόλπου έφεραν βαρέως την υποστήριξη του βασιλιά στον Σαντάμ Χουσεΐν στην κρίση του Κουβέιτ. Αντίθετα από την οικονομική βοήθεια που πάγωσε, η ροή Παλαιστινίων προσφύγων από τον Κόλπο προς την Ιορδανία κλιμακώθηκε, φτάνοντας στις πεντακόσιες χιλιάδες το 1991 κι επιβαρύνοντας την ήδη δυσχερή οικονομική κατάσταση στο βασίλειο.

Η συντριπτική νίκη στον Πόλεμο του Κόλπου τόνωσε το κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Θέλοντας να διατηρήσει τη δυναμική της επιτυχίας της, τηρώντας τη δέσμευση στους Άραβες συμμάχους τους για μία συνολική λύση του παλαιστινιακού ζητήματος στην περιοχή μέσω διαπραγματεύσεων, η Ουάσινγκτον έθεσε τη Μέση Ανατολή στο προσκήνιο της εξωτερικής πολιτικής της. Οι ΗΠΑ συγκάλεσαν μία ειρηνευτική σύνοδο στη Μαδρίτη λίγους μήνες μετά το τέλος του πολέμου, συνδέοντας την προσπάθεια επίλυσης του παλαιστινιακού ζητήματος με την προώθηση της ενσωμάτωσης του Ισραήλ στην περιοχή, μέσω της συνθηκολόγησης του με τα αραβικά κράτη.

Η πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών να προωθήσουν τη σύναψη συνθηκών ειρήνης με το Ισραήλ οδήγησε σε ένα νέο σημείο διαίρεσης για τα κράτη της περιοχής. Η Ιορδανία βρέθηκε ξανά ανάμεσα στην επιλογή να ακολουθήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες ή να συνεχίσει να αποφεύγει την οποιαδήποτε δημόσια σύνδεση

του με το Ισραήλ, σύμφωνα με τις απαιτήσεις των ριζοσπαστικών δυνάμεων της περιοχής, στο μοντέλο των προηγούμενων πέντε δεκαετιών. Μία δημόσια συνθηκολόγηση με το Ισραήλ αποτέλεσε το πολιτικό πεδίο σύγκρουσης.

Η αύξηση του κύρους των Ηνωμένων Πολιτειών και η δέσμευση τους να παραμείνουν ενεργές στην περιοχή έπεισε την Ιορδανία να συμμετέχει στη Διάσκεψη της Μαδρίτης και να υποχωρήσει στον οικονομικό εκβιασμό των ΗΠΑ, ελπίζοντας στην αναθέρμανση της ροής διεθνούς βοήθειας στο βασίλειο. Καθώς τα θέματα που χώριζαν την Ιορδανία και το Ισραήλ, ειδικά μετά την απεμπλοκή του βασιλείου από τη Δυτική Όχθη το 1988, ήταν σχετικά λίγα, και το Αμμάν ιστορικά αναζητούσε τρόπους να δεσμεύει τη δράση του ισραηλινού στρατού με μη βίαιους τρόπους, τα δύο μέρη έφτασαν σύντομα σε μία συμφωνία για μία κοινή ατζέντα. Ωστόσο, η Ιορδανία αρνήθηκε να προχωρήσει στη σύναψη μίας συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ, παρά την άτυπη συμφωνία μεταξύ τους, ακολουθώντας την πρακτική των προηγούμενων δεκαετιών. Πρόοδος στις διαπραγματεύσεις υπήρξε μόνο μετά την ισραηλινοπαλαιστινιακή συμφωνία του Όσλο το 1993, όταν η δέσμευση της ΟΑΠ στον Οδικό Χάρτη του Όσλο κι η ανάσχεση της πορείας φιλελευθεροποίησης του πολιτικού συστήματος του βασιλείου μείωσε τα περιθώρια κινήσεων των αντιπολιτευόμενων του καθεστώτος.

Η πολιτική της Ιορδανίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η προσπάθεια του καθεστώτος να παραμείνει στην εξουσία και η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους στην περιοχή, που θα μπορούσε να διασφαλίσει την παραμονή των Χασεμιτών στην εξουσία. Η Ιορδανία προχώρησε στη συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ, μόνο όταν κατέστη σαφές πως μόνο μία ομαλοποίηση των σχέσεων με το Ισραήλ θα διασφάλιζε την οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη του ισχυρού κράτους στην περιοχή, ενώ, ταυτόχρονα, θα ενισχυόταν η θέση της στο εσωτερικό και δεν θα απειλούνταν αναταραχές στην επικράτεια του βασιλείου.

Κατ' αρχάς, έπειτα από τη στρατιωτική επικράτηση του Δυτικού Συνασπισμού εναντίον του Ιράκ το 1991, η Ιορδανία εξαναγκάστηκε να επιβάλει τις διεθνείς κυρώσεις εναντίον του Ιράκ. Πέρα από την οικονομική ζημία για το βασίλειο από την παύση των οικονομικών συναλλαγών με το Ιράκ, η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια προς το βασίλειο πάγωσε. Η ήττα του βασικού συμμάχου του ανάγκασε το καθεστώς των Χασεμιτών να υποστεί οδυνηρές συνέπειες, ενώ οι οικονομικές δυσκολίες στο βασίλειο εντεινόνταν.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατέστησαν σαφές πως η ενεργή συμμετοχή του βασιλείου στη ειρηνευτική διαδικασία ήταν απαραίτητη για την επαναφορά της ροής οικονομικών κεφαλαίων προς την Ιορδανία. Κουβαλώντας το βάρος του ηττημένου, η Ιορδανία συμφώνησε στη διεξαγωγή ενός περιφερειακού συνεδρίου για την επίλυση του παλαιστινιακού ζητήματος, αντί ενός συνεδρίου με παγκόσμιες διαστάσεις, αλλάζοντας τη στρατηγική του βασιλείου κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών. Η Ιορδανία συναίνεσε στις επιδιώξεις των Ηνωμένων Πολιτειών, υποβιβάζοντας τον ΟΗΕ στο επίπεδο του απλού παρατηρητή, και συμμετείχε, στο ανώτατο επίπεδο, στη Συνδιάσκεψη της Μαδρίτης, όπως και τα αραβικά κράτη της Συρίας και του Λίβανου. Επιπρόσθετα, η Ιορδανία συμφώνησε να συγκροτήσει την αντιπροσωπεία της με τη συμμετοχή Παλαιστινίων, οι οποίοι είχαν εγκριθεί από την ΟΑΠ, στην προσπάθεια να συμμετέχουν οι Παλαιστίνιοι σε απευθείας διαπραγματεύσεις με τους Ισραηλινούς, διατηρώντας ένα χαμηλό προφίλ, ενώ τα προηγούμενα χρόνια το Αμμάν αντιστεκόταν σε αυτό το ενδεχόμενο, φοβούμενο την ανάδειξη της ΟΑΠ ως εκπρόσωπο των Παλαιστινίων του βασιλείου.<sup>547</sup> Μόλις η Ιορδανία άρχισε να συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις των ΗΠΑ, ο ίδιος ο Υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών, Τζέιμς Μπέικερ, δεσμεύθηκε πως θα προσπαθήσει για την επανεκκίνηση της ροής αναπτυξιακής βοήθειας από τη Δύση προς το βασίλειο.<sup>548</sup> Δεδομένου του κυρίαρχου ρόλου των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή, μία τέτοιου είδους υποστήριξη ήταν πολύ σημαντική για την Ιορδανία.

Το κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών αυξήθηκε στην περιοχή, καθώς έπειτα από τη σαρωτική επικράτηση τους απέναντι στο Ιράκ, ο Λευκός Οίκος δεσμεύθηκε να παραμείνει ενεργός στην περιοχή, παρά την αλλαγή στη διακυβέρνηση από τον Ρεπουμπλικάνο Τζορτζ Μπους τον πρεσβύτερο στον Δημοκρατικό Μπιλ Κλίντον. Για πρώτη φορά από την εποχή της προεδρίας του Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, οι ΗΠΑ πίεσαν το Ισραήλ να προσέλθει σοβαρά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τα αραβικά κράτη, ενώ η πρόοδος του ζητήματος της Μέσης Ανατολής έγινε βασικό ζήτημα της στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών. Η στιβαρή παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή έπεισε την Ιορδανία πως μπορούσε να ακολουθήσει τον αμερικάνικο βηματισμό. Οι Ηνωμένες Πολιτείες πλέον

---

<sup>547</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 384

<sup>548</sup> Ο.π.

ασχολήθηκαν σθεναρά με τα ζητήματα της περιοχής, συντηρώντας την οικονομική πίεση εναντίον των αντιπάλων τους, συμπεριλαμβανομένου του Ιράκ.

Αντίθετα, το Ιράκ αναγκάστηκε να επικεντρωθεί σχεδόν αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα του, ώστε το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν να διατηρήσει τον έλεγχο στην επικράτεια του. Χάνοντας τις δυνατότητες επιρροής της, η Βαγδάτη δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξει το βασίλειο. Μάλιστα, η προσήλωση της Βαγδάτης στα θέματα της επικράτειας της την ανάγκαζε να λάβει αποφάσεις που έπλητταν ακόμα και την Ιορδανία.<sup>549</sup> Το Ιράκ δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει να αποτελεί έναν υποστηρικτή του βασιλείου. Καθώς δεν υπήρχε άλλος ισχυρός πόλος της περιοχής που θα μπορούσε να στραφεί η Ιορδανία, η υποστήριξη των ΗΠΑ ήταν κάτι παραπάνω από ευπρόσδεκτη. Έπειτα από την καταστροφή του Ιράκ ως περιφερειακό ηγεμόνα, η Ιορδανία άρχισε σταδιακά να διαχωρίζει τη θέση της από τη Βαγδάτη. Ο βασιλιάς Χουσεΐν άρχισε να κριτικάρει την ιρακινή ηγεσία στη Βαγδάτη, αρχικά εμμέσως<sup>550</sup> και έπειτα απροκάλυπτα, και ξεκίνησε επαφές με την αντιπολίτευση στο Ιράκ.<sup>551</sup>

Η πολιτική της Ιορδανίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η προσπάθεια του Χασεμιτικού καθεστώτος να παραμείνει στην εξουσία και η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους στην περιοχή, που θα μπορούσε να υποστηρίξει το βασίλειο. Καθώς το Ιράκ δεν μπορούσε να βοηθήσει πλέον το βασίλειο και η Ιορδανία επέλεξε να στραφεί προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ωστόσο, οι Χασεμίτες δεν μπορούσαν να συναινέσουν στις απαιτήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών, εφ' όσον μία συνθήκη ειρήνης οδηγούσε σε προβλήματα ασφάλειας στο εσωτερικό του βασιλείου.

Η απλή συμμετοχή της Ιορδανίας στη Διάσκεψη της Μαδρίτης προκάλεσε την αντίδραση των αντιπολιτευόμενων, συμπεριλαμβανομένων των ισλαμιστών και των

---

<sup>549</sup> Ενδεικτικά, τον Μάιο του 1993 η ακύρωση του ιρακινού νομίσματος των 25 ευρώ από την Βαγδάτη επηρέαζε τους Ιορδανούς περισσότερο από κάθε άλλον, καθώς το επονομαζόμενο ως «ελβετικό νόμισμα» ήταν το βασικό μέσο των εμπορικών συναλλαγών των Ιορδανών με τους Ιρακινούς. Εκτιμάται πως Ιορδανοί επιχειρηματίες υπέστησαν ζημίες ύψους 250 εκ. δολαρίων μετά από την κίνηση της Βαγδάτης. Επιπλέον, η Βαγδάτη απέφυγε να ενημερώσει το Αμμάν για αυτή την κίνηση εκ των προτέρων, ενώ αντίθετα ο ιρακινός υπουργός εμπορίου σε μία επίσκεψη στο Αμμάν διαβεβαίωσε δημόσια πως η Βαγδάτη δεν είχε καμία πρόθεση να μεταβάλει την ισοτιμία του νομίσματος. Όταν το Ιράκ ανακοίνωσε την ακύρωση του νομίσματος, τα σύνορα παρέμειναν κλειστά για έξι ημέρες, δίχως εξαίρεση για τους Ιορδανούς, ενώ ταυτόχρονα η Βαγδάτη έδωσε τη δυνατότητα στους Ιρακινούς πολίτες να ανταλλάξουν τα χαρτονομίσματα τους με άλλα χαρτονομίσματα. Schenker, David, *Dancing with Saddam...* ο.π. σελ. 14

<sup>550</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 293

<sup>551</sup> Schenker, David, *Dancing with Saddam...* ο.π. σελ. 14-5

αριστερών, παρά την προσπάθεια του καθεστώτος να προετοιμαστεί για ενδεχόμενες αντιδράσεις. Ο βασιλιάς Χουσεΐν είχε αντικαταστήσει το υπουργικό συμβούλιο, απαρτιζόμενο από μέλη που στηρίζονταν από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, τα οποία τάσσονταν εναντίον της ομαλοποίησης με το Ισραήλ, και τον απρόθυμο να συμμετάσχει στην ειρηνευτική διαδικασία, πρωθυπουργό Μουντάρ Μπαντράν, δίνοντας την πρωθυπουργία στον φιλελεύθερο πολιτικό παλαιστινιακής καταγωγής, Τάχερ αλ Μασρι, ώστε να σηματοδοτήσει το πέρασμα σε μία εποχή συνεννόησης τόσο με τους ηγέτες των παλαιστινιακών οργανώσεων, εν' όψει της Ειρηνευτικής Διάσκεψης της Μαδρίτης όσο και με τις ελίτ της Ανατολικής Όχθης. Ταυτόχρονα, ο βασιλιάς φρόντισε να αντιπροσωπεύονται οι βασικές οικογένειες της Ανατολικής Όχθης στη διαπραγματευτική ομάδα της αντιπροσωπείας της Μαδρίτης, ώστε να μειώσει τις αντιδράσεις τους για την ανάληψη της πρωθυπουργίας από έναν Παλαιστίνιο.<sup>552</sup> Οι αντιδράσεις για τη συμμετοχή στη Διάσκεψη της Μαδρίτης όμως οδήγησαν στην παραίτηση του πρωθυπουργού αλ Μάσρι, λόγω των υπερβολικών πιέσεων. Το καθεστώς κατάλαβε πως δεν μπορούσε να προχωρήσει σε εμβάθυνση των σχέσεων με το Ισραήλ, δίχως την αναδιάρθρωση του πολιτικού συστήματος. Κατά συνέπεια, αν και το καθεστώς επιθυμούσε να προχωρήσει σε μία ορθολογική απόφαση εξωτερικής πολιτικής, οι περιορισμοί στο εσωτερικό του απέτρεπαν μία τέτοια κίνηση.

Από τη στιγμή που ο βασιλιάς Χουσεΐν αποφάσισε να εντάξει το βασίλειο στην ειρηνευτική διαδικασία της Μαδρίτης, το καθεστώς ξεκίνησε να αποκτά τον πρότερο αυταρχικό χαρακτήρα του.<sup>553</sup> Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο της Διάσκεψης της Μαδρίτης, οι δυνάμεις ασφαλείας του καθεστώτος αφέθηκαν ελεύθερες να παρενοχλήσουν κατά βούληση τους αντιπολιτευόμενους, έχοντας δεχθεί τόσο καιρό να μην καταφέρονται εναντίον τους λόγω της διαδικασίας φιλελευθεροποίησης στο βασίλειο.<sup>554</sup> Επιπλέον, απαγορεύθηκαν εξ' ολοκλήρου και διαλύονταν άμεσα οι μεγάλες διαδηλώσεις και πορείες διαμαρτυρίας των αντιπολιτευόμενων ομάδων, ενώ οι μεγάλοι επικριτές του καθεστώτος, ακόμα οι Μουσουλμάνοι Αδελφοί παρά τον ιστορικό δεσμό τους με το καθεστώς, αντιμετώπισαν εκδιώξεις από την εργασία τους, αναίτιες φυλακίσεις, ή ακόμα και κατασχέσεις των διαβατηρίων τους.

---

<sup>552</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* σελ. 288

<sup>553</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 384-393

<sup>554</sup> Ο.π. σελ. 393



Πλέον, όμως, το καθεστώς ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει την αντιπολίτευση στο εσωτερικό με πολιτικούς όρους, δίχως η στρατιωτική καταστολή να είναι το ισχυρό χαρτί του. Για πρώτη φορά στην ιστορία του βασιλείου, ο βασιλιάς Χουσεΐν και το Χασεμιτικό καθεστώς είχε βρεθεί στην πρωτοπορία του πολιτικού συστήματος. Το Αμμάν είχε υποστηρίξει τον Σαντάμ Χουσεΐν, με μεγάλο κόστος για το Χασεμιτικό καθεστώς, πιάνοντας τον παλμό των υπηκόων του βασιλείου, ποδηγετώντας σε κάποιον βαθμό τον πληθυσμό, ενώ η αντιπολίτευση είχε ουσιαστικά ταχθεί με την πολιτική του καθεστώτος. Το καθεστώς μπορούσε να επιχειρηματολογήσει πως οι θέσεις της αντιπροσώπευαν τον αραβικό δρόμο, ενώ η αντιπολίτευση το ακολουθούσε.

Επιπλέον, η απεμπλοκή της Ιορδανίας από τη Δυτική Όχθη αποτέλεσε ένα σημείο καμπής στη δημιουργία ενός ευρέως συνασπισμού από το καθεστώς, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία πολιτική οργάνωση στο βασίλειο με μεγαλύτερη αυτονομία δράσης στην εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας.<sup>555</sup> Ο βασιλιάς Χουσεΐν τάχθηκε με τις απόψεις στενών σύμβουλων του, οι όποιοι, εκπροσωπώντας τις ελίτ του σκληρού πυρήνα της Ανατολικής Όχθης, στόχευαν να κατευθύνουν τους πόρους του βασιλείου αποκλειστικά στην επικράτεια του, περικόπτοντας όλα τα κονδύλια προς τα παλαιστινιακά εδάφη.<sup>556</sup> Δίνοντας μεγαλύτερη επιρροή στους Ιορδανούς εθνικιστές, και εφαρμόζοντας τις ιδέες περιχαράκωσης της ιορδανικής ταυτότητας παρά εκείνης των Αράβων Παλαιστινίων της Ιορδανίας, ο βασιλιάς Χουσεΐν προχώρησε στην προσπάθεια μίας ευρείας πολιτικής συναίνεσης για τις πολιτικές του καθεστώτος.

Το πολιτικό κεφάλαιο από την απεμπλοκή από τη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη και τη στάση των Χασεμιτών στον πόλεμο του Κόλπου του 1991 επενδύθηκε στην εδραίωση της επιρροής της Δυναστείας στην επικράτεια της Ιορδανίας. Το 1991 το καθεστώς έφτασε σε μία συμφωνία με τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα για την δημιουργία ενός Εθνικού Χάρτη, η οποία διασφάλιζε τη συναίνεση τους για τη διατήρηση της επικυριαρχίας των Χασεμιτών στο βασίλειο. Ωστόσο, για να είναι σε θέση το καθεστώς να διατηρηθεί στην εξουσία και να αντλήσει πόρους από τις Ηνωμένες Πολιτείες και, ακόμα και από τη Σαουδική Αραβία, θα έπρεπε να συμμετέχει στην ειρηνευτική διαδικασία, όπως αναλύθηκε παραπάνω. Κατά

---

<sup>555</sup> Ο.π.

<sup>556</sup> Al-Khazendar, Sami, *Jordan and the Palestine Question ...* σελ. 90, Shlaim, Avi, *Lion of Jordan ...* ο.π.

συνέπεια, το Αμμάν, στηριζόμενο στην πολιτική δυναμική του, προχώρησε στην αναδιάρθρωση του εσωτερικού πολιτικού συστήματος.

Το καθεστώς μπορούσε να στηριχθεί στην πολιτική βάση του για να συμμετέχει ενεργά στην ειρηνευτική διαδικασία. Οι σκληροί Ιορδανοί εθνικιστές της Ανατολικής Όχθης, καθώς και μέλη των οικονομικών και εμπορικών ελίτ δεν αντιτίθονταν εκ προοιμίου στη βελτίωση των σχέσεων με το Ισραήλ, ενώ πολλές φυλές των Βεδουίνων και μέρη της επαρχίας δεν ασχολούνταν καν με την εξωτερική πολιτική του βασιλείου. Κατά συνέπεια, το θέμα δεν μπορούσε να αποτελέσει μία αντιπολιτευτική πλατφόρμα, την οποία θα μπορούσε να ενώσει το σύνολο του πληθυσμού εναντίον του καθεστώτος.<sup>557</sup>

Έπειτα από την αναστάτωση στην επικράτεια του βασιλείου μετά τα γεγονότα του 1989 και το θέμα του Ιράκ το 1990-91, ο βασιλιάς χρησιμοποίησε τον πυρήνα της πολιτικής βάσης του, ώστε να ανασχέσει την πορεία φιλελευθεροποίησης του πολιτικού συστήματος και να είναι σε θέση να ελέγξει τις οποιεσδήποτε αντιδράσεις για την ομαλοποίηση των σχέσεων με το Ισραήλ.<sup>558</sup> Άμεσα, ο βασιλιάς Χουσεΐν αντικατέστησε τον μελίχιο Μασρι στην πρωθυπουργία με τον Ζαΐντ μπιν Σακερ, που εκτός από πρώην επικεφαλής ανώτατων μονάδων των ενόπλων δυνάμεων, είχε τη δυνατότητα να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Ανατολικής Όχθης για τη συμμετοχή του βασιλείου στην ειρηνευτική διαδικασία.

Η Ιορδανία έλαβε μέρος σε όλα τα επίπεδα της ειρηνευτικής διαδικασίας της Μαδρίτης. Το Αμμάν βρήκε γρήγορα ένα κοινό σημείο επαφής με το Ισραήλ. Τα θέματα προς διαπραγμάτευση μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας ήταν αμελητέα σε σχέση με τους υπόλοιπους Άραβες συνομιλητές του Τελ Αβίβ. Έπειτα από την επίσημη αποκήρυξη των διεκδικήσεων του Αμμάν για την κατεχόμενη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη, οι εδαφικές διαφορές ήταν μικρές και περιοριζόταν σε διαφορές για τη συμβολή των ποταμών Ιορδάνη και Γιανούκ και στα νότια στην περιοχή του Γουάντι Άραμπα. Ταυτόχρονα, τα θέματα συνόρων, ασφάλειας ή ροής υδάτων<sup>559</sup> μεταξύ των δύο μερών είχαν πραγματικές δυνατότητες επίλυσης. Μόλις οι Ιορδανοί κατάφεραν να απεμπλακούν από την πίεση των Παλαιστινίων ομόλογων του στην κοινή

---

<sup>557</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 391

<sup>558</sup> Kamrava, Mehran, «Frozen political liberalization in Jordan: The consequences for Democracy», *Democratization*, 5:1, 1998, pp.138-157, σελ. 142-143

<sup>559</sup> Amery, Hussein A., «Water security as a factor in Arab-Israeli wars and emerging peace», *Studies in Conflict & Terrorism*, 20:1, 1997, pp. 95-104

αντιπροσωπεία και να διαπραγματευθούν δίχως εμπόδια,<sup>560</sup> οι Ιορδανοί έφτασαν σε συμφωνία με τους Ισραηλινούς. Το Ισραήλ κάλυψε τα βασικά ζητήματα ασφαλείας των Χασεμιτών, υποστηρίζοντας τη μη χρήση πυρηνικών όπλων εναντίον τους και λαμβάνοντας τη δέσμευση πως θα απέχει από οποιαδήποτε αναγκαστική μετακίνηση αραβικού πληθυσμού από τα κατεχόμενα εδάφη προς την Ιορδανία. Στα τέλη του 1992, οι αντιπροσωπείες της Ιορδανίας και του Ισραήλ συγκρότησαν μάλιστα μία κοινή άτυπη ατζέντα, φτάνοντας σε μία συμφωνία.<sup>561</sup>

Η Ιορδανία όμως αρνήθηκε να υπογράψει μία συνθήκη ειρήνης, παρά την άτυπη συμφωνία με το Ισραήλ. Μία δημόσια συμφωνία με το Ισραήλ, ενώ οι υπόλοιποι Άραβες εταίροι δεν είχαν προχωρήσει στις διαπραγματεύσεις, θα τάραιζε τα θεμέλια του Χασεμιτικού καθεστώτος. Μετά τη διαρροή της κοινής ατζέντας της Ιορδανίας και του Ισραήλ, η ΟΑΠ κατηγορήσε τους Ιορδανούς πως συμφώνησαν να διαπραγματευθούν θέματα όπως τα ύδατα και τους πρόσφυγες, δίχως να λάβουν υπόψη τη θέση των Παλαιστινίων, ενώ ο Αραφάτ εξέφρασε την ανησυχία του πως η Ιορδανία δεν θα έπρεπε να προχωρήσει πολύ γρήγορα στις διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ με έναν τρόπο που θα προδίκαιζε τις ελπίδες των Παλαιστινίων να επιτύχουν πρόοδο στη διαπραγματεύσεις. Το καθεστώς σταμάτησε τις ουσιαστικές διαπραγματεύσεις και ο βασιλιάς Χουσεΐν καθοδήγησε τη διπλωματική αντιπροσωπεία της Ιορδανίας να εστιαστεί σε τυπικότητες των διαπραγματεύσεων, ώστε να καθυστερήσει την οποιαδήποτε πρόοδο.<sup>562</sup>

Το καθεστώς δεν ήταν ακόμα σε θέση να αντιμετωπίσει τις δυνητικά επικίνδυνες αντιδράσεις στο βασίλειο, μη μπορώντας να δράσει ορθολογικά στο πλαίσιο της ισορροπίας ισχύος. Η οικονομική κατάσταση ήταν πολύ άσχημη, καθώς τα εμβάσματα από τους μετανάστες στον Κόλπο μειώθηκαν σημαντικά, ενώ τα έσοδα από τον τουρισμό και το εμπόριο, μέσω του λιμένα της Άκαμπα σχεδόν εξαφανιστήκαν.<sup>563</sup> Η κατάσταση θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία κοινωνική έκρηξη, την οποία μπορούσε να εκμεταλλευθεί η αντιπολίτευση, με τη συνεργασία της ΟΑΠ, καθώς τον Απρίλιο του 1991, η ανεργία είχε φτάσει στο 40%, έχοντας αυξηθεί από

---

<sup>560</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 290-1

<sup>561</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 290-1, 298, Salloukh, 2000, σελ. 385

<sup>562</sup> Ο.π. σελ. 298-9

<sup>563</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 373

15% πριν από το 1990.<sup>564</sup> Αν και η Ιορδανία έφτασε σε συμφωνία με το Ισραήλ, δεν προχωρούσε συμφωνία λόγω των δυνητικών συνεπειών στο εσωτερικό της.

Οι υπήκοοι παλαιστινιακής καταγωγής διατηρούσαν ένα βασικό ρόλο στις επαγγελματικές οργανώσεις και τα εργατικά συνδικάτα του βασιλείου, διαθέτοντας τη δυνατότητα να προκαλέσουν αναστάτωση στην οικονομική ζωή της Ιορδανίας. Η ήδη πιεσμένη οικονομία του βασιλείου, στερημένη από τη διεθνή οικονομική βοήθεια από τη Δύση, τα αραβικά κράτη και τα εμβάσματα, θα επιδειωνόταν. Τα οικονομικά προβλήματα είχαν την πιθανότητα να οδηγήσουν σε πολιτικές συνέπειες. Ακόμα κι οι Μουσουλμάνοι Αδελφοί περιέγραψαν την κοινή ατζέντα μεταξύ της Ιορδανίας και του Ισραήλ ως «μία διακήρυξη αρχών ειρήνης με τον Σιωνιστή εχθρό», η οποία θα οδηγούσε τελεολογικά σε μία ομαλοποίηση των σχέσεων.<sup>565</sup> Αν και η Ιορδανία συναίνεσε στις επιθυμίες των Ηνωμένων Πολιτειών, το Αμμάν περίμενε την κατάληξη των παράλληλων διαπραγματεύσεων του Ισραήλ με τους Παλαιστίνιους και τους Σύρους στο πλαίσιο της Μαδρίτης, υπό τον φόβο των αναταραχών στο βασίλειο. Οι Χασεμίτες δεν προχώρησαν στη σύναψη μίας συμφωνίας ειρήνης με το Ισραήλ, καθώς οι παλαιστινιακές οργανώσεις με τη συνεργασία της Συρίας θα μπορούσαν να εκμεταλλευθούν την αναστάτωση στο βασίλειο. Το Αμμάν δίσταζε να συνάψει μία συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ, υπό τον φόβο των αντιδράσεων στην επικράτεια του.

Μόνο όταν επετεύχθη η συμφωνία του Όσλο μεταξύ Ισραήλ και ΟΑΠ, προχώρησε το Αμμάν στην υπογραφή μίας συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ. Μία μέρα μετά τη συμφωνία του Όσλο του 1993 μεταξύ του Ισραήλ και των Παλαιστίνιων, το Ισραήλ και η Ιορδανία υπέγραψαν στη Ουάσιγκτον μία συμφωνία βάσει της άτυπης ατζέντας που είχαν συμφωνήσει εδώ κι ένα χρόνο. Το Αμμάν πλέον θεωρούσε πως δεν δεσμεύεται από την παράλληλη διαπραγμάτευση των υπόλοιπων αραβικών κρατών. Μετά από μία σειρά κρυφών διαπραγματεύσεων, η Διακήρυξη της Ουάσιγκτον, υπεγράφη μεταξύ του βασιλιά Χουσεΐν και του Γιτζάκ Ράμπιν τον Ιούλιο του 1994.<sup>566</sup>

---

<sup>564</sup> Ο.π. σελ. 373

<sup>565</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 298-9

<sup>566</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 387-8

Σε αντίθεση με την κατάσταση πριν από την υπογραφή της συνθήκης του Όσλο, το καθεστώς προχώρησε στη συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ, πιστεύοντας πως θα καταφέρει να ανταπεξέλθει σε οποιεσδήποτε πιέσεις της αντιπολίτευσης, καθώς είχε ξεκινήσει την αντιστροφή της φιλελευθεροποίησης του πολιτικού συστήματος. Πλέον, η Ιορδανία, εκτός από την προσπάθεια διασφάλισης της υποστήριξης του βασιλείου από τις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε τη δυνατότητα να αποτρέψει τις αντιδράσεις στην επικράτεια του βασιλείου.

Η μεγάλη διαφορά με την πρότερη κατάσταση ήταν πως το καθεστώς πλέον δεν αντιμετώπιζε κινδύνους στην επικράτεια του, ενώ είχε ταυτόχρονα και την υποστήριξη μίας Μεγάλης Δύναμης για τη σύναψη μίας συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ. Έπειτα από την υπογραφή της συνθήκης του Όσλο, το καθεστώς ξεκίνησε μία εκστρατεία αντιπαράθεσης με τους αντιπολιτευόμενους, προσπαθώντας να τους πείσει να αποδεχθούν την ειρηνευτική διαδικασία. Έχοντας συγκροτήσει ένα αρραγές μπλοκ υποστήριξης, βασισμένο στην ενίσχυση του ιορδανικού εθνικισμού,<sup>567</sup> το καθεστώς επιχείρησε να απομονώσει τις παλαιστινιακές οργανώσεις. Εάν η ΟΑΠ είχε στραφεί εναντίον του βασιλείου, υπογράφοντας την συνθήκη του Όσλο, δίχως την προηγούμενη συνεννόηση με το Αμμάν, ποιος ήταν ο λόγος να μην υπογράψει και το βασίλειο μία συμφωνία με το Ισραήλ για να προστατεύσει τα δικαιώματα των υπηκόων του; Αν οι υπήκοοι παλαιστινιακής καταγωγής του βασιλείου τάσσονταν υπέρ της πολιτικής της ΟΑΠ, το καθεστώς θα τους υποχρέωνε να διαλέξει μία από τις δύο ταυτότητες τους, την παλαιστινιακή ή την ιορδανική. Μετά από την απόφαση του Αμμάν για απεμπλοκή της Ιορδανίας από τη Δυτική Όχθη, οι Ιορδανοί υπήκοοι μπορούσαν να υποστηρίξουν την επίλυση των ζητημάτων των Παλαιστινίων μόνο ως ένα «εξωτερικό γεγονός.» Εάν ήθελαν να συνεχίσουν να είναι υπήκοοι του βασιλείου, οι οργανώσεις υπό τον έλεγχο των Παλαιστινίων θα έπρεπε πλέον να δεχθούν την πραγματικότητα της ζωής στην Ιορδανία. Δεδομένων των εξωτερικών πιέσεων στην Ιορδανία, το Αμμάν θα μπορούσε να επιχειρηματολογήσει πως ένα οικονομικά και στρατιωτικά αδύναμο βασίλειο, δεν μπορούσε να αντισταθεί στις πιέσεις των μεγάλων δυνάμεων.<sup>568</sup>

---

<sup>567</sup> Για το θέμα του ιορδανικού εθνικισμού Frisch, Hillel, «Fuzzy Nationalism: The Case of Jordan», *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol.8, No.4, Winter 2002, pp.86-103

<sup>568</sup> Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 392

Η αποδοχή των πολιτικών επιχειρημάτων φάνηκε όταν το καθεστώς επιχείρησε να αντιπαρατεθεί με την αντιπολίτευση στο νομοθετικό πεδίο, όπου οι αντίπαλοι των Χασεμιτών θεωρούνταν περισσότερο ισχυροί. Καθώς το Αμμάν δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει άμεσα το μεγάλο πλεονέκτημα του, τις δυνάμεις καταστολής, λόγω των πιθανών αντιδράσεων των δυτικών συμμάχων του, οι Χασεμίτες προώθησαν την ψήφιση ενός νέου εκλογικού συστήματος που θα διασφάλιζε την εκλογή ενός συνεργάσιμου Κοινοβουλίου μετά από τις βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 1993. Η τροποποίηση του εκλογικού νόμου βάσει της αρχής «μία ψήφος για κάθε άτομο» βοήθησε το καθεστώς να αντιμετωπίσει την αντιπολίτευση στο δικό της έδαφος, εκεί όπου οι αντικαθεστωτικοί προσπαθούσαν να περιορίσουν το καθεστώς με διάφορους τρόπους, εκμεταλλευόμενοι την ανάγκη του καθεστώτος να φαίνεται ότι παρέχει εκπροσώπηση στον πληθυσμό του βασιλείου. Ενώ η αρχή «μία ψήφος για κάθε άτομο» ίσως προΐδεάζει για την αμεσότερη εκπροσώπηση των εκλογέων, η πραγματικότητα στην Ιορδανία οδηγούσε στο αντίθετο αποτέλεσμα. Καθώς το γένος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τις επιλογές του κάθε υπηκόου στην Ιορδανία, το καθεστώς ενισχύθηκε σημαντικά. Μέχρι τότε, οι δυνατότητες σταυροδοσίας σε περισσότερο του ενός υποψηφίου βοηθούσε πολιτικούς που βάσιζαν την εκλογική στρατηγική τους σε ιδεολογικούς παράγοντες, όπως τους Μουσουλμάνους Αδελφούς ή τους κοσμικούς αριστερούς. Αντίθετα, η δυνατότητα σταυροδοσίας σε έναν μόνο υποψήφιο ενίσχυε τους υποψήφιους που υποστηρίζονταν από το καθεστώς, καθώς ένας ψηφοφόρος θα προτιμούσε να δώσει την ψήφο του σε ένα μέλος του καθεστώτος, το οποίο θα του επίλυε πελατειακά κάποιο άμεσο καθημερινό του πρόβλημα ή σε ένα μέλος της φυλής ή του γένους του, παρά σε έναν υποψήφιο που υποστήριζε την προώθηση κάποιο αφηρημένου ιδεολογικού ζητήματος.<sup>569</sup> Ενώ σε άλλες περιστάσεις, το Αμμάν θα προχωρούσε στην καταστολή των αντιφρονούντων, αυτή τη φορά προτίμησε την αντιπαραθέση στο κλίμα της μεταψυχροπολεμικής εποχής, σε μία σαφή επιρροή του διεθνούς παράγοντα.

Κατ' επέκταση, οι Χασεμίτες κατάφεραν να διασφαλίσουν την εκλογή υποψηφίων στο κοινοβούλιο με φιλικές διαθέσεις. Κατά συνέπεια, όταν μετά τη Διακήρυξη της Ουάσιγκτον του 1994, η αντιπολίτευση υποστήριξε πως η κυβέρνηση δεν είχε τη λαϊκή εντολή να προχωρήσει την ειρηνευτική διαδικασία, η Γερουσία,

---

<sup>569</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 300-1

πενήντα μέλη του Κοινοβουλίου, καθώς και δημόσια πρόσωπα και μετριοπαθείς προσωπικότητες τάχθηκαν υπέρ της πρωτοβουλίας του καθεστώτος, προλαμβάνοντας πιθανές αντιδράσεις. Ενώ οι δυνάμεις των ισλαμιστών και των αριστερών είχαν δεσμευθεί να μπλοκάρουν την έγκριση οποιασδήποτε συνθήκη ειρήνης στα αντιπροσωπευτικά όργανα, όταν η συνθήκη ειρήνης μεταξύ της Ιορδανίας και του Ισραήλ εγκρίθηκε από το Κοινοβούλιο με 55 θετικούς ψήφους και 23 αρνητικούς τον Νοέμβριου του 1994, το καθεστώς απέδειξε πως μπορεί να αντιμετωπίσει την αντιπολίτευση σε κάθε επίπεδο.<sup>570</sup>

Το καθεστώς προχώρησε στη συνθήκη ειρήνης με το Ισραήλ, όταν μπορούσε να διασφαλίσει πως δεν θα υπήρχαν αντιδράσεις στην επικράτεια του βασιλείου. Έπειτα από την υπογραφή της συνθήκης του Όσλο με το Ισραήλ, η ΟΑΠ δεν μπορούσε να ρισκάρει την αντιπαράθεση με το βασίλειο σε μία περίοδο όπου ο οδικός χάρτης με το Ισραήλ ήταν ενεργός. Επιπρόσθετα, η συμμετοχή της Συρίας στην ειρηνευτική διαδικασία με το Ισραήλ λειτουργούσε αποτρεπτικά για την εμπλοκή Άσαντ στο βασίλειο, αποδυναμώνοντας τις αντιπολιτευόμενες οργανώσεις στο βασίλειο.<sup>571</sup>

Συγκεφαλαιώνοντας, το βασίλειο προχώρησε στην ειρηνευτική διαδικασία με το Ισραήλ για να διασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία, όταν ήταν σε θέση να ελέγξει τις αντιδράσεις στο εσωτερικό του, πολλές δεκαετίες έπειτα από τη στιγμή που επιθυμούσε. Κατά συνέπεια, οι επιλογές του Αμμάν δεν βασιζόταν στην προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης της Ιορδανίας στην περιφέρεια, αλλά από την πιθανότητα αναταραχών στη Ιορδανία και την ύπαρξη ισχυρών κρατών που θα μπορούσαν να διασφαλίσουν την επιβίωση του καθεστώτος.

---

<sup>570</sup> Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances ...* ο.π. σελ. 155-6, Salloukh, Bassel Fawzi, *Organizing Politics...* ο.π. σελ. 394-5

<sup>571</sup> Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan ...* ο.π. σελ. 298-9

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

### ΣΤΟΝ ΟΙΚΟ ΤΗΣ ΣΑΟΥΔΙΚΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ

#### 4.1. Το σύγχρονο βασίλειο

Η ένταξη της Σαουδικής Αραβίας στο διεθνές σύστημα κρατών, κατά τη διάρκεια της συγκρότησης της ως ανεξάρτητη οντότητα, επέδρασε σημαντικά στη μελλοντική πορεία της, επηρεάζοντας τη διαδικασία σύστασης του καθεστώτος. Καθώς το βασίλειο αντιδρούσε στα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος του και στις πιέσεις που του ασκούσαν, η διάρθρωση του καθεστώτος κι η εσωτερική πολιτικοκοινωνική κατάσταση επηρεάστηκε από το διεθνές σύστημα, μέσω των διαθέσιμων στρατηγικών συμμαχιών και της δυνατότητας εύρεσης χρηματικών κεφαλαίων. Η διαδικασία συγκρότησης του κράτους επέδρασε στους εσωτερικούς θεσμούς του βασιλείου<sup>572</sup> και, παράλληλα, οδήγησε στη δημιουργία ενός κράτους, η εξωτερική συμπεριφορά του οποίου επηρεαζόταν άμεσα από τις πιθανότητες ανατροπής του καθεστώτος και τη στάση των ισχυρών περιφερειακών δυνάμεων. Κατά συνέπεια, η προσαρμογή της Σαουδικής Αραβίας στα εξωτερικά ερεθίσματα στη φάση της συγκρότησης της ως κράτους συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της μετέπειτα εξωτερικής συμπεριφοράς της.

Με στόχο την ανάπτυξη και την επαλήθευση του παραπάνω επιχειρήματος, πως δηλαδή η συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας επηρεάζεται από την κρίσιμη περίοδο της συγκρότησης της, θα ακολουθήσει αρχικά α) μία συνοπτική ανάλυση της φάσης διαμόρφωσης της Σαουδικής Αραβίας. Η προσέγγιση θα ξεκινήσει από τις αρχές του εικοστού αιώνα, όταν η τοπική δυναστεία των Σαούντ ανέκτησε τον έλεγχο της ευρύτερης περιοχής του Ριάντ. Έπειτα, θα υπάρξει μνεία στην περίοδο που ξεκίνησε από το 1918, όταν καταλύθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στην οποία, υπαγόταν τύποις το βασίλειο, ενώ η εισαγωγική ανάλυση θα ολοκληρωθεί με μία αναφορά στη δεκαετία του 1970. Τέλος, μέσω της εξέτασης της συμπεριφοράς της Σαουδικής Αραβίας σε τρία σημαντικά ζητήματα από το 1979 έως το 1994 και

---

<sup>572</sup> βλ. Hertog, Steffen, *Princes, Brokers and Bureaucrats: Oil and the State in Saudi Arabia*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010, passim



συγκεκριμένα β) την ολοκλήρωση της συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, γ) την πτώση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν και τον πόλεμο με το Ιράκ και δ) την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, θα υποστηριχθεί πως η εξωτερική συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας είναι απότοκο της σύστασης της ως ένα κράτος εισοδηματίας.

Ανακεφαλαιώνοντας, η εξέταση των ανωτέρω περιπτώσεων θα καταδείξει πως η εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας δεν βασίζεται στην προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης της στην περιφέρεια, σε αντίθεση με την εξωτερική πολιτική της Συρίας, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Οι επιλογές του καθεστώτος επηρεάζονται σημαντικά από τη πιθανότητα αναταραχών στη Σαουδική Αραβία, ενώ η εξωτερική πολιτική του βασιλείου βασίζεται στη διπλωματική προσέγγιση κι όχι στη στρατιωτική αποτροπή. Κατά συνέπεια, ο τρόπος δημιουργίας και συγκρότησης της Σαουδικής Αραβίας είχε ως συνέπεια το βασίλειο να επηρεάζεται σημαντικά, όσον αφορά σε βασικές αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής του, από τη σταθερότητα στο εσωτερικό της και τη δυνατότητα ή αδυναμία εξωτερικών δυνάμεων να εγγυηθούν την επιβίωση του καθεστώτος.

#### **4.1.2 Η ανασύσταση του Οίκου των Σαουντ**

Η ανακήρυξη ανεξαρτησίας του βασιλείου της Σαουδικής Αραβίας δεν συνδυάστηκε με τη δημιουργία μίας συγκεντρωτικής κρατικής διοίκησης. Το σαουδαραβικό βασίλειο ήταν αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης των ειδικών ιστορικών συνθηκών στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα από ένα μέλος της τοπικής δυναστείας των Σαούντ, τον Αμπντούλ Αζίζ μπν Σαούντ. Σε μία περίοδο ραγδαίων ιστορικών αλλαγών που επέφερε η αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η τελική κατάρρευση της μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Αμπντούλ Αζίζ συνέστησε ένα εκτεταμένο δίκτυο συμμαχιών με βασικές φυλές που ήλεγχαν κομβικές περιοχές της αραβικής χερσονήσου, επικράτησε σε ορισμένες κρίσιμες αναμετρήσεις με άλλους φυλάρχους και διαχειρίστηκε επιτυχώς την παρουσία ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων στην περιοχή.<sup>573</sup>

---

<sup>573</sup> Goldberg, Jacob, *The foreign policy of Saudi Arabia: the formative years, 1902-1918*, Harvard: Harvard University Press, 1986

Το σύγχρονο βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας συγκροτήθηκε στη βάση των αποκεντρωτικών ιστορικών προτύπων της περιοχής. Για πολλούς αιώνες πριν το 1900, οι περιβαλλοντικές συνθήκες της αραβικής χερσονήσου συνέβαλλαν σημαντικά στην αδυναμία συγκρότησης κεντρικών διοικήσεων και στη δημιουργία πολλών μικρών τοπικών κέντρων εξουσίας. Τα βασικά χαρακτηριστικά της αραβικής χερσονήσου, όπως οι αμμώδεις εκτάσεις, η έλλειψη ποταμών κι η γενικότερη λειψυδρία καθιστούσαν αδύνατη τη διακυβέρνηση από ένα κέντρο εξουσίας στην αραβική χερσόνησο.

Σε αυτό το δυσμενές φυσικό περιβάλλον, οι βασικότερη αιτίες της αδυναμίας κεντρικού συντονισμού σχετίζονταν με τις διαρκείς και απαραίτητες μετακινήσεις μίας μεγάλης μερίδας του πληθυσμού για την εξασφάλιση της επιβίωσης τους. Η εγκατάσταση των πληθυσμών και η διαμονή τους σε μία σταθερή εστία στην αραβική χερσόνησο ήταν πολύ δύσκολη λόγω των συνθηκών της ερήμου, της συνεπαγόμενης έλλειψης τροφίμων και νερού αλλά και της μορφολογίας του εδάφους. Καθώς λιγότερο από 1% του εδάφους της Σαουδικής Αραβίας ήταν κατάλληλο για οργανωμένες γεωργικές δραστηριότητες, πολλές φυλετικές ομάδες αναγκάζονταν να μετακινούνται συχνά για να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους. Κατά συνέπεια, ο πληθυσμός της αραβικής χερσονήσου αποτελούνταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό από νομαδικές κοινότητες. Ακόμα και το 1930, περισσότερο από το 25% του πληθυσμού δεν είχε μόνιμο τόπο κατοικίας, ενώ το ποσοστό παρέμεινε σε αυτό το υψηλό επίπεδο για αρκετές δεκαετίες αργότερα.<sup>574</sup> Μόνο ορισμένες πόλεις προσέλκυαν πληθυσμούς για μόνιμη εγκατάσταση λόγω των εμπορικών δραστηριοτήτων τους, όπως το λιμάνι της Τζέντα, τα πληθυσμιακά κέντρα της επαρχίας της Χιτζάζ και της Νέιντ και οι καταυλισμοί των οάσεων στο ανατολικό μέρος της αραβικής χερσονήσου.

Ακόμα κι αν ένας ηγέτης κατάφερνε να εγκαθιδρύσει μία κεντρική διοίκηση για μία περίοδο στη χερσόνησο, υπερβαίνοντας τους περιορισμούς του περιβάλλοντος, ήταν σχεδόν αδύνατο για το καθεστώς του να επιβιώσει μετά τον θάνατο του. Τα εκάστοτε καθεστώτα δεν διέθεταν ούτε τα απαραίτητα έσοδα αλλά ούτε τις τεχνολογικές δυνατότητες για να δημιουργήσουν θεσμούς διατήρησης του καθεστώτος, όπως φοροεισπρακτικούς μηχανισμούς, σώματα αστυνόμευσης ή τακτικές ένοπλες δυνάμεις. Οι οικονομικές πρόσοδοι μίας κεντρικής διοίκησης ήταν

---

<sup>574</sup> Υπήρχαν αναφορές πως ο πληθυσμός των βεδουίνων κινούταν ανάμεσα στο 15% με 25% του πληθυσμού, ενώ ο Αραβικός Σύνδεσμος εκτιμούσε πως ανερχόταν περίπου στο 30%. Βλ. Jones, Toby Craig, *Desert kingdom: how oil and water forged modern Saudi Arabia*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2010, σελ 76

ελάχιστοι δίχως στοιχεία περιοδικότητας, ενώ δεν υπήρχαν τα τεχνολογικά μέσα που θα επέτρεπαν την οργανική σύνδεση των διάφορων πληθυσμιακών κέντρων της χερσονήσου. Η οργάνωση σε νομαδικές κοινότητες και η συνεπαγόμενη ελάχιστη γεωργική παραγωγή σε συνδυασμό με τη μειωμένη εμπορική δραστηριότητα εμπόδιζαν τα καθεστώτα να καρπωθούν κάποιο πλεόνασμα της παραγωγής των κοινωνιών τους.<sup>575</sup> Επομένως, ελλείπει μίας δύναμης ικανής να επιβληθεί στη χερσόνησο, η πολιτική οργάνωση των προ-νεωτερικών κοινωνιών της περιοχής χαρακτηριζόταν από την ευκαιριακή συνεργασία μεταξύ φυλάρχων, που σε μία αφηρημένη μορφή προσομοιάζε με μία συνομοσπονδία φυλών.<sup>576</sup>

Σε αυτό το δυσμενές φυσικό περιβάλλον, η δυναστεία των Σαούντ επέδειξε αξιοσημείωτες ικανότητες να συσπειρώνει διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές ομαδοποιήσεις στην αραβική χερσόνησο.<sup>577</sup> Υπό την αρχηγία του Αμπντούλ Αζίζ, ο Οίκος των Σαούντ επιχείρησε τη διοίκηση μίας επικράτειας που απαρτιζόταν ταυτόχρονα από αστικά κέντρα, απομακρυσμένα χωριά, προνεωτερικούς καταυλισμούς, ορεινούς οικισμούς και πάνω απ' όλα τεράστιες ερήμους, ισορροπώντας μεταξύ εμπορών, τεχνιτών, μικροκαλλιεργητών, βεδουίνων, νομάδων και άλλων κοινωνικών στρωμάτων των αραβικών κοινωνιών.<sup>578</sup> Η δυνατότητα των Σαούντ να ενσωματώνουν ετερογενείς πληθυσμούς στα εδάφη που ήλεγχαν αποδείχθηκε κομβική στη φάση της εδαφικής επέκτασης του βασιλείου στις αρχές του εικοστού αιώνα. Η διεύρυνση της συνεργασίας με ομάδες που προέρχονταν από τον πληθυσμό των περιοχών που κατακτούσε ή με σχηματισμούς που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την επιρροή τους απέναντι στους ανταγωνιστές τους αποτέλεσε βασική αρχή της δυναστείας των Σαούντ, σε αντίθεση με την πρόσφατη ιστορία των προκατόχων του Αμπντούλ Αζίζ.

Στην προσπάθεια πειθαναγκασμού των πληθυσμών, ο Οίκος των Σαούντ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την επίδραση των νομοδιδασκάλων στους πληθυσμούς της αραβικής χερσονήσου, ουσιαστικά αναβιώνοντας τη συνεννόηση που είχε

---

<sup>575</sup> Αναλυτικά βλ. την επιστημονική έρευνα που διενεργήθηκε με κονδύλια της C.I.A. Safran, Nadav, *Saudi Arabia, The ceaseless quest for Security*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1985, σελ. 25

<sup>576</sup> Για την τεκμηρίωση του όρου, βλ. Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia, 1916-1936, From Chieftaincy to Monarchical State*, New York- Oxford, Oxford University Press, 1993

<sup>577</sup> Al-Rasheed, Madawi & Vitalis, Robert (Επιμ.), *Counter-Narratives. History, Contemporary Society, and Politics in Saudi Arabia and Yemen*, New York: Palgrave Macmillan, 2004

<sup>578</sup> Για μία ανάλυση των κοινωνικών συσχετισμών στη Σαουδική Αραβία βλ. Vassiliev, Alexei, *The History of Saudi Arabia*, London: Saqi, 1998

επιτευχθεί τη δεκαετία του 1740 μεταξύ της δυναστείας των Σαούντ και ενός φονταμενταλιστή ιεροκήρυκα, του Μοχάμεντ ιμπν Αμπντ Αλ Ουαχάμπ. Ο Αμπντούλ Αζίζ επιχείρησε να ανασυστήσει και να επεκτείνει το δίκτυο θρησκευτικών δικαστών και νομοδιδάσκαλων στο πλαίσιο που είχε σχηματιστεί από την εποχή της πρώτης συμμαχίας μεταξύ του Οίκου των Σαούντ και των ουαχαμιτών,<sup>579</sup> όπως περιφρονητικά αποκαλούνταν οι κληρικοί που προωθούσαν την εφαρμογή μίας ακραίας εκδοχής του ισλαμικού νόμου σε αστικά κέντρα και καταυλισμούς. Τοποθετώντας νομοδιδασκάλους, δικαστές και μουφτήδες σε νευραλγικά πόστα και συγκεντρώνοντας την εμπιστοσύνη των κληρικών, ο Αμπντούλ Αζίζ αξιοποίησε τις προνομιακές σχέσεις του με το ιερατείο ώστε να θέσει τις βάσεις για τη διεύρυνση της επιρροής του καθεστώτος του στην αραβική χερσόνησο.<sup>580</sup> Τα μέλη του ιερατείου, καθώς συνήθως δεν είχαν δικά τους μέσα επιβίωσης, δεν μπορούσαν να συγκροτήσουν μία αυτόνομη ομάδα με πολιτική επιρροή και συνήθως εξαρτιόνταν και συντασσόταν με τον εκάστοτε ισχυρό άνδρα. Ωστόσο, η μεγάλη διαφορά του Αμπντούλ Αζίζ με προηγούμενους ηγέτες ήταν πως κατάφερε να χρησιμοποιήσει το ιερατείο ώστε να παρέμβει στη διευθέτηση των διαμαχών μεταξύ των φυλών και των βεδουίνων, που βρίσκονταν σε διαρκή διαμάχη τόσο μεταξύ τους,<sup>581</sup> όσο κι εναντίον του καθεστώτος, απολαμβάνοντας τα οφέλη ενός διαμεσολαβητή.<sup>582</sup>

Παράλληλα, ιδιαίτερα μετά το 1912, ο Οίκος των Σαούντ, υπό τον Αμπντούλ Αζίζ, ενίσχυσε τη δημιουργία αποικιών που λειτουργούσαν με βάση τις φονταμενταλιστικές ερμηνείες του ισλαμικού νόμου από ομάδες σκληροπυρηνικών κληρικών. Σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό των θρησκευτικών αποικιών, οι «πιστοί αδελφοί» (ιχουάν), όπως αποκαλούνταν τα μέλη των καταυλισμών, θα εγκατέλειπαν τις φυλές τους και τον νομαδικό τρόπο ζωής τους με την προοπτική μίας κατασταλαγμένης ζωής βάσει των διδαγμάτων της ερμηνείας των ιερών

---

<sup>579</sup> Οι κληρικοί του δόγματος που πρέσβευε τη ενότητα της ζωής των μουσουλμάνων και την κυριολεκτική εφαρμογή του Κοράνιου έχουν συχνά χαρακτηριστεί ως ουαχαμιτες στη δυτική βιβλιογραφία, καθώς ακολουθούσαν το ρεύμα που ξεκίνησε ο ζηλωτής μουσουλμάνος Μουχαμάντ ιμπν Αμπντ Αλ Ουαχάμπ τον 18<sup>ο</sup> αιώνα και σάρωσε την αραβική χερσόνησο. Για την έννοια της ενότητας στο Ισλάμ, βλ. Esposito, John, *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford: Oxford University Press, 2003, σελ. 317-318

<sup>580</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 73-74

<sup>581</sup> Από την αρχή του 20<sup>ου</sup> αιώνα, το 1916, ο Αμπντούλ Αζίζ μεσολάβησε στη διαμάχη που είχε ξεσπάσει μεταξύ των κατοίκων των πόλεων της Νατζ και των πιστών αδελφών, επιστρατεύοντας μία ομάδα νομομαθών που κατάφεραν να ηρεμήσουν την κατάσταση βλ. Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 39

<sup>582</sup> Layish, Aharon, «Saudi Arabian Legal Reform as a Mechanism to Moderate Wahhābī Doctrine», *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 107, No. 2, Apr. - Jun., 1987, pp. 279-292, σελ. 285

κειμένων σύμφωνα με το δόγμα του Ουάχαμπ. Οι βασικοί στόχοι του σχεδίου, ωστόσο, δεν επετεύχθησαν, αν και πολλά μέλη φυλών ακολούθησαν τις επιταγές των νομοδιδασκάλων, επιχειρώντας να ασχοληθούν με δραστηριότητες όπως το εμπόριο και τη γεωργία. Συνήθως το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση καταυλισμών με μέλη λίγων ή ήδη συνδεδεμένων φυλών. Περισσότεροι από διακόσιοι τέτοιοι οικισμοί, με εκατό χιλιάδες μέλη συνολικά, συγκροτήθηκαν σε αυτή την περίοδο.<sup>583</sup> Η συγκέντρωση αυτών των ατόμων σε εγκατεστημένες κοινότητες και η συχνή επαφή μεταξύ τους σε συνδυασμό με τις καθημερινές συνόδους «αφύπνισης» της θρησκευτικής συνείδησης τους, δημιούργησαν φανατικούς μαχητές, που αδημονούσαν να πολεμήσουν εναντίον όποιου δεν ενστερνιζόταν το δόγμα τους.<sup>584</sup>

Η προσέγγιση του Αμπντούλ Αζίζ είχε πολλαπλά αποτελέσματα για την εξέλιξη του καθεστώτος. Η επέκταση του δόγματος του Ουαχάμπ διευκόλυνε τη συγκέντρωση της εξουσίας από τον Οίκο των Σαούντ, λόγω της επιρροής του αναθεωρητικού κινήματος στους βεδουίνους, τους νομαδικούς πληθυσμούς και τις φυλές.<sup>585</sup> Ο τονισμός του θρησκευτικού στοιχείου επέδρασε σημαντικά στον χαρακτήρα και τη νοοτροπία των βεδουίνων απέναντι σε μία κεντρική εξουσία. Σύμφωνα τις απόψεις του ίδιου του Αμπντούλ Αζίζ ιμπν Σαούντ,<sup>586</sup> η ενίσχυση του κινήματος του πιστών αδελφών, «βοήθησε» τους βεδουίνους να γίνουν «χρήσιμοι υπήκοοί» του, «αποκτώντας έναν σταθερό χαρακτήρα και μία μόνιμη βάση» ενώ η χρήση των «κοινωνικών διδαγμάτων της θρησκείας» κατέστησε δυνατό τον «έλεγχο των φυλών της ερήμου» από μέρους του.<sup>587</sup> Η ερμηνεία των θρησκευτικών επιταγών από τους νομοδιδασκάλους συντέλεσε στην επιβολή της εξουσίας του Οίκου των Σαούντ στις φυλές της ερήμου, που μέχρι τότε αρνούσαν την οποιαδήποτε εμπλοκή του κεντρικού καθεστώτος στα εσωτερικά ζητήματα τους.<sup>588</sup>

---

<sup>583</sup> βλ. Abir, Mordechai, *Saudi Arabia Government, Society and the Gulf Crisis*, London: Routledge, 1993, σελ. 4

<sup>584</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 40-41

<sup>585</sup> Crawford, M. J., «Civil War, Foreign Intervention, and the Question of Political Legitimacy: A Nineteenth-Century Saudi Qadi's Dilemma», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 3, Aug., 1982, pp. 227-248

<sup>586</sup> Βλ. Lacey, Robert, *The Kingdom*, Suffolk: Fontana/ Collins, 1981, σελ. 146-147

<sup>587</sup> Korany, Bahgat, «Defending the Faith amid Change: The Foreign Policy of Saudi Arabia» στο Korany, Bahgat & Dessouki, Ali E. Hillal, *The Foreign Policies of Arab States ...* ο.π. σελ. 317

<sup>588</sup> Η τάση μπορεί να ερμηνευθεί ως μία πάγια επιδίωξη των εγκατεστημένων πληθυσμών της χερσονήσου για έλεγχο των βεδουίνων. Βλ. Al-Fahad, Abdulaziz H., «The 'Imama vs. the 'Iqal: Hadari-Bedouin Conflict and the Formation of the Saudi State» στο Al-Rasheed, Madawi- Vitalis Robert (Επιμ.), *Counter-Narratives ...* ο.π. σελ. 71

Παράλληλα, η εκμετάλλευση του ζήλου των πιστών αδελφών μαχητών στους θρησκευτικούς καταυλισμούς διευκόλυνε την επικράτηση του Οίκου των Σαούντ εναντίον των άλλων φυλάρχων.<sup>589</sup> Η πολεμική ορμή των πιστών αδελφών μετατράπηκε σε ένα εργαλείο εναντίον των φυλών που ανταγωνίζονταν τον Οίκο των Σαούντ, καθώς ο Αμπντούλ Αζίζ είχε την ικανότητα να τους στρέφει εναντίον των δικών του αντιπάλων. Οι πιστοί μαχητές συνδύαζαν τη στρατιωτική καινοτομία της γρήγορης μετακίνησης οπλισμένων πληθυσμών σε μεγάλες ομάδες στην έρημο, το συλλογικό πνεύμα αυτοθυσίας για έναν υπέρτατο σκοπό και τη στυγνότητα που τους επέτρεπε να εξοντώνουν γυναίκες και παιδιά.<sup>590</sup> Τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά τρομοκρατούσαν τους αντιπάλους τους, επιτρέποντας στον Οίκο των Σαούντ να εξολοθρεύει τις φυλές που αντιδρούσαν στην επιβολή των εκάστοτε όρων του. Ο Αμπντούλ Αζίζ, μην διαθέτοντας την οικονομική δύναμη της Δυναστείας των Χασεμιτών ή τη δυνατότητα παροχής εμπορικών προνομίων του Οίκου των Ρασίντ, αντιστάθμισε την ισχύ των αντιπάλων του στην άμεση περιφέρεια του, εκμεταλλευόμενος την ορμή ενός δυναμικού αναθεωρητικού θρησκευτικού κινήματος που του επέτρεπε να προσελκύει φυλές της χερσονήσου στη σφαίρα επιρροής του.<sup>591</sup>

Συμπερασματικά, το σύγχρονο κράτος της Σαουδικής Αραβίας συγκροτήθηκε στη βάση της ικανότητας της τοπικής δυναστείας των Σαούντ να πειθαναγκάζει ή να εξασφαλίζει την ανοχή πολλών διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του ετερόκλητου συνασπισμού εξουσίας του σαουδαραβικού βασιλείου, πέρα από τη διατήρηση μίας ελάχιστης σταθερότητας, υπήρξε η επίκληση του φονταμενταλιστικού ισλαμικού δόγματος που εισήγαγε ο Μοχάμεντ ιμπν Αμπντ Αλ Ουαχάμπ το 1740 στην αραβική χερσόνησο ως ενός νέου τρόπου διακυβέρνησης. Άλλωστε, η συνεργασία του Οίκου των Σαούντ και των ακολούθων του δόγματος του Ουαχάμπ κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων αιώνων είχε διευκολύνει τη δημιουργία δύο αυτόνομων οντοτήτων στην αραβική χερσόνησο από το 1744 έως το 1818 και από το 1821 έως το 1891.

Το σαουδαραβικό βασίλειο του 20<sup>ου</sup> αιώνα βασιζόταν ουσιαστικά σε μία ευαίσθητη ισορροπία, όπου η δυναστεία των Σαούντ προσπαθούσε να επεκτείνει τον

---

<sup>589</sup> Edens, David G., «The Anatomy of the Saudi Revolution», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 5, No. 1, Jan., 1974, pp. 50-64, σελ. 55-59

<sup>590</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 149-150

<sup>591</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 39

έλεγχο της σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εδαφική επικράτεια. Δεδομένων των περιβαλλοντικών συνθηκών, η συγκρότηση μίας ενιαίας διοίκησης από τη δυναστεία των Σαούντ ήταν όμως μόνο φαινομενική, παρά τη σύνδεση των εδαφών της αραβικής χερσονήσου και την εξάπλωση της επιρροής της φυλετικής συμμαχίας υπό την αρχηγία του Οίκου των Σαούντ στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Οι δυνατότητες επιρροής της κεντρικής διοίκησης περιορίζονταν στα αστικά κέντρα και σε ορισμένες κομβικές περιοχές, αναλόγως των ρευστών φυλετικών συμμαχιών. Η επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων περιοχών της αραβικής χερσονήσου ήταν πολύ δύσκολη και χρονοβόρα, καθώς δεν υπήρχαν ασφαλοστρωμένοι δρόμοι στο βασίλειο, ούτε καν για να συνδέσουν την πρωτεύουσα Ριάντ με το βασικό λιμάνι της Τζέντα. Η κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών ξεκίνησε μετά τα μέσα του εικοστού αιώνα.

Παράλληλα, η ενσωμάτωση της περιοχής στο διεθνές σύστημα είχε αρχίσει να επηρεάζει όλο και περισσότερο τις εξελίξεις της αραβικής χερσονήσου. Η τεχνολογική πρόοδος των δυτικών κρατών στον τομέα της ναυσιπλοΐας μετέτρεψαν την Ερυθρά Θάλασσα και, έπειτα, την περιοχή του Κόλπου σε ένα σημείο ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος. Η Ιταλία κι η Σοβιετική Ένωση, αλλά κυρίως η Βρετανική κι η Γαλλική Αυτοκρατορία, ανταγωνίζονταν για την επέκταση της επιρροής τους στην Ερυθρά Θάλασσα και στον Κόλπο με επίκεντρο τον έλεγχο της ναυσιπλοΐας και του εμπορίου, ήδη από τον δέκατο ένατο αιώνα. Οι τοπικοί ηγεμόνες έπρεπε να διαχειριστούν τις επιπτώσεις της παρουσίας ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων στην περιοχή.

Η διαρκής παρουσία εξωπεριφερειακών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή είχε μία θετική όψη για τους δεκάδες τοπικούς ηγέτες. Πλέον, υπήρχε η δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν την ισχύ των εξωπεριφερειακών δυνάμεων, ώστε να αντισταθμίσουν την αδυναμία τους απέναντι στις δυνάμεις της περιφέρειας τους. Η τάση ξεκίνησε ήδη από τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα και κορυφώθηκε μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Για τα καθεστώτα του αραβικού κόσμου, η παρουσία εξωτερικών δυνάμεων αρχικά μεταφραζόταν σε ευκαιρίες χαλιναγώγησης των επιδιώξεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τοπικοί ηγέτες όπως ο σαρίφ Χουσεΐν και ο Αμπντούλ Αζίζ ιμπν Σαούντ επιζητούσαν τη συνεργασία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας εναντίον των επικυρίαρχων τους, Οθωμανών.

Η εμφάνιση των δυτικών δυνάμεων στην περιοχή εισήγαγε ένα νέο στοιχείο ανταγωνισμού μεταξύ των τοπικών ηγετών: η εύνοια των ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών κρατών έγινε περιζήτητη. Ένας φυλετικός συνασπισμός θα συγκέντρωνε σημαντική

ισχύ εάν εξασφάλιζε έστω και τη μικρή βοήθεια μίας μεγάλης δύναμης καθώς πολέμαρχοι και μαχητές, όπως ο Ιμπν Σαούντ, είχαν τόσο ελάχιστα μέσα στη διάθεση τους, ώστε ήταν σε θέση να τα κουβαλήσουν μαζί τους στις επιδρομές τους.

Η Βρετανική Αυτοκρατορία ήταν ο πιο επιθυμητός σύμμαχος. Μία εδαφική οντότητα στην αραβική χερσόνησο, ειδικά εάν η επικράτεια της ήταν προσβάσιμη μέσω θαλάσσης, θα δυσκολευόταν να επιβιώσει αν διατηρούσε εχθρικές σχέσεις με την αδιαμφισβήτητη ναυτική υπερδύναμη του Ινδικού Ωκεανού. Εκτός από τη ναυτική υπεροπλία της, η Βρετανική Αυτοκρατορία φαινόταν διατεθειμένη να παρέχει χρηματικά κεφάλαια και εξοπλισμό σε τοπικούς ηγέτες, ώστε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πειρατείας, μέσω της εξάλειψης των ορμητηρίων στα εδάφη της αραβικής χερσονήσου, στοχεύοντας εμμέσως και στην αποτροπή της επικράτησης ενός ισχυρού καθεστώτος σε όλη τη χερσόνησο. Δεδομένης της έλλειψης άλλων πλουτοπαραγωγικών πόρων στα αμμώδη και δύσβατα εδάφη της χερσονήσου, τα χρηματικά κεφάλαια των βρετανικών υπηρεσιών ήταν αρκετά για να μεταβάλουν τους συσχετισμούς ισχύος μεταξύ των διάφορων φυλών.

Παρ' όλα αυτά, αρκετά καθεστώτα δεν επιθυμούσαν είτε δεν μπορούσαν, λόγω, για παράδειγμα, εσωτερικών περιορισμών, να συνεργαστούν με τις μεγάλες δυνάμεις. Η συμμαχία με μία ξένη δύναμη προϋπέθετε υποχρεώσεις και μείωση των διαθέσιμων επιλογών, που ένα καθεστώς ή ένας απόλυτος άρχοντας δεν ήταν πρόθυμοι να επωμιστούν. Για κάθε καθεστώς, η παρουσία των εξωτερικών δυνάμεων έθετε ένα δίλημμα, να νομιμοποιήσει το διεθνές σύστημα με την ένταξη του ή να αγνοήσει τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος και να απομονωθεί, στηριζόμενο στους δικούς του πόρους και δυνατότητες.

Το δίλημμα της ένταξης στο διεθνές σύστημα αρχικά τέθηκε στον Οίκο των Σαούντ κατά την περίοδο δημιουργίας του βασιλείου στις αρχές του εικοστού αιώνα. Η πρόσληψη του διεθνούς συστήματος ως νομιμοποιημένο ήταν πολύ σημαντική καθώς η Σαουδική Αραβία επηρεάστηκε άμεσα από την παρουσία εξωτερικών δυνάμεων στο περιβάλλον της και ιδιαίτερα της Μεγάλης Βρετανίας. Σε αυτή τη συγκυρία, σε εντελώς διαφορετικές συνθήκες από άλλες περιφέρειες,<sup>592</sup> το καθεστώς της Σαουδικής Αραβίας αντέδρασε στη θέση αδυναμίας του σε σχέση με τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος με τον προσεταιρισμό των εξωπεριφερειακών

---

<sup>592</sup> Οι συνέπειες της παρουσίας τόσο ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής συντέλεσε στη δημιουργία κρατών υπό διαφορετικούς όρους από άλλες περιφέρειες, όπως η Ευρώπη.



δυνάμεων. Η Σαουδική Αραβία αξιοποίησε της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος, μέσω της συνεργασίας με τις μεγάλες δυνάμεις. Η ανάπτυξη σχέσεων με τις μεγάλες δυνάμεις ήταν, μάλιστα, ένα βασικό συστατικό της στρατηγικής της Σαουδικής Αραβίας. Ο Αμπντούλ Αζίζ είχε κατανοήσει τη σκληρή πραγματικότητα της αδυναμίας του και είχε καταλήξει στο συμπέρασμα πως ο τρόπος επικράτησης εναντίον των αντιπάλων του, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό περιβάλλον, ήταν ο προσωρινός κατευνασμός της Οθωμανικής Πύλης και ο μακροχρόνιος προσεταιρισμός της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.<sup>593</sup> Κι αυτή την προσέγγιση τελικά ακολούθησε. Αρχικά, μέχρι το 1918, ο Αμπντούλ Αζίζ χρησιμοποίησε την παρουσία της Μεγάλης Βρετανίας στην περιοχή του Κόλπου ώστε να εξασφαλίσει μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.<sup>594</sup> Ακόμα όμως και μετά την οθωμανική κατάρρευση, η συμμαχία με τη Βρετανική Αυτοκρατορία είχε καθοριστική επίδραση στη συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας.

Η διαρκής παρουσία μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή του Κόλπου ισχυροποίησε το σαουδαραβικό καθεστώς, καθώς κατέστησε δυνατή τη χρήση πόρων από το εξωτερικό για την παραμονή των Σαούντ στην εξουσία. Η συμμαχία του Οίκου των Σαούντ με τη Βρετανική Αυτοκρατορία έδωσε σημαντικά εφόδια στον φυλετικό συνασπισμό του Αμπντούλ Αζίζ για να επικρατήσει εναντίον των αντιπάλων του. Για παράδειγμα, όταν φονταμενταλιστές μαχητές των καταυλισμών αντιτάχθηκαν στις αποφάσεις των Σαούντ κι ο Αμπντούλ Αζίζ προχώρησε στη σύγκρουση με τους πρώην συμμάχους του στα τέλη της δεκαετίας του 1920, η Βρετανική Αυτοκρατορία βοήθησε σημαντικά τον Οίκο των Σαούντ.<sup>595</sup> Ο προηγμένος εξοπλισμός από τη Μεγάλη Βρετανία διευκόλυνε αφάνταστα την επικράτηση του Οίκου των Σαούντ απέναντι στους φονταμενταλιστές μαχητές, καθώς ο Αμπντούλ Αζίζ χρησιμοποίησε τα μηχανοκίνητα οχήματα και τα αυτόματα πυροβόλα που είχε εξασφαλίσει από τη Βρετανία εναντίον των μέχρι πρότινος συμμάχων του.<sup>596</sup> Επιπρόσθετα, η Μεγάλη Βρετανία ανταποκρίθηκε θετικά στα αιτήματα του Αμπντούλ Αζίζ να μην προσφερθεί καταφύγιο στους φονταμενταλιστές μαχητές στα εδάφη του Ιράκ και του Κουβέιτ, τα οποία εν πολλοίς ελέγχονταν από

---

<sup>593</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 206

<sup>594</sup> Goldberg, Jacob, *The foreign policy ...* ο.π.

<sup>595</sup> Leatherdale, Clive, *Britain and Saudi Arabia, 1925-1939. The Imperial Oasis*, Oxon, New York: Frank Cass, 2005, σελ. 114-120

<sup>596</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud*, London and Sydney: Pan Books, 1981, σελ. 94

τους Βρετανούς, αποτρέποντας τους αντικαθεστωτικούς να δομήσουν μία νέα βάση ισχύος στα γειτονικά εδάφη,<sup>597</sup> σε μία κίνηση καθοριστικής σημασίας. Η τελική επικράτηση του Αμπντούλ Αζίζ βοήθησε να ταχθεί μαζί του το θρησκευτικό κατεστημένο στη διαμάχη του με τους φονταμενταλιστές μαχητές, οι εξτρεμιστικές πράξεις βίας των οποίων, προκαλούσαν, ούτως ή άλλως, αμηχανία στη θρησκευτική ιεραρχία.<sup>598</sup>

Ταυτόχρονα, ξεκινώντας από τα μέσα της δεκαετίας του 1910<sup>599</sup> και συνεχίζοντας στις αρχές της δεκαετίας του 1920, η παρουσία μίας μεγάλης εξωτερικής δύναμης και συγκεκριμένα η συμμαχική σχέση των Σαούντ με τη Βρετανική Αυτοκρατορία, επηρέασε το εξωτερικό περιβάλλον του βασιλείου. Με αντάλλαγμα την παροχή οικονομικών επιχορηγήσεων και τη συγκράτηση των ισχυρότερων γειτόνων της από τους Βρετανούς, ο Οίκος των Σαούντ είχε συμφωνήσει με τη Βρετανική Αυτοκρατορία να μην επιτίθεται στους αδύναμους άρχοντες της περιοχής, παρά τη δυνατότητα του να προκαλεί σοβαρά προβλήματα στα σχετικά αδύναμα εμιράτα.<sup>600</sup> Φθάνοντας στη δεκαετία του 1930, η Σαουδική Αραβία μπορούσε να μειώνει τους κινδύνους στον περίγυρο της, επαφιόμενη στην επιρροή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, καθώς οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής των ισχυρότερων δυνάμεων της περιφέρειας της, της Ιορδανίας και του Ιράκ, επηρεαζόταν άμεσα από την Μεγάλη Βρετανία. Κατά συνέπεια, η παρουσία εξωτερικών δυνάμεων στην περιοχή που ήταν φιλικές απέναντι της μείωσε τις στρατιωτικές απειλές από τον περίγυρο της Σαουδικής Αραβίας.<sup>601</sup>

Ανακεφαλαιώνοντας, η επιλογή της ένταξης στο διεθνές σύστημα και κατ' επέκταση, η νομιμοποίηση των περιφερειακών ρυθμίσεων, επέτρεψε στο καθεστώς των Σαούντ να θέσει διαφορετικές προτεραιότητες. Η παρουσία ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων στην περιφέρεια της Σαουδικής Αραβίας είχε σοβαρές συνέπειες στη συγκρότηση του σαουδαραβικού κράτους. Η ανάπτυξη σταθερών διπλωματικών δεσμών με τη Μεγάλη Βρετανία και η συνεπακόλουθη μείωση των εξωτερικών

---

<sup>597</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 140

<sup>598</sup> Kechichian, Joseph A., "The Role of the Ulama in the Politics of an Islamic State: The Case of Saudi Arabia", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 18, No. 1, Feb., 1986, pp. 53-71, σελ. 56-57

<sup>599</sup> Goldberg, Jacob, «The Origins of British-Saudi Relations: The 1915 Anglo-Saudi Treaty Revisited», *The Historical Journal*, Vol. 28, No. 3, Sep., 1985, pp. 693-703

<sup>600</sup> Βλ. Toth, Anthony B., «Tribes and Tribulations: Bedouin Losses in the Saudi and Iraqi Struggles over Kuwait's Frontiers, 1921-1943», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 32, No. 2, Nov., 2005, pp. 145-167, σελ. 150

<sup>601</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 3

απειλών επέτρεψαν στους Σαούντ να επικεντρωθούν στη διατήρηση της εξουσίας στην επικράτεια της, επηρεάζοντας, καταρχάς, τη διαδικασία ανάπτυξης ενόπλων δυνάμεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάπτυξη ενόπλων δυνάμεων στη Σαουδική Αραβία επηρεάστηκε τόσο από τις ιδιαιτερότητες της αραβικής χερσονήσου, όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον. Δεδομένης της έλλειψης οικονομικών πόρων και του δύσβατου εδάφους, η αδυναμία των γειτονικών κρατών σε συνδυασμό με τη συμμαχία των Σαούντ με τη Βρετανική Αυτοκρατορία επέτρεψε στο σαουδαραβικό καθεστώς να αναπτύξει μία άναρχη δομή ενόπλων δυνάμεων, υπό τον έλεγχο του καθεστώτος, έχοντας μειωμένες ανάγκες άμυνας από εξωτερικές απειλές.<sup>602</sup>

Η σχέση μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και της Μεγάλης Βρετανίας υπήρξε κομβικής σημασίας για τη σύσταση ενός διεθνούς καθεστώτος εδαφικών συνόρων στον περίγυρο του βασιλείου. Η έννοια των σταθερών, διεθνώς αποδεκτών, συνόρων δεν υπήρχε στην αραβική χερσόνησο. Αντίθετα ο εδραιωμένος κανόνας ανάμεσα στις διάφορες τοπικές δυναστείες ήταν η δικαιοδοσία του κάθε ηγέτη στις φυλές ή στους βοσκοτοπούς, παρά στα εδάφη της περιοχής. Το νομαδικό στοιχείο του πληθυσμού ευνοούσε αυτή την πρακτική. Ξεκινώντας από το συνέδριο του Ουκάιρ το 1922, όμως, η Μεγάλη Βρετανία εισήγαγε επίσημα την πρακτική των διεθνώς αποδεκτών συνόρων στην αραβική χερσόνησο, ωθώντας τη Σαουδική Αραβία να αποδεχθεί την αρχή της εδαφικότητας στις σχέσεις της με τα γειτονικά κράτη, όπως το Ιράκ και τα εμιράτα του Κόλπου.<sup>603</sup>

Παράλληλα, ο Οίκος των Σαούντ προσπάθησε να αποφύγει τη δημιουργία ενός ισχυρού σώματος ενόπλων δυνάμεων. Παραδοσιακά, ο Οίκος των Σαούντ δεν είχε τακτικό στρατό που μπορούσε να αναπτυχθεί σε μόνιμη βάση αλλά αντίθετα στρατολογούσε από τις φυλές, όταν επρόκειτο να εκστρατεύσει εναντίον ενός ανταγωνιστή. Οι οικονομικές δυσχέρειες, η φυσική προστασία που προσέφερε το δύσβατο έδαφος και η φυλετική οργάνωση του κράτους συνέβαλλαν σε αυτή την εξέλιξη. Στις αρχές του εικοστού αιώνα, η ύπαρξη των καταυλισμών φονταμενταλιστών και η τοποθέτηση τους σε στρατηγικά σημεία της χερσονήσου διευκόλυνε την απουσία τακτικών στρατευμάτων. Όταν ο Οίκος των Σαούντ ολοκλήρωσε την εκδίωξη της Χασεμιτικής Δυναστείας και την κατάληψη της

---

<sup>602</sup> Pollack, Kenneth, «The Influence of Arab Culture on Arab Military Effectiveness», Phd Thesis, Yale University, 1988, σελ. 519-520

<sup>603</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud...* ο.π. σελ. 79

περιοχής της Χιτζάζ το 1925, η δυσθυμία των Σαούντ απέναντι σε ένα ισχυρό σώμα ενόπλων δυνάμεων εκδηλώθηκε. Ο Αμπντούλ Αζίζ ιμπν Σαούντ διέλυσε το στράτευμα της Χιτζάζ, που είχε εκπαιδευτεί από Τούρκους και Βρετανούς αξιωματικούς και κατείχε σχετικά σύγχρονο εξοπλισμό, συμπεριλαμβανομένων μηχανοκίνητων μεταγωγικών μέσων και πυροβόλων. Παρόλο που το στράτευμα θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση δημιουργίας ενός τακτικού στρατού, ο Αμπντούλ Αζίζ δεν εκτιμούσε τις δυνατότητες των οπλιτών και, κυρίως, δεν εμπιστευόταν τη νομιμοφροσύνη τους. Κατά συνέπεια μόνο, περίπου, δύο με τρεις χιλιάδες οπλίτες διατηρηθήκαν ως μάχιμοι οπλίτες, που επιμεριστήκαν, όμως, σε μικρές ομάδες σε πόλεις της Χιτζάζ, όπου διεξήγαγαν συμπληρωματικά καθήκοντα αστυνόμευσης και σε συνοριακούς σταθμούς για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου.<sup>604</sup> Η προοπτική δημιουργίας ενός ισχυρού πόλου εντός της επικράτειας του σαουδαραβικού βασιλείου φαίνεται να ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στη λήψη της απόφασης.

Μετά την κατάληψη μεγάλων τμημάτων της αραβικής χερσονήσου, πάντως, ο Αμπντούλ Αζίζ προσπάθησε να δημιουργήσει μία υποτυπώδη ενιαία δομή ενόπλων δυνάμεων υπό τον έλεγχο του. Ενώ συνήθως ο Οίκος των Σαούντ στρατολογούσε από την περιοχή της Νέιντ, όπου παραδοσιακά βρισκόταν η βάση της δυναστείας, φαίνεται πως είχε δρομολογηθεί ένα σχέδιο στρατολόγησης πέντε χιλιάδων μαχητών από τη Χιτζάζ, εκ των οποίων δύο χιλιάδες στρατολογήθηκαν μέχρι το 1929, παρά το μεγάλο κόστος στρατολόγησης τους, σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό εάν προέρχονταν την περιοχή της Νέιντ.<sup>605</sup> Ωστόσο, μεγάλο μέρος του στρατεύματος διαλύθηκε ύστερα από την εκστρατεία στα εδάφη της Υεμένης το 1934 καθώς ο Οίκος των Σαούντ επέλεξε να διατηρήσει τα κεκτημένα εδάφη μόνο με μια φρουρά από μέλη των φυλών και να διαλύσει τα στρατεύματα που είχε συγκεντρώσει.

Κι αν μέχρι τότε ο καθοριστικός παράγοντας για τη υπανάπτυξη των τακτικών ενόπλων δυνάμεων ήταν η προστασία που παρείχε το δύσβατο έδαφος της περιοχής και οι οικονομικοί περιορισμοί, στη συγκεκριμένη περίπτωση η παρουσία της Μεγάλης Βρετανίας επηρέασε τις εξελίξεις. Η στάση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, ακολουθώντας ένα συναφές μοτίβο εξωτερικής πολιτικής που είχε ξεκινήσει το 1915, συνέβαλε στην αναστολή της κατακτητικής ορμής του Οίκου των Σαούντ στα μέσα του 1930. Αντίστοιχα με τις επιδιώξεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στην περίπτωση του Κουβέιτ, του Κατάρ και των άλλων εμιράτων του Κόλπου και τη

<sup>604</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia*, ... ο.π. σελ. 59-60

<sup>605</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia* ... ο.π. σελ. 108-9

βρετανική αντίσταση στην ενσωμάτωση τους στη Σαουδική Αραβία, η Μεγάλη Βρετανία, σύμφωνα με την άποψη του Αμπντούλ Αζίζ, διατηρούσε αρνητική στάση για την επέκταση της Σαουδικής Αραβίας στα εδάφη της Υεμένης το 1934.<sup>606</sup> Σε συνδυασμό με την αδυναμία των σαουδαραβικών στρατευμάτων να επιβληθούν στις φυλές της Υεμένης,<sup>607</sup> η παρουσία και επιρροή των Βρετανών συνέβαλε στην απόφαση των Σαούντ να μην συνεχίσουν την εδαφική επέκταση τους προς την Υεμένη και να διατηρήσουν τα κεκτημένα εδάφη τους με μια φρουρά από μέλη των φυλών, αντί να προβούν στην ανάπτυξη ενός μόνιμου σώματος στρατευμάτων. Η περαιτέρω ανάπτυξη ενόπλων δυνάμεων κατέστη μάλλον ανέφικτη καθώς δεν μπορούσε να συνδυαστεί με την επέκταση και τη λαφυραγώγηση κατακτηθέντων περιοχών, ώστε να υπάρχουν κίνητρα συμμετοχής των φυλών μέσω του διαμοιρασμού λαφύρων στους μαχητές.

Βάσει των ανωτέρω, το σαουδαραβικό καθεστώς δεν ανέπτυξε οργανωμένες ένοπλες δυνάμεις, όχι μόνο λόγω των γεωγραφικών συνθηκών, της φυλετικής οργάνωσης του κράτους και της έλλειψης οικονομικών πόρων, αλλά κι εν μέρει λόγω της έλλειψης μίας εξωτερικής στρατιωτικής απειλής που θα μπορούσε να απειλήσει την ύπαρξη του βασιλείου. Σε αυτό το πλαίσιο, η διαρκής παρουσία εξωπεριφερειακών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή επηρέασε την προσέγγιση της Σαουδικής Αραβίας στις διεθνείς σχέσεις. Μία συμφωνία αμοιβαίου περιορισμού της εδαφικής επέκτασης με τη Μεγάλη Βρετανία κατέστη επωφελής για τη Σαουδική Αραβία, καθώς η πλειοψηφία των γειτονικών εδαφών του βασιλείου απαρτιζόταν από εδάφη με ηγεσίες υπό βρετανικό έλεγχο. Μέσω της συνεννόησης με τους Βρετανούς, οι Σαούντ εξισορρόπησαν τον μεγάλο αντίπαλο τους, τον Οίκο των Χάσεμιτών, μέλη του οποίου βρίσκονταν επικεφαλής τόσο στο Ιράκ όσο και την Ιορδανία στη δεκαετία του 1930.

Κατ' επέκταση, η Σαουδική Αραβία επέλεξε να μην στηρίζεται στη στρατιωτική ισχύ της για να επιβιώσει ως ανεξάρτητη οντότητα αλλά, αντιθέτως, ο βασικός άξονας της εξωτερικής πολιτικής της περιστρεφόταν γύρω από την αξιοποίηση των διαθέσιμων διπλωματικών μέσων.<sup>608</sup> Η σχέση της με τη Μεγάλη

---

<sup>606</sup> Leatherdale, Clive, *Britain and Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 154-157

<sup>607</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 248-9

<sup>608</sup> Goldberg, Jacob, "The Saudi. Military Build-up: Strategy and Risks," *Middle East Review*, Spring 1989, pp. 3-13

Βρετανία ήταν κομβική σε αυτό το πλαίσιο και συνδεόταν και με την οικονομική υποστήριξη που της παρείχε η Μεγάλη Βρετανία.

Ο προσπορισμός εσόδων από το εξωτερικό αποτέλεσε βασική προτεραιότητα του Οίκου των Σαούντ από τα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα. Τα πενιχρά διαθέσιμα οικονομικά μέσα του Αμπντούλ Αζίζ καθιστούσαν απαραίτητη την εύρεση πόρων από κάθε δυνατή πηγή. Επιπλέον, η φύση του κράτους, με τους εκατοντάδες φύλαρχους που έπρεπε να χρηματοδοτηθούν, ευνοούσε αυτή την πρακτική, για λόγους επιβίωσης του καθεστώτος του Αμπντούλ Αζίζ. Ακόμα και πριν τη σύσφιγξη των σχέσεων με τη Μεγάλη Βρετανία, ο Οίκος των Σαούντ λάμβανε περίπου δέκα χιλιάδες λίρες ετησίως από την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι το 1918.<sup>609</sup>

Ειδικά όμως μετά από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι πληρωμές από τη Μεγάλη Βρετανία αποτέλεσαν μία στερεή οικονομική βάση για τη διασφάλιση της επιρροής του καθεστώτος στις φυλές και στην, έστω άναρχη, ανάπτυξη ενόπλων δυνάμεων.<sup>610</sup> Ξεκινώντας από το 1915, ο Αμπντούλ Αζίζ ζήτησε κι έλαβε από τη Μεγάλη Βρετανία μηνιαίες πληρωμές ύψους πέντε χιλιάδων λιρών, μαζί με μία μικρή ποσότητα στρατιωτικού εξοπλισμού ώστε να αντιμετωπίσει την εχθρική δυναστεία των Ρασίντ που είχε ταχθεί με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.<sup>611</sup> Μέχρι το 1917, ο Αμπντούλ Αζίζ είχε εξασφαλίσει μία ετησία χορηγία πέντε χιλιάδων λιρών, έχοντας λάβει ένα εφάπαξ ποσό είκοσι χιλιάδων λιρών,<sup>612</sup> ενώ ανάλογα με τις βρετανικές επιδιώξεις μεταφέρονταν επιπλέον κονδύλια στο βασιλικό ταμείο.<sup>613</sup> Η επέκταση της εδαφικής επικράτειας υπό τη δικαιοδοσία των Σαούντ αύξησε και τις ανάγκες του Αμπντούλ Αζίζ, καθώς προστέθηκαν νέοι φύλαρχοι που το καθεστώς έπρεπε να συντηρεί με τις εισφορές του.<sup>614</sup> Τα κεφάλαια των βρετανικών υπηρεσιών για την αποτροπή της πειρατείας και τη διατήρηση της επιρροής τους στην περιοχή<sup>615</sup> ήταν μία κομβική πηγή εσόδων για τον Αμπντούλ

---

<sup>609</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 9. Για τις σχέσεις μεταξύ των Σαούντ και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλ. Goldberg, Jacob, «The 1914 Saudi-Ottoman Treaty - Myth or Reality?» *Journal of Contemporary History*, Vol. 19, No. 2, Apr., 1984, pp. 289-314

<sup>610</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. Σελ. 55

<sup>611</sup> McHale, T. R., «A Prospect of Saudi Arabia», *International Affairs*, Vol. 56, No. 4, Autumn, 1980, pp. 622-647, σελ. 627

<sup>612</sup> Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 14

<sup>613</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. Σελ. 74 Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 26-27, 56

<sup>614</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 171

<sup>615</sup> Οι Βρετανοί ανησυχούσαν μήπως ο Αμπντούλ Αζίζ λάμβανε βοήθεια από την Ιταλία, βλ. Sluglett, Peter & Farouk-Sluglett, Marion, «The Precarious Monarchy: Britain, Abd Al-Aziz Ibn Saud and the

Αζίζ. Την περίοδο του Συνεδρίου του Ουκάιρ το 1922, ο Αμπντούλ Αζίζ ήδη εξαρτιόταν από την ποσότητα χρυσού που λάμβανε ετησίως από τη βρετανική κυβέρνηση σε αντάλλαγμα για τη συνεργασία του.<sup>616</sup> Ταυτόχρονα, ο Αμπντούλ Αζίζ, αποκόμιζε σημαντικά ποσά από τη Μεγάλη Βρετανία, αναβάλλοντας την εδαφική επέκταση του βασιλείου. Η Βρετανική Αυτοκρατορία είχε καταβάλει εξήντα χιλιάδες λίρες στον Οίκο των Σαούντ για να αποτρέψει επιθέσεις εναντίον της Χετζάζ.<sup>617</sup> Αν κι ούτε οι διοικητικές υπηρεσίες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας μπορούσαν να διαπιστώσουν το ποσό που συνολικά λάμβανε ο Αμπντούλ Αζίζ, καθώς προέρχονταν από πολλά διαφορετικά τμήματα της, ένα ποσό της τάξης των εξήντα χιλιάδων λιρών τουλάχιστον ετησίως,<sup>618</sup> όπως υπολογιζόταν, ήταν εξαιρετικά σημαντικό για το βασίλειο,<sup>619</sup> καθώς τα ετήσια έσοδα του Οίκου των Σαούντ δεν φαίνεται να υπερέβαιναν, κατά προσέγγιση, τις πεντακόσιες χιλιάδες λίρες. Κατ' επέκταση, αν και δεν υπάρχουν ακριβή οικονομικά στοιχεία για αυτή την περίοδο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η σχέση του Οίκου των Σαούντ με τη Βρετανική Αυτοκρατορία απέφερε ένα σημαντικό ποσοστό των εσόδων του βασιλείου, πάνω από το 12%, πληρωτέο στο σταθερότερο νόμισμα της περιοχής με «αξιοζήλευτη» συνέπεια.

Κατά συνέπεια, σημαντικά χρηματικά κεφάλαια κατέληγαν στο βασιλικό ταμείο κι όχι προς τις άλλες κοινωνικοπολιτικές ομαδοποιήσεις. Επιπλέον, η κατάκτηση της Χιτζάζ από τον Οίκο των Σαούντ το 1925 έδωσε τη δυνατότητα εισπραξης δασμών από το λιμάνι της Τζέντα και διοδίων για το ετήσιο ιερό προσκύνημα μουσουλμάνων στη Μέκκα και τη Μεδίνα. Ο κυβερνήτης της Μέκκα εισέπραττε τριάντα λίρες ανά προσκυνητή, ενώ μετά το 1930, όταν περίπου εκατό χιλιάδες μουσουλμάνοι έκαναν το ετήσιο ταξίδι προσκυνηματος, το βασίλειο εισέπραττε έσοδα τριών εκατομμυρίων λιρών.<sup>620</sup> Τα έσοδα από την προσέλευση πιστών μουσουλμάνων έγιναν η σημαντικότερη πηγή εσόδων του βασιλείου.<sup>621</sup> Παράλληλα, ένας βασικός τρόπος προσπορισμού εσόδων της Σαουδικής Αραβίας από το εξωτερικό αναδείχθηκε η εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων της

---

Establishment of the Kingdom of Hijaz, Najd and its Dependencies, 1925-1932» στο Niblock, Tim (επιμ.), *State, Society and Economy in Saudi Arabia*, New York: St. Martin's Press, 1982, σελ. 48

<sup>616</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ.171

<sup>617</sup> Leatherdale, Clive, *Britain and Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 53

<sup>618</sup> Young, Arthur N., *Saudi Arabia: The Making of a Financial Giant*, New York: New York University Press, 1983, σελ. 4

<sup>619</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 171, Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 61

<sup>620</sup> Field, Michael, *The Merchants*, London: John Murray, 1984, σελ. 19

<sup>621</sup> McHale, T. R., «A Prospect of Saudi Arabia»... ο.π.

αραβικής χερσονήσου. Η ανακάλυψη των δυνατοτήτων χρήσης του πετρελαίου από τα κράτη της Δύσης μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου εξασφάλισε σημαντικά χρηματικά κεφάλαια στον Οίκο των Σαούντ. Η εύρεση πλούσιων κοιτασμάτων στα γειτονικά εδάφη του Μπαχρέιν ώθησε πολλά επιχειρηματικά σχήματα, κυρίως από τις Ηνωμένες Πολιτείες, να ενδιαφερθούν για την εμπορική εκμετάλλευση των κοιτασμάτων στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας, διαβλέποντας τον κομβικό ρόλο που θα διαδραμάτιζε το πετρέλαιο τις επόμενες δεκαετίες.<sup>622</sup> Η ενίσχυση του κράτους σε σχέση με τις άλλες ομάδες επηρέασε τη μετέπειτα πορεία του κράτους καθώς το καθεστώς είχε τη δυνατότητα να καταναίμει τα χρηματικά κεφάλαια κατά το δοκούν.

Όταν η βιωσιμότητα του σαουδαραβικού βασιλείου τέθηκε πάλι εν αμφιβόλω στα τέλη της δεκαετίας του 1930, το εξωτερικό περιβάλλον του επηρέασε την πορεία του κράτους. Η δημιουργία μίας συγκεντρωτικής εξουσίας για τρίτη φορά από τη δυναστεία των Σαούντ ήταν πιθανό να μην διαρκούσε πολύ και να αποσυνθετόταν, ακολουθώντας την τύχη των δύο προηγούμενων προσπαθειών δημιουργίας κεντρικής διοίκησης. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των φυλών και των άλλων κοινωνικών ομαδοποιήσεων στην αραβική χερσόνησο συνεχίστηκε, ακόμα και μετά από την ανακήρυξη της Σαουδικής Αραβίας σε ανεξάρτητο βασίλειο. Σε αυτό το διάστημα, η κεντρική εξουσία του σαουδαραβικού καθεστώτος αντιμετώπιζε σημαντικά προβλήματα βιωσιμότητας λόγω των έντονων διαφωνιών και αψιμαχιών των φυλών, των κοινωνικών σχηματισμών της Χιτζάζ, του Οίκου των Σαούντ και των φονταμενταλιστών μαχητών. Ταυτόχρονα, οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι στη διάθεση του καθεστώτος δυσχέραιναν τις προοπτικές επιβίωσης του: στα τέλη της δεκαετίας του 1930, η Σαουδική Αραβία βρισκόταν στα πρόθυρα της οικονομικής κατάρρευσης. Οι οικονομικές δυσχέρειες των Σαούντ εντάθηκαν από τη διεξαγωγή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου καθώς τα έσοδα από το ετήσιο προσκύνημα και την εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων μειώθηκαν δραματικά. Έπειτα από επίμονες εκκλήσεις του Αμπντούλ Αζίζ, η Μεγάλη Βρετανία χορήγησε βοήθεια ενός

---

<sup>622</sup> Το 1933, ο Οίκος των Σαούντ έλαβε σημαντικά έσοδα για πρώτη φορά, ύψους τριάντα πέντε χιλιάδων λιρών, ώστε να αδειοδοτήσει την εξόρυξη πετρελαίου στην επικράτεια του βασιλείου. Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 238. Το 1938, τα έσοδα από την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων ανέρχονταν στα τριακόσια σαράντα χιλιάδες δολάρια ενώ την επόμενη χρονιά το βασίλειο έλαβε 1.2 εκ. δολάρια σε χρυσό, βλ. Young, Arthur N., *Saudi Arabia: The Making of a Financial Giant ...* ο.π. σελ. 5,9



εκατομμυρίου λιρών το 1940,<sup>623</sup> ενώ στο διάστημα από το 1941 μέχρι το 1943, η Μεγάλη Βρετανία μετέφερε πάνω από 37 εκατομμύρια δολάρια στα ταμεία της Σαουδικής Αραβίας.<sup>624</sup> Έπειτα, παρά την αδυναμία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας να συνεχίσει την παροχή οικονομικής βοήθειας στη Σαουδική Αραβία,<sup>625</sup> η κομβική θέση της Σαουδικής Αραβίας κι η πιθανότητα ευρύτερης εκμετάλλευσης των πετρελαϊκών κοιτασμάτων από τις αμερικανικές εταιρίες<sup>626</sup> ώθησε τις Ηνωμένες Πολιτείες να εγκρίνουν οικονομική βοήθεια ύψους 17.5 εκατομμυρίων δολαρίων από το 1943 έως το 1946.<sup>627</sup> Το σαουδαραβικό καθεστώς εξακολούθησε να εξαρτάται κατά πολύ από το εξωτερικό, εκμεταλλεζόμενο τις ευκαιρίες που του δινόταν.

Ανακεφαλαιώνοντας, το διεθνές σύστημα επηρέασε τη διαμόρφωση του σαουδαραβικού βασιλείου, ωθώντας το καθεστώς να στρέφεται προς τη διπλωματική προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις του, παρά στη στρατιωτική αποτροπή δυνητικών κινδύνων. Παράλληλα, οι επιλογές εξωτερικής πολιτικής της Σαουδικής Αραβίας επηρεάζονταν σημαντικά κι από ένα δεύτερο παράγοντα, την αναγκαιότητα του Οίκου των Σαούντ να εξασφαλίζει την ανοχή των πληθυσμών στην επικράτεια του και να αποτρέπει πιθανές εξεγέρσεις.

#### 4.2.2 Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Έπειτα από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου, ανάλογα διλήμματα, όπως την προηγούμενη περίοδο, τέθηκαν στη Σαουδική Αραβία, για τη συμμετοχή της στο διεθνές σύστημα, καθώς έντονες συστημικές πιέσεις συνέχιζαν να ασκούνται στην περιοχή. Η Μέση Ανατολή ήταν πολύ σημαντική για τις μεγάλες δυνάμεις λόγω κυρίως των μεγάλων αποθεμάτων ορυκτού πλούτου. Επιπλέον, ο ιδεολογικός ανταγωνισμός του Ψυχρού Πολέμου, σήμαινε πως οι Δυτικές δυνάμεις ήθελαν να αποτρέψουν την επέκταση των κομμουνιστικών ιδεών στη Μέση Ανατολή, ενώ το ανατολικό μπλοκ, από τη μεριά του, επιθυμούσε να αναπτυχθούν κομμουνιστικά κινήματα στην περιοχή αλλά και ταυτόχρονα να εξασφαλίσει την πρόσβαση σε

<sup>623</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud* ... ο.π. σελ. 126

<sup>624</sup> Young, Arthur N., *Saudi Arabia*... ο.π. σελ. 13, Field, Michael, *The Merchants* ... ο.π. σελ. 205

<sup>625</sup> Μέχρι το 1943 οι Βρετανοί είχαν δανείσει πάνω από 50 εκ. δολάρια στη Σαουδική Αραβία, McHale, T. R., «A Prospect of Saudi Arabia», ... ο.π. σελ. 628-9

<sup>626</sup> Anderson, Irvine, *Aramco, the United States, and Saudi Arabia. A Study of the Dynamics of Foreign Oil Policy, 1933-1950*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1981

<sup>627</sup> Stork, Joe, «Saudi Arabia and the US», *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 24-30,

λιμάνια και άλλες στρατηγικές τοποθεσίες στην περιοχή. Η διαρκής παρουσία εξωτερικών δυνάμεων συνεχίστηκε στη Μέση Ανατολή.

Η συνέργεια με τις μεγάλες δυνάμεις για τη διαίωνιση του διεθνούς συστήματος ήταν ένα βασικό συστατικό της στρατηγικής του Αμπντούλ Αζίζ, ακόμα και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Σαουδική Αραβία συνέχισε να προσεγγίζει τις δύο από τις ισχυρότερες εξωτερικές δυνάμεις στη Μέση Ανατολή, τη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, ώστε να αξιοποιήσει την παρουσία τους στην περιοχή. Έχοντας εξασφαλίσει μία πρόταση συνεργασίας από τη Μεγάλη Βρετανία, την οποία όμως πλέον δεν εμπιστεύονταν λόγω των συνεχών διαφωνιών τους, οι Σαούντ στράφηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες προσφέροντας τη χρήση στρατηγικών τοποθεσιών στην αραβική χερσόνησο<sup>628</sup> με αντάλλαγμα την προστασία του βασιλείου από εξωτερικές επιθέσεις. Η τελική έκβαση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησε τελικά στη σύναψη της συμμαχίας μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σαουδικής Αραβίας το 1945, με τη μεταφορά των πετρελαϊκών κοιτασμάτων από τα εδάφη της Μέσης Ανατολής να είναι το υπόβαθρο της σχέσης τους.<sup>629</sup> Τα έσοδα από την εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων μέσω της εταιρίας Αράμκο, επικεφαλής της οποίας βρίσκονταν επιχειρηματίες από τις Ηνωμένες Πολιτείες, ανήλθαν από 10 εκ. δολάρια το 1946 σε 50 εκ. δολάρια το 1950.<sup>630</sup>

Η συμμαχία με τις ΗΠΑ, μία παγκόσμια υπερδύναμη, βοήθησε τη Σαουδική Αραβία να μειώσει τους κινδύνους από το εξωτερικό περιβάλλον της. Χαρακτηριστικό είναι πως ο ίδιος ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Χάρυ Τρούμαν έστειλε μία επιστολή υποστήριξης της «εδαφικής και πολιτικής ακεραιότητας της Σαουδικής Αραβίας», ενώ ο Λευκός Οίκος ανταποκρίθηκε σε βασικά αιτήματα του βασιλείου στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.<sup>631</sup> Σε μία συνέχεια της σχέσης με τη Μεγάλη Βρετανία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η συμμαχία με

---

<sup>628</sup> Από το 1946 το Νταχράν αποτελεί βασικό κομμάτι της αμερικανικής στρατηγικής στην περιοχή, όντας αρχικά η πρώτη ανεξάρτητη αεροπορική βάση από τους Βρετανούς βλ. Quandt, William, *Saudi Arabia in the 1980s, Foreign Policy, Security, and Oil*, Washington: The Brookings Institution, 1981, σελ. 11, Galvani, John & Johnson, Peter- Paine, Chris- Stork, Joe Theberge, Rene-Vallongo, Fred, «Saudi Arabia: Bullish on America», MERIP Reports, No. 26, Mar., 1974, pp. 3-22

<sup>629</sup> Stevens, George P. Jr., «Saudi Arabia's Petroleum Resources», *Economic Geography*, Vol. 25, No. 3, Jul., 1949, pp. 216-225, σελ. 219

<sup>630</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 151

<sup>631</sup> Eilts, Hermann Frederick, «Saudi Arabia's Foreign Policy» στο Brown, Carl, *Diplomacy in the Middle East ...* ο.π. σελ. 236

τις ΗΠΑ έθεσε τις βάσεις προστασίας του Οίκου των Σαούντ από τις εξωτερικές επιθέσεις.

Παράλληλα, όμως, η γεωπολιτική δυναμική της περιφέρειας ήταν συμβατή με τη στρατηγική της διπλωματικής προσέγγισης των Σαούντ. Ύστερα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η έλλειψη κάποιου ισχυρού ανταγωνιστή που ήταν εχθρικός απέναντι στον Οίκο των Σαούντ επέτρεπε στη Σαουδική Αραβία να επιβιώνει στο περιφερειακό σύστημα της. Η αποτυχία των Αράβων ηγετών να αποτρέψουν τη δημιουργία του ισραηλινού κράτους αποδυνάμωσε τα περισσότερα αραβικά καθεστώτα, ενώ η προσάρτηση εδαφών της ιστορικής Παλαιστίνης από την Ιορδανία συσπείρωσε όλα τα κράτη εναντίον του χασεμιτικού βασιλείου. Έπειτα από αυτές τις εξελίξεις, η Σαουδική Αραβία μπορούσε να ελέγξει την ανάπτυξη των σωμάτων ενόπλων δυνάμεων στο εσωτερικό της, δίχως να ανησυχεί για μία εξωτερική εισβολή.

Οπότε, βάσει των ανωτέρω, οι αρχικές επιρροές που είχαν σχηματίσει την ανταπόκριση της Σαουδικής Αραβίας στις πιέσεις του διεθνούς συστήματος στις αρχές του εικοστού αιώνα, ενισχύθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ασφάλειας από τις αμερικάνικες αποστολές στη Σαουδική Αραβία το 1952 και το 1957, μία εξωτερική εισβολή της Σαουδικής Αραβίας θα αποτρέπονταν από τη γεωγραφία, την εγγύηση ασφάλειας από τις ΗΠΑ και τις διπλωματικές κινήσεις των Σαούντ.<sup>632</sup> Καθώς η μορφολογία του εδάφους εξακολουθούσε να λειτουργεί ως ένα φυσικό προστατευτικό τείχος και το κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών ανερχόταν, η άποψη πως η ανάπτυξη τακτικών ενόπλων δυνάμεων θα μπορούσε να αναβληθεί ενισχύθηκε εντός των Σαούντ. Η διπλωματική προσέγγιση υπερίσχυσε της ανάπτυξης στρατιωτικών δυνατοτήτων.

Ύστερα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο σχηματισμός ενόπλων δυνάμεων της Σαουδικής Αραβίας επηρεάστηκε από την αναγκαιότητα του Οίκου των Σαούντ να παραμείνουν στην εξουσία: οι συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος της Σαουδικής Αραβίας επέτρεπαν μία τέτοια εξέλιξη. Το κύρος και η αποτρεπτική ικανότητα των ενόπλων δυνάμεων του Οίκου των Σαούντ ήταν ελάχιστα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Σαουδική Αραβία συμμετείχε στις πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ Παλαιστινίων και Ισραηλινών το 1948 με μόνο δύο λόχους, τα μέλη των οποίων είχαν στρατολογηθεί αποκλειστικά από φυλές της Νείντ, καθώς το καθεστώς

---

<sup>632</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π., σελ. 197

αμφέβαλλε για τη νομιμοφροσύνη πληθυσμών των υπόλοιπων περιοχών. Η ελάχιστη συμμετοχή της Σαουδικής Αραβίας στα γεγονότα του 1948, ένα σημείο καμπής της σύγχρονης αραβικής ιστορίας, είναι ενδεικτική των ελαχίστων δυνατοτήτων του στρατεύματος των Σαούντ.

Ο μειωμένος κίνδυνος από τις εξωτερικές απειλές επέτρεψε την ανάπτυξη πολλών σωμάτων ενόπλων δυνάμεων, τα οποία ελέγχονταν από διαφορετικά μέλη του καθεστώτος. Οι ένοπλες δυνάμεις δεν ήταν ένας τρόπος για να προστατευθεί η Σαουδική Αραβία από εξωτερικές απειλές, όπως φαίνεται από τη διάρθρωσή τους. Οι τακτικές ένοπλες δυνάμεις ήταν ένα μόνο από τα ένοπλα σώματα που είχαν οργανωθεί από την κεντρική διοίκηση της Σαουδικής Αραβίας: ύστερα από τον θάνατο του Αμπντούλ Αζίζ το 1953, Αμερικάνοι αξιωματούχοι υπολόγιζαν τον αριθμό των τακτικών στρατευμάτων μεταξύ 7.500 και 10.000.<sup>633</sup> Όμως, το καθεστώς διατηρούσε κι άλλους αυτόνομους στρατιωτικούς θεσμούς, όπως το Λευκό Στράτευμα (ή Εθνική Φρουρά) και σε μικρότερο βαθμό, τη Βασιλική Φρουρά, την Ακτοφυλακή και τη Συνοριοφυλακή. Τα ένοπλα σώματα δεν ελέγχονται από το Υπουργείο Άμυνας, όπως συνέβαινε στην περίπτωση του επίσημου στρατεύματος.<sup>634</sup> Η αληθινή αποτρεπτική δύναμη των Σαούντ ήταν πολύ μικρότερη, πάντως, και αποτελούνταν από έναν πυρήνα περίπου χιλίων οπλιτών που υποστηριζόταν από ένα σύστημα στρατολόγησης από φυλές στα περίχωρα του Ριάντ και της Νέιντ.<sup>635</sup> Η βασική λειτουργία του Λευκού Στρατεύματος, όπως αποκαλούνταν η φρουρά, ήταν η προστασία του Οίκου των Σαούντ εναντίων των εσωτερικών εχθρών του και εναντίον των άλλων ενόπλων δυνάμεων της Σαουδικής Αραβίας. Το Λευκό Στράτευμα χρησιμοποιούνταν επίσης για τη φύλαξη ευαίσθητων στρατιωτικών τοποθεσιών σε στιγμές αναταραχών, όπως για παράδειγμα η διασφάλιση της ροής πετρελαίου προς το εξωτερικό. Οι τακτικές ένοπλες δυνάμεις παρέμεναν χωρισμένες από το Λευκό Στράτευμα κι από τις υπόλοιπες ένοπλες δυνάμεις του Υπουργείου Εσωτερικών, που έλεγχε μεταξύ άλλων τις δυνάμεις Δημόσιας Ασφάλειας και Συνόρων. Λόγω της άναρχης δομής τους, οι δυνατότητες των ενόπλων δυνάμεων της Σαουδικής Αραβίας μπορούσαν μόνο να αποτρέψουν φυλετικές εξεγέρσεις ή να συμμετάσχουν σε πολιτικά επικερδείς στρατιωτικές αποστολές, όπως συνέβη στην Ιορδανία το 1957

---

<sup>633</sup> Ο.π. σελ. 68

<sup>634</sup> Korany, Baghat, «Defending the Faith ... ο.π. σελ. 332

<sup>635</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ... ο.π. σελ. 60*

και στο Κουβέιτ μετά το 1961.<sup>636</sup> Οι αποτρεπτικές δυνατότητες της Σαουδικής Αραβίας ήταν ελάχιστες.

Η υπανάπτυξη των οργανωμένων ενόπλων δυνάμεων είχε ευρύτερες συνέπειες για τη Σαουδική Αραβία. Μέσω στρατιωτικών πραξικοπημάτων, ομάδες και οργανώσεις στον αραβικό κόσμο, που συχνά είχαν καταπιεστεί από τα καθεστώτα, μπορούσαν να αποκτήσουν επιρροή και πρόσβαση στη νομή της εξουσίας.<sup>637</sup> Η ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων στον αραβικό κόσμο, λόγω κυρίως της διαμάχης με δυνάμεις εκτός του αραβικού κόσμου όπως το Ισραήλ και το Ιράν, οδήγησε στην αύξηση της επιρροής νέων ομάδων, που πέτυχαν να ανατρέψουν τα καθεστώτα σε άλλα μεγάλα αραβικά κράτη, όπως η Αίγυπτος, η Συρία και το Ιράκ.<sup>638</sup> Ωστόσο, αυτή η διαδικασία δεν ακολουθήθηκε στη Σαουδική Αραβία.

Αντίθετα, στη Σαουδική Αραβία τα σώματα ένοπλων δυνάμεων παρέμειναν προσανατολισμένα στη φύλαξη του καθεστώτος και δεν κατάφεραν να αναδειχθούν σε αυτόνομο παράγοντα της πολιτικής πραγματικότητας. Το εξωτερικό περιβάλλον της Σαουδικής Αραβίας δεν δημιούργησε την ανάγκη φύλαξης των εξωτερικών συνόρων και, κατ' επέκταση, συνέβαλε στην αποτροπή δημιουργίας αποτελεσματικών δομών ενόπλων δυνάμεων με τον διαχωρισμό των ενόπλων σωμάτων μεταξύ τακτικών στρατιωτικών δυνάμεων και δυνάμεων περιφρούρησης. Η υπανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων οδήγησε στη διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας του Οίκου των Σαούντ στη λήψη αποφάσεων.

Η έλλειψη ικανών ανώτερων στελεχών από την αραβική χερσόνησο συνέβαλλε στην αδυναμία δημιουργίας ενιαίας δομής των ενόπλων δυνάμεων στη Σαουδική Αραβία. Για να αντιμετωπίσει αυτή τη δυσκολία, ύστερα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και να αποτρέψει τη δημιουργία ενός άλλου ισχυρού πόλου στο εσωτερικό του βασιλείου, ο Οίκος των Σαούντ στράφηκε στο εξωτερικό. Ήδη από τον Δεκέμβριο του 1948, ο ιμπν Σαούντ υποδέχθηκε Αμερικανούς απεσταλμένους στην Τζέντα για να εκφράσουν την άποψη τους για την κατάσταση και αιτήθηκε στρατιωτικής βοήθειας από τις Ηνωμένες Πολιτείες.<sup>639</sup> Στο πλαίσιο συνέχισης των

---

<sup>636</sup> Ο.π. σελ. 106

<sup>637</sup> Για την πολιτικής επιρροή του στρατού στη Μέση Ανατολή βλ. Be'eri, Eliezer, *Army Officers ...* ο.π. Kamrava, Mehran, «Professionalization and Civil-Military Relations ... ο.π.

<sup>638</sup> Για τη φύση των καθεστώτων, βλ. Kedourie, Elie, *Politics in the Middle East*, New York: Oxford, 1992

<sup>639</sup> Ωστόσο, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν προχώρησαν άμεσα σε αποστολή εξοπλισμού, σύμφωνα με τις επιθυμίες του Αμπντούλ Αζίζ. Τέσσερις μήνες αργότερα ο Αμπντούλ Αζίζ πρότεινε μία νέα συμφωνία

επαφών με τις Ηνωμένων Πολιτειών για την εμβάθυνση της συνεργασίας τους, ο Οίκος των Σαούντ ζήτησε από τις ΗΠΑ το 1953 να στείλουν μία αποστολή για τη στρατιωτική εκπαίδευση Σαουδαράβων όλων των σωμάτων. Ταυτόχρονα, όμως ο Οίκος των Σαούντ προσέγγισε την Αίγυπτο για την εκπαίδευση αξιωματικών στις στρατιωτικές σχολές της Αιγύπτου. Η ανάγκη, όμως, αυτού του τύπου των σχέσεων με την Αίγυπτο κατά τη δεκαετία του 1950, δεδομένων των αμφιβολιών των αραβικών καθεστώτων απέναντι στη Δύση, ενίσχυσε τις υφιστάμενες τάσεις στο εσωτερικό της Σαουδικής Αραβίας και συνέβαλε στην επιλογή της παράλληλης ανάπτυξης των τακτικών ένοπλων δυνάμεων με την Εθνική Φρουρά, η οποία αποτελούταν κατά βάση από μέλη φυλών. Καθώς η Αίγυπτος, η πολυπληθέστερη χώρα του αραβικού κόσμου βρισκόταν σε μία συνεχή κατάσταση αναστάτωσης με την εμφάνιση του ανατρεπτικού κινήματος των Ελεύθερων Αξιωματικών, ένα στράτευμα απαρτιζόμενο από φυλές θα ήταν πιο δύσκολο να υπονομευτεί, σε σχέση με κατοίκους πόλεων της Σαουδικής Αραβίας οι οποίοι ήταν περισσότερο πιθανό να επηρεαστούν από τον ριζοσπαστισμό του κυρίαρχου παναραβικού ρεύματος της εποχής.<sup>640</sup> Η αυξημένη κατανομή κονδυλίων προς το Λευκό Στράτευμα σε αυτή την περίοδο απεικονίζουν την προσπάθεια του βασιλιά Σαούντ, διαδόχου του Αμπντούλ Αζίζ, να αναπτύξει ένοπλα σώματα με βάση τους σχηματισμούς φυλών που είχαν στρατολογηθεί, ύστερα από την απογοήτευση του για τη νομιμοφροσύνη ενός τακτικού στρατεύματος.

Η υπανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων της Σαουδικής Αραβίας συνδεόταν άμεσα με τις πιθανότητες ανατροπής του καθεστώτος των Σαούντ. Ο θάνατος του ιδρυτή του κράτους, Αμπντούλ Αζίζ το 1953 θεωρήθηκε ως η αρχή του τέλους του καθεστώτος. Μπροστά σε αυτό τον κίνδυνο, ισχυρές ένοπλες δυνάμεις του Οίκου των Σαούντ μεταφέρθηκαν από την επαρχία της Νέιντ στη Χιτζάζ, για να αποτρέψουν το ενδεχόμενο απόσχισης της.<sup>641</sup> Ακόμα κι η ομαλή διαδοχή του 1953, όμως, δεν μείωσε τους κινδύνους για το καθεστώς. Πρωτοφανή γεγονότα έλαβαν χώρα στο βασίλειο τα επόμενα χρόνια, όπως μία ανταρσία στη στρατιωτική βάση του Τάεφ,<sup>642</sup> η κυκλοφορία έντυπων με κομμουνιστικό υπόβαθρο στην Ανατολική Επαρχία και εμφάνιση συνθημάτων εναντίον της μοναρχίας στους τοίχους του Ριαντ μεταξύ

---

συμμαχίας μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, συνοδευόμενη με ένα αίτημα για παροχή οπλισμού.

<sup>640</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 313

<sup>641</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 173

<sup>642</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 312

άλλων. Οι εκδηλώσεις δυσαρέσκειας από τις φυλές<sup>643</sup> σε συνδυασμό με την αυξημένη μετανάστευση Αιγύπτιων, Σύρων και Παλαιστίνιων τεχνιτών, εργατών και δασκάλων στα αστικά κέντρα του βασιλείου και τη συνεπαγόμενη διασπορά των ιδεών για την ύπαρξη ενός ενιαίου αραβικού λαού οδήγησαν στην εγρήγορση του καθεστώτος απέναντι σε αντικαθεστωτικές ενέργειες. Η γοητεία του παναραβισμού στον Τύπο της Σαουδικής Αραβίας, που κυριαρχούταν από άρχουσες τάξεις της Χιτζάζ και της αιγυπτιακής διασποράς,<sup>644</sup> μεγέθυνε την επιρροή του παναραβισμού στην αραβική χερσόνησο και, ταυτόχρονα, αύξησε την αποφασιστικότητα του σαουδαραβικού καθεστώτος για κατασταλτικές ενέργειες εναντίον αντιφρονούντων.<sup>645</sup>

Ανακεφαλαιώνοντας, από το 1945 μέχρι το 1958, το εξωτερικό στρατηγικό περιβάλλον της Σαουδικής Αραβίας επέτρεπε την υπανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων λόγω της έλλειψης ισχυρών κρατών στην περιοχή. Η Σαουδική Αραβία επέλεξε να στηρίζεται στα διπλωματικά μέσα για την επιβίωση της και όχι στη στρατιωτική αποτροπή.

Ωστόσο, ύστερα από το 1958, η επίδραση της διαρκούς παρουσίας ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων στην περιοχή, έγινε περισσότερο εμφανής. Η προσέγγιση της Σαουδικής Αραβίας δεν άλλαξε, ακόμα κι αν μετεβλήθησαν τα ερεθίσματα που λάμβανε το σαουδαραβικό βασίλειο από το εξωτερικό περιβάλλον του. Το 1958 η συγκρότηση της Ενωμένης Αραβικής Δημοκρατίας από την Αίγυπτο και τη Συρία και η συνομοσπονδοποίηση των δύο χασεμιτικών βασιλείων, του Ιράκ και της Ιορδανίας, θεωρητικά πίεζαν τη Σαουδική Αραβία να αυξήσει την αποτρεπτική δυνατότητα της. Όμως οι Σαούντ επέλεξαν να καθυστερήσουν την ανάπτυξη ενόπλων δυνάμεων, ακόμα όταν οι εξωτερικές απειλές ωθούσαν το σαουδαραβικό καθεστώς προς τον σχηματισμό μίας αποτελεσματικότερης δομής ενόπλων δυνάμεων.

Η κακή οικονομική κατάσταση δεν ήταν η μοναδική αιτία για αυτή την εξέλιξη. Στις αρχές του 1958, η Σαουδική Αραβία είχε βέβαια ένα μεγάλο χρέος, που ανερχόταν περίπου στα 480 εκατομμύρια δολάρια, ενώ το εσωτερικό νόμισμα

---

<sup>643</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 80-1

<sup>644</sup> Abir, Mordechai, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 40

<sup>645</sup> Όπως η σύλληψη Παλαιστίνιων και Σαουδάραβων το 1957, Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 183,195

υποτιμούταν και ο πληθωρισμός κάλπαιζε.<sup>646</sup> Ωστόσο, τα κονδύλια για την Εθνική Φρουρά παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα και διατηρήθηκαν ξεχωριστά από την κατανομή του προϋπολογισμού στον στρατό λόγω της ανασφάλειας του καθεστώτος.<sup>647</sup> Ενδεικτικά, το 1962 με την εισβολή της Αιγύπτου στην Υεμένη, οι Σαούντ βρέθηκαν μπροστά σε μία άμεση απειλή για την επιβίωση του καθεστώτος. Οι αιγυπτιακές δυνάμεις θα μπορούσαν πλέον να προελάσουν από την Υεμένη προς τις πόλεις της Νείντ. Αν και αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο μίας στρατιωτικής εισβολής, το βασικότερο μέλημα για τη Σαουδική Αραβία ήταν η ύπαρξη ενός πόλου έλξης για τους αντιφρονούντες του καθεστώτος. Η παρουσία του αιγυπτιακού στρατού στην Υεμένη, με τον ριζοσπαστισμό που τον συνόδευε, εγκυμονούσε διαρκείς κινδύνους για την ανατροπή του σαουδαραβικού καθεστώτος. Η αντίδραση των Σαούντ ήταν ο κατευνασμός του Νάσσερ,<sup>648</sup> με τη διακοπή της στρατιωτικής συνεργασίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες για την ανάπτυξη ενόπλων δυνάμεων.

Η οριστική διάρρηξη των σχέσεων με την Αίγυπτο δεν μετέβαλε την προσέγγιση των Σαούντ. Ακολουθώντας αυτό το μοντέλο, στα χρόνια της διαμάχης της Υεμένης από το 1962 έως το 1967, τα κονδύλια που κατευθύνονταν στο στρατό της Σαουδικής Αραβίας παρέμεναν στα ίδια επίπεδα, παρά την αύξηση των εσόδων του κράτους, λόγω της δυσπιστίας του καθεστώτος για τη νομιμοφροσύνη των μελών ενός τακτικού στρατού. Η περαιτέρω μείωση των κονδυλίων για τις τακτικές ένοπλες δυνάμεις ήταν μία σαφής ένδειξη της αναστολής από τον Φεϊσάλ της ανάπτυξης του τακτικού στρατού ως αποτρεπτικό εξωτερικής επίθεσης και την αυξανόμενη εξάρτηση στα όργανα εσωτερικής ασφάλειας ως μέρος της στρατηγικής αντιμετώπισης της απειλής της Αιγύπτου. Η έλλειψη πίστης των τακτικών ενόπλων δυνάμεων προς το καθεστώς και η πιθανότητα εσωτερικής αναταραχής, λόγω της αντιδικίας εντός του καθεστώτος μεταξύ των αδελφών Σαούντ και Φεϊσάλ, πάγωσε περαιτέρω την ανάπτυξη οργανωμένων ενόπλων δυνάμεων. Αντίθετα, οι Σαούντ επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση των εσωτερικών απειλών. Η μεγάλη αύξηση στην κατανομή κονδυλίων στην Εθνική Φρουρά κατά τη διάρκεια της διαμάχης της

---

<sup>646</sup> Αν και τα έσοδα από το πετρέλαιο έφθιναν, οι δαπάνες της ευρύτερης βασιλικής οικογένειας και οι παροχές στους φυλάρχους αυξάνονταν. Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 199

<sup>647</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 204

<sup>648</sup> Korany, 1989, Σελ. 104, Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 68. Ύστερα από την ριζοσπαστικοποίηση των αραβικών κρατών στις αρχές της δεκαετίας του 1950 και τη συγκρουσιακή σχέση με την Αίγυπτο λίγο αργότερα, το καθεστώς των Σαούντ έπρεπε πλέον να αναθέσει τη δημιουργία και την εκπαίδευση στρατιωτικών σωμάτων κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες.



Υεμένης απεικονίζει την προτίμηση του καθεστώτος να βασίζεται στις δυνάμεις των φυλών, δηλαδή ουσιαστικά στο Λευκό Στράτευμα, για την αντιμετώπιση των κινδύνων της διαμάχης της Υεμένης.<sup>649</sup>

Στην καθυστέρηση ανάπτυξης αποτελεσματικής δομής ενόπλων δυνάμεων συνέβαλε η ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματος οργανωμένου επί της αρχής ύπαρξης κρατών με σταθερά σύνορα, βάσει της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων και ειδικότερα των ΗΠΑ. Οι Ηνωμένες Πολιτείες σε συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία επέβαλαν την αρχή της εξωτερικής κυριαρχίας στην περιοχή και την εφάρμοσαν στην πράξη με τη στήριξη των συμμάχων τους, Ιορδανία και Λιβάνου, το 1958, όταν τα δύο καθεστώτα απειλήθηκαν με εσωτερική κατάρρευση λόγω της πτώσης του χασεμιτικού καθεστώτος στο Ιράκ και, κυρίως, τη συγκρότηση της Ενωμένης Αραβικής Δημοκρατίας.<sup>650</sup> Η αρχή της ακεραιότητας των συνόρων, βασικό συστατικό του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος, επέτρεψε στη Σαουδική Αραβία να επικεντρωθεί στους εσωτερικούς κινδύνους για τη διατήρηση του καθεστώτος. Δρώντας σε αυτό το πλαίσιο, για παράδειγμα ο ασκός χρέη Βασιλιά, πρίγκιπας Φεϊσάλ, ήταν πεπεισμένος πως οι Ηνωμένες Πολιτείες θα επενέβαιναν για να προστατεύσουν τη Σαουδική Αραβία από τον αιγυπτιακό στρατό του Νάσσερ σε περίπτωση προέλασης του από την Υεμένη προς τη Σαουδική Αραβία. Σε διαφορετική περίπτωση, ελλείψει της αμερικάνικης ομπρέλας ασφαλείας, η απειλή από την Αίγυπτο θα πίεζε το σαουδαραβικό καθεστώς να κινηθεί προς διαφορετική κατεύθυνση. Όμως μετά από τις κοινές στρατιωτικές ασκήσεις με τις αμερικανικές δυνάμεις<sup>651</sup> καθώς και μία συνάντηση του με τον Αμερικανό πρόεδρο Κένεντι, ο Φεϊσάλ έφτασε στο συμπέρασμα πως οι ΗΠΑ θα βοηθούσαν τη Σαουδική Αραβία στην περίπτωση μίας αιγυπτιακής εισβολής.<sup>652</sup> Όντως οι Ηνωμένες Πολιτείες εννοούσαν αυτό που έλεγαν. Όταν ορισμένοι Σαουδάραβες σμήναρχοι αποστάτησαν στην Αραβική Δημοκρατία της Υεμένης, ουσιαστικά καθηλώνοντας τα αεροσκάφη της Σαουδικής Αραβίας λόγω ελλείψεως πιλότων, μία μοίρα αεροσκαφών των Ηνωμένων Πολιτειών εστάλησαν στον εναέριο χώρο του βασιλείου για να αποτρέψουν τον βομβαρδισμό της σαουδαραβικής επικράτειας από τα αιγυπτιακά

---

<sup>649</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 75-98, passim

<sup>650</sup> Lustick, Ian S., "The Absence of ... ο.π.

<sup>651</sup> Aburish, Said, *The rise, corruption and coming fall of the house of Saud*, London: Bloomsbury, 1995, σελ. 129

<sup>652</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 96

αεροπλάνα.<sup>653</sup> Ως δείγμα της σιγουριάς των Σαούντ, ο, εκτελών χρέη βασιλιά, Φεϊσάλ, δεν ήταν πρόθυμος να προβεί σε καμία κίνηση για τις παραβιάσεις των διεθνών συνόρων από τον αιγυπτιακό στρατό, παρά μόνο εάν αιγυπτιακές δυνάμεις έφταναν σε απόσταση μισής ώρας από την πρωτεύουσα του βασιλείου, το Ριάντ.<sup>654</sup>

Το βασικό μέλημα του καθεστώτος, κρίνοντας από τον οπλισμό που αναζητούσε να προμηθευθεί, ιδιαίτερα μετά το συμβάν με την αυτομόληση των πιλότων το 1962, ήταν η ελαχιστοποίηση οποιαδήποτε πιθανότητας ανατροπής του προερχόμενη από το στράτευμα.<sup>655</sup> Η κατάσταση στην Υεμένη συνέβαλε στην εκδήλωση αντικαθεστωτικών ενεργειών στο βασίλειο,<sup>656</sup> σε μία περίοδο που οι περικοπές των υπέρογκων επιδομάτων προς τους φυλάρχους και των πλουσιοπάροχων προμηθειών των εμπόρων, που υλοποίησε ο βασιλιάς Φεϊσάλ είχε ενθαρρύνει βαθμοφόρους του στρατού να εντείνουν τη συνεννόηση μεταξύ τους, επί τη βάσει της κοινωνικής δυσαρέσκειας.<sup>657</sup> Το καθεστώς παρεμπόδιζε την ενδυνάμωση του στρατεύματος, ώστε να μειώσει τις πιθανότητες ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος.

Πάντως, βάσει των προϋπολογισμών από το 1965 έως το 1967, υπήρχε μία τάση περαιτέρω ανάπτυξης τακτικών ένοπλων δυνάμεων από τους Σαούντ.<sup>658</sup> Η απόπειρα συγκρότησης τακτικών ενόπλων δυνάμεων για την προστασία του βασιλείου από το εξωτερικό κατέρρευσε, όμως, λόγω της καχυποψίας για τη νομιμοφροσύνη του στρατού, τις οικογενειακές διαμάχες, τους ανεπαρκείς φυσικούς πόρους, την αναποτελεσματικότητα και την αντίφαση που ενείχε ο κατευνασμός του Νάσσερ από το βασίλειο και η συνέχιση της ενεργούς συνεργασίας με τις ΗΠΑ για την ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων.<sup>659</sup> Ο Αιγύπτιος ηγέτης αντιδρούσε σθεναρά στις στενές σχέσεις του Ριάντ με τη Ουάσινγκτον, τουλάχιστον για όσο διάστημα βρισκόταν σε θέση ισχύος.

---

<sup>653</sup> Galvani, John- Johnson, Peter- Paine, Chris- Stork, Joe Theberge, Rene-Vallongo, Fred, «Saudi Arabia: Bullish on America», *MERIP Reports*, No. 26, Mar., 1974, pp. 3-22, σελ. 12, Eilts, Hermann Frederick, «Saudi Arabia's Foreign Policy» στο Brown, Carl, *Diplomacy in the Middle East, The International Relations of Regional and Outside Powers*, σελ. 237

<sup>654</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π. σελ. 347

<sup>655</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 244

<sup>656</sup> Το 1966 πραγματοποιήθηκαν βομβιστικές επιθέσεις στο Ριάντ και το Νταμάμ από οργανώσεις στην Υεμένη, Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* σελ. 250

<sup>657</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 208

<sup>658</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 110

<sup>659</sup> Ο.π.

Ύστερα από την απόσυρση της Αιγύπτου από την Υεμένη το 1967, οι Σαούντ δεν κινήθηκαν προς την ανάπτυξη μίας αποτελεσματικής στρατιωτικής δομής, αν και ξεκίνησε ένα μεγάλο πρόγραμμα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού, δεδομένης της επερχόμενης απόσυρσης της Μεγάλης Βρετανίας από την περιοχή του Κόλπου. Ωστόσο, φθάνοντας στο 1969, το καθεστώς ένωσε ιδιαίτερα απειλημένο από τις συναντήσεις ορισμένων μελών του στρατού με άτομα του ευρύτερου κύκλου τους, δεδομένης της ανατροπής των μοναρχικών καθεστώτων στη Λιβύη και το Σουδάν. Μέχρι τότε, άνθρωποι από τη Χιτζάζ, παρά την καχυποψία και την αρνητική διάκριση εναντίον τους, είχαν φθάσει σε υψηλά αξιώματα στο στράτευμα, λόγω της τεχνογνωσίας τους.<sup>660</sup> Η συγκέντρωση αξιωματούχων σε μονάδες όπου απαιτούνταν ένα ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, όπως στην αεροπορία, ενέτεινε την ανησυχία των Σαούντ για την αύξηση της επιρροής στελεχών, που το καθεστώς δεν μπορούσε να ελέγξει.<sup>661</sup> Αφού το καθεστώς πείστηκε για τις συνωμοτικές δραστηριότητες από τους αντιφρονούντες και αντέδρασε κατασταλτικά εναντίον τους, σημαντικά μέλη των Σαούντ,<sup>662</sup> όπως ο πρίγκιπας Αμπντάλλα, διοικητής πλέον της Εθνικής Φρουράς, αντέδρασαν στην ανάπτυξη αποτρεπτικών δυνατοτήτων του στρατεύματος. Οι εκκαθαρίσεις στο στρατό ματαίωσαν οποιαδήποτε σχέδια αποτελεσματικότερης οργάνωσης του στρατού αλλά και της πολεμικής αεροπορίας, ενώ περαιτέρω κονδύλια δόθηκαν στην Εθνική Φρουρά για τον εκσυγχρονισμό της.

Όταν νέες προκλήσεις από το εξωτερικό ανέκυψαν μετά την αποχώρηση των Βρετανών από το Άντεν το 1970, οι Σαούντ ζήτησαν τη βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών για τη διαχείριση της νέας κατάστασης, συνεχίζοντας την πολιτική της διπλωματικής προσέγγισης. Η ελάχιστη αποτρεπτική ικανότητα του βασιλείου είχε ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με την αμερικανική αποστολή στη Σαουδική Αραβία του 1974, η Σαουδική Αραβία να μπορεί μόνο να καθυστερήσει, για μικρό χρονικό διάστημα, μία εισβολή εχθρικού στρατεύματος στο έδαφος της.<sup>663</sup> Η βασιλική οικογένεια δόμησε τις στρατιωτικές δυνάμεις της Σαουδικής Αραβίας με βασικό μέλημα την αποτροπή αντικαθεστωτικών ενεργειών από αντιφρονούντες, καταφέροντας να ελέγχει την ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων.

---

<sup>660</sup> Abir, Mordechai, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 36

<sup>661</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 277-280

<sup>662</sup> Lacey, 1981, σελ. 380-2

<sup>663</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 207

Η ένταξη της Σαουδικής Αραβίας στο διεθνές σύστημα, πέρα από τις επιπτώσεις στην ανάπτυξη σωμάτων ενόπλων δυνάμεων, είχε ευρύτερες επιπτώσεις στη διαμόρφωση του σαουδαραβικού κράτους καθώς οδήγησε στην άντληση υπέρογκων κεφαλαίων από τη Δύση. Στη δεκαετία του 1970 κορυφώθηκε η επιρροή της εισροής των εξωτερικών χρηματικών κεφαλαίων στην πολιτική της Σαουδικής Αραβίας. Σταδιακά η Σαουδική Αραβία έγινε το δεύτερο μεγαλύτερο πετρελαιοπαραγωγό κράτος καθώς, τη δεκαετία του 1970, ο μέσος όρος των σαουδαραβικών πετρελαιοπηγών ανερχόταν στα δέκα χιλιάδες βαρέλια την ημέρα, ενώ ο παγκόσμιος μέσος όρος εξόρυξης μίας πετρελαιοπηγής δεν ξεπερνούσε τα εκατό βαρέλια ημερησίως. Επιπρόσθετα, το κόστος εξόρυξης πετρελαίου ήταν εξαιρετικά χαμηλό καθώς η φυσική πίεση από το υπέδαφος της Σαουδικής Αραβίας ωθούσε τα πετρελαϊκά κοιτάσματα προς την επιφάνεια, διευκολύνοντας αφάνταστα την εξόρυξη τους. Τα εξωτερικά εισοδήματα για το σαουδαραβικό καθεστώς έφτασαν σε δυσθεώρητα επίπεδα. Ενώ το 1944, η Σαουδική Αραβία λάμβανε περίπου 300 εκ. δολάρια (80 εκατομμύρια ριάλ,) το εισόδημα της το 1948 ανήλθε άνω των 800 εκ. δολαρίων (214.6 εκ. ριάλ) και το 1952 υπερτριπλασιαστηκε. Το 1962 άγγιξε μάλιστα τα 8 δισ. δολάρια.<sup>664</sup> Ενώ τα πετρελαϊκά κοιτάσματα βρισκόταν για χιλιετίες στην αραβική χερσόνησο, η τεχνολογική πρόοδος του εικοστού αιώνα τα μετέτρεψε σε μία βασική πηγή εσόδων για το βασίλειο. Το εισόδημα από το πετρέλαιο έφθασε από 56.7 εκ. δολάρια το 1950 στα 2.7 δισεκατομμύρια δολάρια το 1972 και σε 36.5 δισεκατομμύρια δολάρια το 1977.<sup>665</sup>

Η λειτουργία του διεθνούς συστήματος επέδρασε σημαντικά στις δομές της οικονομίας της Σαουδικής Αραβίας. Τα διαθέσιμα χρηματικά κεφάλαια που περιήλθαν στην κατοχή της Σαουδικής Αραβίας της επέτρεψαν να αναπτύξει λειτουργίες κεντρικής διοίκησης και να μετατραπεί μέσα σε λίγα χρόνια από ένα προσωπικό βασίλειο σε ένα κράτος. Ωστόσο, η σημαντικότερη επίδραση βρισκόταν στην εισροή αυτών των κεφαλαίων από το εξωτερικό κατευθείαν στα κρατικά ταμεία του βασιλείου. Φτάνοντας στο απόγειο το 1970, το 89.2% των συνολικών κρατικών

---

<sup>664</sup> Σύμφωνα με τις μετρήσεις του Τιμ Νίμπλοκ, η αξία του ριάλ της Σαουδικής Αραβίας έχει διακυμανθεί στα 4 δολάρια από το 1954 μέχρι τον Ιανουάριο του 1960, στα 3,75 δολάρια από τον Ιανουάριο του 1960 μέχρι το Δεκέμβριο του 1971, στα 3,5 δολάρια από το Δεκέμβριο του 1971 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1973, και 4,14 από τον Μάρτιο του 1973 μέχρι το 1982. βλ. Niblock, Tim (επιμ.), *State, Society and Economy in Saudi Arabia*, New York: St. Martin's Press, 1982, σελ. 19

<sup>665</sup> Safran, 1985, σελ. 221, Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 180

εσόδων της Σαουδικής Αραβίας προέρχονταν από τις προσόδους του πετρελαίου από το εξωτερικό,<sup>666</sup> ενώ το 1984 ακόμα ανερχόταν στο επίπεδο του 69.4%.<sup>667</sup>

Κατ' επέκταση, το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος της Σαουδικής Αραβίας προερχόταν από το εξωτερικό δίχως να απαιτείται κάποια παραγωγική δραστηριότητα εκ μέρους του κράτους ή του συνόλου του πληθυσμού. Η εξόρυξη πετρελαίου δεν απαιτεί τη συμμετοχή των πληθυσμών, όπως απαιτείται αντίστοιχα σε περιοχές όπου επικρατούσαν οι γεωργικές δραστηριότητες. Στη Σαουδική Αραβία, το ποσοστό του σαουδαραβικού πληθυσμού που απασχολούνταν στη γεωργία<sup>668</sup> το 1975 είχε μειωθεί δραματικά, φθάνοντας, σύμφωνα με το Υπουργείο Γεωργίας της Σαουδικής Αραβίας στο 45%<sup>669</sup> του συνολικού πληθυσμού,<sup>670</sup> 7 εκατομμυρίων.<sup>671</sup>

Ένα κράτος εισοδηματίας, όπως το σαουδαραβικό βασίλειο, όπου το 90% των εσόδων από εξαγωγές προερχόταν από την πετρελαϊκή βιομηχανία, φαίνεται να αναπτύσσεται βάσει των αρχικών καταβολών του και της εξάρτησης διαδρομής του, καθώς τα έσοδα του κράτους δεν εξαρτώνται από την κοινωνία. Κατ' επέκταση, οι πληθυσμοί δεν έχουν μεγάλη επιρροή στη συμπεριφορά του καθεστώτος. Η λειτουργία της οικονομίας ενός κράτους εισοδηματία δεν επηρεάζεται από το εσωτερικό, καθώς εκτός από το ελάχιστο εργατικό δυναμικό που απαιτούνταν, η τεχνολογία και τα κεφάλαια προέρχονταν από το εξωτερικό. Πάνω από τα 2/3 του ΑΕΠ της Σαουδικής Αραβίας παράγονται από την απασχόληση λιγότερο του 1% του εργατικού δυναμικού.<sup>672</sup> Στην περίπτωση της Σαουδικής Αραβίας, η δημιουργία πολλών υποδομών αναλήφθηκε από αλλοδαπές εταιρίες ώστε να βελτιστοποιήσουν τις οικονομικές δραστηριότητες τους, με την κατασκευή δρόμων, τη βασική

---

<sup>666</sup> Rashid, Nasser Ibrahim- Shaheen, Esher Ibrahim, *King Fahd and Saudi Arabia's Great Evolution*, Missouri: International Institute of Technology, 1987, σελ.183

<sup>667</sup> Το ποσοστό είχε φθάσει το 76.1% το 1991.

<sup>668</sup> Για την ιστορία της ανάπτυξης της γεωργίας βλ. Crary, Douglas D., «Recent Agricultural Developments in Saudi Arabia», *Geographical Review*, Vol. 41, No. 3, Jul., 1951, pp. 366-383

<sup>669</sup> Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τροφίμων, 78% του πληθυσμού απασχολούνταν στη γεωργία το 1956. Lippman, Thomas, *Inside the Mirage, America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*, Boulder: Westview Press, 2004, Σελ. 183

<sup>670</sup> Jones, Toby Craig, *Desert Kingdom: How Oil and Water Forged Modern Saudi Arabia*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2010, σελ. 32

<sup>671</sup> Για διαφορετικές εκτιμήσεις για τον πληθυσμό Quandt, William, *Saudi Arabia in the 1980s ...* ο.π. σελ. 149, Aburish, Said, *The rise, corruption and coming fall of the house of Saud*, London: Bloomsbury, 1995, σελ. 72-73

<sup>672</sup> McHale, T. R., «A Prospect of Saudi Arabia», *International Affairs*, Vol. 56, No. 4, Autumn, 1980, pp. 622-647, σελ. 633

κατάρτιση ομάδων του πληθυσμού<sup>673</sup> και τη θεσμοθέτηση προηγμένων οικονομικών λειτουργιών. Παράλληλα, οι οικονομικές δραστηριότητες δεν μπορούσαν να αναπτυχθούν ανεξάρτητα από το κράτος ενώ το παραγόμενο προϊόν, το πετρέλαιο, εξαγόταν στο εξωτερικό χωρίς να υπάρχει καμία επίδραση στον πληθυσμό με συνέπεια την αύξηση της επιρροής του κράτους στους πληθυσμούς. Κατά συνέπεια, το καθεστώς αποκτούσε ολοένα μεγαλύτερη επιρροή σε κάθε δραστηριότητα ενώ ο πληθυσμός εξαρτιόταν όλο και περισσότερο από το καθεστώς.

Οι επιλογές του καθεστώτος βασίζονταν σημαντικά στην αρχική συγκρότηση του, καθώς το καθεστώς δεν ήταν υπόλογο στον πληθυσμό που εξουσίαζε και στην εξέλιξη των κοινωνιών του. Το βασίλειο δεν διαχειριζόνταν χρήματα από τη φορολόγηση του πληθυσμού του, αλλά αντίθετα, φαινόταν, πως το ίδιο το κράτος χρηματοδοτούσε τους υπηκόους του, που, από τη μεριά τους, δεν προέβαιναν σε παραγωγικές δραστηριότητες, οι οποίες θα τους επέτρεπαν να αυξήσουν την επιρροή τους. Ιδιαίτερα μετά τη δυσθεώρητη αύξηση των κρατικών εσόδων το 1973, οι Σαούντ σταμάτησαν να εξαρτώνται κι από τις πλούσιες οικογένειες εμπόρων, για το δανεισμό τους σε περιόδους οικονομικής στενότητας, όπως συνέβαινε τις προηγούμενες δεκαετίες. Το καθεστώς είχε τη δυνατότητα να μην φορολογεί τον πληθυσμό, λόγω των μεγάλων εισοδημάτων που λάμβανε από το εξωτερικό, αλλά, ταυτόχρονα, να προσφέρει βασικές υπηρεσίες στις κοινωνίες, χωρίς να εισπράττει μέρος της παραγωγής της κοινωνίας. Οι φόροι αλληλεγγύης που επιβάλλονταν σε κάθε μουσουλμάνο (ζακάτ) στη Σαουδική Αραβία μειώθηκαν στο μισό στη δεκαετία του 1950. Οι φορολογικές υπηρεσίες του σαουδαραβικού καθεστώτος ασθένησαν εντελώς μετά τη δεκαετία του 1960.<sup>674</sup> Τα χρηματικά κεφάλαια που περιήλθαν στην κατοχή του Οίκου των Σαούντ εξασφάλισαν την ανοχή των πληθυσμών της Αραβικής Χερσονήσου απέναντι στο καθεστώς, καθώς το κράτος ουσιαστικά χρηματοδοτούσε τους πληθυσμούς με διάφορους τρόπους. Με αυτό τον τρόπο, το καθεστώς κατάφερε να διατηρήσει ένα βαθμό αυτονομίας από τις τοπικές παραγωγικές και κοινωνικές τάξεις, ειδικά σε βασικές επιλογές της άρχουσας ελίτ,<sup>675</sup> δίχως όμως να μπορεί να επηρεάσει τις εξελίξεις στην κοινωνία.

---

<sup>673</sup> Για παράδειγμα, η APAMKO ρύθμισε τη μεταφορά χιλίων Παλαιστινίων για να εκπαιδεύσουν τον τοπικό πληθυσμό πώς να γράφουν και να διαβάζουν. Lippman, Thomas, *Inside the Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*, Boulder: Westview Press, 2004, Σελ. 87

<sup>674</sup> Chaudhry, Kiren Aziz *The Price of Wealth...* ο.π. 1997

<sup>675</sup> Hertog, Steffen, *Princes, Brokers and Bureaucrats: Oil and the State in Saudi Arabia*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010

Το σαουδαραβικό καθεστώς είχε τη δυνατότητα να στραφεί αποκλειστικά στη διασφάλιση της παραμονής του στην εξουσία. Το καθεστώς, μέσω των χρηματικών κεφαλαίων που αντλούσε από τη σχέση του με τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, εξαγόραζε τη συναίνεση των κοινωνικοπολιτικών ομαδοποιήσεων με την παροχή υλικών οφελών. Η άρχουσα ελίτ είχε ελάχιστους περιορισμούς για τους τρόπους διάθεσης των διαθέσιμων κονδυλίων καθώς η συγκρότηση του κράτους βρισκόταν ακόμη σε αρχικό στάδιο,<sup>676</sup> ενώ, ταυτόχρονα, η στενή συμμαχία με μία φιλελεύθερη υπερδύναμη, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες,<sup>677</sup> μεταφραζόταν σε πολύ μικρή παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της από το εξωτερικό.<sup>678</sup> Σε αντίστοιχες περιπτώσεις, τηρουμένων των αναλογιών, η εμπλοκή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο Ιράκ ή της Γαλλικής Αυτοκρατορίας στη Συρία είχε ως αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών περισσότερων περιορισμών στις ανερχόμενες άρχουσες τάξεις.

Το καθεστώς των Σαούντ δεν κατάφερε να διεισδύσει στον πληθυσμό του, ωστόσο, παρά τη δυνατότητα παροχής πολλών οικονομικών οφελών στις τοπικές κοινωνίες. Τα έσοδα από το εξωτερικό διευκόλυναν την καταστολή των πολιτικών αντιπάλων στο εσωτερικό, καθώς το καθεστώς κατάφερε να αντιμετωπίσει τους κινδύνους ανατροπής τους που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1950 και συνεχίστηκαν μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960. Ωστόσο, η περιορισμένη βάση του καθεστώτος μείωσε την επιρροή του στις κοινωνικές ομαδοποιήσεις που αναπτύσσονταν στο βασίλειο. Ο Οίκος των Σαούντ είχε περιορισμένη δυνατότητα να επηρεάζει τις αντιδράσεις του πληθυσμού στις επιλογές του.

Η αδυναμία των Σαούντ να διεισδύσουν στον πληθυσμό τους συνδεόταν με την έντονη παρουσία νομαδικών φυλών στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας. Ένα καθεστώς θα έπρεπε να έρθει σε κάποιου είδους συμφωνία με τις φυλές, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν θα είχε τη δυνατότητα να επιβάλει τη θέληση του.<sup>679</sup> Παρά την αδιαφορία των φυλάρχων για την πλειοψηφία των ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής, ένα επαναλαμβανόμενο φαινόμενο ήταν οι εκδηλώσεις δυσαρέσκειας των

---

<sup>676</sup> Hertog, Steffen, *Princes, Brokers and Bureaucrats: Oil and the State in Saudi Arabia*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010, σελ. 1-35, passim

<sup>677</sup> Aburish, Said, *The rise, corruption and coming fall of the house of Saud*, London: Bloomsbury, 1995, σελ. 38

<sup>678</sup> Για μία προσέγγιση από έναν αμερικάνο συγγραφέα, όπου τονίζονται οι περιορισμένες δυνατότητες επιρροής της αμερικανικής παρουσίας στα εσωτερικά ζητήματα της Σαουδικής Αραβίας, βλ. Lippman, Thomas, *Inside the Mirage, America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*, Boulder: Westview Press, 2004

<sup>679</sup> Herb, Michael, *All in the Family: Absolutism, Revolution, and Democracy in the Middle Eastern Monarchies*, New York: State University of New York Press, 1999, σελ. 44

φυλών να συμπίπτουν με περιόδους εσωτερικής αστάθειας και προβλημάτων στις διεθνείς σχέσεις του καθεστώτος. Οι πιθανότητες εκμετάλλευσης των περιόδων τεταμένων σχέσεων στην περιοχή από τους φυλάρχους ανάγκαζε το σαουδαρβικό καθεστώς να λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν το ενδεχόμενο φυλετικών αναταραχών λόγω αναταραχών στον περίγυρο της.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή του βασιλείου της Σαουδικής Αραβίας στο διεθνές σύστημα ενέτεινε την επιρροή της ιστορικής πορείας του κράτους στην εξωτερική συμπεριφορά του. Οι αποφάσεις του βασιλείου βασίζονται στη διπλωματική προσέγγιση και ταυτόχρονα επηρεάζονταν από την ανάγκη του καθεστώτος να διατηρηθεί στην εξουσία, ώστε να αποτρέψει τη δημιουργία κάποιου άλλου ισχυρού πόλου στο εσωτερικό.

Η εξέταση της συμπεριφοράς του βασιλείου στα ζητήματα της υπογραφής της συμφωνίας του Καμπ Ντέιβιντ μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, της Ισλαμικής Επανάστασης στο Ιράν και του Πολέμου του Κόλπου το 1991 θα καταδείξει την επίδραση της τροχιάς εξάρτησης της Σαουδικής Αραβίας. Σε αυτές τις τρεις περιπτώσεις, ο παράγοντας του διεθνούς συστήματος και οι απειλές από το εσωτερικό υπήρξαν καθοριστικοί για την εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας.

## **4.2 Η υπογραφή συμφωνίας ειρήνης στο Καμπ Ντέιβιντ**

Η αλλαγή κατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου στη δεκαετία του 1970, με τη συμμαχία με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη σύναψη των συμφωνιών του Καμπ Ντέιβιντ με το Ισραήλ, αιφνιδίασε τη Σαουδική Αραβία. Η υπογραφή της πρώτης συμφωνίας ειρήνης μεταξύ ενός αραβικού κράτους και του Ισραήλ, αμφίβολη μέχρι την τελευταία στιγμή, έθετε μεγάλα διλήμματα για τη Σαουδική Αραβία.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, ένας βασικός σύμμαχος των Σαούντ, είχε πρωτοστατήσει στη συνεννόηση μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου και τη συνεπακόλουθη πορεία προς τις συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ. Αφιερώνοντας σημαντικό μέρος των διπλωματικών προσπαθειών τους, οι ΗΠΑ ζήτησαν από τη Σαουδική Αραβία να υποστηρίξει την επιλογή της Αίγυπτου να υπογράψει συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ. Βασικά κράτη του αραβικού κόσμου, όπως η Συρία και το Ιράκ, αντέδρασαν σε αυτή την πρωτοβουλία καθώς η Αίγυπτος αποτελούσε



βασικό παράγοντα στη διαμάχη τους με το Ισραήλ και κατ' επέκταση και στην περιφερειακή επιρροή τους.

Σε αυτή την κατάσταση, οι Σαούντ έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ της περιφερειακής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών, που μεταφραζόταν στη διατήρηση των επαφών με την Αίγυπτο και τη μετριοπάθεια στις σχέσεις της με το Ισραήλ ή την εμβάθυνση της συνεργασίας τους με το Ιράκ και τη Συρία και την καταδίκη της συμφωνίας του Καμπ Ντέιβιντ.<sup>680</sup>

Συνοψίζοντας την προσέγγιση του κεφαλαίου που ακολουθεί, η Σαουδική Αραβία φέρεται να συμφώνησε αρχικά να απέχει από τις κυρώσεις εναντίον της Αιγύπτου, υποστηρίζοντας με αυτό τον τρόπο εμμέσως τη συνθήκη ειρήνης του Καμπ Ντέιβιντ. Ωστόσο, λίγο μετά την υπογραφή των συμφωνιών στο Καμπ Ντέιβιντ τον Μάρτιο του 1979, η Σαουδική Αραβία συμφώνησε στην επιβολή κυρώσεων στην Αίγυπτο από όλα τα αραβικά κράτη. Διακόπτοντας την οικονομική υποστήριξη και τις επίσημες επαφές με την Αίγυπτο, η Σαουδική Αραβία ουσιαστικά επέλεξε τη σύσφιγξη των σχέσεων με τη Συρία και το Ιράκ.

Η τελική επιλογή της Σαουδικής Αραβίας είναι δύσκολο να ερμηνευθεί από το κρατικοκεντρικό ρεαλιστικό υπόδειγμα των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με το μοντέλο της ορθολογικής επιλογής, η Σαουδική Αραβία θα έπρεπε να υποστηρίξει τη συμφωνία και να ενταχθεί στον συνασπισμό του Ισραήλ και της Αιγύπτου. Η πιθανή επιτυχία των συμφωνιών του Καμπ Ντέιβιντ θα έλυνε ένα μεγάλο πρόβλημα της Σαουδικής Αραβίας καθώς η Αίγυπτος διαρρήγνυε οριστικά τους δεσμούς με την ΕΣΣΔ και κινούταν πλέον στην αμερικανική σφαίρα επιρροής. Η αμερικανική επιλογή της Αιγύπτου ουσιαστικά νομιμοποιούσε τη σχέση μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, για την οποία κατηγορούνταν συχνά οι Σαούντ.<sup>681</sup> Πλέον, το Ριάντ θα μπορούσε να ισχυρίζεται πως το πολυπληθέστερο αραβικό κράτος διατηρεί στενότερες σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες από ότι οι ίδιοι. Επιπλέον, η Αίγυπτος, ύστερα από την υπογραφή μίας συμφωνίας ειρήνης, θα έπρεπε να διατηρεί μετριοπαθέστερη στάση απέναντι στο Ισραήλ και να απέχει από προκλητικές ενέργειες, που ίσως ανάγκαζαν το Ριάντ να προέβαινε σε ένα νέο, δαπανηρό για τη Σαουδική Αραβία, εμπάργκο εναντίον των δυτικών κρατών. Σε κάθε περίπτωση, η αμερικανική στρατηγική φαινόταν, μακροπρόθεσμα, ελκυστικότερη για

---

<sup>680</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 280

<sup>681</sup> Ο.π. σελ. 261

τη Σαουδική Αραβία, καθώς θα μείωνε την πιθανότητα πολεμικών αναμετρήσεων στην περιοχή.

Υπό αυτά τα δεδομένα η Σαουδική Αραβία αναμενόταν να ταχθεί με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Μία τέτοια πρόβλεψη όμως δεν επαληθεύθηκε. Η τελική διάταξη της Σαουδικής Αραβίας με το Παναραβικό Μέτωπο δεν μπορεί να ερμηνευθεί, ακόμα κι αν επιστρατευθεί το μοντέλο της εξισορρόπησης της απειλής και εξεταστούν η ισχύς, η γεωγραφία, οι επιθετικές δυνατότητες και οι επιθετικές προθέσεις των δυνητικών συμμάχων της. Εφόσον ληφθούν υπ' όψιν τα παραπάνω κριτήρια, η επιλογή της Σαουδικής Αραβίας παραμένει ακόμα μυστηριώδης. Η Σαουδική Αραβία δεν απειλούταν από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αίγυπτο, καθώς οι δύο χώρες είχαν μάλλον θετική προδιάθεση απέναντι της, ενώ η μεταξύ τους απόσταση ήταν πολύ μεγάλη για να αποτελούν στρατιωτικό κίνδυνο για το βασίλειο. Από τη μεριά τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα μπορούσαν να διακόψουν τις σχέσεις τους με τη βασική πετρελαιοπαραγωγό χώρα, ειδικά όταν η Μέση Ανατολή βρισκόταν σε αναταραχή και υπήρχαν ανησυχίες για την επάρκεια των αποθεμάτων. Επιπλέον η Αίγυπτος είχε αποκοπεί από τη Σοβιετική Ένωση και, βρισκόμενη στο αμερικανικό στρατόπεδο, τα ήδη μικρά περιθώρια στρατιωτικών επιχειρήσεων εναντίον της Σαουδικής Αραβίας είχαν μειωθεί δραματικά. Η Αίγυπτος δεν θα μπορούσε να βρει διαθέσιμο οπλισμό αλλά, ίσως σημαντικότερα, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα τους απέτρεπαν πιθανότατα από εχθρικές πράξεις εναντίον της Σαουδικής Αραβίας, του στενού συμμάχου τους για τα προηγούμενα τριανταπέντε χρόνια. Η Σαουδική Αραβία δεν απειλούνταν ουσιαστικά ούτε από τις Ηνωμένες Πολιτείες ούτε από την Αίγυπτο. Μάλλον απειλούνταν περισσότερο από τη Συρία και το Ιράκ, που δεν είχαν ανάλογους περιορισμούς.

Ακόμα κι αν επιστρατευθεί ο παράγοντας της γεωγραφικής γειτνίασης, η απόφαση της Σαουδικής Αραβίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί, καθώς η Σαουδική Αραβία μοιραζόταν κοινά σύνορα αρκετών χιλιομέτρων με το Ιράκ. Επιπρόσθετα, υπήρχαν ενδείξεις πως οι στενότερες σχέσεις με τη Συρία αυτή την περίοδο θα δημιουργούσαν έναν ισχυρό κράτος δίπλα στη Σαουδική Αραβία. Η περίπτωση ένωσης των δύο τμημάτων του αραβικού κόμματος Μπάαθ, στη Συρία και το Ιράκ, που ήταν πλέον στην εξουσία, φαινόταν πιθανότερη από ότι πριν και προϊδέαζε τη Σαουδική Αραβία για έναν διπλό κίνδυνο. Ο συνδυασμός των ένοπλων δυνάμεων του Ιράκ και της Συρίας θα μπορούσε να απειλήσει άμεσα τη Σαουδική Αραβία.

Οι επιθετικές προθέσεις των δύο αντιμαχόμενων παρατάξεων, της συμμαχίας του Καμπ Ντέιβιντ και του Παναραβικού Μετώπου, δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον καθοριστικό παράγοντα για τη συμπαράταξη της Σαουδικής Αραβίας. Ακόμα και αν η Συρία και το Ιράκ είχαν τις καλύτερες των διαθέσεων απέναντι στον Οίκο των Σαούντ, μπορεί να υποστηριχθεί ασφαλώς ότι η Αίγυπτος και οι Ηνωμένες Πολιτείες απειλούσαν λιγότερο τη Σαουδική Αραβία.

Σύμφωνα με το μοντέλο της εξισορρόπησης της απειλής, η Σαουδική Αραβία θα έπρεπε να εξισορροπήσει την πιο απειλητική δύναμη και να συνταχθεί με την λιγότερο απειλητική δύναμη. Αυτό σήμαινε πως θα περιμέναμε να υποστηρίξει την συνθήκη ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ ή τουλάχιστον να μην την καταδικάσει.

Αυτή η πρόβλεψη συνέπιπτε με την άποψη των ΗΠΑ και της Αιγύπτου για το τι θα έπραττε η Σαουδική Αραβία. Μπροστά στις τρομερές πιέσεις που ασκούσαν η Αίγυπτος και οι ΗΠΑ στους Σαούντ, οι εκπρόσωποι των δύο κρατών πίστευαν πως η Σαουδική Αραβία θα συντασσόταν με το μέτωπο της ειρήνης.<sup>682</sup> Ο Αμερικανός πρόεδρος Κάρτερ, στα απομνημονεύματα του ανέφερε πως ήταν «ενοχλημένος που οι Σαούντ δεν είχαν εκπληρώσει την προηγούμενη δέσμευση σε εκείνον»<sup>683</sup> να υποστηρίξουν τη συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ και «να διατηρήσουν μαζί με τα αραβικά έθνη μία ευμενή στάση προς εμάς και την Αίγυπτο» κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Βαγδάτης του 1978.<sup>684</sup> Για τους συμμάχους της Σαουδικής Αραβίας, η συμπεριφορά της ήταν απροσδόκητη.

Τα δύο κρατοκεντρικά μοντέλα δεν λαμβάνουν υπ' όψιν μία βασική παράμετρο, τους εσωτερικούς περιορισμούς του σαουδαραβικού καθεστώτος. Η τελική απόφαση της Σαουδικής Αραβίας τον Μάρτιο του 1979 μπορεί να ερμηνευθεί από την εξέταση της κατάστασης στο εσωτερικό της και την επίδραση των περιφερειακών εξελίξεων.

Καταρχάς, το καθεστώς των Σαούντ φαίνεται να μην είχε αποφασίσει τι θα κάνει, αν θα στηρίξει ή θα αντιταχθεί στη συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ. Οι ραγδαίες εξελίξεις από τις πρωτοβουλίες του Σαντάτ στην Αίγυπτο προβλημάτιζαν πολύ τους Σαούντ. Ενώ η Σαουδική Αραβία επιθυμούσε να διατηρήσει σχέσεις τόσο με τις

---

<sup>682</sup> Ο.π. σελ. 263

<sup>683</sup> Carter, *Keeping Faith*, Fayetteville: University of Arkansas Press, 1994, σελ. 408,410 πρπ. στο Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 402

<sup>684</sup> Ο.π. σελ. 402

Ηνωμένες Πολιτείες και την Αίγυπτο όσο και με τη Συρία και το Ιράκ, η πιθανολογούμενη συμφωνία ειρήνης την ανάγκαζε να διαταράξει τις σχέσεις της με μία από τις δύο παρατάξεις. Ουσιαστικά οι Σαούντ έψαχναν την χρυσή τομή των δύο διαφορετικών προσεγγίσεων, προσπαθώντας να μην χρειαστεί να επιλέξουν μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Η Σαουδική Αραβία ήλπιζε πως η Αίγυπτος δεν θα προχωρούσε στην υπογραφή μίας συμφωνίας ειρήνης και, τελικά, θα επανερχόταν η πρότερη κατάσταση στην περιοχή.

Στα τέλη του 1977, η θέση της Σαουδικής Αραβίας βρισκόταν εγγύτερα των θέσεων της Αιγύπτου. Τον Οκτώβριο του 1977 η Σαουδική Αραβία τάχθηκε υπέρ των προσπαθειών συμβιβασμού των Ηνωμένων Πολιτειών και της κοινής δήλωσης με τη Σοβιετική Ένωση ύστερα από τις Συνόδους της Γενεύης, παρά τις αντιρρήσεις των αραβικών κρατών.<sup>685</sup> Ακόμα και μετά την απροσδόκητη επίσκεψη του Σαντάτ στην Ιερουσαλήμ τον Νοέμβριο του 1977 και την ομιλία του στο ισραηλινό κοινοβούλιο, με την οποία ουσιαστικά νομιμοποιούσε την ύπαρξη του κράτους του Ισραήλ, οι Σαούντ διατήρησαν μία προσεκτική στάση, μην αποξενώνοντας την Αίγυπτο και προσπαθώντας να καθησυχάσουν το Αραβικό Μέτωπο. Με μία μετριοπαθή δήλωση μετά την ομιλία του Σαντάτ, η Σαουδική Αραβία τόνιζε την ανάγκη ενιαίας στάσης από τον αραβικό κόσμο.<sup>686</sup> Οι Σαούντ έδειξαν την προτίμησή τους προς τη μετριοπάθεια, όταν αρνήθηκαν να παρακολουθήσουν ένα συνέδριο στην Τρίπολη τον Δεκέμβριο του 1977, όπου ο Μουαμάρ Καντάφι, επικεφαλής του καθεστώτος της Λιβύης, προσπαθούσε να κινητοποιήσει αντίσταση στην αιγυπτιακή πρωτοβουλία.<sup>687</sup>

Το 1978 οι Σαούντ έκαναν απέλπιδες προσπάθειες να συμβιβάσουν τις δύο παρατάξεις. Ύστερα από την κατάρρευση των συνομιλιών της «πολιτικής επιτροπής» που είχε συγκροτηθεί στην Ιερουσαλήμ τον Ιανουάριο του 1978 και την προοπτική ματαίωσης της συμφωνίας ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ, οι Σαούντ ενέτειναν τις προσπάθειες του για ανεύρεση συμβιβαστικής λύσης μεταξύ της Αιγύπτου και της Συρίας, μέσω μίας επιτροπής υπό την προεδρεία του Σουδάν στον Αραβικό Σύνδεσμο.<sup>688</sup> Έπειτα οι Σαούντ υποστήριξαν τη συνάντηση του Αραβικού Συνδέσμου στο Κάιρο τον Μάρτιο, παρά το μπουκοτάζ του συνεδρίου από το

<sup>685</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 478-9

<sup>686</sup> Για μία προσέγγιση σχετικά με την αμηχανία του καθεστώτος από ανταποκριτές ξένου τύπου, βλ. Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 481-3

<sup>687</sup> El-Warfally, Mahmoud G. *Imagery and Ideology in U.S. Policy toward Libya 1969-1982*, London: University of Pittsburgh Press, 1988, σελ. 98-100

<sup>688</sup> Goldberg, Jacob, «Saudi Arabia and the Egyptian-Israeli Peace Process, 1977-1981», *Middle East Review*, Vol. 18, No. 4, 1986, pp 25-33, σελ. 27

Αραβικό Μέτωπο, προωθώντας τον σχηματισμό μίας «επιτροπής αραβικής αλληλεγγύης» με σκοπό τον μετριασμό των ενδοαραβικών διαφορών.<sup>689</sup> Τον Ιούλιο του 1978, όταν η αποτυχία του συμβουλίου του Λιντς στην Αγγλία έδειχνε πως οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ θα αποτύγχαναν, ο διάδοχος πρίγκιπας Φαχτ περιόδευσε στις αραβικές πρωτεύουσες, προσπαθώντας να πείσει τα αραβικά κράτη να επανεκκινήσουν τις συζητήσεις με την Αίγυπτο, για να τη διατηρήσουν στο αραβικό στρατόπεδο.<sup>690</sup>

Όταν ο Σαντάτ αποδέχθηκε τελικά την πρόσκληση για το Καμπ Ντέιβιντ στις 8 Αυγούστου 1978, ο διάδοχος πρίγκιπας Φαχτ διακήρυξε πως αυτή θα ήταν η τελευταία ευκαιρία, σκοπεύοντας να δείξει τους περιορισμούς του καθεστώτος όσον αφορά στη στάση του απέναντι στο ζήτημα. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1978, η Σαουδική Αραβία εξέδωσε ακόμα μία μετριοπαθή ανακοίνωση, ενδεικτική των πιέσεων, τασσόμενη υπέρ των συνομιλιών στο Καμπ Ντέιβιντ υποστηρίζοντας πως οι συζητήσεις είχαν ως υπόβαθρό τους την ειρήνη. Ταυτόχρονα όμως η Σαουδική Αραβία προειδοποίησε πως η βάση των συνομιλιών δεν αποτελούν την έναρξη μίας συνολικής συμφωνίας ειρήνης λόγω των θέσεων του Ισραήλ.<sup>691</sup>

Αν και αρχικά φάνηκε πως η Σαουδική Αραβία ενέδιδε στις πιέσεις των ΗΠΑ και προσπαθούσε να αποτρέψει πιθανές κυρώσεις στην Αίγυπτο, η στάση των Σαούντ τελικά ευθυγραμμίστηκε με τις επιδιώξεις του Παναραβικού Μετώπου. Τα οικονομικά προβλήματα του Ριάντ, λόγω της μείωσης των τιμών του πετρελαίου στα τέλη της δεκαετίας του 1970, δεν απέτρεψαν τους Σαούντ να κάνουν μία απέλπιδα προσπάθεια διατήρησης της Αιγύπτου εντός της αραβικής συναίνεσης. Η Σαουδική Αραβία παραβρέθηκε στο συνέδριο της Βαγδάτης του Νοέμβριου του 1978, όπου και κορυφώθηκε η προσπάθεια του Ιράκ να αποτρέψει την επικείμενη συμφωνία. Οι Σαούντ συναίνεσαν στη δημιουργία ενός ταμείου για την παροχή οικονομικής υποστήριξης εννέα δισ. δολαρίων στην Αίγυπτο, ύστερα από την πρόταση του Ιράκ, για το οποίο η Σαουδική Αραβία θα συνεισέφερε την πλειοψηφία των χρημάτων. Καθώς οι Σαούντ δεν μπορούσαν να αντισταθούν στις πιέσεις του Αραβικού Μετώπου κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου για να απομονωθεί η Αίγυπτος, το μόνο που μπορούσαν να κάνουν είναι να προσπαθήσουν, με τη σειρά τους, να

---

<sup>689</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 260

<sup>690</sup> Goldberg, Jacob, "Saudi Arabia and the Egyptian-Israeli Peace Process, 1977-1981", *Middle East Review*, Vol. 18, No. 4, 1986, pp 25-33, σελ. 27

<sup>691</sup> Ο.π. σελ. 28

μεταβάλλουν τη στάση της Αίγυπτου. Μερικές μέρες αργότερα, οι Σαούντ υποδέχθηκαν τον Σύρο πρόεδρο Άσαντ στο Ριάντ και την επόμενη μέρα ο διάδοχος πρίγκιπας Φαχτ δήλωσε σε λιβανικό περιοδικό πως η άποψη της Σαουδικής Αραβίας ήταν ουσιαστικά «πιο κοντά στους Σύρους και στις παλαιστινιακές οργανώσεις παρά στον Σαντάτ».<sup>692</sup>

Στις 15 Δεκεμβρίου 1978, ωστόσο, οι Σαούντ έκαναν μία κίνηση προς την αντίθετη κατεύθυνση και εμμέσως υποστήριξαν την πρωτοβουλία του Σαντάτ. Στο τέλος μίας επίσκεψης στο Ριάντ από τον Αμερικάνο Υπουργό Εξωτερικών Σάιρους Βανς προς αναζήτηση υποστήριξης για τις πρωτοβουλίες της Αιγύπτου, ο Υπουργός Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας, πρίγκιπας Σαούντ αλ-Φαισάλ εξέδωσε μία δήλωση που εξέφραζε την εκτίμηση του για τις αμερικανικές προσπάθειες για μία συμφωνία που προωθεί την ειρήνη. Στις 30 Δεκεμβρίου, ένα μήνυμα του βασιλιά Χαλίμτ προς τον Σαντάτ ανέφερε πως η Σαουδική Αραβία εξακολουθεί να τηρεί τις υποχρεώσεις της απέναντι στην Αίγυπτο, παρέχοντας υλική και ηθική στήριξη.<sup>693</sup>

Ήταν εμφανές πως η Σαουδική Αραβία ταλαντευόταν μεταξύ Δαμασκού, Καΐρου και Βαγδάτης. Η στάση της Σαουδικής Αραβίας τελικά καθορίστηκε από την επίδραση των περιφερειακών εξελίξεων στην κατάσταση στο εσωτερικό της και τη δυνατότητα ισχυρότερων κρατών να επηρεάσουν την επιβίωση του καθεστώτος των Σαούντ, όπως θα αναλυθεί στις επόμενες παραγράφους.

Η κατάσταση ήταν πολύ τεταμένη στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας, ακόμα κι αν δεν ληφθεί υπ' όψιν πως στις αρχές του 1979 ο ριζοσπαστικός τύπος στον αραβικό κόσμο ισχυριζόταν πως η Σαουδική Αραβία ήταν «έτοιμη να εκραγεί». Το καθεστώς, πάντως, δεν ήταν σε θέση να αποτρέψει την κυκλοφορία φυλλαδίων που μιλούσαν για την «απελευθέρωση» διάφορων περιοχών του βασιλείου και την ανατροπή του καθεστώτος. Στους τελευταίους μήνες του 1978, μάλιστα, υπήρχαν αναφορές πως φυλές αντίθετες στους Σαούντ είχαν ξεσηκωθεί εναντίον του καθεστώτος. Διάφορες οργανώσεις σε πόλεις της Χιτζάζ κινητοποιούνταν εναντίον της συνθήκης με πανό εναντίον των συνθηκών του Καμπ Ντέιβιντ. Παράλληλα, υπήρχαν συνεχιζόμενες κινητοποιήσεις για τις συνθήκες εργασίας στην περιοχή του Νταχράν, ενώ ένταση επικρατούσε ταυτόχρονα στην περιοχή του Ασίρ.<sup>694</sup> Οι

---

<sup>692</sup> *al-Hawadess* (Beirut), December 9, 1977, πρπμ. στο Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 165

<sup>693</sup> Goldberg, Jacob, "Saudi Arabia and the Egyptian-Israeli Peace Process, 1977-1981", *Middle East Review*, Vol. 18, No. 4, 1986, pp 25-33, σελ. 28

<sup>694</sup> Αναλυτικά βλ. Abir, Mordechai, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 76-77

ραγδαίες δημογραφικές μεταβολές<sup>695</sup> και οι κοσμογονικές αλλαγές που επέφερε η ανεξέλεγκτη εισροή πλούτου στη Σαουδική Αραβία μετατρέπονταν σε κοινωνική ένταση, που ίσως είχε και πολιτικές επιπτώσεις για το καθεστώς.<sup>696</sup> Ήδη από το 1975/76, οι δαπάνες υπέρεβησαν για πρώτη φορά μετά από καιρό τις προσόδους του βασιλείου.<sup>697</sup>

Εκτός από τις κοινωνικοοικονομικές αιτίες ερμηνείας της συμπεριφοράς της Σαουδικής Αραβίας, θα πρέπει να σημειωθεί πως υπήρχε αυξανόμενη ένταση ανάμεσα στους Σαούντ. Η επικείμενη συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ και η πιθανότητα ριζοσπαστικοποίησης των μαζών επιτάχυνε τις εξελίξεις στις σχέσεις μεταξύ των μελών του καθεστώτος. Ύστερα από τη δολοφονία του βασιλιά Φεϊσάλ το 1975, ο ελάχιστος κοινός παρονομαστής της συναίνεσης των βασικών μελών των Σαούντ βρισκόταν στην ανάληψη της βασιλείας από τον πρίγκιπα Χαλίντ, λόγω της εμφανούς αδυναμίας του. Η αδιαφορία του Χαλίντ για την καθημερινή άσκηση εξουσίας, οδήγησε στην ενδυνάμωση των πριγκίπων που βρίσκονταν σε κομβικές θέσεις του καθεστώτος, όπως του διάδοχου πρίγκιπα Φαχτ, του υπουργού εσωτερικών, πρίγκιπα Σουλτάν και του διοικητή του Λευκού Στρατεύματος, πρίγκιπα Αμπντάλα.

Ωστόσο, όλες οι πλευρές συμφωνούσαν επί της αρχής πως τα κανάλια επικοινωνίας με τις ΗΠΑ και τα αραβικά κράτη έπρεπε να διατηρηθούν ανοιχτά, παρά τη δυσχέρεια του εγχειρήματος. Η προσπάθεια των Σαούντ να διατηρήσουν τη στρατηγική σύνδεση με τις ΗΠΑ, συνεργαζόμενοι ταυτόχρονα με τον άξονα Βαγδάτης-Δαμασκού απεικόνιζε περισσότερο την ανάγκη να επιτευχθεί μία ισορροπία μεταξύ των σαουδαραβών ηγετών παρά μία πιθανότητα βιώσιμης λύσης του προβλήματος.<sup>698</sup> Εφ' όσον διαφάνηκε πως ο δρόμος που είχε χαράξει ο Σαντάτ για την Αίγυπτο δεν είχε επιστροφή, δύο τάσεις κρυσταλλώθηκαν εντός του καθεστώτος που φαίνονταν στις προσεγγίσεις του διάδοχου πρίγκιπα Φαχτ από τη μία και των βασιλιά Χαλίντ και πρίγκιπα Αμπντάλλα από την άλλη. Ο Φαχτ, που ουσιαστικά κυριαρχούσε στο καθεστώς μετά τον θάνατο του Φεϊσάλ το 1975, είχε ταχθεί υπέρ της αμερικανικής συμμαχίας αλλά δεν μπορούσε να επιβάλει την άποψη

---

<sup>695</sup> Το 1978 ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της Σαουδικής Αραβίας έφτανε το 2%, ενώ το 50% του πληθυσμού ήταν κάτω των 20 ετών, Al-Farsy, Fouad, *Saudi Arabia, A Case Study in Development*, London & New York: Routledge, 1986, σελ. 87 ενώ το εργατικό δυναμικό στη χώρα αυξάνοταν κατά 20% κατά προσέγγιση την τελευταία δεκαετία. Sarhan, Samir (επιμ.) *Who's Who in Saudi Arabia 1976-77*, London- Jeddah: Europa Publications, 1977, σελ. 211

<sup>696</sup> Lacey, Robert, *The Kingdom ...* ο.π.

<sup>697</sup> Sarhan, Samir (επιμ.) *Who's Who in Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 187

<sup>698</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 305

του στα άλλα μέλη του καθεστώτος, που όπως ο πρίγκιπας Αμπντάλλα κατανοούσαν τις θέσεις του Αραβικού Μετώπου.

Οι διαφωνίες εντός του καθεστώτος ήταν πολύ σημαντικές καθώς, λόγω της υπάρχουσας κατάστασης στο βασίλειο, οι περισσότερες κοινωνικές ομάδες δεν είχαν δυνατότητες πολιτικής επιρροής και μπορούσαν μόνο να στοιχηθούν πίσω από μέλη της οικογένειας.<sup>699</sup> Σε αυτό το πλαίσιο, πριν από κάθε απόφαση των αδελφών που ηγούνταν του καθεστώτος, Χαλίμτ και Φαχντ, έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν η άποψη του ετεροθαλούς αδελφού τους Αμπντάλλα, επικεφαλής της Εθνικής Φρουράς. Αν και ο εξοπλισμός της Εθνικής Φρουράς ήταν ελαφρύς, το πόσο σημαντική ήταν η διοίκηση της Εθνικής Φρουράς είχε φανεί τον προηγούμενο χρόνο, όταν είχε προσφερθεί στον Αμπντάλλα ο τίτλος του επόμενου διαδόχου πρίγκιπα, υπό τον όρο να παραιτηθεί από τη διοίκηση της Εθνικής Φρουράς. Ένα πιθανό σχίσμα εντός του καθεστώτος θα μπορούσε να δώσει την ευκαιρία στις νέες ελίτ να εκμεταλλευθούν τη ρήξη εντός του καθεστώτος για να προκαλέσουν αλλαγή υπέρ τους.<sup>700</sup> Διαρροές από την CIA ανέφεραν πως το σενάριο ανάληψης της εξουσίας από τον «σκληροπυρηνικό» πρίγκιπα Αμπντάλλα εντός του 1979 συγκέντρωνε για σοβαρές πιθανότητες.<sup>701</sup>

Τη στιγμή της τελικής απόφασης, οι εξελίξεις σε δυο σημαντικά μέτωπα της περιφέρειας της Σαουδικής Αραβίας, επηρέασαν την τελική απόφαση του Ριάντ. Η στάση των Σαούντ απέναντι στο ζήτημα του Καμπ Ντέιβιντ επηρεάστηκε σημαντικά από την κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν και τις εμφύλιες διαμάχες στην Υεμένη. Οι αναταραχές στον περίγυρο της Σαουδικής Αραβίας απειλούσαν πλέον την παραμονή του Οίκου των Σαούντ στην εξουσία, εντείνοντας τους κινδύνους ανατροπής στο εσωτερικό του βασιλείου και επηρεάζοντας τη συμπεριφορά του κράτους.

Παρακάτω θα καταδειχθεί πως σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία για τη Σαουδική Αραβία, δεδομένων των γενικευμένων εξεγέρσεων στο Ιράν, η αποστασιοποίηση των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στο καθεστώς του Σάχη ψύχρανε τους Σαούντ, ενώ η ενιαία, σε μεγάλο βαθμό, στάση των αραβικών κρατών

---

<sup>699</sup> Graham, Douglas, *Saudi Arabia unveiled*, Iowa: Kendall/Hunt Pub. Co., 1991, σελ. 27

<sup>700</sup> Abir, Mordechai, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 78-79

<sup>701</sup> Stork, Joe, «Saudi Arabia and the US», *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 24-30, σελ. 29



έπεισε τη Σαουδική Αραβία πως η συμπαράταξη μαζί τους θα μπορούσε να τους προφυλάξει από τις αρνητικές επιπτώσεις των αναταραχών στην περιφέρεια τους.

Καταρχάς, η διαφαινόμενη κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν κι η πιθανότητα ανάδυσης ενός ριζοσπαστικού καθεστώτος στο μακράν πολυπληθέστερο κράτος του Κόλπου, η συμπεριφορά του οποίου θα επηρεαζόταν από φονταμενταλιστές Σίιτες κληρικούς, απασχολούσε σοβαρά τους Σαούντ. Ένα εναλλακτικό αλλά εξίσου τρομακτικό σενάριο ήταν η συνέχιση της χαοτικής κατάστασης στο Ιράν, με τον κίνδυνο εξάπλωσης της εξέγερσης στην Αραβική Χερσόνησο να αυξάνεται. Το επερχόμενο τέλος του Σάχη πανικόβαλε τους Σαούντ και τους ανάγκασε να στραφούν στις ΗΠΑ, αναζητώντας προστασία από τις πιθανές δυσμενείς επιπτώσεις της πτώσης του Σάχη.<sup>702</sup> Ο Γερουσιαστής Ρόμπερτ Μπάιρντ, όταν επισκέφτηκε το Ριάντ τον Δεκέμβριο του 1978 ως ειδικός απεσταλμένος του Προέδρου Κάρτερ, ανέφερε πως οι Σαούντ ήθελαν οι ΗΠΑ να διαφυλάξουν τη σταθερότητα στον Κόλπο, που απειλούταν λόγω της επερχόμενης πτώσης του Σάχη.<sup>703</sup>

Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη Σαουδική Αραβία ήταν αντιφατική, αν κι ο Λευκός Οίκος προέβη σε αρκετές κινήσεις για να αποδείξει την επιθυμία του να προστατεύσει τους Σαούντ.<sup>704</sup> Ο Υπουργός Εξωτερικών Σάιρους Βανς ανακοίνωσε στην Ουάσινγκτον πως οι ΗΠΑ θα χρησιμοποιούσαν τη στρατιωτική ισχύ τους για να προστατέψουν τις ζωτικές πετρελαιοπηγές της Σαουδικής Αραβίας, ενώ στις αρχές του 1979, ο Αμερικάνος Πρόεδρος Κάρτερ, κατά τη διάρκεια μίας επίσκεψης στο βασίλειο, προσφέρθηκε να στείλει μία μοίρα, στελεχωμένων F-15 η οποία κατέφθασε μετά από μερικές καθυστερήσεις στις 15 Ιανουάριου 1979, αφού οι Σαούντ δέχθηκαν την πρόταση. Η ανακοίνωση, ωστόσο, πως τα αεροσκάφη δεν θα είναι μάχιμα έπληξε την αξιοπιστία του εγχειρήματος, προκαλώντας την έκπληξη και την απογοήτευση του Ριάντ.<sup>705</sup>

Επιπρόσθετα, η δήλωση της Υπουργού Εμπορίου των Ηνωμένων Πολιτειών, Χουανίτα Κρεπς, κατά την επίσκεψη της στη Σαουδική Αραβία, πως της είχε δοθεί διαβεβαίωση πως η Σαουδική Αραβία θα αύξανε τα επίπεδα παραγωγής πετρελαίου,

<sup>702</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 498-500

<sup>703</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 301

<sup>704</sup> «Carter from a Saudi Perspective», *Journal of Palestine Studies*, Vol. 10, No. 2, Winter, 1981, pp. 125-127

<sup>705</sup> Simpson, William, *The Prince: The Secret Story of the World's Most Intriguing Royal, Prince Bandar bin Sultan*, New York: Regan Books, 2006 σελ. 204, Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph: An Arab View of the Gulf War*, London: HarperCollins, 1993, σελ. 268-9

εξέθεσε τη συνεργασία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σαουδικής Αραβίας στον αραβικό κόσμο, σε μία περίοδο που οι Σαούντ δεν ήθελαν να φαίνεται πως συνεργάζονται με τον Λευκό Οίκο, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες πρωτοστατούσαν στη συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ. Παράλληλα, η έκκληση του Γερουσιαστή Φρανκ Τσέρτς, πρόεδρου της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων, για αναθεώρηση των σχέσεων των ΗΠΑ με τη Σαουδική Αραβία, ένα μη-δημοκρατικό κράτος που καταφέρεται μάλιστα εναντίον του Ισραήλ, έδειχναν στο Ριάντ τα όρια της πιθανής υποστήριξης των Σαούντ από την Ουάσινγκτον σε μία στιγμή ανάγκης.<sup>706</sup> Ο Λευκός Οίκος φαινόταν να μην μπορούσε, ακόμα κι αν το επιθυμούσε, να ασκήσει μία πολιτική προστασίας του σαουδαραβικού βασιλείου αλλά ούτε καν να επιβάλει μία ενιαία γραμμή στους εκπροσώπους του.

Παρ' όλα αυτά, η έλευση του Αγιατολάχ Χομεϊνί στο Ιράν και η τελική κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη οδήγησε τον Λευκό Οίκο να εντείνει τις προσπάθειες επίδειξης των δυνατοτήτων και της επιθυμίας του να υποστηρίξει τη Σαουδική Αραβία. Τον Φεβρουάριο του 1979, ο Υπουργός Άμυνας Χάρολντ Μπράουν πρότεινε την εγκατάσταση μίας αμερικανικής στρατιωτικής βάσης στο βασίλειο, ώστε να μπορούν οι αμερικανικές δυνάμεις να διασφαλίσουν την ακεραιότητα του βασιλείου και τη σταθερότητα της περιοχής. Η πρόταση του Μπράουν φαινόταν, ουσιαστικά, να προσκαλεί τους Σαούντ να αντιπαρατεθούν ευθέως με το Αραβικό Μέτωπο, εκθέτοντας τη στενή σχέση μεταξύ των δύο κρατών. Μία τέτοια πρόταση αποκλειόταν για εσωτερικούς όσο και ενδοαραβικούς, περιφερειακούς, και διεθνείς λόγους αλλά το γεγονός πως μία τέτοια πρόταση έγινε,<sup>707</sup> καθυσόχασε μερικώς τους φόβους των Σαούντ για την αξιοπιστία των ΗΠΑ. Παρ' όλα αυτά, το τεταμένο κλίμα εντός του καθεστώτος διαφάνηκε από την απουσία του πρίγκιπα Αμπντάλα και του βασιλιά Χαλίντ κατά τη διάρκεια της συνάντησης με τον Μπράουν. Εκτός από τον Αμπντάλα, που τασσόταν υπέρ της προσέγγισης της Συρίας και κατ' επέκταση και του Ιράκ, ταυτόχρονα, ακόμα κι ο πρίγκιπας Σουλτάν, ένας ομογάλακτος αδελφός του Φαχρτ, αντιτίθονταν στις προσπάθειες του διαδόχου πρίγκιπα. Οι Σαούντ αρνήθηκαν την πρόταση δημιουργίας βάσεων και ζήτησαν την προμήθεια αμερικανικών πυραύλων Lance, την οποία όμως ο Μπράουν απέρριψε. Αμέσως μετά οι Σαούντ θεώρησαν απαραίτητο να διαχωρίσουν τη θέση τους από την αμερικανική ειρηνευτική προσπάθεια ανακοινώνοντας στις 23 Φεβρουαρίου την

<sup>706</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud* ... ο.π. σελ. 500-1

<sup>707</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia* ... ο.π., σελ. 303

ακύρωση της προγραμματισμένης επίσκεψης του διαδόχου πρίγκιπα Φαχτ στις ΗΠΑ την 1<sup>η</sup> Μαρτίου, τονίζοντας μάλιστα πως η ακύρωση δεν αποφασίστηκε για λόγους υγείας, όπως είχε διαρρεύσει από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ταυτόχρονα, ένα άλλο σημαντικό περιφερειακό ζήτημα απασχολούσε το Ριάντ. Ενώ η Σαουδική Αραβία επιδίωκε να εξομαλύνει το κλίμα στη γειτονική Υεμένη, προσπαθώντας να βελτιώσει τις σχέσεις της ακόμα και με τη Νότια Υεμένη τα προηγούμενα χρόνια,<sup>708</sup> στα μέσα του 1978 η κατάσταση πλέον ήταν εκτός ελέγχου. Χαρακτηριστικά της έντασης ήταν οι βομβιστικές επιθέσεις εναντίον του πρόεδρου της Βόρειας Υεμένης και η δολοφονία του πρόεδρου της Νότιας Υεμένης. Στις 12 Φεβρουαρίου 1979 οι αντεγκλήσεις μεταξύ των ένοπλων ομάδων και φυλών στην Υεμένη ξέσπασαν σε βίαιες συγκρούσεις.<sup>709</sup>

Η ένταση στην Υεμένη ανησυχούσε πολύ τους Σαούντ, καθώς, εκτός των άλλων, ο έλεγχος τους στις περιοχές του Ασίρ, στα σύνορα με την Υεμένη, ήταν μικρός ενώ ο πληθυσμός της περιοχής είχε στενότερους δεσμούς με την Υεμένη, παρά με τη Σαουδική Αραβία. Εκτός όλων των άλλων, η περιοχή του Ασίρ βρισκόταν ήδη σε αναβρασμό. Η σοβαρότητα του ζητήματος για τους Σαούντ οδήγησε το καθεστώς να θέσει τις ένοπλες δυνάμεις σε κατάσταση συναγερμού και να εντείνει τις επαφές τους με τις συμμαχικές φυλές στη Βόρεια Υεμένη, υποστηρίζοντας τις φίλιες δυνάμεις τους με στρατιωτικά και διπλωματικά μέσα. Ταυτόχρονα, η Σαουδική Αραβία συμμετείχε στις προσπάθειες συλλογικής μεσολάβησης του Αραβικού Συνδέσμου ενώ ζήτησε την αμερικανική βοήθεια για την αντιμετώπιση του κινδύνου.

Οι ΗΠΑ προσπάθησαν να δείξουν πως έχουν τις δυνατότητες να βοηθήσουν τη Σαουδική Αραβία. Στις 5 Μαρτίου 1979, ένα μεταγωγικό πλοίο (carrier task force) των Ηνωμένων Πολιτειών κατέφθασε στην Αραβική Θάλασσα.<sup>710</sup> Οι Σαούντ αρνήθηκαν την προσφορά προστασίας τους από τις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά ζήτησαν να τεθούν δύο αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης (AWACS) σε επιφυλακή, με διακριτικότητα, ώστε να μπορούν να παρακολουθούν τον εναέριο χώρο της Σαουδικής Αραβίας και οι ΗΠΑ ικανοποίησαν το αίτημα τους στις 8 Μαρτίου. Στις 9 Μαρτίου, ο Αμερικάνος Πρόεδρος Κάρτερ ανακοίνωσε την επείγουσα προμήθεια όπλων στην Βόρεια Υεμένη, προσπερνώντας τη διαδικασία

---

<sup>708</sup> «Democratic Yemen and Saudi Arabia Establish Diplomatic Ties», *MERIP Reports*, No. 47, May, 1976, pp. 23-24

<sup>709</sup> Αναλυτικά βλ. Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud* ... ο.π. σελ.487-492

<sup>710</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia* ... ο.π.σελ. 304

έγκρισης που θα χρειάζονταν κανονικά από το Κογκρέσο. Παρά τη διαμάχη τους με τις ΗΠΑ για την επίσκεψη του Φαχρτ στην αμερικανική πρωτεύουσα, οι Σαούντ αποδέχθηκαν την αμερικανική προσφορά για την παρουσία δύο αεροσκαφών AWACS με αμερικανικό προσωπικό στο βασίλειο και υποστήριξαν την αποστολή Αμερικανών συμβούλων στη Βόρεια Υεμένη.<sup>711</sup>

Ωστόσο, η Σαουδική Αραβία κατέληξε πως μπορούσε να βασιστεί στις Ηνωμένες Πολιτείες μόνο για την ασφάλεια της από εξωτερικούς κινδύνους αλλά όχι για τη διατήρηση του καθεστώτος των Σαούντ στην εξουσία.<sup>712</sup> Καθώς οι κίνδυνοι στο εσωτερικό του κράτους είχαν βαρύνουσα σημασία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής, οι Σαούντ κατέληξαν πως οι ΗΠΑ δεν θα τους στήριζαν αν υπήρχε κάποιο ζήτημα ανατροπής τους εκ των έσω. Οι Σαούντ εντόπιζαν ορισμένες αναλογίες στην περίπτωση του Ιράν και της τελικής έκβασης των σχέσεων του καθεστώτος του Σάχη και των Ηνωμένων Πολιτειών. Στην ώρα της ανάγκης του στενότερου σύμμαχου τους στην περιοχή για δεκαετίες, οι Ηνωμένες Πολιτείες απέφυγαν να υποστηρίξουν το σααχικό καθεστώς και, επιπρόσθετα, ξεκίνησαν επαφές με αντιπολιτευόμενες ομάδες. Όχι μόνο οι ΗΠΑ είχαν αποτύχει να σώσουν τον Σάχη, αλλά είχαν εξερευνήσει εναλλακτικές για την αντικατάστασή του. Τι θα έκαναν οι Ηνωμένες Πολιτείες εάν ο Οίκος των Σαούντ, ένα λιγότερο φιλελεύθερο καθεστώς από το Ιράν, αντιμετώπιζε τα ίδια προβλήματα; Ήταν πολύ πιθανό οι βουλευτές και γερουσιαστές, που επηρεάζονταν άμεσα από τις φιλοισραηλινές ομάδες πίεσης που ήδη αντιτασσόταν στην πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού στη Σαουδική Αραβία, να έβρισκαν την ευκαιρία να υποσκάψουν τη σχέση μεταξύ του Λευκού Οίκου και των Σαούντ. Η Σαουδική Αραβία αμφέβαλε για τη φερεγγυότητα της αμερικανικής στήριξης, ειδικά από τη στιγμή που ο Λευκός Οίκος φαίνεται να συνέδεε την προστασία του σαουδαραβικού καθεστώτος από την Ιρανική Επανάσταση με τη στάση των Σαούντ απέναντι στο Καμπ Ντέιβιντ, μίας συμφωνίας αντίθετη από το ευρύτερο κλίμα στον αραβικό κόσμο.

Αντίθετα, η Συρία και το Ιράκ φαίνεται να είχαν βρει ένα σημείο συνεννόησης και θα μπορούσαν να στηρίξουν τη Σαουδική Αραβία απέναντι στο άγνωστο νέο καθεστώς του Ιράν ή στις απρόβλεπτες εξελίξεις στην ταραχώδη Υεμένη. Στις 26

---

<sup>711</sup> Οι Σαούντ έθεσαν τις ένοπλες δυνάμεις τους σε επιφυλακή, ανακάλεσαν 1.500 άνδρες από την Αραβική Δύναμη Αποτροπής του Λιβάνου, προχώρησαν σε συγκέντρωση δυνάμεις κοντά στα σύνορα της Βόρειας Υεμένης, απέστειλαν εξοπλισμό στη Βόρεια Υεμένη κι όμως απέρριψαν την προσφορά αποστολής μίας αμερικανικής μοίρας F-15 για την ενίσχυση της αεροπορίας τους ο.π. σελ. 274-8

<sup>712</sup> Ο.π. σελ. 355

Οκτώβριου 1978, η Συρία και το Ιράκ κατέληξαν σε μία συμφωνία και ανακηρύξαν μία άμεση στρατιωτική ένωση. Η πιθανότητα μία συροϊρακινής ένωσης θα μπορούσε να αντισταθμίσει τους κινδύνους που αντιμετώπιζαν οι Σαούντ από την κατάρρευση του Σάχη. Ο βασιλιάς Χαλίμτ και ο πρίγκιπας Αμπντάλα, αντίθετα από τον διάδοχο πρίγκιπα Φαχντ, βασίζονταν στη συμμαχία μεταξύ του Ιράκ και της Συρίας και την πιθανή ένωση τους<sup>713</sup> για να τους προστατέψει από την αναστάτωση στο Ιράν.

Μία άλλη διάσταση της συμφωνίας μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ ήταν εξίσου επικίνδυνη για τη Σαουδική Αραβία. Σε περίπτωση που οι Σαούντ τασσόταν υπέρ της συμμαχίας του Καμπ Ντέιβιντ, ο συνασπισμός της Συρίας και του Ιράκ είχε τη δυνατότητα να πλήξει το καθεστώς των Σαούντ στο εσωτερικό του. Πολλά μέλη των σωμάτων ασφαλείας της Σαουδικής Αραβίας θεωρούσαν προοδευτικές τις ιδέες του αραβικού εθνικισμού που προπαγάνδιζαν η Βαγδάτη κι η Δαμασκός. Η έκκληση του νέου επικεφαλής του Ιράκ, Σαντάμ Χουσεΐν, στο συνέδριο της Βαγδάτης του 1979, λίγο μετά την υπογραφή της συνθήκης του Καμπ Ντέιβιντ, πως «είναι καθήκον μας να καλέσουμε τον πληθυσμό των κρατών που θα υποστήριζαν τη συνθήκη του Καμπ Ντέιβιντ να επαναστατήσει εναντίον των ηγετών τους»,<sup>714</sup> ίσως έβρισκε ευήκοα ώτα στην αραβική χερσόνησο.

Η Συρία, ταυτόχρονα, είχε τη δυνατότητα να επηρεάσει τις εξελίξεις στην αραβική χερσόνησο: το 1979 είχε αναλάβει μέχρι και τη πρώτη διοργάνωση συνεδρίασης του Παλαιστινιακού Εθνικού Συμβουλίου στη Δαμασκό με τη συναίνεση της Βαγδάτης. Η σύμπλευση του μπααθικού καθεστώτος του Χαφέζ αλ Άσαντ στη Συρία με την Φατάχ, οργάνωσης της οποίας ηγούνταν ο Γιασέρ Αραφάτ, για το ζήτημα του Καμπ Ντέιβιντ ενέτεινε τη δυσαρέσκεια των Παλαιστίνιων για την κακή, για εκείνους, συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ. Η παρουσία χιλιάδων δυσαρεστημένων Παλαιστίνιων στη Σαουδική Αραβία, σε συνδυασμό με τη σύμπλευση Ιράκ, Συρίας και της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, θα επιδείνωνε την ταραχώδη κατάσταση στο βασίλειο.

Σύμφωνα με το παράδειγμα του μοντέλου εξισορρόπησης εξωτερικών απειλών, θα περιμέναμε η Σαουδική Αραβία να εξισορροπούσε την ιδεολογική απειλή που αποτελούσαν η Συρία και το Ιράκ για το καθεστώς της. Ο ριζοσπαστισμός του αραβικού εθνικισμού της Συρίας και του Ιράκ θα μπορούσε να στραφεί ουσιαστικά εναντίον του μοναρχικού σαουδαραβικού καθεστώτος.

---

<sup>713</sup> Ο.π. σελ. 354

<sup>714</sup> Ο.π.σελ. 279

Ωστόσο, η αναστάτωση στο Ιράν και την Υεμένη, η συσπείρωση μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ και η διαπίστωση πως οι ΗΠΑ δεν πρόκειται να τους βοηθήσουν στα εσωτερικά ζητήματα τους έπεισαν τους Σαούντ να ταχθούν με το αραβικό μέτωπο. Η καλή σχέση του Ριάντ με τη Βαγδάτη και τη Δαμασκό μείωνε την άμεση απειλή από το Ιράν και τις επιπτώσεις από τις δυνητικές δημόσιες επιθέσεις από τα καθεστώτα στο Ιράκ και τη Συρία και ταυτόχρονα διευκόλυνε τον Οίκο των Σαούντ να χειριστεί τα προβλήματα της νότιας Αραβίας, λόγω της επιρροής των αραβικών κρατών στα εδάφη της Υεμένης.<sup>715</sup> Η σύσφιγξη των σχέσεων μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας, του Ιράκ και της Συρίας μείωνε την ανησυχία των Σαούντ για την κατάσταση στην Υεμένη, καθώς τα δύο βασικά κράτη του αραβικού κόσμου μπορούσαν να συμβάλλουν στον έλεγχο της κατάστασης στην Υεμένη και, κατ' επέκταση, να μειώσουν τους κινδύνους στο εσωτερικό της σαουδαραβικής επικράτειας.

Προς επιβεβαίωση των προβλέψεων των Σαούντ, οι διαβουλεύσεις στον Αραβικό Σύνδεσμο συνετέλεσαν στην παύση των εχθροπραξιών στην Υεμένη. Στις 16 Μαρτίου 1979, επετεύχθη μία συμφωνία μεταξύ των εμπολέμων στην Υεμένη για την αμοιβαία απόσυρση δυνάμεων, μέσω της αραβικής μεσολάβησης και κυρίως της παρέμβασης από τη Βαγδάτη.

Ακόμα και την ύστατη στιγμή, πάντως, η Σαουδική Αραβία προσπαθούσε να συμβιβάσει τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας πρίγκιπας Σαούντ αλ Φεϊσάλ ζήτησε από τον Πρέσβη των Ηνωμένων Πολιτειών, Τζον Γουέστ, να μεταφέρει μία πρόσκληση προς τον Πρόεδρο Κάρτερ να επισκεφθεί το βασίλειο, προτείνοντας να τεθούν οι προτεινόμενες συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ προς εξέταση για τη συμβατότητα τους με το Ισλάμ. Η Σαουδική Αραβία θα μπορούσε να υποστηρίξει τη συμφωνία, δήλωσε ο πρίγκιπας Σαούντ αλ Φεϊσάλ, αφού εγκριθεί από τους νομομαθείς διδασκάλους του Κορανίου.<sup>716</sup> Στις 16 Μαρτίου 1979 κατέφθασε στο Ριάντ ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας των Ηνωμένων Πολιτειών Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι για να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Σαουδικής Αραβίας για τη συμφωνία ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ. Σε συνάντηση του με τον βασιλιά Χαλίντ και τον Υπουργό Εξωτερικών

---

<sup>715</sup> Παραδοσιακά, οι Σαούντ φοβούνταν την επιβολή ελέγχου ενός ισχυρού ηγεμόνα που θα αναδύοταν από την Υεμένη και θα επιβαλλόταν στις βόρειες φυλές, την υπέρτατη πηγή πίεσης της Σαουδικής Αραβίας στα ζητήματα της Υεμένης. ο.π. σελ. 230-1, 387

<sup>716</sup> βλ. Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud* ... ο.π. σελ. 503

πρίγκιπα Σαούντ αλ-Φεϊσάλ, ο Μπρζεζίνσκι προσέφερε στο βασίλειο την προστασία των Ηνωμένων Πολιτειών, σε αντάλλαγμα της συνεργασίας του για την ευμενή αντιμετώπιση της συνθήκης του Καμπ Ντέιβιντ.

Εν τέλει, όμως, η Σαουδική Αραβία επέλεξε να ταχθεί με το Αραβικό Μέτωπο, λόγω της δυνατότητας των αραβικών κρατών να αποτρέψουν τους κινδύνους από τον περίγυρο της και, κατ' επέκταση, να διασφαλίσουν την παραμονή των Σαούντ στην εξουσία. Η συνεργασία με το Αραβικό Μέτωπο για το ζήτημα του Καμπ Ντέιβιντ συμπεριελάμβανε τερματισμό των σχέσεων με το Κάιρο και στήριξη στα αραβικά κράτη του Παναραβικού Μετώπου για την εξισορρόπηση του Ιράν και την εξομάλυνση της διαμάχης της Υεμένης με πολιτικά μέσα. Όντως, παρά την αρχική απροθυμία της, ύστερα από την υπογραφή της συνθήκης του Καμπ Ντέιβιντ, η Σαουδική Αραβία, σε ένα δεύτερο συνέδριο στη Βαγδάτη στα τέλη του Μαρτίου του 1979, συντάχθηκε με άλλες δεκαέξι χώρες για την εφαρμογή των απειλούμενων κυρώσεων, διαρρηγνύοντας τις διπλωματικές σχέσεις με την Αίγυπτο και διακόπτοντας την οικονομική βοήθεια προς το Κάιρο. Κλιμακώνοντας την αντίδραση της, στις 27 Απριλίου 1979 η Σαουδική Αραβία συνέπραξε στην πρόταση διάλυσης του Οργανισμού του Κόλπου για την Ανάπτυξη της Αιγύπτου, ο οποίος είχε δημιουργηθεί το 1977, ενώ λίγο αργότερα ανακοινώθηκε πως οι πιστώσεις που είχαν εγκριθεί στον προϋπολογισμό της Σαουδικής Αραβίας για την ενίσχυση της Αιγύπτου θα παρακρατούνταν. Οι Σαούντ, αφού ψήφισαν υπέρ της εκδίωξης της Αιγύπτου από τον Οργανισμό της Ισλαμικής Συνδιάσκεψης στη συνάντηση στο Φεζ, απαγόρευσαν έπειτα την εισαγωγή αιγυπτιακών εφημερίδων στο βασίλειο. Στις 14 Μαΐου ο Υπουργός Άμυνας πρίγκιπας Σουλτάν ανακοίνωσε τη διάλυση του Αραβικού Οργανισμού για τη Εκβιομηχάνιση, που χρηματοδοτούνταν από τη Σαουδική Αραβία και τα κράτη του Κόλπου, με σκοπό την ανάπτυξη των στρατιωτικών βιομηχανιών στην Αίγυπτο, αφού η συνθήκη ειρήνης ακύρωνε τον λόγο ύπαρξης του. Τέλος, στις 20 Μαΐου, απροσδόκητα, ο Πρίγκιπας Σουλτάν ανακοινώσε ότι η Σαουδική Αραβία δεν θα χρηματοδοτούσε την αγορά πενήντα αμερικανικών μαχητικών αεροσκαφών F-5 από την Αίγυπτο όπως είχε πριν συμφωνήσει, σε μία κίνηση που ενόχλησε, ίσως περισσότερο απ' όλα, το Κάιρο και την Ουάσινγκτον. Παρ' όλα αυτά, οι Σαούντ διατήρησαν πολλά κεφάλαια τους σε αιγυπτιακές τράπεζες, επέτρεψαν τη συνέχιση

της ροής εμβασμάτων από τους Αιγύπτιους που δούλευαν στη Σαουδική Αραβία προς την Αίγυπτο και διατήρησαν ανεπίσημες επαφές με το Κάιρο σε διάφορα επίπεδα.<sup>717</sup> Δεδομένων των εσωτερικών κινδύνων ασφαλείας, η Σαουδική Αραβία τάχθηκε με το Αραβικό Μέτωπο για να αντιμετωπίσει τις εξελίξεις στην περιφέρεια της και τις επιπτώσεις στο εσωτερικό της. Η προσπάθεια επιβίωσης του καθεστώτος και η δυνατότητα των ισχυρότερων δυνάμεων να εγγυηθούν την ασφάλεια του σαουδαραβικού καθεστώτος αποτέλεσαν τους καθοριστικούς παράγοντες για τη συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας. Καθώς η παραμονή των Σαούντ στην εξουσία εξαρτιόταν από τη διατήρηση ομαλών σχέσεων με το Αραβικό Μέτωπο, η τελική επιλογή της Σαουδικής Αραβίας ήταν η συμπόρευση με τις επιδιώξεις του Ιράκ και της Συρίας.

### **4.3 Η αλλαγή καθεστώτος στο Ιράν και ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου**

Η διαφαινόμενη πτώση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν στα τέλη του 1978 μετέβαλε το στρατηγικό περιβάλλον της Σαουδικής Αραβίας. Το Ιράν έπαυε να είναι ένας εν δυνάμει εταίρος και μετατρεπόταν σε ένα γείτονα εχθρικών διαθέσεων. Οι πιθανότητες ριζοσπαστικοποίησης των μαζών αλλά και των ελίτ αυξάνονταν με την αναταραχή στην περσική όχθη του Κόλπου. Επιπρόσθετα, η αβεβαιότητα θα απειλούσε ακόμα και τη συνέχιση της ζωτικής ναυσιπλοΐας και της διακίνησης πετρελαίου μέσω των στενών του Κόλπου. Το καθεστώς του Σάχη φαινόταν πλέον ένας ορθολογικός συνομιλητής, σε σχέση με τους φονταμενταλιστές επαναστάτες που κατέλαβαν την εξουσία στην Τεχεράνη.

Οι νέες εξελίξεις εκμηδένιζαν όλα τα στρατηγικά οφέλη των Σαούντ, που είχαν αποκομίσει από την ισορροπία ισχύος που είχε διαμορφωθεί στην περιοχή τις προηγούμενες δεκαετίες. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, είχε επέλθει μία συμφωνία μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και του Ιράκ για εξομάλυνση των σχέσεων τους, μειώνοντας τις απειλές για το Ριάντ.<sup>718</sup> Επιπλέον, μετά τη συμφωνία του Αλγερίου μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ το 1975, η Σαουδική Αραβία μπορούσε να

---

<sup>717</sup> Goldberg, Jacob, «Saudi Arabia and the Egyptian-Israeli Peace Process, 1977-1981», *Middle East Review*, Vol. 18, No. 4, 1986, pp 25-33, σελ. 31-32

<sup>718</sup> Αναλυτικά βλ. Fürtig, Henner, *Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*, Reading: Ithaca Press 2006, σελ. 61-92



αξιοποιεί την καχυποψία ανάμεσα στη Βαγδάτη και την Τεχεράνη προς όφελος της. Ενώ μέχρι τότε, η Σαουδική Αραβία μπορούσε να περιορίζει τις απαιτήσεις του Ιράν μέσω των Ηνωμένων Πολιτειών, η συμφωνία του Αλγερίου αύξησε τις εναλλακτικές για το Ριάντ: η Βαγδάτη έδειχνε πλέον σαφή δείγματα μετριοπάθειας και μπορούσε να λογίζεται ως δυνητικός εταίρος.<sup>719</sup> Πλέον, οι Σαούντ μπορούσαν να αντιμετωπίζουν τις απειλές του Ιράν και του Ιράκ, των δύο ισχυρότερων κρατών του Κόλπου, συντασσόμενη, εκ περιτροπής με το ένα ή το άλλο. Σε αυτό το νέο στρατηγικό περιβάλλον, το Ριάντ μπορούσε επίσης να προωθεί την επιρροή της στα μικρότερα κράτη και να επεξεργάζεται σχέδια συνολικής περιφερειακής ασφάλειας.

Ωστόσο, η αβέβαιη κατάσταση στο εσωτερικό του Ιράν και η αναζήτηση μίας μεταβατικής λύσης στο καταρρέον καθεστώς του Σάχη είχαν ως αποτέλεσμα τη θεαματική αύξηση της επιρροής των σκληροπυρηνικών Σιιτών κληρικών στην Τεχεράνη. Αρκετά κυβερνητικά στελέχη του Ιράν κατηγορούσαν δημόσια το σαουδαραβικό καθεστώς και προσπαθούσαν να το υπονομεύσουν εκ των έσω. Παρ' όλα αυτά, η Σαουδική Αραβία επέλεξε μία πολιτική κατευνασμού απέναντι στο Ιράν.

Οι απόπειρες κατευνασμού της Σαουδικής Αραβίας φάνηκαν κατ' αρχάς από την προσέγγιση τους στο θέμα των τιμών του πετρελαίου. Ενώ παραδοσιακά η Σαουδική Αραβία αυξομείωνε την παραγωγή της, ώστε να διατηρείται όσο το δυνατόν χαμηλότερα η τιμή πώλησης του πετρελαίου παγκοσμίως, στις αρχές του 1979 έπραξε διαφορετικά. Το Ριάντ ενέδωσε στις πιέσεις των υπόλοιπων πετρελαιοπαραγωγών κρατών να μειώσει την παραγωγή της και, κατά συνέπεια, λόγω της μειωμένης παραγωγής και της σταθερής ζήτησης, να συμβάλει στην αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Στα τέλη του Ιανουαρίου του 1979 οι Σαούντ αποφάσισαν να μειώσουν την παραγωγή πετρελαίου κατά ένα εκατομμύριο βαρέλια ανά ημέρα, σύμφωνα με τις επιθυμίες του Ιράν κι άλλων μελών του ΟΠΕΚ, καθώς οι δυνατότητες παραγωγής πετρελαίου του Ιράν είχαν ελαχιστοποιηθεί, με αποτέλεσμα η Τεχεράνη να επιζητεί όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές πώλησης για τη μικρή ποσότητα πετρελαίου που μπορούσε ακόμα να εξάγει. Οι Σαούντ επέλεξαν να μειώσουν την παραγωγή πετρελαίου από το πρώτο τρίμηνο του 1979 σε 9.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, μηνιαίως, συντελώντας στην αύξηση των τιμών του πετρελαίου παγκοσμίως, καθώς ενώ ζητούνταν ο ίδιος όγκος, το διαθέσιμο πετρέλαιο ήταν λιγότερο και οι ενδιαφερόμενοι αναγκάζονταν να πληρώσουν μεγαλύτερη

---

<sup>719</sup> Αναλυτικά βλ. Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 265-273

τιμή.<sup>720</sup> Καθώς τα περιθώρια αύξησης των επιπέδων παραγωγής πετρελαίου από τη Σαουδική Αραβία ήταν μικρά, ώστε να αντισταθμίσει τη μείωση της παγκόσμιας παραγωγής από την κατάσταση στο Ιράν και να συγκρατήσει την αύξηση των τιμών, το Ριάντ επέλεξε τον κατευνασμό των πετρελαιοπαραγωγών κρατών που επιζητούσαν ακόμα μεγαλύτερη μείωση της παγκόσμιας παραγωγής, με σκοπό, από τη μεριά τους, την επίτευξη μεγαλύτερων τιμών πώλησης του πετρελαίου τους, λόγω των ελλείψεων που θα προέκυπταν από τη μείωση της παραγωγής. Αντίθετα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Δύση, ως καταναλωτές πετρελαίου, ζητούσαν από τη Σαουδική Αραβία να αυξήσει την παραγωγή, ώστε να αυξηθεί το διαθέσιμο πετρέλαιο και κατά συνέπεια, να μειωθεί η τιμή. Οι Σαούντ θεωρούσαν πως η κίνηση θα κατεύναζε το αντίσπαχικο μέτωπο στο εσωτερικό του Ιράν, καταρρίπτοντας με τη στάση τους, τις δημόσιες κατηγορίες πως η Σαουδική Αραβία είχε αυξήσει την εξόρυξη πετρελαίου τους τελευταίους μήνες για να εξυπηρετήσει τις αμερικανικές επιδιώξεις, εξαντλώντας τα διαθέσιμα κεφάλαια του Ιράν και οδηγώντας την ιρανική επανάσταση στην χρεωκοπία.

Η επιστροφή του Αγιατολάχ Χομεϊνί στο Ιράν δεν μετέβαλε τη κατευναστική συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας, παρά τις επιθέσεις εναντίον του Ριάντ στις δημόσιες εμφανίσεις του αδιαμφισβήτητου πρωταγωνιστή της ιρανικής πολιτικής σκηνης. Ο Αγιατολάχ Χομεϊνί, είχε ταχθεί επανειλημμένως εναντίον των μοναρχιών του Κόλπου και πλέον, απευθυνόμενος σε όλους τους μουσουλμάνους κι όχι μόνο τους Σίιτες, καλούσε τους πληθυσμούς σε εξέγερση εναντίον των άδικων αρχόντων τους. Η Σαουδική Αραβία ήταν ένας άμεσος στόχος του Χομεϊνί, τόσο λόγω της παρουσίας μίας μεγάλης σιιτικής μειονότητας στη Σαουδική Αραβία όσο και λόγω της διαχείρισης του ετήσιου ιερού προσκυνήματος.

Σε αυτό το πλαίσιο κατευνασμού, η Σαουδική Αραβία συναίνεσε στην εκπροσώπηση του Ιράν στη συνάντηση του ΟΠΕΚ τον Μάρτιο του 1979 από το νέο καθεστώς, νομιμοποιώντας με αυτή την κίνηση τη νέα κατάσταση. Επιπλέον, η

---

<sup>720</sup> Αν κι η Σαουδική Αραβία ανακοίνωσε ότι θα αύξανε το πλαφόν ανώτατης παραγωγής από 8.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα το 1978 σε 9.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα το 1979, η εφαρμογή της απόφασης ουσιαστικά σήμαινε τη μείωση της παραγωγής, σε μία περίοδο που η αγορά ήταν αρκετά πιεσμένη, καθώς η πραγματική παραγωγή τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 1978 είχε ξεπεράσει τα 10 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, ενώ τους πρώτους 9 μήνες κινούταν γύρω στο 7.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα. Κατά συνέπεια, αφού το πλαφόν θα ίσχυε σε μηνιαία βάση, η μείωση στην παραγωγή θα εφαρμοζόταν άμεσα με αποτέλεσμα να μειωνόταν η παραγωγή πετρελαίου κατά 2 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα. Οι τιμές ανέβηκαν ραγδαία. Τον Ιανουάριο του 1979 η άμεση αγορά ήταν \$16.24 το βαρέλι σε σύγκριση με την επίσημη αγορά συμβολαίων \$13.34, τον Φεβρουάριο η τιμή συμβολαίου παρέμενε η ίδια αλλά η τιμή για νέες πωλήσεις ανήλθε στα \$22.56. Safran, Nadav, *Saudi Arabia* ... ο.π. σελ. 302-3

Σαουδική Αραβία συνέχισε τον κατευνασμό του Ιράν, συμφωνώντας στη μείωση της παραγωγής πετρελαίου και στη, συνεπαγόμενη, αύξηση των τιμών. Στην πρώτη μάλιστα εκπροσώπηση του Ιράν στον ΟΠΕΚ, η Σαουδική Αραβία συμφώνησε στην απαίτηση του νέου ιρανικού καθεστώ να μειώσει την παραγωγή της στα 8.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, ώστε να αυξηθεί ακόμα περισσότερο η τιμή του πετρελαίου και να μπορέσει η Τεχεράνη να αυξήσει τη δική της παραγωγή στα 3.5-4 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα από το επίπεδο του Μαρτίου του 1979 από τα 2-3 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα που είχε κατακυλιώσει η παραγωγή, λόγω της αποδιοργάνωσης που επέφεραν οι εξεγέρσεις. Οι υψηλότερες τιμές θα επέτρεπαν στην Τεχεράνη να αξιοποιούσε πετρελαϊκά κοιτάσματα, που μέχρι πρότινος φαινόταν οικονομικά ασύμφορα. Μάλιστα, ενώ ο Υπουργός Πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας αρχικά συμφώνησε να προβεί σε μία τέτοια κίνηση εάν η παραγωγή του Ιράν όντως φτάσει στα 3.5 με 4 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, στις 9 Απριλίου 1979, ο αναπληρωτής υπουργός πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας ανακοίνωσε πως το Ριάντ θα μείωνε την παραγωγή πετρελαίου στα 8.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, ανεξαρτήτως της επίτευξης του στόχου της Τεχεράνης για την παραγωγή 3.5-4 εκατομμυρίων βαρελιών ανά ημέρα.<sup>721</sup> Οι Σαούντ διατήρησαν τα μειωμένα επίπεδα παραγωγής πετρελαίου το επόμενο διάστημα<sup>722</sup> ακόμα και αφού είχε γίνει ξεκάθαρο πως το Ιράν δεν μπορούσε να διατηρήσει τα επιδιωκόμενα υψηλά επίπεδα παραγωγής και κατά συνέπεια δεν χρειαζόταν να ενεργοποιηθεί η μεταξύ τους συμφωνία, με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι τιμές του πετρελαίου.

Βασικά μέλη του καθεστώτος των Σαούντ, όπως ο βασιλιάς Χαλίντ και ο ετεροθαλής αδελφός του, πρίγκιπας Αμπντάλα, πίστευαν στην αποτελεσματικότητα του κατευνασμού προς το νέο καθεστώς στο Ιράν, σε αντίθεση με τον διάδοχο πρίγκιπα Φαχτ που επιθυμούσε τη στήριξη του Σάχη. Η τάση κατευνασμού της Σαουδικής Αραβίας εκδηλώθηκε με σαφή μηνύματα, όπως η ανακοίνωση του πρίγκιπα Αμπντάλα στις 23 Απριλίου 1979, που ανέφερε, μεταξύ άλλων πως «το νέο ιρανικό καθεστώς έχει απαλείψει όλα τα εμπόδια στον δρόμο της συνεργασίας με τη Σαουδική Αραβία.»<sup>723</sup> Το Ριάντ προσπαθούσε να μετριάσει τη συμπεριφορά του ανερχόμενου καθεστώτος στην Τεχεράνη μέσω υποχωρήσεων.

---

<sup>721</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 307

<sup>722</sup> Το Ιράν συνέχισε να πιέζει προς αυτή την κατεύθυνση βλ. Malnes, Raino, «OPEC and the Problem of Collective Action,» *Journal of Peace Research*, Vol. 20, No. 4, Dec., 1983, pp. 343-355

<sup>723</sup> Niblock, Tim, *Saudi Arabia, Power, Legitimacy and survival*, London: Routledge, 2006, σελ. 80-81

Ωστόσο, το 1980, όταν η Βαγδάτη επιχείρησε να λύσει τις διαφορές της με την Τεχεράνη, εισβάλλοντας και καταλαμβάνοντας ορισμένα εδάφη του Ιράν που κατοικούνταν, εκτός από Ιρανούς, κι από αραβόφωνους πληθυσμούς, η κατάσταση άλλαξε. Η Σαουδική Αραβία διατήρησε φαινομενικά ουδετερότητα, αλλά στην πραγματικότητα χρηματοδότησε τις πολεμικές επιχειρήσεις<sup>724</sup> και τάχθηκε με το Ιράκ.

Οι τέσσερις παράγοντες του μοντέλου της εξισορρόπησης της απειλής δεν μπορούν να ερμηνεύσουν συνολικά την εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας. Η εξέταση της ισχύος, της γεωγραφικής θέσης, των επιθετικών προθέσεων και της επιθετικής δυνατότητας θα οδηγούσαν σε μία μάλλον διαφορετική συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας απέναντι στο Ιράν. Αν επιχειρηθεί η ανάλυση της συμπεριφοράς της Σαουδικής Αραβίας με το μοντέλο της εξισορρόπησης της απειλής, υπάρχουν ορισμένες ασάφειες, καθώς το Ριάντ συνεργάστηκε με τη Βαγδάτη, παρά την αυξημένη πολιτική και στρατιωτική ισχύ του Ιράκ και τα μακρά σύνορα μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, ο παράγοντας της γεωγραφίας και της ισχύος δεν μπορούν να ερμηνεύσουν την απόφαση του Ριάντ. Θα μπορούσε η απόφαση να οφείλεται στις μεγαλύτερες επιθετικές δυνατότητες της Τεχεράνης που εκλαμβάνονταν ως απειλή για το Ριάντ; Μία απάντηση σε αυτό το ερώτημα θα ήταν μάλλον αρνητική, καθώς ο στρατός ήταν από τους πρώτους τομείς που διαλύθηκαν από τους επαναστάτες, ως ένα από τα βασικά στηρίγματα του καθεστώτος του Σάχη για τη διατήρηση της τάξης, με αποτέλεσμα ο έλεγχος ορισμένων περιοχών του Ιράν να είναι αδύνατος. Οι επιθετικές δυνατότητες του Ιράν δεν δικαιολογούν την εξισορρόπηση του Ιράν και τη συστράτευση της Σαουδικής Αραβίας με το Ιράκ. Οι μειωμένες στρατιωτικές δυνατότητες του Ιράν αποδεικνύονται από την επιλογή του Σαντάμ Χουσεΐν να ξεκινήσει πολεμικές επιχειρήσεις, θεωρώντας πως το Ιράν βρισκόταν σε θέση αδυναμίας.<sup>725</sup> Οι πιθανότητες στρατιωτικής απειλής για τη Σαουδική Αραβία αυξήθηκαν μόνο μετά το 1981, όταν το Ιράν αντεπιτέθηκε εναντίον του Ιράκ και ξεκίνησαν οι ναυτικές επιθέσεις προς πλοία με σημαία των εμιράτων του Κόλπου.

Σύμφωνα με το μοντέλο της εξισορρόπησης της απειλής, και εφ' όσον τελικά η Σαουδική Αραβία εξισορρόπησε το Ιράν, θα μπορούσε κάποιος να

---

<sup>724</sup> Ξεκινώντας με ένα δάνειο 4 δισ. δολαρίων στον Σαντάμ Χουσεΐν το 1981, η βοήθεια κλιμακώθηκε στα επόμενα χρόνια φτάνοντας, τουλάχιστον στα 25 δισ. δολάρια σε συνολική ενίσχυση, σύμφωνα με τη βιογραφία ενός μέλους της βασιλικής οικογένειας. Simpson, William, *The Prince ..* ο.π. σελ. 177

<sup>725</sup> Mearsheimer, J. & Walt, S., «An Unnecessary War», *Foreign Policy*, 134, 1, 2003

επιχειρηματολογήσει πως η επιλογή οφείλεται στις επαναστατικές διακηρύξεις του νεοπαγούς καθεστώτος, αφού αποκλείστηκαν οι υπόλοιποι λόγοι. Κατ' επέκταση, ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση, οι απειλητικές προθέσεις του Ιράν ώθησαν τη Σαουδική Αραβία προς την εξισορρόπηση του και εν τέλει στον εναγκαλισμό του Ιράκ<sup>726</sup> αλλά και στη δημιουργία του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, ενός περιφερειακού οργανισμού απαρτιζόμενου από τις έξι μοναρχίες.<sup>727</sup>

Βάσει αυτών των παραμέτρων, θα περίμενε κάποιος από τη Σαουδική Αραβία να εξισορροπήσει άμεσα το Ιράν. Ωστόσο, το Ριάντ αρχικά φάνηκε να μην συντάσσεται με κανέναν και στη συνέχεια να προσπαθεί να κατευνάσει την Τεχεράνη. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως η Σαουδική Αραβία δεν προέβη σε μία τέτοια κίνηση μέχρι να βεβαιωθεί πως έχει επιθετικές προθέσεις, σύμφωνα με το μοντέλο της εξισορρόπησης της απειλής. Ωστόσο, οι απόψεις του καθεστώτος δεν μετεβλήθησαν. Ο παράγοντας που μεταβλήθηκε είναι οι συνθήκες της περιφέρειας της Σαουδικής Αραβίας.

Μία περισσότερο ακριβής ερμηνεία της στάσης της Σαουδικής Αραβίας βρίσκεται στην εξέταση των περιφερειακών συνθηκών και στην επίδραση τους στο εσωτερικό του κράτους. Σε αυτό το πλαίσιο, η Σαουδική Αραβία επέλεξε να αντιμετωπίσει τις σαφείς προκλήσεις του Ιράν μέσω της διπλωματικής προσέγγισης παρά της στρατιωτικής αποτροπής.<sup>728</sup> Οι Σαούντ δεν επιθυμούσαν να αντιμετωπίσουν μόνοι τους την απειλή του Ιράν. Πέρα από τις ισχνές στρατιωτικές δυνατότητες τους, οι Σαούντ παραδοσιακά απέφευγαν να δεσμεύσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους, προτιμώντας τη συνεργασία με τις ένοπλες δυνάμεις άλλων κρατών.

Η Σαουδική Αραβία εξισορρόπησε το Ιράν μόνο όταν διαμορφωθήκαν οι κατάλληλες συνθήκες στο περιφερειακό σύστημα και το σαουδαραβικό καθεστώς μπορούσε να αντισταθμίσει τις πιέσεις από το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον. Οπότε, η πολιτική της Σαουδικής Αραβίας μπορεί να εξηγηθεί αν εξεταστεί η επίδραση της περιφερειακής κατάστασης στη σταθερότητα του καθεστώτος και κατά πόσο υφίστατο μία εξωτερική δύναμη ικανή για να διασφαλίσει την παραμονή του σαουδαραβικού καθεστώτος στην εξουσία.

---

<sup>726</sup> Αυτή είναι η άποψη ενός μέλους της βασιλικής οικογένειας. Simpson, William. *The Prince ...* ο.π.

<sup>727</sup> Walt, Stephen, *The Origins of Alliances ...* σελ. 270

<sup>728</sup> Kostiner, Joseph. «Counterproductive mediation: Saudi Arabia and the Iran arms deal», *Middle East Review*, vol. 19, no. 4, 1987, pp. 41-46

Η επιλογή της Σαουδικής Αραβίας ενισχύθηκε από τις συνθήκες που επικρατούσαν στο εξωτερικό περιβάλλον της σε σχέση με το ζήτημα του Ιράν. Στις αρχές του 1979, η Σαουδική Αραβία δεν μπορούσε να ήταν σίγουρη για τη στάση που θα κρατούσε ο βασικός σύμμαχός της, οι Ηνωμένες Πολιτείες. Η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στο νέο καθεστώς του Ιράν ήταν επαμφοτερίζουσα.<sup>729</sup> Η σκληρότητα των υπηρεσιών ασφαλείας του καταρρέοντος ιρανικού καθεστώτος, δεδομένης της στενής σχέσης του Σάχη με τις Ηνωμένες Πολιτείες, έπληττε την εικόνα της Ουάσινγκτον ως προασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παγκοσμίως και επηρέαζε, κατ' επέκταση, την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούσαν να καταδικάσουν ευθαρσώς μία επανάσταση που φαινόταν ότι πραγματοποιούνταν εναντίον ενός τυραννικού καθεστώτος. Πέρα από τη ψυχρότητα των σχέσεων με τον Λευκό Οίκο λόγω των διαφωνιών τους για το Καμπ Ντέιβιντ, οι αμφιβολίες των Σαούντ για την κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ εντεινόταν.

Επιπλέον, οι σχέσεις της Σαουδικής Αραβίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες επηρεάζονταν από την αναταραχή εντός του καθεστώτος των Σαούντ. Ο διάδοχος πρίγκιπας Φαχτ, υποστηρικτής της σύσφιγξης των σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε εγκαταλείψει τη χώρα στις 22 Μαρτίου του 1979, για αντιμετώπιση των προβλημάτων υγείας που όντως αντιμετώπιζε. Ωστόσο, η διαφορετική γνώμη του για τον χειρισμό του ζητήματος του Καμπ Ντέιβιντ, καθώς και η επιθυμία του να στηριχθεί περισσότερο ο Σάχης στο Ιράν συνετέλεσαν σημαντικά στην παραμονή του για σχεδόν τρεις μήνες εκτός του βασιλείου. Η απουσία του διαδόχου πρίγκιπα Φαχτ σήμαινε τον πολλαπλασιασμό των αμφιβολιών του καθεστώτος για την προθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών να βοηθήσουν στην παραμονή των Σαούντ στην εξουσία, καθώς, πλέον, ένας βασικός συνδεδετικός κρίκος του σαουδαραβικού καθεστώτος με την Ουάσινγκτον είχε παραγκωνιστεί.

Ωστόσο, σταδιακά η σχέση μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Πολιτειών αποκαταστάθηκε, παρά τις διαφωνίες τους για το παλαιστινιακό ζήτημα. Τον Μάιο του 1979 επετεύχθη ένας μερικός συμβιβασμός μεταξύ των βασικών μελών του καθεστώτος βάσει δύο παραδοχών. Το καθεστώς κατέληξε πως η σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να διατηρηθεί λόγω των

---

<sup>729</sup> Treverton, Gregory F. Iran, «1978-1979: Coping with the Unthinkable» στο Zelikow, Philip D. & May, Ernest R. (Επιμ.), *Dealing with Dictators: Dilemmas of US Diplomacy and Intelligence Analysis, 1945-1990*, London: MIT Press, 2007, σελ. 111-136

κοινών συμφερόντων τους, της συνέχισης της παροχής προηγμένου εξοπλισμού και στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ αλλά και της ύπαρξης ενός έσχατου στηρίγματος σε περίπτωση άμεσου εξωτερικού κινδύνου για την επιβίωση του Οίκου. Ταυτόχρονα, όμως, εκτός από τη διατήρηση της αμερικανικής στρατηγικής σύνδεσης, η συνέχιση της συνεργασίας με τα βασικά αραβικά κράτη που αντιτίθονταν στη συνθήκη του Καμπ Ντέιβιντ αποτέλεσε τη δεύτερη βασική παραδοχή των Σαούντ, καθώς, πλέον, η διατήρηση σχέσεων τόσο με τις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και με το Παναραβικό Μέτωπο φαινόταν εφικτή.<sup>730</sup> Μέχρι τον Ιούνιο του 1979, η σχέση των Σαούντ με τις Ηνωμένες Πολιτείες είχε θερμομανθεί, παρά τις διαφωνίες των δύο μερών για τον χειρισμό της κατάστασης στο Ιράν. Οι νέες εξελίξεις επέτρεψαν στη Σαουδική Αραβία να προβεί σε αύξηση της παραγωγής πετρελαίου, στις αρχές του Ιουλίου του 1979, από 8.5 σε 9.5 εκατομμύρια βαρέλια ανά ημέρα, αφηφώντας τις φωνές άλλων πετρελαιοπαραγωγών κρατών για μείωση της παραγωγής πετρελαίου, ώστε μέσω της μείωσης της παραγωγής, να υπάρξει πίεση για αύξηση των τιμών, λόγω των ελλείψεων που θα παρατηρούνταν. Η κίνηση ερμηνεύθηκε ως ένδειξη της αποκατάστασης των δεσμών των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σαουδικής Αραβίας.<sup>731</sup>

Ακόμα, όμως, τα περιθώρια συνεργασίας της Σαουδικής Αραβίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες παρέμεναν περιορισμένα. Παρ' όλο που οι Ηνωμένες Πολιτείες συμφώνησαν να διαχωρίσουν τις διαφορές τους με τους Σαούντ για τη συνθήκη ειρήνης της Αιγύπτου με το Ισραήλ από τις υπόλοιπες υποθέσεις τους, η σύσφιγξη των σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν ανεκτή από το Αραβικό Μέτωπο. Ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών στη σύναψη της συνθήκης του Καμπ Ντέιβιντ είχε οδηγήσει τα αραβικά κράτη να τηρούν εχθρική στάση απέναντι στον Λευκό Οίκο, με τη Συρία και το Ιράκ να αντιδρούν σε οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας με τις ΗΠΑ. Το συριακό καθεστώς του Άσαντ και η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης υπό την αρχηγία του Αραφάτ, επιδιώκοντας τη ψύχρανση των σχέσεων μεταξύ του Ριάντ και του Λευκού Οίκου, απαιτούσαν από τη Σαουδική Αραβία να πιέσει τις Ηνωμένες Πολιτείες να αλλάξουν συμπεριφορά αναφορικά με το παλαιστινιακό ζήτημα, ώστε η ανακίνηση αυτού του ζητήματος να πλήξει τους

---

<sup>730</sup> Η πλευρά του Φαχντ συναίνεσε στον συμβιβασμό, παρά την πεποίθηση του διαδόχου πρίγκιπα πως η ενθάρρυνση του Αραβικού Μετώπου θα ενίσχυε τις ριζοσπαστικές τάσεις στον αραβικό κόσμο. Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 403-4

<sup>731</sup> Αν και θεωρητικά η αύξηση των επιπέδων παραγωγής πετρελαίου θα ωθούσε στη μείωση των τιμών, είχε, τελικά, αμελητέα αποτελέσματα. Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 312-3

δεσμούς μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σαουδικής Αραβίας. Δεδομένων των έντονων αντιδράσεων του Αραβικού Μετώπου απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Σαουδική Αραβία δεν μπορούσε να βασίζεται στη σχέση της με τον Λευκό Οίκο για την ασφάλεια της.

Υπό αυτές τις συνθήκες, φαινόταν πως μόνο όταν επιτυγχάνονταν μία συνολικά αποδεκτά λύση του παλαιστινιακού ζητήματος θα μπορούσαν οι Σαούντ να εμβαθύνουν τη συνεργασία τους με τις ΗΠΑ, δίχως να διακινδυνεύσουν περαιτέρω εντάσεις στον αραβικό χώρο και, κατ' επέκταση, αναταραχές στην επικράτεια του βασιλείου. Γι' αυτό τον λόγο, το σαουδαραβικό καθεστώς ενέτεινε τις προσπάθειες να βρεθεί μία συμβιβαστική λύση στο ζήτημα των Παλαιστινίων, ακόμα και με ανεπίσημες επαφές με τον Ανουάρ Σαντάτ στην Αίγυπτο. Σε αυτό το πλαίσιο, το καλοκαίρι του 1979 οι Σαούντ προσπάθησαν να προωθήσουν έναν διάλογο μεταξύ της Ο.Α.Π. και των ΗΠΑ, ώστε να δελεάσουν την παλαιστινιακή οργάνωση Φατάχ, επικεφαλής της οποίας βρισκόταν η εμβληματική μορφή του αραβικού κόσμου, Γιασέρ Αραφάτ, με σκοπό να απομακρυνθεί από την επιρροή της Συρίας.<sup>732</sup> Ο Φαχρτ παρότρυνε τις ΗΠΑ να μεταβάλουν την πολιτική μη αναγνώρισης της Ο.Α.Π. και να ξεκινήσουν έναν άμεσο διάλογο μαζί της. Η προσπάθεια, ωστόσο, δεν στέφθηκε με επιτυχία καθώς τα σχέδια του Ριάντ ματαιώθηκαν από την αντίθεση της Δαμασκού σε μία τέτοια εξέλιξη. Τον Νοέμβριο του 1979, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Τύνιδας, οι Σαούντ αισθάνθηκαν αναγκασμένοι να επικρίνουν δημόσια τη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Μέχρι τότε όμως η στρατιωτική ένωση μεταξύ της Συρίας και του Ιράκ είχε αποδειχθεί θνησιγενής και οι σχέσεις μεταξύ της Βαγδάτης και της Δαμασκού ήταν πλέον εχθρικές. Για τους Σαούντ, δεν ήταν απαραίτητος η καλύτερη εξέλιξη, καθώς πλέον θα έπρεπε να στηριχθούν μόνο στο απρόβλεπτο καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν στη Βαγδάτη για να εξισορροπήσουν την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν. Ήταν αμφίβολο όμως κατά πόσο το Ιράκ ήταν αξιόπιστο και μπορούσε να αντιμετωπίσει το Ιράν, σε περίπτωση που παρίστατο η ανάγκη, ενώ μάλιστα η Βαγδάτη διατηρούσε την αντιπαλότητα της με τη Ουάσιγκτον.

Ωστόσο οι περιφερειακές εξελίξεις άλλαξαν τα δεδομένα. Η κατάληψη της πρεσβείας των ΗΠΑ στο Ιράν και η αιχμαλωσία των διπλωματών της από φοιτητές, τον Νοέμβριο του 1979, τερμάτισε τις προσπάθειες συνομιλιών της Ουάσιγκτον με το

---

<sup>732</sup> Ο.π. σελ. 233, 310



νέο καθεστώς στην Τεχεράνη. Ο Λευκός Οίκος δεν ήταν πλέον σε θέση να διατηρεί σχέσεις με τους επαναστάτες κι η απρόσμενη αυτή εξέλιξη δεν του επέτρεπε να μείνει αμέτοχος μπροστά σε μία τέτοια πρόκληση. Η πίεση της αμερικανικής κοινής γνώμης ωθούσε στην ανάληψη δράσης εναντίον του ιρανικού καθεστώτος.

Κατά συνέπεια, εκτός από τις οικονομικές κυρώσεις των Ηνωμένων Πολιτειών, η κατάληψη της πρεσβείας προκάλεσε την αποστολή ενός μεταγωγού πλοίου στην περιοχή του Κόλπου. Αν κι ο σκοπός αυτής της πράξης ήταν η διασφάλιση της ακεραιότητας των ομήρων, η ναυτική παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών σηματοδοτούσε ταυτόχρονα την εγγύηση της ομαλής ροής του πετρελαίου στην περιοχή και τη συνέχιση λειτουργίας των πετρελαϊκών εγκαταστάσεων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέκτησαν ένα μικρό μέρος του κύρους τους, δείχνοντας πως, τουλάχιστον, ήταν σε θέση να προβούν σε μία δυναμική ενέργεια.

Παράλληλα, η κλιμάκωση της αντιπαράθεσης μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ιράν, σήμαινε πως, από τη μεριά της Σαουδικής Αραβίας, η προσοχή των επαναστατών στρεφόταν ολοκληρωτικά εναντίον του Αμερικάνου «Μεγάλου Σατανά» και όχι μόνο εναντίον των «αναχρονιστικών μοναρχιών» του Κόλπου. Σε κάθε περίπτωση, η ενασχόληση με τις Ηνωμένες Πολιτείες μείωνε τη δυνατότητα του Ιράν να προκαλεί προβλήματα στους Σαούντ.<sup>733</sup>

Για τη Σαουδική Αραβία, η αντιπαράθεση μεταξύ του Λευκού Οίκου και της Τεχεράνης δημιουργούσε μία πλατφόρμα δυνητικής συνεργασίας των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ιράκ απέναντι στο καθεστώς του Χομεϊνί.<sup>734</sup> Αν κι η κατάρρευση του μετριοπαθούς πρωθυπουργού Μπαρζαγκάν στο Ιράν και η άνοδος σκληροπυρηνικών επαναστατών στην εξουσία μετά την επίθεση στην αμερικανική πρεσβεία ανησυχούσε το σαουδαραβικό καθεστώς, οι προοπτικές συνεργασίας μεταξύ των δύο ισχυρότερων συμμάχων της Σαουδικής Αραβίας, των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ιράκ, είχαν βελτιωθεί. Ήδη η κατάληψη της αμερικανικής πρεσβείας είχε ενθαρρύνει την επιθετικότητα της Βαγδάτης απέναντι στο καθεστώς της Τεχεράνης. Επιπλέον, η καταδίκη της εισβολής στην αμερικανική πρεσβεία και της κράτησης ομήρων ως αντίθετη με το διεθνές δίκαιο από το Ιράκ ήταν μία ένδειξη σύγκλισης δύο δυνητικών συμμάχων της Σαουδικής Αραβίας εναντίον του Ιράν. Μία τέτοια εξέλιξη θα διευκόλυνε τους Σαούντ. Η κοινή εχθρότητα εναντίον του Ιράν θα

---

<sup>733</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π.σελ. 358

<sup>734</sup> Ο.π. σελ. 358

μπορούσε να μειώσει τις αντιδράσεις του Ιράκ για τη σχέση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σαουδικής Αραβίας.<sup>735</sup>

Οι εξελίξεις στο εσωτερικό της Σαουδικής Αραβίας απέκτησαν όμως μεγαλύτερη σημασία για το καθεστώς. Τον Νοέμβριο του 1979, μία ομάδα ένοπλων μουσουλμάνων φονταμενταλιστών κατέλαβαν το ιερό τέμενος της Μέκκας, διαμαρτυρούμενοι για τη συμπεριφορά του καθεστώτος απέναντι στο Ισλάμ.<sup>736</sup> Καθώς οι ένοπλοι φονταμενταλιστές αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν το τέμενος για αρκετές ημέρες, οι Σαούντ ζήτησαν ενισχύσεις από το εξωτερικό και τη Δύση για την ανακατάληψη του ιερού τεμένους των μουσουλμάνων όλου του κόσμου. Αν και εν τέλει η επιχείρηση ανακατάληψης του τεμένους ήταν επιτυχής, το γεγονός ήγειρε σοβαρά ζητήματα για την κατεύθυνση στην οποία όδευε το καθεστώς.<sup>737</sup> Αρκετά μέλη της ομάδας των φονταμενταλιστών είχαν υπηρετήσει στο Λευκό Στράτευμα των Σαούντ και φαίνεται να δρούσαν υπό την ανοχή και μερικές φορές υπό την προστασία ορισμένων ουλεμάδων. Το καθεστώς δεν εξέλαβε την τρομοκρατική επίθεση ως ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά ως μία προειδοποίηση για την επιρροή της θρησκείας στον πληθυσμό και, κατ' επέκταση, της δυναμικής απειλής μίας στροφής των συντηρητικών νομοδιδασκάλων εναντίον του καθεστώτος στο μέλλον. Ως αποτέλεσμα, οι κληρικοί αύξησαν την επιρροή τους στα ζητήματα της εσωτερικής πολιτικής ως αντιστάθμισμα της συνέχισης της συνεργασίας τους με τους Σαούντ.

Κι αν η κατάληψη του ιερού τεμένους της Μέκκας επηρέασε περισσότερο την καθημερινότητα του πληθυσμού της Σαουδικής Αραβίας, η αναστάτωση στην Ανατολική Επαρχία είχε ευρύτερες επιπτώσεις καθώς συνδυαζόταν με την ταραχώδη κατάσταση στο Ιράν.

Ένας μεγάλος αριθμός σιϊτικού πληθυσμού εργαζόταν στην Ανατολική Επαρχία, τη βάση της πετρελαιοβιομηχανίας της Σαουδικής Αραβίας. Η επιστροφή του Αγιατολλάχ Χομεϊνί στην Τεχεράνη και η ανάληψη της ηγεσίας της Ισλαμικής Επανάστασης ενίσχυσε τόσο το θρησκευτικό αίσθημα του σιϊτικού πληθυσμού όσο και την αυτοπεποίθηση των κληρικών του σιϊτικού δόγματος στο σαουδαραβικό βασίλειο. Η επανάσταση στο Ιράν απευθυνόταν σε όλους τους μουσουλμάνους στη

---

<sup>735</sup> Ο.π. σελ. 316

<sup>736</sup> Για αυτό το ζήτημα βλ. Ochsenwald, William, «Saudi Arabia and The Islamic Revival», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 13, No. 3, Aug., 1981, pp. 271-286

<sup>737</sup> «Saudi Opposition Group Lists Insurgents' Demands», *MERIP Reports*, No. 85, Feb., 1980, pp. 16-17

Μέση Ανατολή και τους καλούσε να ανατρέψουν τα αναχρονιστικά καθεστώτα τους. Για τη Σαουδική Αραβία, επιπλέον όμως, η αύξηση της επιρροής των σιιτών κληρικών στην Τεχεράνη συνδυάστηκε με τα σοβαρά κοινωνικοοικονομικά ζητήματα στην Ανατολική Επαρχία του βασιλείου,<sup>738</sup> όπου οι περίπου τριακόσιες χιλιάδες σίιτες κάτοικοι αντιμετώπιζαν καθημερινά προβλήματα επιβίωσης.

Έπειτα από αιώνες σχετικής απομόνωσης,<sup>739</sup> η ανακάλυψη των πετρελαϊκών κοιτασμάτων είχε αυξήσει τη σημασία της Ανατολικής Επαρχίας στη Σαουδική Αραβία εκείνη την περίοδο. Η οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή συνετέλεσε αποφασιστικά στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των σιιτικών κοινοτήτων. Ωστόσο, παρά τη συμμετοχή τους στον σημαντικότερο τομέα του σαουδαραβικού κράτους, οι Σίιτες αποκλείονταν συστηματικά από καίριους τομείς του καθεστώτος όπως τον στρατό, την εκπαίδευση και τη διοίκηση, ενώ υπήρχαν πολλά παραδείγματα διακρίσεων εναντίον τους ως κοινωνικό σύνολο.<sup>740</sup> Ακόμα σημαντικότερα, η καθημερινή ζωή των σιιτικών πληθυσμών επηρεαζόταν άμεσα από την έλλειψη πόσιμου νερού, βασικών υπηρεσιών περίθαλψης και λειτουργίες διοίκησης.<sup>741</sup> Οι σιιτικές κοινότητες είχαν κάθε λόγο να αισθάνονται αποκομμένοι από τον κρατικό μηχανισμό.

Τα γηραιότερα μέλη του βασιλικού καθεστώτος θεώρησαν πως οι αναταραχές στο Ιράν θα είχαν αρνητική επίδραση στην Ανατολική Επαρχία της Σαουδικής Αραβίας, δεδομένων των ραγδαίων οικονομικών αλλαγών και της κοινωνικής κατάστασης.<sup>742</sup> Μία ενδεχόμενη αναστάτωση απειλούσε να διακόψει τη δυνατότητα εξόρυξης πετρελαίου και να στερήσει από τη Σαουδική Αραβία τη βασική πηγή εσόδων της. Ήδη από το 1978, το καθεστώς των Σαούντ είχε αρχίσει να δρα κατασταλτικά στην περιοχή του Κατίφ στην Ανατολική Επαρχία με κάθε αφορμή.<sup>743</sup> Στις αρχές του 1979 υπήρχαν αναφορές για εργατικές διαμάχες στο Νταχράν, οι οποίες οδήγησαν στη λιποταξία ενός φρούραρχου και τριανταεπτά στρατιωτών που

---

<sup>738</sup> Αναλυτικά βλ. Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shi'a Uprising of 1979», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 38, No. 2, May, 2006, pp. 213-233, σελ. 214-222

<sup>739</sup> Mandaville, Jon E., «The Ottoman Province of al-Hasā in the Sixteenth and Seventeenth Centuries», *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 90, No. 3, Jul. - Sep., 1970, pp. 486-513

<sup>740</sup> Al-Rasheed, Madawi, *A history of Saudi Arabia*, Cambridge: Cambridge University, 2002, σελ. 146-148, Al-Rasheed, Madawi, «The Shia of Saudi Arabia: A Minority in Search of Cultural Authenticity», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1, May, 1998, pp. 121-138

<sup>741</sup> Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery ... ο.π. σελ. 222

<sup>742</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ... ο.π. σελ. 498-9*

<sup>743</sup> Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery ... ο.π. σελ. 222

αρνήθηκαν να καταστείλουν τις διαδηλώσεις.<sup>744</sup> Οι εξεγέρσεις απειλούσαν τη συνέχιση άντλησης του πετρελαίου, λόγω της αναστάτωσης στην Ανατολική Επαρχία και κατ' επέκταση, έθεταν σε κίνδυνο τη βασική πηγή εσόδων του καθεστώτος απειλώντας ουσιαστικά τη διατήρηση των Σαούντ στην εξουσία.

Οι προβλέψεις των Σαούντ πως το καθεστώς στην Τεχεράνη θα προσπαθούσε να εντείνει την αναστάτωση στην Ανατολική Επαρχία φάνηκαν να επιβεβαιώνονται τον Αύγουστο του 1979. Αρκετές συγκεντρώσεις σιιτικών πληθυσμών πραγματοποιήθηκαν στην Ανατολική Επαρχία έπειτα από την έκκληση του Αγιατολάχ Χομείνι προς όλους τους σίιτες για τον εορτασμό της «ημέρας της Ιερουσαλήμ» στο τέλος του ραμαζανιού, ως εκδήλωση αλληλεγγύης τους προς στους Παλαιστίνιους και εναντίωσης στην ισραηλινή κατοχή. Ακόμα σημαντικότερα όμως, σίιτες μαθητευόμενοι κληρικοί ανακοίνωσαν την πρόθεση διεξαγωγής τελετών εορτασμού του θανάτου του Ιμάμη Χουσεΐν τον Νοέμβριο στο βασίλειο κλιμακώνοντας τη σύγκρουση τους με το καθεστώς των Σαούντ, καθώς μέχρι τότε υπήρχε απαγόρευση των εθιμικών τελετών αυτομαστιγώματος των σιιτών σε δημόσιο χώρο. Οι Σαούντ θεώρησαν πως μόνο με τη διαβεβαίωση στήριξης από την Τεχεράνη ήταν δυνατόν να προβούν οι σίιτες κληρικοί σε τόσο εμφανείς πράξεις ανυπακοής.<sup>745</sup> Επιπλέον, η απαίτηση της Τεχεράνης για άμεση απελευθέρωση των σιιτών κληρικών που συνελήφθησαν για την οργάνωση των διαδηλώσεων, απειλώντας πως σε διαφορετική περίπτωση θα υποστήριζε ανοικτά τους σιιτικούς πληθυσμούς εναντίον του καθεστώτος του Ριάντ, ενίσχυσε τους χειρότερους φόβους των Σαούντ.

Η τεταμένη κατάσταση στο βασίλειο εντάθηκε ακόμη περισσότερο τον Νοέμβριο του 1979 χωρίς εμφανή ανάμιξη του ιρανικού καθεστώτος, αν και κορυφαία στελέχη της ιρανικής κυβέρνησης ενθάρρυναν τις πράξεις αντίδρασης στο σαουδαραβικό καθεστώς. Έντονες φήμες κυκλοφόρησαν λίγο πριν το ετήσιο ιερό προσκύνημα στη Μέκκα για την ύπαρξη ενός σχεδίου αναταραχών με συγκεντρώσεις πληθυσμών στην περιοχή του Κατίφ, που κατοικούνταν κατά συντριπτική πλειοψηφία από σιιτικούς πληθυσμούς και βρισκόταν μόλις σαράντα μίλια μακριά από τη Ρας Τανούρα, βασική πετρελαιοπηγή και τερματικό σταθμό για την εξαγωγή του πετρελαίου. Η προσέλευση περίπου δύο εκατομμυρίων προσκυνητών κι ανάμεσα τους αρκετών δεκάδων χιλιάδων Ιρανών, στη μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμών

---

<sup>744</sup> Salameh, Ghassane & Steir, Vivian, «Political Power and the Saudi State» *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 5-22, σελ. 21

<sup>745</sup> Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery ... ο.π. σελ. 222

που είχε σημειωθεί μέχρι τότε από το Ιράν προς τη Σαουδική Αραβία ανησύχησε περισσότερο το Ριάντ. Ωστόσο, το μεγαλύτερο πρόβλημα που δημιουργήθηκε ήταν μόνο η παρουσία ορισμένων προσκυνητών από το Ιράν που μοίραζαν φυλλάδια υπέρ της Ισλαμικής Επανάστασης και κρατούσαν αφίσες του Αγιατολάχ Χομείνι κατά τη διάρκεια του ετήσιου προσκυνήματος.<sup>746</sup>

Λίγο αργότερα, πάντως, η κατάσταση εκτραχύνθηκε στην Ανατολική Επαρχία. Παράλληλα με την πρόθεση τέλεσης των εορτασμού του θανάτου του Ιμάμη Χουσεΐν, οι σιτες κληρικοί είχαν γνωστοποιήσει πως αυτό τον χρόνο θα πραγματοποιηθούν τουλάχιστον ορισμένες πορείες στην μνήμη του Ιμάμη. Το αποτέλεσμα ήταν τραγικό. Η συγκέντρωση πάνω από τεσσάρων χιλιάδων σιτών οδήγησε σε συγκρούσεις με το καθεστώς στη Σάφουα. Ο όχλος ξεχύθηκε προς το Κατίφ και προέβει σε υλικές καταστροφές, επιθέσεις σε τράπεζες και κρατικά κτήρια ενώ το Ριάντ κινητοποίησε την Εθνική Φρουρά εναντίον των Σιτών με αποτέλεσμα τον θάνατο δεκαεπτά διαδηλωτών.<sup>747</sup> Σύμφωνα με δυτικές πηγές, ένας σταθμός άντλησης πετρελαίου στη Ρας Τανούρα καταστράφηκε μετά από τις αναταραχές, ενώ σύμφωνα με αντικαθεστωτικούς στο Λίβανο, οι διαδηλωτές φώναζαν συνθήματα εναντίον της πώλησης πετρελαίου στις Ηνωμένες Πολιτείες και εναντίον του καθεστώτος.<sup>748</sup> Ακολούθησαν μικρές διαδηλώσεις κοντά στην πρωτεύουσα της επαρχίας Νταμάμ ενώ υπήρχαν και ταραχές σε πετρελαϊκές εγκαταστάσεις στο άλλο πληθυσμιακό κέντρο της ανατολικής επαρχίας, το Κατίφ.<sup>749</sup>

Ωστόσο, αν η εξέγερση του 1979 ήταν μάλλον αυθόρμητη, οι διαδηλώσεις στο Κατίφ στις αρχές του 1980 για τον εορτασμό ενός έτους της Ισλαμικής Δημοκρατίας στο Ιράν είχαν όλα τα χαρακτηριστικά ενός οργανωμένου σχεδίου υπονόμησης του ελέγχου της περιοχής από τους Σαούντ. Οι τοίχοι στην πόλη ήταν γεμάτοι από αντικυβερνητικά συνθήματα και μηνύματα μνήμης για τους μάρτυρες του περασμένου Νοεμβρίου.<sup>750</sup> Οι διαδηλωτές ανέρχονταν, αναπάντεχα, στις δεκαοκτώ χιλιάδες.<sup>751</sup> Η Οργάνωση για την Ισλαμική Επανάσταση στην Αραβική Χερσόνησο, η οποία ανέλαβε την ευθύνη για τις ταραχές στο Κατίφ τον

---

<sup>746</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud* ... ο.π. σελ. 512

<sup>747</sup> Ο.π. σελ. 524-5

<sup>748</sup> Salameh, Ghassane & Steir, Vivian, «Political Power and the Saudi State» *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 5-22, σελ. 21

<sup>749</sup> Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery ... ο.π. σελ. 216

<sup>750</sup> Salameh, Ghassane & Steir, Vivian, «Political Power and the Saudi State ... ο.π. σελ. 21

<sup>751</sup> Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery ... ο.π. σελ. 224

Φεβρουάριο, <sup>752</sup> είχε λάβει άδεια λειτουργίας ενός γραφείου πληροφοριών στην Τεχεράνη, εκπέμποντας μηνύματα και συντονίζοντας τις δραστηριότητες της. Ήταν πλέον σαφές στους Σαούντ πως το ιρανικό καθεστώς απειλούσε τον έλεγχο της επικράτεια τους και κατ' επέκταση την επιβίωση τους. Οι διαδηλώσεις αντιμετώπιστηκαν ακόμα πιο βίαια από το καθεστώς. <sup>753</sup>

Μέχρι τότε, όμως, η αντιπαλότητα μεταξύ του Ιράκ και των Ηνωμένων Πολιτειών μαινόταν αμείωτη, με τη Σαουδική Αραβία να βρίσκεται στη μέση της διαμάχης. Τον Ιανουάριο του 1980, οι ΗΠΑ ανήγγειλαν το δόγμα Κάρτερ για την προστασία του Κόλπου και υιοθέτησαν σχέδια για την ανάπτυξη μίας Δύναμης Ταχείας Επέμβασης, αναζητώντας βάσεις στην περιοχή. Η Σαουδική Αραβία εμφανίστηκε θετική στο ενδεχόμενο, αλλά ανέκρουσε πρύμναν όταν το Ιράκ εναντιώθηκε στο Δόγμα Κάρτερ και ανακοίνωσε ένα ανταγωνιστικό σχέδιο ασφάλειας του Κόλπου, τον Χάρτη για την Παναραβική Δράση. Οι Σαούντ προσπαθούσαν απεγνωσμένα να αποφύγουν την δυσπαρέσκεια οποιαδήποτε πλευράς. Όταν το Ιράκ ανακοίνωσε πως η Σαουδική Αραβία εξέφρασε την αποδοχή της για τον Χάρτη, οι Σαούντ δεν επιβεβαίωσαν αλλά ούτε αρνήθηκαν τον ισχυρισμό, ώστε να αποφύγουν να συγκρουστούν με το Ιράκ, αλλά και ταυτόχρονα να μην προκαλέσουν τη Συρία και το Ιράν.

Ο κίνδυνος για το καθεστώς αυξανόταν και οι Σαούντ έπρεπε να βρουν έναν τρόπο για να αντιμετωπίσουν τη ρευστότητα της κατάστασης. Όταν ο Σαντάμ Χουσεΐν αποφάσισε πως μπορούσε να εκμεταλλευθεί τη χαοτική κατάσταση στο Ιράν και να εισβάλει στη γειτονική χώρα, η Σαουδική Αραβία αναγκάστηκε να πάρει μία σαφή θέση.

Αρχικά, οι Σαούντ εκφράστηκαν αρνητικά για μία τέτοια εξέλιξη. Ο διάδοχος πρίγκιπας Φαχρτ μάλιστα τάχθηκε εναντίον της εισβολής στο Ιράν. <sup>754</sup> Οι Σαούντ ανησυχούσαν για την προοπτική εξάπλωσης της αναστάτωσης στα εδάφη του Ιράκ, όπου ο σιιτικός πληθυσμός υφίστατο παρόμοιες αντίξοες συνθήκες με τη Σαουδική Αραβία. Όμως, εφ' όσον το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν αποφάσισε να επιτεθεί στο Ιράν, οι Σαούντ έκριναν ότι έπρεπε να στηριχθεί, ώστε να αποτραπούν τα ίδια φαινόμενα αντιδράσεων στο Ιράκ. Ο Αγιατολάχ Χομεινί, έχοντας περάσει δεκατρία

---

<sup>752</sup> Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud ...* ο.π. σελ. 532

<sup>753</sup> Πρπ. Al-Rasheed 2002:147 στο Niblock, Tim, *Saudi Arabia, Power ...* ο.π. σελ. 75

<sup>754</sup> Munro, Alan, *An Arabian Affair: Politics and Diplomacy behind the Gulf War*, London, Washington: Brassey's, 1996, σελ. 6

χρόνια στο Ιράκ, είχε τη δυνατότητα να επηρεάσει τους σιιτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι αθροιστικά αποτελούσαν την πλειοψηφία στο Ιράκ και είχαν πολλούς λόγους να αισθάνονται αποξενωμένοι από το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν, έχοντας αποκλειστεί από τη διακυβέρνηση του κράτους. Μία πιθανή αναστάτωση στα εδάφη της Μεσοποταμίας μπορούσε να οδηγήσει στη διάλυση του πολιτικού μορφώματος του Ιράκ και να σημάνει την εξάπλωση των αναταραχών στην καρδιά της Αραβικής Χερσονήσου, στη Σαουδική Αραβία.

Οι Σαούντ ενέτειναν τις προσπάθειες τους για τη δημιουργία ενός δικτύου συνεργασίας με τις υπόλοιπες μοναρχίες του Κόλπου για την αντιμετώπιση των συνομοσίων ανατροπής τους, που είχε ξεκινήσει από το 1976.<sup>755</sup> Η Σαουδική Αραβία επιζητούσε να αναζητούσε να συσπειρώσει τα γειτονικά εμιράτα με σκοπό την αμοιβαία υποστήριξη για την προστασία των καθεστώτων του μέσω του συντονισμού της αντιμετώπισης των αντικαθεστωτικών ενεργειών. Η συνεργασία τους ήταν ούτως ή άλλως απαραίτητη για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου περιφερειακού συστήματος εναερίας άμυνας.<sup>756</sup> Οι διαδηλώσεις στο Μπαχρέιν στα τέλη του 1979 λειτούργησαν ως καταλύτης για την προώθηση του σχεδίου και την τελική θεσμοθέτηση του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου στις αρχές του 1981, απαρτιζόμενο από τη Σαουδική Αραβία, το Μπαχρέιν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κατάρ, το Ομάν και το Κουβέιτ.<sup>757</sup> Η σύσφιγξη των σχέσεων των μοναρχιών του Κόλπου διευκόλυνε την ανάληψη ηγετικού ρόλου από το Ιράκ σε ένα αντί-ιρανικό σχήμα ασφάλειας και τη συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών τα επόμενα χρόνια.

Εν τέλει, όμως, μόνο όταν ο ριζοσπαστισμός του νέου καθεστώτος στο Ιράν οδήγησε στην διάρρηξη των σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες και η εισβολή του Ιράκ ανάγκασε τη Σαουδική Αραβία να πάρει θέση, υπήρξε κάποια αντίδραση από τους Σαούντ. Η συμπαράταξη με το Ιράκ στη διαμάχη του με το Ιράν δεν ήταν σίγουρη, καθώς αρχικά η Σαουδική Αραβία προσπάθησε να έρθει σε κάποια συμφωνία με το νέο καθεστώς. Όταν όμως οι Σαούντ αισθάνθηκαν πως είχε σχηματιστεί μία κοινή πολιτική πλατφόρμα μεταξύ του Ιράκ και των Ηνωμένων

---

<sup>755</sup> Fürtig, Henner, *Iran's Rivalry with Saudi Arabia* ... ο.π. σελ. 71

<sup>756</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia* ... ο.π.σελ. 405,431

<sup>757</sup> Cooper, Scott, «State-Centric Balance-of-Threat Theory: Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council», *Security Studies*, Volume 13, Issue 2, 2003, pp. 306-349, Priess, David, «Balance-of-Threat Theory and the Genesis of the Gulf Cooperation Council: An Interpretative Case Study», *Security Studies*, 5:4, pp. 143-171, 1996

Πολιτειών και, παράλληλα, ο κίνδυνος αναταραχών στο εσωτερικό της διακινδύνευε την εσωτερική σταθερότητα, τότε τάχθηκαν με το Ιράκ. Ήδη μερικές εβδομάδες πριν από την εισβολή των ιρακινών στρατευμάτων στο Ιράν, η συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας έδειχνε πως δεν την ενδιέφερε αν προκαλέσει το Ιράν.<sup>758</sup>

Ο κομβικός παράγοντας της απόφασης της Σαουδικής Αραβίας ήταν η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους, πρόθυμου να αντιμετωπίσει την απειλή του Ιράν και να διασφαλίσει την αποτροπή κινδύνων για το καθεστώς των Σαούντ στο εσωτερικό του βασιλείου. Όταν το Ιράκ, μία μεγάλη δύναμη της περιφέρειας, οι εξελίξεις στο εσωτερικό του οποίου είχαν, ταυτόχρονα, μεγάλη σημασία για την παραμονή των Σαούντ στον θρόνο τους, ανέλαβε την πρωτοβουλία επίθεσης στο Ιράν, η Σαουδική Αραβία συμπαρατάχθηκε μαζί του.

#### **4.4 Η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ**

Έπειτα από τη λήξη των εχθροπραξιών με το Ιράν το 1988, το Ιράκ βρέθηκε αντιμέτωπο με τα άμεσα οικονομικά προβλήματα του. Το συνεχώς διογκούμενο δημόσιο χρέος του Ιράκ, ένα σημαντικό μέρος του οποίου οφειλόταν στα αραβικά κράτη του Κόλπου, εμπόδιζε το καθεστώς να εκπληρώσει τους στόχους που έθετε. Ταυτόχρονα, όμως ο πατερναλιστικός έλεγχος του καθεστώτος στην ιρακινή επικράτεια και το πολυπληθές στράτευμα αύξησαν την επιρροή του Ιράκ στη Μέση Ανατολή.

Η ισχυρή παρουσία του Ιράκ στη Μέση Ανατολή μετά το τέλος των πολεμικών συρράξεων το 1988 έγινε γρήγορα αντιληπτή από τη Σαουδική Αραβία. Η ανησυχία του Οίκου των Σαούντ εκδηλώθηκε όταν, ως επισφράγισμα του αυξανόμενου κύρους του, το Ιράκ πρωτοστάτησε στη σύσταση του Αραβικού Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ) με την Αίγυπτο, την Ιορδανία και τη Βόρεια Υεμένη το 1989. Αν κι η επιρροή του οργανισμού ήταν περιορισμένη, οι Σαούντ εξέλαβαν αρνητικά την απουσία πρόσκλησης συμμετοχής τους στην πρωτοβουλία. Ο Σαντάμ Χουσεΐν καθησύχασε τον Φαχντ, ο οποίος είχε διαδεχθεί τον Χαλίμτ στον θρόνο το 1982, διαβεβαιώνοντας πως το ΑΣΣ πρόκειται για μία πρωτοβουλία οικονομικής συνεργασίας ενώ, για να καταδείξει τις φιλικές διαθέσεις του απέναντι στο βασίλειο, προώθησε την υπογραφή ενός συμφώνου μη επίθεσης μεταξύ του Ιράκ και της

---

<sup>758</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 361-2



Σαουδικής Αραβίας. Καθώς ο Οίκος των Σαούντ δεν είχε επιθετικές δυνατότητες, το σύμφωνο, ουσιαστικά, ήταν μία μονομερής δέσμευση του Σαντάμ Χουσεΐν να απέχει από επιθετικές ενέργειες. Ωστόσο, ο Σαουδάραβας βασιλιάς Φαχρτ συνέχιζε να εκφράζει την ανησυχία του για τις απειλητικές διαθέσεις του Ιράκ σε Βρετανούς αξιωματούχους.<sup>759</sup>

Το καλοκαίρι του 1990, η οικονομική κατάσταση του Ιράκ επιδειωνόταν συνεχώς από τις μειωμένες τιμές του πετρελαίου. Καθώς το εξωτερικό χρέος ξεπερνούσε τα 80 δισεκατομμύρια δολάρια και η εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων του -βασική, και σχεδόν μοναδική, πηγή εσόδων του Ιράκ- ανέρχονταν μόνο στα 13 δισ. δολάρια ετησίως, η Βαγδάτη δεν ήταν δυνατόν να εξυπηρετήσει ούτε καν το άμεσα απαιτητό χρέος, ύψους 6.5 δισ. δολαρίων, που δεν βρισκόταν υπό αραβικό έλεγχο.<sup>760</sup> Οι εδαφικές διεκδικήσεις του Ιράκ από το Κουβέιτ, η επιθετική πετρελαϊκή πολιτική του Κουβέιτ και η αντίθεση των Αλ Σαμπάχ, μοναρχών του Κουβέιτ, στις απαιτήσεις του Σαντάμ Χουσεΐν για διαγραφή των χρεών του Ιράκ οδήγησαν στην εισβολή του ιρακινού στρατού στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990.

Οι απρόοπτες εξελίξεις ξάφνιασαν τους Σαούντ, καθώς μέχρι τότε κυριαρχούσε στους κύκλους του καθεστώτος η εκτίμηση πως η διαμάχη μεταξύ του Ιράκ και του Κουβέιτ δεν θα ξέφευγε από τις εκατέρωθεν δημόσιες κατηγορίες και θα έβαινε προς εκτόνωση. Παρά τον καταγγελτικό λόγο του, ο Σαντάμ Χουσεΐν εμφανιζόταν πρόθυμος να συμμετέχει στις μεσολαβητικές προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας μεταξύ του Ιράκ και του Κουβέιτ. Ταυτόχρονα, ο βασιλιάς Φαχρτ πίστευε πως υπήρχαν περιθώρια για τη σύναψη μίας αμοιβαία αποδεκτής συμφωνίας, καθώς ο επικεφαλής των Σαούντ θεωρούσε παράλογη την επιμονή των αλ Σαμπάχ να παραβαίνουν τις συμφωνίες του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ), προβαίνοντας στην εξόρυξη πετρελαίου πολύ πάνω από τα συμφωνημένα όρια και ωθώντας τις τιμές του πετρελαίου προς τα κάτω. Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο Φαχρτ θεωρούσε δυνατή την παροχή έκτακτης οικονομικής βοήθειας προς το Ιράκ. Οι Σαούντ ανανέωσαν άλλωστε τη δέσμευσή τους για χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας 1 δισ. δολαρίων για την ανοικοδόμηση της περιοχής της Μπάσρα, του μοναδικού λιμανιού του Ιράκ στον Κόλπο, τον Ιούλιο του 1990, με σκοπό να

---

<sup>759</sup> Munro, Alan, *An Arabian Affair ...* ο.π. σελ. 23-4

<sup>760</sup> Βλ. τη συνοπτική ανάλυση στο Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991 ...* ο.π. σελ. 39-40

εξευμενίσουν τον Σαντάμ Χουσεΐν.<sup>761</sup> Σε κάθε περίπτωση, η κατάληψη του Κουβέιτ από το Ιράκ ήταν μία αναπάντεχη εξέλιξη για τον Οίκο των Σαούντ.

Συνοψίζοντας την προσέγγιση που θα επακολουθήσει στο παρακάτω κεφάλαιο, η Σαουδική Αραβία κλήθηκε να επιλέξει μεταξύ δύο εναλλακτικών. Ο Οίκος των Σαούντ θα μπορούσε να προχωρήσει στον κατευνασμό του Ιράκ, με την ανοχή των ενεργειών του, είτε να υποστηρίξει τη συγκρουσιακή στάση των Ηνωμένων Πολιτειών, με σκοπό την επαναφορά του status quo ante στην Αραβική Χερσόνησο. Στιγμιαία, η Σαουδική Αραβία δεν αντέδρασε σθεναρά στις πράξεις του Ιράκ, θεωρώντας πως η, απαραίτητη, για την ανατροπή των τετελεσμένων γεγονότων, παρουσία των αμερικανικών στρατευμάτων στην επικράτεια της, θα διακινδύνευε, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, την επιβίωση του σαουδαραβικού καθεστώτος. Ωστόσο, η αποφασιστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών για τη σύναψη μίας συμμαχίας με αρκετά αραβικά κράτη έπεισε τη Σαουδική Αραβία να ταχθεί με τις Ηνωμένες Πολιτείες εναντίον του Ιράκ, μειώνοντας τον κίνδυνο αντιδράσεων στη σαουδαραβική επικράτεια, που ίσως απειλούσαν την εξουσία των Σαούντ.

Η Σαουδική Αραβία διατήρησε επαμφοτερίζουσα στάση εξ' αρχής, διατηρώντας ανοιχτά κανάλια επικοινωνίας με όλες τις πλευρές. Λίγες ώρες μετά την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, οι Σαούντ ξεκίνησαν συνομιλίες με τον Σαντάμ Χουσεΐν και τους εκπροσώπους του. Παρά τη δυσπιστία των Σαούντ για την ανακοίνωση του Σαντάμ Χουσεΐν πως ο ιρακινός στρατός κινήθηκε στα εδάφη του Κουβέιτ ύστερα από την έκκληση ενός κινήματος που είχε ανατρέψει τη δυναστεία των αλ-Σαμπάχ, ο βασιλιάς Φαχτ επικοινωνήσε άμεσα με τον Σαντάμ Χουσεΐν ώστε να διακρίνει τις προθέσεις του ιρακινού καθεστώτος. Κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας τους, ο Σαντάμ Χουσεΐν διαβεβαίωσε τον βασιλιά Φαχτ πως δεν υπήρχε καμία περίπτωση επίθεσης στη Σαουδική Αραβία ενώ ο επικεφαλής του ιρακινού καθεστώτος ανέφερε επίσης πως μόλις διευθετούνταν τα ανοικτά ζητήματα με τους αλ-Σαμπάχ, τα ιρακινά στρατεύματα θα αποσύρονταν από τα εδάφη του Κουβέιτ. Στις 3 Αυγούστου ο βασιλιάς Φαχτ συναντήθηκε με τον αντιπρόεδρο του Επαναστατικού Συμβουλίου του Ιράκ, Ιζάτ Ιμπραήμ, ειδικό απεσταλμένο του Σαντάμ Χουσεΐν, λαμβάνοντας τη διαβεβαίωση του για τις φιλικές διαθέσεις του Ιράκ προς τη Σαουδική Αραβία. Αφού ο ειδικός απεσταλμένος του Σαντάμ Χουσεΐν επανέλαβε τις θέσεις του Ιράκ για τη διαμάχη με το Κουβέιτ, ο Ιμπραήμ διευκρίνισε πως τα ιρακινά

---

<sup>761</sup> Munro, Alan, *An Arabian Affair* ... ο.π. σελ. 31

στρατεύματα δεν αποτελούν απειλή για τη Σαουδική Αραβία. Ο ίδιος δεν είχε καμία εξουσιοδότηση, πάντως, για να ενημερώσει για το χρονοδιάγραμμα αποχώρησης των ιρακινών στρατευμάτων από το Κουβέιτ.<sup>762</sup> Κατά συνέπεια, η Σαουδική Αραβία έπρεπε να λειτουργήσει υπό καθεστώς μεγάλης αβεβαιότητας καθώς οι μελλοντικές διαθέσεις του Ιράκ ήταν πολύ δύσκολο να ανιχνευθούν.

Ο Οίκος των Σαούντ προσέγγισε τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, με σκοπό να κατανοήσει τη στάση τους. Το σαουδαραβικό καθεστώς ανέκαθεν ανησυχούσε για τη στάση των αραβικών κρατών, λόγω της πιθανής επιρροής τους σε βίαιες αντιδράσεις ή σε αντικαθεστωτικά κινήματα στη Σαουδική Αραβία. Επιπρόσθετα, ο βασιλιάς Φαχτ ανησυχούσε πως η Αίγυπτος, η Ιορδανία και η Υεμένη είχαν ενημερωθεί για την εισβολή εκ των προτέρων, λόγω της συμμετοχής τους, μαζί με το Ιράκ, στο Αραβικό Συμβούλιο Συνεργασίας. Η επείγουσα συνεδρίαση του Αραβικού Συνδέσμου, πάντως, καθησύχασε τους φόβους των Σαούντ, καθώς ο πρίγκιπας Σαούντ αλ Φεισάλ διαπίστωσε την έκπληξη των υπολοίπων αραβικών κρατών για την εισβολή του Ιράκ.<sup>763</sup> Το βασικό συλλογικό όργανο του αραβικού κόσμου παρέμενε διαιρεμένο. Εκτός από τη Συρία και το Λίβανο, οι οποίες τάσσονταν εναντίον του Ιράκ, τα υπόλοιπα κράτη μέλη του Αραβικού Συνδέσμου, μεταξύ αυτών και ορισμένα εμιράτα του Κόλπου, είχαν ανάμεικτα συναισθήματα για τη διαμάχη μεταξύ του Ιράκ και του Κουβέιτ.<sup>764</sup> Όταν η Σαουδική Αραβία κατάλαβε πως τα άλλα αραβικά κράτη ήταν εξίσου σοκαρισμένα, ξεκίνησε να πιέζει για την έκδοση μίας απόφασης καταδίκης του Ιράκ από τον Αραβικό Σύνδεσμο.<sup>765</sup>

Ωστόσο, το άμεσο μέλλον της Σαουδικής Αραβίας προμηνυόταν δυσοίωνα, καθώς η κατάσταση στο έδαφος της αραβικής χερσονήσου δεν την ευνοούσε. Εάν επέλεγε τη στρατιωτική αντιμετώπιση του ζητήματος, η Σαουδική Αραβία θα διέθετε ένα περιορισμένο εύρος επιλογών για την προστασία του βασιλείου.

Ουσιαστικά, η Σαουδική Αραβία δεν διέθετε στρατιωτικές δυνατότητες για να αντιπαρατεθεί στο Ιράκ. Σε όλη αυτή την περίοδο ο Οίκος των Σαούντ συνέχιζε να διστάζει να προχωρήσει στην περαιτέρω ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων του. Σε μία περιοχή με πανσπερμία απειλών, η Σαουδική Αραβία διέθετε ένα στράτευμα

---

<sup>762</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph* ο.π. σελ. 252-3

<sup>763</sup> Ο.π. σελ. 254

<sup>764</sup> Ο.π. σελ. 257-270

<sup>765</sup> Ο.π. σελ. 262

μόλις 72.000 ανδρών,<sup>766</sup> που είχε αυξηθεί μόνο κατά 10.000 από το 1970, σε μία περίοδο είκοσι ετών εν μέσω μεγάλων αναταραχών.<sup>767</sup> Ταυτόχρονα, η συνεργασία για την εκπαίδευση στρατιωτικών σωμάτων με τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχε αποδώσει καρπούς, ενώ η επιχειρούμενη στρατηγική σύνδεση με το Πακιστάν,<sup>768</sup> που συμπεριελάμβανε την παρουσία πακιστανικών δυνάμεων στο βασίλειο και τη στελέχωση των δυνάμεων ασφαλείας από Πακιστανούς, είχε βρει αντιστάσεις εντός του καθεστώτος.<sup>769</sup> Η Σαουδική Αραβία δεν είχε πραγματικές δυνατότητες στρατιωτικής αποτροπής.<sup>770</sup> Τα ιρακινά στρατεύματα βρισκόταν προ των πυλών της Σαουδικής Αραβίας, δίχως το βασίλειο να διαθέτει στρατιωτικές δυνατότητες αντιμετώπισης μίας πιθανής προέλασης τους στο έδαφος της. Κατά συνέπεια, ο Οίκος των Σαούντ δεν προέβει σε πλήρη κινητοποίηση των σαουδαραβικών ενόπλων δυνάμεων μετά από την εισβολή του Ιράκ, παρά την άμεση απειλή εξωτερικής επίθεσης που αντιμετώπιζε.

Το σαουδαραβικό καθεστώς σκεφτόταν την πιθανότητα διαπραγμάτευσης με το Ιράκ, ίσως με την παροχή οικονομικών αντισταθμισμάτων για την απόσυρση των ιρακινών στρατευμάτων από το Κουβέιτ. Από την πλευρά του Ιράκ, ο Σαντάμ Χουσεΐν ίσως υπολόγιζε πως έπειτα από την εισβολή του Κουβέιτ βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση διαπραγμάτευσης. Η Σαουδική Αραβία θα καλούταν να διαπραγματευθεί για το μέλλον του Κουβέιτ, υπό τη σκιά εκατό χιλιάδων στρατευμάτων κατοχής στο γειτονικό κράτος της. Σε αυτό το πλαίσιο, η Σαουδική Αραβία θα μπορούσε να επιλέξει τη μεσολάβηση για την επίλυση της διαμάχης του Ιράκ με το Κουβέιτ, στο πλαίσιο του Αραβικού Συνδέσμου. Ανεξαρτήτου του ευρύτερου αντίκτυπου της εισβολής στρατευμάτων σε ξένο έδαφος σε διεθνές επίπεδο, η Σαουδική Αραβία ίσως αναγκαζόταν να διαπραγματευθεί με το Ιράκ δίχως την εμπλοκή τρίτων χωρών εκτός του αραβικού κόσμου ή της περιοχής. Η επιθετικότητα περιφερειακών ηγεμόνων και η καταστρατήγηση κανόνων του διεθνούς δικαίου δεν σήμαινε την αυτόματη διεθνοποίηση ενός περιφερειακού

---

<sup>766</sup> Εκτιμήσεις ανέβασαν το μέγεθος σε 162.500 συμπεριλαμβανομένων των μελών της Εθνικής Φρουράς Al-Rasheed, Madawi, *A history of Saudi Arabia*, Cambridge: Cambridge University, 2002, σελ. 163

<sup>767</sup> Goldberg, Jacob, «Saudi Arabia's Desert Storm and winter sandstorm» στο Barzilai, Gad & Klieman, Aaron S. *The Gulf crisis and its global aftermath*, London: Routledge, 1993, 67-86, σελ. 70

<sup>768</sup> Quandt, William, *Saudi Arabia in the 1980s ...* ο.π. σελ. 40-41

<sup>769</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 363-4

<sup>770</sup> Για αυτό το ζήτημα βλ. Pollack, Kenneth, «The Influence of Arab Culture on Arab Military Effectiveness», Phd Thesis, Yale University, 1988, σελ. 519-525

ζητήματος της Μέσης Ανατολής, όπως ήταν η εισβολή ενός κράτους σε ξένο έδαφος. Το 1971 για παράδειγμα, μετά την κατάληψη τριών νήσων του Περσικού Κόλπου από το Ιράν, η Σαουδική Αραβία είχε καταδικάσει χλιαρά την πράξη<sup>771</sup> συνεχίζοντας όμως τις επαφές με τον μετριοπαθή Σάχη, ο οποίος μέχρι τότε είχε δεσμευθεί να απέχει από ενίσχυση αντικαθεστωτικών δραστηριοτήτων στο βασίλειο. Η Σαουδική Αραβία θα μπορούσε να ακολουθηθεί μία αντίστοιχη πολιτική, τηρουμένων των αναλογιών, σε αυτή την περίπτωση.

Η διευθέτηση του ζητήματος εντός αραβικού πλαισίου ήταν ένα ορατό ενδεχόμενο καθώς υπό τις παρούσες συνθήκες, η διεθνοποίηση της κρίσης αποτελούσε μία δύσκολη επιλογή. Κανένα αραβικό καθεστώς δεν τολμούσε να αναφερθεί δημόσια στην πιθανότητα εξωτερικής επέμβασης στο ζήτημα. Ακόμα και οι εκκλήσεις του Κουβέιτ για βοήθεια από τη διεθνή κοινότητα συνοδευόταν από άρνηση κάθε πρόθεσης διεθνοποίησης της κρίσης και την προτίμηση για μία «αραβική λύση».<sup>772</sup> Εξάλλου, ο βασιλιάς της Ιορδανίας Χουσεΐν, πρεσβεύοντας τη μετριοπάθεια εντός του Αραβικού Συνδέσμου, παρότρυνε τα αραβικά κράτη να «λύσουν την παρεξήγηση σαν αδέρφια, χωρίς να εμπλέκονται τρίτοι στα οικογενειακά ζητήματα τους,» προτείνοντας, εμμέσως πλην σαφώς, πως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η μοναδική δύναμη που θα μπορούσε να αλλάξει την περιφερειακή ισορροπία, θα έπρεπε να έμεναν αμέτοχες. Η στάση της Ιορδανίας έδειχνε την έτερη διαθέσιμη επιλογή της Σαουδικής Αραβίας.

Οι άριστες διπλωματικές σχέσεις μεταξύ του Ριάντ και του Λευκού Οίκου σήμαιναν πως η Σαουδική Αραβία θα μπορούσε να προσκαλέσει τις Ηνωμένες Πολιτείες να αναχαιτίσουν τα ιρακινά στρατεύματα. Αλλά, ακόμα κι αν ο Οίκος των Σαούντ διακινδύνευε τις αντιδράσεις με την πρόσκληση των Ηνωμένων Πολιτειών στο βασίλειο, ήταν αμφίβολο εάν ο Λευκός Οίκος θα ανταποκρινόταν εν μέσω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης και της διαδικασίας ενοποίησης της Γερμανίας. Ο Σαντάμ Χουσεΐν φαίνεται να υπολόγιζε σε μία πιθανή αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης, σε περίπτωση αμερικανικής εμπλοκής, στο μοντέλο της συμπεριφοράς του Κρεμλίνου κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπου η Σοβιετική Ένωση

---

<sup>771</sup> Chubin, Shahram & Zabih, Sepehr, *The foreign relations of Iran: a developing state in a zone of great-power conflict*, Berkeley: University of California Press, 1974, σελ. 228-230, Fürtig, Henner, *Iran's Rivalry with Saudi Arabia ...* ο.π. σελ. 8

<sup>772</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991* ο.π. σελ. 69

προσπαθούσε να εκμεταλλευθεί περιφερειακά ζητήματα, με σκοπό να αποδυναμώσει τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το Ιράκ φαινόταν σε θέση ισχύος απέναντι στη Σαουδική Αραβία και μπορούσε να διαπραγματεύεται την αποχώρηση των στρατευμάτων του από το Κουβέιτ, με αντάλλαγμα την παραχώρηση συνοριακών νήσων και τη διαγραφή των χρεών του.

Ωστόσο, ο Οίκος των Σαούντ προετοιμαζόταν όλη την προηγούμενη δεκαετία για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου ενδεχόμενου με τη συνδρομή εξωτερικής βοήθειας. Η Σαουδική Αραβία είχε ξεκινήσει της οργάνωση μίας στρατιωτικής υποδομής προς χρήση από φίλιες δυνάμεις από τις αρχές της δεκαετίας του 1980.<sup>773</sup> Στρατιωτικές βάσεις σε όλο το βασίλειο θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν πακιστανικές δυνάμεις ή στρατεύματα από την Ιορδανία, ενώ αεροπορικές εγκαταστάσεις και τηλεπικοινωνίες ήταν συμβατές για τη χρησιμοποίησή τους από τις Ηνωμένες Πολιτείες.<sup>774</sup> Φθάνοντας στα τέλη της δεκαετίας του 1980, το Ριάντ προετοιμαζόταν να αξιοποιήσει την προεργασία του. Η στάση του Σαντάμ Χουσεΐν είχε θορυβήσει τους Σαούντ από το 1989, όταν κι ο πρέσβης της Σαουδικής Αραβίας στις Ηνωμένες Πολιτείες ανακοινώσε στον Λευκό Οίκο πως ανέμενε από τις αμερικανικές δυνάμεις να προστατεύσουν τη χώρα του εάν δεχθεί επίθεση από κάθε κατεύθυνση.<sup>775</sup> Στην περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ, εφ' όσον επιτρεπόταν στις Ηνωμένες Πολιτείες να αναπτύξουν στρατεύματα, θα ήταν μάλλον απίθανο για τον ιρακινό στρατό να απειλήσει τη Σαουδική Αραβία. Όχι τυχαία, ο βασιλιάς Φαχχτ ζήτησε αμέσως μετά την εισβολή του Ιράκ να μάθει ποια ήταν η στάση του Λευκού Οίκου σχετικά με το ζήτημα.<sup>776</sup>

Παρ' όλα αυτά, η Σαουδική Αραβία εμφανιζόταν απρόθυμη να προσκαλέσει τις Ηνωμένες Πολιτείες για να προστατεύσουν την εδαφική ακεραιότητα του βασιλείου. Οι αρχικές επαφές έδειχναν μικρά περιθώρια για την επίτευξη μίας στρατιωτικής σύμπλευσης μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Πολιτειών. Το πρωί της 2<sup>ης</sup> Αυγούστου, ο Γούιλιαμ Γουέμπστερ της CIA και ο Τζον Κέλλυ του Υπουργείου Εξωτερικών συναντήθηκαν με τον επικεφαλής της υπηρεσίας πληροφοριών της Σαουδικής Αραβίας για να εξετάσουν τα πιθανά ενδεχόμενα του να

---

<sup>773</sup> Simpson, William. *The Prince* ... ο.π. σελ. 87-88

<sup>774</sup> Safran, Nadav, *Saudi Arabia* ... ο.π. σελ. 447

<sup>775</sup> Niblock, Tim, *Saudi Arabia, Power, Legitimacy and Survival*, London: Routledge, 2006, σελ. 163

<sup>776</sup> Simpson, William. *The Prince* ... ο.π. σελ. 198

μην σταματήσει το Ιράκ την προέλαση του όταν έφθανε στα σύνορα του βασιλείου. Η πλευρά της Σαουδικής Αραβίας αντιμετώπισε ψυχρά το ενδεχόμενο συνεργασίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπρόσθετα, μία προσφορά επείγουσας αποστολής δύο μοιρών αμερικανικών μαχητικών αεροσκαφών F15 δεν έλαβε απάντηση, ενώ υπήρχαν αναφορές πως οι Σαουδάραβες απέρριπταν προσφορές για επιπλέον εγκαταστάσεις παρακολούθησης από τις ΗΠΑ. Η διστακτικότητα του πρέσβη της Σαουδικής Αραβίας να ζητήσει τη συνδρομή των Ηνωμένων Πολιτειών για την αντιμετώπιση της κρίσης, δεδομένης της παρουσίας των ιρακινών στρατευμάτων στα σύνορα του, εξέπληξε το επιτελείο του Λευκού Οίκου κατά τη διάρκεια της συνάντησης τους στις 3 Αυγούστου.<sup>777</sup>

Η Σαουδική Αραβία ίσως αναγκαζόταν να επιλέξει τη διαπραγμάτευση με το Ιράκ, δίχως την ενεργό συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών. Μία πρόσκληση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες για την ανάπτυξη στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία ίσως διακινδύνευε την παραμονή του καθεστώτος των Σαούντ στην εξουσία. Η παρουσία χριστιανικών στρατευμάτων θα έφερνε την αντίδραση του πολιτικού συστήματος, που ενοχλούταν κι από την απλή παρουσία ξένων υπηκόων στο βασίλειο, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του 1979 και τη συνεπαγόμενη συντηρητικοποίηση της κοινωνίας, ύστερα από την αύξηση της επιρροής των κληρικών.<sup>778</sup> Η παρουσία στρατευμάτων από αλλόθρησκους στα εδάφη της Σαουδικής Αραβίας θα εξέθετε τους Σαούντ σε κατηγορίες ότι επέτρεπαν τη χρήση της επικράτειας της για επίθεση εναντίον μουσουλμάνων.

Η στάση των θρησκευτικών δασκάλων απέναντι στην πρόσκληση μη μουσουλμανικών στρατευμάτων στο βασίλειο ήταν πολύ σημαντική για τον Οίκο των Σαούντ. Αν κι ο κλήρος δεν τασσόταν εναντίον της γενικότερης πολιτικής του βασιλείου και τα μέλη του ήταν στενά συνδεδεμένα με τη βασιλική οικογένεια, οι νομοδιδάσκαλοι αντιδρούσαν στην παρουσία αλλόθρησκων στο βασίλειο. Ο Οίκος των Σαούντ θεωρούσε τόσο σημαντική τη συναίνεση των νομοδιδασκάλων, ώστε να διστάζει να προχωρήσει στην πρόσκληση αμερικανικών στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία μέχρι την τελευταία στιγμή, εάν δεν υπήρχε η συναίνεση του κλήρου.<sup>779</sup>

---

<sup>777</sup> Ο.π. σελ. 203-5

<sup>778</sup> Lacey, Robert, *Inside the Kingdom: Kings, Clerics, Modernists, Terrorists and the Struggle for Saudi Arabia*, New York: Viking Adult, 2009

<sup>779</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 276

Ταυτόχρονα, οι πιθανές αντιδράσεις εναντίον της επιλογής των Σαούντ θα μπορούσαν να συνδυαστούν με τις διαφωνίες εντός του καθεστώτος για τη διαχείριση της κρίσης. Πολλά νεαρά μέλη της βασιλικής οικογένειας και γόννοι εύποροι οικογενειών της χώρας, όπως ο Οσάμα μπιν Λάντεν, ζητούσαν μία δυναμική απάντηση στη συμπεριφορά του ιρακινού καθεστώτος απέναντι στη βασιλική οικογένεια του Κουβέιτ, ασχέτως της στάσης των υπολοίπων κρατών και των δυνατοτήτων των σαουδαραβικών ενόπλων δυνάμεων. Αν κι ο πρίγκιπες Νάιφ και Σαλμάν, όπως κι ορισμένοι νεώτεροι πρίγκιπες, ήταν πεπεισμένοι για την αναγκαιότητα της παρουσίας αμερικανικών στρατευμάτων για την προστασία του βασιλείου, πολλοί δεν συμμερίζονταν αυτές τις απόψεις. Ο διάδοχος πρίγκιπας Αμπντάλα, ο τρίτος στην ιεραρχία πρίγκιπας Σουλτάν κι άλλα μέλη της βασιλικής οικογένειας προέτασαν την αναμονή για την αντιμετώπιση της κρίσης και εισηγούνταν την έναρξη διαπραγματεύσεων με το Ιράκ υπό την αιγίδα του Αραβικού Συνδέσμου. Η πτέρυγα υπέρ του κατευνασμού του Ιράκ τεκμηρίωνε τη στάση της στη βάση της πιθανής αντίδρασης εχθρικών ομάδων που θα μπορούσαν να εκμεταλλευθούν την παρουσία ξένων στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία, ώστε να υποσκιάσουν το κύρος των Σαούντ στον αραβικό και τον ισλαμικό κόσμο.<sup>780</sup> Ο Σαντάμ Χουσεΐν είχε ήδη διαμηνύσει πως το Ιράκ δεν θα παρέμενε αμέτοχο στις εξελίξεις, απειλώντας πως οι αντιδραστικές δυνάμεις της περιοχής θα ανατρέπονταν από τους πληθυσμούς τους. Όντως, σύντομα, ραδιοφωνικοί σταθμοί της Βαγδάτης θα προσκαλούσαν τον λαό «της Νέιντ και της Χιτζάζ», όπως ονομάζονταν η επικράτεια του σαουδαραβικού βασιλείου, πριν την κατάκτηση τους από τον Οίκο των Σαούντ, να ξεγεραθεί εναντίον των άδικων αρχόντων τους.<sup>781</sup> Ταυτόχρονα, η επιρροή της Βαγδάτης στην Υεμένη προβλημάτιζε το Ριάντ, καθώς οι Σαούντ δεν απέκλειαν τις πιθανότητες ταραχών στα βόρεια της χώρας.<sup>782</sup>

Όμως, ακόμα κι αν οι Σαούντ αποφάσιζαν υπέρ της πρόσκλησης αμερικανικών στρατευμάτων, υπήρχε ένα σημαντικό ζήτημα. Ο Οίκος των Σαούντ δεν μπορούσε να ήταν σίγουρος για την αξιοπιστία των δεσμεύσεων των Ηνωμένων Πολιτειών και την ικανότητα τους να εφαρμόσουν τις εξαγγελίες τους για τη στήριξη

---

<sup>780</sup> Niblock, Tim, *Saudi Arabia, Power, Legitimacy and survival*, London: Routledge, 2006, σελ. 87

<sup>781</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 295

<sup>782</sup> Eilts, Hermann Frederick, «Saudi Arabia's Foreign Policy» στο Brown, Carl, *Diplomacy in the Middle East, The International Relations of Regional and Outside Powers*, σελ. 225-6, Munro, Alan, *An Arabian Affair ...* ο.π. σελ. 34



του σαουδαραβικού βασιλείου.<sup>783</sup> Η συμπεριφορά των Ηνωμένων Πολιτειών κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών δεν είχε βελτιώσει την εικόνα τους απέναντι στους συμμάχους τους. Όταν το 1979, όταν οι Σαούντ προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν την απειλή της ιρανικής επανάστασης, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντέδρασαν παθητικά. Αντίθετα, το Ιράκ, με επικεφαλής τον Σαντάμ Χουσεΐν, είχε δείξει δείγματα σαφή δείγματα συνεργασίας με τη Σαουδική Αραβία εναντίον του «εξτρεμισμού» του Ιράν. Ταυτόχρονα, το σύμφωνο μη επίθεσης, μία προσωπική διαβεβαίωση του Σαντάμ Χουσεΐν πως το Ιράκ υπό την ηγεσία του δεν θα επιτίθονταν στη Σαουδική Αραβία, ήταν ακόμα ενεργό. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Σαούντ είχαν ήδη αρνηθεί την πρόταση του Λευκού Οίκου για τη μετακίνηση αμερικανικών αεροπλανοφόρων στη Σαουδική Αραβία στις 23 Ιουλίου.<sup>784</sup> Όταν ξέσπασε η κρίση του 1990, ο βασιλιάς Φαχτ διαμήνυσε στις Ηνωμένες Πολιτείες πως «θα πρέπει να είναι σίγουροι για το τι θέλουν να κάνουν πριν να μας ζητήσουν οτιδήποτε».<sup>785</sup> Ο βασιλιάς Φαχτ ανησυχούσε για τυχόν διακυμάνσεις στην αμερικανική εξωτερική πολιτική.

Παρ' όλα αυτά, η αντίδραση των Ηνωμένων Πολιτειών μετέβαλλε τα δεδομένα. Η ενασχόληση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ έδωσε στο ζήτημα παγκόσμιες διαστάσεις.<sup>786</sup> Τα ιρακινά στρατεύματα στο Κουβέιτ θα απειλούσαν άμεσα την επιβίωση της Σαουδικής Αραβίας ως ανεξάρτητης οντότητας στην περιοχή. Για τις Ηνωμένες Πολιτείες, η άμεση επίθεση από το Ιράκ στη Σαουδική Αραβία ήταν λιγότερο σημαντική από την προοπτική παραμονής των ιρακινών δυνάμεων στο Κουβέιτ και της διαρκούς απειλής προς τη Σαουδική Αραβία, σε περίπτωση που δεν συμμορφωνόταν με τις απαιτήσεις της Βαγδάτης.<sup>787</sup> Ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Τζορτζ Μπους, βάσει των απομνημονευμάτων του, εξέφρασε άμεσα την ανησυχία του στους συνεργάτες του για την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού διμοιριών του ιρακινού στρατού στα σύνορα

---

<sup>783</sup> Bush, George & Scowcroft, Brent, *A world transformed*, New York: Alfred Knopf, 1998, σελ. 324-6

<sup>784</sup> Ο.π. σελ. 309

<sup>785</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 270

<sup>786</sup> Εφ' όσον το Ιράκ προσαρτούσε το Κουβέιτ και αξιοποιούσε τα πετρελαϊκά κοιτάσματα του εμιράτου, 20% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου θα ελεγχόταν από τη Βαγδάτη, ενώ ταυτόχρονα το Ιράκ θα έβρισκε διέξοδο στον Κόλπο μέσω του φυσικού λιμένα του Κουβέιτ, μετά από προσπάθειες δεκαετιών. Το Ιράκ θα μετατρέποταν στο ισχυρότερο κράτος της περιφέρειας. Lustick, Ian S., "The Absence of ... ο.π.

<sup>787</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991 ...* ο.π. σελ. 92

μεταξύ του Ιράκ και της Σαουδικής Αραβίας. Ο Λευκός Οίκος αποφάσισε να ανατρέψει τα αποτελέσματα της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ.

Η επιλογή των Ηνωμένων Πολιτειών για μία ολοκληρωτική σύγκρουση με το Ιράκ, εάν δεν αποδεχόταν την άνευ όρων υποχώρηση από το Κουβέιτ, καθιστούσε απαραίτητη, για επιχειρησιακούς λόγους, την εκτεταμένη στρατιωτική παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στα εδάφη της Σαουδικής Αραβίας. Σε στρατιωτικούς όρους οι ΗΠΑ δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν άμεσα στην ανάσχεση της ιρακινής εισβολής στο Κουβέιτ. Τα υπάρχοντα επιχειρησιακά σχέδια των Ηνωμένων Πολιτειών δεν αφορούσαν στην υπεράσπιση του Κουβέιτ, αλλά προέβλεπαν, μόνο, την προστασία των πετρελαιοπηγών της Σαουδικής Αραβίας. Οι διαθέσιμες κινήσεις συμπεριελάμβαναν την αποστολή δύο μεταγωγών πλοίων, ενός στην Ανατολική Μεσόγειο και ενός στον Ινδικό ωκεανό, σε θέσεις κοντύτερα στα στενά του Ορμούζ και την ανάπτυξη ενός μαχητικού στόλου οκτώ πλοίων στον Κόλπο. Ταυτόχρονα, οι αεροπορικές επιχειρήσεις εναντίον του Ιράκ από γειτονικές περιοχές θα είχαν περιορισμένη επίδραση, με το πιθανό άμεσο αποτέλεσμα τους να είναι μία οξεία αντίδραση του Ιράκ, σε μία περίοδο που οι δυνατότητες δράσης των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν εξαιρετικά περιορισμένες.<sup>788</sup> Μία τόσο ευρείας κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση στους επόμενους μήνες δεν θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς την ενεργή συνεργασία του σαουδαραβικού καθεστώτος. Κατά συνέπεια, οι Ηνωμένες Πολιτείες ξεκίνησαν άμεσα τις προτάσεις ανάληψης της άμυνας του βασιλείου και της αποστολής στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία.

Η Σαουδική Αραβία, βρέθηκε αναγκασμένη να επιλέξει μεταξύ του Ιράκ και των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς η αμερικανική στρατιωτική παρουσία στη σαουδαραβική επικράτεια, θα αποτελούσε αιτία πολέμου με τη Βαγδάτη. Κατά συνέπεια, το Ριάντ θα μπορούσε να διαπραγματευθεί με τη Βαγδάτη, διερευνώντας εάν το Ιράκ πρόκειται να επιτεθεί στο βασίλειο και ξεκινώντας μία μακρά συζήτηση για να πειστούν τα ιρακινά στρατεύματα να αποσυρθούν από το Κουβέιτ. Από την άλλη πλευρά, το Ριάντ θα μπορούσε να προβεί σε μία ρήξη με τη Βαγδάτη, προσκαλώντας τις Ηνωμένες Πολιτείες να αναπτύξουν τα στρατεύματα τους στη επικράτεια του για να αποτρέψουν μία πιθανή εισβολή των ιρακινών στρατευμάτων στη Σαουδική Αραβία.

---

<sup>788</sup> Ο.π. σελ. 85-6

Ανακεφαλαιώνοντας, η Σαουδική Αραβία στις 3 Αυγούστου 1990 αντιμετώπιζε μία δυσχερή κατάσταση. Η κατοχή του Κουβέιτ έδινε τη δυνατότητα στον ιρακινό στρατό να προχωρήσει, ουσιαστικά ανενόχλητος, προς τη Σαουδική Αραβία. Μόνο μια μεραρχία των τακτικών δυνάμεων της Σαουδικής Αραβίας φύλαγε τα σύνορα των δύο χωρών, η οποία μάλιστα ήταν αδύνατο να διαπιστωθεί εάν ήταν αξιόμαχη. Το στράτευμα του Σαντάμ Χουσεΐν μπορούσε να βρεθεί στο Ριάντ εντός τριών ημερών, ή έξι ημερών αν έβρισκε αντίσταση. Μέχρι τότε, μία εισβολή από το Ιράκ στη Σαουδική Αραβία ήταν αδύνατη, καθώς μία προέλαση μεγάλου αριθμού στρατευμάτων προϋπέθετε το πέρασμα από εδάφη που άνηκαν στη δικαιοδοσία του Κουβέιτ. Με την καθαίρεση των Σαμπάχ από τον θρόνο και την κατάληψη του Κουβέιτ από το Ιράκ, δεν υπήρχε κανένα εμπόδιο για τον ιρακινό στρατό, εάν επέλεγε την προέλαση προς τη Σαουδική Αραβία. Πλέον, ο Οίκος των Σαούντ μπορούσε είτε να αφηθεί στην καλή προαίρεση του Ιράκ και να διαπραγματευθεί με τον Σαντάμ Χουσεΐν είτε να προσκαλέσει τα αμερικανικά στρατεύματα να αναλάβουν την άμυνα του βασιλείου. Αν κι ο κατευνασμός του Ιράκ ενείχε πολλούς κινδύνους, η πρόσκληση αμερικανικών στρατευμάτων δεν ήταν ακόμα εφικτή λόγω των παρεπόμενων αρνητικών συνεπειών για το σαουδαραβικό καθεστώς.

Οι Σαούντ αμφιταλαντεύθηκαν για την τελική επιλογή τους. Σε κάθε περίπτωση οι εφημερίδες της Σαουδικής Αραβίας καθυστέρησαν την ανακοίνωση της εισβολής του Ιράκ στα εδάφη του Κουβέιτ κατά σαράντα οκτώ ώρες. Το καθεστώς επιθυμούσε να μην δημοσιευθεί οτιδήποτε που θα μπορούσε να διακινδυνεύσει τις σχέσεις της με το Ιράκ και τα υπόλοιπα αραβικά κράτη. Λόγω της κυρίαρχης σχέσης μεταξύ κράτους και μέσων επικοινωνίας στον αραβικό κόσμο, η κάθε δημοσίευση θα θεωρούταν πως εξέφραζε τις διαθέσεις του Οίκου των Σαούντ, το οποίο συχνά συνέβαινε και στην πραγματικότητα.

Η Σαουδική Αραβία διατήρησε τη ροή πετρελαίου προς το Ιράκ μέχρι τις 13 Αυγούστου, ώστε να μη διαταράξει τις σχέσεις της με τη Βαγδάτη καθώς η παύση λειτουργίας των πετρελαιοαγωγών και οι οικονομικές κυρώσεις, εκτός τις απώλειες εσόδων, θα εξαργίωνε το Ιράκ. Το Ριάντ κατανόησε πως οι οικονομικές κυρώσεις εναντίον του Ιράκ χωρίς την ενεργή στρατιωτική κάλυψη από τις ΗΠΑ δεν ήταν εφικτές. Λίγο μετά την εισβολή του Ιράκ, ένας υπουργός της Σαουδικής Αραβίας, διαβεβαίωνε τον βασιλιά της Ιορδανίας Χουσεΐν πως το ενδεχόμενο διακοπής λειτουργίας του πετρελαιοαγωγού που μεταφέρει πετρέλαιο από την Ερυθρά Θάλασσα

στην Γιανμπού συζητήθηκε από τους Σαούντ και δεν υπήρχε διάθεση για κλιμάκωση της αντίδρασης.<sup>789</sup> Η αμερικανική εγγύηση ήταν απαραίτητη για τη διακοπή λειτουργίας του ιρακινού πετρελαιαγωγού που διαπερνούσε την επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας.<sup>790</sup>

Παρά τη διαρκή επικοινωνία των Σαούντ με τον Λευκό Οίκο, μία ενδεχόμενη πρόσκληση αποστολής αμερικανικών στρατευμάτων στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας ήταν αμφίβολη. Όταν ο Αμερικάνος πρόεδρος Μπους πρότεινε, αρχικά, την αποστολή ενός σμήνους μαχητικών αεροσκαφών F15 για την προστασία του σαουδαραβικού βασιλείου και έπειτα την αποστολή στρατευμάτων, ο βασιλιάς Φαχτ αντέδρασε επιφυλακτικά. Ο Σαουδάραβας μονάρχης δίστασε να αποδεχθεί την πρόταση πρόσκλησης των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων να αναλάβουν την άμυνα του βασιλείου. Το καθεστώς των Σαούντ ανησυχούσε για τον αντίκτυπο μίας τέτοιας απόφασης στο εσωτερικό της Σαουδικής Αραβίας.

Ωστόσο, η Σαουδική Αραβία δεν επέλεξε την πολιτική κατευνασμού του Ιράκ. Η στάση του Ριάντ απέναντι σε αυτό το ζήτημα επηρεάστηκε από την ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους ικανού να προστατεύσει το βασίλειο και τη δυνατότητα του καθεστώτος να διασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία.

Κατ' αρχάς, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετώπισαν το έλλειμμα αξιοπιστίας τους απέναντι στη Σαουδική Αραβία με σαφή δείγματα για τις προθέσεις τους να αναλάβουν την άμυνα του βασιλείου. Με σκοπό να δεσμευθεί προσωπικά για τη στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών στο βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας, ο ίδιος ο Αμερικάνος πρόεδρος Μπους κάλεσε τον βασιλιά Φαχτ για να τον διαβεβαιώσει για την αποφασιστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών να επέμβουν στο ζήτημα υπέρ της Σαουδικής Αραβίας.<sup>791</sup> Ο Μπους τηλεφώνησε τον Σαουδάραβα πρέσβη στις ΗΠΑ, προσφέροντας τη στήριξη του Λευκού Οίκου, εάν η Σαουδική Αραβία επιθυμούσε να προσκαλέσει τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις να προστατεύσουν το βασίλειο από τα ιρακινά στρατεύματα.<sup>792</sup> Επιπρόσθετα, το στρατιωτικό επιτελείο των Ηνωμένων Πολιτειών ανέλυσε εκτενώς στον πρέσβη της Σαουδικής Αραβίας τους τρόπους

---

<sup>789</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 275

<sup>790</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991* ο.π. σελ. 82, 87, 92

<sup>791</sup> Brands, H. W., "George Bush and the Gulf War of 1991", *Presidential Studies Quarterly*, 34, no. 1, March 2004

<sup>792</sup> Simpson, William. *The Prince ...* ο.π. σελ. 187-8

ανάπτυξης διακοσίων χιλιάδων αμερικανών στρατιωτών στη Σαουδική Αραβία σε συνδυασμό με αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις. Η αναφορά του μεγέθους της προτεινόμενης στρατιωτικής παρουσίας από τον Αμερικάνο Υπουργό Άμυνας Ντικ Τσένεϊ και τον επικεφαλής της στρατιωτικής ηγεσίας των ΗΠΑ, Στρατηγό Κόλιν Πάουελ ικανοποίησε τον πρέσβη της Σαουδικής Αραβίας στις Ηνωμένες Πολιτείες, Μπαντάρ ιμπν Σουλτάν.<sup>793</sup> Επιπρόσθετα, ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών δεσμεύθηκε δημοσίως για την απελευθέρωση του Κουβέιτ, ενώ υπήρχαν αναφορές στον αμερικανικό Τύπο πως οι Ηνωμένες Πολιτείες θα ξεκινούσαν αεροπορικές επιθέσεις στο Ιράκ στην περίπτωση επίθεσης εναντίον στρατηγικών και βιομηχανικών κέντρων όπως και πετρελαϊκών εγκαταστάσεων της Σαουδικής Αραβίας.<sup>794</sup> Ταυτόχρονα, προτάθηκε η μετάβαση της ανώτατης αμερικανικής στρατιωτικής ηγεσίας στο Ριάντ για την ενημέρωση της βασιλικής οικογένειας ως προς τα δεδομένα στο έδαφος, αναφορικά με τα ιρακινά στρατεύματα. Η μετάβαση στο Ριάντ του υπουργού άμυνας, Ντικ Τσένεϊ, του αναπληρωτή σύμβουλου Εθνικής Ασφάλειας Ρόμπερτ Γκέιτς και του στρατηγού Νόρμαν Σβάρτσκοφ ήταν ένα από δείγμα της σοβαρότητας του ζητήματος για τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Επιπλέον, το ζήτημα της εισβολής του Ιράκ συζητήθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. και, για πρώτη φορά σε τόσο σημαντικό ζήτημα, τα πέντε μόνιμα μέλη ψήφισαν υπέρ της καταδίκης της πράξης του Ιράκ. Η πρώτη ψηφοφορία στο Συμβούλιο Ασφαλείας είχε ως αποτέλεσμα δεκατέσσερις θετικές ψήφους και καμία αρνητική. Αυτό σήμαινε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούσαν να εξασφαλίσουν τη συνεργασία της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Σοβιετικής Ένωσης και την ανοχή της Κίνας για τη σκληρή στάση τους απέναντι στο Ιράκ. Επιπρόσθετα, μία δεύτερη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, με δεκατρείς θετικές ψήφους αυτή τη φορά, εξουσιοδοτούσε τα κράτη μέλη για την επιβολή κυρώσεων στο Ιράκ.<sup>795</sup> Ο Λευκός Οίκος επιδείκνυε την αποφασιστικότητα του να ανατρέψει την εισβολή του Ιράκ. Η έντονη διπλωματική καμπάνια των

---

<sup>793</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991, Diplomacy and War in the New World Order*, London- Boston: Faber and Faber, 1993 σελ. 88, Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 268

<sup>794</sup> Ο.π. σελ. 90 -91

<sup>795</sup> Εάν η απόφαση 661 συνδυαζόταν με μία πρόσκληση ενός εμπλεκόμενου κράτους μέλους, για παράδειγμα της Σαουδικής Αραβίας για την προστασία του, θα έδινε το δικαίωμα στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Βρετανία να ισχυριστούν πως κινούνται στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου, έχοντας κατά νου το προηγούμενο των νησιών Φόκλαντ. Βλ. Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991 ...* ο.π.

Ηνωμένων Πολιτειών υπήρξε ένα από τα επιχειρήματα του Υπουργού Άμυνας Ντικ Τσένου στην προσπάθεια να πεισθούν οι Σαουδάραβες για την αποφασιστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών, στη συνάντηση του με τον βασιλιά Φαχντ στη Σαουδική Αραβία.<sup>796</sup>

Ωστόσο, αισθανόμενοι τον κίνδυνο για την παραμονή τους στην εξουσία, οι Σαούντ δεν ήταν διατεθειμένοι να υποδεχθούν αμερικανικά στρατεύματα χωρίς να υπάρχει η αποδοχή της παρουσίας ξένου στρατού στη Σαουδική Αραβία από τα υπόλοιπα αραβικά κράτη. Από τη στιγμή που η Σαουδική Αραβία θα συμφωνούσε για την ανάπτυξη αμερικανικών στρατευμάτων στο βασίλειο, η θέση τους δεν θα ήταν ποτέ ασφαλής, εάν ο Σαντάμ Χουσεϊν δεν αποχωρούσε από το Κουβέιτ. Όταν ο πρέσβης της Σαουδικής Αραβίας στις ΗΠΑ, Μπαντάρ ιμπν Σουλτάν, επικοινωνήσε με τον βασιλιά Φαχντ, ζητώντας οδηγίες για τη στάση του, ο βασιλιάς τον ενημέρωσε πως προέκρινε την αναμονή, μέχρι να διαπιστώσει τις διαθέσεις των άλλων αραβικών κρατών. Ο βασιλιάς Φαχντ ανέμενε τη συνεδρίαση της σχεδιαζόμενης συνάντησης του Αραβικού Συνδέσμου στο Κάιρο πριν αποφασίσει για τις μελλοντικές ενέργειες της Σαουδικής Αραβίας.<sup>797</sup>

Ωστόσο, συμφωνία κοινής δράσης των μελών του Αραβικού Συνδέσμου επιτυγχανόταν σπάνια. Μέχρι το 1990, μόνο ένα πολιτικό ζήτημα είχε ενώσει όλα τα αραβικά κράτη: η εναντίωση στην κατοχή εδαφών της ιστορικής Παλαιστίνης από το Ισραήλ. Σε αυτό το πλαίσιο, το Ιράκ μπορούσε να υπολογίζει στην υποστήριξη της Ο.Α.Π. υπό την προεδρία του Γιασέρ Αραφάτ και την μετριοπάθεια της Ιορδανίας του βασιλιά Χουσεϊν. Υπήρχε μία σοβαρή πιθανότητα ο αραβικός κόσμος να παρέμενε διαιρεμένος απέναντι σε μία εισβολή αραβικού κράτους σε ένα άλλο για ακόμα μία φορά. Μόλις πριν από ένα χρόνο, η συμφωνία του Τάεφ είχε ουσιαστικά νομιμοποιήσει την εισβολή της Συρίας στο Λίβανο το 1976 και τον έλεγχο των εδαφών από τη Δαμασκό. Όμως, η επιλογή των Ηνωμένων Πολιτειών να αντισταθούν στην εισβολή του Ιράκ άλλαξε τα δεδομένα και οδήγησε μεγάλα αραβικά κράτη, όπως την Αίγυπτο και το Μαρόκο, να εναντιωθούν στο Ιράκ.

Η πρόθεση των Ηνωμένων Πολιτειών να αντιταχθούν στο Ιράκ έπεισε πολλά αραβικά καθεστώτα για τις πιθανότητες ανατροπής των τετελεσμένων γεγονότων που

---

<sup>796</sup> Ο.π. σελ. 92

<sup>797</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 253

προσπάθησε να επιβάλει το Ιράκ με την εισβολή του στο Κουβέιτ και συνδυάστηκε με την αντίθεση τους στα σχέδια της Βαγδάτης. Η Συρία τάχθηκε εξ αρχής εναντίον του Ιράκ, ενώ η Αίγυπτος, το Μαρόκο, η Αλγερία και η Τυνησία, ενθαρρυμένες από τη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών, καταδίκασαν την εισβολή του Ιράκ κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων.

Εν τέλει, ο Αραβικός Σύνδεσμος αποφάσισε την καταδίκη της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ με μία ισχυρή πλειοψηφία, ενώ στο παρελθόν, αποφάσεις για τόσο σημαντικά ζητήματα ασφάλειας, λαμβάνονταν μόνο με ομοφωνία. Ο Αραβικός Σύνδεσμος εξέφρασε υποστήριξη στην νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας της Σαουδικής Αραβίας, υποστηρίζοντας ουσιαστικά την πρόσκληση των ξένων στρατευμάτων στο βασίλειο, με την επίκληση, μεταξύ άλλων, της απόφασης 661 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. για την εφαρμογή των κυρώσεων στο Ιράκ.

Η τελική απόφαση του Αραβικού Συνδέσμου, ως ένδειξη μίας επιφανόμενης συναίνεσης του αραβικού κόσμου, καθυσάχασε το σαουδαραβικό καθεστώς για τις αντιδράσεις στην επικράτεια του. Ταυτόχρονα, τα δείγματα συναίνεσης των αραβικών κρατών επέφεραν μία ισορροπία εντός των Σαούντ, καθώς βασικά μέλη του καθεστώτος, όπως ο διάδοχος πρίγκιπας Αμπντάλα, επέμεναν στη συμμετοχή της Συρίας σε οποιαδήποτε σχήμα αντίδρασης στο Ιράκ. Ο Οίκος των Σαούντ ανέμενε πως τα ιρακινά μέσα επικοινωνίας θα καταφερόταν εναντίον του, υποστηρίζοντας πως επέτρεψε την ανάπτυξη ξένων στρατευμάτων στα πιο ιερά εδάφη του μουσουλμανικού κόσμου,<sup>798</sup> και ήθελε, κατά συνέπεια, να διασφαλίσει τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη στο αραβικό πλαίσιο. Η συμμετοχή της Συρίας, της «παλλόμενης καρδιάς του αραβικού κόσμου», και της Αιγύπτου στη δύναμη για την προστασία του βασιλείου μπορούσε να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του Οίκου των Σαούντ πως ο αραβικός κόσμος αντιτασσόταν στο Ιράκ. Το εγχείρημα ήταν εύθραυστο καθώς μία οποιαδήποτε κίνηση του Ισραήλ στα εδάφη της Παλαιστίνης, που θα θεωρούταν προκλητική, θα πίεζε τα αραβικά κράτη να εγκαταλείψουν τον συνασπισμό, όπως όταν, τον επόμενο Οκτώβριο, συγκρούσεις μεταξύ Ισραηλινών αστυνομικών και Παλαιστινίων προσκυνητών προβλήθηκαν ως λόγος διάρρηξης της δυτικής

---

<sup>798</sup> Radio Monte Carlo in Arabic, 9,10 August 1990; MENA (Cairo), 10 August 1990; *International Herald Tribune*, 10 August 1990, Υποση. 19 (σελ. 451) Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991 ...* ο.π. σελ. 100

συμμαχίας εναντίον του Ιράκ, που, ουσιαστικά, συμπεριελάμβανε το Ισραήλ.<sup>799</sup> Η τελική πρόσκληση αποστολής στρατευμάτων από τις ΗΠΑ στη Σαουδική Αραβία διευκολύνθηκε από την πιθανότητα της υποστήριξης από κράτη με επιρροή στον ισλαμικό κόσμο, ώστε να διευρυνθεί η στρατιωτική υποστήριξη, πέρα των ΗΠΑ καθώς ο Οίκος των Σαούντ φαίνεται πως ανησυχούσε για την πιθανότητα μίας νέας «ισλαμικής επανάστασης».<sup>800</sup> Σε αυτή την κατεύθυνση, ο βασιλιάς Χασάν του Μαρόκου συμφώνησε στην αποστολή ενός τάγματος ενόπλων δυνάμεων στη Σαουδική Αραβία.<sup>801</sup> Η σημασία του ζητήματος για τους Σαούντ φάνηκε από τις αναφορές του Τύπου στη Σαουδική Αραβία για πρόσκληση σε αραβικές, μουσουλμανικές και άλλες φιλικές δυνάμεις στο βασίλειο, μην κατονομάζοντας τις Ηνωμένες Πολιτείες, από όπου προέρχονταν η συντριπτική πλειοψηφία των στρατευμάτων και οι οποίες βεβαίως είχαν τον συνολικό έλεγχο της στρατιωτικής επιχείρησης.

Ταυτόχρονα, ο βασιλιάς Φαχτ ανησυχούσε πως οι ΗΠΑ σκόπευαν να εγκαταστήσουν βάσεις στη Σαουδική Αραβία, εκμεταλλευόμενοι τη τρέχουσα συγκυρία.<sup>802</sup> Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Λευκός Οίκος εξέφραζε την επιθυμία του να εγκαταστήσει στρατιωτικές βάσεις στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας ενώ μέχρι τα τέλη του 1980 υπήρχαν αεροπορικές εγκαταστάσεις σε όλη τη Σαουδική Αραβία που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν οι ΗΠΑ σε περίπτωση ανάγκης. Κι αυτό το ζήτημα όμως λύθηκε. Ο πρίγκιπας Αμπντάλλα, που ήταν υπέρ της διαπραγμάτευσης με το Ιράκ, ικανοποιήθηκε όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες απέσυραν τα αιτήματα τους για μόνιμες βάσεις στη σαουδαραβική επικράτεια και δεσμεύθηκαν πως θα αποχωρήσουν άμεσα μετά τη λήξη του ζητήματος, ομαλοποιώντας την κατάσταση εντός των Σαούντ. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δήλωσαν απερίφραστα πως θα προσαρμόζονταν σε όλες τις απαιτήσεις των Σαούντ.<sup>803</sup>

Καθώς όμως η Σαουδική Αραβία θα ήταν ευάλωτη σε πιθανές κινήσεις εκδίκησης από το Ιράκ, μετά το τέλος της κρίσης, η στήριξη των αραβικών κρατών

---

<sup>799</sup> Telhami, Shibley, «Explaining U.S. Behavior in the Gulf Crisis» στο Ismael, Tareq & Ismael, Jacqueline (Επιμ.), *The Gulf War and the New World Order, International Relations of the Middle East*, Florida: University Press of Florida, 1994 σελ. 166-68

<sup>800</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 255

<sup>801</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991* ο.π. σελ. 93

<sup>802</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 270

<sup>803</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991...* ο.π. σελ. 92



ήταν κομβικής σημασίας. Η Αίγυπτος κι η Συρία θα αναλάμβαναν το κύριο βάρος της προστασίας του Οίκου των Σαούντ από εξωτερικές απειλές, ύστερα από το τέλος της κρίσης.<sup>804</sup> Η συγκρουσιακή στάση της Συρίας και της Αιγύπτου εναντίον του Ιράκ, συνδυάστηκε με την προθυμία τους να συμμετάσχουν με στρατεύματα στην πολυεθνική δύναμη που συγκροτούταν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, στην οποία προστέθηκαν και στρατιωτικές δυνάμεις από το Μαρόκο. Η Αίγυπτος έκανε τη σημαντικότερη συμβολή μη δυτικών στρατευμάτων, ξεκινώντας με την αποστολή 5.000 στρατιωτών στη βόρεια Αραβία στα μέσα του Αυγούστου.

Η σύμπνοια του καθεστώτος κατέστησε ικανό τον βασιλιά Φαχτ να εξασφαλίσει τη συναίνεση των ουλεμάδων για την υποδοχή ξένων στρατευμάτων στο βασίλειο. Ο βασιλιάς προσκάλεσε πάνω από 300 νομοδιδάσκαλους από τη Σαουδική Αραβία και τους εξέθεσε την κατάσταση, τονίζοντας πως ο στρατός του Ιράκ θα μπορούσε να καταλάβει το βασίλειο μέσα σε λίγες ημέρες. Ωστόσο, οι ουλεμάδες ζήτησαν αδιάψευστα πειστήρια για την υφιστάμενη απειλή και πείστηκαν μόνο όταν ο βασιλιάς τους παρουσίασε τεκμήρια που αποδείκνυαν τη συγκέντρωση ιρακινών στρατευμάτων στα σύνορα του Κουβέιτ με τη Σαουδική Αραβία. Παράλληλα, ο βασιλιάς τόνισε πως οι θρησκευτικοί ηγέτες της Σαουδικής Αραβίας δεν θα μπορούσαν να έχουν τα προνόμια που απολάμβαναν στο βασίλειο σε καμία άλλη αραβική χώρα, και σίγουρα όχι στο Ιράκ,<sup>805</sup> ενώ παράλληλα δεσμεύθηκε για τη διατήρηση και επέκταση της επιρροής τους στο βασίλειο. Εν τέλει, ο ανώτατος θρησκευτικός άρχοντας σείχης Αμπντούλ Αζίζ μπιν Μπαζ<sup>806</sup> εξέδωσε μία θρησκευτική διαταγή, κηρύσσοντας ιερό πόλεμο εναντίον του Σαντάμ Χουσεΐν. Οι νομοδιδάσκαλοι δικαιολόγησαν την πρόσκληση των αμερικανικών στρατευμάτων, σύμφωνα με μία ιερή ρήση που επιτρέπει στους πιστούς να καλούν τους απίστους για βοήθεια εφ' όσον το βασίλειο βρισκόταν σε πόλεμο και οι άπιστοι προτίθενται να υπερασπιστούν την ισλαμική θρησκεία.

Η επικείμενη κήρυξη ιερού πολέμου εναντίον του Ιράκ λειτούργησε ενωτικά για το σαουδαραβικό καθεστώς. Ο διάδοχος πρίγκιπας Αμπντάλλα και οι πρίγκιπες

---

<sup>804</sup> Η «Διακήρυξη της Δαμασκού», όπως έμεινε γνωστό το σχέδιο περιφερειακής ασφάλειας μεταξύ της Αιγύπτου, της Συρίας και των έξι μελών του ΣΣΚ, δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην πράξη μετά τη λήξη των εχθροπραξιών.

<sup>805</sup> Lacey, Robert, *Inside the Kingdom ...* ο.π. σελ. 131

<sup>806</sup> Abukhalil, As' ad, *The Battle for Saudi Arabia, Royalty, Fundamentalism, and Global Power*, New York: Seven Stories Press, 2004, σελ. 66-75

Σουλτάν και Σαλμάν πείστηκαν για την αναγκαιότητα παρουσίας αμερικανικών στρατευμάτων, εφ' όσον υπήρχε η συναίνεση των ουλεμιάδων.<sup>807</sup> Όπως έχει προαναφερθεί, οι διαφωνίες εντός της βασιλικής οικογένειας ήταν πολύ σημαντικές καθώς, λόγω της υπάρχουσας κατάστασης στο βασίλειο, οι περισσότερες κοινωνικές ομάδες δεν είχαν δυνατότητες πολιτικής επιρροής και μπορούσαν μόνο να στοιχηθούν πίσω από μέλη της οικογένειας. Για την αποτροπή ενός τέτοιου ενδεχομένου, ο διάδοχος πρίγκιπας Αμπντάλα ανέλαβε ηγετικό ρόλο στην υποστήριξη της τελικής απόφασης των Σαούντ με πολλές ομιλίες σε σαουδαραβικά στρατεύματα στο πεδίο της μάχης, οι οποίες κυκλοφόρησαν ευρέως στα μέσα επικοινωνίας, δικαιολογώντας την ανάγκη υπεράσπισης του βασιλείου. Επιπρόσθετα, ο υπουργός εσωτερικών, πρίγκιπας Ναίφ, συνεπικούρησε την επικοινωνιακή προπαγάνδα του καθεστώτος, αναλύοντας εκτενώς τους λόγους κινητοποίησης κι άμυνας του βασιλείου.<sup>808</sup>

Μόνο όταν καλύφθηκαν οι δύο προϋποθέσεις, η διασφάλιση της παραμονής στην εξουσία του καθεστώτος των Σαούντ και η ύπαρξη ενός ισχυρότερου κράτους που ήταν σε θέση να προστατεύσει τη Σαουδική Αραβία, το σαουδαραβικό καθεστώς προέβη στην τελική επιλογή του.

Στις 7 Αυγούστου, η Σαουδική Αραβία ζήτησε επίσημα τη βοήθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες για την αντιμετώπιση της κρίσης και ξεκίνησε η διαδικασία για την αποστολή αεροπορικών και ναυτικών δυνάμεων. Στις 9 Αυγούστου, ο βασιλιάς Φαχτ προέβη στον πρώτο επιθετικό λόγο εναντίον του Ιράκ και ζήτησε τη συμμετοχή στρατευμάτων από όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη. Ωστόσο, η ανακοίνωση για την υποδοχή των πρώτων αμερικανικών μονάδων στη Σαουδική Αραβία, καθυστέρησε μέχρι να μην είναι δυνατόν να παραμείνει κρυφή.<sup>809</sup> Έπειτα από την απόφαση του Αραβικού Συνδέσμου υπέρ της συμμετοχής στρατευμάτων από αραβικά κράτη στην πολυεθνική δύναμη για την επαναφορά του πρότερου εδαφικού καθεστώτος στον Κόλπο, στις 11 Αυγούστου κατέφθασαν τα πρώτα στρατεύματα της Αιγύπτου. Στις 13 Αυγούστου, οι νομοδιδάσκαλοι τάχθηκαν επισήμως υπέρ της πρόσκλησης στρατευμάτων από μη μουσουλμανικά κράτη, θέτοντας τις βάσεις της

---

<sup>807</sup> Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph ...* ο.π. σελ. 277

<sup>808</sup> Munro, Alan, *An Arabian Affair ...* ο.π. σελ. 70

<sup>809</sup> Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991 ...* σελ. 93

κολοσσιαίας στρατιωτικής επιχείρησης που θα ενορχήστρωναν οι Ηνωμένες Πολιτείες τους επόμενους μήνες.

Καθώς ο Οίκος των Σαούντ λειτούργησε με βάση τη διπλωματική προσέγγιση, σε αυτή τη συγκυρία έθεσε ως προτεραιότητα τη διασφάλιση της αραβικής συναίνεσης. Η στάση των υπόλοιπων αραβικών κρατών ήταν πολύ σημαντική για τις περιφερειακές εξελίξεις. Ενώ αρχικά η Σαουδική Αραβία αντέδρασε χλιαρά στην εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, όταν βασικά αραβικά κράτη εναντιώθηκαν στο Ιράκ και οι Ηνωμένες Πολιτείες έδειξαν την αποφασιστικότητα τους να συγκρουστούν στο Ιράκ, η Σαουδική Αραβία επέλεξε τελικά τη δυτική συμμαχία, τασσόμενη με τις απόψεις των Ηνωμένων Πολιτειών για μία σκληρή στάση απέναντι στο Ιράκ, με σκοπό την επαναφορά του πρότερου εδαφικού καθεστώτος.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5**

### **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής αποτελούν ένα τόσο πολύπλοκο φαινόμενο, ώστε αρκετές φορές η θεωρητική αναγωγή των περιπτώσιολογιών μελετών για τη λήψη αποφάσεων να αποδίδει λιγιστά αποτελέσματα. Οι επικρατούσες θεωρίες διεθνών σχέσεων επικεντρώνονται στην τελική κατάληξη των γεγονότων και συνήθως οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής χαρακτηρίζονται ως ιδιότυπες, ενώ τα κίνητρα αποδίδονται σε μία πολυμορφία παραγόντων.

Αντί να αναζητηθεί ο λόγος που διαφορετικά κράτη ακολουθούν συγκεκριμένες στρατηγικές στην εξωτερική πολιτική του, η έρευνα ξεκινάει από μία διαφορετική αφετηρία. Έχοντας ως στόχο να αναδειχθούν στην επιφάνεια της ανάλυσης τα κίνητρα δράσης των κρατών, η έρευνα επικεντρώνεται στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και εξετάζει τα κράτη με αραβικό πληθυσμό, των οποίων οι κρατικές δομές συγκροτήθηκαν τον εικοστό αιώνα, εντάσσοντας τη συμπεριφορά τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Ένα αξιοπρόσεκτο σημείο που εντοπίζεται στην περίπτωση των αραβικών κρατών είναι πως ενώ οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, το επίπεδο πολιτικής οργάνωσης και το εξωτερικό περιβάλλον ήταν παρόμοια, οι αποφάσεις για τη σύναψη συμμαχιών των υπό εξέταση χωρών διαφέρουν.

Αναζητώντας τη γενεσιουργό αιτία αυτού του παράδοξου, η έρευνα στρέφεται στις θεωρητικές προσεγγίσεις για τη συμπεριφορά των μικρών κρατών στο πλαίσιο του νεοκλασικού ρεαλισμού. Η αξιοποίηση της θεωρητικής συζήτησης για τις διεθνείς σχέσεις των μικρών κρατών μπορεί να καταδείξει έναν σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής.

Θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε ένα ευρύτερο συμπέρασμα, αν αποκρυσταλλώναμε σε ένα δίπολο τη θεωρητική συζήτηση, όπου η μία σχολή σκέψης θεωρεί πως οι εσωτερικοί κίνδυνοι ασφάλειας αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα λήψης αποφάσεων. Στο άλλο άκρο του νεοκλασικού ρεαλισμού προτάσσεται η προσπάθεια βελτίωσης της θέσης του κράτους στην περιφερειακή ισορροπία, με τον τρόπο που ορίζεται η ορθολογική συμπεριφορά για ένα κράτος.

Ακολουθώντας αυτή τη προσέγγιση, η μελέτη των διεθνών σχέσεων του αραβικού κόσμου σε μία κομβική περίοδο δείχνει πως οι βασικές επιλογές εξωτερικής πολιτικής των κρατών συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την περίοδο συγκρότησης των βασικών δομών τους και τη νομιμοποίηση των ρυθμίσεων του περιφερειακού συστήματος. Υπό αυτό το πρίσμα, η παρούσα έρευνα εξετάζει τρία κράτη που δημιουργήθηκαν την ίδια χρονική περίοδο, ακολουθώντας διαφορετικές πορείες όμως, τη Συρία, την Ιορδανία και τη Σαουδική Αραβία.

Μία σαφής διαφοροποίηση μπορεί να εντοπιστεί στις τρεις περιπτώσεις, ανάλογα με τον τρόπο που η κάθε κρατική οντότητα αντιμετώπισε την εξωτερική παρέμβαση στην περιοχή. Ο τρόπος που το κάθε κράτος βίωσε τις εξωτερικές παρεμβάσεις στην περιοχή το έθεσε σε μία τροχιά σύγκρουσης ή συνεργασίας με το διεθνές σύστημα. Τα κράτη που τέθηκαν σε μία τροχιά σύγκρουσης εντόπισαν μεγαλύτερα κίνητρα να φερθούν ως ορθολογικοί δρώντες, σύμφωνα με τη γενικά οριζόμενη τυπολογία του νεορεαλισμού.

Το σύγχρονο κράτος της Συρίας δομήθηκε σε αντίθεση με τις περιφερειακές ρυθμίσεις, ύστερα από έντονες πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Η διάρθρωση του καθεστώτος κι η εσωτερική πολιτικοκοινωνική κατάσταση επηρεάστηκε από τον εξωτερικό περίγυρο του, σε τόσο μεγάλο βαθμό που διαμόρφωσε τη συγκρότηση του κράτους. Η αντίθεση της Δαμασκού στις περιφερειακές ρυθμίσεις, όπως αποτυπωνόταν από τα εδαφικά σύνορα μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, έδωσε κίνητρα στα μετέπειτα καθεστώτα στη Συρία να διεισδύσουν στην κοινωνία. Βιώνοντας την ανάγκη να αυξήσει τα έσοδα του κρατικού μηχανισμού και την παράλληλη συμμετοχή των πληθυσμών στην παραγωγική διαδικασία, η Δαμασκός

αναγκάστηκε να παρέμβει στη λειτουργία των κοινωνικών δυνάμεων, στοχεύοντας σε έναν συνδυασμό μεταξύ του αυταρχισμού και της συναίνεσης. Ακόμα και αν δεν είναι σίγουρο πως επετεύχθη η κατάλληλη ισορροπία, η συγκρότηση της Συρίας ομοιάζει σε αρκετές διαστάσεις με τη συγκρότηση των κρατών στην Ευρώπη και ωθεί την εξωτερική πολιτική της Συρίας να στοχεύει στη βελτίωση της σχετικής θέσης στην περιφέρεια της.

Η συμπεριφορά της Συρίας κατά την περίοδο εξέτασης αποδεικνύει πως η Δαμασκός δρούσε ορθολογικά σύμφωνα με το ρεαλιστικό πρότυπο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν τη δεκαετία του 1980, η Συρία συγκρότησε μία συμμαχία με το Ιράν, η οποία ερμηνεύεται σύμφωνα με τις βασικές παραδοχές του ρεαλισμού. Ενώ οι περιορισμοί στο εσωτερικό ωθούσαν προς μία συνεννόηση με τη Βαγδάτη, καθώς ο πληθυσμός και οι ελίτ της Συρίας πίεζαν προς μία τέτοια κατεύθυνση, η Δαμασκός επέλεξε να στραφεί προς την Τεχεράνη. Η Συρία δεν ακολούθησε τη συνεννόηση με το Ιράκ, όπως θα ανέμενε κάποιος βάσει της επιρροής του Ιράκ στη επικράτεια και στον πληθυσμό της. Αντίθετα, η τελική επιλογή της συμμαχίας με το Ιράν ήταν απόρροια μίας ανάγνωσης της περιφερειακής ισορροπίας.

Σε ένα ακόμα ζήτημα της επιλογής συμμαχιών την επόμενη δεκαετία, η εξωτερική πολιτική της Συρίας κινήθηκε σε ανάλογο πλαίσιο. Κατά τη διάρκεια της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990, η Συρία τάχθηκε στο πλευρό των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ δεν είχε υπήρχε ανάλογη καλλιέργεια των σχέσεων για ένα τέτοιο ενδεχόμενο το προηγούμενο διάστημα. Αν κι η Δαμασκός προετοιμαζόταν για την απομάκρυνση της από τη Σοβιετική Ένωση, μία στενή σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν απίθανο να είχε συμβεί δίχως τις πιέσεις μίας τόσο σοβαρής διεθνούς κρίσης. Κατά συνέπεια, η συμμαχία μεταξύ των ΗΠΑ και της Συρίας δεν οφείλεται στην καλλιέργεια εταιρικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Άλλωστε οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών ήταν τεταμένες πριν από την εισβολή του Ιράκ, ενώ η συμμαχία τους αποσυντέθηκε σταδιακά μετά τον πόλεμο του Κόλπου. Η Συρία επέλεξε τη συμμαχία με τις Ηνωμένες Πολιτείες για λόγους περιφερειακής ισορροπίας.

Συνοψίζοντας, κατά την εξέταση των αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής της Συρίας, παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ της αρχικής εναντίωσης των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων στις περιφερειακές ρυθμίσεις των αρχών του 20<sup>ου</sup> αιώνα και της μετέπειτα συμπεριφοράς του κράτους. Ενώ οι πληθυσμοί της Συρίας

επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός μεγάλου κράτους μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το σύστημα των Εντολών και οι ρυθμίσεις των εδαφικών συνόρων ανέκοψε τις επιθυμίες των δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας. Η δυσαρμονία εκφράστηκε στη συμπεριφορά του κράτους της Συρίας έως την τελευταία δεκαετία του 20<sup>ου</sup> αιώνα.

Σε αντίθεση με τα κράτη που αντέδρασαν στις περιφερειακές ρυθμίσεις, όπως η Συρία, τα κράτη που αντιμετώπισαν συναινετικά την εξωτερική επέμβαση στην περιοχή ακολούθησαν μία διαφορετική τροχιά. Τα βασίλεια της Ιορδανίας και της Σαουδικής Αραβίας έθεσαν διαφορετικές προτεραιότητες στην εξωτερική πολιτική τους, έχοντας ως επίκεντρο τη διατήρηση της εξουσίας στην επικράτεια τους. Η βελτίωση της θέσης τους στην περιφερειακή ισορροπία δεν αποτελούσε βασικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής, ενώ η εξάρτηση από μια πιθανή εξωτερική παρέμβαση παρέμεινε μία σταθερά για την υπό εξέταση περίοδο.

Κατ' αρχάς, ο τρόπος δημιουργίας και συγκρότησης του βασιλείου της Ιορδανίας είχε ως συνέπεια το Αμμάν να επηρεάζεται σημαντικά, όσον αφορά σε βασικές αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής του, από την πιθανότητα αναταραχών στην επικράτεια του και τη δυνατότητα ή αδυναμία εξωτερικών δυνάμεων να εγγυηθούν την επιβίωση του καθεστώτος. Καθώς το βασίλειο θεώρησε τις ρυθμίσεις του περιφερειακού συστήματος ως συμβατές με το καθεστώς, και βασίστηκε σημαντικά στις δυνάμεις του διεθνούς συστήματος για να συγκροτήσει το καθεστώς της, η Ιορδανία απέτυχε να διεισδύσει στην κοινωνία της. Η εξάρτηση του βασιλείου από το εξωτερικό απέτρεψε εν μέρει την Ιορδανία να οργανώσει τις σχέσεις με τις κοινωνικές δυνάμεις στην επικράτεια της. Κατ' επέκταση, το βασίλειο έθετε ως προτεραιότητα την αντιμετώπιση των απειλών για την παραμονή του στην εξουσία, παρά τη βελτίωση της θέσης της στο περιφερειακό σύστημα. Οπότε, η επιρροή του διεθνούς συστήματος στη φάση της συγκρότησης της Ιορδανίας ως κράτους συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της μετέπειτα εξωτερικής συμπεριφοράς της.

Η διαφορά στην εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας σε σχέση με τη Συρία επί παραδείγματι κατέστη σαφής κατά τη διάρκεια της πρώτης συμφωνίας ειρήνης μεταξύ ενός αραβικού κράτους και του Ισραήλ το 1979. Το βασίλειο επιθυμούσε να λάβει μέρος στη διαδικασία ειρήνευσης των αραβικών κρατών με το Ισραήλ, έστω και αν αυτό συμπεριλάμβανε μονομερείς ενέργειες της Αιγύπτου. Μία τέτοια επιλογή θα βοηθούσε την Ιορδανία να αυξήσει την επιρροή της στην περιφέρεια της. Ωστόσο, το Αμμάν δεν μπορούσε να ακολουθήσει αυτή την πορεία, καθώς οι

κίνδυνοι στο εσωτερικό της θα ήταν δυσβάσταχτοι. Η ένταξη της Ιορδανίας στη διαδικασία του Καμπ Ντέιβιντ θα μπορούσε να μεταφέρει την αναστάτωση στο σύνολο του παλαιστινιακού πληθυσμού και εντός του βασιλείου. Ο τρόπος συγκρότησης της Ιορδανίας την ανάγκαζε να μην ακολουθήσει ορθολογικές επιλογές στη συγκρότηση συμμαχιών, καθώς σε διαφορετική περίπτωση το καθεστώς των Χασεμιτών κινδύνευε με κατάρρευση. Επιπρόσθετα, το Αμμάν συνυπολόγιζε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες, μία μεγάλη δύναμη του διεθνούς συστήματος, δεν ήταν σε θέση να εγγυηθούν τη βιωσιμότητα του καθεστώτος των Χασεμιτών. Η ανάδυση του Ιράκ ως κυρίαρχης δύναμης στον αραβικό κόσμο έδωσε μία προοπτική αντιμετώπισης των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων του βασιλείου. Η Ιορδανία αντιμετώπισε τη συμμετοχή της στο Καμπ Ντέιβιντ με βάση τους εσωτερικούς πολιτικούς κινδύνους και τη σκιά ενός ισχυρού γείτονα, μην προσπαθώντας να βελτιώσει τη θέση της στην περιφέρεια σε σχέση με τα άλλα κράτη.

Η εξωτερική πολιτική της Ιορδανίας κινήθηκε στο ίδιο πλαίσιο στην περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ. Δεδομένης της μεγάλης ανισορροπίας ισχύος υπέρ των Ηνωμένων Πολιτειών και εναντίον του Ιράκ, και της δέσμευσης των ΗΠΑ για την επαναφορά του status quo ante, η Ιορδανία θα αναμενόταν να ταχθεί με τον Λευκό Οίκο. Αν και το βασίλειο εξαρτιόταν κι από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, αν ακολουθούσαν μία ορθολογική προσέγγιση, η μάλλον πιθανή συντριβή του Ιράκ θα ωθούσε το Αμμάν προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ωστόσο, η επιρροή της Βαγδάτης στο εσωτερικό του βασιλείου και η συνεπακόλουθη πιθανότητα αναταραχών στην επικράτεια της Ιορδανίας έπεισε τον βασιλιά Χουσεΐν να ακολουθήσει το Ιράκ, παρά τη διαφανιζόμενη ήττα του, μην προσπαθώντας να βελτιώσει την περιφερειακή θέση του βασιλείου. Η Ιορδανία έθεσε την παραμονή του καθεστώτος στην εξουσία ως βασική προτεραιότητα, και τάχθηκε με το Ιράκ ώστε να αποτρέψει τις απειλές από το εσωτερικό της.

Όσον αφορά στη συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ το 1994, αντιμετωπίζουμε μία ιδιότυπη περίπτωση, καθώς η συμπεριφορά της Ιορδανίας είναι συμβατή με όλες τις θεωρητικές προσεγγίσεις για την ερμηνεία της. Οι πιέσεις από όλες τις πλευρές ωθούσαν την Ιορδανία προς μία κατεύθυνση. Όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες προώθησαν τη σύναψη συνθηκών ειρήνης με το Ισραήλ με τα υπόλοιπα αραβικά κράτη μετά το 1991, το Αμμάν αυτή τη φορά τάχθηκε με τον Λευκό Οίκο, καθώς ήταν υποχρεωμένο να αντιμετωπίσει τις πιέσεις από το εσωτερικό του. Ενώ η προσέγγιση με το Ισραήλ αποτελούσε στόχο του βασιλείου σχεδόν από τα πρώτα

χρόνια της δημιουργίας του τον εικοστό αιώνα, το Αμμάν προχώρησε σε μία επίσημη συνθήκη ειρήνης μόλις το 1994. Οι Χασεμίτες κατανόησαν πως δεν μπορούσαν να βασίζονται σε βοήθεια από το εξωτερικό, δίχως να αναδιαρθρώσουν τις σχέσεις του στην επικράτεια του βασιλείου. Καθώς οι εσωτερικοί εχθροί του βασιλιά είχαν αποδυναμωθεί σημαντικά, το καθεστώς ήταν σε θέση να λειτουργήσει, δίχως να διακινδυνεύει τη συνέχιση της ύπαρξης του βασιλείου. Η επιλογή της συμπόρευσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες και της σταδιακής απεμπλοκής από το Ιράκ, η οποία μετουσιώθηκε μέσω της συνθήκης ειρήνης του βασιλείου με το Ισραήλ ερμηνεύεται ως μία ορθολογική κίνηση, αλλά και ως μία απόπειρα αποτροπής των σοβαρών προβλημάτων επιβίωσης που αντιμετώπιζε.

Αντίστοιχα, η συγκρότηση της Σαουδικής Αραβίας επέδρασε στους εσωτερικούς θεσμούς του βασιλείου και συνετέλεσε παράλληλα στη δημιουργία ενός κράτους, η εξωτερική συμπεριφορά του οποίου επηρεαζόταν άμεσα από τις πιθανότητες ανατροπής του καθεστώτος και τη στάση των ισχυρών περιφερειακών δυνάμεων. Η επιλογή της ένταξης του βασιλείου στο διεθνές σύστημα σε αρμονία με τις περιφερειακές ρυθμίσεις οδήγησε τους Σαούντ να συγκροτήσουν ένα καθεστώς, η εξωτερική συμπεριφορά του οποίου επηρεαζόταν άμεσα από τις πιθανότητες ανατροπής του από το εσωτερικό και εξαρτιόταν από την παρουσία ενός ισχυρού κράτους, το οποίο θα την προστάτευε. Η προσαρμογή της Σαουδικής Αραβίας στα εξωτερικά ερεθίσματα στη φάση της συγκρότησης της ως κράτους συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της μετέπειτα εξωτερικής συμπεριφοράς της.

Η στάση της Σαουδικής Αραβίας στην περίοδο εξέτασης καταδεικνύει πως η εξωτερική πολιτική στρέφονταν σε διαφορετικές προτεραιότητες, πέρα από τη βελτίωση της περιφερειακής θέσης της, και συγκεκριμένα στη διατήρηση του καθεστώτος του στην εξουσία. Όταν η Αίγυπτος και το Ισραήλ το 1979 βρέθηκαν κοντά στη σύναψη μίας συνθήκης ειρήνης, της πρώτης του Ισραήλ με ένα αραβικό κράτος, κατέστη σαφές πως η βελτίωση της θέσης της στην περιφερειακή ισορροπία δεν αποτελεί προτεραιότητα για τη Σαουδική Αραβία. Ενώ οι Σαούντ μπορούσαν να επιλέξουν μία στρατηγική υπέρ των περιφερειακών συμφερόντων τους, διατηρώντας επαφές με την Αίγυπτο και τασσόμενοι με τις πρωτοβουλίες των ΗΠΑ, η τελική απόφαση ήταν απόρροια των εσωτερικών περιορισμών του βασιλείου. Το Ριάντ επέλεξε να μην ακολουθήσει τον αμερικάνικο βηματισμό και να συνταχθεί με το Ιράκ και τη Συρία, εναντίον της συμφωνίας του Καμπ Ντέιβιντ. Κατά συνέπεια, σε αυτή



την περίπτωση η Σαουδική Αραβία έδρασε ανορθολογικά με βάση το ρεαλιστικό πρότυπο.

Η συμπεριφορά του Ριάντ ήταν αντίστοιχα ανακόλουθη με το ρεαλιστικό μοντέλο στην περίπτωση της κρίσης της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν και την έναρξη του πολέμου με το Ιράκ. Η Σαουδική Αραβία επέλεξε να αντιμετωπίσει το Ιράν μέσω της διπλωματικής προσέγγισης παρά της αποτροπής, ενώ μία τέτοια επιλογή δεν ακολουθεί τους όρους της ορθολογικότητας που προτάσσει το ρεαλιστικό παράδειγμα. Η Σαουδική Αραβία απέφευγε να αντιμετωπίσει το Ιράν δίχως εξωτερική βοήθεια, και πείστηκε να αντιπαρατεθεί με την Τεχεράνη, μόνο όταν ισχυρά κράτη από την περιοχή και από το εξωτερικό διέθεσαν τις ένοπλες δυνάμεις τους στην περιοχή. Η ερμηνεία της στάσης της Σαουδικής Αραβίας μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο αν ληφθούν υπ' όψιν οι εσωτερικοί περιορισμοί του βασιλείου. Το Ριάντ εξισορρόπησε το Ιράν μόνο ήταν σε θέση να αντισταθμίσει τις πιέσεις του καθεστώτος από το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον, με την παρουσία μίας εξωτερικής δύναμης, όπως των Ηνωμένων Πολιτειών, ικανής να διασφαλίσει την παραμονή του σαουδαραβικού καθεστώτος στην εξουσία.

Στην κρίση του 1990, η Σαουδική Αραβία αναγκάστηκε επίσης να κινηθεί μεταξύ δύο εναλλακτικών, είτε τον κατευνασμό του Ιράκ όπως της επέβαλε η αδυναμία της, είτε την υιοθέτηση μίας συγκρουσιακής στρατηγικής. Το Ριάντ κατεύνασε αρχικά το Ιράκ, διατηρώντας την επιλογή να δεχθεί ως πραγματικότητα το νέο εδαφικό καθεστώς που επέβαλε η προσάρτηση του Κουβέιτ από το Ιράκ. Η στιβαρή παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή με σκοπό την επαναφορά του status quo ante, έπεισε όμως τελικά τη Σαουδική Αραβία να αντιταχθεί με το Ιράκ. Οι Σαούντ ήταν σε θέση να εξισορροπήσουν το Ιράκ, καθώς το καθεστώς παρέμεινε αρραγές και βασικά αραβικά κράτη δεν είχαν κίνητρο να αυξήσουν τις εντάσεις στο βασίλειο, μειώνοντας τον κίνδυνο αντιδράσεων στη σαουδαραβική επικράτεια.

Σε αντίθεση με τη Συρία, τα βασίλεια της Ιορδανίας και της Σαουδικής Αραβίας ακολούθησαν μία τροχιά συνεννόησης με το διεθνές σύστημα από τη στιγμή της δημιουργίας του, οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής τους ήταν στραμμένες προς τη διατήρηση της εξουσίας στο εσωτερικό τους. Τα κίνητρα για τη συμπεριφορά των κρατών σύμφωνα με το ρεαλιστικό πρότυπο έλειπαν στην περίπτωση τους, καθώς ήταν συμβιβασμένα με τις περιφερειακές ρυθμίσεις.

Η εξέταση των ανωτέρω περιπτώσεων καταδεικνύει τη συσχέτιση μεταξύ της νομιμοποίησης των περιφερειακών ρυθμίσεων κατά τη διάρκεια της συγκρότησης κράτους και τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής του κράτους για ένα μεγάλο διάστημα έπειτα. Η συμπεριφορά της Συρίας, η οποία θεωρούσε το περιφερειακό σύστημα ως μη νομιμοποιημένο κατά τη διάρκεια της συγκρότησης των βασικών δομών ως κράτους, ερμηνεύεται ως ορθολογική, με βάση την ορολογία του πολιτικού ρεαλισμού. Η εξωτερική πολιτική της Συρίας προσομοιάζει στην ορθολογική συμπεριφορά του μοντέλου της ισορροπίας ισχύος, με σκοπό την επιβίωση και τη βελτίωση της θέσης του στο περιφερειακό σύστημα. Αντίθετα, τα βασίλεια της Ιορδανίας και της Σαουδικής Αραβίας, τα οποία θεωρούσαν το περιφερειακό σύστημα ως νομιμοποιημένο κατά τη διάρκεια της συγκρότησης των βασικών δομών της ως κράτους, δεν ερμηνεύεται με την παραδοσιακή ορθολογικότητα του ρεαλισμού. Η εξωτερική πολιτική των δύο κρατών επηρεάζονται περισσότερο από τους εσωτερικούς κινδύνους ασφάλειας, με σκοπό τη διατήρηση των καθεστώτων τους στην εξουσία με τη βοήθεια των ισχυρών περιφερειακών ηγεμόνων.

Καθώς η συγκρότηση των κρατών στην περιοχή διαμορφώθηκε από την αλληλεπίδραση του συστημικού και του κρατικού επιπέδου, τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας επηρέαζαν μακροπρόθεσμα τα κράτη της Μέσης Ανατολής. Η διαδικασία κρατικής συγκρότησης «διαμόρφωσε το πλαίσιο εντός του οποίου οι κρατικές ελίτ απέκλεισαν ή συμπεριέλαβαν διαφορετικές κοινωνικές δυνάμεις στη νομή της εξουσίας και διαμόρφωσαν ή περιθωριοποίησαν ταυτότητες για τη νομιμοποίηση των καθεστώτων τους.»<sup>810</sup>

Η παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων επηρέασε την πορεία των αραβικών κρατών και τη συμμετοχή των κοινωνιών στην πολιτική διαδικασία. Οι συστημικές πιέσεις που ασκήθηκαν στη Μέση Ανατολή κατά την περίοδο συγκρότησης των κρατικών δομών επηρέασαν τη μελλοντική συμπεριφορά των κρατών, καθώς επέδρασαν στη νομιμοποίηση του περιφερειακού συστήματος και την αυτονομία δράσης των χωρών. Η μεγάλη μεταφορά οικονομικών πόρων από το εξωτερικό στη Μέση Ανατολή δημιούργησε μία νέα μορφή οργάνωσης και λειτουργίας, το οποίο εύστοχα αποκλήθηκε ως κράτος εισοδηματίας. Κράτη όπως η Σαουδική Αραβία κι η Ιορδανία παρέμειναν εξαρτημένα από το εξωτερικό είτε για την ασφάλεια τους είτε για την οικονομική επιβίωση τους. Η προέλευση των οικονομικών πόρων ενός

---

<sup>810</sup> Hinnebusch, Raymond & Quilliam, Neil, «Contrary Siblings: Syria, Jordan and the Iraq War», *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 19, Number 3, September 2006, σελ. 2

κράτους, όταν ειδικά πρόκειται για μεταφορά χρημάτων πολύ μεγάλης κλίμακας, αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για την εξωτερική πολιτική της εν λόγω χώρας.

Ωστόσο, υπήρξαν κράτη όπως η Συρία, που κατάφεραν να αναπτύξουν μία ανεξαρτησία στην εξωτερική τους πολιτική, καθώς θεώρησαν τα τεκταινόμενα τους στην περιφέρεια ως μη νομιμοποιημένα. Τα κίνητρα για την επιβίωση αποτελούσαν προτεραιότητα για τα αναθεωρητικά κράτη.

Πέρα από την προσπάθεια βελτίωσης της σχετικής θέσης τους στην περιφέρεια τους, αποδείχθηκε πως ορισμένα κράτη αντιμετωπίζουν εξίσου σοβαρά τις απειλές που προέρχονται από το εσωτερικό. Στην παρούσα έρευνα, η ερμηνεία της συμπεριφοράς των βασιλείων της Σαουδικής Αραβίας και της Ιορδανίας πραγματοποιήθηκε με τη θεωρία της παν-εξισορρόπησης, συσχετίζοντας την εν μέρει με την έννοια του κράτους εισοδηματία. Καθώς τα κράτη εισοδηματίας λαμβάνουν αμοιβή για μη παραγωγικές δραστηριότητες κι ένα κράτος εισοδηματίας δεν έχει είτε τη δυνατότητα είτε την επιθυμία να διεισδύει στην κοινωνία που κυβερνά, η συμπεριφορά του δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως απόπειρα βελτίωσης της σχετικής θέσης του στην περιφέρεια.

Ανακεφαλαιώνοντας, στην παρούσα έρευνα εξετάστηκαν τρία παρόμοια κράτη σε καταστάσεις που ομοιάζαν, και εν μέσω εξελίξεων οι οποίες διαδραματίζονταν στον ίδιο ιστορικό χρόνο. Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στα τρία κράτη παρουσίαζαν σημαντικές ομοιότητες, καθώς η Συρία, η Ιορδανία και η Σαουδική Αραβία αποτελούνταν από αραβικούς μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Ενώ οι τρεις χώρες συνυπήρχαν στο ίδιο περιφερειακό σύστημα της Μέσης Ανατολής, ακολούθησαν ένα διαφορετικό μοντέλο επιλογής συμμάχων.

Εξερευνώντας αυτό το παράδοξο, η έρευνα επικεντρώθηκε στην εξέταση μίας βασικής υπόθεσης εργασίας, πως οι διαφορές στην επιλογή συμμάχων οφείλονται στη διαφορετική διαμόρφωση των κρατικών δομών στις τρεις περιπτώσεις. Ενώ η Συρία συγκροτήθηκε σε σύγκρουση με τις διευθετήσεις που επιβλήθηκαν από τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, η Ιορδανία και η Σαουδική Αραβία συνέπλευσαν με τις περιφερειακές ρυθμίσεις.

Η εξέταση αυτή της υπόθεσης οδηγεί στον τονισμό μίας διάστασης που έχει ίσως υποβαθμιστεί στη θεωρία διεθνών σχέσεων, όπως είναι η ιστορική πορεία ενός κράτους. Κατά συνέπεια, η διαφορετική ιστορική διαδρομή των τριών κρατών, ιδιαίτερα όσον αφορά στη νομιμοποίηση των περιφερειακών ρυθμίσεων από μεριάς τους, συνέβαλε σημαντικά στη διαφοροποίηση τους στον τρόπο επιλογής συμμαχιών.

Κατ' επέκταση, η τελική έκβαση κρίσιμων περιόδων ενός κράτους δημιουργεί μία τροχιά εξάρτησης για τη μετέπειτα πορεία του. Η επίδραση αυτών των κομβικών στιγμών δεν είναι προσωρινή αλλά συνεχίζεται πολύ καιρό μετά τον χρόνο κατά τον οποίο συνέβησαν. Οι κομβικές στιγμές της ιστορίας ενός κράτους επηρεάζουν τη μετέπειτα συμπεριφορά του. Η τροχιά εξάρτησης του κράτους εμφανίζεται σε πολλές εκφάνσεις της εσωτερικής δομής και της εξωτερικής πολιτικής του. Η διαδικασία συγκρότησης ενός κράτους χαράσσει μία τροχιά εξάρτησης για τη μετέπειτα πορεία του, χρησιμεύοντας στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων για τη μετέπειτα συμπεριφορά του.

Κατά συνέπεια, οι ιστορικές εμπειρίες ενός κράτους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξωτερική πολιτική του, ακόμα και μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο θεωρητικός διάλογος του ρεαλιστικού υποδείγματος θα μπορούσε να εμπλουτιστεί σημαντικά αν η διαδικασία σχηματισμού ενός κράτους ενσωματωνόταν στο πλαίσιο ανάλυσης.

Ένα βασικό ζήτημα που ίσως θα έπρεπε να τεθεί στο προσκήνιο είναι το κατά πόσο λαμβάνεται υπ' όψιν η ιστορικές καταβολές στη διαμόρφωση των θεωριών διεθνών σχέσεων και εξωτερικής πολιτικής. Η πορεία ενός κράτους συνδέεται άμεσα με την εξωτερική πολιτική την κρίσιμη περίοδο της συγκρότησης των δομών στην ιστορική πορεία ενός κράτους.

Πέρα από τον παράγοντα των ιστορικών εμπειριών, μία άλλη διάσταση συνάγεται από τις παρατηρήσεις της έρευνας. Οι ρυθμίσεις μίας περιφέρειας, με προεξάρχοντα παράγοντα τα εδαφικά σύνορα, έχουν βαθιά επίδραση στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Η εξέταση των περιφερειακών ρυθμίσεων μπορεί να αναδείξει βασικές παραμέτρους της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, είτε πρόκειται για τις προτεραιότητες της σε σχέση με την περιφέρεια της είτε για την πολιτική συμμαχιών που ακολουθεί. Η έλλειψη νομιμοποίησης του διεθνούς συστήματος αποτελεί ένα βασικό συστατικό στη δημιουργία αναθεωρητικών κρατών και τη μετέπειτα εξωτερική πολιτική τους. Η εστίαση στην περίοδο της διαμόρφωσης των κρατικών δομών δύναται να συνεισφέρει σημαντικά στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων για την εξωτερική πολιτική ενός κράτους.



# ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

## Ελληνική

Βατικιώτης, Παναγιώτης, *Ισλάμ και κράτος*, 2η έκδ., Αθήνα: Παπαζήσης, 2000

Ρούσσος, Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος της ηγεμονίας*, Αθήνα: Μελάι, 2007

Χειλά, Ειρήνη, *Διεθνής Κοινωνία Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 2006

Bull, Hedley, *Η άναρχη κοινωνία*, 2<sup>η</sup> έκδ, Αθήνα: Ποιότητα, 2002

Mearsheimer, John, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 2007

## Ξενόγλωσση

Abukhalil, As' ad, *The Battle for Saudi Arabia, Royalty, Fundamentalism, and Global Power*, New York: Seven Stories Press, 2004

Abir, Mordechai, *Saudi Arabia Government, Society and the Gulf Crisis*, London: Routledge, 1993

Agha, Hussein & Khalidi, Ahmad, *Syria and Iran: Rivalry and Cooperation*, London: Pinter Publishers, 1995

Alagappa, Muthiah, «Regionalism and conflict management: a framework for analysis», *Review of International Studies*, 1995, 21, 359-387

Almond, Gabriel A. - Coleman, James S. (επιμ.) *The politics of the developing areas*, Princeton: Princeton University Press, 1960

Al-Khazendar, Sami, *Jordan and the Palestine Question, The role of Islamic and Left Forces in Foreign Policy-Making*, Ithaca Press: Reading, 1997

Al Madfai, Madiha Rashid, *Jordan, the United States and the Middle East peace process 1974-1991*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993

Al-Rasheed, Madawi & Vitalis, Robert (Επιμ.), *Counter-Narratives. History, Contemporary Society, and Politics in Saudi Arabia and Yemen*, New York: Palgrave Macmillan, 2004

Al-Rasheed, Madawi, *A history of Saudi Arabia*, Cambridge: Cambridge University, 2002

Al-Rasheed, Madawi, «The Shia of Saudi Arabia: A Minority in Search of Cultural Authenticity», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1, May, 1998, pp. 121-138

Alon, Yoav, *The Making of Jordan, Tribes, Colonialism and the Modern State*, New York: I.B. Tauris, 2007

Anderson, Irvine, *Aramco, the United States, and Saudi Arabia. A Study of the Dynamics of Foreign Oil Policy, 1933-1950*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1981

Anderson, Lisa, «The State in the Middle East and North Africa», *Comparative Politics*, Vol. 20, No. 1, Oct., 1987, pp. 1-18

Antonius, George, "Syria and the French Mandate," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, Vol. 13, No.4, Jul. - Aug., 1934, pp. 523-539

Aron, Raymond, *Peace and war: a theory of international relations*, Malabar: R.E. Krieger Pub. Co., 1981

Ashton, Nigel, *King Hussein of Jordan: A Political Life*, New Haven & London: Yale University, 2008

Ayubi, Nazih, *Over-stating the Arab state: politics and society in the middle east*, London: I.B. Tauris, 1995

Bailey, Clinton, *Jordan's Palestinian Challenge, 1948-1983: A Political History*, Boulder and London: Westview, 1984

Banks, Michael & Shaw, Martin (επιμ.), *State and Society in International Relations*, Harvester Wheatsheaf, Exeter, 1991

Barnett, Michael N., *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, Columbia: Columbia University Press, 1998

Bar, Shmuel, *The Muslim Brotherhood in Jordan*, Tel Aviv: Tel Aviv University and the Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 1998

Baram, Amatzia, "Baathi Iraq and Hashemite Jordan: From Hostility to Alingment", *Middle East Journal*, Volume 45, No 1, Winter 1991

Be'eri, Eliezer, *Army Officers in Arab Politics and Society*, New York: Praeger, 1970

Binder, Leonard, «The Middle East as a Subordinate International System», *World Politics*, Vol. 10, No. 3, Apr., 1958, pp. 408-429

Binder, Leonard (επιμ.), *Ethnic Conflict and International Politics in the Middle East*, Florida: University Press of Florida, 1999

Brown, L. Carl, *International politics and the Middle East: old rules, dangerous game*, London : I. B. Tauris , 1984

Brand, Laurie A. *Jordan's Inter-Arab Relations The Political Economy of Alliance Making*, New York: Columbia University Press, 1994



Brand, Laurie, *Palestinians in the Arab World: Institution Building and the Search for State*, New York: Columbia University Press, 1988

Bull, Hedley - Watson, Adam (επιμ.), *The Expansion of International Society*, Oxford: Oxford University Press, 1984

Buzan, Barry- Jones, Charles- Little, Richard, *The logic of anarchy: neorealism to structural realism*, Columbia University Press, New York, 1993

Buzan, Barry- Little, Richard, *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2000

Buzan, Barry- Waever, Ole, *Regions and Powers, The Structure of International Security*, 3<sup>η</sup> έκδ., Cambridge: Cambridge University Press, 2005

Chaudhry, Kiren Aziz *The Price of Wealth, Economies and Institutions in the Middle East*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997

Choueiri, Youssef, *State and Society in Syria and Lebanon (επιμ)*, Exeter: University of Exeter Press, 1993

Christensen, Thomas J., "Perceptions and alliances in Europe, 1865- 1940", *International Organization* 51, 1, Winter 1997, pp. 65-97

Christensen, Thomas J.- Snyder, Jack, "Chain gangs and passed bucks: predicting alliance patterns in multipolarity", *International Organization* 44, 2, Spring 1990, pp. 137-168

Cohen, Amnon, *Political Parties in the West Bank under the Jordanian Regime, 1949-1967*, Ithaca & London: Cornell University Press, 1982

Cooper, Scott, «State-Centric Balance-Of-Threat Theory: Explaining The Misunderstood Gulf Cooperation Council», *Security Studies*, 1556-1852, Volume 13, Issue 2, 2003, 306 – 349

Copeland, Dale, *The Land and People of Syria*, Philadelphia & New York: J. B. Lippincott Company, 4<sup>th</sup> edition, 1964

Crawford, M. J., «Civil War, Foreign Intervention, and the Question of Political Legitimacy: A Nineteenth-Century Saudi Qadi's Dilemma», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 3, Aug., 1982, pp. 227-248

Dann, Uriel, *King Hussein and the challenge of Arab radicalism: Jordan 1955-1967*, Oxford: Oxford University Press, 1989

David, Steven R. «Explaining Third World Alignment», *World Politics*, Vol. 43, No. 2, Jan., 1991, pp. 233-256

Doyle, Michael, «Liberalism and World Politics», *American Political Science Review*, 80, no.4, December, 1986, 1151-69

Edens, David G., «The Anatomy of the Saudi Revolution», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 5, No. 1, Jan., 1974, pp. 50-64

Ehteshami, Anoushiravan & Hinnebusch Raymond A. *Syria and Iran: middle powers in a penetrated regional system*, New York: Routledge, 1997

Esposito, John, *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford: Oxford University Press, 2003

Evans, Peter- Rueschemeyer, Dietrich -Skocpol, Theda (επιμ.). *Bringing the State Back In* Cambridge: Cambridge University Press, 1985

Faddah, Mohammad Ibrahim, *The Middle East in Transition: A Study of Jordan's Foreign Policy*, New York: Asia Publishing House, 1974

Faksh, Mahmud A., "The Alawi community of Syria: a new dominant political force," *Middle Eastern Studies*, 20:2, 1984, pp. 133-153

Farrell, Theo, «Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program», *International Studies Review*, Vol. 4, No. 1, Spring, 2002, pp. 49-72

Fawcett, Louise, *International Relations of the Middle East*, Oxford University Press, Oxford, 2005

Field, Michael, *The Merchants*, London: John Murray, 1984

Fox, Annete Baker, *The Politics of Attraction*, New York: Columbia University Press, 1977

Frankel, Benjamin (επιμ), *Roots of Realism*, London: Frank Cass, 1996

Freedman, Lawrence & Karsh, Efraim, *The Gulf Conflict 1990-1991*, London: Faber and Faber, 1993

Frisch, Hillel, «Fuzzy Nationalism: The Case of Jordan», *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol.8, No.4, Winter 2002, pp.86-103

Galvani, John & Johnson, Peter- Paine, Chris- Stork, Joe Theberge, Rene-Vallongo, Fred, «Saudi Arabia: Bullish on America», *MERIP Reports*, No. 26, Mar., 1974, pp. 3-22

Garnham, David, "Explaining Middle Eastern Alignments During the Gulf War", *Jerusalem Journal of Middle Eastern Studies*, September 1992

Gause, F. Gregory III, «Systemic Approaches to Middle East International Relations,» *International Studies Review*, Vol. 1, No. 1, Spring, 1999, pp. 11-31

Gellner, Ernest, *Muslim Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981

Gilbert, Felix, *The Historical Essays of Otto Hintze*, Oxford University Press, New York, 1975

Gilpin, Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα: Ποιότητα, 2003

Gofas, Andreas & Hay, Colin, «The ideas debate in international and european studies: Towards a Cartography and Critical Assessment», Working Paper submitted at Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI), January 2008

Goldberg, Jacob, «The 1914 Saudi-Ottoman Treaty - Myth or Reality?» *Journal of Contemporary History*, Vol. 19, No. 2, Apr., 1984, pp. 289-314

Goldberg, Jacob, *The foreign policy of Saudi Arabia: the formative years, 1902-1918*, Harvard: Harvard University Press, 1986

Goldberg, Jacob, «The Origins of British-Saudi Relations: The 1915 Anglo-Saudi Treaty Revisited», *The Historical Journal*, Vol. 28, No. 3, Sep., 1985, pp. 693-703

Goldberg, Jacob, "The Saudi. Military Build-up: Strategy and Risks," *Middle East Review*, Spring 1989, pp. 3-13

Gubser, Peter, *Jordan, Crossroads of Middle Eastern Events*, Colorado: Westview Press, 1983

Gutkind, Peter C. W.- Wallerstein, Immanuel (επιμ), *The Political Economy of Contemporary Africa*, California: Sage publications, Inc, 1976

Halliday, Fred, *The Middle East in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005

Hansen, Birthe, *Unipolarity and the Middle East*, Surrey: Curzon Press, 2000

Harknett, Richard J.-VanDenBerg, Jeffrey A. «Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf crisis», *Security Studies*, 6:3, 112 – 153,

Heikal, Mohamed, *Illusions of Triumph: An Arab View of the Gulf War*, London: HarperCollins, 199

Hertog, Steffen, *Princes, Brokers and Bureaucrats: Oil and the State in Saudi Arabia*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010

Heydemann, Steven (επιμ.), *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*, University of California Press, California, 2000

Heydemann, Steven, *Authoritarianism in Syria: Institutions and Social Conflict. 1946-1970*, Ithaca: Cornell University Press, 1999

Hinnebusch, Raymond, “Defying the Hegemon: Syria and the Iraq War”, Paper given at the conference of the European Consortium on Political Research conference, Budapest, September 2005

Hinnebusch, Raymond & Ehteshami, Anoushiravan, *The Foreign Policies of Middle East States*, London: Lynne Rienner Publishers, 2002

Hinnebusch, Raymond, *Globalization, State Formation and Generational Change: Foreign Policy in Syria and Jordan*, San Domenico: European University Institute, 2003

Hinnebusch, Raymond- Quilliam, Neil, «Contrary Siblings: Syria, Jordan and the Iraq War», *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 19, Number 3, September 2006

Hinnebusch, Raymond, «Pax-Syriana? The origins, causes and consequences of Syria's role in Lebanon», *Mediterranean Politics*, 3:1, 137 – 160

Holden, David & Johns, Richard, *The House of Saud*, London and Sydney: Pan Books, 1981

Hopf, Ted, «The Promise of Constructivism in International Relations Theory», *International Security*, Vol. 23, No. 1, Summer, 1998, pp. 171-200

Howard, Michael *Ο ρόλος του πολέμου στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000

Huntington, Samuel P., *Political order in changing societies*, New Haven: Yale University Press, 1968

Ismael, Tareq & Ismael Jacqueline (επιμ), *The Gulf War and the New World Order, International Relations of the Middle East*, Florida: University Press of Florida

Issawi, Charles, *An Economic History of the Middle East and North Africa*, Columbia University Press, New York, 1982

Jackson, Robert H. 1987, «Quasi-States, Dual Regimes, and Neoclassical Theory: International Jurisprudence and the Third World», *International Organization* 41 (4): 519–50

Jervis, Robert- Snyder, Jack, *Dominoes and Bandwagons: strategic beliefs and great power competition in the Eurasian rimland*, New York: Oxford University Press, 1991

Jones, Toby Craig, *Desert kingdom: how oil and water forged modern Saudi Arabia*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2010

Jones, Toby Craig «Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shi'a Uprising of 1979», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 38, No. 2, May, 2006, pp. 213-233, σελ. 214-222

Kamrava, Mehran, «Frozen political liberalization in Jordan: The consequences for Democracy», *Democratization*, 5:1, 1998, pp.138-157

Kaplan, Morton A., *Systems and Process in International Politics*, New York: John Wiley & Sons Inc, 1957

Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty: oil booms and petro-states*, California: University of California Press, 1998

Katzenstein, Peter J., (επιμ.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996

Kazancigil, Ali, (επιμ.) *The State in Global Perspective*, Paris: Gower/Unesco, 1986

Kechichian, Joseph A., "The Role of the Ulama in the Politics of an Islamic State: The Case of Saudi Arabia", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 18, No. 1, Feb., 1986, pp. 53-71

Kedourie, Elie, *The Chatham House Version and Other Middle-Eastern Studies*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1970

Kedourie, Elie, *Politics in the Middle East*, New York: Oxford, 1992

Keohane, Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984

Keohane, Robert (επιμ.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, 1986

Keohane, Robert- Nye, Joseph, *Power and Interdependence*, New York: Basic Books, 1984

Kessler, Martha Neff, *Syria: Fragile mosaic of power*, Washington: National Defense University Press, 1987

Khan, M.A. Muqtedar, *Jihad for Jerusalem, Identity and Strategy in International Relations*, Praeger: London, 2004

Khan, M.K.-Jomo, K.S. (επιμ.), *Rents, Rent-Seeking and Economic Development*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000

Khoury, Philip S. and Kostiner, Joseph, *Tribes and State Formation in the Middle East*, Berkeley: University of California Press, 1990

Khoury, Philip S., *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945*, London: I.B. Tauris, 1987

Khoury, Philip, "Continuity and Change in Syrian Political Life: The Nineteenth and Twentieth Centuries", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991), pp. 1374-1395

Khoury, Philip S., "Factionalism among Syrian Nationalists during the French Mandate, *International Journal of Middle East Studies*," Vol. 13, No. 4, Nov., 1981, pp. 441-469

Kienle, Eberhard, *Ba'th v Ba'th, The conflict between Syria and Iraq 1968-1989*, London: I.B. Tauris, 1990

Korany, Bahgat- Dessouki, Ali E. Hillal, *The Foreign Policies of Arab States, The Challenge of Change*, 2<sup>η</sup> εκδ., Oxford- Colorado: Westview Press Inc, 1991

Korany, Bahgat, *How foreign policy decisions are made in the Third World: a comparative analysis*, Boulder: Westview Press, 1986

Kostiner, Joseph, *The Making of Saudi Arabia, 1916-1936, From Chieftaincy to Monarchical State*, New York- Oxford, Oxford University Press, 1993

Krasner, Stephen D., «Review: Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics», *Comparative Politics*, Vol. 16, No. 2, Jan., 1984, pp. 223-246

Krasner, Stephen, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999



Krasner, Stephen D., *Structural Conflict, The Third World Against Global Liberalism*, London: University of California Press, 1985

Lacey, Robert, *The Kingdom*, Suffolk: Fontana/ Collins, 1981

Lacey, Robert, *Inside the Kingdom: Kings, Clerics, Modernists, Terrorists and the Struggle for Saudi Arabia*, New York: Viking Adult, 2009

Lam, Ricky - Wantchekon, Leonard, "Dictatorships as a Political Dutch Disease"  
Working Paper submitted at the Yale University, January 19, 1999

Layish, Aharon, «Saudi Arabian Legal Reform as a Mechanism to Moderate Wahhābī Doctrine», *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 107, No. 2, Apr. - Jun., 1987, pp. 279-292

Leatherdale, Clive, *Britain and Saudi Arabia, 1925-1939. The Imperial Oasis*, Oxon, New York: Frank Cass, 2005

Legro, Jeffrey W.-Moravcsik, Andrew, « Is Anybody Still a Realist?», *International Security*, Fall 1999, Vol. 24, No. 2, pp. 5-55

Levi, Margaret, "A Model, A Method, and a Map: Rational Choice in Comparative and Historical Analysis" στο Lichbach, Mark & Zuckerman, Alan (επιμ.) *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, New York: Cambridge University Press, 1997, pp.19-41

Lunt, James D., *Hussein of Jordan: a political biography*, London: Macmillan Publishers Limited, 1989

Lustick, Ian, «The Absence of Middle Eastern Great Powers: Political “Backwardness” in Historical Perspective», *International Organization* 51, 4, Autumn 1997, pp. 653–83

Lutfiyya, Abdulla M. (επιμ), *Readings in Arab Middle Eastern Societies and Cultures*, Hague: Mouton & Co, 1970

Lynch, Mark, *State Interests and Public Spheres, The International Politics of Jordan's Identity*, New York: Columbia University Press, 1999

Mackey, Bruce Douglas, *The Circassians in Jordan*, Monterey: California Naval Postgraduate School, 1979

Mahoney, James- Rueschemeyer, Dietrich (επιμ.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Mahoney, James, "Path Dependence in Historical Sociology", *Theory and Society* 29, 2000

Mann, Michael, *The sources of social power*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995

Martin, Laurence W. (επιμ.), *Neutralism and nonalignment*, New York: Praeger, 1962

Martin, Susan B., "Balances of Power versus Balancing: A Conceptual Analysis", Working Paper Series #99-02, Christopher H. Browne Center for International Politics, University of Pennsylvania, May 1999

Marshall, Christin, "Syria-Iran: A Strategic Alliance, 1979-1991," *Orient* 33, September 1992, σελ. 437

Marx, Karl - Engels, Friedrich *The Communist Manifesto*, New York: International Publishers, 1948

Massad, Joseph A., *Colonial Effects*, New York: Columbia University Press, 2001

Masters, Bruce, "The 1850 Events in Aleppo: An Aftershock of Syria's Incorporation into the Capitalist World System", *International Journal of Middle East Studies*, 11, 1990, pp. 3-20

McClelland, Charles, *Theory and the International System*, New York: Macmillan, 1966

McHale, T. R., «A Prospect of Saudi Arabia», *International Affairs*, Vol. 56, No. 4, Autumn, 1980, pp. 622-647

Mearsheimer, John, «Reckless States and Realism», *International Relations*, Vol. 23, 2009, 241-256

Merom, Gil, «Realist Hypotheses on Regional Peace», *Journal of Strategic Studies*, 26: 1, 2003, 109-135

Miller, Benjamin, «Balance of Power or the State-to-Nation Balance: Explaining Middle East War-Propensity», *Security Studies*, 15, 4, October-December 2006

Miller, Benjamin, «Competing realist perspectives on great power crisis behavior», *Security Studies*, 5: 3, 1996, 309-357

Miller, Benjamin, «International systems and regional security: From competition to cooperation dominance or disengagement?», *Journal of Strategic Studies*, 18: 2, 1995 52 –100

Miller, Benjamin- Kagan, Korina, «The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the Post–Cold War Era», *International Studies Quarterly*, 1997, 41, 51–85

Miller, Benjamin, «International systems and regional security: From competition to cooperation dominance or disengagement?», *Journal of Strategic Studies*, 18: 2, 1995, pp. 52 –100

Moon, Bruce E. «The Foreign Policy of the Dependent State», *International Studies Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Sep., 1983., pp. 315-340

Morgenthau, Hans, "A Political Theory of Foreign Aid", *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2., Jun., 1962, pp. 301-309

Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace*, 4<sup>th</sup> εκδ., New York: Alfred A. Knopf, 1967

Morgenthau, Hans J., *Scientific Man vs. Power Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1946

Mufti, Malik, *Sovereign Creations: Pan-Arabism and Political Order in Syria and Iraq*, Ithaca: Cornell University Press, 1996

Nettl, J. P. «The State as a Conceptual Variable», *World Politics*, Vol. 20, No. 4, Jul., 1968, σ. 559-592

Nevo, Joseph- Pappé, Ilan (επιμ.), *Jordan in the Middle East 1948-1988, The Making of a Pivotal State*, Frank Cass: Essex, 1994

Neuman, Stephanie G. *International Relations Theory and the Third World*, New York: St. Martin's Press, 1998

Niblock, Tim (επιμ.), *State, Society and Economy in Saudi Arabia*, New York: St. Martin's Press, 1982

North, Douglass C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press 1990

Ochsenwald, William, «Saudi Arabia and The Islamic Revival», *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 13, No. 3, Aug., 1981, pp. 271-286

Okruhlik, Gwenn, «Rentier Wealth, Unruly Law, and the Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States», *Comparative Politics*, Vol. 31, No. 3, Apr., 1999, 295-315

Onuf, Nicholas, 'Levels of Analysis', School of International Service, American University, Washington, September, 1993

Owen, Roger, *The Middle East in the World Economy, 1800-1914*, London-New York: I.B. Tauris, 1993

Pillai, Vel, «External economic dependence and Fiscal policy imbalances in developing countries: A case study of Jordan», *Journal of Development Studies*, 19:1, 1982, pp. 5-18

Platias, Athanassios, G., *High Politics in Small Countries, An Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden*, Ph.D., Cornell University, 1986

Pollack, Kenneth, «The Influence of Arab Culture on Arab Military Effectiveness», Phd Thesis, Yale University, 1988

Poulantzas, Nicos, *Political Power and Social Classes*, London: NLB and Sheed & Ward, 3<sup>η</sup> εκδ., 1973

Pierson, Paul, "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics", *The American Political Science Review*, Vol. 94, No. 2, Jun., 2000, pp. 251-267

Quandt, William, *Saudi Arabia in the 1980s, Foreign Policy, Security, and Oil*, Washington: The Brookings Institution, 1981

Quilliam, Neil, *Syria and the New World Order*, Reading: Ithaka Press, 1999

Rabinovich, Itamar, «The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-45,» *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 4, A Century of Conservatism, Part 2 (Oct., 1979), pp. 693-712

Richards, Alan- Waterbury, John, *A political economy of the Middle East State, Class, and Economic Development*, San Francisco: Westview Press, 1990

Robins, Phillip, *The History of Jordan*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004

Rogan, Eugene, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Transjordan, 1850-1921*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

Rosenau, James, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990

Ross, Michael L. «Does Oil Hinder Democracy?» *World Politics*, Vol. 53, No. 3 (Apr., 2001), 325-361

Rotberg, Robert-Rabb, Theodore (επιμ.), *The Origins and Prevention of Major Wars*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988

Rothstein, Robert L. *Alliances and Small Powers*, New York and London: Columbia University Press, 1968

Ryan, Curtis, “Elections and parliamentary democratization in Jordan, *Democratization*, 5:4, pp. 176-196

Ryan, Curtis R., *Inter-Arab Alliances. Regime Security and Jordanian Foreign Policy*, Florida: University Press of Florida, 2009,

Safran, Nadav, *Saudi Arabia, The ceaseless quest for Security*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1985

Salame, Ghassan (επιμ.), *Democracy without Democrats? The renewal of politics in the Muslim World*, London: I.B Tauris & Co Ltd, 2001

Salame, Ghassan (επιμ.), *The Foundations of the Arab State*, New York: Croom Helm, 1987

Salameh, Ghassane & Steir, Vivian, «Political Power and the Saudi State» *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 5-22

Salloukh, Bassel Fawzî, *Organizing Politics in the Arab World: State-Society Relations and Foreign Policy Choices in Jordan and Syria*, Department of Political Science, McGill University: Montreal, 2000

Salloukh, Bassel, «Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed», *Middle East Report*, No. 236, Fall, 2005, pp. 14-21

Sarhan, Samir (επιμ.) *Who's Who in Saudi Arabia 1976-77*, London- Jeddah: Europa Publications, 1977,

Sasley, Brent E., «Changes and Continuities in Jordanian Foreign Policy», *MERIA*, Volume 6, No. 1, March 2002

Schweller, Randall L., «Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In», *International Security*, Vol. 19, No.1, Summer, 1994

Schweller, Randall «Missed Opportunities and Unanswered Threats: Domestic Constraints on the Balance of Power», Paper submitted at the Department of Political Science, Yale University, 2002

Shambayati, Hootan, «The Rentier State, Interest Groups, and the Paradox of Autonomy: State and Business in Turkey and Iran», *Comparative Politics*, Vol. 26, No. 3, Apr., 1994, pp. 307-331

Shlaim, Avi, *Collusion across the Jordan : King Abdullah, the Zionist Movement, and the partition of Palestine*, Oxford: Clarendon Press, 1988

Shlaim, Avi, *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*, Penguin Books: London, 2007

Skocpol, Theda & Pierson, Paul, "Historical institutionalism in Contemporary Political Science" στο Katznelson, Ira & Milner, Helen, *Political Science: The State of the Discipline*, 2002, New York - London: W. W. Norton & Company

Smith, Pamela Ann, *Palestine and the Palestinians, 1876-1983*, Kent: Croom Helm, 1984

Stevens, George P. Jr., «Saudi Arabia's Petroleum Resources», *Economic Geography*, Vol. 25, No. 3, Jul., 1949, pp. 216-225

Stork, Joe, «Saudi Arabia and the US», *MERIP Reports*, No. 91, Saudi Arabia on the Brink, Oct., 1980, pp. 24-30

Strayer, Joseph R., *On the medieval origins of the modern state*, Princeton: Princeton University Press, 2005

Taliaferro, Jeffrey W., "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security* 25, 3, 128-61 Winter 2000/2001,

Telhami, Shibley & Barnett. Michael N. (επιμ.), *Identity and Foreign Policy in the Middle East*, Ithaka- New York, Cornell University Press, 2002

Telhami, Shibley, "Arab Public Opinion and the Gulf War", *Political Science Quarterly*, 108 (3): 437-452, 1993

Toth, Anthony B., «Tribes and Tribulations: Bedouin Losses in the Saudi and Iraqi Struggles over Kuwait's Frontiers, 1921-1943», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 32, No. 2, Nov., 2005, pp. 145-167



Van Creveld, Martin, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

Van Dam, Nikolaos, *The struggle for power in Syria*, London-New York: I.B. Tauris, 1997

Van Evera, Stephen, “The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War», *International Security*, Vol. 9, No. 1, Summer, 1984, pp. 58-107

Vasquez, John A.- Elman, Colin, (επιμ.) *Realism and the Balancing of Power, A New Debate*, New Jersey: Prentice Hall, 2003

Vasquez, John A., *The power of power politics: from classical realism to neotraditionalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998

Vassiliev, Alexei, *The History of Saudi Arabia*, London: Saqi, 1998

Vatikiotis, P.J., *Politics and the Military in Jordan, A study of the Arab Legion 1921-1957*, Frank Cass and Co Ltd: London, 1967

Waldner, David, *State building and late development*, New York: Cornell University Press, 1999

Wallerstein, Immanuel (επιμ.), *The Modern World-System in the Longue Duree*, Colorado: Paradigm Publishers, 2004

Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1976

Wallerstein, Immanuel, *The Politics of the World-Economy. The States, the movements, and the civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987

Walt, Stephen, *The Origins of Alliances*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1987

Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979

Wantchekon, Leonard, «Political Dutch disease», Working paper submitted at the New York University, April 2003,

Weber, Max, *Economy and Society*, London-Berkeley: University of California Press, 1978

Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1976

Wallerstein, Immanuel, *The Politics of the World-Economy. The States, the movements, and the civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987

Watson, Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας: μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, 2η έκδ., Αθήνα: Ποιότητα, 2006

Wendt, Alexander “Anarchy Is What States Make of It: Anarchy and the Social Construction of Power Politics,” *International Organization*, 46, no. 2, Spring 1992, 391–426

Wendt, Alexander *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999

Wiktorowicz, Quintan, *The Management of Islamic Activism, Salafis, the Muslim Brotherhood, and State Power in Jordan*, New York: State University of New York, 2001

Wight, Martin, *Systems of States*, Leicester: Leicester University Press, 1977

Wolfers, Arnold, *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, John Hopkins Press, Baltimore, 1967

Yapp, M.E., *The making of the modern Near East, 1792-1923*, London: Longman, 1987

Yapp, Malcolm, *The Near East since the First World War: a history to 1995*, 2nd ed., Harlow: Longman, 1996

Young, Arthur N., *Saudi Arabia: The Making of a Financial Giant*, New York: New York University Press, 1983